Det gamle Christiania

af

Professor Dr. L. Daae.

Lars Larsen, Christianias første Stadskaptein.
Efter et gammelt Maleri.

Christiania

J. W. Cappelens Forlag

1891

..50¢
Christiania
8/1/92

John B. White

DET GAMLE CHRISTIANIA

G. G. Y.

Christian den fjerde.

DET GAMLE CHRISTIANIA

1624—1814

AF

DR. LUDVIG DAAE
PROFESSOR VED UNIVERSITETET I CHRISTIANIA

ANDEN OMARBEIDEDE OG FORØGEDE UDGAVE

MED OVER 100 ILLUSTRATIONER

CHRISTIANIA
J. W. CAPPELENS FORLAG
1891

CHRISTIANIA. CENTRALTRYKKERIET

Forord.

Det ældste Skrift om Christiania udkom allerede i Byens tidlige Barndom, idet Christen Bang, Sognepræst til Romedal, udgav en «Beskrivelse» over Staden 1651, men i denne nu saare sjeldne Bog vil man (som i nærværende Arbeide S. 163—164 paavist) forgjeves søge væsentligere historiske Oplysninger. I den følgende Tid fik Byens Forholde længe ingen literær Behandling. Først i den frugtbare Forfatter Sognepræst og Professor J. N. Wilse's Reise-Iagttagelser B. I (der udkom paa Dansk 1790 efter tidligere at have staaet i en tydsk Samling af Reisebeskrivelser) fik man en udførligere Skildring af Byen, saaledes som den saa ud paa Forfatterens Tid[1], men uden at der var taget synderligt Hensyn til dens ældre Historie. Kort efter stiftedes i Christiania et topographisk Selskab for Norge, og det blev nu strax paatænkt, at en Beskrivelse over Christiania skulde finde Plads i Selskabets bekjendte «Journal». Den, der havde paataget sig dette Arbeide, var ingen Ringere end Bernt Anker. I et Brev til det nævnte Selskabs Stifter, daværende Stiftamtmand i Christiania Frederik Moltke, dateret 24de August 1793, udtaler Anker sig herom saaledes: «Jeg har lovet at beskrive Christiania og dens Handel med videre, og af stor Vidde er denne Materie. Jeg ønsker at blive nøiagtig og grundig. Ingen findes at have skrevet noget ordentligt og grundet om denne Materie.»[2] Men Anker kom ikke til at opfylde sit Løfte, og der er mellem hans mange bevarede Manuskripter og Udkast intet Spor til, at han nogensinde har lagt Haand paa Verket. Dette maa

---

[1] Fr. Thaarup oplyser i sin Veiledning til det danske Monarchies Statistik, Kbhvn. 1794, S. 122, at Wilse har modtaget en væsentlig Del af sine Meddelelser om Christiania fra By- og Raadstueskriver Arbien.

[2] Top. Journal, H. V. S. 130.

beklages, thi et Skrift af Bernt Anker om hans Fødeby og Hjemstad vilde i ethvert Fald være blevet noget i sit Slags eiendommeligt. Derimod fandt Christiania omkring Aarhundredskiftet hyppig Omtale i Udlændingers Reisebeskrivelser, mellem hvilke der ved Siden af flere tynde Arbeider ogsaa er nogle af ikke ringe Betydning.

Efter 1814 fremkom vistnok leilighedsvis flere Bidrag, f. Ex. i Krafts store topographiske Verk og i flere af Bernt Moe's Skrifter, men i det Hele maatte dog Byens Historie fremdeles kaldes et ubearbeidet Stof. J. Chr. Berg, der sad inde med den største Viden ogsaa paa dette Omraade, og fra hvem de bedste af Krafts Oplysninger stamme, nøiede sig med at skrive en grundlærd Afhandling om det af Christian IV. stiftede Gymnasium. At P. A. Munch skal have tænkt paa et Særskrift over Christiania, har jeg i sin Tid hørt fortælle, men jeg har ingen Vished for, at han virkelig har havt nogen saadan Hensigt, og jeg skulde nærmest betvivle, at saa har været Tilfældet. Det kan dog erindres, at han som Text til et gammelt Kart meddelte nogle korte Notitser om Stadens ældste Udseende i Norsk Illustreret Kalender for 1854, S. 49 flg.

Derimod paabegyndte for omtrent 40 Aar siden en anden Historiker grundige Forarbeider til et Verk over Christiania. Det var Christian Lange. Denne høit fortjente Forsker forenede flere Betingelser til at kunne frembringe noget godt om dette Emne. Han var fra sin tidligste Barndom af knyttet til Stedet, i hvis Nærhed han var født, og for hvis Traditioner han altid havde havt Interesse, og siden 1845 var han ogsaa Bestyrer af det Archiv, hvor de vigtigste utrykte Kilder vare at søge. Lange har i Illustreret Nyhedsblad for 1858 givet vigtige Bidrag til Byens ældre Topographi, men desværre bleve disse Artikler, hvilke han kun betragtede som foreløbige, den eneste Frugt, han selv kom til at se af sine Samlinger, idet han allerede 1861 bortreves fra dette og andre længe forberedte Arbeider[1]. Hans Samlinger om Christiania ere heldigvis bevarede i Rigsarchivet. De give Indtrykket af, at Byens statistiske og kommunale Forhold ved Siden af dens Topographi vilde være blevne Hovedpartierne i hans Verk, dersom det havde været ham forundt at fuldende det.

Omsider er det faldet i min Lod at give den første udførlige Fremstilling af Christianias Fortid. Min Interesse for denne er gam-

---

[1] En kortfattet Skildring af Langes store og mangesidige Fortjenester som Videnskabsmand vil findes i Fortalen til det i disse Dage udkommende 12te Bind af «Norske Rigsregistranter», hvilket uundværlige Kildeskrift er et af de Hovedverker, der skylde ham sin Tilblivelse.

mel og daterer sig allerede fra den Tid af, da jeg i 1846 kom til Byen som Discipel af dens Kathedralskole. Den blev, jeg kan sige halvt ubevidst, udviklet under dagligt Samliv med mine to ældste Venner, nuværende Archivfuldmægtig og Fideicommisbesidder H. J. Huitfeldt-Kaas og hans tidlig bortkaldte Broder Emil. Med stor Opmærksomhed lyttede vi tre til de Fortællinger om de Par nærmest foregaaende Generationer i Christiania, som vi af og til kunde høre, og da de to Brødre meget tidlig begyndte at gjøre specialhistoriske Undersøgelser, var det tildels deres Bøger og Samlinger, som hos mig vedligeholdt denne Interesse. Som Student havde jeg i mit første Tilløb til en historisk Afhandling behandlet et Afsnit af Christiania Kathedralskoles Fortid, og nogle Aar senere begyndte jeg (dengang Universitets-Stipendiat) ved Siden af andre Studier ogsaa at samle til Byens Historie især i kulturhistorisk Retning. Selvfølgelig bleve nu Langes Samlinger mig til megen Nytte, skjønt mit Maal var temmelig forskjelligt fra hans. Mit Arbeide fremskyndedes i betydelig Grad derved, at min Ven Redaktør Chr. Friele foreslog mig at meddele en Række Artikler om Byens ældre Forholde i «Morgenbladets» Søndagsnumer. Paa den Maade fremkom efterhaanden i Aarene 1868—1871 de «Bidrag til Christiania Bys Historie», der modtoges med megen Velvilje af Bladets talrige Læsere og fremkaldte gjentagne Opfordringer til mig om at udgive dem særskilt. Jeg overarbeidede dem derfor ogsaa, og ved Juletid 1871 udkom «Det gamle Christiania» paa J. W. Cappelens Forlag.

Ogsaa i denne Skikkelse nød Arbeidet Bifald i Norge og Danmark og blev heller ikke aldeles upaaagtet i Sverige og Udlandet. I 1878 blev det endog i (noget forkortet) Oversættelse gjengivet paa Hollandsk af H. W. van der Meij i hans *Wandelingen door Noorwegen* (Haarlem 1878). Adskillige Aar gik imidlertid hen, inden det temmelig store Oplag blev udsolgt, hvortil jeg dog vovede at se Aarsagen deri, at Bogens væsentligste Indhold for kort Tid siden havde været at læse i Morgenbladet. Optagen, som jeg var, af helt andre Studier tænkte jeg efterhaanden mindre og mindre paa dette mit Arbeide, hvilket ogsaa mindre og mindre tilfredsstillede mig selv, og jeg tog det sjelden frem uden for at notere de nye Oplysninger i Emnet, som jeg af og til maatte støde paa.

Men omsider kom den Tid, da en ny Udgave af «Det gamle Christiania» blev fornøden. Det viste sig da, at jeg, uden just at optage ethvert af Bogens Partier til fornyede Forskninger, kunde uden stor Vanskelighed give Verket saa betydelige Udvidelser og Forbedringer, at det nu nærmer sig til at kunne kaldes en ny Bog.

Dette skyldes for den væsentligste Del min i den lange Mellemtid forøgede historiske Indsigt og Kundskab i Almindelighed, men villig og taknemlig erkjender jeg ogsaa den Nytte, som jeg har kunnet drage af Andres siden Bogens første Fremkomst udgivne Arbeider. Af saadanne skal jeg navnlig fremhæve H. J. Huitfeldts: «Christiania Theaterhistorie», A. Colletts: «En gammel Christiania-Slægt», og P. Holmsens: «Christiania Politis Historie», hvortil komme flere af Y. Nielsens Skrifter. Med Tak nævner jeg ogsaa Edvard Holms fortrinlige Arbeider over Danmark-Norges Historie, fornemlig i det 18de Aarhundrede. Jeg beklager, at det ikke blev mig muligt at benytte den nys udkomne første Del af hans Hovedverk: «Danmark-Norges Historie fra den store nordiske Krigs Slutning indtil Rigernes Adskillelse».

Forlæggeren har varmt interesseret sig for denne nye Udgave af mit Verk og har med stor Liberalitet ladet den udstyre med over hundrede Illustrationer. Jeg er forvisset om, at denne Tilgift, for hvilken jeg selv ikke kan tilegne mig endog den mindste Del af Æren, idet jeg ingen Befatning dermed har havt, vil være Almenheden særdeles kjærkommen.

Korrekturen er, saaledes som Tilfældet ogsaa har været med mine fleste andre Skrifter, besørget af Archivfuldmægtig Otto Gr. Lundh, der ogsaa har udarbeidet Registret.

Bogen, der i Løbet af mere end et Aar er udkommen i Hefter, har allerede før sin Afslutning vundet en langt større Udbredelse, end jeg nogensinde havde vovet at haabe, idet Subskribenternes Antal har oversteget tre tusinde, et Held, der, idetmindste hos os, ikke let times videnskabelige Arbeider. Skjønt jeg bedre, end nogen Anden, kjender de Mangler, hvoraf min Bog fremdeles lider, tør jeg dog føle en naturlig og oprigtig Glæde over, at den nu efter tyve Aars Forløb har fundet en endog langt bedre Modtagelse, end den engang fandt i sin Nyhed, og jeg kan nu skilles fra den med Tak saavel til dens mange og uden Undtagelse gunstige offentlige Bedømmere som til dens talrige og skjønsomme Læsekreds.

Elvestrøm i Vestre Aker, 7de Decbr. 1891.

L. Daae.

Indhold.

Fortegnelse over Illustrationerne.

Side

Indledning. Det gamle Oslo.

Norges Hovedstad er anlagt af Christian den fjerde i Aaret 1624. Men dette Anlæg bestod egentlig kun i en Flytning af en gammel By til en ny Tomt og det til en saa nærliggende, at den Plads, hvorpaa Moderstaden laa, forlængst under den nye Stads Væxt er bleven en Del af dennes Omraade.

Den gamle Stad var Oslo (paa Latin *Asloia*, og paa Tydsk *Anslo)*. Ordets Etymologi er uvis, idet man ikke er paa det Rene med Betydningen hverken af dets første eller dets anden Bestanddel. I gamle Dage kom man let fra slige Vanskeligheder: Peder Claussøn fortæller saaledes som en given Sag, at Oslo «haver sit Navn af den Aa, som løber igjennem den østre Part i Byen, hvilken kaldes Loen, og der som en Aa udfalder enten i Saltvand eller i ferske Sjøen og sagter sin Strøm og bliver dyb, kaldes den paa norsk Oos, saa siges Oslo ligesom Loaros (Ordet forvendt), ligesom Nidaroos, det er Nids Oos»[1]. Hvor grundfalsk denne Forklaring end er, har den dog øvet en blivende Virkning, thi den omtalte Aa, hvem intet Menneske tidligere havde kaldt Loen — dens virkelige gamle Navn var nemlig Alne-Elven —, bærer nu paa den gamle Forfatters Autoritet virkelig hint af ham opfundne eller ialfald først hos ham forekommende Navn. Senere forklarede P. A. Munch Oslo = Aaslo, Stranden, Sletten under Aasen, (ɔ: Egeberg.) Men heller ikke denne Forklaring har vundet Ind-

[1] Samlede Skrifter af Peder Claussøn Friis, udg. af G. Storm, S. 281. Samlgn. C. M. Falsen, Geographisk Beskrivelse over Kongeriget Norge S. 31: «Loe-Os er *per inversionem* blevet til Os-lo».

gang hos Sprogforskerne. Hvorledes det nu end forholder sig med Navnets Oprindelse, er det derimod sandsynligt, at dette oprindelig har været Betegnelsen paa et helt Distrikt eller Herred, men først senere udelukkende er fæstet ved den i dette anlagte By. Saaledes har ogsaa været Tilfældet med andre Stedsnavne, f. Ex. Throndhjem, Mandal. I Middelalderen finder man ogsaa ikke saa sjelden Navnet Gotland brugt om Staden Visby.

Oslo er som bekjendt anlagt af Kong Harald Haarderaade i det ellevte Aarhundrede, men det kan neppe være tvivlsomt, at Kongen allerede har forefundet et forlængst af sig selv opkommet Strandsted, hvor Oplandets Bønder have havt sine Baadnøst og drevet sin Tuskhandel. Det gamle Oslo laa mellem den nysnævnte Elv («Loelven») og et lidet, nu overbygget og til en Kloak forvandlet Vandløb, der i sin Tid hed Tøienbækken[1], men Søen har i gamle Dage strakt sig betydelig længere op, end nu er Tilfældet. Strækningen mellem Tøienbækken og den store Akerselv (Frysja) eller det nuværende Grønland var vistnok meget længe ubebygget. Endnu i 1591 var denne Elvs Brædder bevoxede med Oretræer, og her græssede Byens Kvæg[2]. Strækningen paa den østlige Side af «Loelven» kaldte man «Løkkerne», og her synes at have ligget en Forstad henimod Trælaborg (Alunverket). Hvor langt Bebyggelsen har strakt sig opover mod Landet tør være uvist; som Grændser angives her «Martestokke[3] (ved Galgeberget), Grinden paa Vaaler og derfra til Krossbrekka eller Korsbrinken, som gaar opad Egeberg». Den egentlige Bys Hovedgade strakte sig fra Broen over «Loelven» (Gjedebro) og hen til Leret; den benævntes Langstrædet eller Vestre Stræde og svarede til nuværende Oslo Gade. Fra «Øren» (Sørengen) ved Loelvens Munding forbi «Saxegaard»[4] løb Ørestrædet eller Søndre Stræde,

[1] Adskilte endnu indtil den sidste Tid Grønland fra Leret.

[2] «Hyrdernes» Samtale i den poetiske Skildring af Christian IV's Hylding begynder nemlig saaledes:

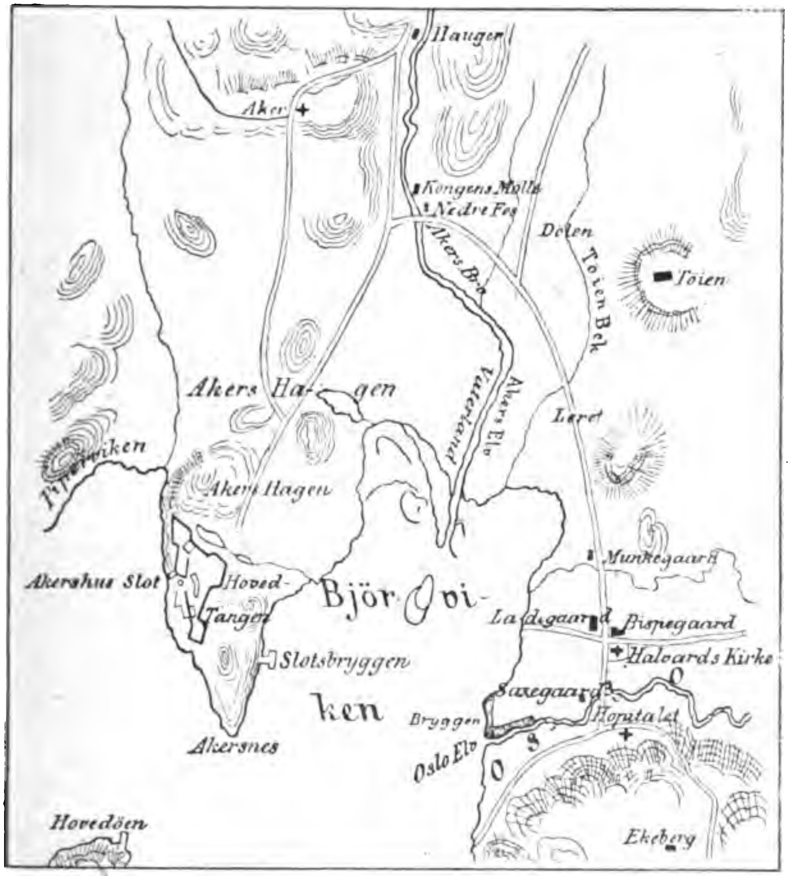
Compulerant pecudes Corydon & Thyrsis in unum,
Hic, ubi frondosis praecinctus Fresius alnis,
Rura secat, vario penetrans Asloica plexu.

(Halvardi Gunnarii Acrostichis, udgivet af A. E. Eriksen, Chr.a 1870, S. 42).

[3] Dette Navn paa Byens formentlig ældste Rettersted kan muligens betegne et Sted, hvor Forbrydere martredes eller pintes. Denne Conjectur skylder jeg Prof. S. Bugge.

[4] Denne Gaard, som gjennem Aarhundreder har bevaret sit Navn, tilhørte i Slutningen af Middelalderen Hamars Biskopper, som benyttede den under sine vistnok ikke sjeldne Besøg i Oslo.

og i Flugt med dette udentvivl et Østre Stræde op imod nuværende St. Halvards Gade. Hertil kom to Tvergader eller Almenninger, Biskopsalmenningen (siden kaldet Strandgaden) og Klemenskirke-Almenningen ned til Søen omtrent langs Sydsiden af Jernbanens mekaniske Verksted.

Strøget om Oslo og Akershus ved 1600.

De mærkeligste Bygninger vare Kirker eller tilhørte dog Geistligheden og geistlige Institutioner, og ogsaa her gave disse, som overhoved i de fleste middelalderlige Stæder, Byen et vist stateligt og anseeligt Præg. Der, hvor nu «Ladegaarden» ligger, stod Bispegaarden, af hvilken nogle Kjælderhvælv endnu ere til. Gaarden, der nedbrødes 1537, var befæstet. I Haakon

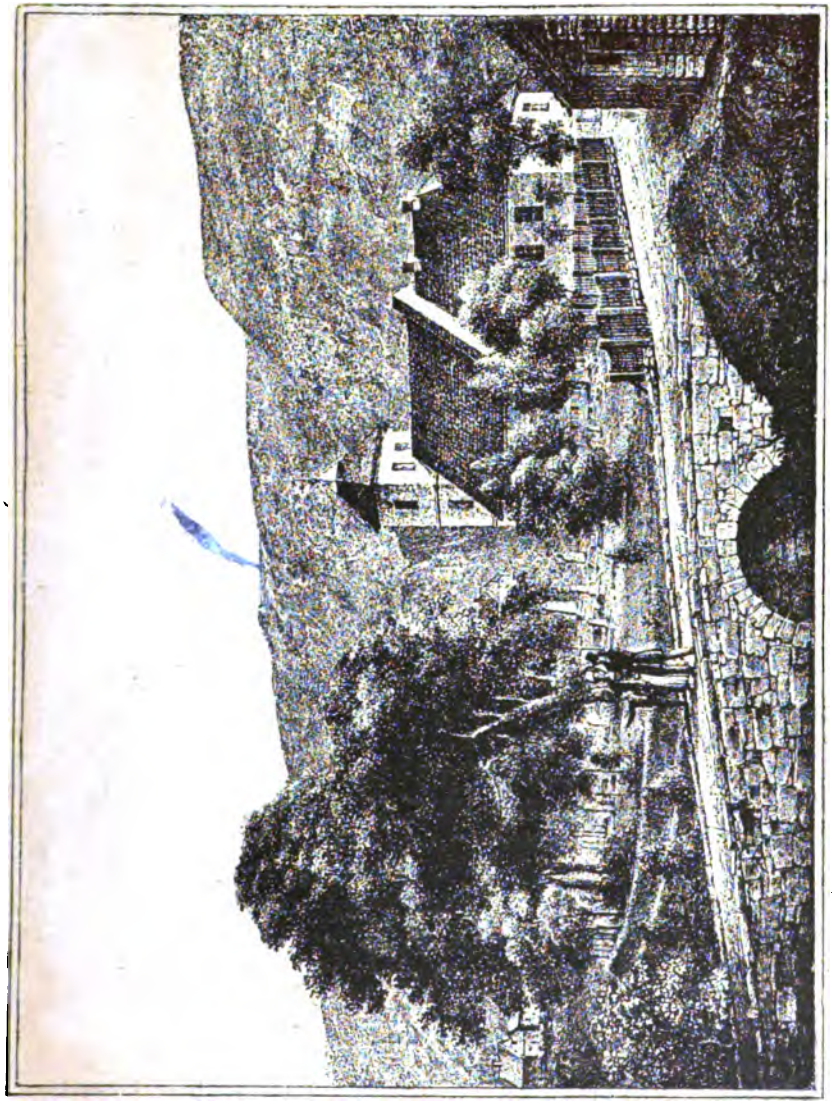
Haakonssøns Saga nævnes «Biskoppens Kastel» to Gange, (sidste Gang ved Hertug Skules ulykkelige Kamp), og i 1436 under den sidste indfødte Thronprætendents, Amund Sigurdssøns, Opstand spillede denne Befæstning en væsentlig Rolle. Domkirken, der naturligvis var indviet St. Halvard og prydet med hans Helgenskrin, laa paa den nuværende St. Halvardsplads. Flere af vore gamle Konger laa her begravne. Kirken blev som andre plyndret paa Reformationstiden, men bevaredes fremdeles en Tid lang som Sognekirke og gik ikke helt tilgrunde førend i Slutningen af det syttende Aarhundrede[1]. I dens Nærhed var den store Kannikegaard for Domkapitlets Medlemmer. St. Clemenskirken laa ved den efter samme opkaldte Almenning. Mellem Gjedebroen og Mundingen af Saxegaardsgaden laa St. Nicolai Kirke, men flyttedes af Haakon Haakonssøn til Vaalkaberg eller Aageberg. Hvor Hellig-Korskirken, i hvilken Haakon den sjette blev begravet, har ligget, er uvist. Paa Leret, ikke langt fra «Munkebækken»[2] (det midterste af Oslos tre Vandløb), laa allerede i det tolvte Aarhundrede et rigt og anseeligt Kloster for Benediktinerinder, rimeligvis omtrent paa det nuværende Bodsfængsels Grund. Til «Nonneseter» hørte en egen Kirke, hvis Mure 1616 bortførtes i Anledning af et Raadhus's Opførelse i Oslo. Der, hvor nu den protestantiske Bispegaard staar, var i det trettende Aarhundrede anlagt et Kloster for Tiggermunke af Prædikebrødrenes eller Dominikanernes Orden, der var i fuld Stand 1240. Det var viet til St. Olaf og havde sin Olafskirke. Efter Reformationen overlodes Klostret dels til Superintendenten, dels til Latinskolen. I Slutningen af det trettende Aarhundrede stiftede Kong Haakon den femte, dengang endnu Hertug, et andet Tiggerkloster, for Franciskanere eller Minoriter (Barfodmunke), paa den anden Side (à Lykkjum) af «Loelven»; hertil hørte en Kirke, viet St. Laurentius. Dette Kloster laa der, hvor Hospitalet og Kirken (Levninger af Haakons Stiftelse) endnu befinde sig. Egnens mærkeligste Kloster, Jomfru Marias Cistercienserkloster, stiftet 1147, laa vistnok paa Hovedøen, men havde dog en Gaard i Byen, «Munkeklostergaard» ved det nysnævnte Vandløb, Munkebækken.

Selvfølgelig havde Byen sin Kongsgaard. Den laa ude paa Øren eller «Sørengen» ved «Loelvens» Munding; Tomten tilhører

[1] Udgravninger i Grunden fandt Sted i 1868, se Aarsberetn. fra Foreningen til Norske Fortidsmindesmærkers Bevaring for 1869, S. 179—203.

[2] ogsaa «Nonnebækken» kaldet efter Nonneseter.

nu Jernbanen. Man ved ellers ikke meget om den, ja ikke engang, om den var af Træ eller Sten. Efter en Brand i 1222 gjenopførtes den af Kong Haakon Haakonssøn. Haakon den femte

Oslo Kirke og Hospital.

Zinkætsning efter et gammelt Lithografi.

har sandsynligvis endnu boet her, men siden tabte Gaarden snart sin Betydning, idet Akershus Slot fik større og større Vigtighed. Kongsgaarden nævnes maaske for sidste Gang 1326, da Drotseten

Hr. Erling Vidkunnssøn beboede den. Hvad der giver denne Gaard størst Interesse, er dette, at Mariakirken var opført i dens Nærhed som særlig kongelig Kirke. Denne Kirke var en af de berømteste i Landet. Den var til alt i det tolvte Aarhundrede, men fik sin største Pragt og Herlighed i Begyndelsen af det fjortende gjennem Haakon den femte. Han gjorde den til den anden blandt de kongelige Kapeller (Apostelkirken i Bergen var den første), gav den eget Kapitel og forenede dettes Provsts Embede med Rigets Kantslers. I Mariakirken er maaske Haakon den femte begraven, og i ethvert Fald havde han her som Helgen[1] sit Alter. Ved Reformationstiden sank ogsaa denne herlige Bygning i Grus og Glemsel, og det er Antikvar N. Nicolaysens Fortjeneste at have paavist, hvor den i sin Tid har ligget, og at have tilveiebragt Oplysninger om dens Udseende gjennem Udgravninger i Grunden.

Af andre offentlige Bygninger fandtes en Lagmandsgaard og en Raadstue, begge af uvis Beliggenhed. Oslo havde ogsaa mindst tre Gilder, Hellig-Legems Gilde, der synes at have været det fornemste, og som havde eget Alter i Domkirken og en Skaale, hvor Lagthinget holdtes, St. Annas Gilde for «Borgere» (ɔ: Handelsmænd) og Skomagernes Gilde for tydske Haandverkere, rimeligvis det samme, som endnu i 1607 kaldtes Skræddernes Gilde. Kun St.-Annagildets Beliggenhed kjendes; det laa paa Dominikanerklostrets Grund, altsaa nær ved den nuværende Bispegaard[2].

Af private Gaarde nævnes i Diplomerne en stor Mængde. Disse have i Regelen kun været Træbygninger med Tørvtag, men have dog sikkert ikke været saa smaa. De bestode sandsynligvis hver af mange Bygninger, spredte over et ofte stort Rum. Adskillige af dem sees ogsaa at have været delte mellem flere Eiere eller Beboere og Familier. De førte, ligesom Eiendomme paa Landet og ligesom endnu Tydskebryggens Gaarde i Bergen egne Navne, som oftest naturligvis efter oprindelige eller ældre Besid-

---

[1] L. Daae, Norges Helgener, S. 180 flg.

[2] De ovenfor meddelte topographiske Oplysninger skyldes foruden Lange (De norske Klostres Historie) og P. A. Munch ogsaa i væsentlig Grad N. Nicolaysens flittige Granskninger, fornemmelig hans fortrinlige Afhandling om Mariakirken i den ovenfor nævnte Aarsb. fra Foren. til Norske Fortidsmindesmærkers Bevaring for 1869.

dere. Alene i det fjortende Aarhundrede har jeg fundet omkring femti[1], men det er kun ganske faa, hvis Beliggenhed kjendes.

Det kan ikke betvivles, at foruden disse Gaarde maa der have været et meget større Antal mindre Huse og Hytter, beboede af den fattigere og naturligvis talrigere Befolkning. Lægger man nu til Privathusenes Beboere Kongens Tjenere og den talrige Geistlighed, Kanniker, Præster, Munke og Nonner med deres store Tjenerskab, maa man slutte, at Oslos Folkemængde i det fjortende Aarhundrede ikke kan have været ganske ubetydelig. Hvor folkerig den har været, vilde det dog være ørkesløst at forsøge paa at gjette.

Men sandsynligt er det, at den gamle By i det nævnte Aarhundredes Begyndelse har befundet sig paa sit Høidepunkt. Den havde da opnaaet fremfor nogen anden at blive Hovedstad, hvortil baade dens for Forbindelsen med Sverige og Danmark bekvemme Beliggenhed og Kong Haakons aabenbare Forkjærlighed for Oslo have bidraget. Snart indtraadte dog ugunstigere Vilkaar. Foreningen med Sverige i 1319 fjernede Hoffet og dets Tjenere. Vistnok fik Norge for en kort Tid atter egne Konger, men disse vare, som alt tyder paa, fattige og afmægtige[2], og efter 1380 bleve Kongebesøg sjeldne Begivenheder, og Hirden opløste sig.

---

[1] Agaten (1321), Beinagaarden (1327), Bjarnagaarden (1332), Bjønnagaarden (Stenhus 1324), Blessergaarden (1360), Brattesgaarden (1340), Brandsgaarden (1357), Bælgen (med Stenkjælder 1322, 1351), Digrabeinen (1336), Digraskytningen (1399), Gyrdingen (flere Parter 1327), Gullen (1344), Herjulfsgaarden (1342), Hjalparagaarden (1344), Hesteskoen (1352, den var delt i en øvre og ydre og laa vestenfor Clemenskirken), Gertrudsgaarden (1370), Gyridugaarden (1327, flere Dele), Jønsgaarden (1364), Kisen (søndre og nordre 1385; den kan endnu paavises), Kjæringen (1327), Knutsgaard (1322), Kyrningen (1310, 1377), Loggen (flere Dele 1361, i «Poskroken»), Mikkelsgaarden (1344), Mikligard (1348, dengang endnu ikke nævnt som besat af de tydske Haandverkere), Ozorgaarden (nordre og søndre 1357), Pausen (1357), Skadden (1376), Skartælen (flere Parter 1343), Skogen (1352), Sluppen (1360 og 1376; den havde sit Navn efter Hertug Haakons Tjener Amund Slupp, som 1298 fik Tomten — «nord ved Lien» — for lang og tro Tjeneste), Smidsgaarden (1344), Spaken (1385, den laa tæt nordenfor den nuværende Ladegaard), Stenbjørnsgaarden (øvre og ydre 1341), Thorolvegaarden (1336), Thollaksgaarden (1327), Purken (1310), Thomasgaarden (1365), Valtergaarden (1329), Vidousgaarden (1331).

[2] Man læse f. Ex. det Brev fra Dronning Margrete (1372?) til Kong Haakon VI, hvori hun klager over, at «jeg og mine Tjenere paa Akershus lide stor Nød for Mad og Drikke, saa at hverken jeg eller de faa vor Nødtørft»! Hun beder ham videre om endelig at anstrenge sig for, at en vis Westfal maa blive villig

Men dette var ikke det eneste, maaske ikke engang det værste. Thi allerede i det trettende Aarhundredes Slutning havde ogsaa i de søndenfjeldske Byer tydske Kjøbmænd trængt sig ind og erhvervet Privilegier. Deres større Forretningsdygtighed og overlegne Kapitalstyrke gjorde det let for dem at hæve sig paa det indfødte Borgerskabs Bekostning, om end maaske ikke saa meget til Skade for Landbefolkningen, som tvertimod nu synes at have faaet en bedre og sikrere Afsætning for sine Produkter og derfor at have staaet paa en god Fod med de Fremmede. Snart dannede der sig i Oslo og Tønsberg, der i saa mange Henseender delte Oslos Skjebne, ogsaa hele Kolonier af tydske Haandverkere, der med et fælles Navn kaldtes «Skomagere». Disse Haandverkere, hvis Gilde i den saakaldte «Mikligard» vi alt have nævnt, dannede et stærkt og fastsluttet Samfund, havde Ret til at indkjøbe Huder og Bark af Bønderne selv og synes at have lignet sine Landsmænd og Standsfæller i Bergen i Overmod og Uforskammethed; allerede Haakon den femte havde i 1304 maattet tage alvorlige Forholdsregler imod dem. I Oslo og Tønsberg vare imidlertid ikke, saaledes som i Bergen, det hele Hanseforbunds Stæder privilegerede, men det var her en enkelt nordtydsk Stad, Rostock, der havde vundet større og større Særrettigheder. En Tid afbrødes Rostokkernes Handel paa Norge, da Byen i Dronning Margretes Dage havde taget Parti for Kong Albrecht og begunstiget Vitaliebrødrene, men kort efter Aarhundredets Udgang vare de gamle Forhold gjenoprettede. Rostokkernes Tryk blev stedse føleligere, og det kraftige Forsøg, som Rigsforstanderen Sigurd Jonssøn og Erlend Endridssøn af Losna i 1442 gjorde paa at fordrive Tydskerne fra det sydlige Norge, havde ingen varige Følger[1].

Sin største Høide naaede nemlig Rostokkernes Magt i Oslo og Tønsberg ganske kort efter under Christopher af Bayern, den samme Konge, om hvem Sagnet fortæller, at han ivrig syslede

til at borge hende, hvad hun behøver, og at gjøre Westfal store Løfter for at formaa ham dertil. Dipl. Norv. I, S. 312. Samme Kong Haakon havde maattet pantsætte Norges Regalier til to Kjøbmænd i Stralsund. O. Fock, Rügisch-Pommersche Geschichten, III, S. 220.

[1] Se herom Hanserecesse II, B. 2, No. 590, S. 494—495. Sigurd Jonssøn blev under en Samtale med Tydskernes Formænd saa ivrig, at han erklærede, at han vilde af al sin Magt og med alle sine arbeide for at faa de tydske Kjøbmænd ud af Norge, «om han saa af den Grund i hele sin Levetid skulde drikke Vand».

med Planer til Hansens, fornemmelig Lübecks, Ydmygelse. Denne Unionskonge laa i Oktober 1447 med en Flaade i den holstenske Havn Heiligenhafen. Det var hans Hensigt at holde et Møde med nogle nordtydske Fyrster, og han havde derfor anmodet Lybekkerne om Tilladelse til at gjøre deres Stad til Samlingssted. De svarede ham Nei, og han henvendte sig da til Wismar med samme Bøn, men mødte ogsaa her Afslag. Nu tilbød Rostokkerne med stor Forekommenhed at aabne sin By for Kongen og Fyrsterne. Christopher fik vel ikke Anledning til at gjøre Brug af deres Tilbud, men Rostokkerne mente alligevel at have Krav paa hans Taknemmelighed. De forlangte strax en Udvidelse af sine Handelsprivilegier i det sydlige Norge, og Kongen troede ikke at kunne sige Nei. Han stadfæstede ikke blot deres gamle Friheder og lovede, at de fremfor nogen anden Stad skulde nyde Gunst og Fremme i Oslo, Tønsberg og Viken, men tilstod dem desuden ogsaa flere helt nye og aldeles overordentlige Rettigheder. De fik Lov til at drive Handel med fremmede Kjøbmænd, som kom til hine norske Byer, eller, som det hed i Tidens Sprog, til «at sælge og kjøbe Gjest med Gjest», de fik Lov til at blive liggende i Vinterleie og føre egen Husholdning og kunde altsaa nu blive bofaste, ligesom allerede Haandverkerne vare blevne det, ja Borgerne fik endog Befaling til at udleie sine Huse til Rostokkerne, naar disse forlangte det. Det tillodes dem at handle umiddelbart med Bønderne, og det ei blot i det Store, men ogsaa at høkre med Bonden «efter Alnemaal og i Lispundsvis». Saaledes kuldkastedes ved dette Kong Christophers Privilegium enhver Skranke, som endnu nogenledes havde betrygget Oslos indfødte Borgerstand mod Fortrængsel og Udsugelse. For Borgerne blev ikke andet tilbage end at være Tydskernes Verter og at bære Byens Byrder, thi de Fremmede vare skatfrie. Og Hansestædernes Kjøbmænd lærte, trods sit stadige Ophold i Norge, aldrig at betragte Landet som et Hjem, thi dette stræbte Principalerne i Tydskland ivrigt og ængsteligt at forebygge. Deres Agenter i Norge, som overalt i Udlandet, var det nemlig strengt forbudt at indgaa Ægteskab, og efter nogen Tids Forløb kaldtes «Pebersvendene» gjerne tilbage og afløstes af andre. «Naar Tydskerne havde samlet sig Pungen fuld, da gave de dennem ud af Riget til Rostock og andre Stæder med Rigdommen, og Armod blev tilstede i Riget igjen.»

I hvilken Grad Tydskerne forstode at skaffe sig Fordele af alle Slags i Norge, kan sluttes deraf, at endog de norske Klostre i Catholicismens sidste Menneskealdre synes at have været opfyldte med Folk af deres Nation. Kong Christophers Privilegier bleve vel ikke ligefrem og godvillig anerkjendte af hans Eftermænd, de første Oldenborgere, men forbleve dog i Gjerningen staaende i over et halvt Aarhundrede. Fornemmelig viste Christiern den første i denne Sag megen Svaghed. Han udstedte «Brev mod Brev», som man dengang kaldte det, det vil sige: Rostokkerne fik sine Privilegier bekræftede, medens Borgerne i Norge fik Kongebrev paa, at de skulde være hævede[1].

Det var først Christiern den anden, som fremkaldte væsentlige Forandringer i disse Tilstande. Som bekjendt opholdt Christiern sig som Thronfølger længe i Norge og styrede dette Rige paa Faderens Vegne med fuld kongelig Myndighed. Han residerede i Oslo fra Vinteren 1506—1507 af i omtrent tre eller fire Aar, det længste fyrstelige Ophold, som vort Lands Historie kjender efter 1380[2]. Allerede da var det Christierns Ønske paa enhver Maade at indskrænke Tydskerne og hæve det hjemlige Borgerskab, hvis daværende Vilkaar i Oslo fremgaar af Forordene til de nye Privilegier, han i 1508 skjænkede Staden. Det heder her, at Byens Borgermester, Raad og Menighed have klaget over, at indfødte Borgere «ei engang for Sølv, Guld, Kobber eller Humle kunde faa tilkjøbt sig Varer af Bønderne, men at disse altid svarede: «Ville ikke Tydskerne have det, da skulle I faa det, men ville Tydskerne have det, faa I Intet deraf». End ikke af faste Eiendomme, som de tilkjøbte sig, vilde Tydskerne betale Skat; «de havde Intet dermed, de hørte hjemme i Rostock». «Førend de tydske Kjøbmænd, fortælles der videre, kom hid at sælge og kjøbe med Gjest og Bønder, i Lod og Kvintin, Aaret rundt imod Norges Lov, da var her i Oslo fem eller sex hundrede rige og velemnede

[1] L. Daae, Kong Christiern den førstes norske Historie, S. 150 flg.

[2] Som bekjendt var i en Del af denne Tid Dyveke hos Christiern i Oslo som hans Elskerinde, og der opførtes for hende og hendes Moder et *Stenhus* i eller ved Byen. At dette var ødelagt allerede i 1548, siges udtrykkeligt af et Øienvidne, Historieskriveren Hans Svaning, der i hint Aar (ved Frederik den andens Hylding) var i Oslo og saa dets «rudera et reliqvias». (Svaningii Christiernus II, cap. V. sect. X). Ikke destomindre har der dannet sig den latterlige, grove og dumdristige Fabel, at en *Trærønne* i det nuværende Oslo skulde have været «Dyvekes Hus» (!).

Mænd, Norges Rige til Hjelp, Trøst og Bistand, hvor nu ikke er mere end sexti eller otti husarme fattige Mænd»[1].

Christiern den anden bidrog allerede meget til at indskrænke de Fremmedes Handel, og efterat Hansens Kræfter for bestandig vare knækkede i Grevens Feide, begyndte den indfødte norske Handelsstand her som andensteds igjen at komme sig. Samtidig indtraf vistnok Reformationen, der berøvede Oslo den største Del af dets Betydning i kirkelig Henseende. Men til Gjengjæld begyndte ogsaa egentlig først i dette Aarhundrede Trælasthandelen at blive udstrakt og fordelagtig. Utvivlsomt vilde Oslo fra nu af være gaaet stærkt fremad i Folketal og Velstand og overhoved være blevet, hvad Christiania blev, hvis ikke Krigsbegivenheder og militære Hensyn havde medført Stadens Ødelæggelse og Flytning.

Ligeoverfor Oslo laa nemlig allerede siden Begyndelsen at fjortende Aarhundrede en Fæstning, Akersborg eller Akershus[2], anlagt paa det høieste Punkt af den Halvø *(Akrsnes)*, der stikker ud mellem Bjørvigen (*Bæjarvik* ɔ: Byvigen) og Pipervigen. Meget længe indtog Akershus kun den øverste endnu med Mure indsluttede Del af den nu saakaldte øvre Fæstning. Den øvre Fæstnings nedre Del blev nemlig først af Christian den fjerde indtaget i Befæstningen, forsynet med Mure mod Nord og Øst samt udvidet og forbedret mod Syd og Vest. Indgangen til hin ældste Befæstning eller det gamle Akershus Slot har oprindelig været (og var ifølge et Kart endnu 1648) paa Murens sydøstlige Side, sandsynligvis gjennem en senere gjenmuret Port af huggen Sten paa et lidet firkantet Porttaarn. Herfra kom man ind i Slottets eller Borgens nedre Del, der i sin Tid har været Slotshave, og hvorfra

[1] Allen, De tre nordiske Rigers Historie, I, S. 487 flg. Det er dog aabenbart, at Byen trods alle disse Klager ogsaa i hine Dage har havt idetmindste enkelte velhavende Borgere. En saadan har f. Ex. været Herman Kremer, der ca. 1490 døde paa en Reise i Skotland. Han havde, før han drog afsted, givet Biskop Eilif i Stavanger 1400 Stykker Guld og 112 Nobler i Forvaring. Dipl. Norv. II, S. 720. Om en anden ved Navn Peter Einarssøn (uægte Søn af Rigsraaden Einar Fluga) se Saml. til N. F. Spr. og Hist. III, S. 605. Ellers har man vel i de Borgermestre og Raadmænd, hvis Navne Y. Nielsen har samlet (Chra. Videnskabs-Selskabs Forhandlinger for 1879, No. 13), at se Byens mere velhavende Borgere.

[2] Allerede 1302 omtales (Dipl. Norv. I, S. 86) et Archiv paa Akershus, hvilket tyder paa, at Borgen allerede da har været til i ikke aldeles kort Tid.

en smal, lang og lav Gang under selve Slottet førte og endnu fører op til den indre Slotsgaard. Midt i denne Vei ser man Levninger af et Faldgitter, hvorved en fremtrængende Fiende endnu i sidste Stund kunde opholdes eller mistænkelige Fremmede nærmere udfrittes.

Efter Unionens Opløsning blev Akershus's Vigtighed som eneste Befæstning i Hjertet af Oslo Stift endnu større end før, og der foretoges derfor allerede i Christian den tredies Dage, medens den bekjendte Peder Hanssøn (Litle), Fru Inger Ottesdatters Svigersøn, var Befalingsmand over Slottet med tilliggende Len (1537—1550), store Forbedringer og Byggearbeider (bl. A. det saakaldte Øvre- og Nedre-Romerike), hvortil Stenene for en væsentlig Del hentedes fra Hovedøens Kloster og andre ved Reformationen sløifede geistlige Stiftelsers Bygninger. Men Fæstningens Omfang var og blev fremdeles indskrænket til Fjeldhøiden, hvorpaa Slottet ligger. Den siden saakaldte Kontreskarpe («Kontraskjæret») og den regulære Øvrevolds Hovedfæstning, hvor Strafanstalten, Hovedvagten osv. nu befinde sig, henregnedes Alt til den saakaldte Hovedtange, en lavere liggende ry, udyrket og ubebygget Strækning, der omgav Slottet mod Nord, Øst og Syd. Ved et Vandløb, der faldt ud i Bjørvigen, og hvoraf engang «Myntedammen» og de først i vor Tid udtørrede Slotsgrave have været Levninger, adskiltes Hovedtangen fra en skovbegroet Udmark under Gaarden Aker. Denne Udmark kaldtes «Akershagen» og indtog næsten hele den Strækning, hvorpaa Byen Christiania nu ligger.

Fæstningens Afstand fra Oslo, der udgjør henimod 3000 Alen, hindrede den under ældre Tiders Vilkaar fra at yde Staden noget virksomt Forsvar, medens derimod en Fiende altid kunde sætte sig fast i denne og derfra blive farlig og besværlig for Slottet[1].

Dette uheldige Forhold viste sig i 1523. Gustav Vasa sendte i Marts Lars Siggessøn og den berygtede Thure Jønssøn Roos (et svensk Sødskendebarn af Hr. Knut Alfssøn) ind over Grændsen. Om Akershus, hvis Befalingsmand var den uværdige

[1] Intet kunde derfor være mindre stemmende med de virkelige historiske Forhold end den Ytring, der er undsluppen Carl Johan i et Brev til Grev Essen af 7de August 1815 (Handlingar ur v. Brinckmanska Arkivet, I, S. 69): «Aggerhus avait été construite par un despote dans la vue de dominer la ville Christiania. L'existance de cette forteresse cessait être convenable sous un gouvernement paternel et une constitution libre».

Biskop Hans Mule, erfares Intet, men Oslo By blev opbrændt, hvad enten det skede af de Svenske eller, som Thure Jønssøn paastod, af en «Jutehop» paa Bispegaarden. At Svensken plyndrede den ulykkelige Stad er vist, ligesaa at Mariakirken ved samme Leilighed fik et siden aldrig forvundet Knæk[1]. Nogle Aar senere blev Byen besat, men dog ikke ødelagt af Christiern den anden under hans sidste norske Episode 1531—1532. Men værst gik det dog til i den nordiske Syvaarskrig.

Aldrig, hverken før eller senere, have de Svenske trængt saa dybt ind i Norge som i denne Krig. I 1564 var en kort Tid hele det Nordenfjeldske i deres Magt[2], gjentagne Gange beleirede de Baahus, og ved Grændsen af det Søndenfjeldske skede jevnlige Indfald. Det betydeligste af disse sidste forberedtes i Slutningen af 1566[3] og bragtes til Udførelse i Begyndelsen af 1567. Erik den fjortendes Lyst til at erobre Norge var bleven yderligere egget af den løgnagtige Eventyrer Enno Brandrøk, Søn af den i Reformationstiden bekjendte Christopher Throndssøn, der havde indbildt den svenske Konge, at Nordmændene vare villige til at modtage ham som Befrier fra den saakaldte danske Trældom. Johan Siggessøn, en Bondesøn fra Ångermanland, rykkede i Januar 1567 fra Dalarne ind i Østerdalen, bemægtigede sig i Begyndelsen af Februar Hamars Bispegaards (eller da Kongsgaards) befæstede Taarn og tvang de omliggende Bygder til at hylde Kong Erik. Svensken udbredte sig snart lige op til Gausdal, og paa en anden Kant overskred Fienden Foldenfjorden og optraadte endog i Thjølling ved Laurvig.

Den 18de Februar stode de Svenske med 17 Fenniker eller Kompagnier foran Akershus, hvor dengang den danske Adelsmand Christiern Munk til Toberup i Sønderjylland (nær det nuværende Christiansfeldt) var Befalingsmand; han var en Svigersøn af den bekjendte Hr. Mogens Gyldenstjerne til Stjernholm, der havde forsvaret Slottet mod Christiern den anden for nogle og tredive Aar siden. Da Christiern Munk havde faaet Nys om, at Svensken nærmede sig, havde han strax befalet Oslo Borgere at brænde sin

[1] Allen, De tre nord. Rigers Hist. III, 2, S. 402, 481, N. Nicolaysen i Aarsberetning fra Foren. til N. Fortidsmindesmærkers Bevaring for 1869, S. 184—185 (efter Linköp. Bibl. Handl. 2, S. 183), Handl. rör. Skandin. Hist. II, S. 31.

[2] Se herom mit Skrift: Krigen nordenfjelds 1564. Chra. 1872.

[3] Celsii Monum. politico-eccles. Ups. 1750, 4. pag. 246, 250.

By, og den største Del af denne var ogsaa virkelig blevet Luernes Rov. Foreløbig blev dog de Svenskes Ophold ikke af lang Varighed. En Storm den 24de Februar blev afslaaet, og den ødelagte By ydede intet Tilhold. Selv fortæller Johan Siggessøn i et Brev[1] til en Medanfører paa Toget: «Jeg var for Slottet og besaa dets Leilighed, men kunde Intet gjøre, al den Stund jeg ei havde Skyts, som jeg kunde lade brække Muren med, men jeg holdt aleneste Munken inde paa Slottet, medens jeg handlede med Almuen i Lenet og hyldede den ind under Sveriges Krone. Arkelimesteren mener, at der vil behøves 10 Stykker (ↄ: Kanoner) og sexten Læster Krudt. Jeg har ingen Person mistet for Fienden mere end Per Anderssøn[2], som var forordnet til Mønsterherre. Han gav selv Aarsag dertil, da han red drukken ind under Slotsmuren, og blev saa Hesten først skudt gjennem Halsen, hvilket hannem fortrød, red saa anden Gang derfore og satte sin Hat paa en Paale og blev saa skudt gjennem venstre Side og Arm».

Johan Siggessøn brød altsaa op fra Akershus den 2den Marts og drog til Hedemarken igjen for at oppebie Forstærkning[3]. Virkelig kom ogsaa snart nu en ny svensk Hær under Tønnes Olssøn eller «Lille Tønnes», og under dennes Anførsel opfordrede Fienden atter Akershus til Overgivelse i Slutningen af samme Maaned (30te Marts). Tønnes havde med et truende Brev fra selve Kong Erik, men Christiern Munk gav et kjækt Svar. Flere og flere svenske Stridskræfter sankede sig imidlertid sammen, først kom en Peder Nilssøn, og derpaa kom ogsaa Johan Siggessøn selv tilbage. I halvanden Maaned beleiredes nu Fæstningen, men holdt sig tappert, idet Beleirerne synes at have lidt større Nød end de Beleirede, og Fienden havde endnu heller ikke tilstrækkelig

[1] Brevet blev opsnappet og findes derfor nu i det danske Rigsarkiv (Sv. Saml.).

[2] En «tapper» finsk Adelsmand, hvis Fald ogsaa omtales i en Rimkrønike om Erik XIV (Stockh. 1847, S. 62), der er forfattet af Adelsmanden Daniel Hund, som selv tog Del i dette norske Tog.

[3] I Daniel Hunds Rimkrønike faar Johan Siggessøn ikke megen Berømmelse Det heder om ham (S. 59):

Wij hade en öffwerste tiock och feet,
Han hade aldrigh någen fijende sett,
Han oss then wägen förlade.
Thet wolte oss hans store oförståndh, osv.

Nogle af Johan Siggessøns Folk deserterede ogsaa fra ham og optoges paa Slottet.

Skyts. Ikke destomindre kunde Udfaldet nok have være tvivlsomt, naar dette omsider var kommet, men i rette Tid afværgedes dog Faren ved den Hjelp, som omtrent paa engang viste sig baade fra Syd og fra Nord.

I April var der imidlertid fra Kong Frederik givet Christiern Munk Tilsagn om Undsætning, og den 12te Mai gik en Eskadre under Seil for at komme Akershus til Hjelp under Anførsel af Danmarks nye Marsk, den tapre Frands Brokkenhus, samt Bjørn Kaas og med adskillige Fenniker tydske Landsknægte ombord. Pintseaften, hvilken i det Aar indtraf 17de Mai, lagde Flaaden tilankers ved Hovedøen og slog Leir ved de øde Klostermure.

Allerede den følgende Dag, første Pintsedags Morgen (18de Mai), Klokken tre gjorde den nysankomne danske Styrke Landgang under Egeberg, medens der samtidig skede Udfald fra Slottet mod de Beleiringsskandser, Fienden havde anlagt i dets Nærhed. Men ogsaa Svensken havde nylig faaet Forstærkninger med grovt Skyts, og Kampen blev derfor alvorlig. Paa Egeberghøiden gik det varmt til, og dennegang blev Seiren de Svenskes. Det danske Krigsfolk kastedes tilbage og maatte søge sine Skibe, og i Forvirringen druknede en Del af dem paa en Espøg eller Storbaad. De Danskes Tab angives forskjelligt fra 100 til 300 Mand; en samtidig dansk Optegnelse har 200[1]; Øienvidnet Daniel Hunds hoverende Fortælling om Kampen lyder saaledes:

Sedann bleff all tingh i roo,
Baggerne wore oss hull och troo
Alt in till Pingesdaga tidhe;
The finge hielp, thå siön war baar,
Aff Tydske knechter, them wij bleffwe waar,
Medh them finge wij thå stridhe.

Konungh Erich sende flere öffwerster tijt
Sampt folk och skytt medh högste flijt,
Kartoger hadhe the åtte;
Men hadhe the kommet förre fram,
Hadhe thet warit Swerigie till mykit gagn;
Thå komo the föge til måtte.

---

[1] Blandt de Faldne var den danske Adelsmand Timme Abildgaard. I Kampen deltog ogsaa den Knud Stenssøn til Stensgaard paa Langeland, der i 1564 havde deltaget i Begivenhederne nordenfjelds. Han omtaler Egebergslaget i sine Optegnelser (nu i Klevenfeldts Saml. i det danske Rigsarkiv).

Om Pingesdagz natt thet hende sigh,
På en holme the drucke weldeligh,
The ropade till oss medh spotte:
Jr Swedenn, wij wele edher geste strax,
Men thet skall föge wara edher till lagz,
I skole wäll komme till måtte!

Om morgonen, thå som solen oprann,
Satte the medh macht till oss ahn
Medh Pråmer och medh båter;
The skrijade hart som andre wildiur,
Wij meente the hade warit yr,
Menn the lärde sedann gråte.

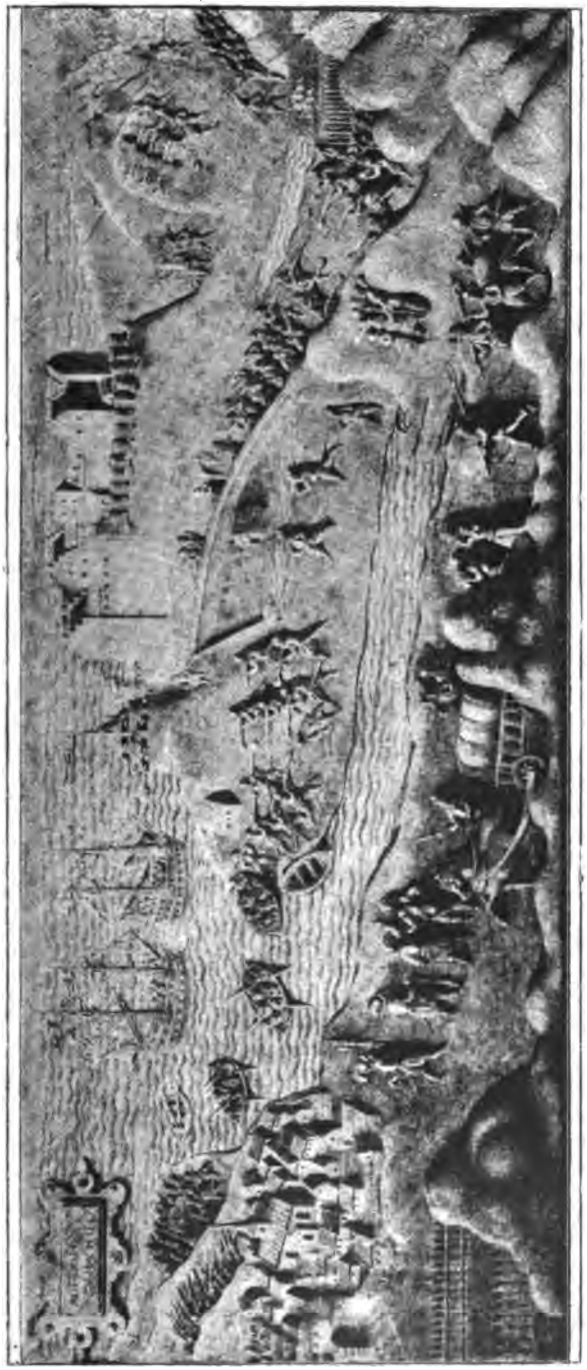
Ett bergh ligger offwan Opslo stadh,
Ther komo wij samman mechta gladh,
En hård skärmytzell ther skedde;
Ther skiftedes hugg medh lodh och kruuth,
Ther gaffz vth mongen hården stuuth,
The finge skäl för thet the oss hedde.

Wij tackom Gudh och then helge And,
Wij miste icke öffwer otte man,
Men en hoop bleffwe ther skadde;
Thet kan ju icke annars wara,
När man är i sådanna fahra,
Som wij thå wore stadde.

Szå folgde wij them för berget nidh,
The skrijade och ropte: o wi! o wi!
Das mach sich Gott erbarmen!
Wij hade eij trodt och tänckt ther opå,
The Swenske skulle så ifrån sigh slåå,
Thet befinne wij nu, wir armen!

Men ther låge igen på samme Plaan
Aff theres meer än tryhundrade man,
Thet war theris minste skade;
The drunckneder flere vthi en Pram,
The wille alle i sender fram,
När the från landet ladhe.

Szå haffwe the thå Pappegoijen skutit,
At thett haffwer them allom förtrutit,
Ath thet war them så lithet till fromme;
The swore om alle Potzmarter thå,
The wille eij mehre skermytzle så
Och aldrigh ther igen komme.

De Svenskes Beleiring af Akershus Slot 1567.
(Efter et Relief paa Kong Frederik den andens Sarkofag i Roskilde Domkirke).

Endnu bærer den smukke grønne Plads ved Gaarden Jomfrubraaten paa Egeberg Navnet *Svenskesletten.* Dette Navn har sin Oprindelse fra den her fortalte Begivenhed og fra ingen anden. Men i senere Tider gik Egebergkampen og overhoved Syvaarskrigen i Forglemmelse. Kun saare lidet blev trykt om denne Kamp, og Sagnene forstummede. Da saa Karl den tolvte havde beleiret Akershus 1716, sattes efterhaanden det ham og hans Krig ganske uvedkommende Navn «Svenskesletten» af Traditionen i Forbindelse med den sidste Beleiring. Man forvexlede, hvad der var skeet paa Egeberg 1567 med hvad der ikke var skeet der i 1716. Første Udgave af nærværende Skrift gjorde ogsaa det første Forsøg paa at udrydde denne indgroede historiske Vildfarelse, der dog sikkert endnu lever i Manges Forestillinger.

Den følgende Dag, anden Pintsedag, 19de Mai, leveredes atter en Fægtning, dennegang udenfor Slottet, som de Svenske beskjøde stærkt ved Hjelp af sit svære Artilleri. Kampen synes den Dag ikke at have ført til noget afgjørende Resultat, men to Dage senere, den 21de Mai, indtraf paany en betydelig Undsætning, dennegang fra Bergen. Befalingsmanden her, den dygtige Erik Ottessøn Rosenkrands, havde opbudt alle Kræfter for at hjelpe Akershus, ligesom han i 1564 havde gjort det for at uddrive Svensken af Thrøndelagen. Ligesom dengang valgte han ogsaa nu Erik Munk til Anfører for Krigsfolket. Erik var seilet afsted paa en stor Galei, der medførte flere Fenniker norske Skytter og Knægte med Skyts og Ammunition. Desuden medbragte han «Skjøttebaade» (Kanonbaade) og flere Tydskere fra Bryggen i Bergen, thi da Lübeck var Danmarks Allierede, viste ogsaa «Garperne» Kongen Troskab. Fra Bjørvigen af beskjød Erik tappert de Svenske, men at alene Bergenserne skulle have fældet 2000 Fiender, maa dog være en Overdrivelse.

Nu var Overmagten paa den dansk-norske Side. Den 23de Mai gjordes et heldigt Anfald paa de svenske Skandser, og Fienden joges paa Flugt. «Samme Dag», heder det i den bedste af de bevarede Krøniker, «brændte de Svenske Broerne af med Oslo By, saameget som ubrændt var, og rykkede af Leiren med sit Krigsfolk og paa Veien ad Sverige». Mellem de Bygninger i Oslo, som nu brændte, var ogsaa Hospitalet med dets syge Lemmer.

Svensken drog hjem over Hedemarken, hvor nu Hamars befæstede Taarn blev brændt og forstyrret[1].

Oslo Bys Huse vare, som vi have seet, fuldstændig opbrændte, dels af dets egne Borgere, dels af Fienden. Til Løn for de store Opofrelser og til Hjelp i den sørgelige Nød havde Kong Frederik allerede under Beleiringen ved Kongebrev af 15de April 1567 skjænket Byen tolv Aars Skattefrihed. Nogle af Borgermestrene fik særlige Benaadninger, idet Nils Stub den 21de April fik et Kannikedømme i Oslo Domkirke og Christiern Mule nogle Dage senere Kongens Gaarde store og lille Foss i Aker. En tredie Borgermester, Oluf Glad, «der havde været den tredie Mand, som selv stak Ild paa sin Gaard» og paa anden Maade havde udmærket sig, fik flere Aar senere Gaarden Hof i Aker.

[1] Kilderne til vor Kundskab om disse Krigsbegivenheder findes fornemmelig i Danske Samll. 2. R. II, S. 195—197 (vistnok den bedste og klareste Fremstilling), Samll. til N. F. Spr. og Hist. I, S. 230 flg., Norske Samll. 8vo, I, S. 27 flg., Norske Magasin, I, S. 115 samt i D. Hunds ovenciterede Rimkrønike. Cfr. ogsaa G. O. F. Westlings Det nordiske Sjuårskrigets Historia, Stockholm 1879, S. 149 flg. Sagnet om Kanonen Skjegge, der egentlig kun hører hjemme i Fortællingerne om Baahus's Beleiring i Syvaarskrigen (se Holmberg, Bohusläns Beskrifning, 2. Udg. I, S. 134), er ogsaa blevet henført til Akershus's Beleiring i samme Krig, ja tilsidst endog til samme Fæstnings Beleiring i 1716. Dette sker selv i Fayes i 1868 udkomne Bog, Carl XII i Norge, (S. 41). Faye er ogsaa i Vilderede med Hensyn til Svenskesletten. I 1718 udkom et Verk af en forhenværende norsk Fourage-Forvalter Mich. Casp. Lund, der bærer Titelen: «Om Verden og de Siunlige Tings Betragtning i Verden». (Kbhvn. 4to). Her fortælles (S. 158—159) Sagnet om «Katten-Skjegge» osv. (siden optrykt i «Statsborgeren» for 9de Februar 1837 af H. Wergeland) og henføres ganske ubestemt til en fjern Fortid, og naturligvis allermindst til 1716, om hvilket Aars Begivenheder Forf. maatte vide bedre Besked. I 1749, da Frederik V. besøgte Norge, gjorde en Anonym i hans Følge nogle Optegnelser om Christiania (Kgl. Bibl. i Kbhvn., Kallske Mskrptsaml. No. 226 Folio). I disse ere Sagnene om Kampen paa Egeberg rigtig henførte til Syvaarskrigen. Det er mærkeligt, at man i en Beretning om Akershus Slot, der aabenbart hidrører fra Christian IV's Tid (Samll. til N. F. Spr. og Hist. II, S. 360), finder et Sagn om, at Erik den fjortende *personlig* har havt med Akershus's Beleiring at gjøre, ja endog være død der. Det heder nemlig her: «Konung Erik den XIV jeg sige vil, For Akershus Slot maatte han sætte til, Han miste der mangen stolt Krigsmand, Jeg vil ikke ljuge, men sige for sand». Hvad der giver denne Opdigtelse en Smule Interesse, er dens paafaldende Lighed med det bekjendte Sagn om, at Carl X. Gustav fandt sin Død — for Frederikshald, en Fabel, der til den sidste Tid har holdt sig i denne By.

Men alle Begunstigelser kunde lidet veie op mod en Fare, som truede Borgernes Velfærd paa det føleligste. Thi da Krigsbegivenhederne atter havde godtgjort det Uhensigtsmæssige i den lange Afstand mellem Fæstning og Stad, enedes Christiern Munk med Frants Brokkenhus og Bjørn Kaas om at foreslaa for Kongen, at Oslo Borgere skulde flytte og Byen gjenopbygges paa Akershagen tæt under Fæstningen[1]. Forslaget vandt Bifald, og Borgerne fik endnu i samme Aar kongelig Befaling til at forlade sine afbrændte Hustomter i Oslo og at opbygge Staden igjen paa den anden Side af Bjørvigen.

For denne Gang blev dog Flytningen afværget. Borgermestre, Raad og menige Borgerskab gjorde saa indtrængende Forestillinger imod dette haarde Kongebud, hvorved alle private Eiendomme og Byens Indretninger af enhver Art i Oslo maatte tabe sin Værdi, at de vandt for sig de danske Rigsraader, som i det følgende Aar opsendtes til Norge for at holde Herredag, nemlig den bekjendte Diplomat Hr. Jørgen Lykke, Bjørn Anderssøn til Stenalt og Christopher Walkendorf. Ved Brev, udstedt paa Akershus Paaskedag (18de April) 1568, ophævede disse Rigsraader ifølge den dem meddelte udstrakte Fuldmagt Kongebudet om Flytningen og tillode Oslo Borgere igjen at bosætte sig paa de gamle Tomter under Betingelse af at anlægge bredere Gader og opføre bedre Huse.

Oslo blev altsaa gjenopbygget, men neppe i synderlig Overensstemmelse med de givne Forskrifter. Da nemlig de murede Kjældere i det Hele vare urørte efter Branden og Borgerne naturligvis for at spare Penge helst vilde bygge paa Brandtomterne, er det klart, at en gjennemgribende Forbedring med Hensyn til Gadernes Retning og Bredde neppe har fundet Sted. Oslo vedblev at være en regelløst bebygget Træby, saaledes som alle Norges Byer dengang vare og flere fremdeles ere. Endog i Fredstid var Byen altsaa idelig udsat for at blive lagt i Aske. Den hjemsøgtes ogsaa idetmindste en Gang i Mellemtiden mellem 1568 og sin endelige Undergang af en betydelig Ildebrand[2].

---

[1] Danske Mag., ældste Række, IV, S. 218—219. N. Rigsregistr. I, S. 570.

[2] Statholder Envold Kruse skriver den 28de Oktober 1611 til Kantsler Chr. Friis til Borreby: «For tre Uger siden var i Oslo en forfærdelig Ildebrand, saa at der samme Tid blev afbrændt over 55 Gaarde». (Adelsbrevene paa det store kgl. Bibl. i Kbhvn.).

Der er ellers ikke ret meget at fortælle om Oslo i denne dets sidste Periode. I merkantil Henseende er Byen sandsynligvis gaaet fremad med den voxende Trælasthandel[1]. Om de kommunale Forhold og Politivæsenet efter Datidens Leilighed har man endel Oplysninger, der ligeledes tyde paa en fremadskridende Udvikling[2]. Mellem Geistligheden fandtes flere Mænd, der nøde fortjent Anseelse som Videnskabsmænd og Forfattere, saasom Biskopperne Frands Berg og Jens Nilssøn og Lectoren Halvard Gunnarssøn. Alle de tre sidste vare udmærkede Humanister, og deres Skrifter yde ogsaa vigtige historiske Oplysninger; navnlig ere Jens Nilssøns Visitatsbøger en uvurderlig Kilde til Kundskab om Østlandets Vilkaar og dets Topographi. I 1589 var Byen Vidne til et Kongepars Bryllup, idet Jacob den sjette af Skotland her overraskede sin Brud, Prindsesse Anna af Danmark og Norge. To Aar senere indfandt den endnu mindreaarige Christian den fjerde sig her for at hyldes, det første af hans siden saa ofte gjentagne Besøg her i Egnen. Ved et af disse, i Anledning af Sønnen Christians Hylding som udvalgt Thronfølger 1610, medbragte han endog sin Dronning. Herredage fandt ikke saa sjelden Sted i Oslo, der saaledes bevarede en vis Character af norsk Hovedstad, især efterat Statholderskabet over det hele Land (siden 1572) var blevet knyttet til Stillingen som Lensmand paa Akershus.

Natten til den 17de August 1624 udbrød der en saa stærk Ild, at saagodtsom den hele By blev et Offer for Luerne. Branden skal efter en gammel Optegnelse have varet i tre Dage[3]. Nu var Byens Dom uigjenkaldelig fældet. Allerede Aaret forinden denne sidste Ildebrand havde nemlig Christian den fjerde fattet Planen til at anlægge en ny Stad paa Akershagen[4], hvorhen det vistnok var hans Tanke, at Oslos Indbyggere efterhaanden skulde forflyttes, medens nye Byggeforetagender og Bosættelser i Oslo strax skulde forbydes. Da Kongen om Vaaren 1624 opholdt sig et Par Dage paa Akershus Slot, efterat have beseet det nyopdagede Sølvfelt i Sandshverv (Kongsberg), har rimeligvis dette Anlæg været under

[1] Et i G. F. Lundhs Specimen Dipl. Norv., Kbhvn. 1828, S. 15, aftrykt Skiftebrev af 1590 giver en Forestilling om en jevn Borgers Vilkaar ved den Tid.

[2] Aftrykte i Meddelelser fra det Norske Rigsarchiv, I, S. 297, 311.

[3] Norsk hist. Tidsskrift, 2. R. V. S. 265.

[4] N. Slange, Gesch. Chr. d. IV, kürzer vorgetragen und erweitert von J. H. Schlegel, III, S. 229.

ny Overveielse i Forbindelse med den Udvidelse af Fæstningen, som det næsten altid spændte Forhold til Sverige gjorde nødvendig. Men da saa Tidenden om Oslos fuldstændige Ødelæggelse ved Ildebrand kort efter indløb, var Beslutningen om at flytte Byen over paa den anden Side af Bjørviken strax fattet, og allerede efter faa Ugers Forløb var Kongen for anden Gang i dette Aar paa Veien til Norge for personlig at lede og paaskynde sit Anlæg.

Christianias Anlæg og ældste Udseende.

Ved Ildebranden den 17de August 1624 vare ikke alene Borgernes Vaaningshuse, men ogsaa deres Søboder og hvad disse indeholdt nedbrændte. St. Halvards-Kirken var ilde medtaget og kun Bispegaarden, Hospitalet og en Del af Latinskolen reddede. Det er let at forstaa, hvor frygtelige saadanne Ulykker maatte være paa en Tid, da vore Dages Forsikringsanstalter vare ukjendte. Da nu Borgerskabet erfarede, at Kongen vilde paalægge dem at bygge paa den anden Side af Bjørvigen, opkom der Fortvivlelse blandt de Brandlidte. I et Bønskrift af 20de September 1624 forsøgte derfor Borgermestre og Raad at bevæge Kongen til at frafalde sin Plan. De foreholdt ham først sin Uformuenhed, dernæst at Gaderne, de murede Kjældere samt Bolverker og Brygger vare «uskamferede», og hvor meget de altsaa vilde tabe, om alt dette ganske skulde miste sin Værdi, og endelig tilbøde de sig at iagttage større Forsigtighed ved Gjenopførelsen af sin By, at gjøre Gaderne større og bredere, anlægge Almindinger m. m., ja de forpligtede sig endog til selv at «devastere» Staden, saafremt det nogensinde skulde kunne befrygtes, at Oslo vilde yde nogen Fiende et Støttepunkt mod Akershus Fæstning. Men ingen Bøn eller Forestilling formaaede at rokke Kongens engang tagne Beslutning.

Christian den fjerde begav sig, som vi have hørt, selv til Landet i de samme Dage, da denne Ansøgning blev skreven. Han ankom til Akershus den 24de September, og i hans Skrivkalender for de følgende Dage læses: «27. Sept. Var H. M. geskjæftig med at stikke den nye Kjøbstad af udenfor Aggershuus. 28.

Sept. Fuldendte H. M. Fundationen paa Byen *og blev den kaldet Christiania*»[1]. Nu vidste altsaa Borgerne i Oslo sin Skjebne, og en ny Supplik af 29de September indskrænker sig derfor til at udtale de Brandlidtes Trang til nogen Tids Skattefrihed og anden Lindring i deres betrængte Forfatning. Sandsynligvis har endel af Befolkningen foretrukket at forlade Egnen og søge sig nye Virkekredse paa fremmede Steder. Et Spor hertil er det, at i 1625 fire Personer fra Oslo toge Borgerskab i Bergen, hvor Østlændinger paa den Tid sjelden eller aldrig pleiede at nedsætte sig[2].

Naar maaske undtages Frederiksstad, er Christiania uden Tvivl den ældste norske By, som kan siges at være bleven anlagt efter en bestemt forud udkastet og vedtagen Plan. Vore ældre Byer kunne nærmest siges at have gjort sig selv, og i ethvert Tilfælde har det vistnok altid staaet deres Indbyggere omtrent frit for, hvor og hvorledes de vilde opføre sine Huse. For første Gang hos os fastsattes nu bestemte Bygningslove, sigtende til at fremkalde en befæstet Stad, bestaaende af Stenbygninger og med regelmæssigt afstukne Gader. Disse Bestemmelser indeholdes i det Reskript, som Kong Christian inden sin Bortreise fra Egnen udstedte til Statholderen, Jens Juel, under 4de Oktober 1624. Dette Reskript er det første offentlige Dokument, hvori Navnet «*Christiania*» forekommer. At opkalde Steder efter Konger og Fyrster var ved den Tid en ny Skik i Norden; Frederiksstad er for Norges Vedkommende udentvivl det ældste Exempel ogsaa herpaa. Det var som en Efterligning af Navnet «Christiania», at Frederik den tredie 1664 kaldte sit jydske Byanlæg, der oprindelig var bestemt til at blive et Slags Residentsstad, Fredericia[3]. Hvis Oslos Flytning havde fundet Sted et Aarhundrede tidligere, vilde Staden sikkert have bevaret sit ældgamle Navn ligesom andre Byer, der stundom have ombyttet sin Tomt med en anden nærliggende, f. Ex. Lødøse og Konghelle; i det Høieste vilde man, ligesom Tilfældet var med den første af hine Byer ved Götaelven, alene ved Tillægget «gamle» og «nye» have skjelnet mellem den nedbrændte Stad paa den østlige og den gjenreiste paa den vestlige Side af Bjørvigen.

---

[1] Danske Saml. 2. R. III, S. 375.

[2] Den bergenske Borgerbog, udg. af N. Nicolaysen, S. 44.

[3] J. P. Trap, Statist.-topogr. Beskr. af Danmark, 2. Udg. VI, S. 191.

Beslutningen om Christianias Anlæg har senere flere Gange været erindret paa høitidelig Maade. Det berettes, at i 1724 «blev Stadens Jubilæum med stor Pragt celebreret», uden at dog noget nærmere herom kjendes[1]. Derimod er det mere bekjendt, at Tohundredaars-Jubilæet feiredes i 1824[2]. Og da Staden havde bestaaet i Fjerdedelen af et Aartusinde, besluttede Kommunebestyrelsen at lade opføre det prægtige Monument paa Stortorvet, der afsløredes den 29de September 1879.

Christiania skulde ikke alene anlægges i Akershus's umiddelbare Nærhed, men Staden selv skulde være en Fæstning, omgiven med Volde og Grave. Til at forestaa disse militære Anlæg indkaldtes allerede i 1625 Hollænderen Cornelis Flint. Voldene synes at være blevne fuldendte i Aaret 1633. De strakte sig fra Pipervigsbakken langs det bratte Afheld mod Pipervigen hen til nordenfor den senere «Sverdfegerbakke» (altsaa til den nuværende Storthingsbygnings Høide) og gik herfra langs Nordsiden af den senere Østregade (nu Karl Johans Gades ældre Del) ned imod Søen. Paa nogle Steder var denne Vold forsynet med Bastioner og Grave. En Bastion fandtes saaledes just der, hvor nu Kreditkassens Gaard paa det senere Stortorv er beliggende, en anden var anbragt et Stykke derfra paa en forlængst forsvunden Fjeldknat; lidt udenfor denne sidste Bastions Spidse ligger nu Vor Frelsers Kirke. Omtrent der, hvor nu Christian IV's Statue staar paa Torvet, laa i gamle Dage et Tjern, som forsynede Gravene med Vand. En af Hovedportene var anbragt ved Kongens Gades Ende.

Disse Volde begrændsede saaledes Christian den Fjerdes By imod Vest og imod Nord. Mod Syd strakte Staden sig lige ind under Akershus Fæstnings Mure, saa at ogsaa det nuværende Fæstnings-Glacis var bebygget. Mod Øst tilstøder Søen, men Vandet gik dengang meget høiere op end nu. Alt, hvad der ligger nedenfor den nuværende Dronningens Gades vestlige Husrække, er nemlig indvundet fra Søen; kun laa der en liden Holme ved nuværende Britannia Hotel ligeoverfor den nuværende Børsplads. Dog var Vandet her ikke dybt, og det var kun med smaa Baade eller flade Pramme, at man kunde ro op til den senere saakaldte Kirkebakke og omtrent til den nuværende Krigsskole.

[1] G. Treschow, Danske Jubel-Lærere, Fortalen c. IV, 2.

[2] Christiania Bys andet Jubilæum, høitideligholdt 27de September 1824, udg. af E. N. Saxild. Chra. 1825.

Ud igjennem denne Grunding anbragtes derfor to lange Træbrygger, som satte Byen i Forbindelse med dens Havn, samt tillige en Palissadering, der dannede en Fortsættelse af de ved Kirkebakken ophørende Volde.

Christianias ældste Gader vare sex Langgader og tre Tverstræder. Navnene paa disse Gadeløb, af hvilke kun et ẽneste (Kongens Gade) til alle Tider har bevaret sin oprindelige Benævnelse, vare følgende:

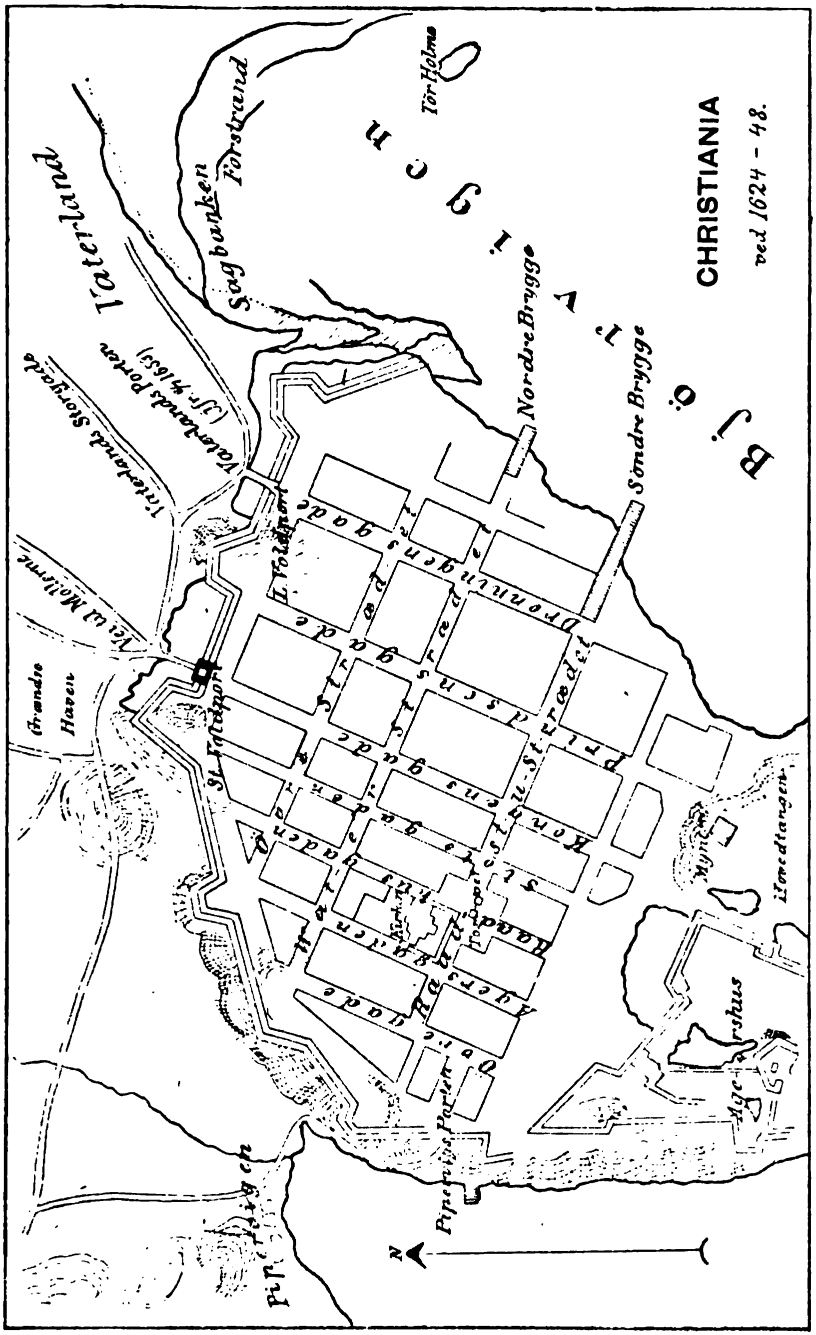
1. Øvre Gade, (nu Nedre Voldgade).
2. Akers-Gade, (senere en Tidlang Nordre Gade kaldet, nu atter benævnt med sit gamle Navn).
3. Raadhus-Gade, (nu Øvre Slotsgade).
4. Slots-Gade, (nu Nedre Slotsgade).
5. Kongens Gade.
6. Prindsens Gade, (nu Kirkegaden).
7. Raadhus-Stræde, (nu Raadhusgaden).
8. Vater-Stræde, (nu Toldbodgaden).
9. Over-Gade, (nu Prindsens Gade).

Desforuden var der endel Husrækker, som synes ikke at have havt faste Navne, nemlig nogle Gaarde langs Stranden paa den øvre Side af den nuværende Dronningens Gade samt ved nuværende Øvre Voldgade, maaske ogsaa ved den senere Østregade.

Saavel Oslos hidtilværende Borgere som tillige «Fremmede af vor Religion» fik Tilladelse til uden Betaling at vælge sig Byggetomter i den saaledes afstukne By. Kun Geistligheden, Latinskolen og Hospitalet samt «Folk, som ingen Haandtering eller Næring brugte», fik Lov til en Tid at forblive i Oslo, en Tilladelse, der allerede i 1627 toges tilbage for Domkapitlets og Præsteskabets, kort efter ogsaa for Skolens Vedkommende. Borgerne fik derimod strax strengt Paalæg om allerede inden Paasketid 1625 at være indflyttede til Christiania. For at hindre Handlende fra at opholde sig i Oslo udstedtes gjentagne Gange Ordre til at ødelægge denne Stads gamle Brygger, af hvilke Levninger siden flere Gange ere paatrufne.

Byen skulde saavidt muligt alene bestaa af grundmurede Stenbygninger. Adelen fik Paalæg om at bygge paa denne Maade[1],

[1] I ældre Tider var det almindeligt i Norden, at Adelen, der som en Stand af Jordegodseiere i Regelen havde sin stadige Bolig paa Landet, tillige eiede Gaarde i den By, med hvilke de nærmest stode i Forbindelse. Saadant har

CHRISTIANIA
ved 1624 - 48.
Björvigen
Vaterland
Sagbanken
Förstrand
Tör-Holme
Nordre Brygge
Söndre Brygge
Vaterlands Porten
Vaterlands Storgade
St. Voldport
L. Voldport
Agershus
Piperviks Porten
Pipervigen

ligeledes Borgerne, og kun de fattigste skulde have Lov til at «bygge paa dansk Maner mellem Stænger, muret med høie Tag», altsaa med Bindingsverk. I 1625 tillod vistnok Kongen de mindst formuende Folk at bygge «af Bolverk», altsaa simple Træbygninger, men allerede 1638 udgik ei alene strengt Forbud mod at opføre nye Træhuse, men endog Befaling til, at de i Tillid til den givne Tilladelse opførte ufortøvet skulde nedrives. For at fremkalde en hurtig Bebyggelse og for at lette fattigere Folk, navnlig Haandverkere, at nedsætte sig i Byen, paalagdes det Enhver, der valgte en af de bedste Tomter, tillige at lade bygge et simplere Hus «oppe i Byen», som kunde udleies til den ubemidlede Klasse. Naar de saaledes gratis erhvervede Tomter virkelig vare blevne bebyggede og Vedkommende i et Aar havde besiddet sit nyopførte Hus, meddeltes ham af Statholderen i Kongens Navn Skjøde paa Eiendommen, men undlod den, hvem Tomt var anvist, i fire Aar at bebygge den, eller forsøgte han at gjøre «Fremlaan» deraf til Andre, skulde Tomten ansees som forbrudt til Kronen.

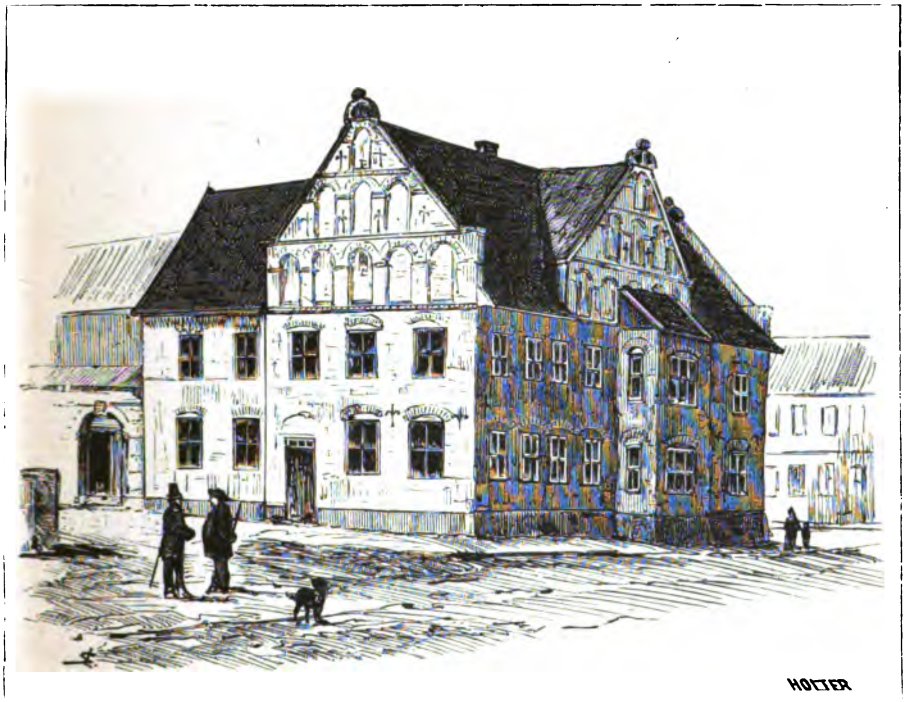
Den Del af Christiania, som baade synes at være bleven først bebygget og længe havde de fornemste Beboere, er Strøget nærmest Havnen og Slottet. Endel af disse gamle Hovedgader, de, som omgave «Kvartalerne»[1] paa Fæstningsglaciet, ere nu aldeles forsvundne, andre, som de nedre Strøg af begge Slotsgaderne, høre forlængst til vor Stads mindst befærdede Egne. Derimod boede, som vi nys hørte, den fattigere Befolkning «oppe i Byen», og endnu i flere Menneskealdre betragtedes Voldgaderne og Akersgaden som de mindst anseelige Dele af det egentlige Christiania.

Af Stadens ældste Torv findes endnu tydelige Spor. Den gamle mærkelige Bygning paa Hjørnet af (de nuværende) Raadhus- og Øvre Slotsgader, der i Begyndelsen af vort Aarhundrede var Kommandantbolig, derpaa overlodes Universitetsbibliotheket og nu er Lokale for Garnisonens Sygehus, strækker sig, som man vil se, ikke lige til Gadehjørnet eller det Punkt, hvor Fortsættelsen af Slotsgadens østre og Raadhusgadens nordre Sidelinie vilde skjære hinanden, men danner indenfor dette Punkt en retvinklet

for Norges Vedkommende i sin Tid i ikke saa ganske ringe Udstrækning fundet Sted baade i Bergen og Oslo. I Christiania har man derimod — naar undtages Kantsler Jens Bjelke —. neppe noget bestemt Spor til, at Sædegaardseiere lode opføre Bygaarde.

[1] «*Kvartal*» i Betydningen af en mellem fire Gader liggende Bydel er vistnok et for Norge, maaske endog blot for Christiania eiendommeligt Udtryk.

Indskjæring. Ogsaa paa Sydsiden af Gaden var en lignende Indskjæring, hvoraf endnu sees Spor. Her fremkommer saaledes en ikke saa ubetydelig, men ikke aldeles kvadratisk Plads. Denne Plads dannede Byens Torv i det syttende Aarhundrede og benyttedes som Markedsplads endnu langt ind i det attende. Paa dette Torv saaes i gamle Dage en «Vandkunst», hvortil Christian den fjerde selv havde skjænket en Sum Penge, og fra hvis Vandpost Borgerne mod passende Betaling (5, 10, 15 til 20 Rdl.) fik Til-

Christianias ældste Bygning, nu Garnisonens Sygehus.

ladelse til at lede Vandet hjem i sine Gaarde. Som en Levning fra gamle Dage af stod lige til for sytti Aar siden Byens Gabestok paa denne Plads, og Kagstrygninger foregik her, indtil denne Straf blev afskaffet.

Paa den Tomt, som i mere end hundrede Aar (siden 1773) har været vansiret ved den uskjønne Artilleristald eller «Prindsestalden», saaledes benævnt efter Prinds Carl til Hessen (Frederik den sjettes Svigerfader og dengang kommanderende General i Norge), og hvor

omsider i vor Tid Johanneskirken er opført, stod fordum Christianias ældste Kirke «Trefoldighedskirken» med tilhørende Kirkegaard. Efterat nemlig Byens Menighed i nogle Aar havde benyttet dels den ved Ildebranden stærkt beskadigede Halvardskirke i Oslo, dels Akers Kirke som Sognekirke, blev her i Aarene 1632—1639 dels paa Sparebankens nuværende Tomt, dels paa den nærmest denne i Syd liggende Strækning opført et smukt og anseeligt Gudshus; Omkostningerne ansloges forinden Opførelsen til omtrent 20,000 Rdl., en Sum, som Byens egne Indvaanere ikke alene formaaede at reise, og hvortil derfor alle Stiftets øvrige Kirker hver maatte yde sit Bidrag; rimeligvis skjænkede ogsaa Kongen endel Penge til Foretagendet. Bygningen, der tillige blev Stiftets Domkirke, var en hvælvet Stenbygning i Korsform med mindre Kapeller eller Udbygninger i Korsets Vinkler og indviedes den 10de Marts 1639 af Holbergs bekjendte Stamfader, den bergenske Biskop Mag. Ludvig Munthe, som dertil særlig var beskikket, da Christiania Bispestol just var ledig. Kirken prydedes med en smuk Altertavle og Prædikestol, hin en Gave af Statholderen, Christopher Urne til Aasmark, denne af Borgermester Laurits Ruus, efter hvem «Ruseløkken» har sit Navn. Det kan erindres, at denne Kirke har været benyttet som Forsamlingssted for de «norske Stænder», som navnlig i den sidste Menneskealder før Enevoldsmagtens Indførelse ikke saa sjelden sammenkaldtes. I Kirkens Nærhed laa Præstegaarden, sandsynligvis paa den Tomt, hvor senere den med Indskriften «Gud være med os» betegnede Gaard blev opført 1689. I Nærheden af Kirken, saavidt man kan skjønne ligeoverfor den (i Akersgaden), laa Latinskolen og det dermed i et Snes Aar forbundne Gymnasium.

Et Raadhus befaledes opført 1627. To Gader bare Navn efter denne Bygning, og den maa have ligget i Nærheden af Torvet. I 1641 opførtes en ny Raadhusbygning, den samme, der siden længe har tjent den techniske Forening til Lokale. Den vedblev at benyttes som Raadhus indtil Christian den sjettes Tid.

Af de Brygger, der strakte sig henover den lave Grunding og satte Byen i Forbindelse med dens Havn i Bjørviken, dannede den ene en Fortsættelse af Vaterstrædet (Toldbodgaden), den anden gik i Flugt med Raadhusstrædet (Raadhusgaden). Der, hvor Vandet begyndte at blive dybt, forenedes disse Langbrygger ved en Tverbrygge. Tidlig begyndte man imidlertid at opfylde denne grunde Forstrand for at indvinde nye og for Handelen bekvemme

Byggetomter, og hertil sigter udentvivl en Ytring af Statholderen fra Aaret 1656, der omtaler, «at Byen forvides ved Stranden». Allerede før det i Christianias Historie epokegjørende Ildebrands-Aar 1686 var man derfor ei alene kommet saavidt, at begge Sider af Dronningens Gade vare bebyggede, men ogsaa Skippergaden og Store Strandgade vare tildels tilkomne, og Volden havde i Anledning heraf modtaget en Forlængelse.

Gjennem Udgravning søgte man ved Siden af Stadens naturlige Havn at tilveiebringe ogsaa en indre kunstig Havn eller Revier.

„Gud være med os".

Gadenavnet Revierstrædet samt den i daglig Tale anvendte Betegnelse «Raveren» ere endnu Vidnesbyrd om disse Bestræbelser. Revieret skulde efter Planen være 18 Alen bredt, have en Dybde af $3^1/_2$ Alen og strække sig lige op til Kongens Gade, men Gravningen er udentvivl aldrig nogensinde bleven færdig, og det Hele blev i ethvert Fald temmelig snart opgivet.

Et Reskript af 1627 paalagde Bønderne paa det Kronen tilhørende Jordegods i Christianias Omegn som Hoveriarbeide at «forfærdige» (brolægge) Gader i den nye Stad, og dette Kongebud er formodentlig ogsaa i nogen Grad blevet opfyldt, men ikke

destomindre klagedes længe over, at enkelte Gader havde et uordentligt Udseende. I Aaret 1648 bemærker saaledes Lorents Boyesen, der Aaret iforveien var bleven Byfoged, at visse Gader «ere fast som et Morads uden Fyld og Sten, som spotteligt er af Fremmede at sees», og, vedbliver han, «endel her i Menigheden bygger af selvtagen Dristighed store Boder udenfor deres Huse langt ud paa Gaden og dehonestere derved Byen og Gaderne tvertimod kongelig Majestæts eget naadigste Afrids». I 1638 forbyder et Kongebrev den Uskik at have Korn- og Hølader inde i selve Byen og tilholder Borgerne ikke at lade sine Svin gaa om paa Gaderne. I 1662

Waisenhuset med Nabogaarde.

høre vi om Kranglerier mellem Magistraten og endel brutale Officerer, som negtede at holde Gaden ren udenfor sine Huse. Men ikke desto mindre ansaaes Christiania for smukkere og stateligere end Landets øvrige, næsten blot af Træhuse bestaaende Byer. Arnt Berntsen roser saaledes Stadens Udseende i sit berømte statistiske Verk «Danmarks og Norges frugtbare Herlighed», der udkom 1656.

I hint Byfogdens Klageskrift af 1648 heder det endvidere, at «Mange i Byen havde store og smukke Pladse, som de ikke formaaede at bebygge og dog ikke vilde sælge». Ogsaa det ældste Kart, man kjender over Christiania (af Hollænderen Isak Gelkerk,

ca. 1650)[1], synes at vise, at endnu den Gang nogle Kvartaler inden Murene ikke vare fuldfærdige. Men hvad vi iøvrigt nu vide om den første Bebyggelse, er ikke meget og skyldes næsten ene den gamle Skik, som indtil Begyndelsen af det attende Aarhundrede iagttoges ved grundmurede Bygningers Opførelse, nemlig at Aarstallet tilligemed Bygherrens, stundom ogsaa hans Hustrus Navn anbragtes paa Husets Forside med Jernbogstaver. Af Byens alleræIdste Gaarde er endnu mindst en i Behold, nemlig den allerede leilighedsvis nævnte Hjørnegaard mellem Øvre Slotsgade og Raadhusgaden ved det gamle Torv. Den er opført 1626. Vaisenhusets Gaard og to Nabogaarde mellem dette og nuværende Hotel

Det gamle Raadhus.

d'Angleterre hidrøre fra 1640. I Hjørnestrøget mellem Raadhusgaden og Dronningens Gade findes en Grænd af Huse, mellem hvilke den hidtilværende Raadhusbygning. Disse Huse ere alle fra 1647, det ene, der indtil for faa Aar siden havde Paaskriften H. B. S. og A. P. D. T., er opført af Helge Bertelssøn, hvis mandlige Efterkommere (nu i Danmark) kaldte sig Heltzen, og fra hvem den senere norske Familie af Navnet Vogt paa Mødrenesiden nedstammer. Helge Bertelssøn hørte til Byens rigeste Mænd paa sin Tid[2].

[1] Om denne Mand haves Oplysninger i «Smaaskrifter tilegnede A. F. Krieger», Kbhvn. 1887, S. 218 flg.

[2] L. J. Vogt, Slægten Vogt i gamle Dage, S. 5—6.

I 1661 bleve alle Byens Gaarde taxerede paa Raadhuset. Allerede dengang var Staden efter Himmelegnene inddelt i fire Kvarterer, en Inddeling, som benyttedes endnu i Begyndelsen af vort Aarhundrede. Disse fire Dele af det oprindelige Christiania støde sammen der, hvor Vaterstrædet (Toldbodgaden) og Kongens Gade skjære hinanden, saa at Østre Kvarter laa herfra i NO. Søndre i SO., Vestre i SV. og Nordre i NV. I «første» (vistnok vestre) Kvarter laa i 1661 et Antal af 83 Gaarde, tilsammen taxerede for 26,270 Rdlr., for største Delen Leiegaarde, tilhørende de rigere, men beboede af de fattigere Borgere; kun 1 af de 83

Hjørnehuset til Nedre Slotsgade og Prindsens Gade.

Gaarde var taxeret for 700 Rdlr. I andet (søndre) Kvarter laa de bedste Gaarde. De vare 61 i Tallet, tilsammen værdsatte til 46,780 Rdlr. Mellem disse var Kantsler Jens Bjelkes Bygaard, beliggende paa samme Tomt, hvor Stiftamtmand Storm i 176* opførte den nuværende Krigsskolegaard, og taxeret for 3000 Daler, fremdeles Helge Bertelssøns ovennævnte Gaard (2,300 Rdlr.) og endel andre store Gaarde, hvis Beliggenhed vi ei kunne paavise. Mellem dem var Byens kostbareste Eiendom, Kommissarius Garmann[1] tilhørende og værdsat til 4000 Rdlr. I tredie (østre)

[1] «Johan Gaardmand af Norge» eiede i 1661 ogsaa en grundmuret Gaard i Store Færgestræde i Kjøbenhavn (Kbhvn. Dipl. I, S. 736).

Kvarter vare 108 Gaarde, taxerede for 41,960 Rdlr. Om fjerde (eller nordre) Kvarter gjælder den samme Bemærkning, som om det vestre, og det i endnu høiere Grad. Samtlige de her beliggende 78 Gaarde vare kun ansatte til 16,205 Rdlr. Den hele af Voldene, Slottet og Søen indesluttede Stad talte altsaa i Aaret 1661 et Antal af 330 Gaarde, taxerede til 131,215 Rdlr. Til Sammenligning kan anføres, at i de samme fire Kvarterer laa der i 1734 et Antal af 371 Gaarde.

Christiania havde imidlertid allerede dengang Forstæder. Disse ere tildels endog ældre end den egentlige By, thi man finder paa de ældste Karter over Staden visse Dele af Vaterland[1], navnlig Elvegaden og Fjerdingen («Fukke-Fjerdingen» kaldet) saavelsom ogsaa Pipervigen betegnede som saa stærkt og tillige saa uregelmæssigt bebyggede, at man med Bestemthed maa tro, at de have været til ved Christianias Anlæg, og at Christian den fjerde har maattet tage dem med som et Onde, der vanskelig stod til at rette[2]. Langs Akerselven, ved de endnu Kongen tilhørende Møller og Sagbrug, bestod ogsaa allerede dengang «Sagene» som en Art uregelmæssig Arbeiderkoloni. Bergfjerdingen er ogsaa af gammel Oprindelse, ligesom Grønland, der ligeledes omtales i Christianias ældste Periode. Skjønt Navnet «Lakkegaden» er meget yngre[3], var ogsaa denne Gade utvivlsomt tidlig bebygget, især siden den nuværende Vaterlands Bro (i Aaret 1654) var bleven opført. Endog i det gamle Oslo kunde det trods gjentagne Forbud og strenge Trusler ikke hindres, at nye Smaahuse af og til reiste sig.

Forstædernes Beboere vare ikke delagtige i Byens Privilegier, og forsaavidt de dreve Handel og anden Bynæring, var denne altsaa ulovlig. Befolkningen i Forstæderne sees i det Hele ei alene at have været fattig, men tildels ogsaa ilde berygtet. Allerede i Kjeld Stubs Proces med Borgermester Laurits Ruus forekommer som et Skjeldsord «de i Vaterlandet og i Pipervigen», og i 1646 ansøgte Christiania Borgere om, at Vaterland, Pipervigen og Grøn-

[1] Navnet Vaterland, der ogsaa forekommer ved Frederiksstads Fæstning, betegner rimeligvis oprindelig det udenfor Fæstningsgravenes Vand liggende Strøg; den nuværende «Storgades» oprindelige Navn var «Vaterlands Storgade».

[2] Hertil sigtes vistnok ogsaa, naar det i en kort Reisebeskrivelse, omtrent fra Aaret 1600, heder, at Oslo i Aaret 1600 var «udlagt et lidet Stykke paa hin Side Fjorden». (Kgl. Bibl. i Kbhvn. Mskrpt. Thott No. 1706, 4to).

[3] Det hidrører fra den i sin Tid anseelige Familie Lachmann, der i Begyndelsen af forrige Aarhundrede eiede «Lakkegaarden» (det gamle «Dælen»).

land maatte blive «afskaffede», saasom Indbyggerne (især i Vaterland) «dreve ulovligt Kjøb med Bønderne og en Part af dem førte et uskikkeligt Hus». I Anledning heraf blev ogsaa resolveret, at de bedste Mænd fra Forstæderne skulde indflytte til Christiania, men Resten «reise tilbage did, hvorfra de ere komne», og derpaa «deres Kipper og Hytter ruineres». Men, som saa ofte ellers, blev det ogsaa her ved Befalingen, og det strenge Bud blev ikke efterlevet.

Skjønt man ogsaa i Byen selv, som tidligere antydet, saa igjennem Fingre med, at en og anden Træbygning reiste sig i de mindst anseede Kvarterer, fik man dog her ikke Lov til at opføre saa usle og uanseelige Rønner, som Fattigfolk kunde ønske at bygge sig. Det gik derfor allerede da omtrent som nu, at Arbeiderbefolkningen opførte Smaahuse udenfor Murgrændsen, det er i Forstæderne. Her kunde man bo billigt. I 1634 værdsattes saaledes et Hus i Pipervigen, tilhørende en fra Byen forvist Tyv, til 5 (fem) Rdlr., og det bemærkes udtrykkeligen, at i Summen ei alene var beregnet den «ud i Stolper ophugne Bygning» med Vinduer og Døre, men ogsaa en liden Have.

I Aaret 1658 rammedes en stor Del af Christianias Forstæder af en sørgelig Skjebne. Da nemlig Statholderen, den bekjendte Magnat Hr. Nils Trolle, frygtede et svensk Angreb og gik ud fra, at Forstæderne vilde komme til at lette Fienden Beleiringen af den befæstede Stad, lod han samtlige Forstæder, sandsynligvis kun med Undtagelse af Elvegaden og en Del af Fjerdingen, stikke i Brand. Svenskens Anfald, der dennegang for første Gang gik ud over Halden, strakte sig imidlertid ikke saa langt som til Christiania, og Nils Trolles overilede Foretagende paadrog derfor kun ham selv et bittert Had af den fattigere Befolkning. Men hvad der egentlig var det værste var dette, at Leiligheden til paa en forstandig Maade at regulere de afbrændte Forstæder, saa at de herefter kunde være blevet afdelte i regelmæssige Gadeløb, ikke blev benyttet. Tvertimod reiste sig paany i en Fart de gamle krogede Gyder og elendige Hybler. Det er oplysende i denne Henseende, at ved den ovenfor omtalte Taxationsforretning af 1661 fandtes i Vaterland et Antal af 168 Huse, tilsammen (!) værdsatte til 1310 Rdlr., altsaa hvert Hus i Gjennemsnit taxeret til otte Rdlr.[1] I

[1] Om den Uregelmæssighed og det Sløseri med Byggegrunden, der har fundet Sted ved Vaterlands Bebyggelse, kunde man endnu i vor Tid gjøre sig et klart Begreb ved at betragte de uhyre Vidder, som henhørte under den nu forsvundne «Stenersgaard» i Brogaden, der tillige havde Udgang til Store Vognmandsgade.

Pipervigen var Forholdet endnu værre. 64 Huse vare her tilsammen ansatte til en Sum af 309 Rdlr., altsaa til en Gjennemsnitsværdi af henved fem Rdlr.

De forrige Hustomter i det gamle Oslo bleve tagne i Besiddelse af Kronen og dannede en Tidlang en samlet Eiendom, der henlagdes under Akershus Fæstning under Navn af Oslo Ladegaard. Men de til Christiania overflyttede Borgere fik rigelig Erstatning for Afstaaelsen af disse Tomter. Christian den fjerde skjænkede dem nemlig 1620 som Bymark de fem paa Frysjas eller Akerselvens Vestside beliggende Gaarde Store-Aker, Sten, Lindern, Valle og Vøien, der samtlige henhørte til det fordums Kloster Nonneseters Gods. Denne anseelige Strækning skulde oprindelig tilhøre Borgerne i Fællesskab «til Bymark, Fædrift og Gjerdefang», og enhver Gaardeier i Christiania skulde have Ret til at sende sine Kreaturer paa Græs her. Men det varede ikke længe, førend dette Forhold forandredes, og det paa en Maade, der i det Mindre har nogen Lighed med de romerske Patricieres Omgang med *ager publicus*. Christianias mere formuende og indflydelsesrige Indvaanere, saasom Magistraten, Domkapitlets Medlemmer og de rigere Handlende, fandt nemlig snart for godt at bemægtige sig hver et særligt Stykke af Bymarken og indhegne det som privat Eiendom. Disse saaledes okkuperede Strækninger fik det fremdeles brugelige Navn «Løkker» (ɔ: Indhegninger) og ansaaes nu gjennem flere Slægtled som uadskillelig forenede med Eiernes Bygaarde, med hvilke de solgtes under Et ved fælles Skjøde, ligesom paa Landet Gaarde og Sætre. Allerede i 1638 og 1646 findes denne Selvtægt af Byens fornemste Folk omtalt og paaklaget, men omtrent samtidig paabødes ved et kongeligt Reskript en Løkkeskat. Regjeringen lod altsaa Forholdet vedblive saaledes, som det havde udviklet sig, og i 1652 vare flere af Løkkerne allerede ved Salg overgaaede i nye Eieres Hænder, saaledes f. Ex. Biskoppens, Henning Stockfleths, Løkke, der laa ligeudenfor Byens Volde og indtog en Del af det nuværende Stortorv; han havde for 15 Aar siden kjøbt den af Balthasar Brabant. En af Professorerne ved Gymnasiet, Mag. Ambrosius Rhodius, havde ligeledes tilkjøbt sig en Løkke, hvor han forsøgte paa at anlægge en medicinsk og botanisk Have. Men at bebygge Løkkerne var længe forbudt, især naturligvis for deres Vedkommende, som laa Stadens Volde nærmest, da der omkring disse skulde være en Art Glacis. Selv efter at Voldene vare sløifede, varede det en rum Tid, inden der paa Løkkerne

fandtes andre Beboelsesleiligheder end et eller to Sommerværelser i en Ark ovenpaa et Hølade; dette var en Omgaaelse af Loven[1]. Forbudet mod at opføre Vaaningshuse paa Løkkerne havde især sin Grund i Frygten for, at selve Byens regelmæssige Bebyggelse skulde lide derved, men allerede tidlig meddeltes enkeltvis Dispensation. Saaledes fik Borgermester Laurits Ruus i 1640 Magistratens Tilladelse (bekræftet af Kongen 1669) til at opføre et Vaaningshus paa den efter ham benævnte «Ruseløkke», der fremdeles er Navnet paa dette Strøg.

Christianias Befæstning har aldrig opnaaet nogen Plads i Krigshistorien, eftersom ingen Fiende hjemsøgte Staden i den Tid, da Volde og Grave omringede den. Fra den Tid af, da Hr. Nils Trolle i 1658 ubesindig havde ladet Forstæderne brænde, altsaa kun et Snes Aar efter, at Voldene vare komne i fuld Stand, synes disse at være blevne mere og mere vanskjøttede; Palissaderingen ved Stranden toges bort, ja der saaes endog igjennem Fingre med, at Borgerne borttoge Sten fra Voldene til egne Byggeforetagender. I Beskrivelsen over Christian den femtes Reise i Norge i 1685 heder det derfor ogsaa,« at Byens Fortifikation ikke er af synderlig Importance, formedelst den en Tid uden Reparation henligget haver, tilmed og befindes unødigt derved noget at lade gjøre formedelst de nærliggende Klipper, som Verket næsten overalt kommanderer».

Aaret efter hint Kongebesøg indtraf en Begivenhed, som ei alene kom til ganske at borttage Byens militariske Udseende, men tillige i flere andre Henseender forandrede dens Skikkelse. Det var den store Ildebrand den 21de April 1686, der i nogle faa Timer ødelagde en Trediedel af Staden. Den hele Strækning mellem Voldene og den nuværende Øvre Slotsgade, tildels ogsaa nogle søndenfor denne Gade liggende Strøg, ialt 9—10 større og mindre Kvartaler, brændte ned, og Byens smukke Kirke blev stærkt beskadiget. Netop paa denne Kant af Byen fandtes, som vi have seet, det største Antal af Bindingsverks- og Træbygninger. Dette forklarer, at Ilden i saa kort Tid kunde udstrække sine Ødelæggelser til et endnu større Areal, end det, der i 1858 hjemsøgtes af Luerne. Forøvrigt ved man Lidet om selve Ildebranden. Kun sees det, at 64 Indvaanere i flere Aar opføres som skattefrie,

[1] Endnu findes paa Bymarken enkelte Levninger af den Slags Lader. Ældre Indvaanere af Staden kunne erindre at have seet dem i Mængde.

paa Grund af at deres Huse vare brændte, men Tallet paa de brændte Huse har visselig været meget større, da de mere velhavende Eiere af de her beliggende talrige Leiegaarde vistnok ikke have faaet Andel i Skattefriheden.

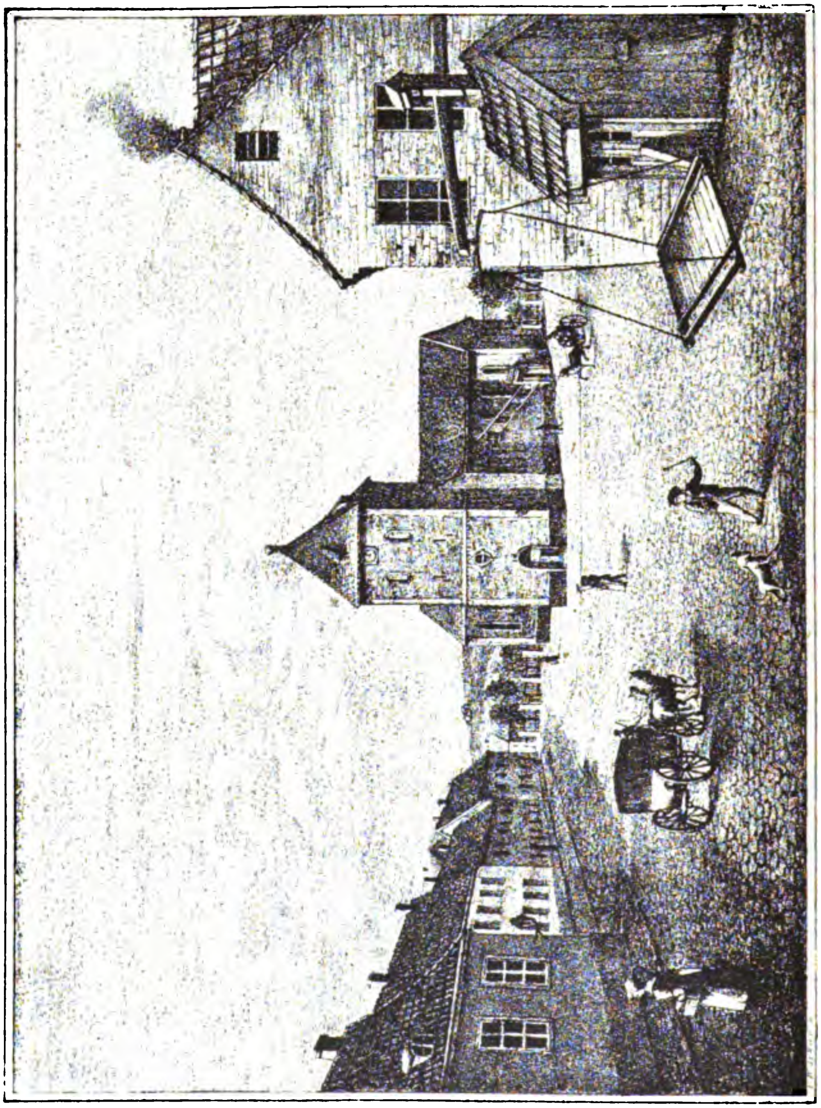
Denne Ildebrand havde vigtige Følger. Selve Byens Befæstning med Volde og Grave blev nu helt opgiven. Kvartalerne i Syd for Akersgaden og begge Voldgaders nuværende Endepunkter mod Fæstningen inddroges under Akershus som dettes Glacis og bleve aldrig mere bebyggede. Kirken, der dog neppe havde lidt mere, end at den nok havde kunnet lade sig sætte istand[1], bestemtes til Nedrivelse, da Fæstningens Naboskab ansaaes for uheldigt. De Huseiere, der havde boet i de forrige Kvartaler under Fæstningen, fik nye Byggepladse anviste mod Nord. Ved Sten og Jord fra Voldene udfyldte man Tjernet udenfor disse og afstak det nuværende Stortorv.

I Nærheden af dette nye Torv besluttede man omsider at lægge Stadens nye Kirke paa den Plads, hvor før den nederste Voldbastion havde staaet; i Mellemtiden før Kirken kom istand, holdtes Gudstjeneste i den store Sal paa Raadhuset, den samme, hvor Høiesteret siden længe holdt sine Forhandlinger. Vor Frelsers Kirke er opført i Aarene 1695—1699. Bygningsarbeidet forestodes under Vicestatholder Høgs Overtilsyn af Etatsraad Jørgen Wiggers[2]. Indvielsen fandt Sted, endnu inden Kirken var fuldt færdig, i Aaret 1697. Herom findes i Ministerialbogen følgende Optegnelse: «Anno 1697 den 7de November, som var Søndag efter Allehelgensdag, blev Christianiæ Kirke indviet af Biskoppen, Dr. Hans Rosing, overværendes Hs. høie Excellentse Hr. Christian Güldenlew og hans høibaarne Gemal, Frøken Charlotte Amalia, og en meget folkerig og stor Forsamling af Geistlige og Verdslige, og blev samme Kirke efter kgl. Majestæts allernaadigste Villie og Befaling kaldet Vor Frelsers Kirke». Omkostningerne (med Fradrag af Indredning, Vinduer, Døre, Prædikestol, Alter, Altertavle og Orgel, hvilket sidste først kom til i 1704) udgjorde 14,675 Rdlr. 81 Skill. Disse Penge tilveiebragtes ved forskjellige Midler (se Reskript af

[1] Vicestatholdereu, Just Høg, omsendte nemlig, før den nye Byregulering var besluttet, rundt om i Riget en Opfordring til at yde Bidrag til en Restauration af Kirken.

[2] Ved Nedlæggelsen af Grundstenen skal Biskoppen, den myndige Hans Rosing, have fundet Leilighed til at ærgre sin Uven, Vicestatholder Høg, ved at hindre ham fra at holde en Tale, hvortil han havde beredt sig.

28de Juli 1688), bl. A. ogsaa ved Kollekter indsamlede i Fyn og Holsten. Kirkens Uhrverk forfærdigedes af en dødsdømt Falsk-

Stortorvet med Vor Frelsers Kirke i Begyndelsen af dette Aarhundrede.

Zinkætsning efter et gammelt Lithografi.

myntner, Jørgen Jørgensen fra Philipstad i Sverige, som herved frelste sit Liv[1].

[1] Reskript af 4de Mai 1700.

I den følgende Tid modtog Byen adskillige Udvidelser, men desværre glemte man nu atter de Hensyn til Regelmæssighed og Orden, til Sikkerhed og Velvære, som Christian den fjerde havde iagttaget ved det første Byanlæg. Følgen blev den, at en stor Del af Staden kom til at bestaa og fremdeles bestaar af Husklynger, ligesaa uordentlige, som de af Anlæggeren selv udstukne Kvartaler vare korrekte og smukke. Christians Efterfølgere, Enevoldskongerne, bekymrede sig lidet om Christianias Udseende. Kun Frederik den fjerde tænkte noget paa at fornye Stadens opgivne Befæstning. I Aaret 1700, da en kortvarig Krig med Sverige udbrød, fik Vicestatholder Gabel og Feltmarskalk Wedel Befaling til «snarest muligt at omsætte Christiania med Palissader» og at træffe Foranstaltninger til at faa de Huse nedbrudte, som stode i Veien for et saadant Anlæg. Der omtales ogsaa virkelig, «at Palissaderingen gik vel for sig», men rimeligvis faldt hele Anlægget igjen bort efter Freden i Traventhal[1]. Senere tænkte Kongen ved sin Nærværelse her i 1704 paa at anlægge en storartet Befæstning, hvori Pipervigen, Hammersborg og Vaterland skulde danne Yderpunkterne og forbindes ved bedækkede Veie. Men heldigvis befandtes denne urimelige Plan, maaske kun et af Frederik v. Gabels utallige Projekter, at være saa kostbar, at der aldrig blev alvorlig Tale om at gjennemføre den. Man lod herefter i det Hele Enhver bygge, som han selv lystede, og endog i den gamle Del af Byen indsneg sig saaledes Uregelmæssigheder, f. Ex. i Øvre-Voldgade og (før det i vore Dage stedfundne Gjennembrud til Karl-Johansgaden) ved det nuværende Egertorv. Men til størst Ulempe vare de krogede Gadeløb, som opkom langs de fra Byen i alle Retninger førende Veie.

Mellem det nye Torv og Vaterlands Bro dannede sig den nuværende Storgade og dens Fortsættelse (nu Brogaden); disse gik begge under det fælles Navn «Vaterlands Storgade». Husrækkerne laa her tildels meget uregelmæssigt, men modtoge dog nogen Regulering, da Tugthuset opførtes i Christian den sjettes Regjeringstid. I disse Gader saavelsom i Lakkegaden var imidlertid Færdselen yderst livlig, thi lige indtil «Nybroen» (omtrent 1820) blev bygget, foregik ad denne Vei over Vaterlands Bro[2] al

[1] Reskripter af 3die, 10de og 17de April 1700.

[2] Enhver fra Landet, der første Gang i sit Liv passerede Vaterlands Bro, maatte endnu i Begyndelsen af dette Aarhundrede «hønse» til sine Medreisende, ligesom Reisende tilsøs ved Kullen. Herom og om Fortidens Bondereiser til Christiania i det Hele ere nogle Træk bevarede i det eiendommelige Skrift: Amund Tandes Levnetsbeskrivelse, Hamar 1877, S. 165 flg.

Indkjørsel fra Oplandene og Romerike. Længere mod Nord i det vidtløftige Strøg Fukke-Fierdingen opførtes (saavidt vides omtrent samtidig med Tugthuset) en efter Tidens Leilighed elegant Bygning, den nuværende Mangelsgaard, der en Tidlang tilhørte General F. F. v. Hausmann, efter hvem den nærliggende Hausmannsgade har Navn. Frederik den femte boede i denne Gaard under sit Besøg i Christiania 1749, senere tilhørte den General Johan Mangelsen[1], hvis Navn blev hængende ved den, derefter Eventyreren Manderfelt (Ingman), Etatsraad og Justitiarius i Overhofretten P. T. v. Koss og endelig i forrige Aarhundredes Slutning

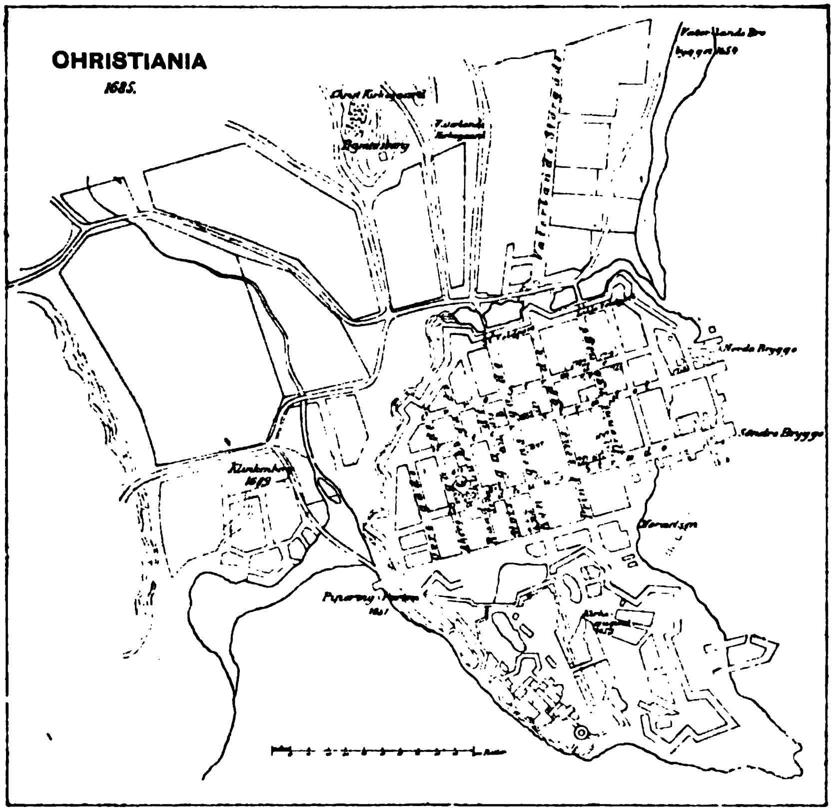
Mangelsgaarden.

den rige General Bielefeldt, som her udfoldede en Pragt, der kappedes med Bernt Ankers. Mellem andre Gader i Vaterland, der paa den Tid opkom, kan mærkes Nygaden, der oprindelig beboedes af Slagtere, som udkastede sit Affald paa Gaden; den kaldtes derfor en Tidlang i daglig Tale «Bukkehornsgaden». Vaterland havde ogsaa sin «Tvergade» og sit «Pølsesund».

Fra Torvet opad mod «Kongens Mølle» og Vestre-Sagene dannede sig den lidet regelmæssige Møllergade. Ligeledes opkom

[1] Se om denne Mand, der havde megen Andel i Grændsereguleringen af 1751, Suhms Saml. Skr. XIII, S. 34.

Hammersborg, der tilligemed endel af sine Omgivelser ogsaa benævntes «Ridebanen». Som Forbindelse mellem Byen og denne Forstad fremstod «Grubbegaden», der har sit Navn efter en her omtrent 1740 boende Borger, Ulrik Grubbe. Den nuværende nye Raadhusbygnings Tomt var Kirkegaard for Forstæderne og benævntes «Vaterlands Kirkegaard».

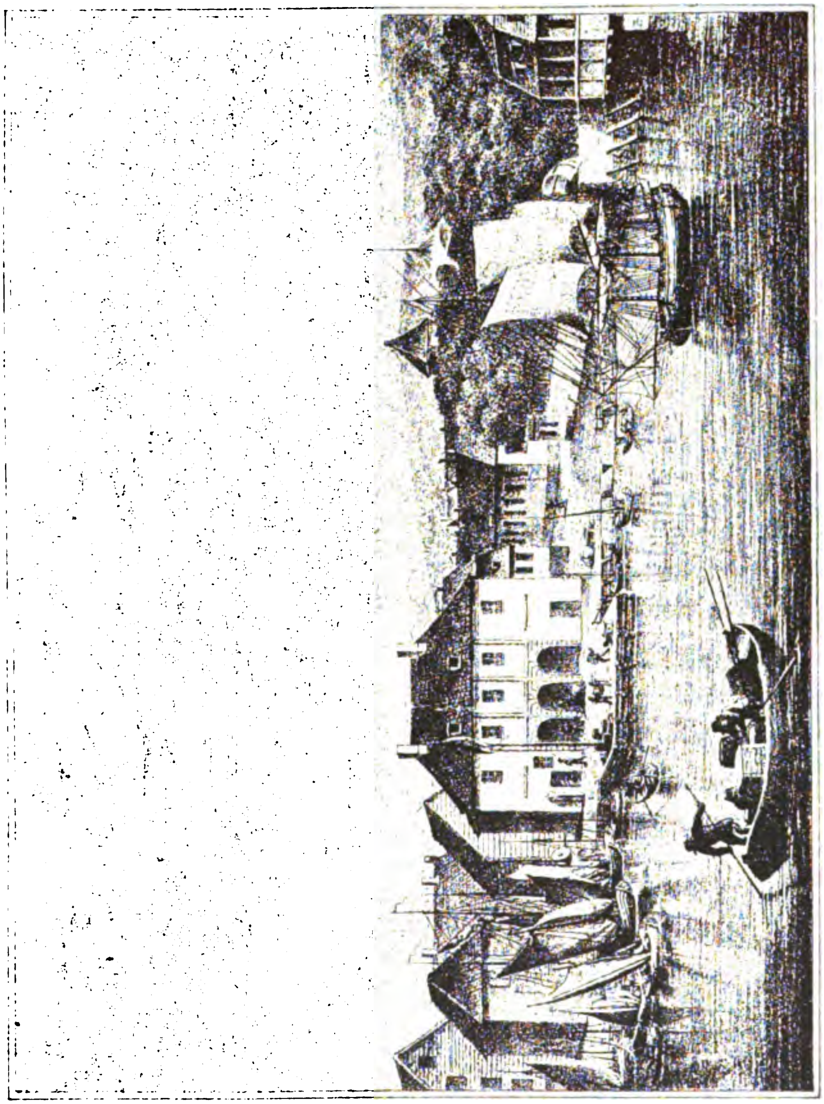
Paa det Punkt, hvor den indtil for omkring 30 Aar siden saakaldte «Østregade» nu gaar over i den egentlige Karljohansgade, var Akersgaden forhen, som ovenfor bemærket, ikke gjennembrudt, men Husrækken fortsattes videre mod Nord, kun med et lidet Smug («Stabelskrogen») som Aabning. Veien fra Christiania til Vestlandet gik derfor alene gjennem de to nuværende Grændsegader, som dengang betragtedes som en eneste Gade, og som paa

Grund af Veiens krogede Retning kom til at blive skjævt anlagte. Strøget ved «Grændsens» Overskjæring af Akersgaden hed «Korsveien»; herfra udgik nemlig Sideveie, som først temmelig sent bebyggedes, til Akers Kirke og til Akers Vestbygd. Denne sidste Vei kaldtes «Rakkerstrædet», fordi Natmændene længe holdt til omtrent der, hvor siden Bakkehuset opførtes; først efter 1814 kom Gadens nuværende Navn «Pilestrædet» i Brug.

Ved Pipervigen nævnes allerede 1689 «Klinkenberg», beliggende paa samme Sted, hvor nu det saakaldte Tivoli findes; i 1724 omtales «det meget vel bekjendte Hus Klinkenberg» som en som ilde anseet Bule. Et andet fremtrædende Hus ved Pipervigen var den senere saakaldte «Fru Grünings Løkke», opført ved Midten af syttende Aarhundrede af den rige Nederlænder Selio Marselis. Denne betydelige Eiendom eiedes i Begyndelsen af forrige Aarhundrede af Generalmajor Ole Vind og solgtes af ham 1716 til Generalkrigskommissær Ditlef Johan Sverdfeger, om hvem Navnet «Sverdfegerbakken» endnu minder. Fra Sverdfeger kom Eiendommen til Zahlkasserer og Kaptein, siden Stiftamtmand i Bergen, Christian Petersen og tilhørte mod Slutningen af attende Aarhundrede Slotspræst Bernt Sverdrup, efter hvem «Præstegaden» er opkaldt.

Imod Øst vedblev man i temmelig stor Udstrækning at indvinde Byggetomter ved Opfyldning af Grundingen. Christian Anker (Bernt A.s Fader) opførte her sin store Gaard (Palæet), hvis Tomt tilligemed den paa den anden Side af lille Strandgade værende Have helt blev afvunden Søen. Allerede 1710 havde den rige Gerhard Treschow opført den engang prægtige Bygning, som siden 1821 i nogle og firti Aar tilhørte Kathedralskolen. Men den største Udfyldning fandt dog Sted ved det nuværende Jernbanetorv og i den Del af Vaterland, som støder op til dette. Dette Strøg benævntes dengang «Sagbanken» og er helt og holdent opstaaet ved Opskylning og Opfyldning; endnu i Midten af forrige Aarhundrede strakte Søen sig (ifølge Karter) op til det gamle Fattighus ved Jernbanetorvets øverste Ende, saavelsom ogsaa langt ind paa Grundingen ved Elvens østre Side. Ved denne Tid levede i Vaterland en Kjøbmand Peter Løgstør, om hvem indtil det sidste Navnet «Lygstergangen» (et Smug i Vaterland) har været et Minde. Med stor Bekostning opfyldte denne Mand en meget betydelig Tomt langs Akerselven ud imod dennes Munding, hvorved Vasdragets Udløb reguleredes og Rum indvandtes til de Pladse, hvor

nu Kranen befinder sig, ligesom ogsaa Grunden herved blev lagt til Trælasttomternes Opdæmning udenfor Sagbanken. Løgstørs

Toldboden.

Zinkætsning efter et gammelt Lithografi.

Opfyldninger, for hvilke han i 1740 fik 30 Aars Skattefrihed, udgjorde ved det nævnte Aar 310 Alen i Længde og mindst 70

Alen i Bredde. Hans eget Hus laa omtrent der, hvor Færgestedet over Akerselven senere har været.

Blandt Ildebrande i Christiania efter den store i 1686 skulle vi nævne nogle af de vigtigste. I Juli 1694 brændte et Antal af 14 store Gaarde. Den 10de Oktober 1708 ødelagde Ilden Byens nederste Del, som det heder 4 Kvartaler og 80 (?) Søboder. I 1785 brændte Toldboden[1], Kranen og samtlige Byens Søboder med store Varebeholdninger[2]. Søboderne havde hidtil ligget i Flugt med selve Toldbod- og Raadhus-Gaderne; nu reguleredes deres Gjenopbyggelse af en Komite (James Collett, M. L. Monsen, Jens Moestue m. fl.), der var nedsat af Eierne, og det bestemtes, at Søboderne skulde ligge i en Afstand af 136 Alen fra selve Bygaardene. I 1790 var den nuværende Toldbod færdig.

Den 10de April 1787 brændte Kvartalet mellem Østre-, Kongens-, Kirke- og Prindsens Gade paa fire Huse nær, der stødte til sidstnævnte Gade. To af de her nedbrændte Gaarde gjenopbyggedes for det første ikke; paa deres Tomt opførtes udentvivl Borgerskolen og efter dennes Flytning til et mere centralt Strøg A. Vollmanns store Handelsgaard. Det dennegang afbrændte Strøg, for en stor Del det samme, der i 1858 atter ødelagdes, var beboet af nogle af Stadens rigeste Kjøbmænd (Reemke & Walter, Raadmand Moestue o. s. v.)[3].

---

[1] Denne var for faa Aar siden bleven ny opført. Den laa i Nord for «Kranbryggen» (nuværende «Hjøringbrygge»). Endnu tidligere havde Stadens Toldbod udentvivl ligget paa selve den gamle Kranbrygge.

[2] Om denne Søbodernes Brand se Minerva for 1785, I, S. 108.

[3] I Minerva (for April 1787, S. 112) heder det om hin Brand, at «en ikke ubetydelig Del af Christianias anseeligste Kjøbmænds Huse er lagt i Aske, et Tab for Landet, som en Tønde Guld ikke kunde oprette».

Christianias ældre Handelsforhold.

I

Ved Christianias Anlæg vedbleve naturligvis Oslos Privilegier at være gjældende for de overflyttede Borgere ogsaa i det nye Hjem. Borgerne fik derhos nogle midlertidige Begunstigelser, f. Ex. Skattefrihed i fire Aar. I 1632 fik Byen nye Privilegier, der siden gjentagne Gange forbedredes og bekræftedes.

Man søgte i de Dage ved formelige Anordninger at tilmaale enhver Kjøbstad et bestemt Distrikt eller Opland. Dettes Befolkning skulde handle med denne Stad og ikke andensteds, skjønt saadanne vilkaarlige Paabud sagtens aldrig have ladet sig gjennemføre og forlængst have ophørt at existere. Det Christiania anviste Opland udgjorde tillands det hele daværende Akershus Len, (hvortil dengang bl. A. ogsaa henhørte begge de nuværende oplandske Amter) og tilsøs Strækningen fra Baahus Fæstningsporte indtil Aaen Sire, dog saaledes, at de faa mellemliggende Smaabyer hver fik «nogle Miles Frihed». Der er ogsaa Grund til at tro, at Christianias Borgere udstrakte sin Forretningsvirksomhed selv over fjernere Egne af denne lange Kystlinie. Dengang da Christianssand anlagdes (1641), fandtes virkelig i Flekkerø Borgere til Christiania, og der blev fra Christianias Magistrat gjort Forestillinger mod Oprettelsen af Kjøbstaden ved Oteraaen. Den Stad, med hvem Christiania især synes at have havt Strid om Oplandet, var Frederiksstad, som 1628 fik Ret til at handle i Odalen og ifølge en Klage af 1643 snart forsøgte ogsaa at trække Mjøsegnene til sig; denne Strid opfriskedes 1674. Frederiksstad var dog en

selvstændig Kjøbstad og kunde derhos som Fæstning altid gjøre Regning paa nogen Bevaagenhed i den Tid, da militære Hensyn vare stærkt overveiende. Anderledes var Forholdet med Ladestederne Bragernes og Moss. Disses Indbyggere fik gjentagne Gange Befaling til at flytte til Christiania, og skjønt de unaturlige Bud ikke gjennemførtes i sin fulde Strenghed, maatte de paa de nævnte Steder bosatte Handelsmænd finde sig i megen Indskrænkning og ofte yde store Bidrag til Udgifter vedkommende Christiania, som hvis Underafdelinger eller Annexer disse Handelspladse ansaaes.

Datidens Byborgere vare udsatte for Konkurrence fra Landdistrikterne. Trælasthandelen, de søndenfjeldske Kjøbstæders Velstandskilde, var nemlig indtil 1662 i det Hele fri og kunde drives ikke alene af Borgere, men ogsaa af Bønder. For Christiania Omegns Vedkommende foretoges dog allerede 1632 en Indskrænkning i denne Frihed, da det bestemtes, at alle Deler, Spærrer og anden Last, som blev huggen indenfor Asker eller ind ad Bundefjorden, skulde føres til Christiania og sælges der og ikke ved Sand eller Drøbak; vilde Borgerne ei kjøbe Lasten, kunde Bonden oplægge den paa de gamle Tomter i Oslo og da selv afhænde den til Fremmede. Men ogsaa med Hensyn til de faa andre Varer, som der dengang kunde være Tale om at udføre, lede Bymændene Indskrænkning af Folk paa Landet. Gjentagne Gange, t. Ex. 1641, 1643 og 1653, klages der nemlig over, at Præster, Fogder[1] og Sorenskrivere dreve Kjøbmandskab og Sagbrug, tilhandlede sig Tjære, Bukkeskind, Smør, Talg, Forverk, Karve og andre Varer af Bønderne og solgte dem dyrest mulig til Borgerne. Fogderne havde især let for, trods alle Indsigelser, at finde Paaskud til at fortsætte denne Handel. De foregave enten, at de vare nødte til at tage Varer for Skatter, eller ogsaa at de skulde gjøre Indkjøb til Akershus Slots Forsyning. I Byen selv hændte det endelig ifølge Klager af 1643 og 1646 ikke sjelden, at fremmede Skippere «strippede op fra Havnen til Sagene, Mængden af Tømmer at bespeide og derpaa gjorde Skambud». Ogsaa Handelen med de Artikler, som indførtes fra Udlandet, søgte fremdeles udenlandske Kræmmere at rive til sig, og det, ligesom i sin Tid Rostokkerne i Oslo, endog «i Lod og Kvintin».

[1] Allerede Christiern den anden havde (1514) forbudt Fogderne at drive Handel.

Et aarligt Vintermarked er afholdt i Christiania ligefra Byens ældste Tider af. Det var en Arv fra Oslo[1] og fandt oprindelig Sted ved Fastelavnstid. I 1636 befaledes, at det skulde holdes ved Akers Kirke, men Aaret efter flyttedes Markedspladsen til «Gamlebyens Ødemark». Dog allerede i 1641 klagedes herover; «Tjenestefolk, heder det, have Dag og Nat maattet være ved Kramhytterne paa Vagt, og Isens Svaghed har ofte bragt Folk og Gods i Perikel, medens Borgerne har maattet overlade deres Huse til Reisende». Markedet blev da ikke længe efter flyttet til Byens oprindelige Torv ved Trefoldigheds Kirke, hvor det endnu holdtes i 1706. I 1647 fik Oberst Reichwein Ordre til at indkalde til Markedet tre hundrede Soldater, der af Borgermester og Raad skulde indkvarteres for at holde Vagt og «forhindre alle Insolentier, som formedelst Almuens Mangfoldighed snart kunde hændes». Vagter udstilledes samme Aar i Markedstiden ved Byens Udgange, Volde og Porte. I 1667 fastsattes, at Markedet skulde holdes *Pauli Conversionis* Dag (ɔ: 25de Januar).

Med Bestemthed at dømme om Christianias Velstand og Folkemængde i den første Menneskealder efter Anlægget bliver en vanskelig Sag, da de statistiske Angivelser ere faa og ufuldstændige. I 1628 ankom til Christiania 98 fremmede Fartøier, tilsammen drægtige 4,585 Læster, i hvilke der udførtes 10,530 Tylvter «Deler», 182 «Stuchewehr-Sperrer» osv. J Aaret 1629 begyndte Skibsfarten den 14de April, da det første Skib kom, og endte den 28de Oktober, da det sidste kom. I det hele kom i det Aar til Byen 77 Skibe (3,066 Læster), som dog næsten alle vare baglastede og paa to nær, hvilke gik til Ribe med Flytningsgods, samtlige indtoge Trælast. Udførselen af denne Artikel beløb sig i samme Aar til 182,900 Stykker (altsaa noget over 15,000 Tylvter) Deler, 694

[1] Cfr. Biskop Jens Nilssøns Dagbøger, udg. af Dr. Y. Nielsen, S. 107. Udgiverens Formodning i Indledn. til hin Samling S. 87 om, at Oslo Marked skulde have sin Oprindelse fra Rigsraadsmøderne, er derimod neppe sandsynlig, thi Markeder holdtes jo saamange Steder, hvor Rigsraadsmøder ikke pleiede at holdes. Til denne Sags Historie er forøvrigt en Skrivelse af 18de August 1546 til Chr. III (i Langebeks Dipl.) af Vigtighed. Oslos Borgermester og Raad klage her til Kongen over det aarlige Marked, som holdes «udi Hamarby», og ønske det flyttet til Oslo, hvor det burde holdes efter Kyndelmesse i fire samfulde Dage. Samtidig bede de om, «at ei noget andet Marked heromkring holdes maa eller skal, som er Sognsmarked, Strandemarked og alle andre smaa Marked, som Bønder have selv optaget og ei nogen Frihed derpaa have» osv.

Favne Ved, 172 Tylvter Bjelker osv. Af Nationalitet vare blandt disse Skibe 2 fra Hamburg, 4 fra Rostock, 3 fra Bremen, 3 fra Ostfriesland, 32 fra «Vestfriesland», 2 fra Frankrige, 11 fra England og Skotland, men kun 2 fra Norge, deraf 1 fra Christiania selv. Det er dog klart, at Byen maa have eiet endel flere Skibe til Indførsel af Varer som Korn, Mel, Øl, Vin og Teglsten, men derom erfares Intet.

Mindestøtten paa Christ-Kirkegaard om Pesten i 1654.

To Gange rammedes Christiania i Byens ældste Tid af meget ødelæggende Pestepidemier. Den første indtraf 1630[1]. Man savner et paalideligt Grundlag for Beregningen af Dødeligheden; men der gives to Traditioner om dens Omfang; en Beretning taler om 3000, en anden om 1300 Døde. Det første Antal er vistnok urigtigt, men at ingen synderlige Klager over de ved den foraarsagede Ødelæggelser forekomme, ligesaalidt som nogen betydelig Standsning i Byens Virksomhed kan iagttages, tør dog ansees som et Bevis

[1] Se Medicinalberetningen for Norge for 1857, S. 118—119, og en Indberetning fra Statholder Nils Trolle af 1658.

paa, at Velstand og Folkemængde ikke var saa ringe. Fra 1648 af haves Byens Ministerialbøger bevarede, og man kan derfor nu gjøre sikrere Slutninger om Folkemængden. En Forfatter har villet beregne denne ved Midten af det syttende Aarhundrede til 3000 eller 3,500[1]. Men denne Beregning, der kun hviler paa Fødslernes Antal, er udentvivl altfor lav. Thi Antallet af Fødte i Christiania stod igjennem flere Menneskealdre, ja lige ind i dette Aarhundrede, bevislig i stærkt Misforhold til Antallet af Døde, hvoraf følger, at der stadig maa have foregaaet en betydelig Indflytning. I 1654 indtraf den anden Pestepidemi. Om den vide vi med Vished, at den kostede meget over 1000 Mennesker Livet, en Kjendsgjerning, som ogsaa tyder paa en ikke saa ringe Befolkning. «De fleste og bedste Borgere» hørte til denne sidste Epidemis Ofre. Om denne Pest findes paa den militære Kirkegaard en Mindestøtte opreist, et af Christiania yderst faa Monumenter.

At der mellem Christianias ældste Borgerskab fandtes temmelig formuende Folk, tør sluttes af det betydelige Odels- og Pante-Gods, som mange Borgere besade ved Midten af det syttende Aarhundrede. Anne Albert Pyttes Enke eiede f. Ex. 27 Skippund Tunge og 30 Huders Gods, Olaf Gunderssøn 19 Skippund, Thorsten Arentssøn 16 Skippund, Helge Bertelssøn 27 Skippund, 35 Huder osv.

Tidlig dannede her som overalt enkelte mægtige Borgere, til hvem formodentlig hine Jordegodseiere henhørte, et Patriciat, der søgte at monopolisere Handelen paa de øvrige Kjøbmænds Bekostning. Dette Forhold blev i Christiania stedse mere og mere fremtrædende, indtil det naaede sit Høidepunkt i forrige Aarhundrede. I 1643 heder det allerede, «at der ikke var 30 vederheftige Borgere, som uden Gjæld forstaa at drive sin ringe Handel», og i 1653 klages bittert over, «at enkelte af de rigeste Borgere have revet al Handel med Fjær, Elgsdyrshuder, Bukkeskind, Smør, Talg og Karve til sig» ved at lade disse Artikler opkjøbe i Landdistrikterne; der foresloges derfor af Magistraten, at saadant Landkjøb ganske skulde forbydes.

Mellem de tidligere Rigmænd i Christiania ere Nils Tollers Familie og Selio Marselis's de mest bekjendte. Begge vare af fremmed Herkomst.

---

[1] J. E. Sars, Norge under Foreningen med Danmark, i Nordisk Univ.-Tidskr. 1863, S. 99.

Nils Toller var, som saa mange andre Kjøbmænd i Riget ved den Tid, en Sønderjyde (fra Haderslev) og nævnes 1620 som Slotsskriver paa Akershus. Han var Participant i Kongsbergs Sølvverk saavelsom ogsaa i andre Bergverker, opførte i 1637 den Bygning, der længe tilhørte Elephantapotheket[1], og døde 8de Januar 1642[2]. En af hans Sønner, der som Faderen hed Nils, blev senere

Nils Tollers Gaard i Toldbodgaden (senere Elephantapotheket).

Assessor i Overhofretten og Vicelagmand i Tønsberg, men vedblev alligevel ved Siden heraf at drive Handelsforretninger; saaledes var han (1660) forlenet med Kongens Sagbrug ved Christiania,

[1] Paa denne Tomt staar nu Christiania Handelsstands Forenings Gaard.

[2] Om Nils Toller se Brünnich, Kongsberg Sølvbergverk, S. 92, Hofmans Danske Adelsmænd, III, S. 222. Hans Enke, Karen Lucht, ægtede siden Georg Reichwein, Norsk hist. Tidsskr. I, S. 34.

hvor Omegnens Bønder vare pligtige at føde hans Heste, og i 1662 fik han Monopol paa en Hestemølle. Hans store Formue kom ved hans Døtres Giftermaal med høie Militære til Familierne Tritschler og Hausmann. Den ældre Tollers anden Søn, Jens T., betraadte først den lærde Bane som Konrektor ved Latinskolen, men gjorde senere større Lykke, adledes 1676 under Navnet Rosenheim, blev Amtmand over Lister og Mandal, senere Diplomat, og døde tilsidst i Dublin som Overkrigskommissær ved de dansk-norske Hjælpetropper i Irland 1690. Denne Familie og dens Rigdomme gik saaledes over fra Kjøbmands- til Embeds-Standen, en Overgang, der i hin Tid paa Grund af Suverænetetens Indførelse og den gamle Adels Underkuelse pludselig blev meget almindelig, og som vi i det følgende ville finde mange Exempler paa i Christianias Historie.

Selio Marselis tilhørte en fornem brabantsk Familie, der paa Grund af Religionsforfølgelser havde bosat sig i Hamburg, hvor han selv var født 1600. Efter at have nydt en omhyggelig Opdragelse og gjort Reiser i andre Verdensdele bosatte han sig i Holland. Her virkede Broderen Gabriel ved Krigens Udbrud i 1643 for Danmarks Interesser, og dette antages at have været Foranledningen til, at Selio 1644 eller 1645 flyttede til Norge og tog Ophold i Christiania. Han paatog sig at stille Orlogsskibe til Kronens Tjeneste, og da Kongen ikke saa sig istand til at betale ham herfor, maatte man paa anden Maade holde ham skadesløs ved at lægge i det mindste Halvdelen af Norges Trælastudførsel i hans Haand. Hermed tilsigtede man ogsaa «at opnaa større Trafik i Riget» og tvinge de Fremmede til at «kjøbe Trælast dyrere og handle mere med Penge istedetfor de Varer, de gemenlig haver pleiet at yde». Selio ydede under Krigen Regjeringen store Forstrækninger som dens Bankier, drev derhos almindelige Handelsforretninger og spekulerede i de norske Bergverker, om hvilke man dengang nærede store Forventninger. Vistnok maatte han vente længe, inden han fik sine Udlæg igjen — endnu i 1649 skal han have havt 79,100 Rdlr. tilgode, men han blev holdt skadesløs ved overordentlige Begunstigelser. Den 18de Juli 1646 fik han borgerlige Rettigheder i Christiania uden at behøve at tage Borgerskab, tilligemed tre Aars Frihed for Skat til Kronen, Indkvartering og dertil Religionsfrihed — han var reformert — for sig og Familie samt Ret til naarsomhelst at forlade Landet med ubeskaaren Formue. Privilegierne forlængedes 1648 paa tolv

Aar og 1659 atter paa nye tolv Aar. Den Told, hvorfor han sparedes gjennem sine Privilegier, udgjorde for Aarene 1658—1660 alene ved Christiania Toldsted 15,976 Rdlr., medens han ved Siden deraf ogsaa andensteds drev baade Indførsel og Udførsel toldfrit. Misfornøielsen var selvfølgelig stor. Regjeringen synes imidlertid at have fundet, at han gjorde Nytte ved at give Handel og Industri et større Opsving i Landet. Man har ogsaa sammenlignet hans Stilling i Norge med Louis de Geers samtidige i Sverige.

I Christiania boede han i Nærheden af Pipervigen paa et Sted, der længe kaldtes Marselienborg og i vort Aarhundrede har været bekjendt under Navn af «Fru Grünings Løkke»; de store Havetomter ere nu inddragne under sædvanlig Bebyggelse. I sine senere Aar, da muligens hans Formuesforfatning gik tilbage, opholdt han sig jevnlig i Kjøbenhavn. Her døde han ogsaa 20de Marts 1663[1]. Skjønt ikke bosat i Norge havde ogsaa Broderen Gabriel store Eiendomme her i Landet.

Ogsaa af det nys oprettede norske Postvæsen havde Selio Marselis faaet Overbestyrelsen, og han efterfulgtes i denne Egenskab af sin Søn Gabriel, men denne unge Mand fik en sørgelig Skjebne, idet han i Slutningen af 1671 stak sig selv ihjel i Hamburg. Grunden var ulykkelig Kjærlighed. Om hans Lig, der paa Grund af hans Selvmord ikke skulde begraves paa sædvanlig Maade, opstod der Tvist, idet hans Cousine, Enken Berens i Wandsbeck, reklamerede Liget og efter lange Forhandlinger beholdt det trods Præsteskabets ihærdige Protester[2].

---

[1] Hans Liv er — bl. A. efter et til hans Begravelse efter Datidens Skik udstedt Universitetsprogram som Kilde — udførligt fortalt af M. Birkeland i «Smaaskrifter», tilegnede Dr. A. F. Krieger. Kbhvn. 1872. S. 219—222. Dødsdagen sees af Biskop J. Bircherods Dagbøger, udg. af Molbech, S. 85.

[2] Danske Saml. 2. R. III, S. 312 (Indberetning fra den svenske Gesandt i Kbhvn.), men fornemmelig O. Beneke, Von unehrlichen Leuten, Hamburg, S. 245—246: «Ein grosser Kampf entbrannte 1762 (Skrivfeil for 1671) Decbr. um die Leiche eines schönen jungen Mannes, Leonard (sic) Marseelsen oder Marsellis, niederländischer Herkunft, aber als Generalpostmeister für Norwegen in dänischen Diensten. Auch hier war unglückliche Liebe die Ursache, weshalb er sich eines Morgens am Elbdeich mit seinem Degen das allzuheisze Herz durchstach. Er war ein Vetter der Herrin von Wandsbeck, Wittwe Berens, welche seine Leiche reclamirte und nach mehrtägigen Debatten gegen Protest des Ministeriums wirchlich behielt».

II.

I Aaret 1662 fik samtlige norske Kjøbstæder nye Privilegier, og med dette Aar begynder en Periode i vor Handelsrets Historie, der strækker sig lige ned mod vore Dage. Af de Forandringer, som nu indførtes, have vi allerede antydet den vigtigste, nemlig at Kjøbstadborgerne bleve eneberettigede til at drive Trælasthandel. Det kan ogsaa mærkes, at Præsters, Fogders og Sorenskriveres saa ofte paaklagede Befatning med Handel strengt forbødes. Der forekommer efter den Tid neppe Spor til saadan Trafik fra Embedsmændenes Side.

Ogsaa *Bragernes* havde i 1662 i Forbindelse med Strømsø, hvis første Opblomstren just fandt Sted ved denne Tid, søgt om at faa Kjøbstadsrettigheder under Navn af Frederiksstrøm. Regjeringen lod Statholder Iver Krabbe afgive Erklæring om, hvorvidt dette Andragende uden Skade for Christiania kunde indvilges, samt om Bragernes var skikket til Fæstning, og om «Saltskjæret» (i Nærheden af Svelvigen) egnede sig til at fortificeres for at kunne «beskjærme Bragernes og kommandere Opfarten af Søen». En saadan Undersøgelse blev ogsaa virkelig anstillet af Iver Krabbe i Forening med Overingeniør Coucheron og Kommandanten paa Akershus, Oberstløitnant Schort. Betænkningen, der afgaves den 11te Juli 1662, er ikke uden Interesse. «Trafiken i Bragernes», heder det, «er større end i Christiania». Men den bestod dog alene i Tømmerlast, og naar saa engang Skoven var udhuggen, vilde Bragernes efter Statholderens Mening gaa tilgrunde; «skal Tømmerhugningen kontinuere, som hidtil er skeet, vil Trafiken inden 20—30 Aar mærkelig aftage». I ethvert Fald mente man, at Bragernes ei kunde blive Kjøbstad uden Christianias Ruin, thi Christianias Indbyggere vilde strax flytte did, hvor de ei trykkedes ved nogen Indkvartering og altsaa kunde leve billigere. «Dersom nogen Fiende», vedbliver Statholderen, «skulde, det Gud naadelig forbyde, indtrænge sig saavidt udi Riget, at han bemægtigede sig Bragernes By og fandt en saadan Kjøbstad for sig, hvor han kunde logere og have sin Underholdning, var han Mester over alt det, som her søndenfjelds ligger, helst naar han havde Sølvbjergverket saa nær ved Haanden». Til Fæstning befandt man Bragernes ubekvemt, heller ikke ansaaes det hensigtsmæssigt at befæste «Saltskjæret», da Fienden alligevel kunde gaa i Land ved Hurum

eller Tønsberg; derimod kunde, mente man, den nær Bragernes beliggende lille Ø Tyveholmen (over hvilken nu Jernbanen gaar), have været tjenlig til Fæstning, dersom den havde bestaaet af Klippegrund og ikke af Sand. Daniel Knoff, Strømsøs rigeste Mand, havde ytret, at Indbyggerne i Strømsø og Bragernes nok skulde paa egen Bekostning paatage sig at befæste Saltskjæret (for 4—5000 Rdlr.), hvis de blot maatte faa Kjøbstadsret og 12 Aars Accisefrihed. Regjeringen bifaldt dog Statholderens Mening, og Bragernes vedblev altsaa at danne et Ladested under Christiania og maatte bidrage til denne Stads Udgifter. Utvivlsomt har det dog allerede dengang talt et Par tusinde Indbyggere, og det omtales af Arent Berentsen ved samme Tid som «et fornemt Ladested, som noksom formedelst Bygning, Størrelse, Indvaanere og Handling blandt Kjøbstæderne kunde beregnes, om den ellers med Kjøbstædsprivilegier var begavet»[1]. Strømsø hørte paa den Tid afvexlende under Tønsberg og Christiania; i 1657 klagede Christiania (og fik heri Statholder N. Trolles Medhold) over, at den ovennævnte D. Knoff havde opført en Toldbod paa Strømsø, «hvor nu alle Handlende bosatte sig under Tønsberg, saa at Christianias Undergang var uundgaaelig». I 1676 var Strømsø henlagt under Christiania, men i 1680 fik Stedet egen Byfoged og særskilt Bything og kom under Jarlsbergs Grevskab.

Bestemmelsen af 1662 om Eneret til Trælasthandel for Byborgere var foranlediget ved indtrængende Supplikationer fra disses Side[2]. Den har sikkerlig ogsaa bidraget betydelig til at samle de tidligere mere adspredte Lastehandlere i Byerne og derved givet Kjøbmandsstanden større Fasthed og Styrke. Om den Maade, hvorpaa Indkjøbene hos Bønderne i Glommens Tømmertrakt ved hin Tid fandt Sted, haves den Oplysning, at der omkring 1662 ved St. Hans Tid holdtes et aarligt Marked ved Bingen i Sørum, hvor Christianias og Frederiksstads Borgere indfandt sig for at gjøre Indkjøb og afslutte Akkorder.

I den nærmest efter Suverænetetens Indførelse følgende Periode gik ogsaa Trælastudførselen for sig i meget stort Omfang. I 1664

[1] Endnu tidligere (ved Aaret 1600) har Forf. i nogle utrykte Reisebemærkninger fundet Stedet omtalt saaledes: «Bragernes er et lidet Ladested, 4 Mil fra Oslo, som meste Skib kommer, er altid Ladning i Forraad og store Hus, som udi en liden Kjøbstad».

[2] Bønderne paa Follo vilde endnu i 1684 ikke underkaste sig Loven, men vilde fremdeles udføre Trælast direkte og selv handle med Fremmede.

udførtes fra Norge over 240,000 Læster eller næsten det Dobbelte af Udførselen i Aarene 1776—83. I 1666 brændte London, og en samtidig Dagbogsforfatter, Biskop J. Bircherod, bemærker, at «Nordmændene varmede sig godt ved den Ildebrand»[1]. Trælasthandelens Væxt gav ogsaa Skibsfarten et større Opsving. Her greb ogsaa Statsstyrelsen direkte ind, idet der ved Reskript af 18de Juni 1687 fastsattes, at alle Sagbrugseiere og Trælasthandlere skulde eie Skibsparter i Forhold til sin Bedrifts Omfang. Fem Aar efter dette Reskripts Udstedelse eiede Byen 10 store Skibe: Engelen Gabriel (Defensionsskib paa 255 Læster), Gideon, Falken af Paradis, Patientia, Rosen, Slot Akershus, Hellig Christiania (!), Norske Løve samt to Skibe af Navnet Samson; af disse var 7 byggede i Holland, 1 i Danmark, 1 i Sverige og 1 i Norge. Dertil kom 19 Smaafartøier, hvoraf 6 byggede i Danmark og Resten i Norge. Alle 29 Skibe havde tilsammen en Drægtighed af 1924 Læster; af de store Skibe fore 6 paa Holland, 1 paa Ostende, 1 paa Spanien, 1 paa England, 1 paa Frankrige, af de smaa 1 paa Holland, 9 paa England, Resten var Kystfarere.

I 1704 var Handelsflaaden vel noget aftaget i Skibetal, men betydelig større i Drægtighed; der gaves da 25 Skibe, tilsammen udgjørende 2,940 Læster, hvoraf 14 Skibe paa over 100 Læster. Samtidig havde Bragernes 8 Skibe (1164 Læster) og Soon og Hølen 4 Skibe ($592^1/_2$ Læster). Men at den norske Skibsfart dog længe befandt sig paa et lidet udviklet Standpunkt, kan sluttes af flere Vidnesbyrd. Den ogsaa i økonomiske Materier vel bevandrede C. B. Tullin († 1765) skriver saaledes: «Man ved, at for 30 Aars Tid siden ophørte gemenlig al Seilads her i Norge henved Mikkelsdags Tider. Hollænderne, som oppassede alle Leiligheder, hvor der var noget at fortjene, vandt for det meste alle Fragter, som indfaldt efter denne Tid, indtil nu de Norske selv Tid efter anden have begyndt at underkaste sig de Farligheder, som Luften og Havet føder af sig om Høst- og Vinter-Tid»[2].

En særlig Interesse knytter sig til de saakaldte Defensionsskibe. Det var saadanne Koffardiskibe, der i Krigstid kunde gjøre Tjeneste som Orlogsskibe, og hvis Eiere derfor nøde stor Begunstigelse med Hensyn til Toldafgifter. Allerede under Christian

---

[1] J. Bircherods Dagbøger, udg. af C. Molbech, S. 111.

[2] Tullins samlede Skrifter, III, S. 168.

den fjerde omtales saadanne Skibe i Norge, og under Christian den femte tiltog Brugen af dem. Christiania alene havde under den skaanske Krig tre saadanne private Krigsskibe, der i Forening med lignende Skibe fra Frederiksstad, Christianssand og Bergen blokerede Göteborg og holdt Nordsøen fri for Kapere. Da Freden i Aaret 1700 atter for en kort Tid forstyrredes, kunde Defensionsskibene, uden nogen Hjelp fra Danmark af, overføre de norske Tropper til Holsten. Men nogle Aar senere (1704 eller 1705) besluttede Regjeringen at ophæve Defensionsskibenes Privilegier, da man fandt, at Statskassen ikke kunde taale det Tab i Toldintrader, som derved forvoldtes. Christianias Skibe bleve derfor solgte, det største af dem afhændedes i Holland[1].

De Handelsartikler, som Kjøbmændene i det syttende Aarhundredes anden Halvdel især solgte i sine Butiker, opregnes i et endnu bevaret Projekt fra 1ste Juni 1686, altsaa ganske kort efter den store Ildebrand, der i det samme Aar saa betydelig forandrede Byens Udseende. Kongen havde af Magistraten forlangt et Forslag til Handelens Indretning i Christiania og «dets Distrikt Bragernes». Magistraten samlede derfor begge Byers fornemste Borgere og blev med dem enig om en Klasseinddeling af de Handlende. Første Klasse skulde handle med Trælast og ved Siden heraf tillige kunne handle til deres «Brugs Fornødenheder», men ei videre, med Kornvarer, Humle, Salt, Flesk, Fisk og deslige Viktualier samt Tobak. Iøvrigt skulde Trælasthandlere ikke befatte sig med Kramhandel, og omvendt heller ikke Kramhandlerne med Trælast. Anden Klasse skulde forhandle Silkevarer, Guld og Sølv, Kniplinger og Possementer, Baand, Galloner med Snorer og Lidser, Silkenattrøier og Ærmer, Silkestrømper, Knapper af Guld, Sølvtraad og Silke osv. Tredie Klasse: Klæde, Kursei, Bai, Sammet, Dornix, Uldent og Kamelhaars Stykgods, uldne Nattrøier, Ærmer og Strømper, Floret og Ulden-Baand osv. Fjerde Klasse: Lærred, Kattun, Kammerdug, Flor, Traad, hvide Kniplinger, Bolster, Olmerdug osv. Femte Klasse: Nürnberger-Handel, Jernkram, Staal, Bly, Poppentøi (ɔ: Legetøi), Glas- og Stentøi, Papir, Hør, Hamp, Taugverk, Seilgarn, Sigte- og Haardug, Speceri, Drogisteri, Tobak, Voxlys osv. Sjette Klasse: Vin[2], Brændevin i

[1] Om denne Sag haves Oplysning i et indholdsrigt Manuskript om Christiania fra 1735, forfattet, som det synes, af Stiftamtmanden. (Kallske Samling paa det store kgl. Bibliothek i Kbhvn., No. 203 Fol.).

[2] Erik Anker († 1699) siges at have været sin Tids eneste Vinhandler i Christiania. I Begyndelsen af 18de Aarhundrede var Peder Arbo paa Strømsø «en af de faa Vinhandlere i Norge, som fik Varer hjem direkte».

1, $^1/_2$ og $^1/_4$ Ankere og større, men uden Ret til at udtappe disse Varer i Pottevis; omvendt skulde de, som udtappe fremmed Øl eller andre Drikkevarer, ikke sælge dem i Foustager. Syvende Klasse: Hatte, Huer, Gehæng, Kallotter, Hattebaand, Knæbaand, Natkjoler, Brystduge, Handsker osv. efter Kommerceanordningernes Tilladelse. Ottende Klasse: Kornvarer, Humle, Salt, Fiskevarer, Flesk, Hør, Hamp og «anden slig grov Handel». Tillige skulde «Enhver efter sin Leilighed ved sin antagne Smaahandel handle en gros med hvad Sort, han lystede, og indenlandske Varers Handel, Tjære, Skind, Karve, Jern osv. være commun». Høkerne — der altsaa allerede dengang have existeret som en egen Klasse af Handlende, — skulde handle med Viktualier og Frugt i saa stort Antal, som Magistraten vilde forordne.

Dette Projekts Indhold er af Interesse for Byens Handels Historie; man ser f. Ex., at mange af de Varer, som allerede inden en Menneskealders Forløb høre til de vigtigere Indførselsartikler — f. Ex. Sukker, Kaffe og The — endnu ved den Tid ikke bleve solgte i vort Land, idetmindste ikke i saadan Udstrækning, at man fandt det Umagen værd at omtale dem. Men Projektet blev ikke bragt i Udførelse. Endnu i 1735, da atter lignende Planer til at indskrænke den enkelte Handelsmands Bedrift til bestemte Varesorter dukkede op, udtaler sig en af Autoriteterne (som det synes Stiftamtmanden) saaledes herom: «At Krambodhandling maatte sorteres, er her i Stiftet en pur Umulighed, og om det skulde ske, maatte de fleste lukke deres Kramboder, heller end at holde dem aabne. Thi de herværende Kramboder ere ei af den Beskaffenhed, som i andre Lande og Stæder, at deraf Partier i visse Slags kan sælges eller transporteres, men ikkun ved daglig Sælgning i Skillingsvis, Alnemaal o. desl., og naar Saadant skulde forbydes, vilde udi mangen en Krambod ikke udi 8 à 14 Dage sælges for 1 Skill., da de nu holde, ligesom af Formaals Tider stedse skeet er, adskillige Varer, at om Et ikke kan sælges, de da daglig til deres Underholdning sælge et Andet. Der ere og de, som eier et Sagbrug og tillige holder Kramboder, hvilket vel heller ikke kan forbydes dem, thi disse trokverer deres Last bort til de Fremmede imod Varer, og hvis de ikke gjorde det, var det dem umuligt at leve».

III.

Ved det attende Aarhundredes Begyndelse maa Stadens økonomiske Tilstand i det Hele have været god, og man saa derfor ogsaa i et paafølgende mindre gunstigt Tidsrum tilbage til de første Aar af Frederik den fjerdes Regjeringstid som til en lykkelig og blomstrende Periode. Den Ufred med Sverige, som fandt Sted Aaret 1700, var altfor kortvarig til at efterlade Følger af Betydenhed og foranledigede heller ingen Fiendtligheder i Norge, og det lige efter paafulgte Udbrud af den spanske Arvefølgekrig var en

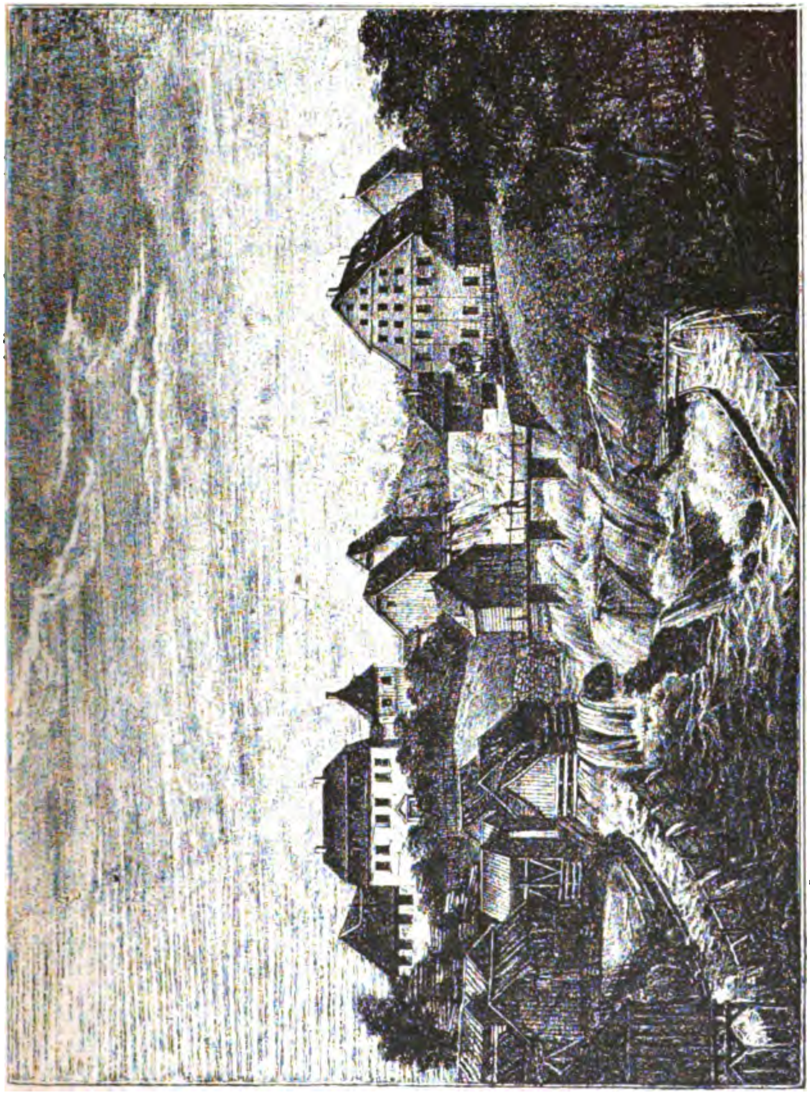
Nedre Foss med „Kongens Mølle".

for Norge særdeles fordelagtig Begivenhed. Christianias Koffardiflaade gjorde nu en Tidlang gode Forretninger, da saavel Englænderne som Hollænderne hindredes fra i samme Udstrækning som før selv at afhente sin Trælast og sit Jern i de norske Havne[1].

Endel Fabrikdrift var desuden begyndt at opblomstre i Byen. De væsentligste Anlæg i denne Retning vare naturligvis de gamle Sagbrug og Møller ved Akerselven, omkring hvilke allerede da

[1] Udtrykkelig fremhævet i det ovenfor omtalte Haandskrift om Christiania fra 1735.

«Sagene» bestod som en liden Arbeiderforstad. I 1672 var Gaarden Nedre Foss med tilhørende «Kongens Mølle» bleven solgt af

Sagbrugene ved den nuværende Beyerbro i Begyndelsen af dette Aarhundrede.

Zinkætsning efter et gammelt Lithograf.

Kronen til Myntmester Fredr. Grüner for 4,000 Rdlr., hvorhos der var givet ham det store Privilegium, at ingen anden Kornmølle maatte anlægges i en Omkreds af en Fjerdings Vei rundt

om Christiania. I 1686 fik Oluf Bentsen Bevilling til at anlægge en Papirmølle. Senere havde en dansk Mand, Admiralitetsraad Gerhard Treschow[1] († 1719), der under et længere Ophold i Udlandet var bleven fortrolig med Fabrik- og Bygningsvæsenet, nedsat sig i Christiania, hvor han udfoldede en hertillands dengang ukjendt Virksomhed som Fabrikherre. Han anlagde saaledes blandt Andet (i Forening med Mads Wiel paa Strømsø) en Oliemølle og et Sæbesyderi, de første i sit Slags i det søndenfjeldske Norge, overtog den ovennævnte Papirmølle[2], drev Sagbrug i stor Udstrækning osv. Paa sin Oliemølle og sit Sæbesyderi fik han 1712 de samme Privilegier, som allerede vare tilstaaede lignende Anlæg i Kjøbenhavn og Bergen. Derhos gaves der i Christiania i Begyndelsen af attende Aarhundrede Tobakspinderier af ikke ringe Betydning, «hvorved, heder det, Landets egne Fattige fra unge Børn af udaf begge Kjøn bleve employerede, ja efter nogle Aars Forløb egne Indfødte avancerede saavidt, at de forskrevne Mestere fra Holland bleve igjen afskaffede, og hvorved henimod 100 fattige Børn her i Christiania daglig bleve underholdte og opvante til at arbeide for sin Føde, medens de nu (ɔ: 1735) maa gaa og betle».

Christiania rigeste Handelsmænd i Tiden omkring 1700, eller hvad man kunde kalde Stadens Patriciat, vare fremdeles hyppig indvandrede fra Udlandet eller fra Danmark. Den ovennævnte Gerhard Treschow opførte i Aaret 1710 den store Gaard ligeoverfor den nuværende Børs, der senere tilhørte den rige Stiftamtmand Rappe, derpaa Jørgen Pløen og efter ham Kathedralskolen. Treschow døde 1719; hans Formue tilfaldt en Søn, der levede som privatiserende Lærd[3], og en Datter, der blev gift med Hans Trellund, Stiftsprovst i Christiania, siden Biskop i Viborg. Kommerceraad Poul Pedersen Vogt († 1708), den første af dette

[1] Gerh. Treschow, der, før han nedsatte sig som Handelsmand, havde studeret i Leiden og været Skriver ved Statholderskabet i Norge, var en Raadmandssøn fra Stege paa Møn. Familien har faaet sit Navn ved en Accomodation af Navnet paa Gerh. T.s Bedstefaders, en Træskomagers (i Nestved), Haandverk. Fra Gerh. Treschows Broder, Generaltoldforvalter i Throndhjem Herman Treschow, nedstammer den i 1812 adlede, for Tiden i alle tre nordiske Riger blomstrende Gren af denne mærkelige Familie. Se herom Danmarks Adels Aarbog for 1889.

[2] Herom findes en Fortælling i L. Daaes «Norske Bygdesagn», 2den Udg., S. 78

[3] Om denne Mag. Johannes Treschow se Theologisk Tidsskr., udg. af Caspari m. Fl., VII, S. 384, samt Norsk hist. Tidsskrift, III, S. 82.

Navn i Norge, var en Slesviger fra Sønderborg paa Als og samlede i Christiania, hvor han begyndte som Proviantforvalter paa Akershus, en betydelig Formue; mellem hans Sønner blev Peter V. († 1766) Lagmand og Konferentsraad her i Byen, men drev ved Siden heraf Handelsforretninger og var af Amsterdams Kjøbmænd udpeget som deres Kandidat til et hollandsk Konsulat, som de i 1719 forgjeves søgte at faa oprettet i Christiania[1]. Den nulevende Familie Vogt nedstammer paa Mødrenesiden fra denne Slægt. Endvidere findes mellem de høieste Skatteydere Mogens Larsen, Stamfader for Familien Monsen, hvis Formue tilsidst ved Giftermaal gik over til den endnu levende Mathiesenske Slægt, samt desuden Henrik Carlsen, Raadmand Peder Pedersen Müller († 1714)[2] og Henrik Lachmann. Derhos kan nævnes Tøger Eriksen Grøn, som i 1714 byggede den store Gaard paa Hjørnet af Prindsens- og Dronningens Gade, der senere blev Embedsbolig for de kommanderende Generaler i Norge samt Lokale for Generalitetskollegiet og nu er overladt Finantsdepartementet. Hans Midler gik over til Svigersønnerne, Generalmajor P. Deichman og Byfoged i Christiania M. Ermandinger[3]. Erik Anker, Stamfader for den senere saa berømte Slægt af dette Navn, bosatte sig omtrent 1668 i Christiania og boede der, hvor nu Firmaet Dürendahl & Co. har sin Butik, paa Hjørnet af Kirkegaden og Toldbodgaden. Han eiede desforuden Gaarden Huseby i Aker og efterlod ved sin Død 1699 en Formue af 17,000 Rdlr. Enken, den rige Maren Larsdatter, Stadskaptein Lars Larsens Datter, fortsatte Forretningerne og overlevede ham længe; af hans Sønner døde en, Bernt Ankers Bedstefader, som Sognepræst til Land, en anden nedsatte sig i Drammen, et Par andre levede som Handelsmænd i Christiania, men disse sidstes Linier ere uddøde. Herman Leopoldus (Stamfader til den i 1739 adlede Slægt Løvenskiold) var ved Midten af det 17de Aarhundrede indvandret til Christiania fra Bremen. Han døde her som en anseet og formuende Mand i Aaret 1696; Søn-

[1] Norsk hist. Tidsskrift, 2. R. VI, S. 23.

[2] Han havde begyndt som Skrædder og senere været Bissekræmmer, blev siden Trælasthandler og var ved sin Død en af Byens rigeste Mænd. Over hans Efterkommere har Alf Collett udgivet en smuk Slægtshistorie (Chra. 1881, 4).

[3] Ved Tøger Grøns Død 1719 holdt Biskop B. Deichman en Ligtale, der udgivet i Trykken udgjorde 419 Foliosider foruden en Dedikation til Enken paa 50 Sider. Man har beregnet, at en saadan Tale ikke kunde afholdes i kortere Tid end 4 Timer. Rimeligvis er den i sin trykte Form udarbeidet senere.

nen, der ligeledes hed Herman Leopoldus, betraadte først Embedsbanen som Sekretær i det danske Kantselli[1], men blev derefter Jernverkseier paa Skienskanten. Anders Simonsen, rimeligvis en dansk Mand, begyndte som Foged paa øvre Romerike, blev derefter Assessor i Overhofretten og endelig Handelsmand i Christiania. Hans Formue tilfaldt hans to Døtre, den ene gift med en Lachmann, («Lakkegadens» og «Lakkegaardens» Eponym), den anden først med Præsident Hans Must i Christiania, siden med Biskoppen sammesteds Dr. Hans Munk, der i 1712 «døde af Sovesyge». Justitsraad Gjord Andersen[2], en Jyde, havde bl. A. forpagtet Tolden af de saakaldte «fire Species», (det vil sige Vin, Brændevin, Salt og Tobak). Hans betydelige Formue tilfaldt Stiftamtmand i Christiania, tilsidst Overpræsident i Kjøbenhavn, Generalløitnant og Geheimeraad Otto Fredr. v. Rappe, der 1728 egtede hans aldrende Datter. Om Familien Collett vil siden blive Tale. Ved Siden af den egentlige Kjøbmandsstand deltoge ogsaa flere Medlemmer af den høiere Embedsstand i Trælasthandelen, f. Ex. Generalløitnant og Medlem af Slotsloven Hausmann, den Tollerske Families Arving. Af Haandverkere sees kun en eneste Familie at have besiddet nogen betydelig Formue, nemlig Garverfamilien Berner, der i mere end et Aarhundrede beboede en liden Gaard i Kirkegaden i Nærheden af Collettgaarden og endog opføres mellem de større Skatteydere[3].

Christiania-Patricierne havde ikke altid det bedste Ord for Ærlighed i de Dage. Christian den sjette kaldte i en senere Periode Christianienserne «saagodtsom fødte *malversatores*», og allerede tidligere, under Løvendals Statholderskab (hvorom senere), havde de været slemt berygtede. Et Træk i denne Henseende maa allerede her nævnes. I 1705 opdagedes nemlig en Toldsvig i det Store. Tolderen Frants Jørgensen blev i Marts Maaned sat fast, og hans Bolig (den senere Raadhusbygning paa Hjørnet af Dronningens- og Raadhusgaden) erklæredes forbrudt til Kronen, da hans Bo ikke kunde dække hans Underslæb. Tolderens Med-

[1] I Aaret 1700 synes han at have været Christianias rigeste Mand, se Norsk hist. Tidsskr. IV, S. 520.

[2] Dansk biogr. Lex. I, S. 227.

[3] De rigeste Mænd i Byen opnævnes i en Fortegnelse over dem, der i 1700 maatte rykke ud med et overordentligt Krigsstyr, hvilken findes i Norsk hist. Tidsskr. IV, S. 519 flg. En lignende Fortegnelse fra 1676 findes i Norske Samlinger, 8vo, II, S. 470 flg.

skyldige fik Løfte om Tilgivelse, hvis de vilde meddele de Oplysninger, man forlangte, og nu kom det for Dagen, at ikke mindre end sexti af Byens Borgere og Embedsmænd vare indviklede i denne Sag. Mellem dem var en stor Del af Patricierne, f. Ex. Gjord Andersen (dengang General-Toldforvalter!), Tøger Grøn, Claus Bendeke, Paul Pedersen Vogt, Morten Leuch, Kommerceraad James Collett, Erik Ankers Enke, Byfogden Adam Barch osv. osv. Endel Borgere maatte reise til Kjøbenhavn for at bede om Naade, og andre forsøgte at hevne sig paa den kongelige Toldinspektør Christen Tobiesen samt paa Generalfiskalen og de udnævnte Kommissarier ved at opslaa fornærmelige Paskiller om dem paa Gadehjørnerne, hvilke efter gjentagen kongelig Befaling bleve brændte af Bøddelen paa Torvet[1].

Som man vil have seet, gik en overveiende Del af de Formuer, som ved Begyndelsen af det attende Aarhundrede vare samlede af Handelsmænd i Christiania, ved Giftermaal over i Embedsmænds og Rangspersoners Besiddelse. Saavel Forfatteren af Haandskriftet om Byens Tilstand i 1735 som ogsaa Tullin se heri en af Grundene til Byens Tilbagegang i den senere Del af Frederik den fjerdes og Begyndelsen af Christian den sjettes Regjeringstid[2].

[1] Noget udførligere er denne Sag behandlet af L. J. Vogt i Slægten Vogt, S. 26 flg. At Toldsvig ogsaa senere længe vedblev at gaa for sig og det i meget høi Grad, er bekjendt nok. Endnu i Aaret 1790 skriver Stiftamtmanden i Christiania, Frederik Moltke, saaledes til sin Ven Geheimeraad Bülow: «Er det ikke skammeligt, at i afvigte Aar er ikke fortoldet saamegen Vin, som man dog kan anslaa, at Kirkerne alene have behøvet». (Bülows Papirer udg. af L. Daae, S. 42). Om lignende Misligheder i stor Udstrækning i de danske Provindsbyer i Frederik den fjerdes Tid se Norsk hist. Tidsskr. 2. R. VI, S. 27.

[2] «En af Aarsagerne til Handelens Aftagelse er vel ogsaa denne, at naar en bemidlet Kjøbmand har en Dotter, er hun gjerne for god for en brav Kjøbmand; hun skal endelig have en Rangsperson. Hvoraf følger, at fattige Karle maa tage fattige Piger og slæbe sig frem; lykkes det ham, og han faar Børn, skal hans Søn studere og hans Dotter have en Embedsmand. Herved gaar Midlerne fra Kjøbmandsstanden, og den mister de Sener, hvorved den skulde spændes i Veiret. Den, som har seet sig om i Verden, ved, at det er ikke saa usædvanligt paa de største Handelsstæder, at en flittig og tro Karl faar sin bemidlede Husbondes Dotter. Man skulde vel ogsaa tænke, at man kunde udspore sin Dotters Lykke bedre hos et Menneske, som man i lang Tid havde omgaaet, end hos en anden, som man maaske ikke længer har kjendt, end siden han begyndte at frie. Desuden skulde man tænke, at Regjeringen og Landet var bedre tjent med rige Kjøbmænd end med rige Rangspersoner. Man har derfor ikke nødig i disse Tider at raabe saa meget imod mange Menneskers Forfængelighed og Rangsyge, thi som Characteren er til, saa faa de Piger til». Tullins samlede Skrifter, II, S. 283.

Ganske kan det vel heller ikke negtes, at disse Forhold have udøvet en skadelig Indflydelse paa Byens Handelsrørelse. Men Hovedaarsagerne til, at Christiania i nogen Tid kom til at kjæmpe med temmelig mislige Vilkaar, maa dog søges andensteds, og da fornemmelig i de politiske Begivenheder.

Efterat Defensionsskibenes Privilegier vare afskaffede og derpaa en Ildebrand i 1708 havde ødelagt fire Kvartaler af Christianias nedre Del samt tillige lagt 80 Søboder og Pakhuse med store Forraad i Aske, udbrød i 1709 den langvarigste af de usalige Krige med Sverige. Som Følge heraf kom Byen til idelig at plages med militære Indkvarteringer i stor Maalestok. Skatterne stege ogsaa stærkt i Veiret, idet et betydeligt Krigsstyr aarlig blev paalagt over det hele Land; af Christiania By fordredes saaledes alene i Aaret 1712 et Krigsstyr af 18,250 Rdlr. De besynderligste nye Afgifter bleve idelig opfundne for at fylde Statskassen, da Kongens Had til Sverige havde ladet ham begynde Krigen uden at have sørget for de nødvendige Pengemidler til at føre den. Saaledes fandt man i 1710 paa at opkræve en Stempelafgift af nye Sko; for hvert Par skulde betales 6 Skill., og Oppebørselen blev Borgerne paalagt som et Ombud. Her i Byen stempledes hos 26 Skomagere 6,097 Par, og 5 Borgere maatte to Gange om Ugen gaa om hver i sit Distrikt for at stemple Skotøiet og modtage Pengene; formodentlig medgik dog en stor Del af disse Penge til Revisorernes Løn, Kvitteringers Trykning (1 for hver Stempling osv.)[1]. Endnu vidtløftigere var den Skat, som i det følgende Aar 1711 blev paalagt af Karosser, Chaiser, Karioler, Parykker, Fontanger[2] og Sæt (Damepynt) samt af Tjenestefolk; thi disse Skatter, der tilmed vare høie, skulde betales efter Vedkommendes Rang og Stilling, hvorved mange Udflugter vare aabne[3]. Hvor haardt Skatterne

[1] Mellem dem, som skulde opkræve Sexskillingerne, var den rige Oluf Anker, som betroede Stemplet til uvederheftig Mand. Da Skomagerne klagede herover, svarede Oluf Anker Magistraten, «at det ikke var hans Leilighed at stemple Sko»; Magistraten klagede til Stiftamtmanden osv.

[2] Om Fontanger se det Throndhjemske Selskabs Skrifter, II, S. 303 (af J. E. Gunnerus).

[3] Som et Exempel paa, hvilke Stridigheder et unaturligt Paabud kan fremkalde, kan anføres følgende: Sekretæren i Slotsloven og Overhofretten, Johan Hasse, havde kun ansat sin Paryk til 3 Rdlr. i Skat, men man forlangte, at han som Rangsperson skulde betale 4; ligesaa forlangte man 1 Rdlr. mere af hans Frues Fontange, og om Skatten for hans Søns Paryk kunde der ogsaa dispu-

kunde ramme Byens Folk, kan man se deraf, at de ringeste offentlige Funktionærer alene i Krigsstyr maatte Aar for Aar betale over Trediedelen af sin Lønning; saaledes oplyser en Toldbetjent, der aarlig nød en Løn af 50 Rdlr., at han ei alene betalte over Tredieparten heraf i Krigsstyr, men at «Magistraten desforuden haver fundet ham udi alle andre personlige Skatter, synderlig i Rytterskat». Man maa heller ikke glemme, at Livets Fornødenheder paa en følelig Maade fordyredes ved Accise- og Konsumtionspaalæg.

Byens en Tidlang indbringende Skibsfart led i disse Aar adskilligt Afbræk ved Svenskens Kaperier[1], og da man for «at være mindre *hazard* af fiendtlige Opbringelser undergiven» begyndte at «navigere ved Vintertide», rammedes Handelsflaaden af flere Forlis, end sædvanligt havde været tidligere, da man gjerne havde indskrænket sig til Sommerseilads. I 1713 gjorde Freden i Utrecht Ende paa den for Norges Handel med Trælast og Jern fordelagtige spanske Successionskrig, og Englænderne og Hollænderne afhentede nu, som før hin lange europæiske Krigs Udbrud, selv de Varer, de tiltrængte fra Norge. Byens Tilstand blev derfor snart saadan, at flere af dens Skibseiere maatte sælge sine Fartøier «formedelst Mangel paa Kræfter til at underholde dem», ja nogle Skibe bleve endog «oplagte til Forraadnelse».

Til alt dette kom i 1716 Carl den tolvtes Indfald, hvorved Byen selv besattes og led ubeskriveligt, som vi paa sit Sted nærmere skulle høre.

---

teres, thi denne var Militær og kunde saaledes paastaa Fritagelse. Da disse Poster udsattes til Ansvar, betalte Hasse, men da man nu ogsaa forlangte større Rangskat af ham for hans 4 Skriverkarle, svarede han, at de fik betale selv, «saasom mig til Kancelliets Underholdning, Betjenternes Lønning nu i over halvtredie Aar ikke en Skilling er betalt». Det hjalp dog ikke. (Norske Samlinger, 8vo, II, S. 479—480).

[1] Disse, der især udgik fra Göteborg, vare nemlig i denne Krig temmelig betydelige. Alene fra Bergen ved man, at de optoge 26 Skibe, medens Barbareskerne i samme Tidsrum berøvede samme By 4 Skibe. I den skaanske Krig mistede Bergen ikke et eneste Fartøi, thi Defensionsskibene holdt dengang Søen ren for svenske Kapere. (Smlgn. H. G. Garde, den dansk-norske Sømagts Historie 1700—1814, S. 23). Nordmændene gjorde imidlertid trolig Gjengjeld og optoge saaledes i Aarene 1710—1712 en stor Del svenske Skibe, se Norsk hist. Tidsskr. II, S. 339 flg.

IV.

Om hvor stort et Skaar i Norges Velstand Krigen under Frederik den fjerde har forvoldt, faar man et Begreb ved at læse Biskop Deichmans ganske vist overdrevne, men ligefuldt mærkelige Ord i hans flere Gange trykte «Forsvarsskrift for de Norske». Det heder nemlig her blandt Andet: «Jeg tør fast sige, at den tredie Del idetmindste af Landets Indbyggere er i den sidste Krig bortsmeltet[1], og over Halvdelen af Rigets forrige Velstand, Midler og Formue fortæret og formindsket». Vi skulle anføre et Exempel fra Drammen. Denne By, som dog forskaanedes for at blive umiddelbar Krigsskueplads saaledes som Christiania, blev i den Grad ruineret ved Krigen, at Handelsflaaden, der før denne havde talt 60 Skibe, hvoriblandt 40 «kapitale og gode», endnu i 1735 kun udgjorde 16 Fartøier. Paa Strømsø gaves der før Krigen «Folk, der hver for sig eiede ti, tyve, tredive, ja sytti tusinde Rdlr.s Formue», men i 1735 ansloges kun en Borger der saa høit som til otte tusinde. Hvad angaar Christianias egen Handelsflaade, da anførtes om den i det nysnævnte Aar 1735, at den kun beløb sig til 10 Skibe af Drægtighed fra 30 til 70 Læster[2].

Disse mislige Tilstande, der først sent vege Pladsen for bedre, bør dog ikke tilskrives Krigen alene. De finde en anden Forklaringsgrund deri, at Frederik den fjerdes Regjering i det Hele kun viste Næringsveienes Udvikling en ringe Omhu. Denne Konge stod i denne Henseende langt tilbage for sine Eftermænd, under hvem der dog af og til spores alvorlige Bestræbelser for at befordre Rigernes Opkomst, forsaavidt som dette kunde ske i en Tidsalder med Merkantilperiodens statsøkonomiske Begreber. Frederik den fjerde var derimod istand til saadanne Skridt som at forbyde alt Handelssamkvem med Hamburg og Lübeck. Naar det gjaldt at begunstige Kjøbenhavn, toges ogsaa de mest uretfærdige og urimelige Forholdsregler. Man tilstod (som det fortælles, efter Indskydelse af Dronning Anna Sofie, der vilde indynde sig hos Kjøbenhavnerne) Hovedstaden udelukkende Oplagsrettighed

[1] Denne paa et løst Skjøn grundede Angivelse, der minder noget om Fortællingerne om den sorte Død, har siden oftere gaaet igjen især i historiske Lærebøger.

[2] Efter et Haandskrift om Christiania og Drammen fra 1735 (forskjelligt fra det andet af samme Aar, der benyttes i nærværende Fremstilling), hvilket findes i det danske Rigsarchiv.

og Handel med de saakaldte «fire Species», hvorved man tvang de øvrige danske Kjøbstæder til at tage disse uundværlige Artikler fra Kjøbenhavn.

Hvad Norge angaar, da har vel ikke direkte Indførsel af disse fire Species ganske været vort Lands Kjøbstæder forbudt, men de manglede Oplagsret. I Aaret 1733, da Christian den sjette besøgte Landet, ansøgte Christianias Handlende om Oplagsfrihed paa de fire Species og fik sit Ønske opfyldt ved Reskript af 22de Juli s. A., skjønt Rentekammeret og Ministrene ivrig toge Kjøbenhavnernes Parti. Men Kongen selv fandt dog, at Billighed talte for Christianias Andragende[1]. Samtidig indrømmede Christian ogsaa Byen en anden væsentlig Tilladelse, nemlig til at handle med svensk Jern, der i Lighed med alt andet fremmed Jern havde været anseet som Kontrabande, indtil Frederikshald for to Aar siden havde faaet Lov til at indføre og forhandle det. I 1739 fik Byen udvidet Oplagsfrihed paa det svenske Jern. Jernhandelen gav strax Anledning til en fordelagtig Tuskning af Tobak, Sild og Salt med Naboriget.

I 1735 udkom en Forordning, der forbød hele det søndenfjeldske Norge, Christianssands By ene undtagen, at indføre Korn fra andre Lande end Danmark. I de ulykkelige Hungersaar og Sygdomsaar, der 1741—1743 hjemsøgte hele Nordeuropa[2], forøgedes

---

[1] Christian den sjettes egne Ord i hans Brev til en af sine Geheimeraader (i Oversættelse fra Tydsk i Jens Møllers Mnemosyne, III, S. CCLXXV) fortjene at kjendes som et interessant Bidrag til Enevoldsregjeringens Characteristik. «Jeg ser af Rentekammerets Forestilling, hvilke Difficulteter der findes ved at bevilge Christianias *petitum*. Jeg erkjender mit Rentekammers og Geheimeraadens *intention*, som altid sigter til min Interesse. Men mit *sentiment* er dette, at jeg kun søger mine Undersaatters Lyksalighed, thi gaar det dem vel, saa gaar det ogsaa mig vel, og det kan ikke gaa dem vel, uden naar Commerz og Manufakturer blomstre. Det kan gjerne være, at Christianienserne ere saagodtsom fødte *malversatores*; naar de befindes saadanne, maa man straffe dem derfor, men Kjøbenhavnerne er det vel ikke mindre. Jeg er Herre over begge Riger, Fader for begge Børn. Jeg vil Ingen gjøre Uret, men det ene af dem maa ikke begjære mere end det andet. Lige Brødre, lige Lod. Det kan vel være, at Kbhvn. indbringer mere i Told, end alle norske Stæder, men det er intet Under; Kjøbenhavn har saa meget forud. Jeg vil give Christiania den ansøgte Frihed paa de 4 Species paa 3 Aar, dog at de, naar de handle paa Danmark, skulle for disse Varer erlægge i Told det Samme, som de danske Stæder give, ligesom ogsaa, naar Tolden af Christiania herefter bliver mindre (som den har været det sidste Aar), saa skal denne Frihed ophøre».

[2] Se herom mine Norske Bygdesagn, 2. Udg., S. 229 flg.

Nøden ogsaa i Christianias forholdsvis frugtbare Opland i høieste Grad ved denne unaturlige Lov. I bedre Aaringer synes dog Indførselen af Korn til disse Egne ikke at have været stor, idet de fleste Bygder fordetmeste kunde brødføde sin dengang langt ringere Befolkning. Herom ytrer Stiftamtmand Tonsberg Følgende i en Erklæring af 1722: «Det kan vel hænde sig, at naar slette Kornaaringer indtræffe, Bønderne paa endel Steder foraarsages at hente fra Kjøbstæderne de fornødne Kornvarer, dog er det nuomstunder rart, at Bonden udi Agershus Amt [hvorunder da ogsaa Oplandene indbefattedes] trænger til i Christiania at kjøbe Korn, thi saameget Korn kan han nu paa sin Gaard avle, at om det ikke kan række til Afhandling, saa kan han dog dermed i sit Hus se sig hjulpen, eller og det ene Bygdelag kan hjelpe det andet». Allerede dengang var Hedemarken «Østerdalens og Solørs Spisekammer»[1].

Foruden med Korn forsynedes Christiania ogsaa med Fedevarer, Brændevin, Linned og Vadmel fra Danmark, hvorimod Byen igjen afsatte til dette Rige Trælast, Jern, Beg, Tjære, Karve og Enebær. Men i det Hele var naturligvis Udførselen til Danmark af betydelig ringere Værdi end Indførselen derfra, saa at de Danske stadig fik Penge tilgode. Disse betaltes gjerne om Sommeren i rede Penge, om Høsten derimod ved Vexler paa Kjøbenhavn, hvor nemlig Nordmændene for en stor Del hævede sit Tilgodehavende fra fremmede Lande.

Med andre norske Kjøbstæder, som Throndhjem, Bergen, Stavanger, stod Christiania kun i meget ringe Handelsforbindelse. Fra disse Byer modtog man en Del saltet Fisk, hvis Værd ansloges til tre eller firedobbelt saa meget som de Varer, man igjen kunde afsætte til dem, nemlig Jern, Støbegods, Spiger, Bly, Sæbe, Papir osv. Denne indenrigske Mellemhandel blev omkring Aar 1760 for en stor Del besørget ved Skibe fra Ladestedet Egersund. «Indbyggerne i Egersund, siger en Samtidig[2], kunne siges at føre saadan Mellemhandel mellem Bergen og Kjøbstæderne vesterpaa i Norge, som Hollænderne mellem adskillige Lande i Europa. Thi de

[1] Den uheldige Kornlov blev fremdeles gjeldende. I 40 Aar fremkaldte den netop ligesaa mange Forordninger, der snart tillod, snart forbød Udførsel eller Indførsel, og snart gjaldt hele det danske Monarki, snart kun Norge eller Slesvig. Under Struensee gjordes Forberedelser til at faa Ende paa Uvæsenet, men Guldberg opretholdt det, og Loven hævedes først 1788.

[2] C. M. Olrik, Forsøg om Bergens Handel, Sorø 1764, S. 26.

østerlandske Kjøbstæder føre ikke selv deres Varer til Bergen, ikke heller Bergen sine østerpaa».

Handelen med Udlandet bestod naturligvis væsentlig i Udførsel af Trælast og en Del Jern, medens derimod indførtes Salt, Vin, Brændevin, Tobak, uldne og linnede Varer, Humle og «andet Kram». Den dreves med Holland, Frankrige, Flandern, Spanien, Portugal, Irland, men først og fremst med England. Derfor udøvede ogsaa den engelske Navigationsakt en saare hemmende Indflydelse paa Christiania Handel og Skibsfart. De fleste af Byens større Skibe vare nemlig kjøbte i Holland og kunde saaledes ifølge hin Akt ikke føre norske Produkter til England, som var det Land, hvorfra man især tog sine Fornødenheder hjem; som oftest fore derfor de norske Skibe ballastede hjem, skjønt man dog ogsaa af og til fik tilbage Salt, Vin og Brændevin fra Frankrige eller Stykgods fra Holland. Siden Defensionsskibene vare afskaffede, var Farten paa Spanien og Portugal saagodtsom ophørt. Dette havde sin Grund «dels i Frygten for den *hazard* af de barbariske Nationer», dels ogsaa deri, at Englænderne kunde sælge den vigtigste Handelsartikel fra den pyrenæiske Halvø, Saltet, for en overmaade billig Pris i Norge. De førte nemlig Kornvarer til Portugal, indtoge der Salt som Ballast og seilede dermed til Norge for at kjøbe Trælast. Paa den Maade solgte de Saltet næsten til Indkjøbspris. Englænderne betalte her ikke større Told af sit Salt, end Landets egne Skibe, medens derimod de faa norske Skibe, som havde Lov til at fare paa England, maatte som fremmede betale en høiere Told af sin Trælast, og det enten Ladningen var sendt for norsk eller engelsk Regning. At den dansk-norske Regjering nedsatte Udførselstolden for Trælast med en Syvendedel for norske Skibe, kunde under disse Omstændigheder ikke bidrage stort til at forøge Christianias Handelsflaade. Skibsbyggeriet i Landet selv var ringe. Enkelte Rebslagere, Smede og Seilmagere sloge sig undertiden sammen for at lade bygge et Skib og saaledes at holde sit Arbeide igang. Kjøbte en Nordmand et engelsk Skib, var atter Navigationsakten i Veien, thi paa England maatte det ikke seile, uden at Skipperen og to Trediedele af Mandskabet vare Englændere.

Men denne passive Trælasthandel var meget betydelig, og Hugsten i Oplandets Skove foregik i stor Maalestok. Frederik den fjerde, der solgte Alt, hvad der kunde gjøres i Penge, sine Undersaatters Blod, Statens Embeder, de norske Kirker, svenske

Provindser osv., realiserede ogsaa Almindinger, som da stundom indkjøbtes og udhuggedes af Kjøbstædernes Rigmænd. En af Christianias Kjøbmænd, Lonicer, kjøbte i 1726 Skiakers Alminding i Gudbrandsdalen, hvilken nogle og sexti Aar senere af B. Anker atter blev solgt til Bygden; endog i Foldalen kjøbte Christianienserne Skov af Kongen. Der gaves dog dengang allerede Bønder, som dreve Handel med Trælast i det Store. Thorstein Olsen Hjelle fra Dovre modtog saaledes i 1742 paa engang ikke mindre end 45,872 Rdlr. som Forskud paa Tømmerleverance af Iver Elieson og Claus Bendeke[1].

Medens Trælasthandelen var i Hænderne paa nogle faa Kjøbmænd, de egentlige Patriciere, var den ringere Krambodhandel fordelt paa et desto større Antal, omtrent 100 Personer, foruden mindst 70 Høkere[2]. En stor Mængde af disse Smaakjøbmænd vare uvederheftige og ukyndige Folk. Stiftamtmanden erklærer, at mange af dem vare Bondesønner, som for at «*escapere* Udskrivning til Soldat have begivet sig til Byen at tjene for Kudske og Lakeier og efter 3 à 5 Aars Tjeneste taget sit Borgerbrev og nedsat sig paa Høkeri, Øl- og Brændevinssalg». Omtrent ved samme Tid (1736) skriver Statholderen, Grev Chr. Rantzau, til sin Ven, den lærde Hans Gram: «I disse Dage har en Kjøbmand, navnlig Nordborrig, falleret for en 8 à 10,000 Rdlr., der vel ei vil spørges paa Børsen i London; havde han bleven ved sin Skumske, da han tilforn skal have været Kok hos sal. Baron Krag, havde han venteligen gjort bedre, men Enhver her, der ikkun kan skrive uden paa sit Korrespondencebrev, «sluge» (som det her kaldes at svige Kongens Told) og oversætte sine borgede Varer, er, saalænge det varer, en fornemme Kjøbmand».

Med Hensyn til Haandverksdriften klagedes over slet Arbeide og Laugenes mislige Tilstand. Af Interesse tør det være, at Christianias Magistrat omtrent 1735 havde foreslaaet, at alle Laug skulde ophæves og Frimestere faa Lov til at nedsætte sig mod at tage Borgerskab.

---

[1] Denne Mand erindres endnu i Gudbrandsdalen under Navn af »Rikhjellen«. Det gik tilsidst ud med ham, og Sagnet fortæller, at Kjøbmændene i Christiania indespærrede ham i en Kjelder for at tvinge ham til at udstede Gjeldsbreve. (L. M. B. Auberts Afhandling, om Almenningerne i Morgenbl. 1863, No. 135).

[2] Om Høkerne, Landkræmmerne osv. findes interessante Oplysninger i Stampes Erklæringer, I, S. 335 flg.

Fabrikvæsenet var, som tidligere oplyst, i Tilbagegang, og flere af de Anlæg, som Gerhard Treschow og hans Samtidige havde bragt istand, havde ondt for at holde sig. Derimod gjorde et Par Borgere et Forsøg paa en Art Bergverksdrift lige i Byens Nærhed[1]. I Aaret 1737 fik nemlig Peter Collett og Peter Leuch Bevilling til at anlægge et Alunverk under Egeberg paa Oslo Hospitals Grund, hvilket de efter det regjerende Kongepar kaldte Christians og Sofia Magdalenes Alunverk. Foretagendet dreves under indkaldte svenske Mestre, men maatte snart nedlægges efter at have bragt Eierne et Tab af mellem tyve og tredive tusinde Rdlr. I 1757 kjøbte den yngre James Collett det Hele for en Ubetydelighed og fornyede Driften, og da han var beskyttet af store Privilegier, lykkedes det ham en Tid at holde Verket vedlige. Nogen Tid efter faldt en engelsk Spekulant, Mr. Colbrue, paa at opkjøbe al den Alun, som kunde opdrives i hele Verden, for at kunne bestemme Prisen paa denne Vare. Heller ikke det norske Alunverk undgik hans Opmærksomhed, og han sendte i 1771 en Fuldmægtig til Christiania for at opkjøbe Verkets Beholdninger (1070 Tdr.), og bestilte endog forud al den Alun, som kunde udvindes i de første 4 Aar. Pengene bleve en Tid ordentlig betalte, men omsider gjorde Colbrue Fallit. Nu gik det igjen tilbage med Alunverket, og i Begyndelsen af dette Aarhundrede blev det for bestandig nedlagt, uagtet tvende kyndige Mænd, Bergmester Baumann fra Hakedalens Jernverk, og Apotheker Maschmann, ivrig bestræbte sig for at bringe det paafode. Men Arbeidslønnen var for høi, og Priserne paa Brændematerial vare ogsaa tiltagne i en altfor betydelig Grad[2].

[1] Allerede i længst forsvundne Tider havde man prøvet paa Grubedrift her i Egnen. Endnu ser man ved Gamle Akers Kirke Spor til længst forglemte Gruber, der i det sextende Aarhundrede flere Gange have været drevne paa Kobber. En ubetydelig Del Sølv er ogsaa her udvunden.

[2] Alunverkets Historie er udførlig fortalt af Rektor J. Rosted. (Top. Journal H. 3). Den bekjendte Krigshelt Hans Helgesens Fader, en svenskfødt Mand, havde været ansat ved dette Alunverk. I en senere Tid interesserede Gustav Stromboe, der boede paa Kjørbo ved Sandvigen, sig meget for Industriens Opkomst, se Prahls Skjalde-Tidende for 1764, April.

Kommunale Forhold.

Da Christiania blev anlagt, overførtes naturligvis Oslos municipale Institutioner uden videre til den nye Stad. Disse Forhold vare senest blevne ordnede i Aaret 1619 ved en Forordning, der gjaldt samtlige norske Byer. Ifølge denne Forordning skulde enhver By have efter Omstændighederne en, to eller flere Borgermestre og fire eller sex Raadmænd. Raadmændene skulde beskikkes af den kongelige Lensmand eller af Lensmanden i Forbindelse med Borgermester og Raad, og mellem Raadmændene skulde igjen Borgermesterværdigheden gaa paa Omgang. I 1651 finde vi to Borgermestre og hele ti Raadmænd i Christiania. Indtil Enevældets Indførelse toges til Medlemmer af Raadet udelukkende Byborgere. Raadet drog Omsorg for Byens Vel i Almindelighed, varetog Politivæsen, Bygnings- og Brandvæsen, sørgede for Udligning og Fordeling af Skatter. I dets Haand laa ogsaa flere andre Sager, der nu ikke længere regnes til de kommunale. Raadet repræsenterede saaledes altid Byen ved Stændernes Møder. Det besad indtil henimod Indførelsen af Christian den femtes Lovbog Kaldsret til Sognepræstens og Kapellanens Embeder ved Byens Domkirke[1]. Raadmændene vare endvidere selvskrevne Lagrettesmænd og altsaa i Besiddelse ogsaa af dømmende Myndighed; Byfogden havde

[1] Tolvpresten (den senere saakaldte Tredieprest) valgtes af Domkapitlet. Se om disse Forhold mit Skrift: »Geistliges Kaldelse i den norske Kirke efter Reformationen«, Chra. 1879.

indtil 1662 kun at udfærdige Stevninger og holde Exekutioner. Men om Løn for Borgermestre og Raadmænd var der ikke synderlig Tale, da de forudsattes at have sit Udkomme ved sin borgerlige Næring. I 1648 var der tilstaaet Borgermestrene en halv Daler af hvert indgaaende og udgaaende Skib, dog Hollændernes undtagne, da de havde Privilegium paa at være frie for denne Afgift. Ligeledes kunde de toldfrit indføre sex Læster Rostokkerøl, sex Amer Rhinskvin og sex Oxehoveder Franskvin.

Det menige Borgerskab var saagodtsom ganske umyndigt. Vel holdtes idetmindste engang om Aaret et Møde paa Raadstuen af samtlige Byens Borgere, men de spillede der en saa passiv Rolle, at man maa tænke paa Folkeforsamlingen i det gamle Sparta. «Hver St. Thomæ Aften (21de Decbr.), heder det i en Lagmands Optegnelser fra Aaret 1650, skal alt Borgerskabet være i Byen at høre Byens Privilegier og videre forfare, hvad Byens Øvrighed haver med dennem at bestille»[1]. Enkelte Spor findes dog til, at der stundom har været en Art Opposition tilstede mod Magistratens Regimente. I 1645 finder man saaledes, at Borgerne holdt Forsamlinger paa egen Haand eller, som det heder, «sammenrottede» sig mod sin Øvrighed. Det var Udtryk af den samme Frihedstrang, som samtidig var vaagnet i de danske Kjøbstæder og hos os tildels i Bergen, og som vel blev en medvirkende Aarsag til Adelsvældets Fald, men snart hendøde efter Suverænetetens Indførelse.

Revolutionen af 1660 kom nemlig til at fremkalde Forandringer i det kommunale Væsen, der gik i lige modsat Retning af den, i hvilken Borgernes Ønsker i flere Byer havde gaaet. Al Magtfylde skulde herefter være samlet i Kongens Person, og samtlige Magistratspersoner gik fra at være Byernes Ombudsmænd og Repræsentanter over til at blive Kongens Embedsmænd, skjønt det rigtignok endnu varede mere end et Aarhundrede, inden man begyndte at forlange videnskabelig Dannelse eller fagmandsmæssig juridisk Indsigt af dem, og borgerlig Næring for det første vedblev at være forenelig med Plads i Magistraten. Byfogden blev nu Dommer i første Instants, Magistraten dømte i anden. Fra dennes eller den saakaldte Raadstuerets Dom appelleredes siden 1670 til

---

[1] Udentvivl en oprindelig tydsk Sædvane, jfr. Beneke, Hamburgische Geschichte u. Denkwürdigkeiten, S. 283.

Overhofretten i Christiania, en almindelig norsk, kun Danmarks Høiesteret underordnet Domstol, der afløste de gamle Herredage. Byens Sager gik saaledes Lagmanden forbi. Denne Ordning af Domstolene stod ved Magt indtil 1797. I Spidsen for den hele Magistrat kom en Præsident. Under ham sorterede i 1722 en Borgermester og tre Raadmænd. I 1754 havde Præsident Feddersen og Borgermester Støedt udarbeidet et Forslag til en Instrux for Magistraten, men Generalprokurøren, Stampe, fandt det overflødigt og unyttigt, «om end ganske uskyldigt», hvorfor det Hele henlagdes[1].

Ved et Reskript af 1685 henlagdes 1000 Rdlr. af Accisen i Christiania til Magistratens Løn; Præsidenten tog det Halve, Borgermesteren en Fjerdedel, Raadmændene delte den tiloversblevne Fjerdedel. Desuden nød Magistraten Skiftesalarier, Sportler af dem, der toge Borgerskab, Stevningspenge, Sagefald osv., og det ei alene af selve Christiania, men ogsaa af Bragernes og de under Byen henlagte mindre Ladesteder. En stor Del af disse Indtægter tilflød dog Præsidenten alene. Hans Embede blev saaledes anseeligt, men hans underordnede Kollegers Vilkaar vare ringe. De bødede da paa sin daarlige Indtægt, som de bedst kunde. Raadmand og tillige Maaler og Vrager Johan Piper drev ulovlig Brændevinshandel, «baade til Afhentning og Fortæring, til Byens Borgeres Skade og Fornærmelse», hvilket Uvæsen i 1746 standsedes ved kongeligt Forbud[2]. I en Anonyms Optegnelser fra Kongebesøget i 1749 heder det: «Meget skader det Byen udi mine Tanker, at Magistraten ikke, som i gamle Dage, udvælges af Byens gjæveste og vederheftigste Borgere. De fleste Magistratspersoners Løn er en Bagatelle, de Personer, som skal leve af disse Sportler, fattes muligens *dona patientiae & continentiae*. Her skal leves, men *per jus* kan det ikke ske»[3].

Byens Budget var temmelig lidet, med mindre en enkelt Gang en større overordentlig Udgift kom paa, f. Ex. i 1720, da et nyt

[1] H. Stampe, Erklæringer, Breve og Forestillinger, I, S. 453 flg.

[2] Johan Piper († 1768 som Borgermester og titulær General-Auditør) opførte Byens ældste Treetagesbygning, «Pipergaarden» i Raadhusgaden paa Hjørnet af Kongens Gade. Se om samme Piper, der synes at have været en lidet agtet Mand, Stampes Erklæringer, II, S. 663 og Norsk hist. Tidsskr., 2. R. II, S. 119 flg.

[3] Mscr. Kall. 226, Fol. i det st. kgl. Bibl. i Kbhvn.

Vandverks Istandbringelse kostede Staden 7000 Rdlr. Under almindelige Omstændigheder, oplyser Stiftamtmand Tonsberg i 1722, blev der aarlig af 8 Borgermænd udlignet en Byskat, som i det nævnte Aar ansloges til 1000 à 1100 Rdlr., hvortil kom den faste Afgift, Løkkeskatten, som Eierne af Løkkerne paa Bymarken svarede; den udgjorde 534 Rdlr. Af disse Penge udrededes i 1722 følgende Lønninger, tilsammen til et Beløb af 1248 Rdlr., nemlig:

Byfogden	100	Rdlr.
By- og Raadstueskriveren (med Skrivematerialier)	151	—
Instrumentisterne	100	—
Organisten	120	—
Underfogden	65	—
Brandmesteren	100	—
Vagtmesteren	60	—
Provstinden, Sal. Mag. Langes, til Husleie	21	—
Erik Smed for Opvartning ved Kirkens Slagverk	25	—
Skolemesteren	40	—[1]
Raadstuetjenerne	60	—
Postmagerne ved Byens Vand	70	—
Manden, som optager Postbrønden	6	—
Tvende Byens Tjenere à 12 Rdlr.	24	—
4 Vægtere à 16 Rdlr.	64	—
6 Vægtere à 20 Rdlr.	120	—
4 Byens Trommeslagere à 10 Rdlr.	40	—
Rendemagerne	16	—

[1] I 1706 havde saaledes Magistraten beskikket en Elias Hansen til «Skolemester for Byens fattige og omløbende Børn, som Stodderfogderne skulde tilføre ham». Læregjenstandene skulde være nogle Bønner, Troesartiklerne, Pligterne, Guds Bud, Herrens Bøn og Sakramenterne. Først efter at dette var lært udenad, skulde de, «som havde Lyst og Nemme», lære at læse i Bog, og endelig, om muligt, at skrive. Lønnen, som siden nedsattes til 40 Rdlr., var dengang 60 Rdlr. Tidligere (i 1681) nævnes en Johan Schweder, hvem Borgerskabet havde hidkaldt som «dansk og tydsk Skolemester» mod frit Hus og Brænde samt Skattefrihed og 50 Rdlr. om Aaret, senere nedsat til 40. Dette turde være det første Spor til en Art Borgerskoleundervisning i Christiania, men, saavidt man kan skjønne, blev endog denne svage Begyndelse snart igjen opgiven og overladt privat Omsorg.

Mestermanden, Løn 16 Rdlr. } . . .	28 Rdlr.[1]
Husleie . . . . 12 — }	
2 Stodderfogder à 10 Rdlr.	20 —[2]
Skorstensfeier	3 —
Natmanden	12 —

I 1723 (utrykt Reskript af 4de Septbr.) nedsattes en Kommission for at ordne Stadens «publike Væsen», af hvis Enkeltheder i Kommissoriet udtrykkelig nævntes Byskat, Brandvæsen, Vandvæsen, Byens Grændser, Marker og Jorder, Fattighusene, offentlige Kapitaler samt Negotiens Misbrug. Til Medlemmer af denne Kommission af 1723 udnævntes Stiftamtmand V. de Tonsberg og Biskop B. Deichman. Men ingen af disse Mænd tog sig stort af dette dem overdragne Hverv, og den dygtigste af dem, Deichman, havde betydeligere Sager at tænke paa end Christianias Kommunalanliggender. Paa den Maade gik Kommissionens Virksomhed just ikke raskt fremad, skjønt den i 1725 blev forstærket med et nyt Medlem, Byens Præsident Jonas Lyme, der var en af Biskopens Klienter og ved hans Indflydelse havde opnaaet sit Embede. Maaske tør det dog ansees som en Frugt af Udvalgets Virksomhed, at Staden i 1728 fik en egen Auktionsdirektør. Dette Embede blev besat paa en Maade, der er characteristisk netop for Frederik den fjerdes Regjering, idet Posten ligefrem solgtes til Høistbydende. En N. Nilsen bød 1200 Rdlr., den som topographisk Forfatter bekjendte Iver Wiel, siden Foged paa Ringerike, 1004 Rdlr. osv., men Rasmus Bartholin fik Tilslaget for 2,455 Rdlr.; til en Ansøger, der var dristig nok til at byde Likvidation af en betydelig Fordring paa Kronen, toges intet Hensyn.

---

[1] «Mestermanden» eller Skarpretteren nød derhos ogsaa Sportler efter følgende Tarif (fra Aaret 1706): For at henrette en Fange med Sværd 5 Rdlr., for at hænge 10 Rdlr., for at brændemærke eller kagstryge 4 Rdlr., for at henrette og brænde paa Baal eller levende brænde 16 Rdlr., halshugge og steile 16 Rdlr., afhugge en Haand 4 Rdlr., afhugge en Finger 2 Rdlr. 1749 ansattes Frants Gotschalk Lædel som Skarpretter for den norske Milice og kort efter ogsaa som Byens Skarpretter. Da han i en Injuriesag stevnedes for Bythinget, exciperede han Forum i Egenskab af Militær. (Stampes Erklæringer, I, S. 213 flg.). I denne Familie var Skarpretterbestillingen arvelig indtil Midten af dette Aarhundrede.

[2] Nævnes allerede i 1650 under Navn af «Stodderkonning» og havde da som siden «at bortvise fattige Folk fra andre Menigheder». (Smnlgn. om Stodderfogderne i Helsingør 1578 Danske Saml., 2. R. VI, S. 327—328.

I 1730 blev Biskop Deichman afsat. Ogsaa Præsident Lyme delte sin Patrons Skjæbne og mistede sit Embede, men blev senere tagen til Naade og blev Præsident i Bergen. I hans Sted som Medlem af Kommunalkommissionen i Christiania indsattes Justitiarius i Overhofretten Lucas Kjerulf[1], og Stiftamtmanden fik Befaling til at tilkalde tolv af Byens Borgere som Deltagere i Forhandlingerne. I 1731 traadte foruden den nye Stiftamtmand, Generalmajor Lorents v. Reichwein, ogsaa Biskop Hersleb, Generalauditør Linck og Lagmanden for Oplandene, Justitsraad Andreas Lachmann, ind i Kommissionen, i hvis Virksomhed der nu kom større Liv. Blandt Andet fik man i 1733 omstændelige Regler for Brandvæsenet, og særegne Funktionærer beskikkedes til at have Opsyn med dette Anliggende, der hidtil havde henhørt under Stadskapteinen[2]. I 1735 anvendte Staden hele 500 Rdlr. paa sit Brandvæsen, og ved samme Tid lod man forfærdige 75 nye Lygter à $4^1/_2$ Rdlr. Stykket samt antog en egen Lygte-Inspektør. Slige Foranstaltninger vare dengang ikke dagligdagse, men maatte kaldes store og betydelige Fremskridt.

I Aaret 1735 fik Christiania nye Privilegier[3], og samtidig udgik som Resultat af den langvarige Kommissions Virksomhed endel vigtige Reskripter, af hvis Indhold følgende turde være det væsentligste. Grændserne mellem Christianias og Akers Menigheder bleve fastsatte, og det bestemtes, hvilke af Byens Indvaanere skulde søge Garnisonskirken; blandt disse vare foruden de Militære ogsaa samtlige Medlemmer af Overhofretten. Dernæst skulde samtlige Byens Gaarde, Grunde og Marker nøiagtig opmaales til Veiledning ved Skatteligningen. Skatterne og Indkvarteringsbyrden skulde nemlig herefter for den ene Halvpart hefte paa de faste Eiendomme, for den anden paa Indvaanernes Næring, et Forhold, som allerede

---

[1] Kjerulf var fra en «simpel jydsk Prokurator» bleven fremdragen til sin anseelige Embedsstilling af sin Slægtning, Oversekretæren i Kantselliet, Christian à Møinichen. Da imidlertid ogsaa Møinichen var af dem, som afsattes ved Thronskiftet (i mange Aar maatte han leve i en Art Forvisning i Viborg, indtil han endelig benaadedes med Bergens Stiftamtmandskab), maa Kjerulf, der bevarede sin Stilling, antages at have været en smidig Mand.

[2] Byen havde ved den Tid en Stadsmajor og en Stadskaptein, der som saadanne nøde Fritagelse for Byskat og Løkkeskat.

[3] Mærkelig nok ere disse, saavidt bekjendt, aldrig blevne trykte og nævnes ikke i Reskripterne.

i 1683 var blevet fastsat for Danmark. Opmaalingen fandt ogsaa virkelig Sted i det følgende Aar, 1736; Grundene i selve Stadens 4 Kvarterer vurderedes til 6 Rdlr. pr. 100 Kvadratalen, tilsammen et Beløb af 29,366 1/4 Rdlr., Grundene i det egentlige Vaterland (Storgaden, Brogaden og Fjerdingen) til 3 Rdlr. for et lignende Areal, tilsammen 6,528 1/2 Rdlr., Grundene paa Sagbanken, i Grændsen, Pipervigen, paa Hammersborg samt Ladetomterne ved Christi Kirkegaard for 2 Rdlr. pr. 100 Kvadratalen, tilsammen 10,110 Rdlr., og endelig de bebyggede Grunde paa Bymarken og Løkkerne samt i Møllergaden og Sagene paa samme Maade til 1 1/2 Rdlr., tilsammen 1254 1/2 Rdlr. Hele Byens bebyggede Territorium taxeredes til en samlet Grundværdi af 47,259 1/4 Rdlr. Allerede i 1713 havde Byen antaget en Stadskonduktør med 100 Rdlr. aarlig og fri Bolig, men denne Post var udentvivl igjen senere inddragen; nu derimod gav disse kongelige Befalinger Anledning til, at Konduktørposten siden 1739 stadig besattes umiddelbart af Kongen. Fastsættelsen af Bymarkens Grændser mod de nærmeste Gaarde af Landdistriktet voldte adskillige Vidtløftigheder, da nogle Gaardeiere i Aker, Ole Dorph, Anders Frogner og Haaken Blindern, forsøgte at tilvende sig endel af Stadens Jorder.

Af stor Vigtighed blev det, at i 1730 tolv Borgere tilkaldtes som Deltagere i Kommissions-Forhandlingerne[1]. Disse tolv Mænd vedbleve nemlig fra den Tid af som et fast Kollegium, i Lighed med hvad der i Bergen havde fundet Sted lige siden 1679. Idetmindste fra 1749 af udnævntes de tolv Mænd af Magistraten efter Forslag af Borgerskabet. I 1787 og 1791 gaves udførlige Regler for de tolv Mænds Forretninger og Kompetents, og i 1797 fastsattes udtrykkelig, at hvergang en Plads blandt de Tolv blev ledig, skulde det hele Borgerskab samles og afgive skriftlig Stemme paa tre Borgere, hvoraf Magistraten med Stiftamtmandens Approbation skulde vælge den ene[2].

Denne Tolvmands-Institution har en betydelig Interesse derved, at disse «eligerede Mænd» have afgivet Grundlaget for Nutidens

[1] Allerede i det foregaaende Aarhundrede havde Magistraten aarlig ladet Byskatten «lægge» af tolv dertil af den selv opnævnte Borgere, de saakaldte «Taxereborgere». L. J. Vogt, Slægten Vogt, S. 9.

[2] Ogsaa i andre Sager findes slige Møder af det hele menige Borgerskab paabudne i Reskripter fra forrige Aarhundrede, uden at det dog synes, som om saadanne Sammenkomster have havt virkelig Betydning.

Formandskab. Vel havde de eligerede Mænd ingen ligefrem Del i selve Administrationen, der ene tilhørte den af Kongen udnævnte Magistrat, og de forholdt sig altsaa kun til denne, omtrent som Medhjelperne til Præsten, men faktisk have de tolv Mænd visselig øvet en betydelig Indflydelse paa Byens Anliggender. Man finder nemlig stadig iblandt dem Mænd af de rigeste og fornemste Patricierfamilier.

I Aaret 1720 var det nærved, at de norske Kjøbstæder skulde have opnaaet et i Suverænetetens Tidsalder mærkeligt og i sit Slags enestaaende Gode. Dette skulde ikke have bestaaet i noget mindre, end en fælles Repræsentation med Ret til at gjøre Forslag til Kongen om Midler til Næringsdriftens Forbedring. Ved et hidtil utrykt Reskript af 25de Marts 1720 tillod nemlig Frederik den fjerde Slotsloven aarlig at indkalde Deputerede fra de norske Kjøbstæder, der dreve udenrigsk Handel, til et Møde i Christiania ved Markedstider, for at de der med hverandre kunde overveie, hvad der kunde tjene til «Commerciens» Fremme. De her vedtagne Forslag skulde saa gjennem Slotsloven forelægges Regjeringen. De Deputeredes Antal skulde dog være ganske ringe, nemlig kun en for hver By. Imidlertid vides dog intet saadant Møde at være blevet sammenkaldt, og rimeligvis er den hele Sag bleven forglemt, da Slotsloven i 1722 ophævedes og dens Forretninger igjen tilfaldt en eneste Mand, Statholderen, hvilket Embede tilmed ved samme Leilighed besattes med den neppe meget virksomme Geheimeraad Ditlev Vibe[1].

Den tidt omtalte Kommission havde foreslaaet Oprettelsen af et Politimesterembede for Christiania, en Foranstaltning, som allerede tidligere var truffen i Bergen og Throndhjem; Hensigten var nærmest paa den Maade at forebygge ulovlig Handel og i det Hele Krænkelser af Stadens Privilegier. Som Løn var foreslaaet 300 Rdlr. og derhos 100 Rdlr. til en Overbetjent samt en lignende Sum til to Underbetjente, foruden at samtlige disse Funktionærer skulde nyde Andel i Bøderne. Regjeringen fandt imidlertid endnu 1735 en saadan Foranstaltning for kostbar og ansaa det tilstrækkeligt, at et af Magistratens Medlemmer tillige paatog sig Politivæsenet med Bistand af Byens Folk. Det var Christian den sjette, som sad paa Thronen; derfor indskjærpedes udtrykkelig, at de nye

[1] Oplysninger om denne Sag findes i T. H. Aschehougs «Norges offentlige Ret», 1, S. 579.

Politiforanstaltninger ogsaa skulde gaa ud paa at paase Søndagens Helligholdelse, og at Indvaanerne flittig gik i Kirke[1]. Omsider fik dog Byen i 1744 en særskilt Politimester i Kancelliraad Matthias Stub († 1768). Mellem hans Eftermænd var Michael Døderlein, tillige Lærer eller «Professor» i Mathematik ved Krigsskolen.

I Slutningen af 1741 fik Norges, indtil den Tid kun lidet udviklede, Fattigvæsen den Organisation, som det senere i et helt Aarhundrede beholdt. For Christianias Vedkommende maa i denne Henseende særlig mærkes, at Tugthuset nu oprettedes som et

Tugthuset.

Middel til at raade Bod paa Lediggang og Betleri[2]. I Aarhundredets anden Halvdel havde Tugthuset omtrent 150 Lemmer, der sysselsattes med Tobaksspinderi samt Uld- og Linarbeide. Som en Synderlighed fortæller Wilse, at man til Tugthusets Brug i 1769 havde slaaet særegen Skillemynt. Saadan var forøvrigt slaaet allerede 1730; den var noget større end de bekjendte Enskillinger fra Begyndelsen af dette Aarhundrede (de saakaldte «Sildeflas»),

[1] Angaaende de øvrige Enkeltheder i Reskripterne af 1735 maa vi henvise til Budstikkens 5te Bind, S. 119—160.

[2] Allerede i Christian IV.s Tid var Oprettelsen af et Tugthus i Byen paatænkt 1647. Norske Rigsregistranter, VIII, S. 534.

men ligesaa·tynd som disse. Den bar paa begge Sider i 5 Linier Præget: * I * | CHRISTIA | NIA TUGT | HUUS | 1730.

Allerede siden 1648, da Frederik den tredie besøgte Christiania for at modtage Hylding af de norske Stænder, havde man tænkt paa at oprette et Vaisenhus eller «Børnehus» i Byen. Penge af Kirkernes Midler vare allerede fra hint Aar af bestemte til en saadan Stiftelse, men da den ikke kom istand, tilfaldt de Tugthuset. Da imidlertid den bekjendte Zahlkasserer Kølle, som beboede den nuværende Vaisenhusgaard, var død, og hans Hus paa Grund af hans Kassemangel var hjemfaldet Kronen, bestemte Regjeringen i 1744 at anvende hin Eiendom til et Vaisenhus. For at skaffe Midler til Børnenes Underholdning tillodes der i 1745, at et Lotteri, inddelt i sex Klasser med tilsammen 10,000 Lodder, maatte oprettes for Stiftelsens Regning, Kollektører skulde ansættes i begge Riger osv. Det paatænktes at gjøre dette Vaisenhus til et Slags Realskole, hvor der skulde foredrages Geometri, Navigation, Mekanik, ja endog Fortifikation, men Regjeringen fandt, «at disse Videnskaber ikke vare af den Art, at de vel kunde doceres i et Vaisenhus». Da imidlertid den hele Sag gik istaa, tog Kongen Gaarden tilbage og solgte den til Oberstinde Brochenhuus; de samlede Penge anvendtes paa anden Maade. Endelig blev Foretagendet i 1778 virkelig bragt i Udførelse ved Biskop Schmidts Bestræbelser. Stiftelsen traadte i Virksomhed 1779, og det i den oprindelig dertil udseede Gaard, der i Mellemtiden atter var bleven solgt og en Tid havde været bestemt til Lokale for Overhofretten[1]. Omtrent samtidig indrettedes ved Bernt Ankers Omsorg det «Ankerske Vaisenhus» for det hele Stift.

Efterhaanden blev saaledes Stadens kommunale Væsen mere og mere udviklet og selve Byens Udseende lidt efter lidt forskjønnet. Brolægningen vedblev dog endnu meget længe at være yderst mislig, Indvaanerne maatte idelig manes til at holde Fortougene rene for Tømmer, Sten osv., og Vandposterne manglede «Ramme», hvoraf opstod «største Fare og Inkommoditet». Senere begyndte man at anvende Løkkeskatten til Brolægning, og denne blev nu fastere og bedre, Fortougene indfattedes med Bjelker, og indenfor disse anbragtes flade Skiferstene, ligesom de bekjendte

[1] Christiania Vaisenhus eier bl. A. en eventuel Ret til Gaarden Egeberg i Østre Aker, naar den Familie uddør, som for Tiden besidder den. Mærkelig nok er Egeberggaarden siden 1781 et af Norges faa Fideicommisser. Se Norske Stiftelser, I, S. 738.

Afvisere af Træ eller Marmor opreistes. Vandpostene fik ordentlig Indfatning. Karnapper, som hindrede Færdselen og tildels betoge Nabohusene Udsigten, maatte ikke længere opføres. De prægtigste Gaarde, som reiste sig i forrige Aarhundrede, vare den nuværende Krigsskolebygning[1], opført omtrent 1760 af Geheimeraad og Stiftamtmand Storm, samt den svære Enetagesbygning («Palæet»), som Christian Anker noget tidligere havde bygget. Den almindelige Bygningsmaade var paa den Tid Bindingsverk, idetmindste til Gaarden; stundom beklædtes dog Bindingsverket udenpaa med en halv Stens Mur.

Stadens Budget, der i 1722 kun udgjorde ca. 1600 Daler om Aaret, var i 1788 voxet til 11,922 Rdlr. Dette var dog et Krigsaar, og i 1794 var det derfor igjen gaaet ned til 9,735. Men heraf udgjorde Ydelserne for Indkvartering, der ikke var medregnet i 1722, en meget betydelig Del, omtrent to Tredieparter.

I 1722 har der været foretaget en Optælling af Byens Familier. Af saadanne fandtes 546, hvoraf 355 i Stadens egentlige fire Kvarterer, de øvrige i Forstæderne Grændsen, Vaterland, hvorunder Storgaden medregnedes, og Pipervigen. Til samme Tid var der 24 Trælasthandlere, 35 Krambodhandlere og 38, som handlede med forskjellige Varer. Af Haandverkere gaves der i 33 Professioner 222 Mestere, hvoraf 195 Laugsmestere og deraf 34 Skomagere, 28 Skræddere, 22 Vognmænd, 19 Smede osv.[2].

Den første egentlige Folketælling i Norge fandt Sted 1769. I den egentlige By fandtes da 7496 Mennesker, hvoraf 3291 af Mandkjøn og 4205 af Kvindekjøn. Heri var ikke indbefattet Garnisonen, heller ikke Oslo eller andre Forstæder paa Landets Grund. Paa det Territorium, som Byen nu omfatter, skal Folkemængden ialt have udgjort 10,086[3]. I Byens 12 Hovedgader og 13 Tvergader fandtes der 418 Bygninger, i Forstæderne 682 og i Oslo og paa Fæstningen tilsammen 400.

[1] Krigsskolen, der i Begyndelsen kaldtes den «mathematiske Skole», var oprettet 1750. Siden 1753 havde den havt sit Lokale i den gamle Gaard No. 9 i Raadhusgaden, nu tilhørende Snedker H. S. Wold. Se D. Hegermanns Skrift om denne Skoles Historie. Chra. 1796.

[2] Kraft, Topogr.-Statist. Beskr. 2. Udg. I, S. 112.

P. Holmsen, Christiania Politis Historie, S. 81.

Glimt af Sæder og Skikke i det ældste Christiania.

Vor Bys Skifteprotokoller ere bevarede omtrent fra Slutningen af syttende Aarhundrede. Af de fuldstændige Fortegnelser over de Afdødes Bohave og øvrige Løsøre, som der meddeles, faar man strax det Indtryk, at Husindretning og Levemaade hos den talrigste Del af Borgerskabet endnu var yderst tarvelig og simpel. Kun sparsomt omtales Sølvtøi, naar undtages i de faa fornemmere Huse. Husgeraad af Glas og Stentøi forekom heller ikke ofte, selv hos den mere Bemidlede. Fade, Tallerkener, Smørbrikker, Kopper, Støb, Kander, Saltkar, Skeer og Lysestager vare næsten altid af Tin. Møblementet i borgerlige Huse bestod for det Meste af «Vraaskabe», store Kister (saaledes som endnu hos Bønderne), Træstole eller stundom Stole med «sorte Lidser», af og til Lænestole eller røde Læderstole, Kistebænke til at sove i, eller ogsaa store Senge med blaarendet Olmerdugs Dyne og Sparlagen. Af Klædningsstykker nævnes hyppigst Kalamankeskjortler og Veste, Plydses Buxer, Kattuns Slobrokker, blaa Kapper, Kjortler af sort «Borats» eller forede med Ræveskind, Ferendins-Kjoler, Ratins- og Sarses-Skjørter samt Muffer, hvilke dengang anvendtes af begge Kjøn. Enhver Mand, der paa nogen Maade vilde regnes til den bedre Klasse, lige ned til en fattig Skolemester, hvis hele Bo kun gik op til 15 Rdlr., vilde gjerne have sin «Degen» eller Galanterikaarde med Gehæng, og Borgervæbningen fordrede, at en «Mønsterbøsse» skulde findes i ethvert Borgerhus.

Ganske anderledes saa det imidlertid ud i de fornemmere Huse, hos Embedsstanden og Kjøbmands-Patriciatet. Her forekommer jevnlig Sager af Guld, saasom Balsombøsser[1], Armbaand, Guldkjeder, Ringe med «Tafelstene» og «Rosenstene», Signetringe osv., stundom Diamantsmykkér taxerede lige til 900 Rdlr. I et enkelt Bo (rigtignok udenfor vor By, nemlig hos den ældste Werenskjold paa Hafslund[2],) forekommer ikke mindre end 23 Sølvkander, der tilsammen veiede $1766^1/_2$ Lod, derhos nævnes oftere Præsentertallerkener, drevne Konfektfade af Sølv samt forgyldte Skeer, Knive og Gafler med Filigrans Skaft. Videre forgyldte Speile med rødt Glas, lakerede og «hollandske» Borde med «Ceridons», malede Ovalborde, Ruslæders Stole, Messinglysekroner, Bogskabe med Glasvinduer, Brevskabe, Duge af Ostende-Dreiel, Haandklæder af Damask, Grønne Danziger Overtræk med Sælskind, Gardiner af Kattun og af hvidt Klosterlærred osv. En stadig Væggeprydelse var efter 1660 Kongens, Dronningens samt Statholder Gyldenløves Portræter.

Tobak var allerede bleven almindelig og yndet i Norge under Christian den fjerde, der vel i 1622 under Trusel af Konfiskation og vilkaarlig Straf forbød denne Vares Indførsel, men dog i 1643 igjen «indtil Videre» ophævede sit Forbud; under Gyldenløves eller den skaanske Feide forbrugte Soldalterne Snus i stor Mængde, og i det følgende Aarhundrede klages idelig over det stærke Forbrug af Tobak. Derimod maa Sukker, Kaffe og The endnu i 1686 have været lidet kjendte hos os, da de aldeles ikke nævnes i det Udkast, som i hint Aar blev forfattet til Fordelingen af samtlige, mere kurante Handelsvarer mellem visse bestemte Klasser af Handlende. I Begyndelsen af attende Aarhundrede forekomme derimod alle disse tre Artikler hyppig, og fra den Tid af støder

[1] Disse spillede i Begyndelsen af det attende Aarhundrede en stor Rolle i selskabelige Samkvem; Tullin, der skrev omtrent 1760, siger saaledes: «For 50 Aar siden, da Balsombøsser vare i sin Velmagt, var det brugeligt, at Fruentimmerne i Selskab strøge Balsom paa Hænderne. Om nu Mandpersonerne fandt den Tid paa den Mode at kysse paa Hænderne for at nyde desbedre godt af Lugten, eller Fruentimmerne balsomerede deres Hænder for at gjøre denne Høflighed angenem for Mandfolkene, skal jeg just ikke kunne sige». Hos Holberg forekommer ogsaa Balsombøssen, saaledes nævner Pernille i «Jacob v. Tybo» sin Balsombøsse blandt de Ting, som hun vilde «reducere», — «hvis ingen unge Karle vare til».

[2] B. Moes Tidsskrift for den norske Personalhistorie, I, S. 21.

man i fornemme Huses Inventarielister paa Porcelænskopper, Sølvkaffekander, Sølvspølkummer og lakerede Theborde.

Lige ned til Slutningen af Christian den fjerdes og Begyndelsen af Frederik den tredies Regjeringstid sees de fornemste Folk at have ladet sig vie i Kirkerne om Søndagene før Høimessen under Klokkernes Kimen[1]. Men allerede ganske kort efter Suverænetetens Indførelse ophørte dette at være passende for Folk af Stand, og Vielse i Husene begyndte at træde istedet, en Vane, der vedligeholdt sig lige ind i vort Aarhundrede. Til Brylluper blev der hyppig trykt Gratulationsvers o. desl. (mod Betaling) af Skolens Hørere eller vel endog Disciple eller af andre Poeter i Aabenraa. Fordetmeste vare slige Epithalamier af en drøi, stundom endog slibrig Natur, hvorfor det 1747 blev indskjærpet, at de ei maatte trykkes uden at have passeret Biskoppens Censur. Endnu længe maatte ogsaa formuende og anseelige Personer overensstemmende med Kirkeordinantsens Bud finde sig i at staa aabenbare Skrifte i Kirken for Leiermaal, saaledes den rige Nils Toller, der, fordi han havde gjort sig skyldig i denne Forseelse paa Akershus (altsaa «i Kongens Gaard»), yderligere straffedes med at tabe sin Forlening med Kronens Sagbrug, i 1664 Postmester Jakob Hansen, i 1665 Fogden i Solør, i 1667 Verner Nilsen (Werenskjöldernes Stamfader), og i 1671 Borgermester Bremer. Senere indførtes i dette Punkt en formelig Afladshandel i vor Kirke, idet man endog efter «underskedlige» Feiltrin af denne Art kunde frikjøbe sig fra offentligt Skriftemaal ved at «give Noget *ad pios usus*»; ved et Reskript af 1690 fritoges hele den militære Stand, endog de menige Soldater, aldeles for offentlig Afløsning, et Privilegium, der naturligvis virkede yderst demoraliserende. Efterhaanden kom altsaa Kirkestraffen alene til at ramme den Fattige. Om Begravelser kan mærkes, at fornemme Folk gjerne bisattes i Kirkekjelderen ved Lys om Aftenen. Formuende Familier lode endnu i Begyndelsen af 18de Aarhundrede af og til Ligtaler over sine Slægtninge, tildels meget vidtløftige, udgive i Trykken[2].

---

nogle Potter Brændevin à 1 Mk., 4 Lemoner à 12 Skill., $2\frac{1}{2}$ Pund Sukker til

[1] I Helsingør bestemtes 1578, at Kvinder af slet Rygte kun maatte vies om Søndagene ved Aftensangstjenesten. Danske Saml., 2. R. VI, S. 333.

[2] En fattig Conrector, Mag. Joh. Schrøder, der længe havde været «hengiven til Melancholi og Drik», døde ugift 1730. Den «salige Karls» Begravelse slugte naturligvis en stor Del af, hvad han efterlod, skjønt den var arrangeret med størst mulige Tarvelighed. Der var indkjøbt $\frac{1}{2}$ Anker Vin for 2 Rdlr. 2 Mk.,

Et Par Smaatræk af gamle Dages Selskabsliv maa her finde Plads. Laurids Ruus, hvis Navn vi allerede før have havt Leilighed til at nævne, havde været Byfoged i det gamle Oslo og var siden Borgermester i Christiania[1]. Som saadan holdt han i 1637 et Gjestebud i sin Gaard ved den indre Havn eller «Raver», som man i den Tid havde forsøgt at anlægge, og over hvilken der just i Nærheden af hans Hus førte en Bro. Mellem Gjesterne var den bekjendte Kjeld Stub, Christianias Sognepræst i Aarene 1635—1641[2],

Kjeld Stub.

Øl og Vin à 1 Mk. 4 Skill., Sukkerbrød for 2 Rdlr., Øl, Tobak, Piber, Lys, Granbar, Sand, osv. for 10 Rdlr.

[1] Se om ham Norske Stiftelser, III, S. 1013.

[2] Allerede som Student havde Kjeld Stub været Militær, idet han under Trediveaarskrigen havde tjent i den keiserlige Hær i Nederlandene, først som Soldat, dernæst som Ingeniørofficer. Man har den Anekdote om ham, at en af hans gamle Krigskammerater, der senere kom til Christiania og i den Grad forbausedes ved at se sin fordums Vaabenbroder paa den daværende Trefoldighedskirkes Prædikestol, høit udraabte: «Chilian, Chilian, wer Teufel hat Dich auf der Canzel geführt?»

for hvem dette Gjestebud blev Begyndelsen til alvorlige Ubehageligheder. «Om Aftenen (forklarede siden Kjeld Stub) opknappede vor Borgermester helt vel beskjænket sin yderste Trøie, tog sig udi Buxelinen med den ene Haand, sprang af til Sæde udi en Dands, som jeg og var med udi, løb med et Glas paa Haanden[1] nogle Gange rundt omkring, forhindrede og spredte Dandsen og, der han vilde sig nedsætte, faldt hannem Glasset af Haanden, og

Laurids Ruus.

hans Hustru, Marthe Jensdatter, tog hannem ved Armen og førte hannem ud af Døren». Denne Scene voldte en Uenighed mellem Mag. Kjeld og Laurids Ruus, som snart efter voxte til formeligt

[1] At dandse med et Glas i sin Haand var en meget almindelig Skik i hine Tider; endog Geistligheden fulgte heri den almindelige selskabelige Tone, noget man bedst kan se deraf, at et Reskript af 15de Mai 1638 opfordrer Bisperne til at formane Præsterne, at de skulle beflitte sig paa et mere kristeligt og sømmeligt Levnet, bl. A. «fra at drikke Skaaler, staaende paa Knæerne, at dandse med et Glas i Haanden og andre verdslige Usømmeligheder».

Uvenskab ved en Strid angaaende en Piges Giftermaal, for hvem Borgermesteren var Formynder. Laurids Ruus foreholdt Præsten, at han ikke «maatte anse ham for en af dem i Vaterland eller Pipervigen», at Præsten heller var hans Tjener, end omvendt, osv. Vel bleve de for en kort Tid forsonede, Kjeld Stub besøgte Laurids i hans Hus og blev trakteret med Kirsebær i hans Have, men Striden brød igjen frem, og Kjeld Stub negtede Laurids Ruus Sakramentet og vilde lyse ham i Kirkens Ban. Sagen kom for Statholderen, ja for Rigsraad og Konge, og Enden blev, at Præsten dømtes til at ombytte sit Embede med et andet Kald. Paa den Maade kom Kjeld Stub til Ullensaker, hvis Præst, Mag. Trugels Nilssøn, forhen Rektor ved Christiania Skole, igjen blev Byens Sognepræst[1].

Henved halvhundrede Aar senere holdtes et Bryllup hos Provsten Mag. Jørgensen († 1686), den sidste Sognepræst til den i den store Ildebrand ødelagte Trefoldighedskirke. Man har endnu i Haandskrift en lang Vise, som blev sungen ved denne Leilighed[2], og nogle Strofer deraf fortjene at trykkes:

. . . .

Nu ved Magister Jørgens Disk
Lad Jer vel tractere
Med feed Lax og lecker Fisk
Og med andet mere.
Tak tiltakke Lammesteeg,
Som kand lecker smage,
Lad Musik og lystig Leeg
Jer nu vel behage.
Gjester kjere, sætter Jer
Alle ned udi Fred,
Herligen, kjerligen
Alle at æde.
Tractement er i Vent
Stragst paa Stand, at I kand
Nydelig, frydelig
Æde med Glæde.
Fluxt skal Trumpeterne
Blæse i Sæderne,
Kjøgemester Rætterne
Lader frembære
Sætter paa Diskene,
Lammesteg, Fiskene
Vil man fortære.

[1] Se herom P. Coucherons Afhandling «Et Bidrag til Mag. Kjeld Stubs Historie» i Theol. Tidsskrift, udg. af Caspari m. Fl., B. 2, S. 458 flg.

[2] Meddelt mig af kgl. Fuldm. Thorvald Boeck, der har stødt paa den i Indhered.

(Nu følger en Række Skaaler for Kongen, Dronningen og Kongehusets øvrige Medlemmer. Dernæst heder det):

Vel bøy, Høy Eexelentz (sic)
Præctig Gyldenløfue,
Udi dybest Reverentz
Hans Skaal vil vi prøfue.
Hand er Norges tro Patron,
Den høybaarne Herre,
Hans pro Afesion (sic)
Dricker vi til Ære.
Alle Træ Beckerne
Lue rød som en Glød
o. s. v.

Hans Høy gref'lig Exelentz,
Genneral von Wedel,
Har vi og nu i Præsens
Paa vor Ønske Zedel.
See Felt Marskalck Skaal det er
Som vi nu skal røre,
Lader see, at en af hver
Skaalen ret kand giøre.
Skiencker i, drikker fri,
Alle Mand, som nu kand
Vedels Skaal med fuld Maal
Dricker til Ære.
Genneral ofuer al
Cavaliers, Officiers,
Herudi Norges Ri'
Monne hand være.
Felt Marskalck, gifue Gud,
Om hand i Marken ud
Skal staa for Stick og Skud
Seyer maa vinde,
Som hand er Ære verd
Guds Engle ham omgiærd,
Det martialske Suerd
Gud ham ombinde.

Biskop Doctor Rosing vi
Ey forglemme vilde,
Med det ganske Cleresi
I vor Bryllups Gilde
Rosings Skaal det derfor er

Sambt de skiønne Præster,
Dem lyckønsker en og hver
Af vor' ædle Giæster.
Biskopen, Rosingen,
Doctor Hans, Gud beskans,
At hand maa stedse gaa
Vel her paa Jorden.
o. s. v.

Vores ædle Magistrat
Vil vi ey forglemme
Sambt i denne By og Stad
Borgerskab fornemme.
Derfor nu, Hr. Præsident,
Magistrat deslige,
Nyd af Himmelens fermament
Lykke alle tillige.
o. s. v.

(Efter en Skaal for Verten og hans Hus kommer følgende Slutningsvers):

Nu er vores Skaaler endt,
Dandsen vil vi røre,
Vi vil skjære Coplement
Og os lystig giøre.
Bruden først maa tagist op
Og fra Sæde vandre,
See, paa Gulvet holde Trop
Siden vil og Andre.
Saraban[1] og vel and,
Resonans giv til Dands,
Phioler stryg nu vist,
Lader os springe.
Brudgom kier, freidig vær,
Tag jers Brud, hold frisk ud,
Spring omkring, udi Ring
Mens det kan klinge.
Fruer, Jomfruer skiøn,
Dammer, Matronner kiøn,
Mens Linden staar saa grøn,
Dandser nu frydig.

[1] Sarabande, en dengang yndet spansk Dands, omtrent svarende til Ecossaisen.

Lad det saa lystig gaa,
Til Natten kommer paa,
Mens det nu klinge maa,
Frejdig og døylig.

Af offentlige Forlystelser kunne vi her nævne det første Spor til sceniske Forestillinger i Christiania, som hidtil kjendes. Det er fra Februar 1667. Man ser, at omtrent ved Markedstider havde en Trup af «Komedianter» indfundet sig i Byen og med Statholder Gyldenløves Tilladelse ageret paa Raadhuset. De havde faaet Lov at spille i 14 Dage, men allerede inden Udløbet af denne korte Tid kom Bud fra hans høie Excellence til Magistrats-Præsidenten, Peter Dreyer, om, at «han skulde skaffe Komedianterne ud af Staden, eller hans Excellence vilde agere en anden Komedie med ham, Borgermestrene og den ældste Raadmand»[1].

En aarlig Morskab for Byen var den «Omgang med Musiqven», som Latinskolens Disciple maatte foretage sig ved hver Mortensdags Tid. Dette Væsen eller Uvæsen borttog 4 til 6 Uger af Skoleaaret, da Drengene maatte indøves i sin Sang og andre Præstationer, hvis Hensigt var at fornøie Byen og indbringe dem selv Penge. I 1716 afsang de saaledes Viser om Karl den tolvte og Akershus's Beleiring. Først 1728 blev denne Skik afskaffet ved et kongeligt Reskript, efter at Rektor havde forestillet Kantselliet den lange Forsømmelse, samt at «Disciplene derover forfalde til mange Enormiteter, ja at der ogsaa er befunden de, som over denne Anledning ganske have forløbet Skolen, og at ofte paa Gaden ved denne Omgang sker Insolentse, idet omløbende løst Pak overfalder Disciplene». Som Erstatning for Tab i Indtægter maatte siden Christiania Kommune betale Skolen 130 Rdlr. om Aaret.

I Haandverkslaugene herskede, som bekjendt, tidligere mange Ceremonier ved Svende- og Mesterprøvernes Aflæggelse, der tildels vare af saare gammel Datum og staa i nært historisk Slægtskab med de Kontorskes brutale «Spil» i Bergen og med de bizarre Depositionsskikke ved Universiteterne. Saaledes maatte Snedkersvende, for at respekteres som saadanne, underkaste sig en symbolsk

[1] H. J. Huitfeldt, Christiania Theaterhistorie, S. 51, hvor det anføres, at disse Skuespillere vistnok have været en Bande af «Hollandske Comedianter», der i 1666 havde gjort megen Lykke i Kjøbenhavn.

«Behøvling»[1]; Udtrykket «ubehøvlet» i Betydningen af raa eller tølperagtig har sin Oprindelse heraf. Ved Laugsartiklerne af 1682 og 1684 blev vel saadan Behøvling forbuden i Christiania, men Snedkerne klagede snart over, «at de Svende af deres Profession, som i Kongens Riger have lært, og som udreise paa deres Haandverk til Tydskland, hvor den gamle Vedtægt vedligeholdes, ikke der ansaaes for Svende, førend de sig slig Skik undergive, hvilket en temmelig Bekostning skal foraarsage». Man fik da ved Reskript af 14de Septbr. 1705 Tilladelse til i Christiania at gjenoptage Behøvlingen, dog saa at «intet Usømmeligt eller Forargeligt passerer, som i forrige Tider er skeet».

Endnu i Slutningen af forrige Aarhundrede vedligeholdt disse gamle Laugs-Skikke sig i Christiania. Naar en Snedkergut havde udtjent sine Læreaar, opgav Oldermanden ham et Svendestykke til Udførelse. Bestod han denne Prøve, maatte han derefter forfærdige en Sag, hvis Blad var en sværtet tynd Træspaan, hvori var skaaret Tænder, samt en Skrubhøvl, en Langhøvl og en Slethøvl, der skulde være sammensatte af tynde Træplader, saa at de under Behøvlingen kunde sønderbrydes, fremdeles en Hammer, Øxe, Hugjern osv., altsammen af hult Træ. Naar Alt var færdigt, samledes Mestrene hos Oldermanden. Midt paa Gulvet anbragtes nu en Krak af et voxent Menneskes Høide, paa hvilket Svende-Emnet blev lagt for at tildannes. Oldermanden fremtraadte derpaa for at bearbeide dette Raaemne, først med Sagen, derpaa med Skrubhøvlen og efterhaanden med de øvrige Høvle og Redskaber, indtil de alle vare sønderbrudte. Dette udførte han, idet han idelig lod falde Bemærkninger om Svende-Emnets Raahed, som sønderbrød Redskaberne, og anbragte forresten ogsaa andre traditionelle eller extemporerede Vittigheder. Endelig erklæredes Behøvlingen for tilendebragt, og Krakken væltedes, saa at den vordende Svend faldt om paa Gulvet. Saasnart han atter var kommen paa Benene, gav Oldermanden ham et Ørefigen og erklærede, at det var det sidste, han skulde modtage; thi nu var han Svend. Saa kom Punschebollen ind, og Skaaler bleve drukne for den Nybehøvlede, for Lauget og for Oldermanden, naturligvis paa Svendens Bekost-

[1] Af Behøvlingsceremonierne, saaledes som de i 1723 vare almindelige i Danmark og visselig ogsaa i Norge, findes en authentisk Beskrivelse i Aktstykker, vedk. Staden og Stiftet Aarhuus, samlede af I. R. Hübertz, III, S. 128—129.

ning, der sædvanlig i lang Tid følte Svien af de Udgifter, som hans Promotion paadrog ham. Oldermandens Værdighed betegnedes ved et Skildt med forgyldt Stang, der var anbragt paa Taget af hans Hus. Paa en himmelblaa Tavle i forgyldt Ramme vare Snedkerprofessionens Emblemer: Passer, Vinkel, Høvl, osv. anbragte. Hos ham opbevaredes ogsaa den saakaldte Lade, en laasfærdig Kasse af Egetræ, hvori gjemtes Laugets Statuter og nogle sammenskudte Penge til Understøttelse for fremmede Svende. Naar en ny Oldermand var valgt, flyttedes Skildt og Lade til sammes Hus med stor Pomp (sammenlign Rektorskiftet ved de gamle Universiteter). Tidlig om Morgenen blev Skildtet ophængt fra den nye Oldermands Tag; foran Huset var opført et Stillads, der naaede op til Stangen og ovenpaa havde en Afsats, hvorpaa flere Mennesker kunde staa. Mestre og Svende forsamledes i den fratrædende Oldermands Bolig, hvorfra Toget begyndte under Ledsagelse af Musikanter med Klarinet og Valdhorn. Efter dem gik den forrige Oldermand i Kjole med Folieknapper med trekantet Hat og med Pisk og Silkepung i Nakken samt en dragen Staskaarde i Haanden; paa Kaardens Spids var stukket en Citron eller Pomerants, ventelig til Efterligning af Scepter og Rigsæble. Saa kom fire Snedkere, der bare Laden i fire Messinghanker, og endelig de øvrige Mestre og Svende parvis. En Harlekin i tætsluttende Rundtrøie uden Skjøder og med snevre Pantalons af firkantede blaa, gule og røde Klædeslapper fulgte med; med sit Træsværd slog han om sig blandt den tilstimlede Pøbel. For endmere at vække Latter var hans Bagdel forsynet med en Figur, der forestillede et Par uhyre Briller. Han forfulgte Gadedrengene, omfavnede de Piger, som han mødte paa Gaden, og tiltalte i forlibte Ordlag de Fruentimmer, som viste sig i Vinduerne. Ved Ankomsten til den nye Oldermands Bolig holdt den aftrædende fra Stilladset en humoristisk Tale, reciterede nogle plattydske Vers og overleverede høitidelig Kaarden med Citronen paa Spidsen til sin Eftermand. Derpaa bragtes Punsch, og Skaaler bleve tømte for Lauget, Oldermændene osv. Efter hver Skaal kastede Oldermanden sit Glas ned paa Gaden, og Pøbelen kappedes nu om, hvo der kunde gribe det for at erholde den Mark, der var fastsat som Belønning for at bringe det uskadt tilbage[1].

[1] Se Professor Hansteens Meddelelser i «Illustr. Nyhedsblad» for 1858, No. 6. Hansteen havde selv i sin Barndom været Øienvidne til de omtalte Optog og

Ved Midten af det syttende Aarhundrede (1646) kom Christiania i ordentlig Postforbindelse med Bergen og Throndhjem samt med Danmark og over dette Rige ogsaa med Udlandet. Posten gik fra Akershus Fæstning til Baahus og derfra gjennem Sverige. I 1653 skrev Frederik den tredie til Statholder Gregers Krabbe, at Postgangen i Norge forekom ham mislig og langsom; medens Posten brugte 5 Dage om Sommeren og 6 à 7 Dage om Vinteren mellem Kjøbenhavn og Hamburg, gik der med 7—8 Dage om Sommeren og 10—11 Dage om Vinteren mellem Christiania og

Svaneapotheket.

Kjøbenhavn. Allerede dengang nøde Postbønder i Norge visse Privilegier, men maatte ogsaa bøde 1/2 Rdlr. for hver Time, de udebleve over den fastsatte Tid[1].

Det gamle Oslo havde aldrig faaet noget Apothek. I 1628 fik imidlertid en af den keiserlige Hær fordreven Apotheker

Skikke i Christiania. — Af Ceremonierne ved Svendes Optagelse i Feldbereder-Laugene haves i Hübertz's nys citerede Aktstykker vedk. Aarhus (II, S. 303 flg.) en fortræffelig Beskrivelse.

[1] Om det norske Postvæsens Tilblivelse og ældste Tilstand henvises til M. Birkelands Fremstilling heraf i «Smaaskrifter tilegnede A. F. Krieger», Kbhvn. 1887.

Balthasar Brabant, der var flygtet til Christiania fra Kolding, Tilladelse til midlertidig at drive Apothek her. Efter at denne Mand igjen var draget bort, fik omsider 1639 Thomas Stenger et fast Privilegium. Siden 1689 har «Svaneapotheket» indehavt den Gaard det fremdeles besidder, og 1692 oprettedes et nyt Apothek med en Elephant som Mærke. Dette havde siden 1707 sit Lokale i Nils Tollers gamle Gaard i Toldbodgaden, hvor det holdt til indtil for et Snes Aar siden. Flere Apotheker oprettedes ikke før 1843[1].

Allerede ganske kort efter Anlægget omtales Christiania som et meget kostbart Levested. Dr. Sperling, der først havde praktiseret som Læge i Bergen og derefter paa Opfordring havde nedsat sig i Christiania, fremhæver i sin Levnetsbeskrivelse, hvormeget dyrere han fandt Alting i Christiania. I Christian den femtes Tid (1680) indførtes Konsumtionsafgift paa fast alle Forbrugsgjenstande, hvilket naturligvis gjorde Ondt være. Konsumtionen blev opkrævet af Tolderen gjennem en dertil beskikket Fuldmægtig ved den endnu dengang med Volde omgivne Bys Hovedport (ud for Kongens Gade), medens Pipervigsporten herefter skulde være ganske tilspærret for al Færdsel. I 1681 udgjorde Konsumtionen noget over 9000 Rdlr. Besynderlig nok henregnedes til Konsumtion ogsaa den Afgift, som skulde betales ved enhver Brudevielse, og som erlagdes med et høiere eller lavere Beløb efter Brudgommens Stand.

---

[1] Y. Nielsen, De reelle Apothekerprivilegier før 1814 i Norsk Magazin for Læger, B. V. J. W. Flood, Christiania Svaneapotheks Historie. Chra. 1889.

Stændermøder og Hyldinger.

De norske Stændermøder opkom kort efter Christianias Anlæg. De vare snart en Art Rigsdage, til hvilke Deputerede indfandt sig fra hele Norge, snart Landdage for et enkelt Hoveddistrikt. Saadanne, stundom temmelig talrigt besøgte Møder have fundet Sted i vor By 1626, 1628, 1631, 1639, 1643, 1646, 1648, 1657 og 1661. Idetmindste i Marts 1639 holdtes Plenarmødet i den daværende Trefoldighedskirke, ved andre Leiligheder mødte man paa Akershus. Om den Maade, hvorpaa Stænderne forhandlede med de kongelige Kommissarier (hovedsagelig om Skatteydelser), vides kun Lidet, og en nærmere Omtale af Institutionen hører heller ikke hjemme i Byens særlige Historie[1].

Naar Hylding af en Konge eller Thronfølger skulde finde Sted, var ikke alene de mødende Stænderdeputeredes Antal større end sædvanlig, men Byen blev da ogsaa Vidne til overordentlige Høitideligheder og pragtfulde Ceremonier. Hyldinger indtraf efter Christianias Anlæg 3 Gange, 1648 (Frederik den tredies Kongehylding), 1656 (Christian den femtes Thronfølgerhylding) og 1661 (den norske Arve- og Enevoldshylding). Ved slige Leiligheder kom Nordmænd fra Rigets forskjellige Egne sammen. Landets vigtigste Forhold kom paa Tale, fælles Ønsker og Velfærdsspørgsmaal bleve udvexlede, drøftede og gjorte til Gjenstand for Ansøg-

---

[1] Se om de norske Stænder Prof. Aschehougs «Statsforfatningen i Norge og Danmark indtil 1814», S. 446 flg.

ninger og Forestillinger, og Hyldingsmøderne ansaaes derfor ikke uden al Grund af Samtiden som Hovedbegivenheder og Mærkedage baade for det hele Rige og for den Stad, hvor de fandt Sted. Et Par af dem gjordes ogsaa til Gjenstand for særskilte Smaaskrifter.

Medens Christian den fjerde saa hyppig besøgte Norge og den Hovedstad, han selv havde anlagt der[1], saa Frederik den tredie kun to Gange vort Land, begge Gange i Anledning af Hyldinger. Den 13de August 1648 kom han til Akershus med 4 Linieskibe og 2 Fregatter. Ogsaa Dronningen, Sophia Amalia, fulgte med[2]. Statholderen, dengang Hannibal Sehested, var draget Kongen imøde til Drøbaksund og ledsagede ham nu til Fæstningen, hvis Kanoner tilligemed Flaadens tilsammen affyrede 450 Skud til Frederiks Ære. Ved Landstigningen stod Geistligheden og Lagmanden opstillede paa den ene, Magistraten og det bevæbnede Borgerskab paa den anden Side af Skibsbroen, der var overtrukken med sort Klæde. Kongen anvendte da de Par første Dage til at bese Gamlebyens Tomter og den endnu nogenlunde bevarede Halvardskirke, Hovedøen og Sagene, og gjorde ogsaa en Udflugt til Bærums Jernverk, hvorefter Stændernes Deputerede samlede sig i Trefoldighedskirken, hvor Kongen personlig indfandt sig hos dem og modtog deres Fuldmagter.

Den 24de August foregik selve Hyldingen under aaben Himmel paa den saakaldte Hovedtange udenfor Fæstningen, et Sted, der allerede 1591 havde været benyttet til denne Høitidelighed. Hannibal Sehested havde gjort sig al mulig Flid for at ledsage Handlingen med saa stor Pomp og Pragt som muligt, da det ved denne Leilighed gjaldt at vinde den nye Konges Gunst. Han havde aaben Fuldmagt og skal ialt have forbrugt 30,000 Daler under det kongelige Ophold i Christiania. En Forhøining eller saakaldet «Pallads» var anbragt paa Hovedtangen og var overalt betrukket med sort Klæde og Fløiel; i hvert Hjørne var opreist en Standart af Silke, og Veien derhen fra Slottet var belagt med

[1] Kun lidet vides imidlertid om Christian den fjerdes Levemaade i Christiania, naar han opholdt sig der. Paa Ladegaardsøen skal han have havt et Slags Landsted.

[2] Suhms (ældre) Samll. II, 3, S. 146, 155. Brünnich, om Kongsberg Sølvverk, S. 114 flg. Sophia Amalia var i Christiania Fadder til en norsk Kunstner Jacob Jensen Normands Barn, hvilket gav Anledning til, at denne Mand fik Ansættelse som Inspektør over Rosenborg, Kunstkammeret m. m.

Klæde. Paa den nordlige Side af Palladset saaes Christiania Borgerskab i fuld Bevæbning, paa den østlige Garnisonen i blaat «Liberi». Ved et Stakitverk, der omgav Palladset, var opstillet et Kompagni Pikenerer for at afværge «den indtrængende Almues idelige Indfald». Hans Majestæt kom nu selv ned fra Slottet, idet otte af de fornemste Lehnsherrer og øvrige Adelsmænd bare en Fløielshimmel over hans Hoved, hvorefter han tog Plads paa Palladset under en dobbelt Himmel. Efterat derpaa Hannibal Sehested havde holdt en Tale og selv aflagt sin Ed, bleve Stænderne fremkaldte af Kongens Sekretær, først Adelen, dernæst de ti Lagmænd, saa de fire Bisper samt Kannikernes og Præsteskabets Deputerede, videre Magistratspersoner og Borgere, endelig Bønder og Haandverkere. Samtlige faldt paa Knæ for Kongen paa nogle dertil anbragte, med sort Klæde betrukne Skamler, Eden forelæstes dem af Kongens danske Kantsler, hvorefter de Deputerede gjentoge Ordene efter Formularen. Alle, «fra Adelen indtil Borgerstanden inklusive» (altsaa ikke Bønderne), fik Befaling til at række Hs. Maj. sine Hænder. Efterat Eden saaledes var aflagt, affyrede Borgerskabet og Soldaterne samtlige sine Bøsser, og derpaa løsnedes fra Slottet og Flaaden hele 800 Kanonskud. Kongen forlod derpaa Palladset. «Og, som han gik ned ad Trappen, opløftede en fin Præsteenke sin Røst blandt Folket og sagde lydelig med opräkte Hænder mod Himmelen af sin store Enfoldighed: «O, Gud velsigne Dig, der Du gaar, saa mild og blid Du est», hvilke Ord af Kongen bleve optagne med et mildt Smil og naadigt Øiekast». Nu paafulgte en yderst livlig Scene, thi ifølge gammel Skik blev det hele Pallads, saasnart Akten var forbi, givet til Pris for den nysgjerrige Mængdes Plyndring, og mellem de utallige Tilskuere opstod naturligvis strax en Kamp om Fløielen, Klædet, Silken, Standarterne osv.; Enhver vilde gjerne komme i Besiddelse af en liden Stump til Amindelse om den sjeldne Høitidelighed; «Alt blev med saadan Hast henrykt, at førend Hs. Majestæt var kommen paa Slottet igjen, var Alting nedbrudt og borte». Veiret, der under selve Handlingen havde været fortræffeligt, afløstes strax efter af Plaskregn, Hagel og Blæst, der dog kun varede en halv Times Tid, «hvilket af gamle norske Folk derudpaa blev hentydet, at denne Konge skulde vel fornemme nogen Anfegtning i hans Regimentes Begyndelse, men dog snart bekomme en ønskelig og glædelig Tilstand». Om Eftermiddagen, eller efter de Dages Levevis, om «Aftenen», Kl. 4 lod Kongen samtlige Stænderdeputerede og

dertil en stor Mængde Andre, tilsammen omtrent 1000 Mennesker, beværte, de Fornemste hos sig paa Slottet, de øvrige paa Raadhuset og i leiede Lokaler; 24 fornemme Borgere i sorte Kapper, 30 Forgangskvinder, hver med sin Stadsmø (Husjomfru), maatte opvarte, og Kongen lod sin Livmedikus, Hofprædikant og «andre fornemme Marskalker» gaa om paa de forskjellige Steder for at tilse, at ogsaa de «nedrige» Stænder bleve behørig betjente. «Og der befandtes Ingen, der talte den Anden et utilbørligt Ord til eller lod sig til Klammeri bevæge, hvilket vi Alle optage og holde for et besynderligt Frederiks- eller Freds-Tegn». Ikke destomindre bleve dog hele 1647 Øl- og Vinglas ituslagne. Om Aftenen afbrændtes et Fyrverkeri, der arrangeredes af en tydsk Kunstner, Filip Geyfuss. Kongen gav ved denne Leilighed Christiania tre Aars Frihed for Ind- og Udførselstold og vilde tillige forevige sin Hylding ved en mild Stiftelse; han skjænkede saaledes en Sum Penge til et Vaisenhus i Christiania, hvilket dog, som ovenfor omtalt, først langt senere virkelig kom istand. Efter at have besøgt Drammen[1] og Kongsbergs Sølvverk drog Frederik den tredie hjem til Danmark igjen den 6te September[2].

Otte Aar derefter (1656) kom Frederik for anden og sidste Gang til Norge, dennegang ledsaget af sin Søn Christian, der skulde hyldes som Thronfølger af Nordmændene, efter at han allerede forlængst var bleven valgt af de Danske[3]. Til Hyldingen, der skulde afholdes samtidig med en norsk Herredag, indkaldtes som sædvanlig Adelen, Lagmændene og Biskoperne, to Kanniker af hvert Kapitel, Provsten og to Sognepræster fra hvert Skibrede, fra hver Kjøbstad en Borgermester, to Raadmænd og to fornemme Borgere med Byens Segl og de øvrige Borgeres Fuldmagt, samt af hvert Præstegjeld to Lagrettesmænd og to «Embedsmænd»

---

[1] Veien derhen var endnu saa slet, at man kun, naar der var Slædeføre, kunde kjøre den; Kongen og hans Følge seilede derfor til Drammen med et Par Jagter.

[2] Se forøvrigt om denne Hylding Y. Nielsens Afhandling i Norsk hist. Tidsskr. I, S. 23 flg. og de der citerede Kilder, samt J. L. Wolfs Norrigia illustrata, S. 152 flg.

[3] Om dette Valg, som er af megen Interesse, fordi der ved den Leilighed for Alvor opkom Spørgsmaal, om ikke Norge fremdeles skulde betragtes som Arverige, samt om den norske Hylding 1656, se «Meddelelser fra det norske Rigsarchiv», I, S. 267 flg.

(ɔ: i Datidens Sprog Haandverkere). Kongen og hans Søn ankom til Christiania den 18de eller 19de Juli 1656, ledsagede af flere fornemme Adelsmænd; den nylig udnævnte Statholder Hr. Nils Trolle til Trolholm var kort Tid iforveien dragen op til Landet. Men denne Hylding gik stille af i Forhold til den Pragt, som forrige Gang var bleven udfoldet af Hannibal Sehested; Udgifterne, Vinen fraregnet, skulle denne Gang ei have udgjort mere end omtrent 4,500 Rdlr. I det Hele var dog naturligvis Fremgangsmaaden med selve Akten den samme, som før, ogsaa nu havde man et Pallads (eller som det her kaldes «Theatrum»), og efter Handlingen beværtedes Stænderne ogsaa nu af Kongen, dels paa Slottet, dels paa Raadstuen og paa private Sale. En Hospitalsforstander Jacob Brandt havde paataget sig Beværtningen, der bestod af tolv Retter Mad; hans Regning, hvori Intet er indbefattet for Drikkevarer, gik op til 718 Daler. En af de Borgere, hvis Huse vare anvendte til Gildet, fik senere udbetalt 30 Daler som Erstatning for udslagne Vinduer og for «det Klæde, som af Væggen var afrevet», hvoraf man maa slutte, at Stænderne have moret sig godt; Manden var imidlertid misfornøiet med Godtgjørelsen og tilføier derfor paa sin Kvittering, at Skaden var dobbelt saa stor. For at tilveiebringe de fornødne Levnetsmidler til denne Beværtning havde man maattet gribe til overordentlige Midler; Fogderne over hele det store Akershus Len (som ogsaa indbefattede begge de nuværende oplandske Amter) havde faaet Befaling til at indsende, hvad de kunde faa opkjøbt af Oxer, Kalve, Svin, Gjæs, Høns, Æg osv. Endel Præster og Bønder medbragte ogsaa Foræringer til Leiligheden; Sognepræsten til Stange, Hr. Christopher Hjort, havde saaledes med sig en dengang stor Raritet, nemlig fire Kalkuner. Men Altsammen forslog ikke, Folk maatte sendes om paa Landet for at gjøre Indkjøb, og to Fiskere havde i 7 Uger reist om paa alle Kanter for at skaffe Fisk; paa Fæstningen havde man ladet gjøre tretten nye Fiskegarn og et stort Vad i denne Tid. Grønsager skaffede man sig paa den Maade, at Apotheker Philip Modt leverede Frø, som Urtegaardsmanden, Jan Volkemeyer, da saaede i Slotshaven. Frederik den tredie var, som man ved, en stor Elsker af alt, hvad der var sjeldent, fornemmelig i Naturen, saaledes havde han stedse megen Fornøielse af ualmindelige Dyrearter og havde i Danmark jevnlig Kameler osv. hos sig. Allerede tidligere havde han befalet en Statholder at nedsende til ham en norsk Bjørn, og nu beredede man i Christiania Monarken

Glæden af at eie et Elsdyr («Elendsdyr»), der opbevaredes til ham i et Hus med fire Hjul under, og som senere blev sendt til Frederiksborg Slot, hvor en Karl forordnedes til at passe det. En Fin, Nils Andersen, indfandt sig ogsaa ved Hyldingen med en Gave til Kongen, bestaaende af fire Rensdyr, der ligeledes førtes til Danmark. Sandsynligvis have disse Dyr vakt større Opmærksomhed blandt den i Christiania forsamlede Menneskemasse, end de kun for de Færreste bekjendte politiske Forhandlinger paa Stændermødet, under hvilket dennegang ogsaa indkom to mærkelige Forestillinger til Kongen fra Nordmænd, der vare misfornøiede med Fædrelandets daværende Stilling ligeoverfor Danmark. Begge disse Skrifter, af hvilke det ene endog raader Kongen til et Statskup i hans egen og Norges Interesse, ere opbevarede, men deres Forfatteres Navne vides desværre ikke. I de sidste Dage af Juli drog de kongelige Personer igjen bort fra Byen og Landet[1].

I 1661 begav Prinds Christian sig atter til Norge, hvor han den 1ste August landede ved Akershus og modtoges af de norske Stænder «med tilbørlig Reverence»; Kongen selv var ikke med, men havde sendt sin Søn for paa hans og egne Vegne at modtage Hylding som suveræn Arvekonge. Den 3die August proklameredes paa Christianias Gader ved Herpuker og Trompeter samt to Herolder, at Stænderne førstkommende Mandag skulde møde paa den anordnede Plads til «Arvehyldingens Solennitet», og den 5te August fandt den høitidelige Akt Sted, hvorefter Stænderne om Aftenen beværtedes paa Slottet. Prindsen var ledsaget til Norge af den forrige Statholder Hannibal Sehested, Kantsler Peder Reedtz, Admiral Henrik Bjelke, Rigsmarskalk Kørbitz, Erkebiskop Hans Svane m. fl.[2]

Efter 1661 samledes de norske Stænder aldrig mere. Selv havde de Deputerede vistnok neppe tænkt sig, at dette Møde skulde være deres sidste. Meget mere havde de gjort Regning paa nye og selvstændigere Statsinstitutioner i Norge, og flere interessante Forslag og Petitioner vare fremkomne ved denne Sammenkomst. Det mærkeligste af disse Forslag turde være den Forestilling, som Borgerstandens Repræsentanter gjorde om Op-

---

[1] Se foruden Meddelelser fra det norske Rigsarchiv, I, S. 267 flg., ogsaa Danske Saml. 2. R. II, S. 78—79.

[2] Biskop Jens Bircherods Dagbøger, udg. af C. Molbech, S. 71—72.

rettelse af et norsk Universitet. Det var første Gang, at denne Tanke udtaltes i vort Land[1].

Det var næsten kun ved saadanne sjeldne Anledninger, at Christiania dengang modtog Besøg af fornemme Fremmede. Vort Land havde dengang ingen Tiltrækning for Reisende, og Ingen kom hid uden tvingende Nødvendighed, f. Ex. som Flygtninge i Krigstid.

Et saadant Tilfælde indtraf lige efter Stadens Anlæg, idet efter Christian den fjerdes Nederlag i Trediveaarskrigen adskillige Adelsmænd og Andre flygtede herop fra Jylland af Frygt for de keiserlige Tropper. Blandt disse var Søhelten Nils Juels Forældre, og under dette Ophold fødtes deres berømte Søn i Christiania 8de Mai 1629[2].

I 1640 fik man Besøg af en dengang endnu ganske ung hollandsk Kunstner, Albert van Ewerdingen († 1675), «sin Tids eneste Realist» og mærkelig ogsaa som den, der har øvet stor Indflydelse paa Dahl. Ewerdingen gjorde Studier af den norske Natur, en enkelt Studie tyder endog paa Iagttagelser af Christianias nærmeste Omegn. Det var et Skibbrud, der havde bragt ham hid, han medbragte mange Skizzer herfra, og hans Discipel Gerard Ederna fra Frisland kom siden ogsaa her til Landet for at gjøre Studier[3].

I 1646 kom den bekjendte Skotte Montrose over Bergen til Christiania[4], og under Svenskekrigene saa man af og til betydeligere Officerer som Fanger, f. Ex. i 1658 Lorents Creutz og i 1676 Generalmajor Fersen. I 1690 opholdt den lærde Islænding Arne Magnusson sig nogle Dage i Byen. Kun yderst faa Besøgende vides at have nedskrevet sine Reiseindtryk, saaledes som f. Ex. Corfits Braem 1674[5] og Matthias Skaanlund 1687[6].

Med Vertshuse eller i Nutidens Sprog Hoteller har Byen i

[1] Meddelelser fra Rigsarchivet, I, S. 42.
[2] Danske Magazin, 3. R. III, S. 28, Dansk hist. Tidsskr. 3. R. III, S. 419 Ogsaa Biskoppen i Viborg, Vandal, flygtede til Norge. Norske Samll. 8, I, S. 387. Af en Notits i Suhms nye Samll. III, S. 96 skulde man endog formode, at en «Prinds» (Frederik III?) i 1627 var flygtet til Norge, hvilket dog vel er en Misforstaaelse.
[3] Weinwichs Kunstnerlexicon, samt L. Dietrichsons Artikel i Morgenbladet for 1888, No. 226.
[4] Norsk hist. Tidsskrift, II, S. 160.
[5] Norske Magasin, II, S. 487.
[6] Norsk hist. Tidsskr. III, S. 176.

den ældre Tid neppe været særdeles vel forsynet, og Tilreisende have for det Meste boet i Privathuse. Imidlertid finder man dog, at allerede Christian den fjerde i 1647 har været betænkt paa at skaffe Staden et «ret, manerligt og frit Vertshus, hvor alle Slags Fremmede af nogen Kondition og Vilkaar beleiligen kunne indlogeres». Hertil skulde antages en Mand, som kunde holde «alle Slags fremmed Drik med god Underholdning af Mad og Spise for billig Pris og Betaling uden nogen Skinderi og Besværing for sine Gjester». Hver Aften skulde Verten «annotere paa en Seddel til Slotsmajoren, hvad og hvad Slags Fremmede hos ham logerer, hvad de haver at forrette» osv.[1] I en noget senere Tid holdt en Frederik Timmermand et saadant Herberge i Byen, og ved 1674 sees velhavende Reisende at have taget ind hos Vicebyfoged Nils Bertelsen lige over for Trefoldighedskirken[2].

Pontanus, den kongelige Historiograf, som i Holland udarbeidede sin store Danmarks Historie paa Latin, der udkom i Amsterdam 1631, meddeler i sin geographiske Skildring af Rigerne ogsaa norske Reiseruter for den Tid fra «Oslo» til Sverige og det Nordenfjeldske. Man ser her de dengang sædvanlige Stationer angivne, deriblandt Tofte øverst i Gudbrandsdalen, hvor der angives at være et kongeligt Herbergersted, hvor de Reisende ikke betale for andet end Øl[3]. Forresten var det især Præsterne langs Veien, til hvem Reisende af Stand toge ind.

---

[1] Norske Rigsregistranter, VIII, S. 481.

[2] Norske Magasin, II, S. 483.

[3] Tofte, diversorium regium, in quo pro sola cerevisia solvunt hospites. Isaaci Pontani Rerum Danicarum historia, Fol. pag. 701.

Statholder Ulrik Frederik Gyldenløve.

Det norske Statholderskab tiltog i Anseelse i samme Forhold, som Norges Betydning for Monarkiet mere og mere anerkjendtes og paaskjønnedes. De første Statholdere havde ikke engang været Medlemmer af Rigsraadet, men i syttende Aarhundrede opnaaede Statholderen efterhaanden at sættes i Klasse med de høie Rigsembedsmænd. Efter Suverænetetens Indførelse saa man ogsaa kun meget høie Personer i dette Embede, og valgtes stundom en Adelsmand udenfor den fornemste Kreds, fik han kun Udnævnelse som Vicestatholder. De seneste Indehavere af Stillingen vare af fyrstelig Stand, og den sidste blev Thronarvingen selv.

Hannibal Sehesteds Statholderskab (1642—1651) er af megen Vigtighed for Landets almindelige Historie. En Svenskekrig fik hos os Navn efter ham. Han bestræbte sig for at give den norske Lokalstyrelse en større Selvstændighed og kom derved i Strid med Rigshovmesteren, Svogeren Corfits Ulfeldt. I Postvæsenets Opkomst her i Landet havde han stor Andel. Ikke mindre optagen var han af sine private Anliggender, og han var tilsidst bleven Landets største Jordegodseier. Som gift med en Kongedatter, Frøken Christiane, som hun stedse vedblev at kaldes, har han vistnok ført et stort og kostbart Hof i Christiania, men der er dog ikke levnet os den Art Efterretninger om ham, at han kan faa nogen egentlig Plads i Byens særlige Historie.

Hannibal Sehested efterfulgtes af Gregers Krabbe († 1665) og denne igjen af den rige Hr. Nils Trolle. Han hørte til det

høiaristokratiske Parti og havde ved Rigsdagen i 1660 tilladt sig stærke Ytringer[1]. Dette var sandsynligvis Grunden til, at han afskedigedes 1661[2], nogen Tid efter, at han havde lagt Grundstenen til Frederiksstens Fæstning. Forøvrigt havde han under sit Ophold her i Norge en ret mærkelig Strid med en tydsk Eventyrer, Oberst Georg Schrøder (adlet Lövenklau), der fra svensk Tjeneste var gaaet over i dansk og var bleven Proviantskommissarius i Norge. Dette var en brutal og ondskabsfuld Person, hvis Lyst til Dueller «var endog Børn bekjendt i Christiania». Statholderen afsatte ham, men han gjorde gjældende, at han var ansat af Kongen selv, og det kom til en Proces, der skal have været den første, der paadømtes af den nye danske Høiesteret. Nils Trolle, der skal have forlangt kun at dømmes af adelige Dommere, vandt Sagen, og Lövenklau dømtes til som Løgner at have sit Adelskab forbrudt. Han drog saa udenlands og udgav i Holland et Skandalskrift mod Nils Trolle[3]. Som al Skandalliteratur maa naturligvis denne Bog læses med Mistænksomhed og benyttes med Forsigtighed, men enkelte Træk deraf fortjene dog trods de øiensynlige Overdrivelser og Urimeligheder en vis Opmærksomhed, da de omhandle Forholdene i Christiania under Krigen. Trolle beskyldes for Feighed; sin Kone og sine Børn samt sit Gods sendte han, heder det, paa 40 Slæder til Bergen; selv forlod han ikke Byen og saa aldrig til Armeen. De rige Folk i Christiania, fortælles der videre, fik Lov at bringe sit Gods i Sikkerhed ind paa Akershus, men de fattige Folk i Forstæderne maatte finde sig i, at deres Huse bleve nedbrudte eller brændte. Uagtet adskillige Borgere i Norge, fornemmelig i Christiania, vilde have sendt Skibsladninger til Kjøbenhavn med Træmaterial, hvortil der under Beleiringen var stor Trang, var dette blevet hindret af Trolle. Ligesaa skulde denne have optaget Laan paa Kongens Vegne til 5 pCt., skjønt endel Indbyggere i Christiania og Tønsberg havde tilbudt Penge til 3 pCt. Endelig beskyldtes Statholderen for i de faa Aar, han

[1] P. W. Becker, Saml. til Danmarks Hist. under Fr. III, I, S. 204. Danske Saml. 2. R. II, S. 110.

[2] J. A. Fridericia i Tidsskriftet «Det nittende Aarhundrede», April—Septbr. 1877, S. 94.

[3] *Apologia* d. i. abgenöthigte Ehrenrettung wider Nils Trollen. Amsterdam 1663, 4, (paa Latin og Tydsk). I 1668 udgav han i Hamburg: Abermalige Ehrenrettung (ligeledes i begge Sprog).

levede i Norge, at have udsuget Nordmændene paa det Skammeligste, understøttet heri af sin Hustru, Helene Rosenkrands, og sin «Geheimeraad», Kommissarius Meklenburg; hans Udpresninger anslaaes endog til «flere Millioner» (!)[1]. Efter at Lövenklau selv var draget bort fra Norge, kom i 1662 hans Søn, Johan Christian, derhen, uvist i hvilken Hensigt. Ogsaa han vakte Røre og Spektakel, idet han paa Christianias Gade dræbte en Student i Tvekamp, hvorfor han dømtes fra Livet, men indstilledes til Benaadning.

Efter Nils Trolle kom Iver Krabbe, Hovedet for den i Skaane hjemmehørende Adel. Denne var i det Hele misfornøiet med de nye Tilstande i Danmark, og Krabbe med flere Andre havde tænkt paa at udvandre «af Jalousi, fordi Fremmede og især Holstenere bleve foretrukne for Danske», men han betænkte sig og modtog 1661 det norske Statholderembede[2], hvori han forblev tre Aar.

Han afløstes af Ulrik Frederik Gyldenløve, hvis Navn i begge Rigers, navnlig dog Norges, Historie har en saa bekjendt Klang. Han var Frederik III.s Søn med en Holstenerinde, Margrete Pape, og født 1638[3]. Om Gyldenløves Ungdom vides ikke stort, men saa meget er vist, at Faderen elskede ham meget høit og gav ham en fornem Opdragelse, ja endog den stolte Dronning Sophia Amalia viste ham Godhed, bar ham tidt paa Armen, før hun selv fik Børn, og gav ham Foræringer[4]. Under Kjøbenhavns Beleiring gjorde Gyldenløve allerede Tjeneste som Oberst og havde 1659 den Ære at være den første, der bragte Kongen den glædelige Efterretning om de Svenskes Nederlag ved Nyborg. Ved samme Tid var den unge Mand traadt i nær

[1] Som Modskrift mod Lövenklau udgav Oluf Rosenkrands, den samme, hvis Apologi for den danske Adel senere bragte ham saa megen Modgang, efter N. Trolles Død (1667) en «*Statua triumphalis*» (1669), der naturligvis roser Statholderen ligesaa stærkt, som hans Fiende havde lastet ham. Se om dette Skrift bl. A. J. Bircherods Dagbøger, S. 125.

[2] Fridericia, l. c, S. 103.

[3] Moderen blev senere gift med en Amtsforvalter, Etatsraad Hausmann i Segeberg og omsider efter dennes Død ophøiet til Baronesse Løvendal († 1683). Hendes Søn af andet Ægteskab, Caspar Herman v. Hausmann, blev som Gyldenløves Halvbroder Generalløitnant i Norge, Geheimeraad, hvid Ridder m. m. og døde i Christiania 1718. Dennes Søn Frederik Ferdinand v. Hausmann blev ligeledes Generalløitnant i Christiania og døde der 1757. Med ham uddøde denne Familie.

[4] Chr. Bruun, Gunde Rosenkrands, Kbhvn. 1885, S. 78.

Forbindelse med en adelig Jomfru, Sophia Urne, til hvem han endog hemmelig lod sig vie. Dette Valg mishagede imidlertid Kongen i høi Grad, som man antager formedelst Sophia Urnes Slægtskab med den Ulfeldtske Familie. Ægteskabet blev derfor ikke anerkjendt, Sophia Urne gik i Itzehoe Kloster, og allerede i Slutningen af 1660 var Gyldenløve anden Gang gift med den siden saa ilde berygtede Marie Grubbe, hvis Historie har været et stærkt udnyttet Stof for Romanforfattere. Bryllupet fandt Sted uden

Statholder Ulrik Frederik Gyldenløve.

stor Høitideligghed, skriver den nederlandske Gesandt, men Frederik III. havde dog selv ved denne Leilighed beæret sin Søn med et tydsk Bryllupsdigt, trykt paa gult Atlask, der er et mærkeligt Exempel paa den drøie og saftige Udtryksmaade, man da og længe efter tillod sig i den Art af Poesier[1]. I de følgende Aar var Gyldenløve i længere Tid udenlands, gik først i fransk, dernæst i spansk Tjeneste og kjæmpede tilsidst mod Portugiserne, hvis Uafhængighed af Spanien endnu ikke var anerkjendt. Ved

[1] Et Exemplar af Digtet findes i det danske Rigsarchiv og er trykt i Danske Samlinger, 2. R., 4, S. 253—254.

Hoffet i Kjøbenhavn fortaltes der i 1663, at han var bleven Grande af Spanien og havde faaet en aarlig Pension af 8000 Rdlr., samt at han «behandledes paa samme Fod som Don Juan d'Austria»[1].

Efter sin Hjemkomst blev Gyldenløve 20de Januar 1664 udnævnt til Statholder i Kongeriget Norge og vedblev næsten i mere end en Menneskealder i denne Post.

Allerede tidlig begyndte Gyldenløve, der forøvrigt var Godseier baade i Danmark og Holsten, at erhverve faste Eiendomme i Norge, noget, hvortil hans Stilling naturligvis gav ham en særdeles gunstig Anledning. Hans Blik faldt snart paa de Godser i Nærheden af Laurvig, som tilhørte Familien Lange. Denne, der havde været særdeles rig og mægtig i Egnen, var i den senere Tid gaaet meget tilbage, og nu kjøbte Gyldenløve 1670 dens Hovedgaarde Fritsø, Halsen og Brunlaug. Derefter foretog han en Række af Transaktioner, sigtende til at afrunde og udvide disse Besiddelser, og i denne Henseende lader det sig ikke nægte, at han mere end en Gang har krænket andres Ret for sine egne Interessers Skyld. Han udvirkede nemlig allerede samme Aar 1670 hos sin Halvbroder Christian V. et Reskript, hvorved han fik Ret til «som rette Odels-Eier» at «indløse» alt Gods, som Langerne tidligere havde solgt i Brunlaug Amt, for hvad han med Kjøberne «i billigste Maade kunde forenes», med andre Ord at fordrive disse fra deres Gaarde. Den samme Ret tilstodes ham ogsaa lige over for de Personer, til hvem Kongens Fader og Farfader (Frederik III. og Christian IV.) i sin Tid havde pantsat eller endog til Odel afhændet Jordegods i Nummedal og Sandshverv «mod derfor at betale den Sum, som derfor paa det kongelige Skatkammer var gjort Regnskab for», altsaa uden Hensyn til Gaardenes i Tidens Løb stegne Værd. Endvidere fik han ogsaa Ret til «imod Vederlag af lige godt Gods» at tilbytte sig det «ham beleilige Kronens Gods», uanseet om Kongen selv besad det, eller det var «andre beneficeret eller perpetueret», og endelig fik han Forkjøbsret til alt Tømmer fremfor andre i Laugens Vasdrag samt fornyede Privilegier for Fritsø Jernverk.

Det paa denne Maade samlede Gods ophøiedes saa under

---

[1] Den yngre af dette Navn, en uægte Søn af Philip IV og Vicekonge af Aragonien. At Gyldenløve virkelig har været Grande af Spanien, bekræftes ogsaa ved andre, som det synes, uforkastelige Vidnesbyrd. Pensionen tør være mere tvivlsom.

29de September 1671 til et Grevskab for ham og hans ægte Descendenter i Mands- og Kvindelinien, efter hvis Uddøen det skulde hjemfalde til Kronen. Grevskabet fik Navn af Laurvig, og Kongen udtalte i Patentet, at dette Grevskab «skulde holdes og agtes for det første i Rigerne». Ved samme Leilighed skjænkedes til Greven en stor Del af Kronens faste Indtægter af det hele Brunlaug Amt, ligesom Greven fik *jus patronatus* til Kirkerne i dette og kom i Besiddelse af baade Kronens og Kirkernes Andel i Tienden i Amtet. Endvidere fik han Birkerettighed og Hals og Haand over alt det grevelige Gods, Tiendefrihed af sine Sagbrug og Jernverket, Ret til at bortforpagte eller til andre at «assignere» syv Aars Indtægter af Grevskabet osv. Ogsaa Laurvig By, der nu unddroges fra det tidligere Forhold til Tønsberg, henlagdes under Greven, som her fik Birkerettighed, Sigt, Sagefald osv.

Gyldenløve vedblev i de følgende Aar fremdeles at forøge sine Eiendomme ved Kjøb og Erhvervelse med eller mod vedkommende Eieres gode Villie. Mærkeligst er i denne Henseende Erhvervelsen af Brunlaugnæs Jernverk. Dette, der laa lige i Nærheden af det Gyldenløve tilhørende Fritsø Verk, ønskede Gyldenløve gjerne at forene med dette, ligesom Brunlaugnæs Verks Jordegods laa meget bekvemt for en Indlemmelse i Grevskabet; men det Participantskab, som eiede Verket, vilde ikke skille sig derved. Gyldenløve udvirkede imidlertid i 1690 en kongelig Befaling, hvorved der udnævntes Taxationsmænd, som skulde værdsætte Verket, og nu maatte dette efter afholdt Taxtforretning afstaaes til ham med alle tilhørende Gruber, Bygninger osv. Siden vare Brunlaugnæs og Fritsø Verker stedse forenede.

Derefter blev der udstedt et saakaldt Extensions-Patent, der yderligere udvidede Grevskabet Laurvigs Rettigheder. Hidtil havde Grevens Overøvrighedsret kun omfattet Staden Laurvig og Grevskabets egne Eiendomme, men nu blev den udstrakt over det hele Brunlaug Amt, hvilken Benævnelse dermed afskaffedes. Ved samme Leilighed gjordes nogle Forandringer i Arvegangen, der blev truffet Bestemmelser om Hoveri til Grevskabets Avlsgaard osv. Paa denne Maade var Greven bleven en overmaade mægtig Mand, han var selvskreven og arvelig Overøvrighed i Distriktet, udnævnte alle geistlige og juridiske Embedsmænd, oppebar en stor Del af de Indtægter, som andensteds tilhørte Kronen eller Kirken, og besad derhos Norges den Gang største Jernverk, uhyre Jordegodser og dertil Privilegier, der gjorde det umuligt for andre at kon-

kurrere med ham i Trælastexporten paa denne Kant. De eneste offentlige Funktionærer (naturligvis bortseet fra Militæretaten), som Kongen fremdeles beskikkede, var Postmesteren og Toldofficianterne i Laurvig By.

Som man kan slutte fra de omtalte store Privilegier for Laurvig Grevskab, var han stedse i høieste Yndest hos sin Halvbroder Christian V. og formaaede under ham vistnok endnu langt mere end under sin klogere og mere karakterstærke Fader. Christian V. kunde ikke ret undvære hans Omgang, og Gyldenløve selv fandt det ogsaa ulige behageligere at færdes i Kjøbenhavn end at residere som Statholder paa Akershus eller i Christiania. Som Følge heraf var han idelig fraværende fra Norge, hvor der herefter som oftest var ansat en Vicestatholder, medens Gyldenløve selv beholdt baade den høie Aflønning og en øverste Ledelse af Embedets vigtigste Forretninger. Allerede faa Maaneder efter Frederik III.s Død indberettede fremmede Ministre til sine Hoffer, at «Vicekongen af Norge», Gyldenløve, var den unge Konges altformaaende Yndling. Han havde imidlertid for saa vidt en priselig Selvkritik, at han indsaa, at han ikke var nogen egentlig Statsmand, og skjønt han naturligvis nok var Medlem af Geheimestatsraadet, forsøgte han neppe nogensinde at opkaste sig til Leder af Danmarks Politik. Desto mere deltog han i alle Hofanliggender og synes her uden Sammenligning at have været den toneangivende. Hans private Liv var forøvrigt temmelig tøilesløst, hvilket vel tildels har været Aarsag til, at hans Ægteskab med Marie Grubbe blev yderst ulykkeligt. Formodentlig har dog Skylden været stor paa begge Sider, da Fru Maries Historie idetmindste senere blev saa rig paa Skandale; men hvorom alting er, vare de allerede i 1668 blevne separerede, og senere bleve de formelig adskilte. Man har ogsaa ment, at Gyldenløves Besøg i London, hvor han 1669 som Ambassadør havde lært Carl II.s letsindige og ryggesløse Hof at kjende, heller ikke har øvet den bedste Indflydelse paa hans Moralitet. Han antoges derfor at øve en mindre god Indflydelse paa Christian V.s private Levemaade, idet han skal have forført ham til Udsvævelser, og dette skal have bevæget baade Enkedronningen og Griffenfeldt til at ønske ham fjernet fra Kjøbenhavn. Han fik da ogsaa i 1673 Befaling til at gaa tilbage til Norge.

Her havde i de senere Aar (siden 1669) en dansk Adelsmand, Ove Juel til Villestrup, fungeret som Vicestatholder. Juel havde

ligesom Iver Krabbe i Begyndelsen været misfornøiet med Enevælden, men snart fundet sig i det uundgaaelige og var nu i høi Naade. Hans efterladte Dagbøger[1] indeholde forskjellige Ting om hans Ophold og Virksomhed i Norge. Vi erfare ogsaa af hans Optegnelser, at Gyldenløve i Juni 1673 kom tilbage til Christiania, hvor nu baade Statholder og Vicestatholder en Tid virkede samtidig, indtil den sidste i 1674 blev kaldet tilbage til Gyldenløves Misfornøielse, da han derved fremdeles maatte finde sig i at blive, hvor han var.

Snart forestod ogsaa Begivenheder, der gjorde hans Nærværelse i Norge uundgaaelig, især da han foruden at være Statholder tillige var øverstkommanderende General. Det var Krigen med Sverige. I denne kom Gyldenløve til at udføre de Bedrifter, der udgjøre hans Livs Hæder og have omgivet hans Navn med en velfortjent Glands. Krigen, der senere i Norge gik under Navn af «Gyldenløvefeiden», medens man i Danmark kaldte den «den skaanske Krig», hører til de mærkeligste, der nogensinde ere førte paa den skandinaviske Halvø, og betegner et stort og glædeligt Opsving i den norske Hærs Udvikling.

Gyldenløve har uden Tvivl allerede før denne Krigs Udbrud været meget afholdt af Nordmændene; men endnu mere er han bleven det som Feltherre. En fortjent norsk Krigshistoriker, Oberstløitnant Schnitler, sammenligner hans Fortjenester og hans Popularitet med Christian Augusts i en senere Tid, og denne Parallel har maaske nogen Sandhed, hvor grundforskjellige de to Hærføreres Personligheder end vare. Alle Vidnesbyrd tyde ogsaa paa, at Gyldenløve har besiddet en sjelden Evne til at vinde Almuens Hjerter, og hans Navn har ogsaa lige indtil den sidste Tid været bevaret i Traditionen, medens de fleste af de følgende Statholdere og Generaler forlængst ere gaaede i Forglemmelse. Fornemmelig har Carl Deichman givet disse Følelser Udtryk. Han fortæller saaledes: «Nordmændene ansaa Gyldenløve som sin Skytshelgen og havde en synderlig Veneration for denne Herre formedelst hans prægtige Opførsel, populære Omgang, tapre Anførsel og lystige Levned. Han tog dem og i alle Ting i Protektion, særdeles Almuen, den han forsvarede mod alle Exekutioner og ubillige Paalæg. Han var i Stand til at bringe Nationen til, hvad han vilde, han hørte selv Folkets Klager og lod dem sjelden

[1] Dansk historisk Tidsskrift, 3. R., III.

gaa utrøstede fra sig. Fjeldbønderne kaldte ham aldrig andet end «Du Gyldenløve». Mange Historier har man om, at han ofte forklædte sig for at prøve, om deres Kjærlighed var paalidelig». I Bergen indtog han alle ved sit Besøg der 1665, hvorved Fru Marie Grubbe ledsagede ham. Han udmærkede sig her som Skytte, skjød Papegøien og vandt de udsatte Præmier for Mesterskuddet, en Sølvkande, en Sølvske, Buxeklæde osv. Borgerne bleve trakterede statelig af ham, han modtog ogsaa deres Indbydelser, og «da Hs. Exc. var lystig, slog han Raadstuens Vinduer til Gaden ud og lod sætte sit og sin Frues Vaaben ind i de nye». I Christiania blev hans Skaal stadig drukken i Gjæstebud næst efter Kongen. I Orkedalen traf Gyldenløve sammen med en Præstesøn, der formedelst sin Styrke kaldtes den norske Bjørn, og udæskede ham strax til en Styrkeprøve med de Ord: «Er du den norske Bjørn, saa vil jeg nu prøve, om du kan tage Tag med Løven». I Hallingdal fortæller man endnu om hans Samtaler med sine naive Skydsfolk, hvem han gav Gulddukater i Drikkepenge osv.; men samtidig har ogsaa Sagnet om hans Libertinage vedligeholdt sig i Fjeldbygderne.

Midt under Svenskekrigen havde Gyldenløve giftet sig for anden eller egentlig tredie Gang med Antonette Augusta af Aldenburg, en Datter af Grev Anton af Aldenburg, der igjen var en uægte Søn af Oldenburgs sidste Greve. Han havde længe været forlovet med hende, men Ægteskabet var blevet udsat formedelst Brudens store Ungdom. Bryllupet fandt Sted den 16de August 1677 i Laurvig, hvorhen Gyldenløve havde begivet sig fra Krigsskuepladsen i Baahuslen. En Adelsmand af en ringere Familie, Hans Jernskjæg, der var i Gyldenløves Tjeneste, fortæller[1], at Gyldenløves Husholdning ved den Tid var bleven flyttet til den «grevelige Residens i Laurvig», og at hans «hele Hof» forblev der indtil Juletid. Dette er vistnok Statholderens længste Ophold i sit Grevskab. Den omtalte Residens maa formodentlig være den endnu existerende store Trægaard. Denne eller i det mindste en Del af den er da altsaa opført af Gyldenløve i de første Aar efter Grevskabets Oprettelse.

Efter Krigens Ophør stundede naturligvis Gyldenløve atter til sit kjære Kjøbenhavn, hvor forlængst den Mand var styrtet, der stundom havde staaet mellem ham og Kongen, vi mene Griffen-

[1] Norsk historisk Tidsskrift, III, S. 517 flg.

feldt. I Hovedstaden havde Gyldenløve allerede begyndt at opføre sig et Palais, der vidner baade om hans Rigdom og om hans Smag, nemlig det nuværende Charlottenborg paa Kongens Nytorv. Christian V. havde selv vist sin Halvbroder den Ære at lægge Grundstenen dertil i 1672, og 1683 var Palais'et færdigt. Bygningsmaterialerne skulle for en Del være hentede fra Kalø i Jylland, der tidligere var blevet foræret Gyldenløve, men for en endnu større Del fra Holland. Did udskibede han Jern i stor Mængde fra sit norske Grevskab og tog «smaa og stærke» Mursten tilbage. Vi skulle forresten ikke her gaa nærmere ind paa hans Liv i Kjøbenhavn og ved Hoffet. Molesworth, der ellers saa strængt bedømmer danske Personligheder og Forhold, gjør en Undtagelse med Gyldenløve, om hvem han siger, at han endnu 56 Aar gammel (1694) fremdeles var en ualmindelig elegant og fint dannet Gentleman. Et nyt Baand mellem Gyldenløve og Kongen blev i denne Tid knyttet, da den førstnævnte paatog sig Tilsynet med Christian V.s Sønner med Sofie Amalie Moth, de yngre Gyldenløver, Christian og Ulrik Christian. Disse opdroges i sin Frænde Statholderens Hus, og den førstnævnte blev 1696 dennes Svigersøn.

Selvfølgelig besøgte Gyldenløve af og til Norge, med hvis Anliggender han fremdeles havde meget at bestille, selv om der var en Vicestatholder[1]. Naar han var i Christiania, residerede han nu ikke mere i de gamle Værelser paa Akershus, men i sin Eiendomsgaard i selve Staden. Denne Gaard, der nu er bekjendt under Navnet Calmeyergaarden efter en senere Eier af Handelsstanden, er oprindelig bygget af én Myntmester Peter Grüner, hvis Navn fremdeles læses paa Façaden. Den ligger paa Hjørnet af Raadhusgaden og Kirkegaden og hører til de alleranseeligste af Byens gamle Gaarde. Forresten havde han ikke alene sit Grev-

[1] En af disse var Just Høg (1682—1694), der under Krigen havde været Diplomat ved de aarlange Forhandlinger i Nimwegen. Just Høg var en rig Mand, der førte et meget fornemt Hus i Christiania. Hans Tjenerskab var følgende: Haandskriver, Kammertjener, 2 Jomfruer, 6 Piger, 4 Lakeier, 2 Pager, Kudsk og Gaardskarl. Samtidig havde Justitiarius i Overhofretten, Etatsraad Lund, 6 Piger, Kammertjener, 3 Lakeier, Kudsk, Præceptor og 2 Arbeidsknægte. Den ugifte Sekretær ved samme Ret havde 4 Tjenere. Derimod havde Erik Anker kun Skolemester, 1 Krambodsvend, 1 Kramboddreng og 3 Piger. Til sit anseelige Bibliothek holdt Høg egen Bibliothekar. Om Høg findes meget i M. Skaanlunds Autobiographi (Norsk hist. Tidsskrift, III).

skab at ty til som et landligt Tilflugtssted, men ogsaa et Landsted ved det nuværende Marineetablissement Horten (Carljohansværn), hvor Huset var omgivet med en Vold, besat med Kanoner. Af dem, som han særlig yndede i Christiania, kan nævnes Biskop Rosing[1]. Mellem hans Tjenere var en Mand, som har vundet en smuk Plads i vor Kunsthistorie, nemlig Magnus Berg, oprindelig en Bondegut fra Hedemarken eller Gudbrandsdalen. Da Gyldenløve opdagede hans Talent, sendte han ham 1688 til Kjøbenhavn

Statholder U. F. Gyldenløves Gaard i Raadhusgaden („Calmeyergaarden").

med Anbefaling til Kongen[2]. En anden Tjener, en Negér, Christian Ernst, skaffede han Postmestertjenesten i Kragerø; men Norges rimeligvis eneste sorte Embedsmand nød ikke længe sin Lykke, da han blev dræbt i et Slagsmaal paa Gaden 1694.

Af Gyldenløves Norgesreiser i senere Aar var naturligvis den, under hvilken han 1685 ledsagede Christian V. selv, den mest glimrende. Den gik lige til Bergen og Throndhjem, hvor den

[1] Se om hans Yndest for Biskoppen J. Colds Consilium episcopo licitum etc. Kbhvn. 1729, S. 196. I 1693 bestræbte Gyldenløve sig for, at Rosing skulde blive Biskop i Sjelland. Ny Kirkehist. Samll. VI, S. 2 flg.

[2] P. Botten-Hansen, Magnus Berg, Chr.a 1862, S. 6.

ulykkelige Griffenfeldt paa Munkholmen maatte se sit Haab om Befrielse skuffet. Som bekjendt skal Gyldenløve have været over paa Munkholmen og ønsket at se Griffenfeldt, uden at denne skulde mærke det, hvilket dog ikke lykkedes ham. Kongen var overordentlig tilfreds med Gyldenløves Virksomhed som Statholder og overhovedet med den Tilstand, hvori han forefandt alle Ting i Norge. Aarsdagen efter sin Hjemkomst fra Norgesreisen (den 24de Juli 1686) modtog derfor Gyldenløve et særligt Bevis paa Christians Naade. Kongen holdt nemlig da en stor Fest, til hvilken alle Deltagerne i Reisen vare tilsagte, og lod frembære en Guldpokal af 4000 Dukaters Vægt, «som han selv havde inventeret». Paa Laaget var anbragt en Fama med Trompet, og forøvrigt var Pokalen forsynet med det danske og norske Vaaben og derpaa et hos Biskop Thomas Kingo bestilt Digt om Kongens Reise, i hvilket Landet tilsidst tiltaltes saaledes:

«Syv Uger, Dage tre han reiste dig tilende
Og lod sin Naade, Flid og Omhu for dig kjende,
Mens Laurvigen har Vand og Dovrefjeld kan staae,
Skal derfor Kongens Navn og Roes om Verden gaae».

Ligeledes var anbragt Navnene paa alle Norges Fæstninger. Af denne Pokal maatte nu alle drikke, hvorefter Kongen gjorde opmærksom paa, at der endvidere var skrevet paa Foden, at Pokalen var skjænket Gyldenløve «for den gode Fornøielse, Kongen fandt for sig udi Norge».

Gyldenløves maaske sidste Norgesreise fandt Sted 1696, da han var der i Landet sammen med Christian Gyldenløve (af Samsø), hvilken sidste det foregaaende Aar alene havde været der for at inspicere Fæstningerne. Den gamle Statholder udvidede 1696 sine norske Eiendomme ved at kjøbe af Kort Adelers Broder, Justitsraad (siden Geheimeraad) Fr. Christ. Adeler, den store og smukke Ø Jomfruland ved Kragerø, der havde været adelig Sædegaard. I denne Anledning forfattede en Roland Knudsen, formodentlig Forvalter paa Øen, en poetisk Beskrivelse over denne, affattet, som han selv udtrykker sig, «udi slette Bonderim»[1].

Christian V.s Kjærlighed til Gyldenløve, hvorpaa Kongen

[1] Digtet læses i Topographisk Journal for Norge, H. 29, S. 179—188. Om Jomfruland findes et Sagn i C. P. Rothes P. Tordenskjolds Levnedsbeskrivelse, I. Kbhvn. 1747, S. 79. Se ogsaa om Øen: Den norske Tilskuer, udg. af L. K. Daa, for 24de Juli 1852.

havde givet saa mange Beviser, udtaler sig ogsaa i hans Testamente. Han fraraader i dette sin Søn og Efterfølger herefter at lade Statholderskabet i Norge være forenet med den øverste militære Kommando i dette Rige, «uden saa var, at det kunde være en Person, som ingen Anhang eller stor Slægt i Rigerne havde, som Os elskelig Ulrich Friederich Gyldenløve, eftersom han ingen Dependance haver end af vores Kongelige Hus, og vi desforuden om hans allerunderdanigste Tro og Devotion noksom ere forsikret». Kong Christian havde ogsaa yderligere anbefalet U. F. Gyldenløve og Chr. Gyldenløve til Frederik IV. Da imidlertid Kongeskiftet fandt Sted i 1699, nedlagde Statholderen alle sine Embeder. Frederik IV.s Historieskriver, Andreas Hoyer, forsikrer, at det skeede frivillig, og det er vel ogsaa ikke saa usandsynligt, at den nu over 60 Aar gamle Mand kan have havt Lyst til at trække sig tilbage, da han jo vel maatte vide, at hvor meget Hensyn den unge Hersker end vilde tage til sin Faders Yndling, var dog en saadan Indflydelse ved Hoffet, som den han hidtil havde havt, ikke mere at vente. Det fortælles, at det havde været Gyldenløves Hensigt at tilbringe sin Alderdom i sit norske Grevskab, men at Kongen skal have «raadet ham derfra», det vil sige, ikke ønsket det, formodentlig fordi den gamle Statholders Nærværelse i Landet kunde i nogen Grad være generende for Eftermanden. Gyldenløve, der af Fødsel var en Holstener og tillige havde store Godser der (det saakaldte Wildnis), valgte da at nedsætte sig i Hamburg. Her levede han nu indtil 1704 et meget stille Liv eller, som Hoyer udtrykker sig, «in unglaublicher Stille und Sparsamkeit» til sin Død, der indtraf den 17de April 1704. Hans Lig førtes til Kjøbenhavn og bisattes her i et prægtigt Mausoleum i Frue Kirke[1]. Forøvrigt ved man neppe synderligt om hans sidste Dage. Hans Gemalinde var allerede død den 15de Juli 1701 i Amsterdam, og Ægtefællerne have saaledes maaske levet adskilte i den sidste Tid.

Med sin hemmelige Elskede, Sophie Urne, havde Gyldenløve havt Sønnen Woldemar, der fik Titel af Baron Løvendal, og om hvem vi nedenfor skulle faa meget at høre. Fra Løvendal nedstammede paa mødrene Side Familien Schmettow, af hvilken et Par Medlemmer siden naaede de høieste militære Stillinger i Norge. Endnu

---

[1] Endnu H. N. Clausen omtaler (Optegnelser af mit Levnet, S. 35), hvor imponerende dette Gravmæle tog sig ud.

en Person kaldte sig Løvendal og udgav sig for Gyldenløves Søn, men endte paa Munkholmen[1]. Med en af sine senere Elskerinder, Marie (Meng), Datter af en rig Kjøbmand paa Frederikshald, Ole Christensen, og siden gift med Generalmajor Tuchsen i Bergen, havde Gyldenløve en Søn, Vilhelm (født 1692). Denne Søn blev adlet under Navnet Ulrichsdal og synes at have været en duelig Mand. Han avancerede efterhaanden op til hvid Ridder og General i den norske Armee og fungerede i et Par Ledigheder som dennes Øverstbefalende. Han døde 1765 og havde i sit Ægteskab med en Datter af «Brevbryderen», Postinspektør Erlund i Kjøbenhavn, hvis Navn er knyttet til Magnus Stenbocks Historie, adskillige Børn. Familien er dog siden uddøet i Mandslinien, og en Kvindelinie, der adledes under det samme Tilnavn, lever vel endnu i Norge, men har ikke gjort Brug af Nobilitationen og kalder sig Vagel.

Med sin sidste Gemalinde havde Gyldenløve ni Børn, af hvilke dog flere døde som ganske smaa. Af Sønnerne naaede kun Ferdinand Anton, der succederede i Grevskabet, den voxne Alder. Af Døtrene blev en gift med Chr. Gyldenløve til Samsø, men døde barnløs før Faderen, en anden med Greve Carl Ahlefeldt, en tredie med en tydsk Grev Leiningen-Westerberg.

Tvende norske Legater bevare endnu Erindringen om Gyldenløve. Det første oprettede han 1668 til bedste for Oslo Hospital, og Kapitalens Renter (nu 100 Kroner om Aaret) uddeles fremdeles til et Lem af denne Stiftelse. Det andet Legat stiftede han efter Krigen den 19de Septbr. 1679, da han, vistnok paa Nedreisen til Danmark, befandt sig i Laurvig. Ved denne Leilighed skjænkede han til Byens nye («Trefoldigheds»-) Kirke et Beløb af 2000 Rdlr. med den særegne Bestemmelse, at der aarlig den 14de November, paa «Frederici Dag», skulde holdes en Gudstjeneste. Præsten skulde derfor nyde en Rosenobel, og Klokkeren en Rdlr. Der omtales ikke i Gavebrevet nogen særegen Foranledning til denne Gavmildhed; men andensteds fortælles, at Gyldenløve gav Pengene «til Erindring om, at han paa denne Dag blev frelst af Havsnød»[2]. Dette kan være meget muligt, og man ved ogsaa, at han engang (paa sin Ambassade-Reise til England) har været nær ved at forlise, men «Frederici-Dag» tyder dog snarere paa, at han har

[1] Se om ham Hist. Archiv for 1881, II, S. 107.

[2] Th. Boeck, Efterretninger om geistlige Embeder i Norge, S. 130.

villet have sin Navnedag erindret. Denne Gudstjeneste finder fremdeles aarlig Sted, og Præsten faar «Rosenoblen», der skal være hans eneste faste Indtægt, udbetalt efter Dagens Kurs for et Pund Sterling. «Frederiksdagen» er en lokal Fest i Laurvig, paa hvilken Arbeidet pleier at hvile og alle Skoler give Ferie.

Statsforandringen og Svenskekrigene havde i Gyldenløves Tid bidraget til at give det militære Væsen en ganske anden Betydning i Samfundet, end det tidligere havde havt, og i denne vor nyere Armees ældste Periode var det tydske Element mest fremtrædende. Christiania vrimlede derfor som oftest af Krigsfolk, der med ringe Dannelse forbandt store Fordringer og gjorde sig gjældende paa en raa og anmassende Maade[1]. Dueller vare i de Dage almindelige, og mere end en Kriger fandt sin Død i saadanne, hvori ogsaa undertiden civile Personer indvikledes[2]. En af de værste Duellanter var en Oberst Systerflet; «han nedlagde 9 à 10 i Tvekamp uden at lide noget derfor; hans Kunstgreb bestod i en besynderlig Maade at irritere sin Modpart og derved bringe ham ud af Contenance». Carl Deichman, hvem vi skylde denne Beretning, fortæller, at Gyldenløve selv var en «martialsk Herre» og nok kunde tage Del i de støiende militære Sammenkomster. Forresten nævnes som Hovedmænd i disse Kredse især Generalerne Reichwein og Folkersam, der under Krigen med Sverige (1675—79) vandt et vist Ry for Tapperhed. «De fleste Samkvem paa den Tid (fortsætter Carl Deichman) vare ubehagelige, thi de gik sjelden af uden Brouillerier, især da der altid blev drukket stærk Vin. Den, som ikke var de Andre voxen, maatte helst blive borte fra disse Kompagnier; især naar Nogen vilde distinguere sig enten ved Klædedragt eller paa anden Maade, fandt man paa adskillige Inventioner, med at kaste sig selv i Gravene, at kaste sine Parykker og Klæder paa Ilden osv. Generalmajor Reichwein brugte

---

[1] Allerede 1660 forefaldt brutale Scener. Vagtmesteren i Christiania kom d. A., medens han gjorde sin Natterunde, i Slagsmaal med nogle Officerer, en Mads Rott, Jørgen Reichwein den Yngre o. fl. Vagtmesteren og Stadsvagten bleve ilde saarede og slagne; en af dem mistede sit Øie. Sagen kom for Krigsret, men Officererne — bleve frikjendte. Appel til Herredagen, Klager til Statholderen osv. frugtede Intet.

[2] Saaledes skriver Vicestatholder Ove Juel i sin Dagbog for 1673: «Den 9de Juli blev Overtoldinspecteuren søndenfjelds Albrecht Schumacher udi Duel ihjelstukken af Johan Friedrich Brokkenhuus». Dansk hist. Tidsskr., 3. R., III, S. 633.

Mustacher, hvilke Gyldenløve gjerne vilde skille ham af med; Statholderen fandt derfor paa, at alle skulle lade sig barbere, men da det kom til Reichwein, satte han sig ned, tog sin Kaarde ud og sagde til Feltskjæren: «Begynd kun og rag mit Skjæg, men dersom Du rører et Haar af mine Knebelsbarter, skal denne (Kaarden) sidde i Dig». Barbereren forrettede det skjælvende og turde ikke fuldføre den ham givne Ordre, ei heller blev der talt mere derom af Gyldenløve, thi Reichwein var ikke at spøge med»[1].

I 1687 vare fire Kompagnier af det Bergenhusiske Regiment kommanderede til Akershus, og fra deres Ophold der meddeler Justitsprotokollen nogle Oplysninger om Soldateskens Levevis. Paa Fæstningens Grund holdt en vis «Christian Musikanter» et Bevertningssted for Officerer, hvor de jevnlig spiste og drak. Officererne maatte selv sørge for sin Opvartning, og enhver af dem medbragte til saadant Brug en Soldat, Tambur, stundom en Sergeant, der da vare Vidner til sine Herrers Slagsmaal og raa Samtale. Paa denne Kneipe sad en Gang to Løitnanter, Studt og v. Eggert, ved sine Bægere. Udpaa Aftenen kom Kapt. v. Krog ind, men da Studt indbød ham til at sætte sig hos dem, svarede han: «Ein wenig Respekt!» Studt blev saa fornærmet, slog Vinduerne ind og spurgte, idet han marscherede frem og tilbage i Stuen, om han ikke var en «brav Karl». Tilsidst blev han saa nærgaaende, at Kapteinen kastede ham ned gjennem en Kjelderhals i Gulvet. Han kom dog snart op, raabte paa sine Pistoler og gjentog sit Spørgsmaal, om han ikke var en brav Karl. Endelig slap Kapteinen ud, men Studt forfulgte ham, ledsaget af v. Eggert, og raabte efter ham, da han var kommen ud af den store Voldport. Da han omsider fik fat paa ham og atter kom med sin «brave Karl», svarede v. Krog: «Halt's Maul, oder ich soll dir über die Ohren hauen, dass die Zapf hinunter laufen soll». Nu paafulgte først et Haandgemæng, og derpaa droges Kaarderne, og man hug hinanden gjensidig. Arre-

[1] Denne Slags Fornøielser vare iøvrigt ogsaa tidligere i Brug mellem Adelsmænd og Militære. Et almindeligt Navn derpaa var «at ride Feilemarked». Man stak da gjerne en Daggert op i Loftet over Bordet, og saa længe den stod fast der, havde Enhver Lov at «ride Feilemarked», det vil sige at frabytte de Øvrige Klæder, Støvler, Sporer, Kjole, Handsker, Krave, Hat osv., saa at den, som her ikke forstod sit Snit, maatte gaa nøgen eller med Pjalter istedenfor sine gode Klæder fra dette «Marked», ja «undertiden med store Hug til, efterdi Ingen maatte negte noget Bytte, som forlangtes». (Osterson-Weiles Glossarium, S. 267).

station paafulgte. Idelig var der paa denne Kro Disputer om Pladsen og om Subordinationen. Fænrikkerne formente, at det var nok at vise denne i Tjenesten, og at de i Vertshuset, «hvor de fortærede for egne Penge», vare ligesaa gode som Kapteinerne. Slagsmaal forekom, fordi en Fænrik i Kapteinens Nærværelse beholdt Hatten paa osv.[1]

Der haves fra U. F. Gyldenløves Tid et ret mærkeligt Vidnesbyrd om, at det tydske Element i Christianias Befolkning (udentvivl paa Grund af de mange tydske Militæres Ansættelse) maa have været større, end man almindelig har troet. I 1676 beretter nemlig Bibliothekaren i Wolfenbüttel, David Harrisius, i et Brev til en i Kjøbenhavn bosat Mand, at Tydskerne i «den norske Residentsstad» Christiania havde ladet ham tilbyde tusinde Dukater, ifald han ved tydske Hertugers og Herrers Mellemkomst kunde udvirke dem Tilladelse hos Kongen af Danmark til at maatte kalde og underholde egne tydske Præster, saaledes som i Kjøbenhavn og Bergen[2]. Hidtil maatte de nemlig, som ubekjendte med Sproget, forrette sin Gudstjeneste med Suk og Bedrøvelse, thi i to eller tre Personers (rimeligvis Christiania Præsteskabs) Interesse var det dem forbudt at høre Gudstjeneste i sit Modersmaal. Det tilføies endog, hvad der dog lyder ganske utroligt, at «den tydske Menighed» i Christiania endog skulde være større end den norske. Brevskriveren haabede, at den danske Enkedronning (Sophia Amalia), Prinds Georg og Statholder Gyldenløves unge tydske Gemalinde vilde understøtte dette Ønske[3]. Men i ethvert Fald førte disse Bestræbelser ikke til noget.

---

[1] J. Barstad, Militær Justits i Norge for 200 Aar siden, Chr.a 1879, S. 98 flg.

[2] Der kunde have været tilføiet: Kongsberg.

[3] Commercium Epistolicum Leibnitianum, Tomi prodr. P. 2. Hannoviae & Gottingae 1645, 8. pag. 1293 sqq.

Frederik v. Gabel og Woldemar Løvendal.

Man skal almindelig have ventet, at U. F. Gyldenløves Eftermand skulde være blevet en anden Gyldenløve, Grev Christian af Samsø, Søn af Christian den femte og Sophie Amalie Moth. Men Kongen udnævnte en anden, Frederik v. Gabel, en Søn af den bekjendte Slesviger Christopher Gabel, der havde spillet saa stor en Rolle under Enevoldsregjeringens Tilblivelse, og Svigersøn af Ove Juel, med hvis Datter han havde havt Bryllup i Christiania 1671. Gabel fik imidlertid kun Bestalling som Vice-Statholder, en Titel der for første Gang blev anvendt paa en Tid, da der ingen virkelig Statholder gaves [1]. Vice-Statholderen fik heller ikke den øverste militære Kommando i Norge, der hidtil havde været forenet med Statholderskabet. Denne overdroges nemlig til Grev Gustav Wilhelm Wedel, Stamfaderen for denne grevelige Æt i Norge, der hidtil havde været Næstbefalende under Gyldenløve, men nu udnævntes til Feltmarskalk [2].

Frederik v. Gabel var udentvivl en velmenende og agtværdig

---

[1] Følgen heraf var, at Nordmændene stundom troede, at den gamle Gyldenløve fremdeles var deres Statholder; ved Nedlæggelsen af Grundstenen til Throndhjems Raadhus 1702 satte man derfor hans Navn som saadan efter Kongens paa den nedlagte Plade.

[2] Om denne Mand se Y. Nielsen, Grev Herman Wedel-Jarlsberg og hans Samtid, I. S. 592 flg. Han trivedes ikke i Norge, hvis Klimat ikke bekom ham vel, og hvis Sprog han ikke forstod. Han opholdt sig afvexlende i Norge, i Kjøbenhavn og i Oldenburg, hvor han ogsaa var Guvernør.

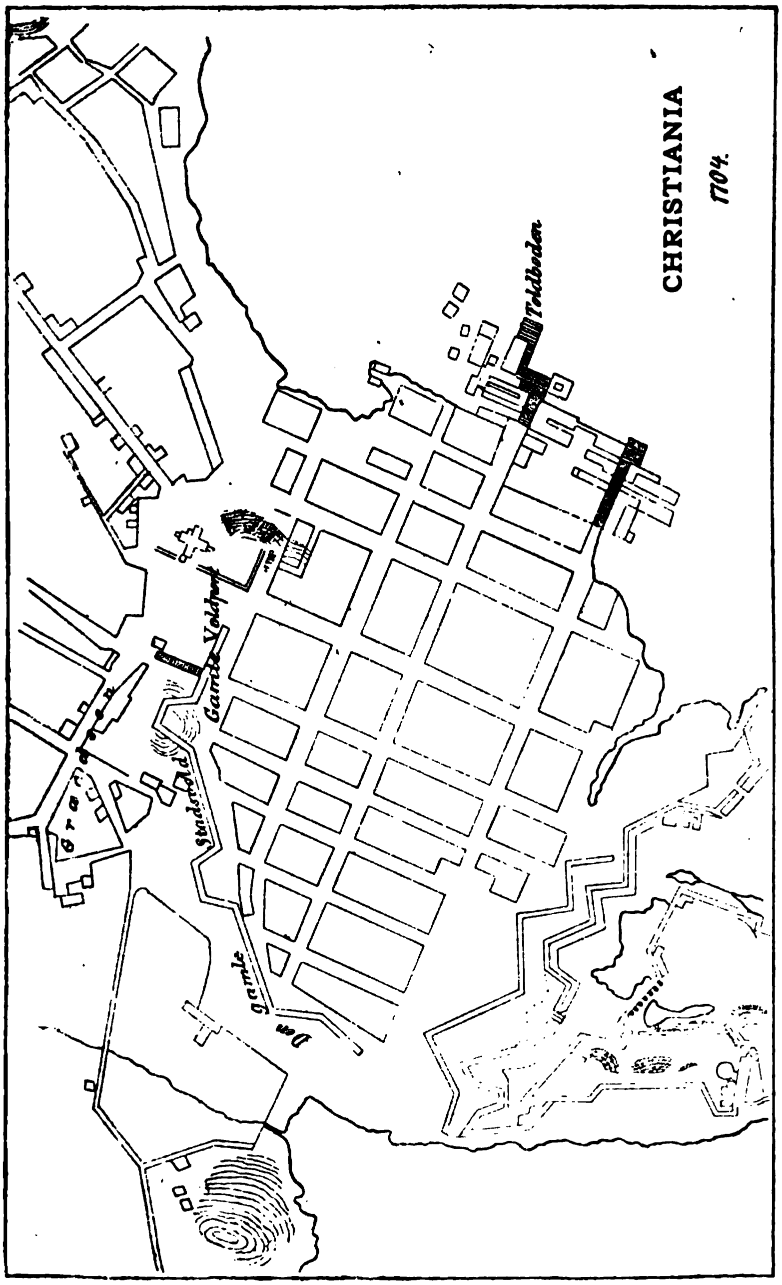
Embedsmand af flersidige Interesser, men han synes at have manglet Dømmekraft og staar for Eftertiden nærmest som en uheldig Projektmager. I denne Egenskab skal han især have fremtraadt under Frederik den fjerdes første Norgesreise [1] i 1704, da han fremsatte en Hoben Forslag om nye Fæstningsanlæg. Hans Stilling var forøvrigt dengang nylig bleven noget forandret, thi Kongen havde under 16de Februar s. A. oprettet en Regjeringskommission for Norge, der efter dens Forsamlingssted, Akershus Slot, fik det forældede og siden af Mange misforstaaede Navn «Slotsloven», og som skulde bestaa af nogle høie Embedsmænd under Forsæde af Vice-Statholderen. Slotsloven aabnedes høitidelig af Kongen selv den 11te Juni 1704.

Med flere af den høieste Embedsstand laa Gabel forøvrigt hyppig i Strid og Uvenskab. En af hans Uvenner var Stiftamtmanden Christian Stockfleth, Søn af Byens fordums Biskop og en i flere Retninger fremragende Mand. Han havde tjent som Diplomat, besad en for den Tid vistnok sjelden Kundskab i Norges Historie og fornemmelig dets Ret og havde under Forarbeiderne til Christian den femtes Lov arbeidet for at bevare de nationale Elementer i sit Fødelands Lovgivning. Under sine Berøringer med Gabel skal han ikke have kunnet holde sine satiriske Tilbøieligheder i Tømme, og Følgen blev, at han maatte forlade sin Stilling i sin Fødeby Christiania og sin kjære Eiendomsgaard Tøien for at blive Stiftamtmand i Bergen [2]. Med den nysnævnte Feltmarskalk Wedel var Gabel i den Grad bleven uenig, at gjentagne kongelige Reskripter maatte til for at paalægge dem Fred og Fordragelighed. Ogsaa med Generalløitnant Hausmann (den ældre) kom han i en Strid, foranlediget ved en liden religiøs Bevægelse i Byen, der senere skal omtales.

I Aaret 1700 optraadte Gabel imod det Uvæsen, som Fanter og Landstrygere allerede i en Menneskealder havde drevet her i Landet. Han skriver til Kongen herom saaledes: «Klapjagten paa Røvere og fordægtige Personer foregik den 4de Oktober. Her paa Akershus har jeg 44 Personer siddende, og idag (9de Oktober) har jeg fra Hedemarken Underretning om, at man der har faaet fat paa 86, hvad paa andre Steder, ved jeg ikke. Landet er i den

[1] Reisen er beskreven af U. C. Gyldenløve, hvis franske Manuskript oversattes af C. Engelstrup, der lod sin Oversættelse trykke i Christiania 1780.

[2] Se om Stockfleth fornemmelig Samll. t. N. F. Sp. o. Hist. IV. S. 293 flg.

CHRISTIANIA
1704.
Toldboden
Gamle Voldport
Stadsvold
Den gamle

Grad fornøiet herover, at det ikke kan beskrives, da Ingen længere kunde bo sikkert og uden Frygt, og var der blevet noget af Krigen, havde dette Folk gjort mere Skade end de fiendtlige Partier, hvorfor det ganske maa udryddes. Fire af Landstrygerne, hvoraf den ene var en af Skjelmernes Hovedmænd, havde brudt ud af tre Fangehul paa Slottet og om Aftenen spadseret ud af Fæstningen over Volden».[1] Statholderen fik gjennem et Reskript Tilkjendegivelse af Kongens Tilfredshed med disse Fantejagter.

Den Ros skal ikke kunne frakjendes Gabel, at han varmt interesserede sig for Norge og navnlig med Varme udtalte for Kongen, at Landet ikke maatte tilsidesættes for Danmark eller regjeres efter «Particulaires i Danmark, deres Egennyttighed» o. s. v.[2]. Han var heller ikke uden historisk og literær Sands, idet han optegnede nogle af sine Erindringer fra Frederik den tredies Tid, brevvexlede med Arne Magnusson om Norges ældre Statsret og lod Karter optage over Norges Kyst ligefra den gamle Grændse ved Götaelven op til Helgeland[3]. Han døde 1708.

Gabels Efterfølger, den aldrende General Johan Vibe, tidligere kommanderende General nordenfjelds, døde efter en kort Embedstid som Vicestatholder 1710, og nu kom Turen til Gyldenløves og Sophie Urnes Søn, Baron Woldemar Løvendal. Denne Mand var tidlig kommen bort fra Danmark og havde opnaaet en høi Anseelse ved den sachsiske Churfyrst Frederik Augusts (tillige Polens Konges) Hof i Dresden. Her havde Frederik den fjerde under sin Udenlandsreise lært ham at kjende, og han blev nu i 1710 indkaldt for igjen at forene den militære og civile Overbestyrelse i Norge, hvor Regjeringen lovede sig meget af hans militære Talenter, da Krigen med Sverige igjen var udbrudt. Løvendal kom til det danske Hof den 8de Juli 1710 og indtraf i Christiania den 26de August[4]. I 1711 foretog han sit bekjendte Streiftog ned i Viken eller Baahuslen. At han i de Par Aars Tid, han var ansat i Norge, var ivrig og nidkjær, kan ikke betvivles, men hans Ophold blev for kort til at

---

[1] Norsk Tidsskrift for Videnskab og Literatur, udg. af Chr. Lange, II. S. 255. Eilert Sundt, Beretning om Fantefolket, 2. Opl. S. 184.

[2] Se f. Ex. Norsk Tidsskrift l. c. S. 254 flg.

[3] Wilses Reise-Iagttagelser, I. S. 26.

[4] Noget før Løvendals Ansættelse havde Frederik IV. ladet en Platen opsende for at anstille en Undersøgelse af Slotslovens Embedsførsel. Da han kom ind i det forsamlede Kollegium og foreviste sin Fuldmagt, bleve, som han indberetter, Medlemmerne forfærdede, og de «*changerede couleur*».

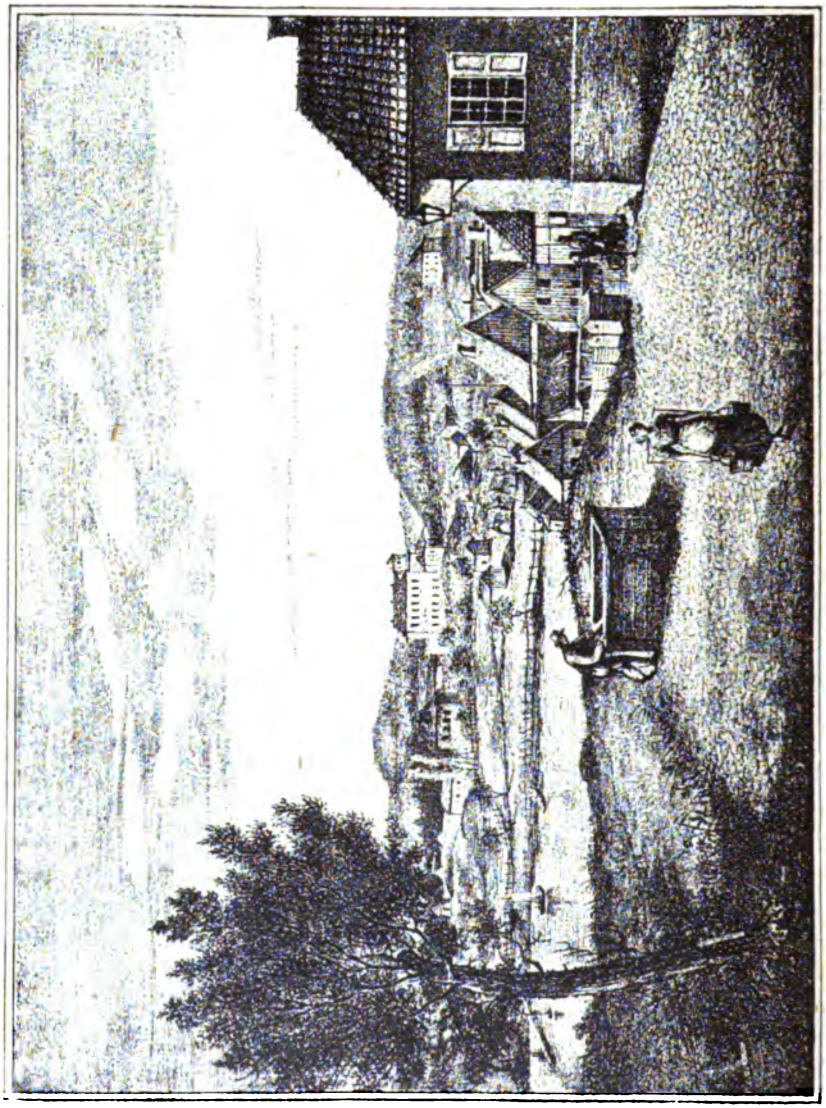
efterlade varigere Spor. Efterat han 1712 var vendt tilbage til Sachsen, vedblev han stedse at være en Ven af Norge, og reisende Nordmænd fandt altid hos ham en venlig Modtagelse. Han døde 1740.

Kort efter at Løvendal havde forladt vort Land, forfattedes af en Anonym en Panegyrik over ham paa Tydsk. Den er ikke bleven trykt og er saagodtsom ikke benyttet af Historikere, skjønt den haves i flere Afskrifter [1]. Den skildrer Forholdene med saa mørke Farver, at man næsten maa tænke paa den saakaldte «norske So», og er overhoved paatagelig ensidig, men den har dog sin Interesse, og dens Hovedindhold skal derfor her blive gjengivet i Uddrag.

«Norges Tilstande» heder det, var dengang, da Løvendal kom herop, yderst mislige, Embedsstanden var fordærvet og Administrationen ynkelig og svag. Ligefra Stiftamtmanden og ned til Sorenskriveren («den laveste Embedsmand») gjorde Enhver, hvad han lystede. Foged og Amtmand enedes broderlig om at flaa Naboens Hud, og Regnskaberne vare i den værste Forfatning. Præsidenter, Byfogder og Politimestere skulde være Tremarksmænd, om Loven maatte gjælde. Toldvæsenets Kontrollører, Inspektører, Visitører tilligemed Skibsmaalerne gjøre sig skyldige i Underslæb. Disse samme Personer havde i denne Hensigt udfundet en hidtil uhørt Fremgangsmaade («ein ganz nagelneuer Handgriff»), idet de havde oprettet mellem sig en saakaldt «Subdivitions-Cassa» i Christiania og «bei Profanirung des hochwürd. Sacraments des Altars» forpligtet sig til i den at nedlægge alle de Penge, de kunde underslaa, saa at disse hvert Fjerdingaar efter en vis Proportion skulde fordeles mellem Interessenterne. Dette havde ogsaa en Tidlang virkelig fundet Sted, indtil et værdigt Medlem af Interessentskabet røbede Sagen. Stiftamtskriverne, som havde de fleste Midler under sine Hænder, havde været uredelige og derved alene formaaet at opføre de «magnifike Palæer», der vare Vidnesbyrd om deres paa den Maade samlede Formuer. Navnlig havde en af disse gaaet overordentlig vidt i sine Besvigelser og sin luxuriøse Levemaade [2]

[1] Saaledes i det danske Rigsarchiv blandt Danske Selskabs Samlinger, skjænket 1749 af Henning Arnisæus Irgens (om hvem se Hjorts og Krags Efterr. om Røraas S. 327). Kun C. Deichman har kjendt Skriftet, der ogsaa findes blandt hans Haandskrifter.

[2] Hermed sigtes formodentlig til Christopher Mohrsen i Bergen, der 1711 grebes i en Kassemangel paa 100,000 Rdl. og kom paa Akershus Fæstning i 13 Aar.

Pipervigsbakken i dens gamle Skikkelse.

Linietegning efter et gammelt Lithografi.

«Sagbrugseierne, forsætter den anonyme Forfatter, lode aarlig skjære dobbelt saa megen Last, som de havde Ret til, eller idetmindste det dobbelte af det Kvantum, hvorfor de betalte Afgift. Massen af den skaarne Last var saa stor, at i den Krig, som nu førtes, havde en eneste Mand hàvt liggende Bord for 100,000 Rdl., der vare blevne aldeles ødelagte. Og dog er Brændeved her kostbarere end i flere Egne af Tydskland.

«Militærstanden fortjener ikke at roses, thi den mangler Disciplin, Øvelserne ske uden Raskhed, og Officererne sove ind paa sine Landgaarde mellem Fjeldene og tænke mere paa private Gjøremaal end paa at udføre Heltebedrifter [1].

«Den forrige Statholder [2] havde ment det vel, men han var en altfor gammel Mand, «havde vænnet sig til at drikke en stærk Spiritus» og var kun en ganske kort Tid i Embedet. Altsaa «Landet tiltrængte en Mand», og til almindelig Glæde modtog Løvendal det ham tilbudne Embede. Han havde kort i Forveien afslaaet Overanførselen over den danske Hær. Nu skyede han ikke den raa Aarstid og den farlige Søvei. Han forbedrede Justitsen, bragte Finantserne i Orden og gjengav Landet dets tabte *Splendeur*. Militærstanden blev korrigeret, den Øverstbefalende droges til Ansvar for sin Konduite, dengang den svenske Armee kom til Skaane, thi han var endog beskyldt for Korrespondance med Fienden og for at have taget svenske Stikpenge, hvorfor han i nogen Tid fik Arrest i sit Hus [3]. En anden, der en Tid havde holdt sig udenfor Tjenesten, traadte i hans Sted og er fremdeles Chef for Militsen. For at opdage alle Hemmeligheder og faa den fulde Sandhed at vide om de tidligere Misligheder blev Stabs-Sekretæren arresteret. Hvorledes han har besvaret de forelagte Spørgsmaal, vides ikke. Dog er han efter afgiven Forklaring for

[1] Forf. gaar endog saavidt, at han paastaar, at det var den norske Armees Feil at Svensken i 1710 kunde møde op i Skaane med den Hær, hvormed de Danske bleve slagne (ved Helsingborg).

[2] Altsaa Johan Vibe.

[3] Generalløitnant H. E. Tritschler, der (som den fraværende Feltmarskalk Wedels Stedfortræder) førte Kommandoen, blev virkelig afsat af Løvendal, og hans Sekretær Morsing blev arresteret. O. Vaupell, den dansk-norske Hærs Historie, I. S. 422. I Personalhist. Tidsskrift, 2. B. III. S. 31 berettes, at Generalinde Tritschler tilligemed Sekretæren havde foretaget en i Betragtning af Krigen høist paafaldende Reise til Stockholm, og at deraf reiste sig Mistanke mod Generalen. Denne Begivenhed er paa sidstanførte Sted af Udgiveren henført til 1715, men det er aabenbart, at det er skeet 1710.

den nuværende General-Auditør bleven fri for at undergives den Tortur, der allerede var paabuden. Flere skulle have været indviklede i disse Affærer. Man lod ved samme Tid arrestere en rig Kjøbmand fra Frederikshald, der beskyldtes for Korrespondance med Fienden[1]. Proviantforvalternes Færd blev undersøgt, og man spurgte dem, hvorledes det gik til, at de kunde leve paa en saa høi Fod og bygge saa prægtige Huse. Disse utro Husholdere bleve saaledes behandlede, at den stakkels Soldat dog herefter kan idetmindste faa ubedærvet Brød.

«Løvendal besøgte Kongsberg, («Königsberg ist der verdriszlichste Ort der Welt»), hvor Intet kunde undgaa hans skarpe Øine. Verket, der før havde været drevet med Tab, fik nu en erfaren »Cavalleer« fra Sachsen til Overberghauptmand. Denne havde som Fremmed mange imod sig, men Løvendal lod endel af Verkets Betjente arrestere paa Akershus Slot og en anseelig Kommission nedsætte i Anledning af begaaede Underslæb. Disse urolige Hoveder havde Intet imod at trække andre med sig i Ulykken, og saaledes fik man nøie Rede paa Sagerne. Den nye Berghauptmand drev Verket op, saa at det «i forrige Aar» indbragte 180,000 Rdl. Netto[2].

«Sagbrugseierne maatte bekvemme sig til større Afgifter. Ogsaa Fisketienden forøgedes; kun nordenfjelds havde man at kjæmpe med «ein interessirter Oberpriester» [3], der ikke undlod paa enhver Maade at bruge Chikaner.

«Under Christian den femtes Norgesreise havde det hændt, at en Bonde, som uretfærdig havde tabt sin Sag, opsøgte Kongen og præsenterede ham et smukt indbundet Exemplar af Norske Lov. Kongen spurgte, hvad hans Mening hermed var, og Bonden svarede: «Fader, tag Bogen med Dig igjen, vi har ikke mere Brug for den i Norge» [4]. Men nu reformerede Løvendal Retsvæsenet. Stiftamtmænd, Lagmænd og Sorenskrivere fik alvorlige Formaninger.

---

[1] Her sigtes aabenbart til Jochum Mathiessen og hans Søn Mathias Jochumsen, der i Juli 1710 førtes til Akershus Fæstning og længe maatte hensidde der i Bolt og Jern, men siden ganske frikjendtes for al Mistanke, se B. Moes Tidsskr. for den norske Personalhist. I. S. 210 flg.

[2] Om disse Kongsbergske Forhold findes udførlige Oplysninger i M. Th. Brünnichs Kongsberg Sølvbergverk, S. 249 flg.

[3] Biskop P. Krog?

[4] At denne Anekdote er urigtig, fremgaar allerede deraf, at Christian V. reiste i Norge 1685, og at hans Norske Lov først udgaves 1687.

Endel Lagstole og andre Dommerembeder vare besatte med gamle og udlevede Mænd, men disse fik nu habile Medhjælpere med Exspectance paa Embederne. Byerne vare i Forfald og Magistraterne uduelige. I de fleste Stæder (?) var der vel et Politi, men Christiania, det hele Lands Hovedstad, havde intet. Flere Byfogder kunde ikke undgaa Straf.

«Løvendal reiste omkring i Landet til Stæder og Landsbyer. O, hvilken Mængde Suppliker bleve ikke daglig overrakte ham underveis! De fyldte mange Sække. Folket jublede.

«Store Misbrug gik i Svang med Hensyn til de geistlige Embeder. Af hvilken Aand Præsterne vare Børn, kunde man bedst se af den aarlige Katalog over Processer for Overhofretten, thi over Halvdelen af disse angik saakaldte Præster. De dreve stærkt paa Handel. Dog vare de nordlandske Geistlige at undskylde, da deres Indtægt næsten kun bestod i Fisk. Søndenfjelds, hvor Præstekaldene havde rigelige Indtægter, havde mange Præster spillet under Dække med Toldbesvigere og befordret deres Lurendreierier. Hans Excell. lod sig de sørgelige kirkelige Forhold være magtpaaliggende, da han let begreb, at Befolkningen var slet funderet i sin Religion, at Skolerne[1] ikke duede, og at Børnene ikke af sine Forældre vænnedes til *piété* og Skolegang.

«Daglig stod Løvendal, Vinter og Sommer, op mellem Kl. 3 og 4. Han modtog og hørte alle. Pasquiller, som indsendtes under Skin af at være Suppliker, lagde han høimodig tilside og gav Ordre til, at hans Betjente ikke skulde modtage anonyme Skrivelser. Han unddrog sig ingen Byrde. Da en daglig Skat blev paalagt, ilignede han sig selv noget klækkeligt, for at ingen Anden skulde kunne begjære Fritagelse. Han drev det derhen, at istedetfor 200,000 Rdl., hvorpaa der var gjort Regning, indkom det dobbelte. Fra alle Kanter af Verden ventede man hans Post, og han fik Kundskab om, hvilke Breve hemmelig medførtes. Hans Korrespondance var forbausende stor, og hans Akkuratesse ganske utrolig. Han var misfornøiet med Postvæsenet i Christiania.

«Da han forlod Landet, vilde hans Gemalinde følge med, men blev syg paa Veien formedelst Vind og Storm og maatte vende tilbage til Christiania. Selv kom han til Kjøbenhavn. Man længtes efter at faa ham til Norge igjen. Men Grev Pflug i Sachsen var pludselig død og Hs. Excell. i hans Sted udnævnt til Overhof-

[1] hvilke dengang ikke existerede!

marskalk. Han søgte derfor sin Dimission af dansk Tjeneste til almindelig Bestyrtelse for Nordmændene og tog i Holsten Afsked med det danske Hof.

«Nu forfaldt Alting i Norge. Slotsloven gjør intet mere af Vigtighed, og Overhofretten agtes ikke mere. Retfærdigheden lider Nød, Gaver modtages igjen, Handelen ligger nede. Göteborger-Kapere optage Skibene, som derfor kun i ringe Mængde løbe ud.»

Saavidt Anonymen. Bæreren af hin Tids Traditioner, Carl Deichman, har ogsaa opbevaret et Par Træk af Løvendals Ophold i Christiania. Han lignede, siger Deichman, i flere Maader sin Fader og «indbragte her i Landet en Magnificense og et Udvortes, som Nationen ikke havde været vant til siden dennes Dage». Han gav Baller og Maskerader (de første i Christiania), men var for Resten i sit daglige Liv en streng Militær. Længe vidste man at tale om en Maskerade, ved hvilken Løvendal havde forelsket sig i Oberst Wilsters Datter, der forestillede en Hyrdinde. «De bleve usynlige for nogen Tid, og siden fandt man hendes Capot igjen ved Abildsø» (i østre Aker). Hans katholske Frue, der ei forstod Sproget, skal have spurgt, hvad *jaloux* hedte paa Norsk.

Carl den tolvte i Christiania. Biskop Deichman. Det sidste Kongebesøg.

Tydskeren Viereck [1], der blev Vice-Statholder efter Løvendal, døde allerede et Aarstid efter sin Ansættelse (1731). I hans Sted kom Griffenfeldts Svigersøn, Baron Frederik Krag, en allerede temmelig gammel Mand. Han omtales som en Mand af «ikke stort Begreb» og var, som ikke sjelden Tilfældet er med indskrænkede Mennesker, stivsindig og umedgjørlig. Dertil skal han have været egennyttig og «*brusque* i sit Væsen», og han var aldrig afholdt i Norge. Han skjeldte og bandte «Christianias Magistrat» og udlod sig offentlig med, «at han ansaa hver den for at være en Landets *traître* og Forræder, som raadede Kongen til andet, end at en Amtmand jo uden alt Ansvar maatte pidske og fængsle en Bonde, naar han fandt det for godt». Men af Kongen var han anseet som en ubetinget tro Undersaat og derfor i større Naade hos ham, end de fleste andre Medlemmer af den gamle Adel; Mistanken til dennes formodede reaktionære Planer var nemlig endnu ikke aldeles forsvunden [2]. En Foranledning til Krags Ansættelse tør muligens ogsaa søges deri, at Biskop Bartholomæus Deichman, hvis store Ind-

---

[1] I første Udg. af dette Arbeide er Viereck bleven kaldt «fordrukken» med Hjemmel i, hvad der siges i Meddelelser fra Rigsarchivet, I, S. 23. Men det paa det citerede Sted Anførte beror aabenbart paa en Forvexling med Johan Vibe, hvilket vil forstaaes, naar man efterser de ovenfor meddelte Uddrag af «Aufnéhme Norwegens».

[2] Dansk Maanedsskrift, udg. af M. Steenstrup, 1865. I. S. 53.

flydelse netop paa denne Tid begyndte at gjøre sig gjældende. Aaret i Forveien var forflyttet til Christiania fra Viborg, hvor Krag hidtil havde været Stiftamtmand[1].

Ogsaa de øvrige Medlemmer af Slotsløven i Krags Tid fortjene at omtales. Først var det Stiftamtmanden, Vilhelm de Tonsberg, († 1731), forflyttet hid 1710 fra en lignende Stilling i Bergen. Som saa mange af Datidens høiere Embedsmænd tilhørte han den nyskabte Adel eller Rangadel, der efter Enevældens Indførelse havde hævet sig paa det gamle Aristokratis Ruiner. Farfaderen, Anders Madsen[2], var en Jyde fra Haderslev, der som Trælasthandler

„Mad. Ellefsens Gaard".

i Tønsberg havde samlet store Midler, «man sagde, at Fanden om Natten kjørte Bord for Anders Madsen». Stiftamtmanden skal navn-

[1] Krag boede i en stor og i sin Tid elegant Gaard paa Nordsiden af Raadhusgaden mellem Dronningens- og Skippergaden, der indtil den seneste Tid var vel kjendt som «Mad. Ellefsens». Engang, da han paa sin brutale Maade vilde overfuse Assistentsraad Meklenburg, svarede denne: «Det er en meget smuk Gaard, som D. Excell. bor i, er den gjort her i Byen?» (Medd. fra Rigsarchivet, I. S. 23). Se forøvrigt om Krag Norske Samll. 8. I. S. 136.

[2] Om Familien se bl. A. Personalh. Tidsskr. 2. R. IV. S. 26 flg. Anders Madsens Broder var Jesse M., Rektor ved Chra. Skole og siden Sognepræst i Skien. Ogsaa hans Søn skulde frem paa den høiere Embedsbane, men døde allerede ca. 1679 som Kopist hos Ambassadør Just Høg (Norsk hist. Tidsskr. III. S. 115, 132).

lig have forstaaet at gjøre sig sin Stilling indbringende, og der fortælles, at da en senere Statholder (D. Vibe) engang ved Taffelet «moraliserede over egennyttige Betjente», svarede Tonsberg: «Deres Excellence taler om Egennytte, som Seneca om Rigdom, frygter jeg, men for min Del negter jeg ikke, at hvo, der vil bruge min Haand, jo ogsaa maa betale mine Handsker»[1]. Dernæst kom Etatsraad Hans Blixenkrone, Justitiarius i Overhofretten, hvis sørgelige Skjæbne i den følgende Tid, nedenfor vil blive omtalt,

Vilhelm de Tonsberg.

samt Lagmand Hannibal Stockfleth. Endelig var (1713—1717) Hans Nobel Medlem af Kollegiet. Dette var en ret mærkelig Mand. Han var født 1660 i Christianopel i Skaane, efter hvilken By han tog Navn, blev under den skaanske Krig Student i Kjøbenhavn og gjorde siden sin Lykke i Norge, forpagtede som Bergraad 1704 Tolden nordentjelds for 85,000 Rdl. sammen med Kommerceraad Schrøder og blev s. A. (1704—1720) Amtmand i

[1] Norsk hist. Tidsskr. IV. S. 510.

Romsdals Amt. To Gange gjorde han rige Giftermaal, med en Datter af den norske Landkommissarius Johan Garmann og med en Kjøbmandsenke i Brevig, uvist dog i hvilken Orden. Han døde som Etatsraad og jydsk Godseier 1732. Han var et godt Hoved, med flersidige Interesser, hvad man let forstaar af hans interessante Breve (især til Fr. Rostgaard), men Tidens kyndige Historieskriver Andreas Høyer omtaler ham tillige som en intrigant og egennyttig Person[1].

I de første Aar af den lange Krig mod Carl den tolvte førtes Kampen udenfor Norge, og Løvendals ovennævnte Indfald var for vort Lands Vedkommende den eneste Krigsbegivenhed tillands. Af mere Betydning var Søkrigen, i hvilken Tordenskjold vandt et større og større Navn. Han besøgte, som bekjendt, i den Tid jevnlig Norge og tilbragte Vinteren 1714 i Christiania. Hans Biograph, Rothe, fortæller herom følgende: «Smukke Fruentimmer, som Tordenskjold sin hele Livstid igjennem aldrig var en Hader af, samt lystige Selskaber, af hvilke der hele Vinteren igjennem fandtes nok i Norge, var, medens han i to Maaneder laa i Vinterkvarter, det fornemste og snart eneste, han fordrev sin Tid med. I Christiania og deromkring havde man ingen anseelige Lystigheder og da brugelige smukke Julestuer, med mindre man jo saa Kapt.-Løitnant Wessel buden til samme, og var en Indbydelse bleven forgjettet, turde han nok paa en artig Maade byde sig selv eller komme ubuden. En Slave af Komplimenter var han just ei, men forresten altid høflig og meget civil, og fortælles der mangfoldige lystige saa og forlibte Historier om ham, hvilke han samme Tid skal have bedrevet»[2].

Men imidlertid var Carl den tolvte kommen hjem 1715. Af alle sine Fiender hadede han maaske Danmarks Konge mest, og Norges Erobring var et af hans kjæreste Ønsker. At indtage et Land, for hvis Forsvarsvæsen der var sørget saa slet, kunde heller ikke forekomme en Konge, som ham, vanskeligt. Allerede i Marts Maaned 1716, kun faa Maaneder efter sin Hjemkomst til Sverige, brød Carl ind i Norge, opholdt sig ikke ved de nærmest Grændsen liggende Fæstninger, men drog, efterat have forenet sig med Ge-

[1] Chr. Bruun, Fred. Rostgaard og hans Samtid, II. S. 161, Høyer, Fr. d. IV. glorwürdigstes Leben, II. S. 80.

[2] Tordenskjold traf i Christiania ogsaa sammen med den af sin høie Alder bekjendte Drakenberg, dengang dog endnu neppe 90 Aar gammel, og havde et Sammenstød med ham.

neralerne Mörners [1] og Aschebergs Korpser, lige afsted mod Christiania og Akershus.

Følgerne af Vice-Statholder Krags Uduelighed og af det spændte Forhold, hvori baade han og Stiftamtmanden stode til sin Kollega,

Peter Tordenskjold.

[1] Mörner skal have været den, der fornemmelig havde tilskyndet sin Konge til Angrebet. Se nogle Anekdoter i Samll. til N. F. Spr. og Hist. III. S. 193. Allerede i Fredsaarene havde en svensk Adelsmand, Erik Ehrenbill, listet sig ind i Norge under Foregivende af at ville kjøbe Kalk og fundet Anledning til at tegne et Kart over Christiania-Fjorden med udførlig Beskrivelse over dens Havne. Stjernmanns Adels-Matrikel p. 1131, det Throndhjemske Selskabs Skrifter, II. S. 359. Et meget interessant Projekt til Norges Erobring, skrevet i 1713 af R. J. Fersen, som selv havde været her i Landet i en tidligere Krig, se Handlingar rör. Skandinav. Hist. III. S. 180 flg.

Nobel, udebleve ikke. Generalløitnant Hausmanns Forsøg paa at væbne de oplandske Kompagnier forpurredes af Stiftamtmanden, og da Nobel i Februar for et Øieblik havde bevæget Slotsloven til at tiltræde Hausmanns Mening, vidste Tonsberg at faa Beslutningen omgjort.

Imidlertid var Fienden rykket over Grændsen, og Sammenstødet ved Hølands Kirke havde fundet Sted. Den for Tiden kommanderende General, Tydskeren Barthold Heinrich Lützow til Thom i Smaalenene, var kommen til Christiania for at tage Del

Carl den tolvte.

i Slotslovens Forhandlinger. Vice-Statholderen bestemte nu først paa egen Haand, at man skulde levere Fienden et Hovedslag, og uagtet Hæren kun udgjorde 3000 Mand foruden Garnisonen, gav han Christiania-Patricierne, der indfandt sig hos ham, edeligt Tilsagn om ikke at forlade Staden, førend dette Slag var leveret.

Nobel protesterede, paaviste, at det nu var forsent, og at man kun vilde udsætte sig for den største Fare, og fik Lützow paa sin Side. Derpaa holdtes et natligt Møde i Slotsloven, af hvis Medlemmer det ene siges at have mødt beruset. «Hvad Ordres der bleve givne den ene Dag, bleve kontramanderede den anden; ingen Protokol blev ført, eller Nogens Votum hørt, Alting blev forrettet med Banden, Skjænden og Raab».[1]

Omkring den 20de Marts fik man vide, at Fienden hvert Øieblik kunde ventes til Christiania. Vice-Statholderen, Stiftamtmanden, Nobel og Biskop Deichman forlode derfor Byen; Lützow trak sig med sin Hovedstyrke til Gjellebæk, hvor hans Hær led den største Nød og kun ved patriotiske Opofrelser af nogle Borgere paa Bragernæs reddedes fra at hungre ihjel[2]. I Slotsloven, der nu holdt sine Møder først paa Bragernæs og derpaa i Skien, gik det fremdeles til med «Skjælden, Banden og Raaben».

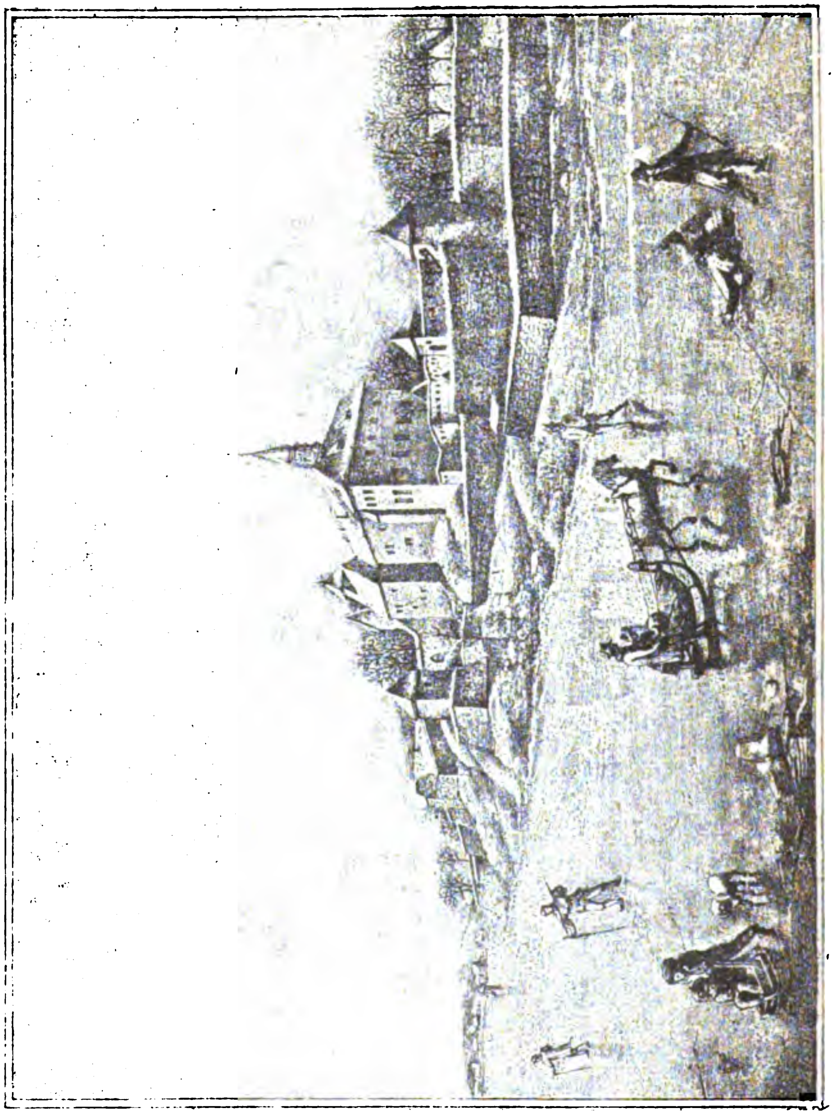
Naar saaledes Byens første Embedsmænd, militære og civile, forlode den ved Underretningen om Fiendens Nærhed, kan man ikke forundre sig over, at den øvrige Befolkning fulgte dette Exempel i saa stor Udstrækning, som muligt. De allerfleste Borgere toge Flugten til de omliggende Egne, medbringende, hvad de i Hast havde kunnet redde af sin Formue. Om Modstand synes der ei at have været Tale blandt Borgerskabet, og til nogen Virksomhed af de to Kompagnier, som dannede Stadens Borgervæbning, findes intet Spor. Denne Christianiensernes Uvirksomhed maa kun end mere forhøie vor Beundring for Frederikshalds Borgerskabs opofrende Patriotisme. Men Skylden maa væsentlig tilskrives Slotslovens uforsvarlige Ligegyldighed for at træffe de Foranstaltninger til Forsvar, som endnu i Februar havde været mulige.

Akershus Fæstning var, siden den sidste Gang (i 1567) var beleiret, bleven meget stærkere og var betydelig udvidet. Allerede Christian den fjerdes Formyndere havde begyndt at forbedre den, og denne Konge havde i Aarene 1623—1638 anvendt store Bekostninger paa det egentlige Slot, der nu blev saagodtsom nyt. Under Christian den femte indlemmedes hele Hovedtangen i Fæstningen, der saaledes fra nu af fik den samme Udstrækning og i det Hele det Udseende, som den beholdt indtil efter 1814. Kommandant

[1] Det maa erindres, at man her af Mangel paa andre Kilder er nødt til at følge Nobels egen Fremstilling. (Norske Samlinger, I. S. 134 flg.).

[2] Disse fortjente Borgere vare Otto v. Cappelen, Gabriel v. Cappelen, Søren Hansen Lemmich og Peder Busch. Saga, udg. af J. S. Munch, II. S. 232.

var i 1716 Oberst Jørgen Christoph v. Klenow [1], der holdt Fæstningen besat med 2000 Mand. Den 21de Marts kunde man iagttage

Zinkætsning efter et gammelt Lithografi.

Akershus.

[1] En Meklenburger af Fødsel, siden Generalmajor og Kommandant paa Citadellet i Kjøbenhavn. Hans Sønnedatter var gift med Philologen Jacob Baden. Se om Klenow: Bidrag til J. Badens Levnet af G. L. Baden, S. 37—38.

Fiendens Hær marscherende henad Isen paa Bundefjorden. Den udgjorde omtrent 7000 Mand. Da de Svenske kom indenfor Ormøsund ved Odden af Blegøen, vilde de drage langs under Egeberg ind til Byen, men hindredes heri ved Fæstningens Ild og maatte derfor tage Veien bag Øerne ud til Nakholmen. Derfra red Kavaleriet i Sprang over Isen, Mand efter Mand med nogle Skridts Afstand mellem hver for Fæstningskanonernes Skyld; ogsaa Infanteriet marscherede paa samme Maade en for en, indtil man naaede Ladegaardsøen. Derfra gik Toget om Bymarken og Akers Kirke ned i Christiania By. Her forefandt Svensken betydelige Forraad, thi Nobel havde ikke faaet sat sin Villie igjennem, at al Proviant og Furage saavidt muligt skulde bortføres eller ødelægges. Et Magasin i Oslo og nogle Søboder, hvis Indhold tilhørte Kongen, vare vistnok blevne ødelagte, men langt betydeligere Oplag baade af Kornvarer og Foder kom i Fiendens Magt; det foregaaende Aar havde nemlig været et særdeles rigt Høaar. Nobel glemmer ikke at tilføie, at alle de Rum paa Fæstningen, hvor Borgernes Eiendele skulde have fundet et Opbevaringssted, vare optagne af Vice-Statholderens, Stiftamtmandens og Biskopens Bohave og af den sidstes Bogsamling.

Selv tog Carl tilligemed General Mörner sit Ophold i Vaterland, i en liden, en tydsk Garver Polykarpus Reimann tilhørende Gaard paa Hjørnet af Store Vognmandsgade (nu «Carl den tolvtes Gade») og Rødfyldgaden, hvor man indtil den senere Tid endnu har villet paavise hans Værelse. Denne Reimann gik ogsaa under Beleiringen Svensken tilhaande paa forskjellig Maade[1]. Ogsaa Officererne indlogerede sig for Størstedelen enten i Vaterland eller i de «øverste» Huse i Byen. Ved Vor Frelsers Kirkes Port opstilledes fire smaa Kanoner. Ogsaa paa Kirkegaarden (hvor nu Johannes' Kirke staar) blev anlagt et lidet Batteri af Feltkanoner. For at berøve Fæstningen dens Vandforsyning lod Fienden Renderne afskjære ved hundrede Dragoner med Reimann, som fik syv Dukater for sin Umage, til Veiviser, men man begik her den Feil at ødelægge ei alene Fæstningens, men ogsaa Byens egne Postrender, og Svensken maatte derfor finde sig i at «opsøbe» skiddent Vand af Rendestenene. Fæstningen led derimod ikke synderlig af Vandmangel, thi ikke alene havde man de dybe Damme, men der indtraf tillige et heldigt, næsten mirakelagtigt Tilfælde, idet der paa

[1] Otto Holmboes Optegnelser, trykte i Stamtavlen «Holmboerne», Bergen 1868, S. 59.

Hovedtangen ved Mynten fremsprang en Vandstraale omtrent af en Arms Tykkelse, der holdt sig omtrent til Beleiringens Ophør[1].

Svensken manglede tilstrækkelig grovt Skyts, og denne Beleiring, den sidste, som Akershus har udstaaet, blev derfor egentlig kun en Indeslutning. Det var Fæstningen, som beskjød Svensken, og ikke omvendt. Det viste sig paa en for Fienden følelig Maade, at Gaderne i den gamle Del af Staden eller i Christian den fjerdes By vare snorrette og regelmæssige, thi fra Akershus af kunde man iagttage og skyde paa Enhver, der passerede disse Gader om Dagen. Herom heder det i en Samtidigs Optegnelser: «Fra Fæstningen vare de meget vigilante og skarpseende med deres Kikkerter til at træffe de Blaa og Gule. Vore egne Folk, hvoraf dog ikkun

Carl den tolvtes Bolig i Christiania 1716.

var faa i Byen, gik altid og viftede med et hvidt Tørklæde, hvorved de skulde kjendes fra Fæstningen og spares; dog bleve nogle Tjenestefolk trufne[2], thi Svensken passede paa og vilde gjerne holde sig bag eller nær vore, naar de skulde løbe hid eller did. Der blev stedse kanoneret fra Fæstningen og idelig om Natten

[1] Paalideligheden heraf er ved mange samtidige Vidnesbyrd sat ud over al Tvivl. Se fornemmelig Rektor Jak. Raschs Tale «Annua memoria diei 13 Jul. 1719 &c.» Hafn. 1720, 4. og Bussæus Frederik IV.s Dag-Register, S. 155, samt O. P. Lange, Varsel og Trøst imod Torden-Veir, Chra. 1753 (rariss.). Pontoppidans Danske Atlas, I. S. 331.

[2] Et Sagn vidste længe at fortælle, at Kong Karl, da han en Dag red gjennem Byens Gader, mødte en Pige, som havde vovet sig ud i Kugleregnen. «Vogt dig, min Flikka, for at komme her», raabte Kongen til hende, men i det samme tog en Kanonkugle hende af paa Midten.

bombarderet, saa der blev (især om Dagen) mange svenske Officerer og Gemene ihjelskudte, og laa paa Gaderne jevnlig døde Mennesker og Heste, hvilke om Natten bleve bortslæbte og begravne, hvor de kunde. Officererne, som faldt i eller nær Byen, satte de i Akers Kirkegaard».

For at gaa fri for Fæstningens Kanoner begyndte Svensken efter nogle Dages Forløb at bryde sig Huler og Gange igjennem Husene og Byen. Ved samme Leilighed foretoge de ogsaa en Undersøgelse af Kjelderne rundt om i Staden og fandt her adskilligt Bytte. En afskediget Underfoged, Müller, og en gammel forhenværende Gevaldiger, Storhammer, der siden begge tilligemed Polykarpus Reimann bleve dragne til Ansvar, viste et skammeligt Forræderi, idet de meddelte Fienden Underretning om, hvor Noget var at finde [1]. Den rige Henrik Carlsens Enke havde saaledes indmuret i sin Kjelder hele 40,000 Rdlr., som Svensken paa denne Maade fik fat paa. Derhos udpressedes en Brandskat, der, om man tør tro et samtidigt Privatbrev, udgjorde 7000 Rdlr. om Ugen. Ogsaa Byens Omegn blev brandskattet. Disse Plyndringer skulle ikke altid have fundet Sted med Kong Carls gode Villie, hvorimod General Mörner beskyldes for Haardhed og Havesyge.

Carl den tolvtes Udsigt til at blive Herre over Akershus beroede paa, om han kunde faa Forstærkning af Artilleri, naar Vandet blev aabent. I Mellemtiden gjaldt det altsaa dels at afskjære Fæstningen fra Tilførsel, dels at benytte sine Tropper, hvoraf han endnu kun behøvede en mindre Del i selve Christiania, paa bedste Maade i Stadens Omegn. En Del af den svenske Armee var saaledes længe stationeret ved Ravnsborg i Asker og stod altsaa kun en Mils Vei fra General Lützows norske Tropper ved Gjellebæk, uden at det dog kom til nogen Kamp mellem disse Hærafdelinger. Et andet Streifkorps kom, som bekjendt, paa sin Vei mod Kongsberg til Norderhovs Præstegaard, hvor den 28de Marts hin Affære fandt Sted, i hvilken Traditionen senere har ladet den navnkundige Præstekone spille en langt større Rolle, end den, Historien kan indrømme hende [2]. Men endnu opgav ikke Carl sin Plan at trænge

[1] Nogle Anekdoter om disse Forrædere læses i A. Fayes «Carl XII i Norge», S. 40—41.

[2] Om Anna og hendes paastaaede Krigsbedrifter har jeg skrevet en saavidt mulig udtømmende Afhandling i Historiske Skildringer, udg. af Selsk. for Folkeoplysn. Fremme, II.

frem mod Ringerike. I April Maaned sendte han saaledes henved tusind Mand under Oberst Schliffenbach til Bærums Jernverk og forsøgte at bortskaffe de Forhugninger, der vare bragte istand af Bønderne. Det hele Foretagende gik dog overstyr, skjønt Kongen selv, for at paaskynde det, havde begivet sig hen til Bærum [1].

Men medens saaledes den svenske Konge forgjæves ventede paa den Forstærkning, af hvilken hans Fremgang var saa aldeles afhængig, vare de Norske saa heldige at faa en betydelig Undsætning fra Danmark. Den 17de April kom nemlig under Admiral Christian Gabels Anførsel en Transportflaade til Frederiksstad, der førte 4000 norske Soldater tilbage til Fædrelandet og medbragte 10 Feltkanoner. Af de hjemvendende Tropper sendtes strax en større Del til det norske Hovedkvarter ved Gjellebæk; et andet Parti tilføiede, som bekjendt, de Svenske et Nederlag paa Moss.

Den 24de April kom en liden Jagt af Gabels Flaade op imod Christiania, og da Isen allerede tildels var gaaet op, lykkedes det den at naa lige til Akershus. Fienden forsøgte vel fra Pipervigen af at omringe og bemægtige sig hint Fartøi, men Fæstningens Ild tvang dem snart til at lade dette Forsæt fare, hvorpaa Folkene i Pipervigen toge Baadene bort og lagde dem ind under Fæstningen. Dagen efter, 25de April, kom en Fregat, der i sin Tid var bleven erobret fra Fienden, og som derfor benævntes «Svenske-Sofia». Den lagde sig paa Havnen og kanonerede af alle Kræfter paa Fienden i Byen, især i Vaterland. Den 26de naaede atter to Fregatter, «Høienhald» og «Vindhunden», hen til Isbredden, en Fjerding fra Staden. «Vindhunden» varpede sig derpaa op imod Lysakers Bro og kanonerede herfra dygtig paa en Del Svensker, der fra Ravnsborg og Bærums Verk vare paa Indmarschen igjen til Christiania; endel faldt ogsaa her, men det lykkedes dog Fienderne at faa stukket Ild paa Lysaker Gaard, hvor de havde meget af sit Bytte forvaret, saavelsom ogsaa for en Del at afkaste Broen over Sørkedalselven. «Høienhald» bugserede sig ind til selve Staden og beskjød dens Tvergader fra Havnen af, men om Natten fik Svensken fat i et Par Kanoner, som de fiskede op fra et General Hausmann tilhørende Skib, der under Beleiringen var ødelagt og sunket. Disse Kanoner plantede Fienden paa Toldboden (dengang beliggende

[1] Her fik den unavngivne Forfatter af den samtidige Beretning, vi i dette Kapitel have benyttet, (trykt i Militært Tidsskrift, B. 10), personlig den svenske Konge at se; han udbryder i denne Anledning: «Jeg tror ei, han har Mage i Verden».

paa Langbryggen) og beskjød derfra Fregatten saaledes, at den med Tab af nogle Døde og Saarede maatte bugsere sig ud igjen.

Tvende Officerer af den norske Armee, Fader og Søn, udviste i denne Tid et Mod, der fortjener at erindres. Kaptein Johan Christopher Koss (af en endnu her i Landet levende meklenburgsk Adelsfamilie) havde i sin Tid deltaget baade i Vilhelm den tredies irske og nederlandske Felttog samt senere i den spanske Arvefølgekrig og kjæmpet med ved Drogheda, Cortryk, Stenkirchen og Höchstädt. Nu var han Chef for det Skedsmoske Kompagni, men befandt sig under Beleiringen paa Akershus, hvor Kommandoen over Grenadererne var ham betroet. Ved flere Udfald fra Akershus lagde Koss en saadan Uforfærdethed for Dagen, at Carl den tolvte udbrød, at kunde han blot faa fat paa denne «Gubbe», skulde han snart vinde Bugt med de øvrige «Gossar». Iført menig Grenaders Uniform, men let kjendelig ved et hvidt Baand om Armen, faldt han omsider i et nyt Udfald den 27de April efter at være trængt frem lige til Gamlebyen. Efter den Næstkommanderendes Befaling trak nu de Norske sig tilbage til Fæstningen, men den Faldnes syttenaarige Søn, Sekondløitnant Christian Koss, der havde været uadskillelig fra sin Fader i disse Kampe, besluttede paa egen Haand at vove en Kamp for at redde hans Lig. Ledsaget af tre andre unge Løitnanter, hans fortrolige Venner (deriblandt en Hegermann), styrtede han sig ind blandt Fienderne, af hvilke de unge Nordmænd i en rasende Fægtning nedlagde flere. De to af Løitnanterne faldt, Hegermann blev fangen, men Christian Koss naaede, bærende sin Faders blodige Legeme paa sin Ryg, op igjen til Fæstningen [1].

Den 29de April om Natten mellem Kl. 11 og 12 trak Svensken sig endelig ud af Christiania, da Kong Carl indsaa, at han under de forhaandenværende Omstændigheder Intet kunde udrette. Den forstærkede norske Hær havde nu ogsaa fra Gjellebæk af begivet sig til Lysaker, og fra Akershus, hvis Besætning just feirede en Glædesfest i Anledning af Wismars Fald, kanoneredes usædvanlig stærkt. Svenskerne saa heri et Signal til alle norske Tropper

---

[1] Christian Koss blev senere Oberst ved det første Vesterlenske Regiment. Han døde ugift den 1ste Novbr. 1758, idet han paa en Embedsreise druknede i Byglandsfjorden i Setersdalen, og blev begraven i Byglands Kirke. Han havde bereist en stor Del af Europa og var siden bleven Eier af Omdals Kobberverk i Thelemarken. Hans Heltedaad fortælles udførlig paa Latin i Nachrichten von der adel. Familie Koss, Rostock 1789, Fol. Begivenheden er besungen af

i Omegnen om at samle sig imod dem. Modløshed blev almindelig, ja det heder endog, at Officererne begyndte at bede Byens Folk om god Behandling, om de skulde blive tagne tilfange. Den 30te April var Christiania renset for Fiender efter at have været besat i henved sex Uger. Svensken trak sig over Onstad Sund til den østre Side af Glommen.

En af Christianias Borgere, Styrmand og senere Handelsmand Hans Hansen Heitmann, havde, medens de fleste af hans Standsfæller vare flygtede bort, givet en smuk Prøve paa Kjækhed og Aandsnærværelse. Hans Heitmann, der tidligere havde faret som Overkonstabel paa Spanien og Portugal (rimeligvis paa et Defensionsskib), havde under Beleiringen frivillig taget Tjeneste paa Fæstningen og stod her ved den nu ganske sløifede «Myntens» Bastion, hvorfra Kongensgade og Kirkegaden bleve bestrøgne. En Nat var Ild opkommen i et af de nærmest under Akershus liggende Kvartaler, og Røgen og Dampen fra Brandstedet bares af Vinden lige mod Fæstningen, saa at man ikke kunde se, hvad Fienden foretog sig; man maatte altsaa frygte for, at denne skulde benytte Leiligheden til at overraske Akershus. Ingen turde nu vove sig ned i Byen for at dæmpe Ilden, førend Heitmann godvillig tilbød sig at gjøre det, om et halvt Snes Mand vilde følge ham. Kun to vare at formaa dertil, men med dem lykkedes det ham under største Livsfare to Gange efter hinanden at komme hen til Brandstedet og tilsidst at faa Bugt med Ilden. Kommandanten, Klenow, tilsagde ham en Belønning, da han med forbrændte Klæder vendte tilbage, men den udeblev. Først da Heitmann 19 Aar senere ved Autoriteternes saavelsom ved Vidners Erklæringer godtgjorde, hvad han havde udrettet, tilstodes der den, som det synes, forarmede og trængende Mand en aarlig Pension af 20 Rigsdaler.

Byen frembød efter Fiendens Afmarsch et sørgeligt Billede. Adskillige Huse vare haardt medtagne, nogle helt ødelagte. Mellem de sidste var den gamle Collettgaard (nu Boghandler Cappelens), hvis Eier James Collett havde lidt uhyre Tab. Med en anden ødelagt Gaard, hvis Beliggenhed er uvis (Byskriverenken Holst tilhørende), gik en stor Del af Magistrats-Arkivet tabt. I General Hausmanns

---

en af Samtidens berømteste Mænd, Frederik Rostgaard, og siden ogsaa af Provst Fr. Schmidt. Den unge Koss's Ven, Johan Diderik Hegermann, døde som Major. En anden Søn af J. C. Koss, Gustav Henrik, levede sidst som Kancelliraad og Toldvisitør i Flekkefjord.

Gaard (siden Latinskolens og nu Kirkedepartementets Lokale) sidder endnu en Bombe igjen i Muren som Minde om 1716.

En samtidig Brevskriver, hvis utrykte «Relation», dateret den 10de Mai 1716, findes i Karen Brahes Bibliothek i Odense, har udtalt sig saaledes om Tilstandene:

«Imidlertid søger det fattige Borgerskab i Christiania til sit Hus og Hjem igjen. Jeg har og voren derinde i disse Dage for at se til mit ringe Eiende, som desværre er ranet og bortplyndret, dog har mange ikke mistet ret meget, helst de, som have havt Folk i deres Huse, mens de, som Ingen i Husene har efterladt sig, de er miserabelt medhandlede. Husene midt i Byen er for Skud befriet, alene de, der havde Udsigt til Fæstningen, de se bedrøvelige ud. De svenske Fanger rense Gaderne allevegne, og er nu gjort Anstalt til Vandets Istandsættelse med videre, saa jeg tror vel, Slotsloven udi indkommende Uge sig til Christiania vil begive. De svenske Fanger bliver paa trende Veie til Bergen henførte, 50 Mand hver Gang under Escorte af et lidet Mandskab, af Almuen fra Foged til Foged, og skulle underveis behøves Fanger til Tjeneste enten hos Præst, Proprietær eller Bonde, bliver de imod Kvittering leveret sammesteds for deres Føde at arbeide».

Akershus Beleiring havde været Gjenstand for Opmærksomhed langt udenfor Norges Grændser, thi hele Europa fulgte stedse Carl XII.s Bevægelser med spændt Forventning. Blandt dem, som meget interesserede sig for, hvad der foregik der, var saaledes Prinds Eugen af Savoyen[1]. I Danmark havde der hersket den største Ængstelse og Bekymring. Vice-Statholder Krag havde skrevet til Kongen den 28de Marts: «Kommer der ikke uden Ophold hurtig Hjelp af Skibe og Folk, er Norges Rige i største Fare». Kong Frederiks alvorlige Frygt afspeiler sig i en Depesche, skreven til hans Gesandter i London, Berlin og Petersburg paa samme Dag, paa hvilken Vice-Statholderen skrev det Brev, som ovenfor er citeret: «Her kan Kongen af Sverige sætte sig i en formidabel Stand og afværge, hvad der ellers kan gjøres imod ham. Overfor denne ulykkelige Begivenhed maa vi lade alle andre *Desseins* fare og mere se paa vore Landes og Rigers Konservation, end paa en rigourøs Fortsættelse af Krigen». Kongen havde lidet Haab om med egne Kræfter at kunne drive Carl den tolvte ud af Norge og

---

[1] W. N. de Seue's Levnetsløb, Christiania 1811, S. 61.

havde allerede begjæret russiske Hjelpetropper for at anvende dem i vort Land [1].

I 1718 undgik vistnok Christiania at hjemsøges af Fienden, men Frygten for en Gjentagelse af Begivenheden i 1716 var dog stor. Det var visselig alene Carl den tolvtes uventede Død den 11te Decbr., der reddede Frederiksten fra at erobres, og var denne Fæstning falden, vilde en ny Beleiring af Akershus ikke have været at undgaa. Nogle samtidige Breve, der hidtil ikke have været trykte eller kjendte, kunne oplyse os herom [2]. Følgende Uddrag af disse Breve skulle derfor her anføres:

Christiania 5te Dec. 1718. Generalmajor Ahrenholt kom fra Frederiksstad iaftes og var hos Hr. Konferentsraad Tonsberg, han trøstede os vel og forsikrede, at vi ikke skulde komme til at flytte, saasom der nu var overalt gjort tilstrækkelig Anstalt at hindre ham og gjøre Modværge, og, hvad det koster, saa skal Christiania, Bragernæs og Sølvværket blive mainteneret.

Bragernæs 6te Decbr. 1718. Nyt havde jeg Intet idag med Posten, hvorvel jeg havde et Brev fra Mons. Skierenbeck. Han skriver, at vi næst Guds Bistand haver ingen Fare for Svensken, og Statholderen er nu resolveret ikke at flytte hans Gods fra Christiania, siden han bekom de sidste Breve fra Generalen.

Christiania 5te Decbr. 1718. Var ønskeligt, at Generalen vilde se *mainteneret* den Forsikring, han skal have passeret til Vice-Statholderen, at udholde Fienden fra Christiania og Drammen, hvilket jeg vil haabe, Gud skal gjøre, men de idelige Retræter, Vore benytter sig af, frygter jeg videre skal komme i Brug, om Iserne sig skulde lægge. Gud staa os bi og være med vores Folk ved Blakjer Skandse, som siges at ville attaquere Fienden, der alt i Mandags, om ei før, der var udkommen og Vore derover *retireret* paa denne Side Glommen, aleneste Oberst Prætorius, som meldt, med 600 Mand bedækker Blakjers Sund, om Vore skulde efter Formening ved erholden *Succurs* gaa over igjen, dertil Gud give dem Mod og Mands Hjerte.

Christiania 9de Decbr. 1718. Jeg sender herindi det Nyt, Frederikshalds Post har medbragt, samt det Nyt, som er fra Trundhiem. Jeg synes, det ser ikkun slet ud nordenfjelds. Skulde det *continuere*, at *Svecus* har forladt Trundhiem og søger at komme herhed, bliver Norge paa alle Kanter ængstet. Ved Blakjer er nu en stor Del af Armeen samlet for at secundere Obr. Prætorius. Gud lade ham ikke blive Mester af bemeldte Skandse, thi ellers er det vel at befrygte, at han med langt større Magt skal søge at komme i Oplandene for at conjungere sig med de Trundhiemske Tropper, om han ellers skulde trænge sig igjennem, som den allerhøieste Gud forbyde.

---

[1] E. Holm, Studier til den store nordiske Krigs Historie, Dansk hist. Tidsskr. 5. R. III, S. 14. Ogsaa i Danske Samlinger, 2. R. I, S. 233 findes nogle Bidrag til den store nordiske Krigs Historie, meddelte af O. Vaupell, der ere af Vigtighed for vort Emne. Om Felttoget i Almindelighed se forøvrigt J A. Lagermark, Karl XII.s Krig i Norge 1716, Upsala 1883.

[2] De findes i en, som det synes, samtidig Afskrift i et lidet Bind Aktstykker, der i sin Tid har tilhørt Statsraad Carsten Anker og for Tiden er i mit Værge.

I Anledning af, at de Farer, hvorfor Norge havde været udsat i denne Krig, lykkelig vare afværgede, holdtes siden i mange Aar hver 13de Januar en aarlig Takkefest i vort Lands Kirker. Den bortfaldt fra 1766 af i Anledning af den dansk-norske Prindsesse Sophia Magdalenas Giftermaal, med den svenske Thronfølger Gustav. I en vistnok af Faa kjendt Samling af «Gudelige Sange og Psalmer» af J. Nimb [1] (Kbhvn. 1741) findes to særlig for denne Kirkefest digtede Psalmer.

I 1719 gjorde Kong Frederik atter et Besøg i Norge, ledsaget af Kronprindsen. De kom tilsøs op til Laurkullen den 22de Juni og Dagen efter til Christiania. Grunden til Reisen var, at man vilde benytte Forvirringen i Sverige efter Carl den tolvtes Fald til et Angreb paa Baahuslen, hvilket ogsaa paafulgte, og hvor Tordenskjold nu indtog Marstrand. Kongen tog i Christiania ind hos Stiftamtmand Tonsberg i en Gaard, der var tilfalden Kronen formedelst den tidligere Eiers, en Tolders, Besvigelser, rimeligvis altsaa i 1705. Af Festligheder i Byen under Kongens Ophold omtales et Bal hos Vice-Statholder Krag [2], men større Interesse har det, at Byens Latinskoles nye Lokale (det nuværende Kirkedepartements Gaard), der var indkjøbt for en af Kongen skjænket Sum, i hans og Kronprindsens Nærværelse indviedes ved en Tale af Rektor Rasch den 13de Juli.

I 1712 var den bekjendte Bartholomæus Deichman, født i Kjøbenhavn 1671, fra Viborgs Bispestol bleven forflyttet til Christianias [3]. Han var netop paa den Tid kommen i høieste Naade hos Kongen og bevarede sin Indflydelse gjennem hele dennes Regjeringstid. I Frederiks senere Aar var han at regne for Norges mægtigste Mand og en af de mest formaaende ogsaa i Danmark. Han præsiderede i den berygtede hemmelige Kommission, der gjorde flere danske og norske Embedsmænd ulykkelige, deriblandt Justitiarius Blixenkrone i Christiania, der for Bestikkelighed mistede

[1] Forf. (i sin Tid Kapellan i Throndhjem, siden i Kjøbenhavn) nævnes ikke hos Nyerup, men derimod hos Worm og i Erlandsens Efterretninger om den nordenfjeldske Geistlighed, samt i Brandts og Helvegs Danske Psalmedigtning, B. 2. Forf., en Lollik af Fødsel, var i Christiania 1747 paa Flaaden, der i hint Aar ledsagede Frederik V. til Norge.

[2] Carl Deichmans Anmærkninger til Frederik IV.s Historie, trykte i Skoleprogrammet for Sorø Akademis Skole for 1865.

[3] Blandt det meget, der er skrevet om denne Mand, fremhæver jeg: Chr. Bruun, Rostgaard og hans Samtid, S. 268 flg.

sit Embede og maatte betale en Mulkt af 10,000 Rdlr. Biskoppen havde at bestille med den paatænkte nye norske Matrikel og visiterede Kongsbergs Sølvverk, ikke at tale om hans allerede omtalte Befatning med Christiania Kommunalanliggender. Sine Svigersønner og Venner trak han frem, og sine Indtægter forøgede han ved

Biskop Bartholomæus Deichman.

ikke altid priselige Midler; han drev f. Ex. Aagerforretninger — «tolv Procent kaldtes dengang i Christiania en høiærværdig Rente» [1] — og tog sig betalt af Præster for at skaffe dem Befordring [2]. Sin Residents i Oslo leiede han bort for at bo inde i Byen, men om hans Forhold til sine Samtidige her vides ellers ikke stort. En af hans Hovedinteresser var at samle Bøger, og hans Bibliothek var et af de anseeligste paa den Tid. Det solgtes efter hans Død.

[1] Norsk hist. Tidsskrift, 2. R. VI, S. 62.
[2] L. Daae, Joh. v. Bülows Papirer, S. 1—16.

Deichmans Indflydelse hang sammen med Anne Sophie Reventlows Forhold til Kongen og hendes Ægteskab med denne 1721. Da imidlertid en af Ministrene, Geheimeraad Ditlev Vibe havde søgt at hindre «Fyrstinden af Slesvigs» Ophøielse til Rigernes Dronning, bevirkede dette en Forandring i det norske Statholderskab: Krag kom til at gaa af med 4000 Rdlr. i Pension, og Vibe

Statholder Ditlev Vibe.

sendtes til Christiania, dog ikke som Vice-Statholder, men som virkelig Statholder 1722. Ved denne Leilighed blev nu Slotsloven, en, som det synes, i det hele mislykket Institution, ophævet. Forholdet mellem den nye Statholder og Deichman blev ikke det bedste. Vibe, en aldrende, ugift Herre, synes imidlertid ikke at have udfoldet stor Virksomhed og omtales af Samtiden som en Epikuræer.

En af Christian den sjettes første Regjeringshandlinger var at afsætte Deichman (18de Oktbr. 1730) og at befale Undersøgelser anstillede om hans Forhold som Embedsmand m. v. Dette bratte Omslag knuste den hidtil af Lykken uafbrudt begunstigede Mand aldeles. Han døde 17de April det følgende Aar, og der

ymtedes om en «philosophisk Dødsmaade», eller om at han, kjed af Livet, skulde «have blottet sig og lagt sig saaledes paa et Stengulv, til han blev forkjølet, hvoraf han døde»[1]. De Smædeskrifter om denne Mand, der sneg sig omkring og afskreves af Datidens «curieuse» Folk, ere fulde af de grovest mulige Beskyldninger mod ham, udentvivl tidt overdrevne, men ligesaavist heller ikke altid ugrundede[2]. Trods sine ypperlige Evner og sin medfødte Dygtighed som Administrator har han neppe udrettet synderlig meget af varig Betydning. Hans Søn var Hædersmanden Carl Deichman, hvis Optegnelser ovenfor ere benyttede, og om hvis smukke Gave til Christiania By vi senere skulle høre.

Samme Aar som Deichman, døde hans Modstander Vibe. Han efterfulgtes i Statholderskabet af den rige Grev Christian Rantzau, en lærd Herre, bekjendt af sit Forhold til Holberg, (thi *han* er den *vir perillustris*, hvem denne har tilegnet sin latinske Selvbiografi) og af sin interessante Brevvexling med Hans Gram[3]. Som Statholder synes han ikke at have duet stort og blev i 1739 afskediget, da man ansaa Embedet for overflødigt, og først i 1751 udnævntes en Vice-Statholder. «Den norske Nation», skriver Carl Deichman, «har Intet at klage paa ham, men da han Intet kunde udrette, tabte han noget af sin Indflydelse hos den, endskjønt han var en populær Herre, som gav enhver, hvad dem tilkom, og holdt et artigt Hus og aabent Taffel». Om hans Grevinde fortalte man, at hun havde ladet sig kalde «*Vice-reine de Norvege*».

Medens Rantzau var Statholder, havde Christian den sjette besøgt Landet, ledsaget af sin Gemalinde Sophia Magdalena, den første Dronning, der havde været i Norge siden 1648 Kongeparret optraadte ogsaa her med stor Pragt og Ødselhed, en talrig Hofstat medfulgte, og længe vidste man at tale om, hvilke Besværligheder Kongeskydsen havde voldt Almuen[4]. For Christiania havde Reisen imidlertid, som vi ovenfor have hørt, foranlediget vigtige Begunstigelser i Henseende til Handelen. Kongen havde ogsaa ved

[1] Samlinger til jydsk Historie, II, S. 25.

[2] De ere omsider blevne trykte i Chr. Bruuns Rostgaard og hans Samtid, II, S. 228—238. Til den mærkeligste af dem, der er skreven paa Latin, er Digteren Tøger Reenberg nævnt som Forfatter.

[3] Grams høist mærkelige Charakteristik af Nordmændene er optrykt i Vidar, udg. af L. Daae og Y. Nielsen, I.

[4] L. Daae, Af J. v. Bülows Papirer, S. 144—145. Denne Reise er udførlig beskreven i en Foliant: J. Kjerulf, Journal over K. Christian VI.s Reise, Kbhvn. 1745.

samme Leilighed skjænket Staden den Bygning til Raadhus, som var bleven konfiskeret ved Toldsvigsaffæren i 1705, og som indtil for ikke lang Tid siden vedblev at benyttes som saadant af Byen.

Frederik den femte havde allerede lige fra sin Thronbestigelse den Plan at besøge Norge. Det var endog paatænkt, at Reisen skulde forherliges ved Oprettelse af en egen norsk Ridderorden, og Statsministeren, Grev Holstein, forhandlede i 1747 — netop 100 Aar førend Olafs-Ordenen oprettedes — derom med den sædvanlige Konsulent i historiske Anliggender, Hans Gram. Denne havde foreslaaet, at Dekorationen skulde forestille en Forening af Elephanten med den norske Løve: *Arctoo* (s. Norvagico) *virtus Elephanti juncta Leoni.* Ordenen blev imidlertid opgiven [1], men Reisen gik for sig 1749. Kongen kom til Christiania den 3die Juni og blev modtagen ved Egeberg af de fornemste Embedsmænd samt de rigeste Kjøbmandssønner tilhest. En Æreport var opreist paa Torvet og en Fontæne bragt istand, hvoraf der sprang rød og hvid Vin. Om Aftenen var den hele By illumineret. Sin Bolig tog Kongen i den senere «Mangelsgaard» hos den yngre Generalløitnant Hausmann, men flyttede senere til den nuværende Finants-Departementets Gaard i Prindsens Gade, hvor General Arnold boede. Naar undtages en liden Udflugt til Frederiksstad og Frederikshald, fordrev Kongen sin meste Tid her i Byen med at se de franske Skuespillere, som han havde ført med sig fra Kjøbenhavn, spille Komedie, rimeligvis paa Raadhussalen. Stundom morede han sig ogsaa med Hazardspil med sine Geheimeraader, men til noget Forsøg fra hans Side paa at lære Forholdene i Norge at kjende findes intet Spor. Derimod var det naturligvis for Byens Folk en stor Sag at faa se Kongen; hvergang han sad til Taffels, bleve derfor «nogle hundrede Tilskuere af alle Slags Folk» indladte for at nyde dette Syn. Hos General Arnold var der Selskab; kun 11 Gjester spiste dog sammen med Kongen selv, 24 ved Marskalktaffelet, og Resten ved «Kammerborde». Kongen drak her Skaaler for «alle Norske», «Norsksindede» og de «norske Gjenter»; for hver Skaal løsnedes Kanonskud lige indtil 27 ad Gangen. En anden Dag var der Gjestebud for Kongen paa Ladegaardsøen, der var offentlig Eiendom og nu, siden Statholderskabet var ubesat, var henlagt til Stiftamtmanden, dengang den

[1] Se Werlauffs Oplysninger om denne Sag i Illustr. Nyhedsblad, Chra. 1859, No 21.

rige Generalløitnant og Geheimeraad Rappe[1]. Der stod et stort Træhus med mange store og smaa Værelser, og «derhos den største Have i Norge, omtrent en Trediedel saa stor som Rosenborg Have»[2]. Ogsaa her blev drukket Skaaler under Kanonskud o. s. v. Kongens Nedladenhed pristes meget i disse Tider; «*il possédait l'art de s'abaisser sans s'avilir*», siger Carl Deichman, som selv var tilstede. Da man talte til ham om de daarlige Veie i Norge, sagde han: «Sie haben uns auf die Hände geführt». Folk af «Stand» fik Lov at kysse hans Haand, men han vilde ikke tillade Nogen at kysse paa hans Klæder, som før var et almindeligt Taknemmelighedsbevis, og som bl. A. de tre Kjøbmænd i Christiania vilde gjøre, der havde faaet sig Toldforpagtningen overdraget. Men paa Penge skal han have sparet.

Christiania havde i den korte Tid (omtrent 14 Dage), som Kongen tilbragte der, en sjelden Mængde af fornemme Gjester. Flere europæiske Magters Gesandter havde nemlig fulgt med, saaledes Baron Korf fra Rusland, der kom med en Fregat paa 18 Kanoner, og derhos ogsaa engelske, svenske og preussiske Envoyés. De to sidste Magters Sendebud vare paa Grund af Dagens politiske Forhold de mindst velseede, medens derimod Russeren, der skulde arbeide paa en Alliance, idelig var om Kongen. Veiret var i lang Tid regnfuldt, saa at Biskop Erik Pontoppidan, der var kommen hid fra Bergen, fandt Regnen værre end paa sit Hjemsted. Det var næsten umuligt at opdrive Vogne i tilstrækkeligt Antal, saa at man idelig maatte frygte for at komme til Hove i vaade Klæder. Paraplyer vare endnu ukjendte i Christiania; Pontoppidan foreslog derfor sine Venner «at indføre hos sig den bergenske Mode, at lade bære de saakaldte Parapluis over Hovedet, naar man ikke er forsynet med en tillukket Vogn». Ogsaa Logis og Bevertning blev det vanskeligt nok for de mange Tilreisende at erholde, skjønt Byen sees at have gjort store Fremskridt siden den Hylding i 1656,

[1] Denne Mand var bleven rig ved Giftermaal i Christiania. Han var her ikke yndet. Stiftsprovst Holmboe skriver om ham ved hans Død 1758: »2den Dec. døde Gen.-Løitn. Rappe i Kjøbenhavn efter nogle Aars urolige Omflakken. Han var født i Frederikshald 3die Okt. 1679. Var yndet af Faa, medens han levede, begrædt af Ingen, da han døde, saa han ved sin Død gjorde Verden den største Tjeneste, han nogensinde har gjort. 3 Stene i Blæren». Se om ham Norske Stiftelser, III, S. 911, Stampes Erklæringer, II, S. 493 flg. Norsk hist. Tidsskrift, 2. R. II paa flere Steder.

[2] Rosenborg Have var dengang meget større end nu.

som vi ovenfor have beskrevet. Navnlig behøvede man ikke som dengang at gjøre saa extraordinære Foranstaltninger for at faa Grønsager, thi nu havde man i Forstæderne forlængst anlagt store Haver og dyrkede der de Væxter, som man før i den Tanke, at de ei kunde gro i Norge, havde hentet fra England og Holland[1].

Dette er det sidste Besøg, en regjerende dansk-norsk Konge har gjort Norge. Senere saa man kun Prindser. Christian den syvende har, ligesom i en tidligere Tid Frederik den første, aldrig seet Norge for sine Øine.

[1] Foruden i et Mskrpt. paa det st. kgl. Bibl. (Kall. 226 Fol.) haves Efterretninger om dette Kongebesøg ogsaa i Höpfners Postrytter for 1749. En Fortælling af C. D. Biehl (Dansk hist. Tidsskr. 3. R. IV, S. 223 om, at Kongen, «da Drikke-Sygen endnu herskede i Norge med største Magt, vilde vise sine Undersaatter, at han var Mand for at bære sin Flaske og vise sig som en Helt paa denne Bane», tør vel betragtes som en Sladderhistorie, thi om end Frederik V. var hengiven til Bacchus, lagde han dog neppe denne Svaghed saa offentlig for Dagen.

Literære og kirkelige Forhold.

Bogtrykkerkunsten banede sig meget sent Vei til vort Land og optræder der først et Par Menneskealdre efter, at den var indført endog paa Island. Da Christiania anlagdes, fandtes endnu intet Trykkeri i Landet. Heller ikke kūnde den nyanlagte Stad just rose sig af Lærde eller Forfattere. Kun gaves der efter hinanden et Par Læger af et vist Navn, nemlig Dr. jur. & med. Peder Alfsen (tillige, og det, mærkelig nok, før Gymnasiets Oprettelse, udnævnt til Professor philosophiæ i Christiania) og efter ham Tydskeren Dr. Otto Sperling [1].

Datidens Latinskole var nærmest bestemt til at uddanne Præster og betragtedes som en geistlig, mild Stiftelse. Skolepenge betaltes ikke (saadanne indførtes først ved Skolernes Reform 1799 og 1806), de fleste Elever havde endog for en væsentlig Del Kost og Klæder af Skolen. Alle Klasser vare samlede i et eneste stort Værelse, hvor Rektor og Konrektor underviste Mesterlektien og de underordnede Lærere (Hørerne) hver sin Klasse. Idelig vare Disciplene optagne med Kirkesang ved Bryllupper, Begravelser o. s. v. saavel som ved de da hyppige Gudstjenester om Hverdagene. De

[1] Sperling efterfulgte Peder Alfsen 1631 og forlod Christiania efter et Par Aars Ophold. Hans mærkelige Selvbiografi, oversat i Uddrag af S. B. Smith, Kbhvn. 1885, indeholder mange interessante Træk ogsaa for Norges Vedkommende, men kun ganske lidet om Christiania By.

ældre Elever, der benævntes «Degne» i Modsætning til de yngre, som hed Peblinger, vare tidt stivskjæggede Karle og førte stundom et vildt Liv.

Nogle Skolebegivenheder kunne her faa en Plads; de ere samtlige hentede fra Domkapitlets Forhandlingsprotokoller. En Søndag i Mai 1637 havde endel Skoledegne begivet sig over til «den øde Klostermur» paa Hovedøen, hvor de holdt sig lystige med Drik og Sang. Her kom de i Klammeri med en Skrædder, som klagede til Rektor. Hovedmanden tilstod og «undskyldte sig» med Drukkenskab. Han maatte da staa Skoleret, idet «ti Skolepersoner gave ham hver 2—3 Slag af tre Ris». Værre gik det i 1633 en Pebling, en Præstesøn fra Eidsvold, Svend Povelsen, som to Gange efter hinanden havde forsøgt at stikke Ild paa Latinskolen, der dengang endnu havde sit Lokale i Gamlebyen. Den sidste Gang havde han listet sig ind i Skolestuen og lagt Ild under den nederste Hørers Stol. «Ilden havde han svøbt i Klude og lagt Feuerstikker smaaskaaren ovenpaa, og laa det saa og ulmede, indtil Hans Kleinsmed kom at slaa Laas for Skoledøren». Nu blev Synderen «anfrittet» af *Domino conrectore Johanne Paulino* og flittigen examineret. «Bestod han da strax paa Lektiehuset udi Borgermester Laurids Ruses Nærværelse og Paahør, at han saadant havde gjort, paa det, naar Skolen var afbrændt, han da kunde komme hjem til sine Forældre igjen og blive Skolegangen kvit. Men efterdi hans Vert Thomas Villumsen ikke vilde selvanden borge for hannem til videre Beskeden, blev han efter Bispens Betænkende overantvordet Slotstjeneren Christen Andersen til Varetægt. Den 26de Marts 1637 efter velb. Hr. Statholders og Bispens Villie og Befaling stod Svend Povelsen Skoleret udi *lectoris* og *pastoris præsentia*, hvert Skolepersone fra den øverste til den nederste, store og smaa gav hannem hver tre Slag af to Ris, siden ogsaa Konrektor og de tvende øverste Hørere straffede ham hver særdeles. Han blev strax efter saadan Exekution Byen forvist og maa ei tilstedes til Byen at komme uden høie Øvrigheds Bevilling». Ved den Tid, da Enevoldsmagten indførtes, var Mag. Søren Udbineus Rektor. Han var en voldsom Mand, der i 1654 anfaldt en af sine Kolleger ved høi lys Dag med Slagsmaal paa Kirkegaarden [1].

---

[1] Værre gik det nogen Tid senere i Frederikshald. Her blev en Rektor Henrik Ostmand i Slutningen af Christian den femtes Dage myrdet af en Hører (*Ense interfectus est in itinere, qvod ambo Hauniam paraverant.* Se Alb. Thuras Haandskrift «*Valvae Scholarum apertae*» paa Kbhvns. Univ.-Bibl.).

Herfor slap han dog fri, men senere kom han i en farligere Uenighed med den myndige Prælat Trugels Nilsen, Kjeld Stubs Eftermand som Byens Sognepræst. Rektor havde holdt sig et Aar borte fra Altergang og blev derfor irettesat af Mag. Trugels, men svarede med at kalde hans Prædikener «Kjødprækener og Groffenbradprækener». Saa kom han under Tiltale og dømtes fra Embedet, fordi han «havde foragtet det hellige Ministerium og Prædikeembede, som med en himmelsk Myndighed paa Jorden er

Latinskolens Lokale 1719—1823 (nu Kirkedepartementets).

indstiftet, samt forarget den hele Menighed og i Synderlighed den blomstrende Skoles Ungdom». Udbineus blev senere (som ikke faa Skolemænd, især dog i det attende Aarhundrede,) juridisk Embedsmand, idet han udnævntes til en af Kronens Fiskaler i Norge.

Christian den fjerde udvidede i 1636 Skolen ved Oprettelsen af et Gymnasium med tre Professorer. Skole og Gymnasium fik Lokale i Nærheden af den gamle Trefoldighedskirke, i hvis Omegn ogsaa Præstegaarden stod. Dette Gymnasium bestod dog kun omtrent 25 Aar. Krigen mod Sverige bevirkede dets Nedlæggelse;

en stor Del af Kapitelsgodset, hvoraf Stiftelsen skulde underholdes, gik nemlig tabt ved Afstaaelsen af Baahuslen, og af det øvrige Gods blev paa Grund af Statens Finantsnød meget bortsolgt. Kun det theologiske Lektorat bibeholdtes indtil 1737, da dets Gods fordeltes mellem Rektor og Konrektor. Blandt de senere Lektorer var Christian Weisser, tidligere Professor i Lund, der under den skaanske Krig tog dansk Parti og som Forfatter af et bekjendt latinsk Smædevers om Svensken maatte flygte fra Landet. Skolen brændte i 1686 i den store Ildebrand, som da overgik Byen, og fristede derefter i en hel Menneskealder de forskjelligste Fataliteter. En Tid havde den et Lokale, «hvor man ved Indgangen ikke kunde gaa fri for nedfaldne Stene og Bjelker, ei heller i Skolen selv være beskjærmet for Regn», senere leiede man sig ind «paa en fattig Baadsmands Loft» o. s. v. Først 1719 fik Skolen ved den ret mærkelige Rektor Jacob Rasch's Bestræbelser en egen Gaard (nu Kirkedepartementets og i mange Aar ogsaa Storthingets Lokale)[1]. Her holdtes Skolen nu indtil 1823, da den ved et fordelagtigt Mageskifte flyttedes ned til Gerhard Treschows fordums Gaard ved Bryggerne.

Gerhard Treschows Gaard, nu „Britannia Hotel".

I 1637 var Sachseren Mag. Ambrosius Rhodius, en meget lærd Mand, bleven kaldet til Professor i Mathematik og Fysik ved Gymnasiet i Christiania, samt tillige til Stadsfysikus sammesteds.

[1] Se herom min Afhandling om Christiania Kathedralskole under J. Rasch's Rektorat (Ill. Nyhedsbl. 1858, ogsaa særskilt).

En lang Tid virkede han ogsaa i disse Egenskaber, indtil han efter et Snes Aars Forløb mistede sin Stilling paa Grund af, at hans hidsige Hustru Anna havde tilladt sig ubesindige Ytringer mod en unævnt Borgermester eller Raadmand (*«vir quidam consularis»*). Statholderens og Biskopens Kjendelse gik Anna imod, og i rent Raseri beskyldte hun Dommerne for Partiskhed m. m. og begav sig til Danmark for at klage. Høiesteret dømte hende 1661 som Løgnerske og indstillede Straffen til Kongens Godtbefindende. Frederik den tredie befalede nu, at hun skulde hensættes i Fængsel paa Livstid, og at Manden, som havde forfegtet hendes Sag, skulde dele Skjebne med hende. Forgjeves søgte Magisteren Kongen om Benaadning og anførte til sit Forsvar, at han havde anseet sig forpligtet til at paase sin Kones Tarv under denne Sag. Formildelse var ikke at opnaa. Ægteparret blev endog fra Akershus Fæstning, hvor de hidtil havde siddet fast, i Februar 1662 transporteret til Vardøhus, hvor de to ulykkelige Mennesker maatte henleve fem lange Aar, indtil de endelig 1667 bleve satte paa fri Fod. Ambrosius Rhodius tilbragte nu atter nogle Aar som Læge i Christiania, men forlod 1672 Landet og levede sine sidste Dage i sit Fødeland, skjønt der senere paany gjordes den duelige Mand Tilbud om en fordelagtig Virksomhed som Læge i vor By[1].

Ogsaa en anden af Gymnasiets Lærere kom til at friste en haard Skjebne. Det var Theologen Mag. Nils Svendsen Chronich, den første Mand i Christiania og vistnok i Norge overhoved, der optraadte imod det lutherske Præsteskab i sekterisk Retning. Han vakte stor Opsigt baade i Norge og i Danmark, og man har endog kaldt ham Datidens Søren Kierkegaard.

Nils Svendsen var en Jyde af Fødsel og havde en Tid været Rektor i sin Hjemby Kolding, hvorfra han 1639 kaldtes til Lektor i Christiania. Han var gift med Maren Jersin, en Datter af den bekjendte Biskop i Ribe Jens Dinesen Jersin, en Kvinde, der delte sin Mands Retning og selv var religiøs Forfatterinde. Som Lektor benyttede Mag. Nils enhver Leilighed til at prædike og holdt dertil private Konventikler. I disse sine Foredrag gjennemheglede han med sin skarpe Tunge og strømmende Ordfylde alle dem, som tilegnede sig Christennavnet uden at besidde Christendommens

[1] J. C. Berg om Chra. Gymnasium i Budstikkens 3die Aarg., en af vor Literaturs lærdeste Monographier.

Kraft, og da særlig Kirkens Lærerstand. Han fandt sig ganske utilfreds med den Maade, hvorpaa Præsteskabet i Christiania udførte sin Gjerning. Livet svarede ikke til Læren, og Præsterne undlode at straffe Synden med tilbørlig Strenghed. De Formaninger, han rettede mod dem, vare de imidlertid lidet villige til at høre paa, og han kom derfor snart i et meget spændt Forhold til Byens Præster og til sine Kolleger i Domkapitlet. Navnlig var det den ovenfor nævnte Sognepræst Mag. Trugels Nilsen, der følte sig fornærmet, naar Nils Svendsen den ene Gang efter den anden i sine Prædikener angreb «de slette og hykkelske Lærere, som for Brødets Skyld forrettede Ordets Tjeneste uden Aandens Lys og Kald» medens han selv stadig fremstillede sig som den, gjennem hvem den Helligaand talte til Menigheden. Striden udbrød allerede 1641 og varede siden uafbrudt i hele ti Aar. Biskoppen, Oluf Boesen, forbød 1642 Mag. Nils Prædikestolen, indtil Lov og Dom havde skilt hans Trætte med Trugels Nilsen, hvortil Nils, som den Art Mennesker altid pleie at gjøre, svarede, at han prædikede, hvad Aanden indgav ham, og ikke agtede Menneskers Forbud. Sandsynligvis vilde det allerede nu være gaaet ham ilde, hvis ikke just i samme Aar Hannibal Sehested var bleven Statholder. Besynderlig nok blev nemlig denne mægtige Mand hans Beskytter og fik 1643 et Forlig istand, hvorved den hele Strid erklæredes at bero paa Misforstaaelse, og Nils fik atter Lov til at prædike; hans kristelige Venner skulde frit kunne besøge ham, men «private Konventikler og *Exercitia* maatte han ikke holde paa Kamrene eller i andre Maader». Hverken M. Trugels eller M. Nils skulde give nogen ny Aarsag til Strid og navnlig ikke udgive Skrifter mod hinanden, men ikke destomindre udgav den sidstnævnte kort efter netop den Prædiken, som havde bidraget mest til Striden, og dedicerede den til Statholderen. Striden holdtes saaledes gaaende Aar efter Aar, om end mere i det skjulte og med noget større Forsigtighed. Det var ikke vanskeligt at forstaa, at begge Parter sigtede til hinanden i sine Prædikener, og dertil kom, at man med Føie ansaa M. Trugels at være Udgiver af et anonymt Skrift «om de vederstyggelige og gudsbespottelige Enthusiaster og Kjættere Knipperdolling og Jan van Leyden og deres Anhængere», i hvilket der ligefrem hentydedes til, at saadanne Mennesker fandtes i Menigheden, og denne opfordredes til at vogte sig for dem. Biskop Henning Stockfleth, som i 1646 havde efterfulgt Oluf Boesen, var ganske vist en Modstander af Nils Svendsen, men holdt sig dog saavidt muligt udenfor Striden, indtil Hannibal

Sehested i 1651 blev afskediget fra sin Statholderstilling. Denne Begivenhed blev udentvivl Vendepunktet i Mag. Nils's Historie. Allerede samme Aar blev hans Virksomhed gjort til Gjenstand for Behandling i Universitetskonsistoriet i Kjøbenhavn, hvorhen han ogsaa selv havde begivet sig, og derefter udgik kgl. Ordre til den nye norske Statholder, Gregers Krabbe, og til Biskop Thômas Cortsen Wegener i Stavanger at dømme i Sagen, idet Biskop Stockfleth i Christiania for denne Domstol skulde som Aktor tiltale baade Mag. Nils og Mag. Trugels. Sagen blev meget vidtløftig, men uagtet man har en stor Del af Kommissionens Akter, kjendes ikke med Vished dens Dom. Mag. Nils er neppe bleven ligefrem afsat, men fratraadte i 1652 sin Stilling ved Gymnasiet, dog med en anstændig Pension. Rimeligvis er det kommet ham tilgode, at ogsaa hans Modstander havde forløbet sig i sin Hidsighed; denne forblev dog til sin Død 1669 i sit Embede. Nils Svendsen drog nu til Kjøbenhavn, og da han ogsaa der afstedkom Røre og Bevægelse, blev han sat i det bekjendte Fængsel paa Dragsholm (nu Adelersborg) i Sjelland, hvor han hensad i mindst tre Aar, indtil Svenskerne (i den anden Krig) besatte Øen og lode ham slippe fri 1658. Med sin Kone begav han sig til Holland, hvor de begge, uvist naar, skulle være døde i Amsterdam [1].

Medens Nils Chronichs Strid førtes i Christiania, havde Byen omsider i 1643 faaet sit første Bogtrykkeri (Tyge Nielsens), som det synes en Filialafdeling af Melchior Martzans i Kjøbenhavn og understøttet med en liden aarlig Sum af Domkapitlet. I 1650 overdrog Martzan sit norske Officin til Valentin Kühn, der fik 30 Rdl. aarlig af Kapitlet. Han afløstes af Michael Thomesen, denne igjen af Wilh. Wedemann. En Almanak, af hvilken dog kun en eneste Aargang saa Lyset, var en af den nye Presses første Frembringelser [2]. Under «Hannibalsfeiden» lod Kjeld Stub, dengang Præst i Ullensaker, i 1644 trykke nogle Smaaskrifter om denne Krig [3]. Blandt de smaa Bøger, som Nils Svendsens Strid affødte,

[1] Nils Svendsens Historie er aktmæssig fremstillet med stor Udførlighed efter Christiania Domkapitels Bøger af P. Coucheron i Theol. Tidsskr., udg. af Caspari m. fl., I, S. 234—235, 257—298, II, S. 45—67, og dernæst efter danske Kilder af H. Rørdam i Kirkehist. Samll. 3. R. III, S. 508—609 og IV, S. 561—628.

[2] Se om denne Almanak J. C. Tellefsens Meddelelser i Illustr. Nyhedsbl. 1859, No. 19.

[3] Aggerhusiske Acters første Qvartals Summariske Beskrifvelse paa nærværende

kan ogsaa nævnes denne Mands «Tre aandelige Sange», der udkom 1649[1]. I 1660 og 1661 tryktes der nogle Pjecer angaaende den engelske Regjering, saasom «Relation om, hvorledes Carl II blev underbarlig bevaret i Slaget mellem ham og den Cromwellske Armee», og «Relation om den kongelige Kroning til London 1661»[2].

I Forbindelse med Chronichs Sag kan her nævnes den Smule Bevægelse, som en Aandsfrænde af ham, en tydsk Student Johannes Glüsing, afstedkom i Byen noget over femti Aar senere. Glüsing var omkring 1706 Huslærer hos Generalløitnant Hausmann (den ældre) og gjorde sig bemærket ved sit pietistiske Sværmeri og sin Opposition mod Præsterne. Det heder udtrykkelig, at han havde Bekjendtskab til Nils Svendsen Chronichs Skrifter. Samtidig var der i Christiania nogle flere unge Studenter, der sluttede sig til ham og med ham synes at have øvet en vis, dog vistnok ikke meget udbredt Indflydelse i Byen. I et Selskab hos Hausmann, hvor flere af Byens Præster vare tilstede, blev der spillet Kort, og en af Præsterne deltog i Spillet. Den unge Huslærer undsaa sig ikke for dristig at udtale sin Fordømmelse over saadan Ugudelighed. Stiftsprovst Lodberg (siden Biskop i Fyen) indsendte kort efter en Klage over det pietistiske Væsen i Christiania, som udgik fra de unge Studenter, og Vice-Statholder Gabel fik i Sept. 1706 et Reskript om at lade Glüsing, der her kaldtes en «Erke-Kvæker», examinere om sin Lærdom. General Hausmann synes under dette at have taget sin Huslærer i Beskyttelse og var ialfald uvillig til at tvinge ham til at møde til Examen. Dette tog Gabel ham saa ilde op, at han lod Generalens Gaard (det nuværende Kirkedepartement) «omspænde med en Borgervagt». Enden blev, at Glüsing landsforvistes[3], og Bevægelsen er rimeligvis snart hendøet.

Den, som gav Christianias Presse mest Arbeide, var Præsten i Romedal paa Hedemarken, Christen Stephensen Bang. Han udgav 1651 et Kvartbind med Titelen «Christiania Stads Beskrivelse», men man vilde blive skuffet, om man af den ventede sig synderlig historisk

Aar 1644 flitteligen samlet og forfattet. Tryckt i Christiania aff Tyge Nielszøn Aar 1644. Denne Pjece udgaves paany i Chra. 1883 af J. C. Tellefsen efter Originalens eneste (i Stockholm) bevarede Exemplar.

[1] Ligeledes udg. paany i Chra. af J. C. Tellefsen 1882 efter Originalens eneste (i Kbhvn.) tilbageværende Expl.

[2] R. Nyerups Catalog over det norske Vidensk. Selskabs Bibliothek, Kbhvn. 1808, S. 356.

[3] Om denne Sag se en liden Afhandling af Oluf Olssen, en i 1871 afdød lovende ung Kirkehistoriker) i Theol. Tidsskr., udg. af Caspari m. fl., B. XI.

Oplysning. Den er egentlig kun en Opbyggelsesbog; et Kapitel advarer Christianienserne for den Last *Superbia*, et andet for den Last *Avaritia* o. s. v. I Aarene 1650—52 udgav Bang en Forklaring over Luthers Katechismus i ikke mindre end 10 svære Kvartbind. Men de ti Bind, der forøvrigt i den senere Tid paany have tildraget sig Theologers Opmærksomhed, synes at have ruineret sin Forfatter. Han kom i yderste Armod og døde i Oslo Hospital i en meget høi Alder 1678. I bedre Dage havde han stiftet et Legat i sit Kald Romedal og skjænket endel kostbare Bøger til Christiania Skole. Bøgerne, der skulde benyttes i Skolestuen, vare lænkede fast til Væggen, men ikke destomindre bleve de senere alle bortstjaalne [1].

Kongernes Besøg og Statholdernes, navnlig Gyldenløves, Bedrifter fremkaldte endel Leilighedspoesier. Navnlig fremkom dog saadanne i stor Overflod ved Dødsfald i fornemme Huse. Biskop Stockfleths ret interessante Ligprædiken over Statholder Gregers Krabbe (Sorø 1656, 4) indeholder saaledes danske og latinske Vers over den afdøde af Kantsler Jens Bjelke, Mag. Kjeld Stub, Lektor Christen Nilsen, Slotspræsterne, Ambrosius Rhodius o. s. v. Blandt senere Poesier kunne nævnes en indfødt Christianiensers, Mag. Christian Muus's Digte om Gyldenløve og Krigen 1675—1679. Muus var Søn af en til Christiania indflyttet Jyde, der drev en stor Kornhandel, kom gjennem Gyldenløve i Naade hos Kongen og befordredes fra det ene Præstekald til det andet, indtil han 1694 fik Stiftsprovstiet heri Byen; 1701 blev han Biskop i Ribe [2] og endelig 1712 Biskop i Odense, hvor han døde, efterladende sig et tvivlsomt Rygte. Et Par af Muus's Eftermænd i Christiania, Lodberg og Trellund, der ligeledes senere bleve Bisper i Danmark, synes at have været meget velstuderede Theologer. Men nogle Mile fra Byen levede samtidig en frugtbar Forfatter, af hvis Skrifter endnu enkelte have Krav paa Opmærksomhed, nemlig Mag. Jonas Ramus paa Norderhov, Anna Colbjørnsdatters Mand. Hans *Nori Regnum*, en

[1] Se herom S. S. Monrads Skoleprogram af 1778: *De initiis bibl. scholasticae Christianiensis.*

[2] Hans Ansøgning var skreven paa Vers og lød saa:

Stormægtigste Monarch, Bisp Ancher siges død,
Og Riber Stift vacant, Ens Død en Andens Brød,
Vil Gud, Kong Frederik, jeg bliver lykkelig,
Indtil jeg ogsaa døer, jeg takker ham og Dig.

Lignende rimede Suppliker om Embeder, endog om Toldbetjeninger, forekomme hyppig i det 18de Aarhundrede.

paa Latin forfattet Fremstilling af Norges Historie under Hedenskabet, kan mærkes som det første fædrelandshistoriske Arbeide, som er trykt i Norge (Christiania 1689); senere bearbeidede Forfatteren det paa Dansk og fortsatte det indtil 1387. Som bekjendt leverede Ramus siden en Afhandling i Rudbecks Aand om Ulysses's og Odins Identitet, en Beskrivelse over Norge, et Slags Verdenshistorie i Folio (Christiania 1704 og siden i nyt Oplag Kjøbenhavn 1736) samt endel religiøse Traktater, af hvilke idetmindste en fremdeles optrykkes og læses af vor Almue [1].

Christiania havde endnu ingen Avis, og al Polemik maatte derfor foregaa gjennem særskilte smaa Bøger, og forekom altsaa meget sjelden. En vis Navnkundighed opnaaede den i sig selv ubetydelige Strid om Kildevandet ved Kongshavn, som i 1746 førtes med den største Heftighed mellem en Læge og en Apotheker, og som fremkaldte ikke mindre end fem Pjecer i Kvart. En Johan Christopher Lincke fra Schlesien var, efter at have studeret i Halle og Kjøbenhavn, bleven Dr. med. og Stadsfysikus i Christiania. I Februar 1746 udgav han her et lidet Skrift under Titelen «Kongs-Kilde-Vands Beskrivelse tilligemed en udførlig Beretning, hvorledes man skal gjøre sig det og andre sunde Vande til Nytte». Hans Ideer synes at have været temmelig nær overensstemmende med den moderne Theori om Vandkuren, og da Kongshavns Kildevand var efter hans Mening usædvanlig rent, let og sundt, anbefalede han det til Lægemiddel [2]. Denne, som man skulde tro, uskyldige Pjece fremkaldte imidlertid strax et høirøstet Modskrift eller «velment Erindring» af en Anonym, (der senere viste sig at være en stridbar Apotheker, Anders Thue i Frederiksstad). Han paastod, at det almindelige Postvand i Christiania var renere og sundere end Kildevandet i Kongshavn; denne Pjece blev af Linckes Uvenner hemmelig omsendt fra Hus til Hus i Christiania. Stadsfysikus undlod ikke at svare med en ny Pjece, der udkom i August s. A., og Thue, der nu paa en Maade navngav sig, rykkede ligeledes paany ud og det med det allergroveste Skyts. Navnlig var han uhyre forbitret over, at Lincke havde vovet at fornærme Byen ved at paastaa, at der i Vandposterne i Christiania fandtes

---

[1] Om Jonas Ramus se L. Daae i Historiske Skildringer, II.

[2] Stedet eiedes dengang af Seigneur Halvor Asker. Da Kilden for nogle Aar siden, fortæller Lincke, var renset og opgravet, havde man deri fundet en stor Del gamle Mynter.

Sagflis og Æg af mange Millioner Insekter; han forundrer sig storlig over, «at ingen blandt saamange brave Indvaanere i Christiania fandtes, som vilde tage sit gode Postvand i Forsvar, for at dets Ypperlighed formedelst en fingeret Urenhed ikke skal blive lastet og foragtet». Videre: «Man mærker nok, Hr. Doctor er ikke ækel, siden han i sit Skrift *appreterer* en egen Ret for sig selv af Sagfliser og Insecters Æg, hvor han og mener, der bliver et herligt Æggerøre af, men spørger han om Smørret til denne herlige Ret, da svares, at det er hos dette Skrifts Autor at bekomme, naar Doctor selv vil komme at afhente det. Hvad Hr. Doctors Orme-Philosophi betræffer, da negtes ikke, at det jo efter hans egne Ord ikkuns er raadden Snak og uvis Gisning, thi der er endnu til denne Dag *disputer* om denne Mening og ikke ganske afgjort, om slige Mark eller Orme *genereres* hos et Menneske eller Dyr af *putredine* eller af Insekters *semine* og Æg. Men større Vanskelighed er det at udgrunde, hvadslags Orme det er, som hos visse Folk *genereres* i Hovedet, særdeles i Slutningen af Hundedagene eller i August Maaned» o. s. v. Saa kom endelig det sidste Indlæg af Lincke med den lærde Titel «*Moria Thuana* eller den opdagede Anders Næsvis», forsynet med et langt Citat af Horats's Satirer. Heri bearbeides nu til Gjengjeld den uforskammede Apotheker for sit «utidige Foster», sit «Hjerne-Gespinst», sit «*malicieuse* Gemyt» o. s. v.

Ved Midten af det attende Aarhundrede optræder for første Gang i Christiania en literær Dame, Birgitta Lange. Hun har selv meddelt nogle Træk af sit Liv i et Brev til F. C. Schönau, Forfatteren af det bekjendte Verk om «Danske (og norske) lærde Fruentimmer», der udkom i to Dele 1753, og en Del af dette for sin Tid enestaaende Brev fortjener at meddeles:

«Jeg er fød 1714 d. 15 Decbr., og min Fader var Advokat[1] Henrik Lange, min Moder Margareta Wandel. Jeg har altid været af en svag Complexion og tidlig begyndt at tænke og ville vide alle Ting samt at finde en stor Lyst til Studeringer, men som min slette Lykkes Omstændigheder ikke vilde tillade mig at følge denne Lyst, maatte jeg i Tide derfra afholdes og derimod lægge mig efter saadanne Ting, som man i Almindelighed holder for, at Naturen har dømt Fruentimmeret til, og dermed hendrive min bedste Tid, ikke uden største Kjedsommelighed, indtil jeg var 22 Aar gammel, da mine smaa Svagheder ved min Faders Død og den derover fattede hjertelige Bedrøvelse tilligemed mange Bekymringer forvandledes til mange haarde og langvarige Sygdomme, som hele Aar holdt mig til Sengs og endelig betog mig

[1] Ved den norske Overhofret.

alle Kræfter. Da jeg nu i saadan Tilstand intet Arbeide kunde foretage og ei heller i nogle Aar kunde komme udenfor mit Kammer, forsøgte jeg selv alene at lære Fransk, som og gik an, skjønt med største Besvær, saasom jeg ei alene feilede Undervisning, men og Lexica og andre fornødne Bøger. Endelig overvandt dog min Lyst og Flid alle Vanskeligheder, saa at jeg paa et Aars Tid baade lærte Sproget og læste alle de gode Autores, her var at bekomme. Og som jeg blandt andre og fandt nogle gode Oversættelser af Engelsk, Italiensk og Spansk, fik jeg og Lyst at lære disse Sprog og haabede, at det ene ei mere skulde falde umuligt, end det andet. Det værste var at faa Bøger. Endelig fik jeg dog her og der hos nogle tjenstvillige Venner en Del, og dermed begyndte jeg med et godt Haab, stolende paa den besynderlige gode Hukommelse, jeg altid havde været forsynet med, meget skulde hjelpe, og trøstede mig med, hvis jeg ikke skulde reussere, vidste Ingen mit Foretagende, og da jeg intet nytteligere formedelst min bestandige Svaghed kunde foretage, havde jeg dog derved fordrevet mange bedrøvede Tanker. Jeg fandt herudi langt større Vanskelighed end i det Franske, fordi jeg slet ingen Conversation kunde have, hvorfor jeg ei heller kom videre med disse Sprog, end at jeg kunde læse og forstaa dem. Da jeg tilsidst vilde i Færd med det Spanske, var her slet ingen Bøger, hvorfor jeg fra Brüssel maatte lade komme det Exemplar af Solis Historie om Conqueten af Mexico, som jeg har betjent mig af til min Version, tilligemed et godt Lexicon, Grammatica og et Par andre smaa Pjecer, hvorefter jeg maatte bie et helt Aar. Saaledes er det her at komme fort med slige Sager. Jeg lod mig af nogle faa gode Venner persvadere at give denne Version i Trykken[1], hvilken Complaisance jeg dog ofte siden har fortrudt og resolveret aldrig mere at foretage sligt Arbeide formedelst de store Bekostninger, mange Fortrædeligheder og slette Debit, jeg fik paa dette. Desuden har og de haarde og lange Sygdomme, jeg siden har udstaaet, saa ganske betaget mig alle Kræfter især til at skrive, at jeg nu ingen halv Time til Ende kan holde Pennen. Heraf behager nu min Herre at se, hvor lidt jeg efter slige Omstændigheder kan meritere den mig tiltænkte Ære at nyde Sted blandt hans lærde Damer.

Christiania — Velædle Hr. Schönau
d. 22 Januar 1752. — Deres
tjenstvillige Tjenerinde
Birgitta Lange[2].

Aaret efter, at dette Brev var skrevet, døde Jomfru Lange «i yderste Armod». Hun skrev ogsaa Vers, hvoraf dog neppe noget blev trykt, og stod i poetisk Brevvexling med den svenske Digterinde Fru Nordenflycht, af hvem der i det st. kgl. Bibliothek i Kjøbenhavn findes et utrykt Sørgekvad over hende. Suhm har flere Gange omtalt Birgitta Lange med Velvilje. Han beskriver hende som «fattig, sygelig og sødmodig»[3].

---

[1] Den udkom i Kjøbenhavn 1747.
[2] Schönaus Lærde Fruentimmer, II, S. 909 flg.
[3] Samll. Skr. X, S. 38.

Politiske Skrifter udgik selvfølgelig ikke lettelig fra Christianias Presse, men ganske uden Exempel var det dog ikke. I 1743, da det saa ud til Krig mellem Danmark-Norge og Sverige, skulle General Arnold og Stiftamtmand Rappe have ladet nogle Pjecer trykke mod den svenske Regjering, sandsynligvis for at omsprede dem i Grændselandskaberne. I 1756, da som bekjendt et Forsøg til en Revolution i monarkisk Retning opdagedes og strengt straffedes i Naboriget, flygtede flere i denne Sag indviklede Personer, deriblandt Friherre Erik Wrangel, til Christiania og lode der trykke nogle Agitationsskrifter af oprørsk Beskaffenhed. Et af dem hed «Svea Rikes Tilstånd». Bogtrykkeren, Jens Berg, blev arresteret, fordi han havde været svenske Flygtninge til Tjeneste (27de August 1756). Han undskyldte sig med, hvad der var skeet i 1743, og kom omsider efter et Par Maaneders Forløb atter paa fri Fod[1].

Naar vi endelig nævne to Præster af Navnet Borch, af hvilke den første, en Østerdøl, var Slotspræst, den anden residerende Kapellan ved Vor Frelsers Kirke samt titulær Professor, tro vi at have omtalt de fleste Forfattere, som Christiania indtil Midten af forrige Aarhundrede har havt at opvise. Slotspræst Anders Borch oversatte et af Ramus's latinske Verker og udgav derhos et bibelsk Sjungechor. Professor Hans Alexandersen Borch efterlod en Samling af poetiske Gravskrifter over afdøde Venner, som ikke er uden al Betydning for Byens Personalhistorie, en Del gudelige Skrifter, bearbeidede efter hollandske Originaler, en Beskrivelse over Æreportene, der reistes for Frederik den femte 1749, o. s. v.

Boghandelen stod selvfølgelig paa en meget ringe Fod. Naturligvis falholdtes der af og til Bøger, oprindelig vistnok her, som andensteds i gamle Dage, i Kirken, ved Markedet o. s. v. af reisende «Bogførere» og deres Kommissionærer. Tilladelse til at «negotiere» med Bøger søgtes og meddeltes stundom. I Vinteren 1725—1726 opholdt en Brandt fra Hamburg sig i Byen som «tydsk Boghandler»[2], i Aarene 1711—1734 levede her en Boghandler og Bogbinder Frederik Bruun[3], og fra 1753 haves en temmelig tyk Katalog over «gute und neue Bücher», som til ved-

[1] C. G. Malmström, Sveriges politiska Historia, IV, S. 196, 233. Norsk hist. Tidsskrift, 2. R. II, S. 126. Suhms Saml. Skr. XV, S. 261. Nyerups Literaturlexikon.

[2] Danske Samll. 2. R. VI, S. 236.

[3] C. Nyrop, Bidrag til den danske Boghandels Historie, I, S. 266.

føiede Priser vare at faa hos Nils Haslef, Bogbinder i Christiania[1]. Endel af Byens høiere Embedsmænd, saasom Statholder Just Høg og Biskop Deichman, havde vistnok endog meget anseelige Bibliotheker, nogle af Præsteskabet og en og anden Embedsmand vel ogsaa af og til ikke aldeles ubetydelige Samlinger, men for øvrigt indskrænkede det meste Bogforraad sig udentvivl mest til Opbyggelsesliteratur.

[1] Katalogen, der haves i vort Univ.-Bibl., er ikke trykt i Christiania, men aabenbart i Tydskland; Fortalen er forfattet i et svensk-dansk Blandingssprog.

Christianialivets Berøringer med England.

I Christianias ældste Tid sporer man hyppige Bosættelser i Byen af Næringsdrivende fra Danmark. Mere end det egentlige Kongeriges Sønner gjøre dog Slesvigerne sig gjældende og det ikke alene i Christiania, men ogsaa andensteds, fornemmelig i Throndhjem [1]. Haderslevere og Flensborgere ere Stamfædre til en overordentlig stor Del af Norges Kjøbmandsfamilier. Leilighedsvis have vi allerede nævnt Nils Toller, Poul Petersen Vogt samt Anders Madsen i Tønsberg. Disse Sønderjyder vare energiske Handelsmænd, gode Økonomer og Nordmændene langt overlegne i Næringsvid og Selvfornegtelse. Deres Hjemlands Stilling som et Grændseland mellem dansk og tydsk Nationalitet, hvor to Sprog mødtes og taltes af Hvermand [2], har bidraget sit til at give dem et eiendommeligt Præg og udvikle hos dem en realistisk Evne til at sno sig i Verden og samle sig Formuer [3]. Flensborgerne synes endog her i Christiania at have optaget noget af Rostockernes Handelsmethoder i det gamle Oslo og det hanseatiske Væsen i Almindelighed. Wilse meddeler herom paa et hidtil overseet Sted i sine

[1] Se for denne Bys Vedkommende de fortrinlige Vidnesbyrd fra 1708 i B. Moes Tidsskr. for d. norske Personalhistorie, I, S. 538—547.

[2] — — — am besegelten Busen der Ostsee,
Nahe der fruchtbaren Flur, wo der dänische Pflüger den Deutschen,
Dieser den Dänen versteht, dem geengeten Erbe der Angeln.
(Voss's Dedication til Stolberg af sin Homer).

[3] Smlgn. L. J. Vogt, Slægten Vogt, S. 18.

Reiseiagttagelser[1] interessante Ting: «Handel og Skibsfart er ingensteds i Danmark, næst Kjøbenhavn, i saa stor Flor som i Flensborg. Flensborgerne ere om sig paa alle Kanter og have deres Handels-Kommissioner og Konnexioner paa temmelig bortliggende Steder f. Ex. Christiania og flere Steder i Norge. Deres Vine og Brændevine med mere gaar godt af. Af norske Varer søge de helst Landets godhaltige Mynter. Ellers er det mærkeligt, at ei alene Flensborgere og andre (!) Holstenere, men og Schweizere[2] holde ugifte Handelsmissionærer i Christiania og andensteds, omtrent som de Tydske fordum i Bergen, hvilke nedlade sig der vel nogen Tid, men drage siden bort og gifte sig i deres eget Land».

Af megen Vigtighed var Forbindelsen med Holland. Dette Land var i sextende og syttende Aarhundrede Søfartens rette Hjem, og det var herfra, at den søndenfjeldske Trælasthandel fik sine første og en Tidlang bedste Kunder. De talrige Udvandringer derhen af Søfolk har jeg i et særskilt Skrift forsøgt at belyse[3]. At en saa rig og mægtig Handelsmand som Selio Marselis bosatte sig i Christiania maa have trukket flere Hollændere til Byen, om end vel kun for kortere Tid. Det kan ogsaa paavises, at flere Nordmænd studerede i Holland, dels i det berømte Leiden, dels i det mindre kjendte, men af Nordboer tidt besøgte Franeker. I Leiden, hvis Matrikel er trykt, finde vi ikke faa Personer fra Christiania eller senere ansatte der[4], skjønt dog færre end ved visse tydske Universiteter, fornemmelig Rostocks.

---

[1] V, S. 73—74.

[2] Af de her berørte Schweizere maa mærkes Familien Heftye, der kom ca. 1760 og endnu i Begyndelsen af det nittende Aarhundrede tilhørte det reformerte Troessamfund. Meget tidlig har vistnok Familien erhvervet den Gaard i Toldbodgaden, der endnu benyttes af Firmaet Heftye & Søn og ombyggedes ca. 1863. Om Gaardens tidligere Eiere se L. J. Vogt, Slægten Vogt, S. 8. Sandsynligvis er det i Anledning af disse schweizerske Handlende, at der ca. 1770 averteres i Intell.-Sedl., at en reformeret Præst var kommen til Byen for at meddele sine Troesfæller Sakramentet.

[3] Nordmænds Udvandringer til Holland og England. Chra. 1880. Senere er fremkommet bl. A. et lidet interessant Træk af Udvandring fra Oslo: «*Claes Claesson, de grootvader* van den zeventiende-eeuwschen dichter Reyer Anslo, en stichter *van het Ansloos-hofje in «de Egenlantierstraat* (Amsterdam), *was in 1555 in Oslo geboren; zine nakomelingen voerden den uit Oslo verbasterden geschlechtsnaam Anslo*». C. Honigh, Door Noorwegen, Haarlem 1885, I, p. 19.

[4] Exempelvis kunne anføres Byens Rektor Nils Thomesen († 1662 som Sognepræst paa Thoten), Kjeld Stub, Gerhard Treschow, Jens Toller, Nils Stub († som

Berøringen med Sønderjylland og Holland have dog i kulturhistorisk Henseende neppe efterladt mærkbare Spor. Desto betydningsfuldere og interessantere vare derimod Paavirkningerne fra England. Man faar en Forestilling herom, naar man læser, hvad Suhm beretter: «Kommer man til Norge, finder man Mange, som forstaa Engelsk og Fransk, men hel faa, endog af de Fornemste, der kunne tale Tydsk undtagen i Bergen» [1]. Dette skrev Suhm 1775, ti Aar efter at han havde forladt Norge, hvor han levede i fjorten Aar; vistnok boede han i Throndhjem, men har flere Gange besøgt Christiania, hvor hans Hustrus Moder hørte hjemme. Allerede i 1749 havde Erik Pontoppidan fundet, at Færdigheden i at tale Engelsk var ligesaa udbredt i Christiania, som Færdighed i Tydsk var det i Danmark. Der gaves som bekjendt ikke Undervisning i de levende Sprog i de lærde Skoler førend ved Skoleforandringen ved Begyndelsen af vort Aarhundrede, men i Christiania Skole havde Rektor Rasch († 1737) antaget en Sprogmester i Engelsk (og Tydsk) [2], en Foranstaltning, som dog kun fik kort Varighed.

I den følgende Tid vil man idelig finde Bemærkninger om Christianias engelske Tilsnit. Wessel, selv udgaaet fra Christiania Skole og neppe bekjendt med andre norske Byer, skrev de ofte citerede Linier om «Mennesker kun i England og der», i Minerva for 1790 heder det om de norske Kjøbstadborgere i Almindelighed, at «deres Charakter er sammensat af to meget agtværdige Charakterer, Landets egen og den engelske; de have engelske Sæder og engelsk Smag i deres Luxe, Klædedragt, Bygninger, kort i Alt». Enevold Falsen kalder (1790) Christiania «londonniseret». Hvor stor end den Indflydelse kunde være, som Residents- og Universitetsstaden Kjøbenhavn øvede over Christiania, har dog den danske Hovedstad maattet dele det aandelige Herredømme med den engelske, en Kjendsgjerning, som det er af megen Vigtighed at erindre, thi dette forklarer for en stor Del de Selvstændighedsytringer, som man i den følgende Tid ofte støder paa hos Christianienserne eller, som Guldberg siden kaldte dem, de «Christiania-Raisonneurs».

Præsident i Christiania 1723, Søn af Kjeld Stub), Christian Stockfleth o. s. v. I Personalhist. Tidsskr. II og V vil man finde særdeles omhyggelige Uddrag af den Leidenske Matrikel.

[1] Saml. Skr. IV. S. 121.

[2] L. Daae, Efterretn. om Chra. Cathedralskole under Rasch's Rektorat, S. 31. Senere indførtes Undervisning i levende Sprog ved Seminarium Fredericianum i Bergen.

Den engelske Paavirkning havde naturligvis sin Grund i de Handelsforbindelser, der, som vi allerede have hørt, bleve mere og mere levende efter Londons Brand 1666.

Disse Forbindelser medførte, at der opstod en Koloni af norske, fornemmelig østlandske, Handelsmænd i London, og at denne og andre engelske Havne hyppig besøgtes af reisende norske Negotianter og Sømænd. Snart dannedes i London en norsk Menighed, der 1687 indkaldte en Nordmand som sin Præst. I 1696 fik Menigheden ved Hjelp af indsamlede Bidrag fra Danmark og Norge, men især ved Præsten Iver Brinchs utrættelige Flid en egen Kirke. Dens officielle Navn var den «danske og norske» *(danish and northern)*, men som oftest kaldtes den kun norsk [1], da Nordmændene udgjorde den talrigste Del af Menigheden, til hvilken i Begyndelsen (indtil Krigen under Carl den tolvte) ogsaa Svenske havde sluttet sig. Dens Præster vare i Regelen Nordmænd, som kaldtes af Menigheden efter Raad og Veiledning af Kommissionærer i Christiania. Denne norske Koloni, til hvis Historie jeg andensteds har leveret udførligere Bidrag [2], holdt sig indtil de store Omvæltninger i Begyndelsen af det nittende Aarhundrede.

Endvidere blev det mere og mere almindeligt, at unge Mennesker af Handelsstanden fra Christiania og andre Byer sendtes til England for at lære Sproget og fuldende sin Opdragelse. Omkring 1760 opholdt sig saaledes paa engang ikke mindre end 6 unge Medlemmer af Familien Anker i London og Norwich. Selvfølgelig var det Udbytte, som saadanne Ynglinge hjembragte, just ikke altid den sande og ægte Dannelse, og man kan af og til støde paa streng Kritik over, hvad man i vor Tid kalder Snobberi [3], men Virk-

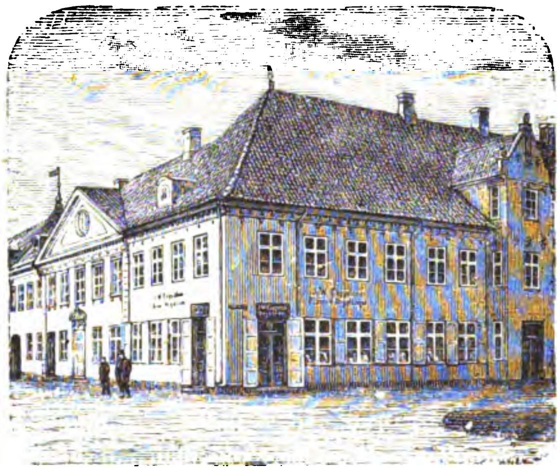
[1] Saaledes skriver ca. 1760 Assessor Gram i sin yderst sjeldne Bog: Journal eller Reisebeskrivelse, Chra. 8. S. 28—29: «Den norske Nation har en meget smuk Kirke i London, den norske Præst gaar klædt som de engelske i en lang sort Habit». Cfr. Joh. Rask, Reisebeskrivelse til og fra Guinea, udg. af F. Nannestad, Throndhjem 1754, S. 298—299. Kirken i London har fremkaldt et værdifuldt Særskrift af et af Menighedens egne Medlemmer: Samlinger til Historien af den Danske og Norske evangelisk-lutherske Kirke i London ved E. F. Wolff, Kbhvn. 1802. Se ogsaa C. H. Brasch, Om Molesworths Skrift Account of Denmark, Kbhvn. 1879, S. 160—161, der yderligere viser Kirkens norske Oprindelse, samt O. N. Olsen, Generallieut. Alb. Borghards Levnet, Kbhvn. 1839. Ogsaa i Dublin var en dansk-norsk Kirke.

[2] Nordmænds Udvandringer til Holland og England, S. 105 flg.

[3] Saaledes skriver L. Stoud Platou i 1812 med Tilbageblik paa ældre Tilstande: «Endel Exporthandlere troede, i visse Henseender med et Slags Ret, at deres

ningerne af denne Skik bleve dog ogsaa ofte gavnlige og i alle Tilfælde mærkbare. Som en vistnok enestaaende Undtagelse maa det betragtes, at en Rigmand i Christiania skal have sendt en Søn til den berømte Latinskole i Eton[1]. Et Par Christianiensere sees ogsaa at have studeret i Oxford eller dog besøgt dets Universitet.

Yderst sjelden nedsatte derimod Englændere sig i Christiania, og kun en eneste saadan Indvandring har nogen Interesse, men til Gjengjeld rigtignok en meget betydelig. James Collett, Stamfaderen for en siden i Norge med Rette anseet Æt, kom til Christiania 1683 som «Factor for den trafiquerende engelske Nation»

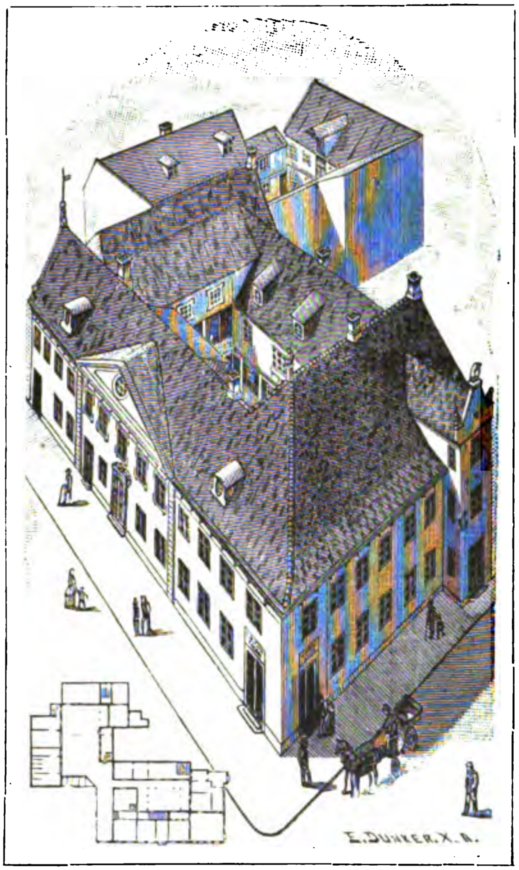
«Collettgaarden».

eller Fuldmægtig for engelske Kjøbmænd, der dreve Forretninger i det søndenfjeldske Norge, men drev dog ogsaa Handel for egen

Sønner langt hellere end til Kjøbenhavns Universitet burde sendes til Flensborg, Lübeck, Hamburg eller til det ene saliggjørende England, fra hvilket sidste den største Mængde af didhen sendte Ynglinge bragte efter to eller flere Aars Ophold dog saa megen Kundskab tilbage, at de tildels havde glemt deres Modersmaal, der rigtignok forinden Udenlandsreisen alene var dem lært af deres Ammer, men derimod kunde de snakke noget Engelsk og havde et engelsk Tilsnit ei alene paa Kjolen, men og paa selve Kroppen til ikke ringe Glæde for mangen kjærlig Fader og Moder». (Indberetn. om National-Festen d. 11te Dec. 1811, Chra. 1812, Fortalen S. V).

[1] C. B. Dunker, Gamle Dage, S. 17.

Regning. Bosættelsen var saaledes fra først af kun tænkt at være midlertidig, skjønt Collett tre Aar efter sin Ankomst havde ægtet en af Byens Døtre, den smukke Karen Leuch [1]. Endnu 1699 havde han ikke taget Borgerskab og gjorde i de følgende Aar gjentagne Gange Forberedelser til at vende hjem til England, men efter 1703 at være udnævnt til kgl. dansk Kommerceraad forblev han dog i Landet til sin Død 1727. En af hans yngre Sønner, John († 1759), nedsatte sig derimod virkelig i London og erhvervede der en stor Formue, som, da han var barnløs, tilsidst tilfaldt den norske Familie, men den ældre Søn Peter († 1740) fortsatte Faderens Forretninger i Christiania, der dreves under Firmaet «Collett & Leuch». Allerede Stamfaderen var Eier af den gamle Gaard, som er omtalt i Anledning af Carl den tolvtes Indfald, tvertover for Anker-Familiens ældste Handelsgaard paa Hjørnet af Toldbodgaden og Kirkegaden, hvilken Eiendom forblev i Familiens Besiddelse lige til 1828.

»Collettgaarden« i Fugleperspektiv.

[1] Stamfaderen for denne med Colletterne gjentagne Gange besvogrede Patricierfamilie, Peder Leuch, var oprindelig Skræddersvend og siden Bissekræmmer, men ligesom den ovenfor nævnte Peder Müller hævede han sig fra denne ringe Begyndelse til at blive en af Byens Rigmænd. Leuchernes Stamtavle m. m. findes i Alf Colletts «En gammel Christiania-Slægt», S. 34 flg.

Peter Colletts Søn James håvde ved Giftermaal med Familien Rosenbergs Arving erhvervet et Gods i Enebak, hvis Hovedgaard var Fladeby ved Øierèn, omtrent fire Mile fra Christiania, i hvis Selskabslivs Historie den indtager en saa fremragende og eiendommelig Plads, at det maa ansees for et stort Held, at de Erindringer, som knytte sig dertil, ere blevne vel og omhyggelig bevarede[1].

Paa Fladeby stod en Hovedbygning, som, hvad man ikke let fandt eller finder paa Landet, havde hele tre Etager. Den var ikke bestemt til stadig Beboelse, men kun til Familien Colletts og dens Venners Udflugter og Fornøielser i Julen og i Jagttiden om Høsten. Det er aabenbart, at den «Collettske Eremitage», som

Den inderste Gaardsplads i «Collettgaarden».

Henrik Wergeland træffende kalder den, skyldte engelske Traditioner og Forbilleder sin Tilblivelse. Det er jo netop engelsk Skik, at Rigmænd i Byerne til visse Tider af Aaret, særlig Julen og Jagt-

[1] Alf Collett har i sin «En gammel Christiania-Slægt», S. 214—241 givet en ypperlig Fremstilling af dem, H. J. Huitfeldt i Christiania Theaters Historie udtømmende behandlet, hvad der angik hans Emne, og to Øienvidner til Fladeby Juleliv, Fru C. B. Dunker («Gamle Dage») og Fru E. Munch (Skill.-Magazin for 1883), fortalt sine egne Oplevelser der. Endog i udenlandske Skrifter (saaledes i Lord Broughams Life, vol. I) vil man finde Fladebylivet omtalt.

Karen Collett.

James Collett.

tiden, ty ud til sine Landsæder. De mest bekjendte Træk af Fladebys Krønike falde i en senere Periode (omtrent ved Aarhundredeskiftet). Her skulle vi derfor alene mærke os, at der den 9de Septbr. 1756 stiftedes et Jagtselskab med egne Love, hvilket bestod gjennem mere end to Menneskealdre.

Uomtalt bør det heller ikke være, at, da Christiania i 1749 fik sin første Frimurerloge, blev denne stiftet ganske uafhængig af det i Danmark siden 1743 existerende Frimurervæsen. Christiania Loge oprettedes «efter Fuldmagt fra den engelske Storloge», og først i 1780 traadte den i Rapport til den danske.

Denne livlige Forbindelse med England har efterhaanden hævet Christianias mere bemidlede Næringsdrivende til et høiere Kulturtrin, aabnet dem en videre Synskreds og skjænket dem en større Selvfølelse. Patriciatet lærte efterhaanden i Embedsstanden, af hvis fornemste norske Repræsentanter netop de fleste fandtes her i Christiania, mere at se Ligemænd end Overmænd. De hyppige Giftermaal mellem Embedsmænd og de rige Kjøbmandsfamiliers Døtre bidroge yderligere til at udjevne Forskjellen og sammensmelte Besidderne af de største Formuer med Indehaverne af de høieste Embeder og de grundigste Kundskaber. Allerede noget før Midten af forrige Aarhundrede optræder derfor i Christiania en forholdsvis ikke faatallig Kreds af velhavende Dannede og et finere, kultiveret Selskabsliv.

Det kunde være saare interessant at kjende noget nærmere til den Overgangsperiode, i hvilken de simple borgerlige Sammenkomster, hvoraf vi saa et Glimt, idet vi læste om den drukne Borgermester i Skjorteærmer og opknappet Buxelinning og om Kjeld Stub, dansende med Glasset paa Haanden, forvandledes til alamodiske Soireer, og de gamle Gaarde indrettedes paa en elegantere Maade overensstemmende med en ny Tids Fordringer. Kun en eneste ældre Forfatter har imidlertid, og det kun i Forbigaaende, efterladt et Par Ord derom. Det er Professor J. N. Wilse i Eidsberg, hvis Bekjendtskab til Christiania begyndte omtrent 1760, og som udtaler sig saaledes[1]: «I den Stue, hvor smaa Ruder i lave Vinduer i Forening med den brune Træfarve paa Loftet og Væggene gjorde Aften-Tusmørket allerede til Nat, hvor gamle Bedstefader sad i sin store

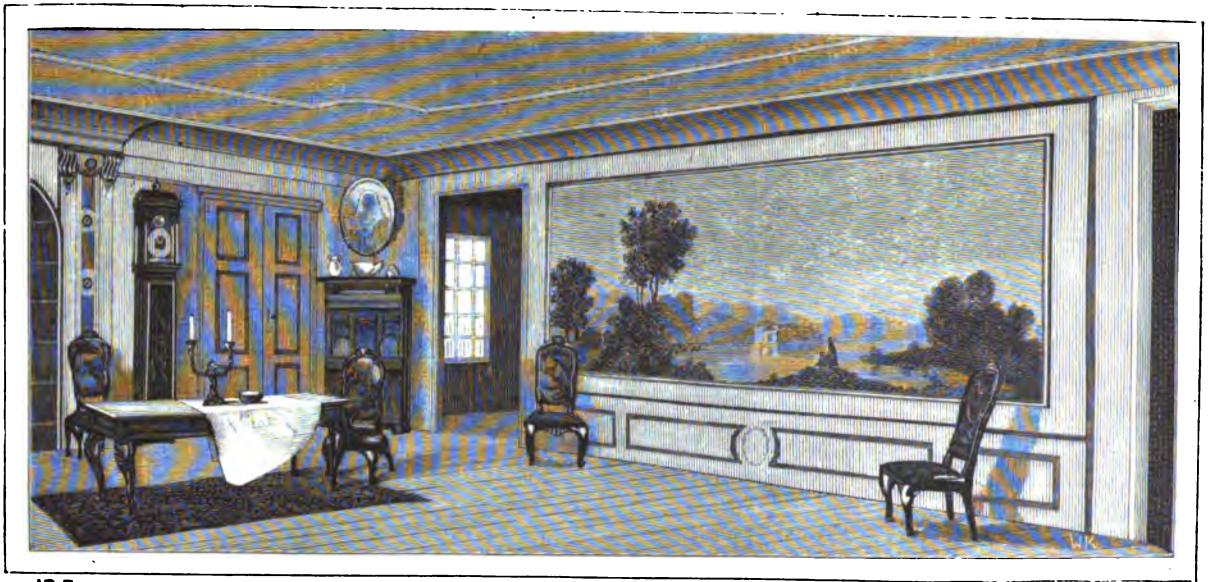
[1] Reise-Iagttagelser, I, S. 152—153.

Lænestol for et eller to tykke Tællelys, staaende paa Bordet ved en stor enkelt Kakkelovn eller Kamin, og med Piben i den ene Haand og den store Sølvølkande i den anden drak den fremmede Ven til, som trinede nærmere paa det med Sand og friske Granbar bestrøede Gulv, — i den Stue, siger jeg, oppebier nu hans Sønnesøn om Aftenen en halv Snes fremmede moderne Venner paa en før saakaldt Kanapee, nu Sofa, Ottoman eller hvad Navnet bliver paany med det første; derfra ser han henover det i Marmorruder bemalede Salsgulv sig selv i de lange, kostbare Speile, hvis

Et gibset Stueloft i Calmeyergaarden.

Forgyldninger ophøie endmere Væggenes lyse Farver; Marmorkonsoler ser man paradere under Speilene og paa dem Buster eller Statuer, vel af Gibs, men at se til som Guld eller Marmor. De høie Vinduer skulde formedelst de store Ruder meddele alt det Lys, Dagen endnu har tilovers, dersom ikke de øverst i Skyer sammenlagte Gardiner bedækkede den Himmel, der sees over Husene paa den anden Side af Gaden; dog under den skinnende hvide Gibshimmel i Stuen hænger en Lysekrone af Glas som Krystal, hvis mange Voxlys love Dag i den mørkeste Aften. De fremmede Herrer komme, man rangerer sig ved den opvarmende Pyramide, som er bekronet med en glindsende sort Kupido, og man

Hjørnesalen i Collettgaarden.

Collettgaarden eiedes og beboedes af Kommerceraad Collett og hans Efterkommere i tilsammen 195 Aar, den var oprindelig en enetages Bygning og fik først efter Ødelæggelsen i 1716 en 2den Etage. For sin Tid var denne nye Bygning prægtig udstyret og forsynet med store hvælvede Kjældere. Over Indgangsdøren er efter engelsk Skik anbragt en Buste, i Værelserne var Loftet prydet med svære Basreliefer af Gibs, forestillende Guder og Gudinder, Sindbilleder paa Dyder, Mennesker og Dyr og deslige, alt i Barokkostil, og i Langvæggen i den store Sal var indfattet et meget stort Landskabsmaleri. Dette Maleri, flere af Lofterne og Busten over Indgangsdøren staa endnu urørte. (A. Collett, En gammel Christiania-Slægt, S. 47).

smaadrikker af kostbare skrøbelige Kar, hvad Ost- og Vestindien sender os til Tids og Sundheds Spilde efter Modens strenge Befalinger». Til denne Wilses Skildring af Husenes Indre kunne vi føie, at mange Rigmænd lode sine Storstuers Vægge dekorere med Malerier, saaledes som man f. Ex. endnu kan iagttage dem i Chefsboligen paa Krigsskolen, i Collettgaarden og indtil for faa Aar siden i den daværende «Magistratsgaard» i Dronningens Gade. Allerede tidligere havde Enkelte ladet Tagene i sine Stuer pryde

Parti af de hvælvede Kjældere under Collettgaarden.

med ophøiet Gibsarbeide (som f. Ex. i Collettgaarden, Calmeyergaarden og Kirkedepartementets nuværende Lokale). Væggemalerierne vare for en stor Del malede af en ret anseet Kunstner ved Navn Christian Tonning, som i adskillige Aar opholdt sig som Landskabsmaler i Christiania, og som tillige har malet Transfigurationen under Loftet i Kongsberg Kirke[1]. Naar undtages enkelte indfødte Autodidakter, hvoraf de bedste (som Magnus Berg og den i Christiania selv fødte Medaljør Arbien) forlode Landet, havde Kunstnere naturligvis hidtil været saagodtsom ukjendte i Norge.

[1] Weinwichs Kunstnerlexikon, S. 177 flg.

I Genferen Paul Henri de Mallets Reisebeskrivelse har man en kort Skildring af Christianias Selskabsliv i 1755, da denne bekjendte Forfatter, der var Christian den syvendes Lærer og har skrevet en udførlig Danmarkshistorie, besøgte vort Land. «Jeg opholdt mig nogen Tid, siger han, i Christiania, hvor jeg modtoges med stor Gjestfrihed af Indbyggerne. Jeg fandt det meget let at indtræde i Forbindelse og Konversation med dem, der udmærkede sig ved Formue og Rang. Den Politesse, hvormed man behandlede mig, lod intet tilbage at ønske. Dersom det er sandt, som man siger, at man i Norden mere elsker Bordets Glæder end i Syden, da bliver denne Iagttagelse ikke gjendrevet af Nordmændene. De holde ypperlig Bevertning[1] *(très bonne chère)* og forsyne sig ved Hjelp af sine Skibe, der befare alle Lande i Europa, med de mest udsøgte Vine. Det er uretfærdigt at bedømme et Folks *sobriété* efter de Kvanta, som det forbruger af Drikkevarer og Fødemidler. Man maa tage i Betragtning, hvad Naturen fordrer, eller idetmindste, hvad den tillader at nyde uden *inconvénient.* Man vil da finde, at man maaske er ligesaa *sobre* i Christiania, som i Neapel eller Madrid, hvor man lever den halve Dag af en Kop Chokolade. Det, som især har overbevist mig om, at man bør tage Hensyn til de klimatiske Forhold, er, at jeg har seet Damer af god Familie, meget dannede *(très decentes et très réservées)*, under de lange Maaltider at nyde kun ublandet og meget stærk Vin, «*sans qu'un peut s'apercevoir, que ni leur maintien ni leur discours eussent rien perdu de ce, qu'elles avaient au commencement de froid et de mesuré*»[2].

---

[1] Ogsaa vore egne Forfattere omtale, tildels med Dadel, de mange og bastante Retter i Gjestebude. «Man tvivlede om, at han var en Nordmand, saasom han ikke vilde finde sig i at æde sig en Sygdom paa Halsen! Jeg tror aldrig, I er en ægte Nordmand, sagde en vis Frue, siden I er saa smaatærende» (Tullins Saml. Skr. II, S. 210). «I gamle Dage var de tætte Gjestebude i fuld Mode, hvor man, enten man vilde eller ikke, maatte gjøre Besked i ubeskedentlig Drikken. Den megen Drikken ophørte, men de mange Retter bleve ved». (Wilse, Reise-Iagttagelser, 1, S. 199). I en satirisk Ordbog i «Intelligents-Sedlerne» fra denne Tid defineres «Et Stykke Smørrebrød» ved «mindst sex Retter varm Mad».

[2] Mallets Reise i Norge er føiet som Tillæg til hans mange Aar senere udgivne franske Oversættelse af W. Coxes «*Travels into Poland, Russia, Sweden and Denmark*», hvor den findes i 4de Bind. Smlgn. Suhms Saml. Skr. XV, S. 212.

Samme Aar, som Professor Mallet gjestede Christiania, besøgtes Byen ogsaa af en tydsk Dame, Madame Ö., hvis i et tydsk Tidsskrift «Neue Erweiterungen der Erkenntnisz und des Vergnügens» indførte Breve nogle Aar senere oversattes i Intelligents-Sedlerne. Ogsaa hun udtaler sig meget velvilligt om Byens Folk («Alle kappes om at gjøre den til et Paradis for Fremmede») og finder ligesom Mallet Bevertningen meget solid. Kun klager hun over Vanskeligheden for Fremmede af at faa leiet Logis; ingen Christianienser af Stand kunde nøie sig med mindre end 12 Værelser, og det ansaaes for en Skam at udleie nogen Del af sit Hus. Dengang, da flere Aar senere (1769) den bekjendte Agent Holck fra Kjøbenhavn besøgte Byen, var der dog kommet istand to Hoteller efter Tidens Leilighed; det ene var hos en Søofficersenke Munch (afdøde Professor P. A. Munchs Oldemoder), der boede i den senere efter en Efterfølger i Faget saakaldte «Thomsegaard» paa Hjørnet af Toldbodgaden og Store Strandgade, i Nærheden af vor nuværende Børs.

I disse Aar fik Byen ogsaa for første Gang selskabelige, navnlig dansende, Foreninger, hvori de fornemste Familier, og uden tvivl kun de, toge Del. En saadan kom sammen hver fjortende Dag eller oftere [1]. Til en anden lignende Forening er Tullins Sang «til et Selskab, som var forsamlet for første Gang i Aaret 1758», skreven. Disse Foreninger undgik ikke, som noget i sit Slags saa ganske Nyt, at vække Anstød hos Geistligheden, og den Mand, der, som vi snart skulle høre, var Byens Skjønaand i hine Dage, Tullin, maatte da skrive en Apologi. Det heder her bl. A.: «Vi have ikke uden særdeles Opmærksomhed hørt, hvorledes De i en og anden af Deres offentlige Taler til Menigheden har tydelig tilkjendegivet Deres Misfornøielse over det Danseselskab, som vi have opstillet her i Staden, og hvorledes De har forestillet samme som noget Fordømmeligt og Stridigt baade mod Guds Lov og Samvittigheden, hvorudover vi blandt Andre udenfor vort Selskab, men Syndere saavelsom vi, ere blevne udpegede og omtalte som Syndere *ex professo*»[2]. Vi vide ikke, hvem den Præst har været, med hvem her polemiseres, men det tør dog være ret sandsynligt, at det var den stridbare Konsistorialraad og Professor

[1] «24de Novbr. 1755 begyndte de Fornemste her med Bal hver Mandag» heder det i Dr. O. Holmboes Optegnelser. (Norsk hist. Tidsskrift, 2. R. II, S. 123). Det var altsaa netop Aaret før Stiftelsen af Jagtselskabet paa Fladeby.

[2] C. B. Tullins Saml. Skrifter, III.

Mathias Albert Haberdorf, der først i mange Aar som Præst ved Nykirken i Bergen og tilsidst (1759—1762) som Stiftsprovst i Christiania ved sin Uforligelighed og Uforskammethed paadrog sig mange Uvenner og Modstandere [1].

Det hænder ofte, at Tonen i en mindre By, naar først en vis Art af Fornemhed har begyndt at gjøre sig gjeldende, bliver stivere og mere ceremoniel, end i en virkelig stor Stad. Saaledes hændte det ogsaa, at Fremmede i forrige Aarhundrede fandt, at der var flere Formaliteter at iagttage i Christiania, end i selve Kjøbenhavn. En Dame kunde saaledes i vor By ikke, som i den danske Hovedstad, selv gaa' om i Butikerne, men en Tjener eller Pige maatte hente Varerne hjem, at man der kunde bese dem. Ikke alene til Brylluper, Barnedaab o. s. v., men til enhver Visit maatte man kjøre i Karet, og det baade om Sommeren og om Vinteren, selv om der laa dyb Sne i Gaderne, thi kun udenfor Byen brugte man Slæde [2].

Stundom kunde dog ogsaa en misfornøiet Jeronimus føre Klagemaal over Tidens Fordærvelse og de nye Inventioner. I 1761 satte saaledes en forøvrigt ubekjendt Mand her i Byen, Erik Ditlevsen, sin Pen i Bevægelse og skrev en arkelang Memorial til General-, Landøkonomi- og Kommerce-Kollegiet. Her maa Christiania-Patricierne alvorlig holde for. «Man maa faa stelt paa endel her opspirede Bojarer eller norske Næssekonger. Disse har den Tid, da Skovene var i Flor og Trælasten udenlands i høi Pris, tilvendt sig adskillige og saa store Eiendomme, at der ere de, hvis Forfædre og de selv have opkjøbt og underlagt sig, enhver for sin Familie, 20 à 30 Gaarde med Skov og Herligheder og holde Bønderne i bestandigt Slaveri, saaledes er det hele Sørkedalen [3] og adskillige Gaarde i Bærum, der alle paa saadan Maade erkjende en Herre, ligeledes er der utalligt saadant Herskabsgods i Odalen, Solør, Øster- og Gudbrandsdalen o. s. v. Hvad tykkes Deres Excel-

[1] Se om Haberdorfs Forhold i Christiania fornemmelig L. Daae, Aktmæssige Bidrag til den norske Kirkes Historie, S. 42, 76 o. fl. St. samt Norsk hist. Tidsskrift, 2. R. II, S. 133—138. Han var en Typus paa et umedgjørligt Menneske.

[2] Wilses Reise-Iagttagelser, I, S. 198. Noget Spor til Anvendelsen af Portechaiser, hvis hyppige Brug i Kjøbenhavn vi Alle kjende fra Holbergs «Den honette Ambition», har Forf. dog ikke kunnet finde for Christianias Vedkommende.

[3] Sørkedalen (med Bogstad) eiedes da af Morten Leuch, hvis Enke solgte dem til sin Svoger i andet Ægteskab Peder Anker.

lencer samt høie og naadige Herrer om den Husholdning? Er det ikke vakkert, helst naar jeg faar oplyst, hvortil saadant Plageri af disse Landets Patrioter anvendes, nemlig at Landets Produkter omsættes med udenlands fabrikeret Tøi samt ædende og drikkende Varer, ja man kan sige, at de Udenlandskes Høflighed mod os gaar saa vidt, at de gjør Alting for os indtil Feiekoste og Skobørster; jeg vil ikke tale om disse Landblodiglers Levemaade i at slemme og demme med Æden og Fylden samt prægtige Palladsers Opbyggelse [1], Stads og Fjas, Vogne, Kudske og spraglede Lakeier o. s. v.» Heste og Vogne er det især Monsr. Ditlevsen ikke kan fordrage. «I Kjøbstæderne, siger han, underholdes en uhørlig Mængde af Kjøre- og Rideheste, saa til deres Foring medgaar en ubeskrivelig *Qvantité* af Hø og Havre, hvilke tilføres af adskillige Præstegjeld og foraarsager en saa excessiv høi Pris paa Hø o. s. v., der ingen anden Nytte indbringer uden alene paa 2 eller 4 Hjul at transportere en Kræmmer- eller Haandverkskone hen til sin Nabo og der tilligemed en Gaardskarl eller Kudsk holde udenfor hele Eftermiddagen, indtil Madamen har faaet sin Kaffe og udsladret. Saadanne hæderlige Matroner, naar de vilde gjøre Visiter, kunde meget vel trippe tilfods eller sidde hjemme og passe sin Gjerning, saasom at spinde, væve eller melke sin Ko og rengjøre Fæstalden, det mangen slig en So ikke var for god til» o. s. v.

[1] Sigter vel især til Opførelsen af Christian Ankers Hus (nu «Palæet»), hvis Tom for en stor Del blev indvundet ved Opdæmning af Søen.

Christian Braunmann Tullin.

Kun sjelden havde hidtil Nordmænd spillet nogen fremtrædende Rolle i vor Literatur. Holberg var den store Undtagelse, men han havde henlevet sine Dage i Danmark. Vistnok havde allerede tidligere Peder Dass fremtraadt som særlig norsk Digter, men hans Skrifter vare først udkomne efter hans Død og bleve længe kun bekjendte inden en snever Kreds i hans Fødelands nordlige Egne. Senere forandredes Tiderne, og norske Digtere fremtræde i det attende Aarhundredes anden Halvdel i et temmelig stort Antal. Denne Digterrække aabnes af en Christianias Søn, og det er et mærkeligt Vidnesbyrd om denne Stads Væxt baade i materiel og aandelig Henseende, at den i Frederik den femtes Dage ikke alene frembragte en anseet Digter, men at denne forblev i sin Fødeby sit hele Liv og ikke destomindre erhvervede et Ry, der, om end kun for en kort Tid, overstraalede alle hans Samtidiges i begge de forenede Riger. Han indtager derfor en fremragende Plads i sin Hjemstads Historie og maa i denne finde en udførligere Omtale.

Tullins Vugge stod paa det Sted, hvor i vore Dage Generalkonsul Peter Petersens store Gaard er opført paa Hjørnet af Østre- («Carl Johans») og Kongens Gade. Han var født den 6te September 1728. «Faderen (heder det i Fortalen til hans efterladte Skrifter) var Kjøbmand Guldbrand Hansen, Moderen Ragnhild Olsdatter Dehli, begge ligesaa bekjendte af en jevn og kristelig Vandel, som

ubekjendte af deres Tilnavne, hvoraf de aldrig betjente sig efter de Tiders enfoldige Tænkemaade, især blandt Folk af Middelstanden», Sønnen blev døbt Christian Braunmann, sandsynligvis efter den i 1729 som Assessor i Overhofretten døde Mand af dette Navn. Tilnavnet

Christian Braunmann Tullin.

Tullin antog han (rimeligvis først da han blev Student[1]) efter Faderens Fødested Tullien i Ringebo i Gudbrandsdalen.

Tullins Forældre havde ikke tænkt paa at lade Sønnen studere, men Stiftsprovsten, Nils Weggersløf, blev opmærksom paa

---

[1] Paa en Fortegnelse over Christiania Skoles Dimittender kaldes han nemlig kun «Christian Broumand».

hans gode Evner og bevirkede, at han efter nogen privat Undervisning sattes ind i Byens Latinskole. Her var dengang Mag. Erik Nicolai Arbien, en Christianienser af svensk Herkomst, bleven Rektor. Arbien, en Broder af den talentfulde Medaljør Magnus Gustav Arbien, var en begavet Mand, ja en af hans ældre Elever (Biskop J. E. Gunnerus) kalder ham endog «et af de største Genier, Norge har frembragt». Men ikke desto mindre ere de Ytringer, Tullin leilighedsvis lader falde om sin Skolegang, fulde af Misfornøielse med den Skoledannelse, han havde faaet. Han hører til de Allerførste, der udtaler aabenbar Mistvivl om Latinens Værd som Skolens Hovedfag [1]. Det maa imidlertid her vel erindres, at Datidens Skole kun i ringe Grad kan siges at have meddelt sine Disciple nogen virkelig klassisk Dannelse, men mere satte som sit Hovedformaal at opøve dem i at tale og skrive maadeligt Latin og forøvrigt opdrog dem til vordende Theologer. «Jeg maatte,» siger Tullin, «læse i min Barndom hele Autores fulde af tørre Historier, for at lære det latinske Sprog. Naar jeg læste Phædri Fabler, var det ikke min Sag at uddrage Lærdomme, jeg fik nok at bestille med at uddrage Phraser. Man sagde aldrig: Denne Lærdom kan anvendes i Livet, men alene: Denne Talemaade skal indføres i Phrasebogen. I syv samfulde Aar sværmede jeg saaledes om i Guldalderen og fik derefter mit Lærebrev som god Latiner, der gav intet Ord Kvarter, som skrev sin Herkomst fra Jern-, Kobber- eller Sølvalderen» o. s. v. Men trods alt dette vil man dog i Tullins Skrifter idelig finde Citater af de Gamle.

Sandsynligvis blev han allerede i Skoleaarene ledet hen til Læsningen af engelske Forfattere. Hans nysnævnte Velynder, Stiftsprovst Weggersløf, var, som ovenfor omtalt, født og opdragen i London, og det er derfor ingenlunde usandsynligt, at dennes Paavirkning kan fra først af have vakt hos den unge Tullin den Forkjærlighed for den engelske Literatur, der senere stærkt fremtraadte hos ham.

Tullin blev, sytten Aar gammel, dimitteret 1745 sammen med ni andre Elever af Skolen, blandt dem Christen Schmidt, der senere blev Biskop her i Byen [2]. Faderen var død nogle Aar i Forveien,

[1] Se f. Ex. hans Samlede Skrifter, II, S. 32 og III, S. 268 flg. Suhms Kritik over Tullins Meninger findes i dennes Saml. Skr. IV, S. 103.

[2] En anden Skolekammerat, der dog blev Student tre Aar tidligere, var Bergens Skoles senere Rektor, Jens Boalth. Denne Mand synes at have staaet i et nært Forhold til Tullin, at dømme af det Sørgekvad, som Boalth skrev ved dennes Død.

og Moderen havde indgaaet nyt Ægteskab med en Obervisitør Claus Kofod, der synes at have været en kjærlig Stiffader. Der var tilfaldt Tullin en Arv paa omtrent 2000 Rdlr., og saaledes havde han gode Vilkaar som Student. Han brugte sin Tid vel; i sit første akademiske Aar tilendebragte han ikke alene den filosofiske Examen med Berømmelse, «men erhvervede sig endog en Slags Færdighed i det franske og tydske Sprog foruden Indsigt i Musik og Tegning, til hvilket alt han syntes af Naturen vel oplagt». Derpaa drog han til en Præstegaard i Sjælland for der af en lærd Præst, Christen Nold i Karebek, at veiledes i Theologi. Efter et Aarstids Forløb havde han sin Embedsexamen med bedste Karakter og forlod Danmark.

Tullin vendte nu for stedse hjem til Christiania. Han øvede sig først i at prædike, og det, som det synes, med stort Bifald. Den begavede Taler Weggersløf var død, men Tullin kaldte ham som Prædikant tilbage i Tilhørernes Erindring, atter et Bevis paa, hvilken Indflydelse denne engelske Nordmand har udøvet paa den unge Tullin [1].

Men den Sygelighed, som stedse fulgte Tullin gjennem hele hans korte Liv, ytrede sig allerede nu. Brystsvaghed tvang ham til at opgive Tanken om at blive Præst, og han besluttede i Stedet herfor at tænke paa juridisk Befordring og dyrkede saaledes en Tid paa egen Haand Retsvidenskaben. Ved Siden af dette Studium, i hvilket han aldrig underkastede sig nogen offentlig Prøve, forsøgte han sig ogsaa som praktisk Forretningsmand. Han overtog, uvist i hvilket Aar, Faabro Spiger-, Stivelse- og Pudder-Fabrik ved Lysakerelven og havde ved dette Anlæg 22 Arbeidere i sin Tjeneste. Muligens har han ogsaa i nogle Aar boet paa dette yndige, ved en blid Natur og yppig Vegetation udmerkede Sted. Det akershusiske Toldsocietet udvalgte ham til Toldinspektør 1759. Aaret efter fik han af Kongen Udnævnelse til Vice-Raadmand og blev 1763 virkelig Raadmand. 1764 forpagtede han med James Collett o. fl. Tolden og Konsumtionen i Akershus Stift. 1765 blev han Tolddirektør, men døde samme Aar, kun 36 Aar gammel, den 21de Januar, og begroves den 28de s. M. Med sin Hustru, Mette Kruchow, en langelandsk Præstedatter, som

---

[1] «Din Røst drog Sjele til sin første Udspring hen,
Hvor glade kjendte vi vor Weggersløf igjen».

(Boalths Sørgedigt.)

paa Grund af Familieforhold var kommen til Christiania, og som han havde ægtet 27de Marts 1760, havde han foruden andre Børn Sønnen Claus Tullin, siden Kjøbmand i Christiania og Hofintendant († 1830), der var gift med den senere som Skuespillerinde ved Byens Privattheater berømte Henriette Wilster, der først døde 1860.

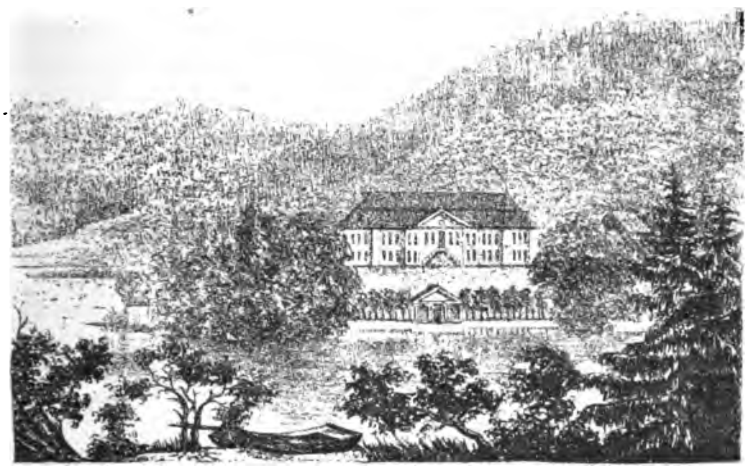
Den, der ikke paa Forhaand vidste det, skulde neppe falde paa at tro, at det Liv, i hvilket de ydre Hovedbegivenheder her ere opregnede, havde været et Digterliv. Tullin maa vistnok ogsaa nærmest betragtes som en aandrig Dilettant, der digtede med Talent, men uden egentlig at ofre sig for sin Kunst. Hans allerfleste Arbeider vare Leilighedsdigte, fremkaldte dels ved Anledninger i Christiania, dels ved Opfordringer og Præmier, udsatte i Danmark af det 1759 stiftede «Selskab for de skjønne Videnskaber».

Tullins tidligste nu bevarede Forsøg var en lidet mærkelig Sang, afsungen 1749 i Vor Frelsers Kirke i Christiania i Anledning af det oldenborgske Kongehus's Trehundredaarsfest. Derefter har saa fulgt forskjellige andre Smaadigte. Et af disse var (1752) en Bryllupslykønskning til en Svogers andet Giftermaal, bestaaende af to Stykker i Prosa: «Et Par Ord for de Skjønne» og «Et Par Ord til de Skjønne», af *Cato personatus*, trykt i Kjøbenhavn s. A., men uden stor Interesse og allerede af Suhm bedømt saaledes: «Jeg vilde ønske, at den af andre Skrifter ypperlige Forfatter ikke havde skrevet dette». Men saa indtraf der senere (1758) den Begivenhed, der fremkaldte hans mest bekjendte Digt og blev et Vendepunkt i hans Liv. Den 6te Mai s. A. feiredes nemlig i Christiania et Bryllup inden den rigeste Patricierkreds. Morten Leuch, Bogstads Eier og en af Byens første Trælasthandlere, ægtede paa den Dag sit Næstsøskendebarn, sin Kompagnon James Collett d. y.'s Søster, den 21aarige Mathia Collett. Ved denne Festlighed fremkom Digtet «Maidagen», til hvilket Digteren efter en Tradition [1] skal være bleven inspireret under en Vandring paa den femten hundrede Fod høie Voxenaas, der ligger i Nærheden af Brudgommens store Landgaard og paa Nordostsiden omslutter Sørkedalen. Leuch benævnes i Digtet overensstemmende med Tidens Smag for «Hyrdelivet» Menalcas, og Bruden kaldes Melicinda. Om hende heder det:

[1] Kraft, Topogr.-statist. Beskr. over Norge, I (1. Udg. Chra. 1820), S. 316.

— — — See ikkun paa din Brud,
Ja lad al Verden see, og spørg saa frit, hvad Gud
En Brudgom mer i een Person kan skjænke?
Hvor værdig nærmer hun sig Dig!
Fornuftig, dydig, deilig, rig
o. s. v.

Digtet er udentvivl blevet overleveret Brudeparret i trykt Stand, skjønt noget Exemplar af den oprindelige Udgave nu neppe mere er til. Tullin har sikkerlig ikke anet, hvilken Opsigt hans Maidag skulde gjøre.

Zinkætsning efter et gammelt Lithografi.

Bogstad Gaard.

Men ikke før kom den til Kjøbenhavn, førend den blev eftertrykt der og det gjentagne Gange. Den blev ogsaa strax oversat paa Fransk i *Mercure Danois,* paa Tydsk af Hofprædikant i Kjøbenhavn Andreas Cramer, ja selv paa Islandsk af Thorlaksson. Endog Lessing blev opmærksom paa den og erklærede, at den tydske Literatur maaske aldrig havde eiet et saadant Bryllupsdigt [1]. Christianiapatriciatets Leilighedspoet var pludselig begge de forenede Rigers store og feirede Digter.

[1] G. E. Lessings sämmtliche Schriften, hg. v. Lachmann, aufs Neue durchges. v. W. v. Maltzahn, VI, S. 120—121.

Som bekjendt skildrer «Maidagen» Landlivets og Naturens Skjønhed i Modsætning til det tvungne Kjøbstadsliv:

Min Muse kom og lad os fly
Fra dette melancholske Fængsel
Hvor Ønsker daglig dø i Trængsel
Og fødes for at dø paa ny,
Hvor Kunst og Vid kun pønser paa
Den bedste Plan til nye Sorger,
Hvor Rigdom sulter for at faa
Det Slør, den for sin Arving borger.

Den nysnævnte Cramer, som ogsaa recenserede «Maidagen» i sin Journal «Der nordische Aufseher», ansaa det for en given Sag, at Tullin med det «melancholske Fængsel» ikke kunde sigte til nogen anden Stad end Kjøbenhavn; et udviklet norsk Byliv faldt han ikke paa at tænke sig muligt. «Hr. Tullin, siger han, beslutter at forlade vores Stad af Kjedsommelighed over dens moralske Ufuldkommenheder og at reise til Norge, hvor han spaar sig mere Fornøielse». Hertil svarede Tullin: «Hvorfor skulde det Sted, som jeg i Begyndelsen af min Maidag beskriver, nødvendig være Kjøbenhavn, da dog denne Beskrivelse kan passe sig paa andre Byer? I Sandhed, jeg havde selv begaaet en moralsk Feil og været meget uhøflig, ifald jeg havde her, som De mener, lignet Kjøbenhavn og Norge med hinanden og givet det sidste Sted saa stort et Fortrin for det første, ligesom Norge skulde været et Paradis og Kjøbenhavn en Røverkule. Jeg vilde ønske, at Kjøbstæderne i Norge vare af den Beskaffenhed, at Beskrivelsen ikke kunde passe sig paa dem, men, min Herre, det er de desværre ikke»[1].

Om Tullins literære Liv og hans Forholde i det Hele, saaledes som de vare blevne et Par Aar senere, faa vi den bedste Oplysning gjennem et Par fortrinligt skrevne Breve, som hidtil have henligget ganske ubemærkede i det Deichmanske Bibliothek[2], og hvis væsentligste Indhold derfor her skal meddeles. De ere skrevne til to Venner i Kjøbenhavn, om hvem neppe synderligt mere vides end de blotte Navne.

[1] Saml. Skr. I, S. 23 flg. At man tog Tullin dette Tilsvar ilde op i Kjøbenhavn, sees af et Brev fra B. Dass til Suhm (Suhms Saml. Skr. XV, S. 284.)

[2] Allerede tidligere er i Illustr. Nyhedsblad for 1861 (ogsaa særskilt) trykt en liden interessant Samling Breve fra Tullin, udg. efter Originalerne i det danske Geheimearchiv af Otto Gr. Lundh med Anmærkninger af H. J. Huitfeldt.

I.

Messrs. Strøm & Greger,

Velædle høistærede Venner!

— — Jeg blev i sidste Øieblik uformodentlig forceret til at skrive en Supplique om at blive *vice* Raadmand i min Føde-Bye, for derved om mueligt at befrie Raadhuset og Byen fra en Competent, som, efter nogles Tanker, dertil skulde være ganske ubeqvem; at formere denne Mands *Caracter* fra den sletteste Side er noget, som jeg anseer mig ganske uvedkommende og uanstændigt, og at *raisonnere* over de *desseins*, han herved kunde have, da han er en Mand, der er over 60 Aar gammel og altsaa efter de almindelige Naturens Love neppe kan vente at opleve den Tid, da der kunde falde nogen Gage; da han er en Mand, der besidder Velstand og langt fra ikke trænger til saadant lidet Appendix; da han fra gemeen Bonde Dreng af har erhvervet sig Midler ved Tobaks Spinderie og Handel paa Sverig i de gode Tider, førend Tolden blev forpagtet og for Resten hverken bekymrer sig om Lov eller Forordninger etc., — det er alt noget, som jeg overlader dem, der mener at kunne *penetrere* den Sag dybere end jeg. Saameget kan jeg nok begribe, at Manden umueligt *ambierer* dette for sin egen Person, men søger herved alene at bane Vejen for en Søn eller Svoger, hvorudi han ikke er at fortænke[1]. Overalt maa dette være, hvad det vil, saa er jeg forsikret om, at jeg er Mssr. takskyldig for, at min Supplique strax er bleven afsendt til Vice Statholderens Erklæring. Jeg ved nok, at denne gode Herre er allerede bleven gjort tankefuld over, at han har recommanderet en Anden, og hvad han nu vil gjøre ved mig, veed jeg ikke, thi jeg har besluttet i den Sag at agere ganske passive. Jeg vil ikke haabe, at dette skal faa mindste Skin af Pralerie, saa snart mine høistærede Venner betænker 1. at mine Forretninger bliver kun herved forøgede. 2. blive Forretningerne brødløse. 3. vilde den største Lykke ved Vacancen rendere til 250 og allerhøiest til 300 Rdl. i de lykkeligste Aaringer, hvilket neppe nogen vil ansee for et halvt Levebrød, der kjender Christiania. Men uagtet alt dette, ligesaa vist, som det skal være mig indifferent, ifald denne min Ansøgning ikke skulde reussere, ligesaa vist skal det fornøie mig, om den bliver accorderet, endogsaa blot af den Aarsag, at mine Venner ikke skal forekaste mig, at jeg er ganske følesløs over min Velfærd, og jeg veed, at ifald mine Velyndere synes, at jeg enten har fortjent deres Yndest, eller herefter kunde fortjene den, saa betages derved ingen Anledning til at sætte min Lykke paa den Point, at jeg kunde blive i Stand til at vise mit Fædreneland min Erkjendtlighed paa en mere *solenne* Måade, end det hidindtil har været mig mueligt. Hr. Etatsraad Hielmstierne har været saa gracieux uden nogen Anmodning fra min Side at tilkjendegive mig med forrige Post, at han vilde interessere sig for min Supplique, ifald Vice Statholderen ikke skulde være mig imod.

[1] Den Medansøger, hvorom her er Tale, hed Jens Jacobsen. Han var anbefalet af Vice-Statholder Benzon, som synes at have ærgret sig over, at Tullin ikke destomindre blev foretrukken, og ved et kort efter i hans Hus afholdt officielt Selskab blev derfor Jacobsen indbuden tilligemed den hele Magistrat, men Tullin «maatte drikke Kongens Skaal hjemme hos sin lille Kone». (Breve fra Tullin, udg. af Lundh og Huitfeldt, S. 18). Ved en følgende Ledighed kom Jacobsen virkelig ind i Magistraten og døde som Raadmand 1772.

Det kan ikke andet end blive mig en sød og opmuntringsfuld Satisfaction, naar jeg mærker, at saadanne Folk vil af egen Drift bemøie sig med min Erindring, som endogsaa ofte nødes til at glemme dem, der gjør sig Umage for at blive erindrede. Etatsraaden forlangede tillige Gjenpart af mit Brev til Cramer, det var noget, som jeg ikke torde negte og derfor har taget mig den Frihed at give Anvisning paa mine Herrer som de eneste, der fra mig har faaet Gjenpart deraf.

Endelig har jeg seet No. 9 af Addr. Contoirets Aviser, og mit utidige Fosters ynkværdige Tilstand har sandelig rørt mig; men kan ikke undres over at en Faders Hierte bliver ømt ved at see sit Barns Vanlykke, og det smerter mig mest, at den stakkels Glut faar nok endnu bie en Stund, til jeg kan faa Tid til at redde ham. Men mine Herrer siger mig dog oprigtig, mon jeg ikke skulde komme til at angre det, ifald jeg i denne Vinter brød overtvers, begyndte at samle mine adspredte Lapper og lod dem trykke i smaa Samlinger 10—12 Ark af Gangen? Thi det er mig umueligt længer at opfylde deres Begjæring, som forlanger Afskrifter af et og andet Stykke. Maaskee jeg vilde lade Cato Personatus i Selskab med endeel af mine første Vers udspionere Tullins tilkommende Skjebne, og da jeg veed at mine Herrer har gjort mig den Ære at læse et og andet af dette, og tillige hørt andre tale derom, saa vil jeg udbede mig som et stort Beviis paa Venskab, at de vil underrette mig, om hvorledes jeg paa et eller andet Sted bedre kunde fyldestgjøre Kjenderens Smag, og det skal endogsaa være mig kjært at høre, hvad mine Fiender, ifald jeg har nogen, kunde have havt at udsætte, enten det er vist eller galt. Thi det er just i den Henseende, at jeg har sluppet nogle af mine smaa Geister ud i Verden, og ladet dem vandre en Tid om for at recognoscere, men denne min Hensigt kan ikke vel erholdes uden Hjelp af mine Venner og paa tredie Haand. Derfor har jeg just en sand Høiagtelse for Cramer og er ham meget forbunden, fordi han med sin Critique har forvisset mig om, at der maa ikke være betydelige Feil i min Maji-Dag. Jeg er sikker nok paa en Side, nemlig, at jeg aldrig skal begaa Feil af Overmod, jeg har ogsaa taget mig vare for Ordgyderi og at finde Skjønheder i Phoebus, Galimathias i Ordspil og andre falske Zirater, hvormed den danske Poesie gemenligvis er bleven defigureret, men hvorvidt jeg herudi har været lykkelig, maa ankomme paa andres Domme, og om jeg end har begaaet mig nogenledes i de sidste Poster, saa kan der endnu være nok tilbage, som behøver Mønstring, mange Ting, som undløber min Mønstring, og saasnart det undløber min, saa undløber det snart ogsaa alles her paa Stedet, thi jeg synes, ligesom jeg engang tilforn har skrevet, at saalænge jeg har været i Norge, har jeg altid været bange for, at jeg er omringet af Ulykken. Jeg har snart aldrig været i den Situation, at jeg kunde siges at skrive noget for Tidsfordriv, men det meste af det, jeg har skrevet, har været Hastværk og Vers par force, som jeg ganske vist troer, at Skjønnere vil i den usammenhængende Tænkemaade spore mine afbrudte Timer, men dette er noget, som ikke har staaet i min Magt at ændre, og jeg troer ganske vist, at dette vedbliver en anden Natur hos mig.

Jeg kan forsikre, at den lærde og sindrige Professor Sneedorffs Renommé er i alle de Selskaber, jeg har været, saa fast etableret, at jeg finder aldeles ingen Aarsag til at nære derfor nogen Frygt. Det er en Lykke, at de Folk, som besidder nogen Smag her, ere saa langt fra de lærde Krige, at de tager ikke gjerne noget partie, uden hvad de kan læse sig til, og i denne Tilfælde kan Professor Sneedorff være vis paa Overvægten. Jeg for min Part maa sige, at jeg er bleven meget rørt ved alt, hvad jeg har læst af hans Arbeide, og jeg vilde ønske, at min Dom maatte

være af nogen Vægt, men dette, som synes at være mere vægtig er dette, at nogle Damer siger det samme, som jeg, og det er saadanne Damer, som røres ikke af andet end det, som har Ild og *tendresse*.

Har jeg vel tordet love at contribuere noget til den Forønielse, som det prisværdige Selskab vil vise over at finde Smag og Sindrighed hos Deres Landsmænd? Mon ikke dette var et vigtigt Løfte at binde sig til? Ja jeg har . . jeg vil sige, ja jeg skal gjøre mig Umage for i det ringeste at forsikre Dem om, at Uvillighed ikke er Aarsag, ifald jeg feiler. Nu længes jeg efter at see min Kone; undres ikke over at ny gifte Folk er kjælne. Jeg er med bestandig Hengivenhed

Velædle høistærede Venners

ærbødigste Tjener

Christiania 27 Septbr. 1760. C. B. Tullin.

2.

Velædle høistærede Venner!

Al Undskyldning er overflødig, saasandt jeg er forsikret om, at Mhrr. ikke ganske forglemmer en Ven i Norge, som nogle har fundet for godt at give Navn af Poet, og da jeg derom er bleven mere end nok forsikret saavel af Deres Brev som af de medfølgende *nova literaria*, som vare mig meget kjærkomne, saa takker jeg skyldigst og mortificerer Undskyldningerne. Det er mig meget kjært at Mhrr. ikke har taget i Tvivl at anføre mig blandt Prænumeranterne til Hr. Professor Sneedorffs patriotiske Tilskuer, og det skal være mig ligesaa kjært at erhverve flere her i Byen, hvorom jeg er ganske forsikret. — — —

Jeg har ei alene læst, men tillige ladet Flere læse det tilsendte Poem om Hederne. De har Ret, min kjære Hr. Greger! Det er og bliver den menneskelige Forstands Pinebænk. Men jeg kan ogsàa have den Ære at forsikre Dem, at der i samme Pjece lyser overalt saadan en Geist og saadanne Tanker, som ei alene ere værdige en Poet, men en frugtbar Geist. Hvor ærgrer jeg mig ikke over, at han enten ikke skulde besidde den Gave at kunne udvikle den eller ogsaa, at han anseer det for en unødvendig Sag at være forstaaelig: Jeg frygter for, at den gode Klopstock med sit Vid har gjort Danmark en ubodelig Skade, og at den atter efter at have talt idel Gudernes Sprog vil producere mange Jobs-Bøger paa Dansk, hvorover vore Efterkommere uden Tvivl vil behøve ligesaa mange Commentarier som over de Sibyllinske Oracler. Jeg vil haabe, at Professor Sneedorff vil gjøre Danmarks Sag til sin egen og lære Folk at skrive for Forstanden uden at glemme Hjertet. Thi hvad man ikke forstaar, kan umuelig røre andre end saadanne, der er vant at læse gamle Pergaments Breve, hvis Værd bestaar deri, at de fleste ikke kan læses.

Hvilket Svælg er der ikke mellem denne flygtige Geist og mig! — — — —

Jeg er ganske forsikret om, at jeg undertiden bruger *Norvegismos*, men jeg tilstaar oprigtigt, at det er mig vanskeligt at finde dem igjen, og dette er undskyldeligt for den, der har været 27 Aar i Norge og alene $3^1/_2$ Aar i Danmark[1].

[1] Om Tullins Norvegismer har Suhm gjort nogle Bemærkninger, se hans Saml. Skr. IV, S. 116, uden dog at anføre særlige Exempler. Som saadanne kunne nævnes «lige» (ɔ: like) = lide (I. S. 47) og «Hvad kan det skille Jer?» = Hvad kommer det Eder ved (I. S. 52).

Det er sandt, at jeg har sendt en Prøve-Klud til Selskabet[1], og De erindrer vel, Mhrr., at det var just Dem, jeg lovede det. Jeg har gjort deri for Deres Skyld, for Norges Skyld og for min egen Skyld Alt, hvad der i Henseende til mine Omstændigheder var mig muligt. — — — — Jeg maa gratulere Professor Rothe[2] med sin Fangst; Borgermester Bredal[3] er ikke nær saa lykkelig; han er nu i vor By og diverterer os baade med sine musikalske Fingre og sin poetiske Geist, forresten lader han Verden gaa sin egen skjeve Gang.

— — — De maa ikke tro, jeg er paastaaende, men jeg forsvarer mig i det yderste, thi jeg er en Nordmand, ligesaavel som jeg er

Mhrr. tjenstskyldigste Ven og Tjener

Christiania d. 23 Feb. 1761. Tullin.

I Slutningen af samme Aar, som Maidagen fremkom, havde Tullin beskrevet et andet Pars Bryllup inden Christianias Rigmandsverden, Justitsraad Morten Leuch Eliesons med Jfr. Dorothea Monsen. I 1761 tryktes hans Prisdigt om Søfarten, i 1764 det andet Prisdigt om Skabningens Ypperlighed, begge i «Forsøg i de skjønne Videnskaber». Det sidste Digt blev oversat paa Tydsk. Den Tanke, han fremsætter i sine Breve, selv at udgive sine blandede Poesier, blev ikke udført, men uden hans Vidende blev dog i Kjøbenhavn i 1763 trykt en «Samling af Tullins Vers».

Hvor stor Digterens Anseelse nu var bleven, forstaar man af Jacob Badens bekjendte Beretning om Tullins Besøg i Kjøbenhavn 1764. Han havde da neppe seet Rigernes fælles Hovedstad, efterat han for omtrent sexten Aar siden forlod Universitetet som en ubemærket Studiosus. Men nu, da han med sin Ven James Collett kom derned for at gjøre Akkord om Forpagtningen af Told og Konsumtion, «var der ingen Mand af Stand eller Lærdom, som jo opvartede ham i hans Herberge»! Han fik imidlertid ikke lang Tid til at glæde sig over denne Hyldest, thi i Begyndelsen af det følgende Aar gik han i sin tidlige Grav.

Læseverdenen glemte, i det Store taget, temmelig snart Tullins Poesier, men i Literaturhistorien har han stedse bevaret en agtet Plads. Det var Ewald, hvis Genius fortrængte Tullin, til ikke ringe Sorg for hans Landsmænd, hvis patriotiske Stem-

[1] Udentvivl det prisbelønnede Digt om «Søfarten».

[2] Tyge Rothe, der just s. A. blev Assessor i Generaltoldkammeret.

[3] N. K. Bredal, da Borgermester i Throndhjem, siden noksom bekjendt i den danske Theaterhistorie. Om hans musikalske Interesser finder man ogsaa Noget i et Par utrykte Breve fra ham til Martfelt i dennes store Brevsamling paa det st. kgl. Bibl. N. K. S. Fol. No. 1344, Fasc. 2.

ninger i den Anledning Nordal Brun har givet et bekjendt Udtryk[1]. Hans samlede Skrifter vare udkomne i tre Bind i Aarene 1770—73. Endnu i 1799 kunde Rahbek udgive hans «Udvalgte Digte», og i Norge bevarede hans «Arier» endnu sin Yndest langt ind i vort Aarhundrede, vel især i hans Fødeby Christiania.

De «afbrudte Tanker», der optage næsten to Bind af Tullins efterladte Verker, og for hvis Udgivelse de, der besørgede hans Skrifter trykte, i sin Tid maatte høre ilde, medens man nu glæder sig ved at besidde dem, lade os undertiden ane, at den sygelige Tullin egentlig havde været en indesluttet Natur og i Virkeligheden mangen Gang har følt sig ene og venneløs. Saaledes siger han III. S. 266: «Selskab og Omgang med Adskillige har hidtil skaffet mig mange Bekjendte og Dus-Brødre, men ikke en ret Ven. Nu anser jeg mig næsten som en Alchymist, der leder efter en filosofisk Sten, og hvo vilde undres over, at jeg lader alt Haab fare om noget Udfald? Undertiden læser jeg vel, hvad Cicero har skrevet om Venskab, men jeg læser ham med samme Sindsbevægelse, som naar jeg hører en holde en meget kløgtig Tale om den Fugl Fønix». Og paa et andet Sted, III. S. 220: «At dø ung, at leve længe eller kort, er at have gjennemgaaet flere eller færre Forandringer af Hændelser. Sagen bliver den samme, det kommer kun an paa, at jeg indbilder mig at have levet 60 Aar istedenfor 30». Men hans Bekjendte, de rige Kjøbmænd i Christiania, tillode ham ikke at leve i Stilhed. De droge den aandfulde Mand ved alle Leiligheder ind i sine Kredse, og han blev, skjønt modstræbende, snart endog Middelpunktet i disse. «Han var (siger Udgiveren af første Del af hans Verker, Præsten Teilman paa Modum,) omringet af en Hoben Venner, som billig søgte deres Fornøielse i hans Omgang, men ikke saa billig søgte at aftvinge ham Vers ved enhver Leilighed og uden at give ham Tid til at arbeide dem ud. Deraf kom en Mængde *impromptus*, som utrolig fornøiede de Selskaber, de passede til, og trolig vilde optages meget ligegyldig af Publikum»[2]. Bernt Anker, hvis tid-

[1] «For tidlig døde Du, fortidlig Danmark haver
Forbrudt sig mod dit Støv og sat en Ewalds Gaver
Fremfor det Liv og Lys, som hædrede din Sang», osv.

[2] F. Ex., da Tullin en Vinter aflagde et Besøg paa Bogstad, fik han ikke Lov til at lægge Reiseklæderne af, førend han havde improviseret Følgende:
«Skjønt jeg paa denne Tid saa ulyksalig fryser,
At hver en Draabe Blod af Kuld' i Kroppen gyser,

ligste Ungdom falder sammen med Digterens sidste Leveaar, bemerker ogsaa om ham i den Mindetale, hvormed han 1784 hilsede hans Søn velkommen i St. Olai Frimurerloge i Christiania: «Hans ædle Hjerte, hans venlige Omgang, hans oplyste Forstand, hans sjeldne Gaver, hans jevne Lune i en ved anspændte Kræfter udpinet Krop, var i hine muntre Ungdomsdage vores Vellyst og Glæde, vores Beundring og Mønster».[1] Wilse siger ligefrem: «Venner nødte ham ofte til at indrette sin Levemaade efter deres, hvilket ei altid var gavnlig for hans svage Konstitution».

Det er et interessant kulturhistorisk Vidnesbyrd, der ligger i den Ytring, som forekommer i det første af de ovenfor aftrykte Breve, om nogle Damer i Christiania, hvis Dom Tullin tillægger saa stor Vegt, fordi «de røres ikke af Andet end det, som har Ild og *tendresse*». Den mærkeligste af dem var Fru Ditlevine Feddersen, født Collett, en ti Aar ældre Søster af Maidagens Heltinde. Hendes Mand, med hvem hun trods en Aldersforskjel af 28 Aar levede i et overmaade lykkeligt Ægteskab (1749—1769), var Magistratspræsident (tilsidst Konferentsraad) Nicolai Feddersen, en født Flensborger, der tidligere havde været Pagehovmester og udmærkede sig ved flersidige Kundskaber og fin Dannelse; han havde staaet i Forbindelse med Gram og Chr. Falster[2] og tænkte i Christiania paa at oprette et historisk Selskab[3]. Fru Ditlevine var en begavet og, som det synes, i alle Henseender fortræffelig Dame, der selv syslede med Poesien, og da Tullins Hustru var en Søsterdatter af hendes Mand, kom hun i nært Venskab og Kjendskab med vor Digter, i hvis Digte hun forekommer under Navnet «Dorinde». I 1760 skrev hun bl. A. en poetisk Hylding til Tullin, der medundertegnedes af nogle andre Damer og lød saaledes:

Saa skal det Ønske dog mit Hjerte tænde an,
Gid Bogstad staa i Flor, til Verden staar i Brand».
(Saml. Skr. I, S. 133).

[1] Tidsskriftet «Iris» for 1793, 3die Kvartal, S. 23.

[2] Se dennes Papirer i Univ.-Bibl. i Kbhvn.

[3] Man maa her tænke paa, at der samtidig i Christiania levede en Mand med megen historisk Interesse, skjønt han aldrig fik noget udgivet, nemlig Jonas Ramus d. y., dansk af Fødsel, Justitiarius i Overhofretten 1761—1765. Han havde i sin Tid villet oversætte Torfæus. Med ham, der var Medlem af «Danske Selskab», tør Feddersen have staaet i Forbindelse. Se om Ramus Werlauff, Det kgl. danske Selskab, S. 15.

Et Høyagtnings Vidne
fra nogle Hyrdinder i Norden
til
den norske Ovidius.

Hvis Verdens Skikke var som i de ældre Tider,
en Ærestøtte vi opreiste Dig Tullin,
men da vor Alder nu ei slige Moder lider,
saa gid vi havde kun saa sindrig Pen som Din,
paa det vi kunde her Din Pris saa net avmale,
som Du har malet alt, Din Maji-Dag især,
Og at — dog nei det er forgjæves vi vil tale,
Hver Tanke, Du har tænkt, Din Ærestøtte er.
Ja tro, Vor norske Young! Din Lykke skulde blive
Din Tænke-Ævne lig, hvis de formaaede det,
Som sig, Forundrere af Dig, her underskrive
Til Tegn, at deres Kjøn kan ogsaa tænke ret.

Saa skriver og underskriver

Dorinde.

M. R. K. V. K. A. D. E. A. S. B. M. M. L.[1]

Efter sin Mands Død (hans sidste Aar bleve, som vi siden skal høre, lidet lykkelige,) flyttede Fru Feddersen 1772 til Kjøbenhavn, hvor hun døde efter mange Aars Sygelighed 1803[2].

[1] K. A. = Karen Anker (Bernt A.s Moder), D. E. = Dorothea Elieson (ovenfor), K. V. = Karen Vogt, M. L. = Mathia Leuch o. s. v.

[2] De bedste Efterretninger om denne interessante Kvinde findes nu samlede i Alf Colletts Skrift: En gammel Christiania-Slægt, S. 111 flg.

Generalerne Schmettow og Rantzau-Ascheberg.

Mellem Embedsmænd fra Tydskland, som have spillet en Rolle i vort Land, indtager Rigsgreve Waldemar Herman Schmettow, kommanderende General i Norge 1764—1767, en ret mærkelig Plads. Han var født 1717 i Dresden; Moderen var en Datter af Baron Woldemar Løvendal og Sønnedatter af Ulrik Frederik Gyldenløve, og det synes virkelig, som om Greven har slægtet temmelig meget paa disse Forfædre. Han erhvervede sig i sin Ungdom en ikke almindelig videnskabelig Dannelse og udmærkede sig senere i fransk Krigstjeneste under Moritz af Sachsen. Men saavel dette Feltliv som et mangeaarigt Bekjendtskab med de polsk-sachsiske Augusters «galante» Hof bidrog til i flere Maader at fordærve den begavede og duelige unge Mand. Han blev en ryggesløs Libertiner [1] og en erklæret Fritænker.

I Aaret 1746 gik Greven i dansk Tjeneste og udnævntes i 1764 til kommanderende General i Norge. Som saadan skal han have havt Fortjenester, og vist er det, at han i høi Grad vandt sine Undergivnes Hengivenhed. Det fortjener ogsaa at mærkes, at han er den første Mand i Landet, som har forsøgt at grunde et lite-

[1] I den Grad, at senere en af hans Sønner, der skulde forsvare ham, maatte indrømme: «Er war von der ersten Jugend an, an den Gedanken gewohnt worden, dass Vielweiberei und Konkubinat der Reinigkeit der Sitten im mindesten nicht schade». (Erläut. Commentar zu den patriot. Gedanken eines Dänen &c. von W. F. Schmettow, 1793, S. 133).

rært Organ for militær Videnskabelighed; i Aarene 1765—66 udgav han nemlig i Christiania et «Militært Bibliothek», hvoraf 4 Hefter udkom.

Ogsaa i Selskabslivet her i Byen tog Greven ivrig Del og har udentvivl havt en stor Indflydelse paa dettes Udvikling. Navnlig interesserede han sig for theatralske Forestillinger og fik der-

Waldemar Herman, Greve af Schmettow.

for (udentvivl med Bistand af den Tullinske Kreds) et Privattheater i Stand i Christiania allerede det første Aar, han levede her; «tidligere havde man anseet det for en usømmelig, om ikke uchristelig Tidsfordriv at være Tilskuer, end sige selv at være Skuespiller». [1] Nu derimod forstod den kommanderende General at fjerne saadanne Betænkeligheder. I Begyndelsen vare Forestillingerne, der

[1] J. N. Wilse, Reise-Iagttagelser, I, S. 201.

maaske have været holdte paa Raadhussalen, dog ikke offentlige, men kun tilgjængelige for Medlemmerne af det nystiftede dramatiske Selskab. Dette var da Begyndelsen til den senere i to hele Menneskealdere, stundom med et ikke ringe Held, fortsatte Dyrkelse af den sceniske Kunst i Christiania og en stor Del andre af vore Byer.[1]

Man fremsatte i en senere Tid den Beskyldning mod Schmettow, at han havde væsentlig bidraget til at udbrede sin egen Irreligiøsitet og Vantro i vort Land. Hans Søn, der efter hans Død skulde imødegaa disse og andre Beskyldninger imod ham, indrømmer, at han var en offentlig og erklæret »Widersacher der christlichen Religion», en afgjort Deist, men han paastaar dog, skjønt vistnok med Urette, at Faderen aldrig ytrede sig om saadanne Gjenstande, idetmindste ikke offentlig, medens han var i Norge. «Han modtog i Christiania, siger Sønnen videre, Alterens Sakramente for Menighedens Øine, sandsynligvis for første og sidste Gang efter sin Konfirmation; han besøgte den offentlige Gudstjeneste og gav mig engang en Irettesættelse, fordi jeg under Prædikenen slog en Passiar af med en af hans Adjutanter».[2]

I 1767 blev Schmettow meget mod sit Ønske kaldet tilbage fra Norge, som han selv fortæller, fordi han ikke vilde udføre Projekter, som siden viste sig at være skadelige». Suhm har antegnet, at Grunden var den, at Schmettow «vilde forsvare den nationale Milice», og tilføier, «at Greven ikke var almindelig elsket, fordi han var for færdig til at afsætte adskillige Officerer, stolende formeget paa Obersternes Relationer».[3] Han forlod Christiania den 19de Januar og fik Afsked i April med 3000 Dalers Pension, hvorhos hans Gjeld i Christiania, der skal have udgjort 8000 Daler, betaltes af Kongen.[4] Han tilbragte sine senere Leveaar i Holsten og døde

---

[1] H. J. Huitfeldt, Chra. Theaterhistorie, S. 55—56. Allerede i Gyldenløves Dage havde, som vi have seet, omstreifende Trupper ageret i Christiania. En i Kjøbenhavn engang meget bekjendt Theaterentreprenør, Franskmanden Etienne Capion, ansøgte 1724 forgjeves Kongen om at maatte «agere danske Komedier i Norge». (Werlauffs Oplysn. til L. Holbergs 18 første Lystspil, S. 232). I 1771 ansøgte en Martin Nyrenbech Stiftamtmanden om at maatte opføre Komedier her. Stiftet forlangte en Afgift til de Fattige af 2 Rdlr. for hver Forestilling, og Magistraten, der mente, «at han paa et lidet Sted, som dette, ikke vilde tjene mere, end hvad han igjen depenserer og konsumerer», fandt denne Afgift stor nok.

[2] Erläut. Commentar u. s. w., S. 135.

[3] Norsk hist. Tidsskr. 2. R. V, S. 262.

[4] Norsk hist. Tidsskr. 2. R. II, S. 144.

som Ridder af Elefanten 1785 [1]. Wilse omtaler i sine Reise-Iagttagelser, at han stedse vedblev at nære Interesse for Norge. Af hans to Sønner blev den ene, hvis Apologi for Faderen vi have citeret, pfalzisk Geheimeraad og dansk Gesandt i Sachsen, den anden, Carl Jacob Woldemar Schmettow, indtraadte i den norske Armee. Det var ham, der som kommanderende General nordenfjelds og tildels ogsaa som Christian Frederiks Diplomat spillede en bekjendt Rolle under Begivenhederne i 1814. Han døde 1821.[2]

Schmettows Eftermand som kommanderende General i Norge var en berygtet Eventyrer, en af de mest fordærvede endog ved Christian den syvendes Hof, Grev Schack Carl Rantzau-Ascheberg. Født samme Aar som Schmettow, havde han reist i flere europæiske Lande [3] og en Tid været i dansk Militærtjeneste, men havde, efter pludselig at have faaet sin Afsked 1756, først gjort et mislykket Forsøg paa at blive ansat i Rusland og saa bosat sig i Danzig. Da Peter den tredie blev Keiser 1762, optraadte han paany i Rusland, men allerede den Omstændighed, at han kom i Selskab med den endnu mere berygtede Eventyrer Beringskjold, vanskeliggjorde hans Udsigter, og nogle vidtrækkende, men phantastiske Planer, han havde udkastet om væsentlige Forandringer i Nordeuropas Landkart og en stor Alliance mellem de forskjellige Grene af det oldenborgske Hus, bleve selvfølgelig til Intet. Fortællingen om, at han skal have spillet en Rolle som et, om end kun

[1] Da Regjeringen engang senere ønskede ham bort fra Kjøbenhavn, gav man ham Ordre til at reise til Rendsborg, «fordi Kongen (Christian den syvende!!) aldrig kunde glemme de Ytringer, som Greven havde ladet falde for ham om religiøse Sager, Ytringer, hvis Urigtighed og Skadelighed Hans Majestæt nu havde erkjendt».

[2] Til begge Brødres Historie findes et Bidrag i A. L. v. Schlossers öffentliches und Privatleben, von Chr. v. Schlosser, B. 2, Lpz. 1828.

[3] Under sine Omflakninger i Udlandet gjorde Rantzau sig gjentagne Gange skyldig i lovstridige Handlinger. I Genua var han saaledes fræk nok til at trække en betydelig Vexel «paa sin Fader, Statholderen i Norge». Med den Grev Chr. Rantzau, der (mange Aar tidligere) havde været norsk Statholder, var han imidlertid ikke engang beslægtet. — Endnu en tredie Greve Rantzau har levet her i Byen, nemlig Wilhelm Adolf, den sidste regjerende Greve af det i Holsten beliggende rigsumiddelbare Grevskab Rantzau. Han blev i 1726 som mistænkt for Brodermord sat i livsvarigt Fængsel af Frederik den fjerde og først indsat i Kastellet i Kjøbenhavn, dernæst paa Akershus, hvor han døde den 21de Marts 1734 i en Alder af 46 Aar. Han nød til sin Underholdning 2000 Rdlr. og blev begraven med stor Pragt. (Fr. Barfods «Folke», S. 317). Han bisattes under Alteret i Vor Frelsers Kirke.

underordnet, Redskab ved den store Thronrevolution i Petersburg i Juli 1762, er ganske urigtig; han var dengang allerede borte fra Keiserriget og var siden en Fiende af Keiserinde Catharina.[1] Senere fik han dog paany Ansættelse i Danmark, især ved Prinds Carl af Hessens Indflydelse, og den 4de April 1767 udnævntes han i Schmettows Sted til kommanderende General i Norge, dennegang ved Hjelp af St. Germain, til hvis Parti han strax gik over, da han mærkede, at Prinds Carls Anseelse for en Tid var i Dalen. Da Schmettow fik høre, at Rantzau skulde blive hans Eftermand, blev han saa rasende, at han sendte et Par Officerer til denne med det Forslag, at de skulde kjæmpe paa Liv og Død, indtil i det mindste en af dem blev paa Pladsen. Rantzau, som neppe havde Lyst til at modtage denne Udfordring, skyndte sig med at erklære, «at han intet Menneske kjendte, for hvem han nærede større Høiagtelse end for Schmettow, at han følte sig smigret ved at have ham til Kollega og ønskede hans Venskab» o. s. v. Duellen blev saaledes afværget[2].

I Mai Maaned 1767 holdt Grev Rantzau sit Indtog i Christiania under Kanonernes Torden. Men hos os blev hans Ophold hverken langvarigt eller behageligt. Han gjorde sig i allerhøieste Grad forhadt. Saaledes indlod han sig i en heftig Strid med Frederik Christian Otto Wedel-Jarlsberg, inden hvis Grevskab han vilde foretage neppe ganske lovlige Soldaterhvervinger. Da nu Wedel protesterede herimod, sendte Rantzau en Styrke bestaaende af 1 Løitnant, 2 Underofficerer, 1 Tambur og 20 Grenaderer mod Jarlsberg med Ordre til, som Wedel selv beretter, «sig hos mig paa min Gaard at indqvartere og mig med alle mine Folk at arrestere og saaledes tvinge mig at tilstede en mod Kongelige Befalinger og Forordninger stridende Hverving». Heraf reiste sig en langvarig Proces. I Christiania selv kom Rantzau i Uvenskab med Magistratspræsidenten, den tidligere omtalte Etatsraad N. Feddersen, og ved sin Indflydelse ved Hoffet drev han det til, at denne her i Staden anseede og agtede Mand ganske uformodentlig blev afsat fra sit Embede den 23de Juli 1767[3], hvilket fremkaldte Misfornøielse i Christiania.

---

[1] Se (P. Wedel) i Danske Saml. IV, S. 289—297, hvor Rantzaus Historie i disse Aar for første Gang er rigtig fortalt.

[2] *Reverdil, Struensée et la cour de Copenhague 1760—1772*, p. 66—67.

[3] Han fik Aaret efter et Slags Opreisning ved at udnævnes til Konferentsraad.

Allerede inden Aarets Udgang blev imidlertid St. Germain fjernet fra sin Stilling som den danske Armees Overhoved, og dermed var det ogsaa forbi med Rantzaus Regimente i Norge. Han fik sin Afsked allerede den 28de December 1767 med Befaling strax at begive sig til Glückstadt uden at passere Kjøbenhavn, og i næste Maaned forlod han Norge for bestandig. Da han den 7de Januar 1768 drog ud af Christiania, blev han af Pøbelen forfulgt med Stenkast [1], og «de Fleste glædede sig inderlig». Derimod nød hans Grevinde megen Agtelse i Christiania som «et meget dygtigt og af alle elsket Menneske». [2]

Rantzaus senere Skjæbne er bekjendt. Han havde, allerede førend han kom til Norge, Forbindelser med Struensée. Da denne kom til Magten, gjenvandt derfor ogsaa Rantzau sin Anseelse ved Hoffet; men da Kabinetsministeren ikke drog ham nok frem, gik han naturligvis over til hans Fiender og var en af Hovedmændene ved Revolutionen den 17de Januar 1772. Men heller ikke under de nye Magthavere kunde Rantzau længe holde sig, han forlod snart Danmark for stedse og endte sit uværdige Liv i Avignon 1789.

Skjønt Rantzau ikke var elsket i Norge, optraadte han dog selv som Norges Talsmand, og det endog efter at have forladt det. I Oktober 1770 indgav han nemlig et Forslag til en Omdannelse af Geheimekonseilet og udtalte ved den Leilighed, at der i Statsraadet burde optages Medlemmer for Norge, «ein treues, ganz abgesondertes Königreich, daraus nie einer zur Berathschlagung ueber sein Special-Interesse berufen wird». [3]

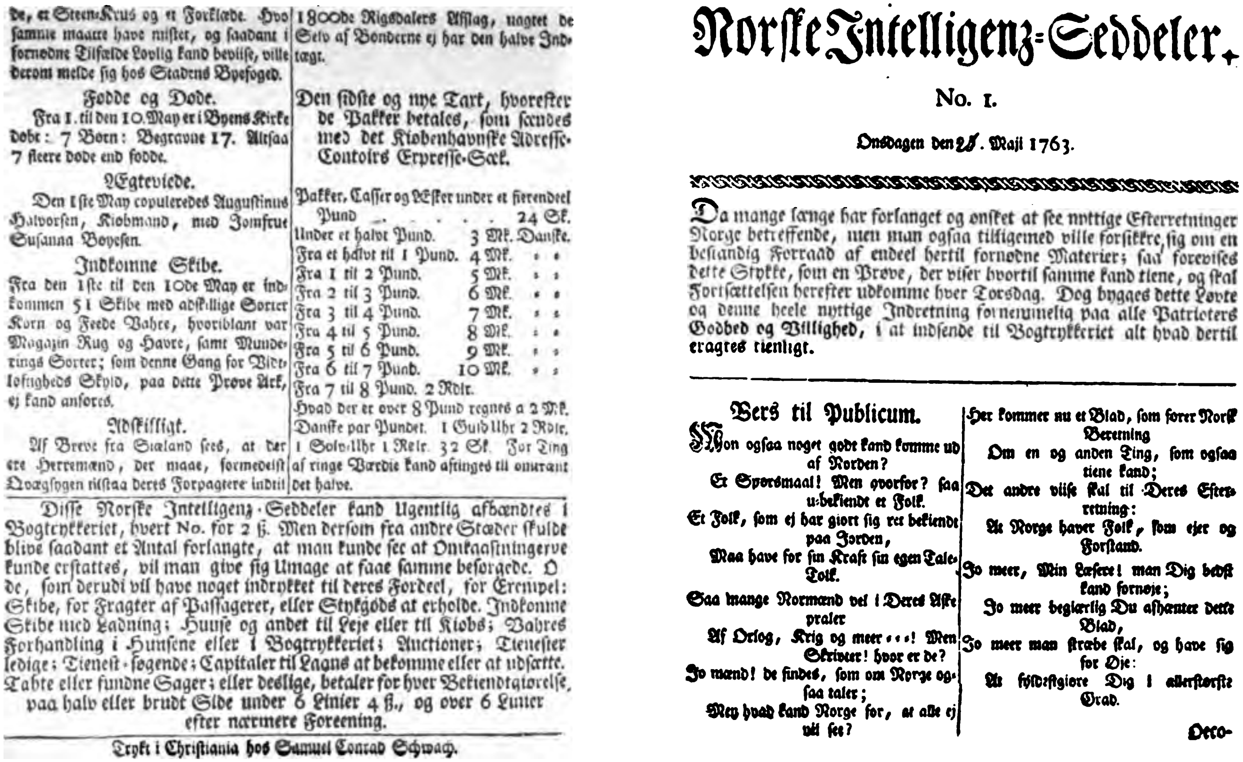
[1] J. K. Høst, Struensée og hans Ministerium, I, S. 123.
[2] Norsk hist. Tidsskrift, 2. R. II, S. 147.
[3] E. Holm, Nogle Hovedtræk af Trykkefrihedens Historie, S. 151.

Trykkefrihedstiden. Svenske Planer mod Norge. Carl af Hessen.

Vi ere nu komne til den Tid, da Nordmændene begyndte at blive mere og mere selvbevidste, at hige efter Anerkjendelse som Nation, at længes efter eget Universitet og efter en forandret Stilling, om end for det første kun som Led af den bestaaende Helstat. Det norske Selskabs Stiftelse, de norske Digteres Fremtræden, den især gjennem Gunnerus vakte Interesse for Norges Natur samt Gerhard Schønings Tilløb til en norsk Historieskrivning i stor Stil vare stærke Tidens Tegn. Netop samtidig dukkede imidlertid ogsaa de gamle svenske Erobringslyster frem og bleve mere og mere paatrængende. Saaledes skabtes efterhaanden et Slags «norsk Spørgsmaal», der omsider i det næste Aarhundrede fandt sin Løsning [1]. Christiania By vinder fra nu af forhøiet Betydning, bliver de vaagnende norske Bestræbelsers Arnested og tildrager sig snart større Opmærksomhed baade i Danmark og Sverige.

Byen havde i 1763 faaet sin (og Landets) første Avis, de bekjendte «Intelligents-Sedler». Dens første Udgiver var en pommersk Bogtrykker, Samuel Conrad Schwach (Digterens Bedstefader). Det kjøbenhavnske Addressekontor gjorde vistnok Indsigelser og

[1] I Edvard Holms Universitetsprogrammer: Nogle Hovedtræk af Trykkefrihedstidens Historie (1885) og Den offentlige Mening og Statsmagten i den dansk norske Stat i Slutningen af det attende Aarhundrede (1888) vil man finde vigtige Bidrag til dette Emnes Belysning.

Norske Intelligenz-Seddeler.

No. 1.

Onsdagen den 25. Maji 1763.

Da mange længe har forlanget og ønsket at see nyttige Efterretninger Norge betreffende, men man ogsaa tilligemed ville forsikkre sig om en bestandig Forraad af endeel hertil fornødne Materier; saa forevises dette Stykke, som en Prøve, der viser hvortil samme kand tiene, og skal Fortsættelsen herefter udkomme hver Torsdag. Dog bygges dette Løfte og denne heele nyttige Indretning fornemmelig paa alle Patrioters Godhed og Billighed, i at indsende til Bogtrykkeriet alt hvad dertil eragtes tienligt.

Vers til Publicum.

Mon ogsaa noget godt kand komme ud af Norden?
Et Spørsmaal! Men hvorfor? saa ubekiendt et Folk.
Et Folk, som ej har giort sig ret bekiendt paa Jorden,
Maa have for sin Kraft sin egen Tale-Tolk.
Saa mange Normænd vel i Deres Aske praler
Af Orlog, Krig og meer ...! Men Skriver! hvor er de?
Jo mænd! de findes, som om Norge ogsaa taler;
Men hvad kand Norge for, at alle ej vil see?
Her kommer nu et Blad, som fører Norsk Beretning
Om en og anden Ting, som ogsaa tiene kand;
Det andre vilse skal til Deres Efterretning:
At Norge haver Folk, som ejer og Forstand.
Jo meer, Min Læser! man Dig bedst kand fornøje;
Jo meer begierlig Du afhænter dette Blad,
Jo meer man stræbe skal, og have sig for Øje:
At fyldestgiøre Dig i allerstørste Grad.

Deco-

de, et Steen-Krus og et Forklæde. Hvo samme maatte have mistet, og saadant i fornødne Tilfælde lovlig kand beviise, ville derom melde sig hos Stadens Byefoged.

Fødde og Døde.

Fra 1. til den 10. May er i Byens Kirke døbt: 7 Børn: Begravne 17. Altsaa 7 fleere døde end fødde.

Ægteviede.

Den 1ste May copuleredes Augustinus Halvorsen, Kiøbmand, med Jomfrue Susanna Boyesen.

Indkomne Skibe.

Fra den 1ste til den 10de May er indkommen 51 Skibe med adskillige Sorter Korn og Feede Vahre, hvoriblant var Magazin Rug og Havre, samt Mundekrings Sorter; som denne Gang for Vidtløftigheds Skyld, paa dette Prøve Ark, ej kand anføres.

Adskilligt.

Af Breve fra Sieland sees, at der ere Herremænd, der maae, formedelst Qvægsygen tilstaa deres Forpagtere indtil 1800de Rigsdalers Afslag, uagtet de Selv af Bønderne ej har den halve Indtægt.

Den sidste og nye Tart, hvorefter de Pakker betales, som sendes med det Kiøbenhavnske Adresse-Contoirs Expresse-Sæk.

Pakker, Casser og Æsker under et firendeel Pund	24 Sk.
Under et halvt Pund.	3 Mk. Danske.
Fra et halvt til 1 Pund.	4 Mk.
Fra 1 til 2 Pund.	5 Mk.
Fra 2 til 3 Pund.	6 Mk.
Fra 3 til 4 Pund.	7 Mk.
Fra 4 til 5 Pund.	8 Mk.
Fra 5 til 6 Pund.	9 Mk.
Fra 6 til 7 Pund.	10 Mk.
Fra 7 til 8 Pund.	2 Rdlr.

Hvad der er over 8 Pund regnes a 2 Mk. Danske par Pundet. 1 Guld-Uhr 2 Rdlr. 1 Sølv-Uhr 1 Rdlr. 32 Sk. For Ting af ringe Værdie kand afstinges til omtrent det halve.

Disse Norske Intelligenz-Seddeler kand Ugentlig afhændtes i Bogtrykkeriet, hvert No. for 2 ß. Men dersom fra andre Stæder skulde blive saadant et Antal forlangte, at man kunde see at Omkaastningerne kunde erstattes, vil man give sig Umage at faae samme besørgede. De, som derudi vil have noget indrykket til deres Fordeel, for Exempel: Skibe, for Fragter af Passagerer, eller Stykgods at erholde. Indkomne Skibe med Ladning; Huuse og andet til Leje eller til Kiøbs; Vahres Forhandling i Husene eller i Bogtrykkeriet; Auctioner; Tienestefolk ledige; Tieneste-søgende; Capitaler til Laans at bekomme eller at udsætte. Tabte eller fundne Sager; eller deslige, betaler for hver Bekiendtgiørelse, paa halv eller brudt Side under 6 Linier 4 ß., og over 6 Linier efter nærmere Foreening.

Trykt i Christiania hos Samuel Conrad Schwach.

Christianias (og Norges) første Avis. (Phototypi i 1/2 Størrelse efter Originalens 1ste og 4de Side.)

Oeconomiske og andre Efterretninger.

Om Citroner at forvare Vinteren over i Norge.

Der ere vel mange Maader til, at forvare Citroner paa i Norge Vinteren over. I et hvert Huus bruger en forsynlig Kone un een, en anden forsøger nu igien en anden Maade.

Somme Steder pleier man om Høsten at tage en Deel reen hvid Sand, og tørre den vel, og med den at tildekke Citronerne, der skal giemmes, efterat de først i gode Trek-Papir Stykke-viis ere indsvøbte og i en god glasseret Steen-Krukke nedlagte Lang for Lang, hvorimellem den tørre Sand, efteral den er bleven kold, maa kommes, saa at Sanden staaer ganske over de nedlagde Citroner, da Krukken siden hensættes i den Kielder, som ikke er for fugtig, hvori Citronerne holdes sig meget vel, og meget skielden skal forraadnes, andkomme eller tørres, og kand man tage en efter den anden af Krukken, ligesom man i Husholdningen behøver til, og altid befinde dem friske og gode.

Nogle pleie ogsaa at giemme Citroner i Vox, men dette er ikke saa godt; ti Voxet maa være saa fiint og saa godt, som det være vil, og som det kand faaes, saa trækker dog Citronen en Smag til sig ud af Voxet, som er gandske ubehagelig.

Continuationen skal følge.

Non magna loqvimur, sed vivimus.
Arnob.

Man lever i en Tid, som er heel skarpsindig, men dog mindst retsindig. Hvor der merkes nogen Menneskelig Forseelse, ere Menneskene opmerksame nok, og meer end skarpseende til at anmerke dem. De fleeste ere meere skarpseende i at laste andres, end retseende i at rette sine egne Laster. De viise større Omhue for at feje reent for andres Dørre, end de bære Omhyggelighed for at rette sine egne Fejl.

Men kand man kalde Solen et Mørk, fordi den har sin Formørkelse? eller kand man sige: At Maanen er vor Jord, fordi den haver sine Pletter? Det var jo ligesom man endelig ville have klart Lys der, hvor Lyset selv nødvendig maatte giøre sig en Skygge.

Continuation følger:

En Andens til Bogtrykkeriet indsendte Poetiske Tanker.

Kom Læser kig for Lyst lidt ind i disse Blade;
Læs! lær! tænk! haab! man troer de skal fornøje Dig!
Du kand vel ikke strax faae alt fuldstændelig.
Dog troer man: at de ej skal blive Dig til Skade.
Man kun begynder nu, i Haab: det skal behages.
Adskilligt baade rart og nyttigt findes her.
I Norge har man og det som mærkværdigt er.
Læs derfor! i hvert Blad skal meer og meer opdages.

2. Segl-

Seglfærdige Skibe.

Skipper Arne Hock agter med det første at segle herfra til Hamburg, og derfra tilbage igien herhid. De som have enten Lyst som Passagerer at reise med ham, eller noget at forsende didhen, eller forlanger noget derifra, behage at adressere sig til ham selv i den Gaard, som han beboer i Christiania.

Auctioner.

I førstkommende Augusti Maaned bliver i Christiansand Auction holden over sammesteds Afgangne Bisp Spidbergs Bøger.

Til Tieneste forlanges.

Her forlanges en Dreng, som hør Lyst til at tiene, som Gaards-Dreng, og kand kiøre et Par Heste ret, dog kun for Kost og Klæder, og følgelig, om han ikke er confirmeret, skal dette blive besørget, naar han kun er og bliver en skikkelig Dreng. Herom gives nærmere Efterretning i Bogtrykkeriet.

Bekiendtgiørelse

Addresse Contoirets Norske Expres afgaaer for nærværende Maaned den 18de fra Kiøbenhavn til Christiania.

Til Kiøbs.

Hos Mad. Jørgen Pedersen paa Hiørnet af Raadhuus-Gaden og Store Strand-Gaden ere endnu nogle Dunker bedste Anchois at faae for 5 Mark Stykket. Citron-Saft og Aqvaviter. Sammesteds ere adskillige Sorter smaae Last og Bord af Eeg, Furr, alt for billige Priiser.

Hos Kiøbmand Frans Gottlieb Wolff i Christiania er nedlagt et Partie Dansk Horn-Liim som skal sælges til 9 ß. Pundet.

En Enge og Korn-Løkke, nær ved Byen er under Haanden tilkiøbs. Videre Efterretning bekommes i Bogtrykkeriet.

I Bogtrykkeriet er til Forhandling nedlagt følgende Materier.

Origines Hafnienses, med 14 Kaabere. Pontoppidans Collegium Pastorale. Ejusdem Verdens Nyehed. Sælges og saa: Doctor og Biskop Nannestads Tale „en Prophete anviist baad. at høres „og sees“ ved Doct. Otto Holmboes Indsættelse som Sogne-Prest i Christiania, Stifts-Provst, og Provst over Bragnæs Provstie, &c. for 8 Skil. Ligeledes „en „Nye Testamentes Tiener efter „Johannis den første Døberes og „første Nye Testamentes Tieneres „Exempel“ forestillet i den første Prædiken som blev holdet 3die Advents Søndag 1762. i Vor Frelseres Kirke i Christiania af Doct. Otto Holmboe, som Sogne-Prest til bemelte Kirke. 12 Skil. „Ugentlige Afhandlinger for Aaret „1760.“ 1 Rdr. 32 Sk. „Maanedlige „Afhandlinger til en og anden Forbedring „i Huusholdningen, udgivne af Bogtrykkeriet i Christiania 1762.“ 1 Rdlr.

Bortkomne og igienfundne Sager.

Med en omløbende Qvinde, der er befunden i Tyverier, er tillige i Stadens Arrest-Huus indbragt, adskillige af hende staalne Kaaster, hvortil endnu ingen Ejermand vides, saasom: 2 Par Lagen, en liden Gryde, en gammel Tin Theekande, en dito Spølkom, et dito Fad, et lidet flade dito, en liden Borddug; en Kaabber-Pande,

Christianias (og Norges) første Avis. (Phototypi i 1/2 Størrelse efter Originalens 2den og 3die Side.)

paaberaabte sig sine Privilegier, men uden Held. Det er endog muligt, at Schwachs Foretagende har nydt Understøttelse af Regjeringen, thi netop i det nævnte Aar udbetaltes til et Trykkeri her 300 Daler af det Offentlige[1]. Nogle Aar efter vilde en Magistratsperson udgive et konkurrerende Blad, men dette blev forbudt, da «den stræbsomme Bogtrykker skulde conserveres ved at continuere sine Blade».[2]

Endnu bestod imidlertid Censuren, der i Christiania, som overhoved udenfor Kjøbenhavn, udøvedes af Biskoppen[3]. Der kunde altsaa for det første ikke være Tale om frimodigere Ytringer i det nye Blad, men anderledes blev det, da Struensee (14 Septbr. 1770) havde indført ikke Trykkefrihed, men Trykke-Anarchi. Nu «slap alle gode og onde Aander løs», og Christianias lille Blad fik et nyt Udseende.

I 1771 indsendtes saaledes et Stykke (No. 36), hvori bl. A. forekommer Følgende: «De Danskes Løfter til at befordre Norges Velstand og Lykke har altid udgjort 3 sjellandske Alen, 3—4 Tommer. Tiden vil lære, om de Provinciske vil komplettere den 4de Alen eller tage Forskjellen fra. Ingen Bank, intet Kommercekollegium, intet Universitet i Norge endnu eller Spor dertil? Kongen maa sandelig ikke vide Landets Nød, det kan ingen disputere mig, og et livløst Papir, tegnet med de bedste Bogstaver, kan ikke tale den i Mørket. Sig I, som Lærdom og Erfarenhed har givet Kundskab om Verden og Menneskets Handlinger, om I kjender noget Land paa Jordkloden uden Norge, hvis Nød er tydelig bevist og bekjendt, og hvis Forestillinger efter Befaling er gjort, men dog ikke bliver reflekteret, eller kjender I nogen Nation, har I læst om Nogen, der ikke ere Rebeller og har begjæret at hjelpe sig selv fra Hunger og Ødelæggelse, og ei faaet Tilladelse dertil?» Tilsidst foreslaaes, «at de af den danske Nation, som ere etablerede blandt os, skulde ansøge separat, hvad de ansaa at være Landet tjenligst. Dette kunde maaske enten formedelst større Tillid eller en sympathetisk Egenskab have nogen Virkning».

---

[1] Suhms Nye Saml. II, 2, S. 15.

[2] Kancelliets Indlæg for 1767.

[3] Den gamle Biskop Nannestad maa have været en streng Censor, da han endnu i 1772 (efter Censurens Ophævelse) protesterede mod en Indsenders Ytring: «O Gud, hvor bekostelig og daarlig er ikke Fruentimmerets Klædedragt», som Gudsbespottelse.

Nogle Maaneder efter hedte det i en indsendt Poesi:

— — »hvad Norge anbelanger,
Som altid undertrykket er af Dansk og Jydske Slanger,
Fordi de nærmest Thronen kan sig jevnlig slaa i Bugte
Og sliske for Monarkens Haand, skal falske Fund (sic) ei lugte.
Saa gaar det til, naar al Forstand og Veedt (sic) tilsidesættes.
Med Dyrene vi lignes kan, fra Mennesker udslettes,
Det er den Løn, vi have bør, fordi vi tier stille.
Hvorfor gaar vi saa dum som Kjøer og lader os saa drille?
Vi kunde jo endrægtelig vor Sag andrage rigtig
For Kongen, som ret hjertelig hvers Bedste søger flittig.
Saa vilde han snart raade Bod paa det, som os nu trykker,
At Landets Velstand kom paa Fod og slængte sine Krykker,
Men venter vi saa længe paa, det af sig selv skal komme,
Saa lad os ind vor' Tænder slaa og putte dem i Lomme.
Og naar vi det har færdiggjort, vor' Tænder ind at pikke,
Saa kan vi siden slug' en L . . . og Fingr' i R . . . . . . stikke.
Den som ei seer, hvad det har voldt og hvad deraf vil blive,
Hans Hoved er en Asenskolt, man burde af ham rive
Og sætte det op paa en Væg til Priis for unge Drenge,
Bekaste det med raadne Æg og i Møgpytten slænge«.

Den Misfornøielse, der gav sig Luft i saa plumpe Udbrud, var dog neppe særdeles udbredt. Langt mere almindelig var derimod Glæden over Struensees Fald den 17de Januar 1772. Hertil bidrog først og fremst her, som i Danmark, den indgroede Loyalitet og de udbredte Rygter om Struensees mange forræderiske Planer o. s. v. Men Struensee havde ogsaa gjort sig særlig upopulær i Christiania bl. A. ved at afsætte den afholdte Statholder Jacob Benzon[1]. Man holdt en Fest til Forherligelse af 17de Januar, der beskrives saaledes[2]:

»Med Faner og Musik først Borgerne optrakte (!)
Og hver Mands billig Agt for denne Dag opvakte
Ved Saluteringer af deres Haandgevær
Og ved Kanonskud, som gjentages stedse her.
Et Aftenstraktement der offentlig blev givet,

[1] Han havde været Vice-Statholder fra 1751 og var 1770 bleven afsat. Suhm siger om ham: »Vel har han ikke udrettet store Ting, men har holdt Landet i en jevn Gang og afværget meget ondt. Han er meget karrig, som sømmer sig lidt for en saa stor Embedsmand«. Norsk hist. Tidsskr. 2. R. V, S. 263).

[2] E. Holm, Nogle Hovedtræk af Trykkefrihedstidens Historie, S. 89.

Hvor Alles Glæde ved Pokaler blev oplivet.

. . . .

Bal var om Aftenen, og hvert et Huus i Staden
Illumineredes af alle Folk til Gaden.

. . . .

Professor Døderlein holdt samme Dag en Tale,
Som passede til det, hvers Glæde skulde male.
Hans taleriske Aand vist alle de har rørt,
Som hans Veltalenhed paa samme Tid har hørt».

Jubelen forplantede sig ogsaa til andre norske Byer. Man foranstaltede f. Ex. i Drammen en Illumination, der bl. A. forestillede «et Hjerte bedækket af mørke Skyer, hvorunder viste sig Slanger, der kløvedes af en Tordenstraale». Struensee forestilledes — med Hentydning til hans Navn [1] — som en »Strudsfugl med Kjæde fra Hals til Fod», og nedenunder læstes følgende Vers:

«Du, modig Struds, dit Ridder-Baand
En Lænke blev fra Fod til Haand».

I Sverige var Gustav den tredie kommen paa Thronen 1771. Han havde allerede som Kronprinds begyndt at nære de Planer til at bemægtige sig Norge, der ligetil hans Død vedblevè at sysselsætte hans urolige Hjerne[2]. Han og en stor Del af hans Undersaatter nærede høist urigtige Begreber om Norges og Danmarks indbyrdes Forhold og om den norske Nations Stemninger. I Sverige, hvor der lige siden den gamle Unions og «Christian Tyrans» Dage raadede en indgroet Uvilje mod Danmark, forestillede man sig helst Nordmændene som et Folk af undertrykte og mishandlede Træle, og man forstod ikke, hvor mange og hvor kjære Baand Aarhundreders Samliv og Kulturfællesskab efterhaanden havde knyttet mellem de to Lande, der dengang pleiede at benævnes «Tvillingrigerne» [3]. Gustav den tredies norske Planer hævede sig aldrig op over Eventyrpolitiken, og hans Redskaber vare fordetmeste meget lavtliggende Personer. Det hele blev derfor ogsaa kun Vind.

---

[1] Dette maatte paa flere Maader holde for, navnlig i det bekjendte Epigram, der begyndte saa:

Sic regi mala multa *struens se* perdidit ipse.

[2] I Norsk hist. Tidsskrift, 2. R. I. har Dr. Y. Nielsen leveret en udførlig og indholdsrig Afhandling: Gustav III.s norske Politik.

[3] Hvor gammelt er dette Udtryk? Det forekommer ialfald allerede 1751.

I Oktober 1771 havde Christianias første Trælasthuse sendt Carsten Anker, dengang en ung Mand paa 25 Aar, til Stockholm for at underhandle om Flødningsfrihed paa Klarelven fra deres Skove i Trysil. Den danske Gesandt Gyldenkrone troede at bemærke, at Anker, siden en afgjort Modstander af Norges og Sveriges Forening, var indviklet i Gustavs Stemplinger. Rygter om saadanne begyndte, navnlig efter at det var lykkedes Kongen af

Interiør af Oslo Ladegaard (den gamle Bispegaard).

Sverige at udføre sit store Statskup, at antage stor Udstrækning. Der ymtedes om, at han havde flere hemmelige Tilhængere i Norge. Mellem dem har været nævnt selve Stiftamtmanden i Christiania, Geheimeraad Caspar Herman Storm, en fint dannet og, som det synes, talentfuld Mand, der længe havde levet paa en kostbar Fod og blandt andet opført to store Gaarde, som endnu minde om ham, den nuværende Krigsskole og Oslo Ladegaard. Han var selv af svensk Herkomst, hvilket muligens kan have udviklet hos ham svenske Sympathier. Men netop ved samme Tid havde Storm maattet gjøre Opbud, nedlægge sit Embede og forlade Norge og var

saaledes en Mand uden al politisk Betydning. Men hans Datter blev Moder til Caspar Herman Wedel-Jarlsberg, der er opkaldt efter denne Bedstefader [1].

Disse Rygter foranledigede Rustninger i Norge, hvis Forsvarsvæsen paa den Tid skal have været i daarlig Stand. General Huth sendtes hid op fra Danmark i denne Anledning. Samtidig gjorde imidlertid Kong Gustav en Reise i sine vestlige Provindser og foretog endog en opsigtvækkende Rotur i Svinesund lige op under Frederiksstens Fæstning.

Christian den syvende havde en Svoger, Prinds Carl af Hessen-Cassel, en charlatanmæssig anlagt Herre, hengiven til Frimurer- og

Den kongelige Norske Krigsskole.

Illuminatvæsenet. Denne Mand var allerede i 1766 bleven udnævnt til Statholder i Norge, men Bernstorff og de øvrige Ministre skulle dog heldigvis have udvirket, at han kom til at nøie sig med Titel af «Vice-Rex», og at den gamle agtede Vice-Statholder Ben-

[1] Storm nedstammede fra en Officer i svensk Tjeneste, Arvid Christian S., der i 1674 flygtede til Norge, fordi han havde dræbt Digteren Lucidor; i Extraordin. maanedlige Relationer for 1674, S. 203 læses: «Udi Stockholm har en liflandsk Herremand nedstukken den berømmelige svenske Poet Lucidor». Rømningsmanden blev i Norge Generalmajor. Stiftamtmanden besad et Bibliothek paa 10,000 Bind; en Prøve paa hans literære Talent er det parodiske Brev, der læses hos Høst, Struensees Ministerium, III, S. 258 flg. Hans Stifdatter var gift med Christian VII.s berygtede Yndling Grev Holck og var ved Giftermaalet saa ung, at hun lige i Forveien var bleven confirmeret (af Biskop Nannestad selv).

zon fremdeles beholdt Forretningerne. Nu besluttedes at sende denne Prinds op til Norge som kommanderende General, og som saadan ankom han til Christiania den 26 November 1772 [1].

Prinds Carl har i sin høie Alderdom (i Aarene 1816—1817) forfattet nogle ikke fuldførte Erindringer [2], et Skrift af lidet Værd. Han fortæller der om sin Modtagelse i Christiania saaledes: «Jeg blev modtagen meget vel. Man betragtede mig som den, der skulde

Carl, Prinds af Hessen.

[1] I Anledning af hans forventede Ankomst læstes i Intell.-Sedl.:

«Grosser Prinz, willkommen hier,
Wir schon längst gewünscht uns Dir (!)
Unser Elend anzusehen.
Dir thun wir darum anflehen:
Bürger hör! Frag Bauersmann,
Bring'es vor dem König an!»

[2] Memoires de mon temps, dictés par S. A. le Landgrave Charles, Prince de Hesse. Imprimés comme manuscrits. Copenhague 1861. 8. Udgiveren er, saavidt mig bekjendt, Peder Hjort).

raade Bod paa alle de Misligheder, under hvilke Norge sukker. Jeg gav Middage og saa mange Mennesker hos mig, dog gav jeg mig lidet af med Mændene og underholdt mig kun med Damerne. General Huth sagde til mig: «Suchen Sie nur Alle, was lange Röcke hat, zu gewinnen, das übrige findet sich.» Jeg fulgte dette Raad og stod mig altid godt med Damerne og Præsteskabet. Man gav store Aftenselskaber. De rige Kjøbmænd vare delte i to Partier, Ankers og Holters [1]. Da jeg havde været om i de store Aftenselskaber, som jeg ei kunde undslaa mig for, gik jeg siden, naar jeg havde Lyst, i deres smaa Selskaber; man underrettedes gjerne hver Dag om Samlingsstedet. Man legede smaa Lege og sang ved Aftensbordet.»

Prindsen fortsætter, at Christianias Aviser før hans Ankomst drøftede Spørgsmaalet om, hvilke Fordele og hvilke Farer en Forening med Sverige kunde medføre. Dette er ligefrem en Opdigtelse af Prindsen. I høi Grad urimeligt er det ogsaa, naar han forsikrer, at Nordmændene paa den Tid ønskede en egen Konge, men allermest utrolig er dog hans selvbehagelige Fortælling, at de til Konge ønskede ham selv, Carl af Hessen. Den Tanke har neppe været i nogen Nordmands Sjel. Men det forstaar sig selv, at en Kongehuset saa nærstaaende Prinds blev feteret i Norge. Saaledes holdt James Collett paa Hans Durchlauchtigheds 28de Fødselsdag et glimrende Bal. Endnu mere Stads synes man at have gjort af Prindsen i Drammen, da han i Midten af Marts 1773 aflagde et Besøg der [2].

[1] I Originalen staar: *les Ancker et les Holck*. Det sidste Ord er sikkert en Feilskrift eller Trykfeil. Der gaves ingen Holck i Christiania ved den Tid, medens derimod Peder Holter var en af Byens første Rigmænd.

[2] Ved Illuminationen paa Bragernes udmærkede et lidet fattigt Hus sig i fortrinlig Grad; «Huset bestod alene af eet Fag Vinduer, men i Mangel af Lysestager havde Forældrene iklædt deres Datter, et vakkert Barn af 5—6 Aars Alder, med et hvidt Klæde og omvundet med kulørte Baand, hvilket Barn med udslaaet Haar og blottet Bryst holdt et Lys i hver Haand». Paa Strømsø bad man ved en Indskrift ved Illuminationen om at faa Svelvigen befæstet:

«Her Drammen vove maa en vigtig Kapital
I Vinterleie for sin Flaade at bevare
Mod Stormens hvasse Braad, men om den reddes skal,
En Skandse nødig er mod fiendtlig Vold og Fare.
Naar den blev sat i Verk, dens Nytte større var
End Mangen hidindtil sig forestillet har.
Gid Prindsen kun saavidt Terrænet havde seet,
Jeg tror Beslutning og Anlægget alt var skeet».

Men i Virkeligheden følte Christiania hans Besøg som en trykkende Byrde. Han var ikke lidet fordringsfuld, og hans Hofchef, Oberstløitnant Wegener, hvem han havde sendt i Forveien til Christiania, opførte sig meget ugeneret. Vel lovede han Magistraten, at alle dens Udlæg skulde blive godtgjorte, men heraf blev der intet, og i Mai 1773 udgjorde Bykassens Udlæg 3000 Rdl. At skaffe en fyrstelig Person en nogenlunde standsmæssig Bolig var ingen let Sag, thi Akershus Slot, hvor nu i et Par Menneskealdere ingen fyrstelig Person havde boet, var aldeles ubrugeligt, og heller ikke nogen af de offentlige Bygninger i Staden selv egnede sig for en Prinds. Man greb da til uden Videre at tage den fallerede og bortreiste Stiftamtmands, Geheimeraad Storms, Gaard (nu Krigsskolen) i Besiddelse. Men Hofchef Wegener lod her paa egen Haand udføre en Del Forandringer og Reparationer uden at tage noget Hensyn til Kommissærerne i Storms Opbudsbo. Følgen blev, at Boet kom i Proces med Christiania By, noget, som dog ikke videre bekymrede Prindsen eller Hofchefen.

Prindsen ledsagedes af en meget talrig Svite af Officerer og Kavalerer, og da tillige samtidig 400 Skiløbere indkommanderedes til Christiania, stege Byrderne ved Indkvarteringen, der alt i Forveien vare store nok, overmaade høit. Udgifterne ved Indkvarteringen gik af Bykassen og optoge selv under almindelige Omstændigheder næsten det Halve af Budgettet; nu truede de med at overstige 15,000 Rdlr. Endog Byens rigeste Borgere[1] klagede over, at det var dem umuligt at tilfredsstille Prindsens Officerer. I omtrent hundrede Aar kom Christiania til at bevare et meget øinefaldende Mindesmærke om disse Byens Forviklinger med Prindsehoffet. Man kom nemlig i største Knibe ogsaa for Staldrum til Prindsens talrige Heste. De fordeltes i Begyndelsen omkring i Staden, men Betalingen udeblev, og Hofchef Wegener besvarer Magistratens Klager (Febr. 1773) med Snak og Udflugter. Magistraten saa sig da nødt til at gjøre Udvei til en ny og stor Stald for Anledningen, da Prisen paa Staldrum nu var stegen til det dobbelte. Først paatænktes, at man atter skulde bemægtige sig en af det Stormske Fallitboes Eiendomme, thi Stiftamtmanden havde ved Oslo Ladegaard opført et fortræffeligt Fjøs. Men Prindsen vilde have sin Stald paa et bekvemmere Sted, og hans Øine faldt paa den i Fæstnin-

[1] Saaledes bl. A. Kjøbmand og Raadmand Mostue, der boede i den Gaard, der senere tilhørte Grosserer Hans Gulbranson og efter Branden 1858 blev gjenopbygget af denne. Den er nu Byens Posthus og Telegrafstation.

gens Nærhed liggende gamle Kirketomt, hvor den 1686 nedbrændte Trefoldighedskirke havde staaet, og hvor Johanneskirken nu er opført; her var dengang endnu Kirkegaard. Magistraten forespurgte nu hos Vor Frelsers Kirkes Direktion om, paa hvilke Vilkaar man var villig til at overlevere denne Tomt. Dette Spørgsmaal var dog alene en Formalitet, thi inden Svar kunde indløbe, tillystes allerede Licitation om Opførelse af Stalden, og høieste Bud gjordes af en Simon Knudsen, der for 1460 Rdlr. paatog sig at opføre en Bindingsverks Staldbygning for 60 Heste. Kirkedirektionen søgte vel en Stund at modsætte sig og anførte, at da «Vaterlands Kirkegaard» var aldeles opfyldt, tiltrængtes den gamle Kirketomt høilig til Begravelsesplads; i ethvert Fald maatte man forbeholde sig en anden ligesaa tjenlig Plads som Erstatning. Hertil toges imidlertid intet Hensyn, da «Hs. Durchlauchtighed ikke var at bevæge til at forandre sit Forsæt og Valg», dog lovede Magistraten «for nogenlunde at conciliere Prindsens Villie med Kirkens Interesse», at Stalden skulde blive borttagen, saasnart Prindsen forlod Christiania. Nu maatte da Kirkedirektionen overlade Tomten, som den selv siger «for at vise vores Hengivenhed til Hs. høifyrstelige Durchlauchtighed, Prinsen af Hessen-Cassels Villies Opfyldelse», og «Prindsestalden» reiste sig paa Trefoldighedskirkens Grund. Den blev ikke nedreven, da Prindsen reiste fra Norge, men overgik til Landmilitæretaten. En anden Del af Kirketomten overdroges siden en Raadmand Rosenfeldt til Benyttelse paa Grund af den ringe Løn, der var tillagt hans Embede, men (rimeligvis ved Forsømmelse fra Byens Side) blev dette Stykke, hvorpaa nu Byens Sparebank er opført, Kommunen frahævdet og overgik saaledes til privat Eiendom.

Disse Erindringer knytte sig til Prindsen af Hessens første Ophold i Christiania, der udentvivl har været det eneste kongelige eller fyrstelige, hvormed Byens Indvaanere have været misfornøiede [1].

De svenske Intriger havde ikke havt ret meget at betyde, og allerede i Slutningen af 1772 kunde Regjeringen lade Frygten fare. Der blev da fra alle Prædikestole i hele Norge oplæst en Kundgjørelse fra Kongen, hvori det bl. A. udtaltes: «Det er med yderste Misfornøielse og Foragt, at H. Maj. har erfaret de for de brave norske Undersaatters Troskab og Hengivenhed fornærmelige Rygter, som visse fremmede, imod Staten og dem selv Ildesindede,

[1] Se om «Prindsestalden» af Chr. Lange i Illustreret Nyhedsblad 1856, Nr. 6.

havde indført i fremmede Aviser og ellers paa mange andre Maader søgt at udsprede, da H. M. er overbevist om, at hans kjære norske Folk er villigt til at besegle med deres Blod den Troskab, de have svoret ham og hans Arvehus»[1].

Den 15de April 1773 reiste ogsaa Prindsen tilbage til Kjøbenhavn, og han har neppe tænkt paa i den nærmeste Fremtid at skulle gjense Norge. Ikke destomindre kom han pludselig igjen den 17de Juni samme Aar og det endog ledsaget af sin høie Gemalinde, Prindsesse Louise, Christian den syvendes yngste Søster. Denne nye Reise antages at have havt særegne Aarsager. Man mener, at Prinds Carl har havt til Hensigt at fortrænge Juliane Marie og Arveprinds Frederik for selv at indtage deres Plads hos den sindssvage Konge. Til den Ende synes han endog at have indladt sig i Forbindelse med Eventyreren Magnus Beringskjold, der ogsaa mærkelig nok forsvandt fra Danmark samtidig med Prindseparrets Reise til Norge. Disses Reise tør altsaa nærmest have været en Art Forvisning[2].

Under dette sit andet norske Ophold foretog Prindsen med sin Gemalinde en Reise til Throndhjem, der gav Anledning til megen devot Hyldest. Det var nu, at Nordal Brun, dengang endnu Kapellan til Bynesset, hilsede Prindsesse Louise saaledes:

«Kun sagte, I strømmende Elve,
Lad Christians Søster ei skjelve,
Sig hende, I snaksomme Floder:
Vi flyde og hylde din Broder»[3],

men i Christiania var Begeistringen ikke længere fuldt saa varm, og det kneb der noget med at faa ind de Penge, der vare subskriberede til en Æreport for Louise. Og da Carl og hans Gemalinde gjennem Magistraten forlangte en Stol i Kirken, svarede Kirkedirektionen, den konst. Stiftamtmand, Lagmand Schouboe, og

---

[1] Intell.-Sedl. 1772, No. 51 og 1776, No. 13. Med Hensyn til, at fremmede Aviser skulde have indeholdt Artikler om Nordmændene og deres Uvilje mod den danske Styrelse, kan henvises til d'Yves's (keiserlig romersk Gesandt i Kjøbenhavn) Geheime Hof- u. Staatesgesch. des Kgr. Dänemarkgermanien 1790, S. 16—17. Den Nordmand «Friedrich Söhl», som der angives at have indført saadanne Ting i et hollandsk Blad, er mig ganske ubekjendt. Rimeligvis er ogsaa Navnet kun et fingeret.

[2] Dansk hist. Tidsskrift, 3. R. IV, S. 493 og 5. R. I, S. 214—215.

[3] Ny kirkehist. Samlinger, IV, S. 176.

den konst. Biskop, Stiftsprovst Otto Holmboe, at der formentlig kun mentes en «Stol at sidde paa», thi den kongelige Kirkestol var vel god nok. Tre nye forgyldte Stole maatte saa Kirken bekoste.

Efterat have maattet høitideligholde den mod dem neppe meget velsindede Juliane Maries Fødselsdag (4de Sept.) med Cour og stort Bal reiste Carl og Louise igjen bort fra Norge den 18de Sept. 1773[1].

---

[1] Intell.-Sedl. No. 36, 38.

Stiftamtmand Levetzau og Zahlkasserer Juel.

Efterat Geheimeraad Caspar Herman v. Storm under uheldige Omstændigheder havde maattet forlade sit Embede i 1772, blev den anseede Stiftamtmand Grambow[1] forflyttet hid fra Throndhjem som hans Eftermand, men bortrevès ganske kort efter ved en pludselig Død. Det ledige Embede, der nu, da Statholderposten var ubesat, betragtedes som det anseeligste i Norge, tilfaldt derefter en Mand, om hvem der har været meget delte Meninger[2]. I de ti Aar, som han levede i Christiania, hadedes han af Nogle, men har vistnok været agtet og elsket af Flere. Saameget er vist, at han var en virksom Embedsmand.

Albert Philip Levetzau, en Geheimeraads Søn af en oprindelig meklenburgsk Adelsfamilie, var født 1744, studerede i Kjøbenhavn og Sorø og gjorde tidlig Lykke paa Embedsbanen. Fem og tyve Aar gammel blev han, efter at have været Assessor i det danske Kancelli og i nogen Tid Attaché ved Legationen i Paris, udnævnt til Kammerherre og Assessor i Høiesteret 1765 og skulde i 1772 have været en af Caroline Mathildes Dommere, om ikke et Anfald af Meslinger havde hindret ham fra at møde i Retten. Samme Aar blev han Stiftamtmand i Bergen og vandt

[1] Samling af Minde-Taler, holdne i det kgl. Norske Videnskabers-Selskab, udg. af H. J. Wille, Kbhvn. 1803, S. 77—104.

[2] Man sammenligne f. Ex. Laurids Smiths Smædeord (Joh. v. Bülows Papirer, udg. af L. Daae, S. 168) med O. G. Meyers Ros (Budstikken, III, S. 608).

her saa stor Popularitet, at der opkom det Sagn, at han var en Prinds af Kongehuset, der under et fremmed Navn var kommen til Landet for at paase Nordmændenes Tarv.

I 1774 forflyttedes han til Christiania og blev kort efter Geheimeraad og prydet med det hvide Baand. Hvilken Yndest han allerede efter et Aars Ophold her havde vundet blandt den lavere Befolkning, vil sees af Intelligents-Sedlernes Beskrivelse af en Fest, som den 9de August 1775 gaves til hans Ære, medens han befandt sig i Danmark for at holde Bryllup med sin anden Hustru. «Neppe var den Dag gjennem Rygtet bleven bekjendt her i Staden, paa hvilken vores høistberømmelige Stiftamtmand formodedes at ville tiltrine sin anden høie Formæling, før de herværende Laug og samtlige Høkere enstemmig besluttede at udmærke deres Kjærlighed, deres Ærefrygt for Manden ved at ære og udmærke denne hans Dag. Man samledes altsaa om Eftermiddagen Kl. 6 paa et Lyststed i Nærheden af Christiania, kaldet Ruseløkken, hvor Pauker og Trompeter i en afvexlende Forbindelse med Knaldet af de paa en Høi opstillede Kanoner strax begyndte paa det muntreste at lade sig høre, og hvormed i bedste Orden blev fortfaret, hver Gang de Lykønsknings-Skaaler tømtes, som ved deslige Høitideligheder saa sømmelig, som almindelig anbringes. Klokken 11 afbrændtes Lyst-Fyrverkeri med 81 Middelsortsraketter. Disse, som trende Gange og hver Gang efter foregaaende Anmeldelse af Trompeter og Kanoner opstege paa det prægtigste i Luften, gav et muntert Hoved i Selskabet Anledning til at geleide den nu til «*Vivat* vores Levetzau» fremsmilende Pokal med disse smaa Strofer:

«Som hist vi se i Blus og Brand
Raketten stige, hvad den kan,
Fra Jorden op til Skyens Tinde,
Saa skal vort Hjerte antændt staa,
Og Bønnens Vei utrættet gaa
For Levetzau og Gemalinde».

Dernæst holdtes Bal til Kl. 4 om Morgenen, da Selskabet efter et samstemmigt Frydeskrig: «De Høiformælede leve!» i den fuldkomneste Enighed skiltes ad». [1]

---

[1] Ogsaa i de øvrige Kjøbstæder (alle Stiftets Byer stode dengang under Stiftamtmanden og ikke under Amtmanden) var han afholdt; saaledes læses f. Ex. i Søren Møllers Ny maanedlig Skiald-Tidende, Aalborg 1779, 4. S. 5—6 om hans Fortjenester af Skien.

I 1782 havde Levetzau faaet Regjeringen til at træffe overordentlige Foranstaltninger for at forsyne det Søndenfjeldske med Korn, hvilket dengang i særegen Grad tiltrængtes paa Grund af Danmarks Monopol paa Indførselen af denne Vare i de to sydlige Stifter. Det hedte da i Avisen:

«See norske Mænd, vor Levetzau! En Joseph han sig viser
Mod Norges Rige i dets Nød og Trængende bespiser,
Da han Monarkens Hjerte ømt til Landets Bedste bøier
Og priselig mod Hungers Trang betids Anstalter føier.
Hans ædle Sjel, Hans Værd hvor stort, da man Ham kjende lærte,
Hans Navn antegnet evig staa i hver en Nordmands Hjerte!»

Men de rigere Handlende, Patricierne i Christiania, nærede andre Følelser imod denne Stiftamtmand. Han optraadte nemlig som Patron for de oplandske Bønder, der leverede Trælast til Byens Grosserere, og søgte at skaffe disse bedre Vilkaar og en selvstændigere Stilling ligeoverfor Trælasthandlerne, end de hidtil havde havt. Ganske vist havde ogsaa de faa, mægtige Huse, som dengang saa at sige monopoliserede Udførselen af Tømmer og derved netop i hine, den nordamerikanske Frihedskrigs, Dage samlede store Rigdomme, længe behandlet Bonden vilkaarligt og egennyttigt. Men nu udvirkede Levetzau et Reskript af 13de Novbr. 1776, der fastsatte meget strenge Bestemmelser om prompte Betaling til Bønderne; enhver Trælasthandler skulde have sin bestemte og autoriserede Tømmermærker, hvis Anvisningssedler skulde lyde paa bestemt Betalingsfrist og kunde forlanges honorerede paa Dagen under Gjesteretstvang og under Stiftamtmandens Kontrol o. s. v.

Dette Reskript fremkaldte, saasnart det blev bekjendt i Christiania, den største Forbitrelse. Rygter sattes i Omløb om, at Levetzau havde ladet sig bestikke af Bønder og Smaahandlere. Trælasthandlerne lode trykke og omdele et forbitret Manifest af 25de Novbr. s. A., undertegnet af Karen sal. Christian Ankers & Sønner (ɔ: Bernt, Peder og Jess Anker), Else sal. Juel, Peder Holter, Henrik Wilster, Dorothea sal. Eliesons, M. L. Monsen, Karen sal. Peder Cudrio's, Jens Schultz[1] og James Collett. Dette Dokument, der i Virkeligheden var en Udfordring til Levetzau, lød saaledes: «Da man har bragt i Erfaring, hvorledes nogle ukyndige, misundelige og ildesindede Mennesker have søgt at

[1] Efter ham har «Schultze-Haugen» ved Sagene faaet sit Navn.

blamere denne Byes Sagbrugs-Eiere og Tømmerhandlere ved falskeligen at beskylde dem for ei alene svigagtigen at behandle Bønderne, men endog uretteligen forholde dem deres Betaling for leveret Tømmer, gjorte Drifter m. v.: saa have vi undertegnede Christiania Sagbrugs-Eiere, som høiligen finde os fornærmede baade paa vor Kredit og gode Navn og Rygte ved deslige ugrundede Beskyldninger, agtet det for høist nødvendigt ei alene offentligt at modsige samme, men endog at indkalde de Bønder, som hos os maatte have noget at fordre. — — Vi udsætte tillige et Præmium af 500 Rdlr. til den, som bevislig kan angive Udsprederen af disse fornærmelige Beskyldninger, paa det at deslige Calumnianter ikke maa gaa ustraffede, men efter Lovene tiltales og ansees».

Levetzau gjorde strax Indberetning til Regjeringen angaaende dette Manifest fra Christianienserne, hvilket han fandt alene kunde sigte til ham selv; vel vilde han ikke negte, at jo Ankers Hus, Wilster, Holter og Collett vare gode Betalere, «men derfor kunde jo nogle faa Partikulære ikke undtages i en kongelig Anordning». Ved et nyt Reskript af 26de Februar 1777 fik nu Stiftamtmanden Bemyndigelse til at tilkjendegive dem, der havde undertegnet det omhandlede trykte Dokument, Kongens Misnøie med deres «utilladelige og uærbødige» Færd.

Sandsynligvis har ogsaa en Stilling, som Levetzau indehavde ved Siden af sit Stiftamtmandskab, nemlig Generaltolddirektørembedet, bidraget til at bringe ham paa en spændt Fod med de Handlende, da det er vist nok, at selv de betydeligere af disse fremdeles ikke forsmaaede Smugleri og Toldkneb. Levetzau var ogsaa som Toldembedsmand meget virksom, og det var netop ham, der bragte Toldadministrationen i den Ordning, som den lige til vore Dage i det Væsentlige har beholdt.

Mellem Byens Rigmænd og Stiftamtmanden vedblev Forholdet at være spændt, og Levetzau var ofte udsat for grove Chikaner. I Selskaber, hvor han var tilstede, sang man saaledes Viser, der ligefrem vare myntede paa ham. F. Ex.:

«Skaal for hver en ærlig Sjel,
Mellem Norges Bjerg og Fjeld,
Skaal for hver en deilig Pige,
Naar hun dydig er tillige.
Skaal for Bonde, Borger, Helt,
Sømand, Prest, Soldat i Felt,
Ingen Rang og Stand at glemme,
Som vil Norges Vel forfremme.

Skam og Last faa den, som tænker
Nye Fængsels Byrder op,
Den som smider Handlen Lænker,
Smed ham fast til Dovres Top.
Lad ham uden Vin og Ven
Tage af Gjengjeldelsen
Samme Skaal, som han iskjænker
For en arm og hungrig Hob».

Da denne Sang blev første Gang afsunget i et Selskab, skal Levetzau have smilet. En «vis Person» sagde da høit til ham: «Le ikke, Deres Excellence, det er min Salighed Dem, man mener» [1].

Stiftamtmanden i Christiania var siden Statholderpostens Ophævelse vel aflagt, og Levetzau havde desuden ved Tolddirektoratet og ved Brugen af Ladegaardsøen, Abbediengen m. m.[2], som var tillagt hans Embede, saa rigelige Biintægter, at han befandt sig vel i Norge og neppe har havt Lyst til at forlade det for det Første. Da indtraf pludselig en Begivenhed, som tvang ham til at ombytte sin Stilling i Norge med en ringere i Holsten.

Dette var Justitsraad og Zahlkasserer Jacob Juels storartede Kassemangel. Denne Mand, tidligere Assessor i Overhofretten, havde i 1774 efterfulgt sin rige Svoger P. Holter i Zahlkassererembedet og bestyret det i 9 Aar, uden at nogen her anede, at der var nogensomhelst Misligheder ved hans Embedsførelse. Han ansaaes tvertimod som en meget ordentlig og solid Oppebørselsbetjent og gjaldt tillige for at eie stor privat Formue. Allerede hans Fader, Assessor Juel, havde, som mange Embedsmænd i Christiania i de Dage, drevet stor Trælasthandel, hvilken nu Sønnen fortsatte, først i Moderens, siden i eget Navn. Han eiede dengang, da hans Underslæb opdagedes, adskillige store Skibe i Søen, en stor Mængde Landeiendomme og Skove, meget betydelige Trælastbeholdninger, Obligationer o. s. v. I Christiania eiede han en Gaard paa Hjørnet af Toldbodgaden og Dronningens Gade, ligeoverfor den nuværende Krigsskole.

Kassemangel hos Oppebørselsbetjente var i forrige Aarhundrede ingen Sjeldenhed. Foruden de mange Tilfælde, hvori Fogder grebes i saadan, kjendes foruden Juels Deficit mindst 6 Kassemangler i Landets Hovedkasser i hint Sekulum. Weibye i Christiania, den første, som betitledes Zahlkasserer, blev greben i Kassemangel

[1] Se Forf.s Udvalg af Breve til Prof. Nyerup, S. 3.

[2] Den store enetages Gaard paa Hjørnet af Kirkegaden og Raadhusgaden ved Siden af Stiftsgaarden var Levetzaus private Eiendom.

1723[1] og sad arresteret lige til 1733, da Christian den sjette ved sit Besøg i Norge lod ham slippe løs. Hans Eftermand, Jens Kølle, kom (c. 1740) i lignende Ulykke; hans Bo var fallit, og Kongen tog hans Gaard, det nuværende Vaisenhus. Bergens Stiftamtskrivers, Christopher Mohrsens, store Kassemangel 1711 er allerede leilighedsvis omtalt ovenfor. Dennes anden Eftermand, Vilh. Hansen, kom ligeledes i Kassemangel, og ved Stiftamtskriver Sontums Død 1793 tabte det Offentlige hos ham over 22,000 Rdlr. Ogsaa i Throndhjem grebes (1775) en Stiftamtskriver, Kammerraad Guldbrand Waager, i 11,000 Rdlr.s Kassemangel og kom paa Munkholmen.

Alt dette var dog kun Smaating mod den Underbalance, hvori Justitsraad Juel i 1783 blev greben. Den udgjorde 556,000 Rdlr., hvoraf alene for det sidste Aar 224,392 Rdlr.[2] En af Rentekammerets Embedsmænd havde endelig fattet Mistanke og udvirket, at Stiftamtmanden i September 1783 fik Ordre til at suspendere ham. I Begyndelsen vilde Levetzau ikke efterkomme Befalingen, idet han forsikrede om, at Juel altid førte ordentligt Regnskab, og da han tilsidst meget nødig bekvemmede sig til Suspensionen, kunde han endda ikke fatte, hvori Feilen stak, da Regnskaberne fremdeles forekom ham at være rigtige. En Kammerraad Splid fra Kjøbenhavn blev da sendt op for at undersøge Papirerne, og den sørgelige Sandhed kom for Dagen.. Levetzau, der som Stiftamtmand skulde have ført Tilsyn med Juel, maatte i sin Skrivelse til Rentekammeret bekjende: «Jeg har vandret i det yderste Mørke om Kassens Indtægts Beskaffenhed, og hvad Kassereren har opgivet for mig, har jeg maattet tro». Følgen blev, at Levetzau i 1784 maatte til Straf for sin Forsømmelighed drage til Pinneberg i Nærheden af Hamburg som Landdrost[3]. I hans Sted fik Geheimeraad Jørgen Erik Scheel Christiania Stift. Da Levetzau i Juni Maaned forlod Byen, haanede endel af hans rige

[1] Svigerfaderen, James Collett den ældre, kom herved i stor Knibe. En af Weibyes Debitorer, over hvem nu det Offentlige kastede sig, en rig Kjøbmand Nils Josten fra Risør, sattes fast i *Corps de Garde* («Kortergaarden» ved Torvet) og behandledes her med særegen Haardhed, fordi man troede ham indviklet i Amtmand Povel Juels Forræderi. (Dedekam om Arendal, S. 41.)

[2] Den følgende Fremstilling af Juels Sag hviler paa Archivdokumenter.

[3] Dette har idetmindste almindelig været antaget som Grunden til Forflyttelsen. Imidlertid er det ogsaa paafaldende, at Levetzau ansattes i Norge netop samtidig med, at den saakaldte Guldbergske Regjering kom til Magten, og fjernedes derfra netop, da den var styrtet.

Fiender sin nu ydmygede Modstander paa en lav Maade. De betalte, fortælles der, Rakkeren for at kjøre efter hans Vogn og forfølge ham som en Skygge til Skydsjordet, et Sted, hvorhen det var Skik at gjøre Frareisende, hvem man vilde vise Opmærksomhed, Æresfølge.[1] Levetzau virkede i sit nye Embede i Pinneberg til sin Død 1817. En Søn af ham, Werner Levetzau, født i Christiania 1782, døde 1859 som Overhofmarskalk ved det danske Hof. Werlauff, der kjendte ham nøie, kalder ham «den sidste Repræsentant for et sandt og ædelt Aristokrati»[2].

At Zahlkasserer Juel i flere Aar havde kunnet skjule sine enorme Underslæb, havde sin Grund i den Snedighed, hvormed han vidste at skuffe Revisionen. Maanedlig nedsendte han sine Extrakter til Finantskollegiet, men de vare endnu ikke ledsagede af Bilag. Disse skulde følge ved Aarets Udgang, men vare saa omfangsrige (for et Aar to store Folianter og 1700 Hovedbilag foruden de enkelte Kvitteringer), at de ei kunde sendes med den almindelige Post, men skulde gaa med den «agende» Post eller «Sølvposten». Denne gik første Gang om Aaret i Juni, men da paaskjød Juel, at enkelte Fogder ikke havde klaret for sig, og at han derfor endnu ei kunde aflægge sit Aarsregnskab. Naar saa den agende Post var vel reist, indleverede han sine Papirer paa Postkontoret og nedsendte dettes Kvittering til Kjøbenhavn, men den agende Post gik nu ikke før i December, følgelig bleve Regnskaberne et Aar gamle, før de kom til Kjøbenhavn. Her fandt man dem saa «*juste*», at «man ei tvivlede paa, at alle mulige Discrepentier vare hævede», og Zahlkassereren var derhos saa heldig at sortere under to Regjeringskollegier, Finantskollegiet og Rentekammeret, af hvilke det ene synes at have stolet paa, at det andet paatog sig at revidere, medens i Virkeligheden det første holdt sig til Extrakterne og det andet kun benyttede det detaillerede Regnskab for at kontrollere Fogderne, men undlod at sammenligne Hovedregnskabet med Bilagene.

En Kommission, hvori Bernt Anker var Formand, nedsattes for at realisere Alt, hvad Juel eiede for derigjennem at skaffe Statskassen saa meget som muligt tilbage. Efter 16 Aars Virksomhed lykkedes det at faa dækket 323,875 Rdlr. af de 556,000, som Juel var bleven skyldig; heraf indkom fra hans Moder 20,000

[1] Dette lille Træk er fortalt mig af afdøde Statsraad Riddervold, der særlig interesserede sig for Traditionerne om Levetzau.

[2] Dansk historisk Tidsskr. 4. R. IV, S. 411.

Rdlr., som udgjorde den Kaution, hun havde paataget sig for Sønnen. Alene Juels Løsøre gik ved Auktionen op til 10,000 Rdlr.

I den første Tid efter Suspensionen, da man endnu ikke kjendte Størrelsen af Juels Underbalance, men troede, at hans betydelige Aktiva skulde slaa til for at dække den, fik Justitsraaden Lov til at nyde nogen Frihed og havde mod Kaution Raadighed over en Del af sit Løsøre; han tog i denne Tid Bolig paa Frogner. Men da det viste sig, at hans Bo ikke kunde klare Gjelden til det Offentlige, sattes han (om Sommeren 1784) fast paa Akershus Fæstning. Han fik sin Arrest i en liden Leilighed, der, som ældre Folk endnu ville kunne erindre, i sin Tid var anbragt over Porten til den nedre Fæstning paa Hovedtangen, omtrent hvor Ridehuset nu staar, og Hovedtangs-Vagten, der almindeligvis besørgedes af en Kommandersergeant, blev i den Anledning betroet til en Officer. Ligefra Begyndelsen af fandt Flere, blandt dem den høitanseede Oberst, siden General, Hesselberg, dette Valg af Arrestlokale altfor lidet betryggende, men den gamle udlevede Kommandant, Generalløitnant Pierre Pomeau, vilde ingen Modforestillinger høre. Juel fik endog Lov til at modtage Besøg af sin Frue (en Datter af Rektor Hersleb i Christiania) og sine Børn, af Bekjendte og Venner. Et senere optaget Inventarium viser, hvorledes han forøvrigt kortede sig Tiden; der fandtes efter ham Dambret og Terninger, fjorten ledige Flasker og et Haandbibliothek, bestaaende af Hübners Geografi, Romanen *la paysanne parvenue*, Bikuben og nogle flere Bøger. Selv forsikrede han naturligvis, at han ingen Uærlighed var sig bevidst, og skrev bl. A. engang saaledes til Levetzau: «Naar jeg ikke havde et godt Rygte kjærere end Rigdom, og jeg ikke havde anseet det bedre at være en ulykkelig, men ærlig Mand, end at være en formuende og uredelig, havde min Forfatning ikke været saa beklagelig. Mange, der ikke tænkte som jeg, have bebreidet mig, at jeg ikke med Formue bor i et andet Land.»

Justitssagen mod ham gik imidlertid sin Gang, og det blev klart, at Juel snart vilde blive dømt til Fængsel paa Livstid. Men han var en fornem Mand, besvogret og forbunden med det rigeste Patriciat, og mange af Christianias mægtigste Indbyggere vilde gjerne gjøre Noget for ham og hans Familie. At dække hans Underbalance var imidlertid umuligt, og det gjaldt da at hjelpe ham til at flygte til Sverige, at han der kunde skabe sig en ny Existents. I Begyndelsen af September 1784 gik der allerede, som

Forhørene siden oplyste, dunkle Rygter i Byen om, at Juel nok en af Dagene skulde løbe sin Vei; «der blev ønsket, at han maatte komme nogenledes vel derfra». Hans Kone sad engang, fortaltes der, i ivrigt Arbeide med at sy Liner til ham, som han skulde bruge til at heise sig ned med, og maatte, da hun overraskedes ved et pludseligt Besøg, skjule sit Arbeide under sine Skjørter.

Om Aftenen den 15de September var den attenaarige Løitnant (senere Oberst) Nicolai Tidemand, siden bekjendt som politisk Forfatter, vagthavende Officer ved Zahlkassererens Arrest. Tidemand har selv nedskrevet sine Erindringer herom og fortæller, at Juels Venner havde underkjøbt en Menig, der hidtil af hele Regimentet var anseet for en nidkjær Soldat. «Ved Vagtinddelingen tildelte jeg en Mand Posten for Arrestanten, der frabad sig den, og da den underkjøbte Soldat hørte dette, tilbød han sig at tage Posten. Jeg fattede ingen Mistanke ved hans Tilbud og afdelte ham til Arrestposten. Arrestantens Frue besøgte ham som sædvanlig. Selv blev jeg hos Arrestanten til henimod Midnat. Han var temmelig oprømt og søgte at underholde mig med endel morsomme Fortællinger fra lykkeligere Dage. Henimod Midnat forlod jeg ham, lod Døren i min Nærværelse lukke og gik ned i Vagten, hvor jeg gav den vagthavende Kommandersergeant Fjeldsted Instruktioner til Paapasselighed. Derefter gik jeg ned i Officersstuen. Klokken slog 12, og Posterne bleve afløste; ved denne Afløsning kom den underkjøbte Soldat paa Post for Arrestanten. Omtrent Kl. 12½ styrtede man ind til mig i Officersstuen med det skrækkelige Anraab, at Arrestanten var rømt. Bestyrtet ilede jeg ud af Vagtstuen og op paa Volden til Arrestværelset, hvor jeg fandt Skildvagten borte, Dørene aabnede med falske Nøgler og Arrestanten borte. Undvigelsen blev strax meldt, og Arrestanten eftersat, men for hans Undvigelse var der saa vel sørget, at Hestene stode bestilte lige til den svenske Grændse. Over den lave Fæstningsvold havde Arrestanten, hans Tjener og den utro Skildvagt heiset sig ned i en Line, som var bundet om en Kanon, og som ovenikjøbet var overtrukket med Klædeslidser, for at ingen af de fine Hænder skulde saares ved Nedstigningen. — — Jeg burde ikke have givet den underkjøbte Skildvagt Posten for Arrestanten, da han selv tilbød sig, og, naar jeg havde været yderlig forsigtig, burde jeg selv have patrouilleret den hele Nat udenfor Arresten. Men denne Forsigtighed vilde sandsynligvis have kostet mig Livet. Derom blev jeg bestyrket ved en fortrolig Ytring af en Mand,

som tilhørte Arrestantens Familie og var vel instrueret om den hele Undvigelses-Plan. Om denne ei kunde blive udført paa anden Maade, var jeg bestemt til at opofres». [1]

En Præmie af 500 Daler udsattes for den, som kunde paavise, ved hvis Medvirkning Juel var rømt, og bidrage til at faa Spor paa ham. Efter nogen Tids Forløb meldte sig en Bonde med den Oplysning, at en i Solør boende Kaksebonde, Tømmermærker Arne Ulriksen Kongshaug [2], skulde have havt med denne Sag at gjøre, men Arne godtgjorde ikke at have været i Christiania paa den Tid, da Flugten fandt Sted, og tilstod kun, at han 8 Dage derefter, da han paa Bernt Ankers Vegne var reist ind i Sverige, havde seet Juel og hans Tjener i Carlstad og der talt med dem. Juel havde da selv fortalt ham om sin Flugt saaledes: «Han havde formaaet den vagthavende Officer til at drikke et Glas Vin med ham om Aftenen, medens Tjeneren Jens havde lavet den Trosse fast, med hvilken han halede sig ned af Volden; da Tjeneren var færdig, havde Justitsraaden under Paaskud af, at han var søvnig, formaaet Officeren til at gaa. Denne lukkede da Døren for Arresten som sædvanlig og forføiede sig til sin Vagt. Justitsraadens Tjener fulgte Løitnanten til Vagtdøren, men kom siden tilbage og aabnede de tillukkede Døre med dertil forfærdigede Nøgler. Nu hidsede de sig ned fra Volden, og et lidet Stykke fra denne stode Heste færdige, hvormed de i største Skynding over Nitsund og Blakjer reiste ind i Sverige.»

Men hvorfra fik han Nøglerne, hvem har skaffet ham Heste og Befordring, og hvorledes fik han de Penge, som han strax viste sig at være i Besiddelse af i Sverige? Hvilke de gode Venner have været, der hjalp ham, er aldrig blevet opklaret, uagtet der udlovedes 500 Rdlr. for den, som kunde give nogen Oplysning derom. Der har endog været gjettet paa Bernt Anker, og inden Juels egen Familie fortaltes siden, at Anker var én af hans hemmelige Velgjørere; det var jo ogsaa Ankers Tømmermærker, som strax efter reiste til Sverige, og maaske har Arne Kongshaug forhandlet mere med Juel, end han senere fandt forgodt at oplyse i Forhøret.

---

[1] Disse Optegnelser vare først trykte i Aftenbladet for 19de August 1869, se nu Oberst N. Tidemands Optegnelser, udg. af C. J. Anker, S. 25 flg. Tidemand blev frifunden ved Krigsretsdom.

[2] Se om ham A. E. Eriksen, Kongshaug-Ætten. Chra. 1869. S. 13.

Under 21de Novbr. 1785 bekjendtgjordes i Intelligents-Sedlerne Følgende: «Ifølge kgl. allernaadigst Rescript til Stiftet af 4de Novbr. skal den forrige norske Zahlkasserer Justitsraad Jacob Juel i sin Tid forundte Justitsraads Bestalling paa Grund af en over ham for Casse-Mangel til Fæstnings-Arbeide ergangen Høiesteretsdom ansees og være casseret.»

I Sverige, hvorhen senere Familien kom efter, levede Juel til sin Død som Brugspatron. Gustav den tredie benyttede ham som Konsulent under sine Intriger i Norge, og han skal som Kongens Agent hemmelig en og anden Gang have listet sig ind over sit Fædrelands Grændse. En Gang vidste han at gjøre sine Venner her i Norge en stor Tjeneste, da han nemlig fik Gustav den tredie til at indrømme dem Tilladelse til at fløde Tømmer fra Trysil ned gjennem de svenske Vasdrag. Traditionen har længe med Forkjærlighed dvælet ved denne mærkelige Begivenhed, ja man har endog (skjønt rigtignok ganske urigtigt) villet paastaa, at Talemaaden «at gjøre Svenske af sig» skulde være opkommen i Anledning af Juels Flugt.

Nye svenske Intriger. Kronprindsens Besøg 1788. Stemninger i Christiania under den franske Revolution.

Gustav den tredies Planer til Norges Erobring, der i 1772 nær havde fremkaldt et Fredsbrud, vare vel foreløbig stillede i Bero, men derfor ikke opgivne. Den svenske Konge holdt gjennem hele sin Regjeringstid Spioner i Norge, erkyndigede sig nøie om Personer og Forhold hos os, og lurede begjærlig paa en Anledning til at gribe ind.

Et af disse hans Redskaber var Svensken Carl Ingmann, eller, som han hos os kaldte sig, Manderfeldt, titulær Landraad og Legationssekretær, en meget lavtliggende Lykkeridder. Aaret, da han kom til Norge, vides ikke med Bestemthed, rimeligvis maa han være optraadt her omkring 1780. Mellem dem, med hvem Manderfeldt, dog vel neppe paa Politikens Vegne, traadte i nøie Forbindelse, var Gyldenløves berygtede Sønnesøn, Grev Christian Conrad Danneskjold-Laurvig, hvis Roman med Skuespillerinden, den smukke Jfr. Rose i Kjøbenhavn er bekjendt nok. Grev Danneskjold, der under Frederik den femtes Regjering og den første Del af Christian den syvendes afvexlende havde været i Yndest og i Unaade ved Hoffet, var endelig under Struensee for bestandig bleven afsat fra sine Embeder og havde taget fast Ophold i sit Træpallads i Laurvig, den endnu saakaldte Herregaard. Her havde han i nogle Aar levet i Frillelevnet med en Dame af adelig Fødsel[1],

[1] Hun var født Akeleie, og man gjorde derfor den Vittighed om Greven, «at han, da han ikke havde formaaet at plukke Rosen, maatte nøies med Akeleien» Smlgn. Saml. til N. F. Spr. og Hist. B. 6, S. 546 flg.

hvis Skilsmisse med hendes Mand, en rig og fornem Jernverkseier, han selv havde foranlediget. Ved sine Gaver som Verdensmand og behagelig Selskabsmand forstod Manderfeldt at indynde sig hos Greven, men i endnu høiere Grad hos hans Veninde. Greven kunde næsten ikke undvære ham, overdrog ham Bestyrelsen af sin hele «huslige Økonomi» og udstedte i 1782 et Forsikringsbrev om

Justitiarius Enevold Falsen.

en aarlig Pension for Manderfeldt paa 1000 Daler, naar han selv var død. Til Damen, der nu kaldte sig med sit Pigenavn »Fru Akeleie», udstedte han en Obligation paa 18,000 Daler, med Prioritet i Grevens norske Allodialgods til de retmæssige Arvingers Præjudice. Aaret efter (1783) døde Greven, og Manderfeldt og «Fru Akeleie» ægtede hinanden strax efter. De havde forstaaet at sikre sig saa godt, at de ved Overhofrettens Dom i 1787 vandt den Proces, som Grevens Arvinger anlagde mod dem. Som Ægtefolk toge de sit Ophold i Christiania, hvor de eiede og beboede den dengang

prægtige og anseelige Mangelsgaard, og Manderfeldt gav sig nu paa Skrømt Udseende af ganske at ville være en Nordmand, medens han i Virkeligheden spekulerede i at gjøre sin Lykke som Agent for Kong Gustav.

Fra Manderfeldt hidrører sandsynligvis en kort Karakteristik, der rimeligvis er affattet 1786, over Norges fornemste Embedsmænd. Her i Hovedstaden nævnes Stiftamtmanden, Geheimeraad Jørgen Erik Scheel (Levetzaus Eftermand) som en kundskabsrig Mand af fortræffelig Karakter, en Dom, der synes at have været enstemmig om denne senere til Statsminister udnævnte Embedsmand. Christian Magnus Falsen (den ældre), Enevold Falsens Fader, der var Konferentsraad og Justitiarius i Overhofretten, betegnes ligeledes som en duelig Embedsmand, men forøvrigt som en tvetydig Personlighed. Sønnen, Enevold F., Assessor i samme Ret og snart Faderens Eftermand som Justitiarius, nævnes som «dygtig og af godt Hjertelag». Præsident Willumsen, Byfoged Hagerup, Slotsfoged Bukjer m. fl. omtales i almindelige Udtryk, ligesaa Biskop Schmidt. Lagmanden, Konferentsraad Herman Colbjørnsen, kaldes derimod en Mand af «naturlig Sluhed», hvis Karakter «skal opvække Tvivlsmaal».[1] Men ikke en Eneste omtales

[1] Hvortil hermed sigtes, er imidlertid ikke godt at forstaa, thi Ytringen kan naturligvis ikke have Hensyn til Colbjørnsens Forkjærlighed for Tidens religiøse Vantro. Herman Colbjørnsen, der tilhørte den bekjendte Arneberg-Æt, var nemlig forøvrigt en som Embedsmand og Menneske høit anseet Mand, bekjendt ogsaa for sin Godgjørenhed. Sin temmelig store Bogsamling skjænkede han til Deling mellem Kathedralskolens og Krigsskolens Bibliotheker. Christiania Kathedralskole holdt i Anledning af hans og Generalauditør O. C. Wessels Død en høitidelig Mindefest i Aaret 1795. (B. Moe's Tidsskr. for Personalhist. 1, S. 255 flg.). Efter Colbjørnsens Død indfandt sig, som sædvanlig i de Tider, alle hans Bekjendte i hans Hus til Kondolence. «Efter at de Øvrige havde forsamlet sig, kom Bernt Anker ind, kastede sig ned i Sofaen, slog sig for Panden og ilede ud igjen uden at sige et Ord. De øvrige reiste sig og satte sig igjen, meget forlegne. Dagen efter sendte han Enken et latinsk Digt, en Gravskrift, indbundet i hvidt Atlask.» (Et Øienvidnes, Fru E. Munchs Optegnelser). Herman Colbjørnsen eiede og beboede en Gaard, der stod paa samme Tomt, som nu indtages af de forrige Universitetsbygninger, (den kaldtes Barcklay-Gaarden, ligesom den derværende Bakke benævntes Barcklay-Bakken efter den forrige Eier, Auktionsdirektør B., med hvis Enke Colbjørnsen var gift). Som Landsted havde han det saakaldte «Incognito», som han selv havde bygget. Afstanden mellem dette og Byen ansaaes dengang at være saa stor, at Husets Datter om Sommeren maatte for Skolegangens Skyld bo i Byen og kun hver Søndag var paa «Incognito».

som indviet i de svenske Annexionsplaner eller som tilbøielig til Frafald fra sin Konge.

Just ved denne Tid var det, at den af Christen Jensen Lofthuus vakte Bondebevægelse fandt Sted i det sydvestlige Norge. Denne Bevægelse var ikke egentlig af politisk Natur, men var nærmest fremkaldt af Misfornøielsen med nogle juridiske Embedsmænds Sportuleringer. I Sverige vakte den imidlertid stor Opmærksomhed, man overvurderede dens Betydning og haabede paa, at Anledningen til at skille Danmark og Norge ad nu endelig var kommen. Kong Gustav ansatte derfor strax (1787) en Generalkonsul i Christiania, den første (og eneste) svenske Agent af den Art i vort Land. For Manderfeldt var det en stor Skuffelse, at han ikke fik dette Embede. Kongen foretrak en franskfødt Hoflæge, Johan Chrysostomus Martinau, Søn af Kong Frederik af Hessens Frisør og forøvrigt en selvbehagelig, indbildsk og paatrængende Person. Han sendte sin Konge Rapporter i Overflod og skildrede Nordmændene som i høieste Grad misfornøiede og begjærlige efter en Adskillelse fra Danmark. Som et Exempel paa hans Beretningers Upaalidelighed kan tjene, at han angav Antallet af de unge Nordmænd, der aarlig droge til Kjøbenhavn for at studere, til — 300! Hans Færd i Christiania vakte ogsaa snart Mistanke baade der og i Kjøbenhavn. I Virkeligheden udrettede han Intet i Norge.[1]

Ligesiden Palladsrevolutionen i Kjøbenhavn 1784, der satte Kronprinds Frederik (VI.) i Spidsen for Rigernes Styrelse, havde det været paatænkt, at den nye Regent skulde besøge sit andet Kongerige, og hans Hofmarskalk og Yndling Johan v. Bülow havde allerede forlængst af sin Ven Dr. Laurids Smith, der havde været Rektor i Throndhjem, ladet sig meddele talrige Vink om de Midler, hvorved Prindsen kunde opnaa Popularitet i det siden 1749 af Kongehuset ikke betraadte Norge. Siden Lofthusbevægelsens Udbrud havde man vistnok mere end før forstaaet, hvor vigtig og nødvendig en saadan Reise maatte være, og hertil kom, at netop samtidig med, at man begyndte at tænke sig en Adskillelse som truende eller dog mulig, var der i Danmark opstaaet en hidtil ganske ukjendt Begeistring for det «herlige norske Folk» i de

[1] Mange interessante Enkeltheder om Forholdene i Christiania under Martinaus Konsulat findes samlede i Y. Nielsens Afhandling Gustav III.s svenske Politik (Norsk hist. Tidsskr. 2. R. I.).

«paradisiske» Dale. «Odelsbøndernes» Frihed opstilledes i hine Aar jevnlig som Modsætning til de danske Hoveribønders Trældom, og denne Sammenligning bidrog udentvivl sit til den danske Almues Frigjørelse. Men dette uklare Sværmeri for Norge, der ogsaa senere har gjentaget sig i Danmark, havde egentlig et Rousseauisk Anstrøg. Det gjaldt kun vore Fjelde og deres «troskyldige» Bønder i Nationaldragt. Hvad Byerne og fremfor alt Christiania angik, da talte man i en anden Tone, thi herfra hørte man kun om Fordringer paa eget Universitet, egen Bank og Afskaffelse af Kornmonopolet. Ikke nok med, at Guldberg havde skrevet til Suhm om de «foragtelige *Christianiæ Raisonneurs*», men endog Tyge Rothe, der hørte til de svulstigste Lovprisere af «Klippelandet», vidste at fortælle om «ødselt, halv vanartet Christiania». Disse Ord forekom i et Skrift, som Rothe udgav i Anledning af denne Prindsereise under Titelen: «Om nogle Danmarks og Norges Fordringer til hinanden».

I 1788 kom da omsider Reisen virkelig til at gaa for sig. Allerede før Thronarvingen kom til Norge, havde Prinds Carl af Hessen, der fremdeles fra Gottorp var Øverstbefalende over den norske Hær, tilligemed sin Søn Frederik begivet sig hid og ankom ad Landeveien til Christiania 29de Mai 1788, hvor de modtoges med stor Høitidelighed. Martinau var yderst ivrig for at være med og lod sig forestille af Stiftamtmand Scheel. Kronprindsen kom efter i Juni paa en Fregat til Frederiksstad, hvor en stor Lystleir, hidtil noget ganske useet i Norge, skulde finde Sted. Nogle Dage senere gik Touren til Christiania; udenfor Byen var reist en storartet Æreport, og tre Fjerdinger udenfor samme havde 40 «ærværdige Odelsbønder» gjort sin Reverents. Ved denne Leilighed fremtraadte ogsaa for første Gang et «Livskytter-Korps» paa 12 Mand af Borgerskabet, Oprindelsen til det endnu indtil for faa Aar siden bestaaende, velkjendte «gule Kor». Manderfeldt, der nylig havde gjort et Besøg i Kjøbenhavn og endog omtaltes som Aspirant til et norsk Amtmandsembede, var yderst ivrig for at lægge sin undersaatlige Devotion for Dagen og vakte endog Martinaus Mistanke. Han havde nemlig i Kjøbenhavn udgivet en liden Bog under Titelen: «Folkets Røst til Hans kgl. Høihed Kronprindsen ved hans Ankomst til Norge 1788», hvori han gjorde sig til Tolk for det norske Folks Ønsker, taler om eget Universitet, Disconto-Kasse o. s. v. — Høitidelighederne vare i det Hele saa mange, som i Christiania vel muligt. Bernt Anker besteg Talerstolen i Byens Fri-

murerloge, og Kronprindsen var, fortæller Anker selv, «meget opmærksom og rørt, ja jeg undser mig ved at melde alt, hvad han har sagt mig». Paa Privattheatret gaves en Festforestilling, en Tragedie i fem Akter, «Major André» (Navnet paa en dengang meget omtalt Mand, hvis ulykkelige Skjæbne under den amerikanske Frihedskamp havde vakt almindelig Deltagelse.[1] Stykkets Forfatter var Bernt Anker, og han spillede ogsaa selv Titelrollen. Stykket existerer endnu i Haandskrift i Universitetsbibliotheket i Kjøbenhavn. Forfatterens egen (i hans Autobiografi indtagne) Kritik over sit Arbeide og sit Spil lød saaledes: «Som Dramaturg, tør man frit sige, fortjener Bernt Anker udmærket Rang. Tragedien Major André med flere utrykte Theaterstykker, som han har skrevet, og hvori han selv har spillet med en Sandhed, som satte Tilskuerne i Forundring, beviser dette.»

En særegen Glæde maatte det vække i det søndenfjeldske Norge, da det blev bekjendt, at Kronprindsen i Anledning af sin Reise havde ladet udgaa Forordningen af 20de Juni, hvorved Kornindførselen omsider frigaves i Akershus og Christianssands Stifter. I den Anledning lod Bernt Anker hans Portræt anbringe ved Siden af Henrik den fjerdes og prydede det med et Epigram, hvilket han selv sammenlignede med Indskriften paa det nys opførte Monument i St. Petersburg over Peter den Store (*Petro primo Catharina secunda*). Ankers Epigram lød saaledes:

Se her den Kongesøn, som Landets Nød paatænkte,
Han Cimbrer Frihed gav og Nordmænd Brødet skjænkte.

Uagtet den danske og den svenske Regjering ingenlunde ønskede hinanden meget godt, var der dog endnu ingen Tanke om, at en Afbrydelse af det fredelige Forhold var saa nær forestaaende, som det snart skulde vise sig at være Tilfældet. Den 30te Juni kom saaledes en svensk Ambassade til Christiania for at komplimentere Kronprindsen, bestaaende af Generalløitnant, Baron Duvall og Kammerjunker Borgenstjerna. Prindserne gjorde ogsaa kort efter en Reise til Throndhjem, i hvis Nærhed atter store Troppesamlinger fandt Sted, og Borgenstjerna ledsagede dem derhen. Det høie Reiseselskab kom tilbage 25de Juli. Derpaa gjordes et Besøg paa Kongsberg, og saa gik Reisen til Skien og Christianssand. Herfra droge Prindserne saa igjen til Danmark den 7de August uden at ane, at man ganske snart paany skulde gjæste Norge.

[1] Lord Stanhope (Mahon), History of England, vol. VII, ch LXII.

Men allerede havde Gustav den tredie besluttet sit overraskende Fredsbrud med Rusland, og 7 Dage, førend hans Ambassade var kommen til Christiania, havde han selv begivet sig til Finland. Danmark var siden 1773 ved en Traktat forpligtet til at yde Rusland Hjelp, om det blev angrebet af Sverige, og Catharina forlangte strax Traktatens Opfyldelse. Den 19de August 1788 udstedtes i Kjøbenhavn en Deklaration om, at Danmark-Norge vilde hjelpe Rusland, uden at dog Krig blev formelig erklæret mod Sverige. Hjelpen skulde ydes ved at lade en norsk Hær rykke ind i Baahuslen. Carl af Hessen blev Øverstbefalende, og tilligemed ham kom Kronprindsen og Prinds Frederik atter til Norge og indtraf i Christiania 13de September. 12,000 Mand vare bragte paa Benene. Da Angrebet kun var en Opfyldelse af en traktatmæssig Forpligtelse, forblev Martinau i Christiania, men hans Opførsel blev dog efterhaanden saa taktløs og utaalelig, at han i November blev udvist af Byen, men det lykkedes dog ikke at faa ham afsted.

Hovedbegivenheden i det paafølgende lille Felttog er, som bekjendt, Affæren ved Kvistrum Bro (28de September 1788). Den var nok paa en Maade en Seier, men bragte dog ikke Carl af Hessen stor Ære, og bekjendte ere P. A. Heibergs bidende Ord i denne Anledning, der nogle Aar senere med raffineret Ondskab indflettedes i en — Ode til Napoleon Bonaparte, om hvem det hedder:

> Han er den største paa hele Jorden,
> Naar man undtager to-tre i Norden
> Ved Kvistrum Bro!

Imidlertid blev der i Christiania høitidelig sunget *Te Deum* i Vor Frelsers Kirke i Anledning af Seiren, og Jubelen var saa stor, at, da den Vogn, hvori Kronprindsen sad med Prinds Carl, ankom til Vaterlands Bro den 15de November, spændte den begeistrede Menneskemasse Hestene fra og trak Vognen helt frem til den nuværende Krigsskole (da Jess Ankers Gaard), hvor Kronprindsen boede, medens Prindserne af Hessen toge ind hos Bernt Anker. Et Par Uger efter forlode de tre Prindser Christiania (1ste December) og droge atter til Danmark. Kronprindsen gjensaa aldrig mere Norge, skjønt nye Norgesreiser flere Gange vare paatænkte, sidste Gang maaske 1804[1]. Heller ikke Carl af Hessen kom oftere hid, medens hans Søn i det følgende Aarhundrede blev vort Lands Vice-Statholder.

[1] Norsk historisk Tidsskrift, 2. R. V, S. 410—412.

Det saakaldte Felttog var nemlig forlængst tilende, da England og Preussen havde bragt den norske Hær til at vende om ved Trudsler om kraftig Intervention. Det unyttige Indfald, hvorover Dommen har været streng[1], kostede den dansk-norske Statskasse 7 Mill. Rdlr., og flere tusinde Nordmænd mistede Livet, ikke for Fiendens Sværd, thi ved Kvistrum faldt kun 5 Norske, men de døde ligefrem paa Grund af den slette Maade, hvorpaa der, til Prindsen af Hessens bestandige Skam, sørgedes for Armeens Forpleining[2]. Misfornøielsen var stærk i Norge, og den forøgedes, da man i det følgende Aar paany foranstaltede store Troppesamlinger og trak Folk bort ligefra Filefjeld og Dovre, og det netop i Aannetiden, uagtet der Intet var at frygte fra Sverige, som havde nok at gjøre med Russerne. Til at forøge Misstemningen bidrog yderligere den bekjendte Vandflom, der i 1789 ødelagde Grøden, ja mangesteds Markerne selv. Endelig vare Handelskonjunkturerne ved den Tid flaue; «man foretrækker i England Trælast fra Østersøen, og al Afsætning er nær ved at standse», skriver Bernt Anker den 6te Juni 1789. Og alt dette traf just ind i det samme Aar, da den franske Revolution brød ud og bragte de Misfornøiede til at tænke dristigere. Nogle Demonstrationer og Smaaoptøier fandt ogsaa virkelig Sted, og de svenske Kabaler livnede paany op. Det Hele blev imidlertid uden nogensomhelst Følge og har kun forsaavidt nogen Interesse, som det giver en vis Forestilling om de store Verdensbegivenheders matte Reflex i vore afsides Kredse.

Den første Revolutionsvinter (1789—90) var i Christiania ganske usædvanlig munter, uagtet Byens betydeligste Mænd vare borte, idet Stiftamtmand Scheel havde forladt Byen for at indtræde i Konseillet og Brødrene Bernt og Peder Anker vare i Udlandet. Der skal aldrig tidligere have være dandset saa meget i nogen Jul, som da. Lystigheden havde dog været størst hos den Del af Borgerne, som Martinau i sine Indberetninger kalder *la seconde classe*. Den svenske Generalkonsul forsmaaede imidlertid ikke Indbydelser til dette ringere Societet og udbryder i stærke Ord

[1] Se f. Ex. Oberst N. Tidemands Optegnelser om sit Liv og sin Samtid i Norge og Danmark, udg. af C. J. Anker, S. 32 flg. Prindsen af Hessen har selv beskrevet Toget i et fransk Skrift.

[2] Erindringstaler over Soldater, holdne i Eidsvolds Kirke af C. M. Leganger, Kbhvn. 1788. Adskillige Traditioner og Viser om Toget findes i Norske Bygdesagn, samlede af L. Daae, II, S. 63 flg.

om den Velstand, hvorom han fandt Vidnesbyrd i disse Kredse. Martinau fortsatte naturligvis sine Intriger, og disse skulle have vakt nogen Uro i Kjøbenhavn, hvor endog en ny Prindsereise til Norge skal have været paatænkt.

Christian Jensen Lofthuus var i Marts 1787 bleven greben i Lillesand og førtes derfra til Christiania, hvor han indsattes paa Akershus Fæstning i den senere Officersvagt, lænket til en Blok. Han forblev her i ti Aar indtil sin Død i 1797. Høiesteretsdommen faldt først to Aar senere. En kort Tid bevogtedes han saa strengt, at ingen Uvedkommende fik Adgang til at tale med ham, et Forbud, der havde sin Grund i, at nogle Thelebønder skulde under falske Foregivender og ved at bestikke Vagten have søgt at gjenoptage sine Forbindelser med ham. I den længste Tid af sit Fangenskab fik han derimod Lov at modtage Besøg. Adskillige af Byens Folk indfandt sig hos ham for at komplimentere ham; »han rystede sine Lænker og sagde med et flammende Blik: Saaledes behandler man den Mand, der vilde befrie Norge».[1] Man sendte ham jevnlig god Mad og andre Delikatesser, og hans Tidsfordriv blev at indrøge Merskumspiber. Størst Opsigt vakte han naturligvis i Begyndelsen. Bernt Anker, som just ikke hørte til hans Beundrere, skriver herom den 31te Marts 1787: «Straffes ikke opløbende Pøbel, kan den jo myrde os i vore Huse og ustraffet røve. Denne Lofthuus er en nedrig Sjel, en Spidsbub i det borgerlige Liv og en dum Rebel i det politiske. Man løber hen for at se denne miserable Karl, som tør gjøre sig tyk i sine Lænker, nogle kalde denne raa Stymper — den anden Washington, men skulde jeg ville se ham, maatte det være for at spytte ham i Ansigtet. Man var i Frygt her, men naar var man ei her i *terreur panique?* Le af Alt maa være Philosophens Plan og ære de nyttige Fordomme».[2] Ved hans Død fandt en Del Demonstrationer Sted. Cand. juris (eller som han selv kaldte sig «Literatus») J. J. Vangensteen paa Vilberg i Sørum (senere Storthings-

[1] Saaledes lyder Sagnet hos Henr. Wergeland, men da det tilføies, at det var til daværende Student Jonas Anton Hjelm, at disse Ord henvendtes, svækkes den i og for sig selv mistænkelige Tradition betydeligt, thi Hielm var født 1782 og opholdt sig desuden i Christianssand, fra hvis Skole han blev Student 1797.

[2] Af B. Ankers utrykte Breve som flere andre Citater. Se forøvrigt om Lofthuus H. Wergelands ordrige Skildring: «Almuestalsmanden Christian Jensen Lofthuus o. s. v.» (Saml. Skr. VIII, S. 150—311) og andre Kilder, f. Ex. Danske Samlinger, III, S. 84 flg.

mand 1815—16, † 1837 i Christiania), skrev et Stykke i Intelligents-Sedlerne for 1797, hvis kraftpatriotiske Bombast dog paa en Maade retfærdiggjøres ved den uforsvarlige Maade, hvorpaa Lofthuus unegtelig havde været behandlet[1]. Og kort efter at Lofthuus var bleven begravet paa Garnisonskirkegaarden eller «Christkirkegaard», blev der en Nat — man ved ikke af hvem — opsat et rødt Bret paa hans Grav med en derpaa malet Inskription:

Gyseligt Minde efter Christian Lofthuus,
Som paatog sig at tale de Fortrængtes Sag,
Men ulærd stødte an imod Lovene,
Smidet i Lænker til en Klods og saaledes
Som Statsfange af Landet underholdt i 10 Aar,
Uden at nyde endelig Dom.
Martyr! Din frie Aand møder mange dine Lige,
Der lede, fordi de vilde vel.

Brettet lokkede om Morgenen en stor Menneskemasse op til Kirkegaarden, men skal endnu samme Formiddag være bleven borttaget af Politiet. Omtrent fyrgetyve Aar senere paaviste en gammel Kone, som selv havde været tilstede i denne Menneskestimmel, for Henrik Wergeland Stedet, hvor Lofthuus var bleven jordet.

Samtiden ymtede om en hemmelig Forbindelse mellem det Lofthusiske Opløb og svenske Stemplinger; Thelebønderne skulde have gjort sig Haab om «sexten Aars Skattefrihed», hvis de gave sig under Sveriges Konge, Lofthuus «skulde endog have tragtet efter at blive Vasal i Norge under den svenske Krone» o. s. v. Men alt dette er kun Snak; idetmindste have saadanne Tanker ikke rørt sig i selve Almuens Sind. Bondestanden i Norge var i høi Grad loyal, og Almuen i Nedenes protesterede endog til Thinge imod disse Rygter. En anden Sag kunde det maaske være blevet, om Lofthuus-Feiden var indtruffen et Par Aar senere. Omkring 1790—1791 turde det muligens have hændt sig, at baade Kong Gustavs hemmelige Agenter og enkelte Misfornøiede i Christiania havde fundet Lyst til at understøtte Bevægelsen, som da vilde være bleven farligere.

---

[1] Vangensteen, en opstyltet Person, var ogsaa Forfatter af flere andre, i Regelen latterlige Sager. En trykt Syttendemai-Poesi af ham ender saaledes:

«Leve hver Norges Ven!
Dette skrev Vangensteen.»

Thi ikke saasnart havde Gustav den tredie om Sommeren 1790 opnaaet Freden med Rusland i Verelä, førend han begyndte at tænke paa Hevn over Danmark. Intrigerne i Norge begyndte paany. Allerede i Løbet af Vinteren 1789—90 havde Gustav været vidende om Benzelstjernas lumske Planer til ved Mordbrand at ødelægge et russisk Skib, der var frosset fast i Isen mellem Hveen og Kjøbenhavn, ja til, om muligt, endog at tilintetgjøre Danmarks Flaade paa lignende Maade. Samtidig havde Manderfeldt, nu ikke længere bosat i Christiania, men i selve Kjøbenhavn, intrigeret for Gustav der. Men denne ynkelige Persons Rolle var nu omtrent udspillet. I Danmark havde han og hans Hustru levet betydeligt over Evne paa sit Landsted «Carlsro» ved Kjøbenhavn og ødelagt sin Formue. Høitflyvende Planer medførte kun Skuffelser. Den fordums «Fru Akeleie» skal være død 1804, og Manderfeldt vendte saa tilbage til Sverige, hvor han omsider døde i Venersborg 1813.

Efter Freden mellem Sverige og Rusland fik Christiania et Besøg af den berømte Engelskmand Sir Sidney Smith, der havde været tilstede hos Gustav ved dennes stolte Seier ved Svensksund og senere vundet europæisk Berømmelse ved St. Jean d'Acre i Syrien. Han knyttede her flere Forbindelser og tilbragte blandt Andet Julen hos Collett paa det lystige Fladeby. Stiftamtmand Frederik Moltke var strax ængstelig for, at Sidney Smiths Ophold i Norge havde politiske Hensigter, men slog sig tilsidst til Ro med, at det nok neppe var saa; «han tænker virkelig ædelt og er for stolt til at være Spion af en Konge af Sverige», siger Moltke i et Brev af 19de Februar 1791 til sin Ven Johan v. Bülow. Alligevel synes Mistanken ikke at have været aldeles ugrundet. Bernt Anker, som var bedre underrettet, skriver til sin Fætter Carsten: «Sidney er paa Fladeby og Opset. Kaas[1] spionerer ham nok ud, man maa ikke falde ham ind i hans Embede. Sidney er klog og *fier.* Vil Kaas jage ham fra Norge, det taaler han ei, vil han udforske ham, det kan han ei. Det er godt, at visse Familier elske Kronprindsen, thi ellers mistede han Norge, naar han ei vilde blive Konge her, blot her, og bo her. Penge, Skibe og Folk ved man at faa, *mais soyez tranquils, je ferai, que tout cela èchouera*».

[1] Ikke den bekjendte Kammerherre Fredr. Jul. Kaas, dengang Præsident, senere Stiftamtmand i Christiania, men en Adjutant Ulrik Christian Kaas, der var sendt op, som det antages, for at iagttage Sidney Smith.

Af disse sidste Ord og af samtidige Ytringer af Bernt Anker sees tydelig, at denne misbilligede disse, rigtignok i og for sig lidet betydelige, Stemplinger, hvori man tidligere har ment, at han var delagtig, ja endog Hovedmand.[1] Hans Holdning ved denne Tid var dog gaadefuld. I Slutningen af 1789 gjorde han med sin Frue en Reise til Frankrige og derfra til London, om hvilken den svenske Konsul skriver til sin Konge: «*Mr. Anker est parti pour Londres. Ce voyage à propos de bottes selon le peuple a pour but d'y traiter de l'independance de Norvège*».[2] Men dette viser dog idetmindste, at Konsulen ingen Forhandlinger havde havt med Anker om Sagen. Selv skriver Anker om sin Reise: «Pligter fordre Reisen, vigtige Pligter. Jeg ved, hvad jeg skylder mit Fædreland, og ve mig, om jeg for at følge mine egne filosofiske Planer til glade og rolige Dage ikke ombyttede disse med et Liv, fuldt af Uro blandt Elendige og Barkeædere med en Udsigt til gruelige Scener, ja om jeg end i disse blev et Offer». Efter sin Hjemkomst 1790 blev Bernt Anker Konferentsraad og «følte sig (skriver Stiftamtmand Frederik Moltke) meget flatteret af den ham beviste kongelige Naade».

Der fandt i 1790 endel Stemplinger Sted i Vermeland, hvorhen den bekjendte Gustav Mauritz Armfeldt, hvem man har kaldet Sveriges Alcibiades, havde begivet sig for at paavirke nogle misfornøiede eller urolige Nordmænd, der hemmelig indfandt sig for at forhandle med ham. Den bortrømte Zahlkasserer Juel tog Del i dette Væsen, og i Marts 1790 indfandt sig den siden bekjendte Carsten Tank fra Frederikshald, Amund Hofgaard (fra Drammen?), Raadmand Moestue fra Christiania og Bergraad Neumann, Eier af Odals Verk og gift med en Søster af Zahlkasserer Juels Frue. De mødtes et Par Mile fra Eda Skandse. I Armfelts Breve skildres Tank (vistnok ganske rigtigt) som en Mand, der ikke vidste, hvad han vilde, Hofgaard som meget ivrig for «at afryste det danske Aag», Moestue som mere behændig og mere snu, end de andre, og Neumann som en «holdningsløs Skrighals». Man mente, at naar en engelsk Flaade viste sig og visse Erklæringer gaves fra svensk Side, skulde en Opstand let sættes i Verk o. s. v. Det Hele var imidlertid kun Vind og førte til Intet. Armfelt selv har meddelt: «I

[1] Saaledes Henr. Wergeland (Norges Konstitutions-Historie, 1. Udg., S. 28). B. Moe's Tidsskr. f. Personalh., 1. Række, S. 380).

[2] Af Geh.-Raad J. v. Bülows Papirer, udg. af L. Daae, S. 113.

Vinteren 1790—91 raadede en besynderlig Gjæring i Norge, hvor flere betydende (?) Personer tænkte paa Midler til at befri sig fra det danske Aag». — «Kongen sendte mig under forskjellige Paaskud til Vermland, og jeg saa paa Grændserne i største Hemmelighed nogle af de betydeligste Hovedmænd, men da jeg fandt, først, at den franske Revolution havde motiveret deres Lyst til at befri sig fra Undertrykkelsen, og dernæst, at de ikke ønskede Norges Provindser forenede med Sveriges efter samme Forfatning og Regjeringsform, trak jeg mig tilbage fra disse Underhandlinger, ytrende, at min Monark, hvor misfornøiet han end var med det danske Hof, ikke kunde fortiden give dem nogen Hjelp. Vi adskiltes med ulige Meninger om Gjenstanden for Underhandlingerne, men dog med Overenskomst om at vedligeholde visse Forbindelser os imellem, der ogsaa vedvarede et eller halvandet Aars Tid, da sal. Kongen helt og holdent afslog at deltage i noget Forehavende, som var stridende mod Konger og deres Magt». I Begyndelsen af 1791 var der Krigsrygter i Christiania. Stiftamtmand Frederik Moltke traf paa egen Haand nogle Foranstaltninger for at sikre Landet mod muligt Overfald, navnlig ved at forsyne Magasinerne, og gjorde Forestillinger til Regjeringen om de mulige Farer. Dette gav Martinau Anledning til at tilstille Moltke en diplomatisk Note paa Fransk, og Stiftamtmanden var ubesindig nok til at svare med en lignende diplomatisk Stiløvelse, hvilket paadrog ham en Irettesættelse af Bernstorff. Rygterne og Vindmagerierne ophørte imidlertid først med Gustav den tredies Død i 1792. Martinau overlevede kun ganske kort sin Herre. Han døde 22de April 1792, og hans Embede blev, som vi vide, ikke igjen besat. Den større Del af Befolkningen var fremdeles fuldt loyal. Kronprinds Frederiks Bryllup i 1790 fremkaldte store Festligheder i Christiania, og disse gjentoge sig i 1792, da Frederik havde sendt en Estafette til Byen for der at bekjendtgjøre Kronprindsessens lykkelige Forløsning[1].

I Julen 1792—93 førtes i Paris Processen mod Ludvig den sextende, og den nye Republik havde just vundet sine første krigerske Laurbær under Kellermann, Custine og Dumouriez. Endel af Christianias Embedsmænd og Borgere, Byfoged og Justitsraad Hagerup, Kjøbmand Even Steen, Stadskaptein Adam Steen, Mægler Lie, Kjøbmand Dybwad og den engelske Konsul Mr.

[1] Festlighederne beskrives i Minerva for Novbr. 1792, S. 237—238.

Mitchel havde i de samme Dage arrangeret et Middagsselskab hos Traktør Thoms i «Thomsegaarden» ved Byens Vagt. Hver for sig havde indbudt et vist Antal Gjester, og alle i Forening anmodet Kammerherre Kaas, der var Magistratspræsident, Generalauditør Wessel, Brødrene Bernt og Jess Anker samt Assessor Haagen Mathiesen om at beære Festen med sin Nærværelse. Bernt Anker var syg og kom ikke. Konsul Mitchel aabnede Skaalerne med en Toast for «Frihed, Lighed og Enighed». Jess Anker, der var en hidsig Herre og var bleven noget beruset, reiste sig nu og sagde, at han holdt det for impertinent af Mitchel som Engelskmand at udbringe saadanne Skaaler i Norge og i et Selskab af Mænd, «som elskede deres Konge og Konstitution»; han kunde tilgive ham Friheds Skaal, men naar han var bosat her og spiste norsk Brød, maatte han som «Potetes-Konge» sætte Poteter i Steden for Lighed. Ikkedestomindre reiste Mitchel sig paany og udbragte en Skaal for Dumouriez, og Nogle sang: «Hver ærlig Broder ønsker, Dumouriez maa leve». Jess Anker blev rasende, truede ham med en Skaal for Englands Fiende Washington, og slog tilsidst endel Flasker og Glas itu. Ved den anden Ende af Bordet udbragte ogsaa Byfoged Hagerup paany en Skaal for Dumouriez; hans Nabo, Kammerherre Kaas, blev yderst forbitret, men beherskede sig. Derefter udbragtes Skaaler for de franske Vaabens Fremgang og for Nationalkonventet. Efter at Maaltidet var tilende, bibragte Jess Anker Konsul Mitchel «adskillige» Ørefigen, og man ansaa en Duel[1] for uundgaaelig. Som man kunde vide, vakte et saadant Gjestebud megen Opsigt og Omtale.

Præsident Kaas gik hjem, skrev den Indberetning om det Passerede, som her er vor Kilde[2], og nedsendte den til Kjøbenhavn. Han fortæller deri, at «her gives Nogle, som ere sterkt anstukne af den nyere Filosofi», og angiver som de ivrigste af disse Folk Haagen Mathiesen og Kjøbmand Jørgen Pløen, «men disse savne Talenter til at udarbeide og Mod til at udføre en Plan». Farligere paa Grund af større Kundskaber og Begavelse ansaa derimod Kaas Byfoged Hagerup, Generalauditør Wessel og Assessor i Overhofretten (tilsidst Justitiarius i Norges Høiesteret) Bull for at være. Heller ikke, fortæller Kaas, var dette det første Selskab af den

[1] Dueller vare paa den Tid ingenlunde uhørte i Christiania. Hovedøens Ruiner var et yndet Sted for saadanne Kampe.

[2] Trykt i «Af Geh.-Raad J. v. Bülows Papirer», udg. af L. Daae.

Art. Allerede strax efter de Allieredes Tilbagetog (efter Kanonaden ved Valmy) havde Pløen havt et Gjestebud for at drikke paa de franske Vaabens Seier, og lignende Lag havde været holdte hos Mægler Lie m. fl. Men «Sygen var langt fra ikke epidemisk», og Kaas mente, at man i det Hele ikke havde Stort at frygte. Men han sørgede dog for i Regimentskvartermester Hiorth at have en «forsigtig og klog Spion iblandt dem», og fandt det, som han siger, nødvendigt at bruge «mine *liaisons* og *mon air de bonhommie*» for at forebygge Gjentagelse af den Slags Sammenkomster.

Omtrent 1790 havde Kaas faaet oprettet en Klub her i Byen, der kaldtes «Halfdans Klub» [1] og talte 100 Medlemmer, besad et Bibliothek o. s. v. Et Par Maaneder efter Gildet i Thomsegaarden gjorde man her ved et Bal nogle dumme Streger, som ligeledes af Kaas bleve indberettede til høiere Steder. Ballet bestod af to Kvadriller, Alle vilde dandse i den ene, Ingen i den anden, thi de «saakaldte Fornemme» toge bestandig de første Pladse, saa at de «Borgerlige» sjelden fik dandse og bleve misfornøiede. Kaas, som Klubbens Direktør, lod da Baldirektørerne, Kaptein Prydtz og Løitnant Haffner, anmode Selskabet om at finde sig i, «at begge Kvadriller herefter bleve *égales*» og lod en Bekjendtgjørelse herom opslaa paa en sort Tavle i Salen. Dette Opslag blev strax efter rettet til: «saaledes at der maatte blive samme *égalité* som i Frankrige». Senere fik man vide, at Forfatterne til denne Rettelse vare Assessor Stoltenberg og Biskop Schmidts siden bekjendte Søn, den da unge Fr. Schmidt. Disse Drengestreger havde nær medført Klubbens Opløsning, der dog tilsidst afværgedes, efterat Kaas dog først havde havt en liden Dyst med «vore Demokrater».

Den Interesse, tildels Sympathi for den franske Revolution, der altsaa i Christiania rørte sig hos nogle faa alvorlige Mænd, men hos endel flere Snobber, blev i Begyndelsen af 1795 gjort til Gjenstand for Omtale i et kjøbenhavnsk Ugeblad «Folkevennen», der paa den Tid var Organet for en (i det hele yderst borneret) Opposition mod den nye Tidsaand. I «Folkevennen» for 6te Febr.

[1] Lignende Klubber bestode ogsaa i andre Byer; saaledes havde f. Ex. Frederikshald faaet sig en «Harald Haarfagers Klub». Christiania havde derhos foruden Halfdans Klub ogsaa en «Broderklub», der nævnes 1801 (Intelligents-Sedl. No. 6) og formodentlig er det samme Klubselskab, der endnu længe efter 1814 bestod under Navn af «de norske Brødre».

1795 fortaltes der saaledes Historier om, at en norsk «Skriverkarl» ved Navn Bjørnerud, der opholdt sig i Frankrige, ikke alene under et Besøg i Christiania havde forstaaet at udbrede en «Trolddoms-Rus» i denne Stad, men endog havde foretaget Reiser i Oplandene, og der vundet Tilhængere for sine revolutionære Anskuelser baade blandt Bønderne og blandt dem, «som ikke gjerne synes om at henregnes til Almuen». Han var nu igjen, hedte det, reist tilbage til Frankrige, efter at man efter hans Tilstelning havde drevet paa «Koglerier» og «heiset en Visk op, som man kaldte det norske Frihedsflag, skraalet Heibergs Viser og opført sig som Aber af Franskmanden». «I det Hele, mente «Folkevennen», vare de Bjørnerudske Forestillinger om Franskmændene og deres Lyksalighed herskende i Christiania». Et Par Uger efter stode nye forblommede Beskyldninger mod Christianienserne at læse i samme Blad. Herimod fremkom da i «Hermoder», et Tidsskrift, som i disse Aar udkom her i Byen[1], en skarp og ret velskreven Protest, hvori det heder, at der her i Byen gaves dem, «der ynde det Gode, de finde i de Franskes Indretninger, og bifalde den Kjækhed, hvormed de have forsvaret deres Selvstændighed, men beklage ikkedestomindre de Grusomheder og Uordener, som have fundet Sted iblandt dem».

Forøvrigt var Christiania i disse Aar besøgt af forskjellige bekjendte Udlændinge, især Emigranter og andre Flygtninge. Den forrige franske Minister St. Priest kom her 1791, og i 1795 saa man Ludvig Philip, som begav sig lige til Finmarken. I 1797 opholdt Peter Andreas Heiberg sig en kort Tid i Byen. Han tog først ind til Byens bedste Hotelvært, Thoms, men Dagen efter kom (titulær) Generalkrigskommissær Mathiesen til ham og førte ham til sit Hus, hvor han siden forblev; Mathiesen gjaldt nemlig for en af Byens ivrigste Demokrater[2].

For endel af Byens Handlende, som en Tid havde følt en Godtkjøbs Begeistring for, hvad de hørte fra Frankrige, kom ellers udentvivl et hjemligt Opløb af Arbeidsklassen til at virke som et afkjølende Middel. Allerede i 1793 havde nogle Optøier fundet Sted paa Grund af Menigmands af Høkerne opæggede Uvillie mod de

[1] Det forlagdes eller bekostedes af den rige Kjøbmand, Justitsraad Paul Thrane. Daværende Conrektor Rosted besørgede Redaktionen.

[2] P. A. Heiberg meddeler i sine Erindringer, Chr.a 1830, S. 284, forskjellige Oplevelser i Christiania.

større Kjøbmænd. Det var fornemmelig gaaet ud over Paul Thrane, der boede paa Hjørnet af Storgaden og Torvet og, ironisk nok, selv agerede en ivrig Demokrat og saa afgjort en Fiende af «Konger og Tyranner», at han tvang sin Kone til at gaa klædt i rødt paa en Tid, da andre Damer bare Sorg for et Dødsfald i Kongefamilien.

Men i 1795 blev det værre. For Bernt Ankers Regning var et lidet ham tilhørende Fartøi paa $13^1/_2$ Kommercelæst, «Spadille» kaldet, blevet ladet med omtrent 100 Tdr. Rug, Byg, Gryn og

Kranen ved Christiania.

Erter, bestemte for hans Arbeidsfolk ved Moss. Skibet laa ved «Rebslager Torgersens Kran», men var endnu ikke ganske seilfærdigt. Det var paa den Tid paa Grund af Kornmangel forbudt at udføre Korn til fremmede Lande, og da nu et Rygte opkom, om at Anker

[1]) Skibsreder Chr. Brinch har velvillig oplyst, at Joh. Fr. Samuelsen 15 Sept. 1766 fik Privilegium paa Anlæg af en Kran i Christiania og Eneret til Kjølhaling af Skibe i en Mils Afstand fra Byen. Den anlagdes paa Bjørvigens Vestside, paa Hjøringbryggen ved Toldboden, men blev efter Branden 1785 flyttet til Østsiden af Bjørvigen til den lille Ø, som allerede omtales i Middelalderens Historie og oprindelig hed Snelda. 1809 kom Kranen i Jørgen Youngs Besiddelse, og 1838 kjøbtes den af C. N. Brinch, hvis Søn Chr. Brinch solgte Eiendommen til Christiania Kommune 1878.

vilde udføre den lille Ladning til Frankrige, fremkaldte dette et rent Raseri blandt Christianias Pøbel, især fra Sagene, Grønland og Fjerdingen. Sent om Aftenen den 13de Juni 1795 samlede der sig store Skarer af Folk nede ved Torgersens Kran, bemægtigede sig Skibet, hvis Mandskab ikke var ombord, og roede det under Skrig og Spektakler til Toldboden. Bernt Anker var Kl. 12 om Natten bleven vækket af General Bielefeldt, som var kommen kjørende over Grønland og havde bemærket Tumulten, men han tog det først for Generalens Spøg og brød sig ei videre om det. Snart mærkede han dog, at det var Alvor, og indfandt sig omtrent Kl. 2 om Natten ganske alene blandt Massen og søgte at forklare den Sammenhængen. Han oplæste et Brev fra sin Forvalter og forklarede Pøbelen, at han selv ikke engang havde været vidende om det hele Indkjøb af Kornvarer, hvilket var foretaget af hans Fuldmægtige. Men, for at man skulde skjønne, hvor vel han mente det med Christianias Almue, erklærede Anker, at det lille Forraad skulde oplosses igjen, og at han saa vilde forære det til de tilstedeværende Fattige. Derpaa gik han ganske stille hjem. Men det var langt fra, at Ankers mere varmhjertede end vel betænkte Optræden bragte Rolighed tilveie. Massen, der naturligvis har været behersket af nedrige Ledere, blev tvertimod endnu ustyrligere og raabte, at nu havde da Anker maattet erkjende, hvilke ulovlige Hensigter han havde havt med Kornet, og han skulde nu være saa god at forære dem ogsaa selve Skibet o. s. v. Først nu synes Politimester Bull[1] at være kommen til. Han sendte strax Expres til Ladegaardsøen efter Stiftamtmand Moltke; da denne var kommen, gik de begge til Anker og fik ham igjen op af Sengen. Det hjalp ikke, at Anker forestillede Mængden, at dog vel Ingen kunde tænke om ham, at han vilde sende et Skib paa 13½ Læst til Udlandet med 100 Tønder Korn. Byfoged Hagerup foreslog da Stiftamtmanden at forlange militær Bistand, og skjønt

---

[1] Andreas Bull, en Thrønder, der fra Sorenskriver i Strinden blev Politimester i Christiania 1789 († 1796), var en Mand af flersidige Kundskaber og literære Anlæg. Han var Digter og har navnlig besunget sit Fødelands Natur (Dovrefjeld, Udsigten fra Egeberg o. s. v.). En Artikel af ham i Topogr. Journal (III. S. 79 flg.) om Haandverkerne i Christiania vakte megen Misfornøielse inden disses Kreds, thi Bull havde vovet at foreslaa Laugenes Ophævelse og kritiseret Snedkernes Dygtighed. Mere herom i P. Holmsens Christiania Politis Historie, S. 96 flg.

Moltke først mente, at hellere Borgervæbningen burde frem og «forsvare sine Medborgere», sendte han dog snart Bud til Vicekommandanten paa Akershus, Generalmajor Kaltenborn, der saa indfandt sig i Spidsen for Garnisonen eller en Del deraf. Nu oplossedes Ladningen i Magistratens og Officerernes Paasyn, og fire af de værste Urostiftere arresteredes og skulde nu føres til Fæstningen, da man ikke ansaa Byens Arresthus for sikkert. Dette fremkaldte fornyede Spektakler, og Kaltenborn lagde her for Dagen en høi Grad af Uduelighed. Han erklærede, at han ikke vilde kunne udrette noget, med mindre han fik Lov til at lade Militæret skyde, medens Moltke formente, at 100 af de 700 Mand, som Garnisonen talte, dog maatte være fuldt tilstrækkelige til uden at løsne et Skud at jage Mobben fra hverandre. Paa den Maade varede Urolighederne uafbrudt hele Dagen den 14de Juni. Man havde strax forsøgt at «frarive» Kapteinvagtmester Juell de arresterede Hovedmænd, man kastede Sten efter Kaltenborn og forsøgte endogsaa at opbrække Fæstningsbarrièren, men Arrestanterne kom dog i Hullet. Trudsler hørtes imidlertid om, at man skulde gaa til Grossererernes Bordtomter og stikke dem i Brand. Det menige Krigsfolks Stemning var ikke den bedste, Patrouillerne gik om og passiarede i al Godmodighed med den Pøbel, de skulde adsplitte. Bernt Anker, der vilde ride til sit Landsted, var nær bleven kastet af Hesten, og hans Broder Jess Anker, der stod udenfor det Hele, blev ogsaa molesteret. Det ridende Artilleri under Bielefeldt var paa Benene, men da man nødig vilde bruge Magten, udrettedes ikke noget. Hvad Pøbelen nu ivrigst forlangte, var de fire Arresteredes Løsladelse, og tilsidst besluttede Moltke at give efter. .Efter at ni Personer, som Hoben havde udvalgt til et Slags Repræsentanter, skriftlig havde indestaaet for, at man skulde gaa rolig hjem, naar Arrestanterne slap fri, samt at disse og flere Medskyldige skulde indstille sig til Forhør, opfyldtes Forlangendet, og de fire slap ud. Efter et Døgns uafbrudte Spektakler var Byen endelig i Ro Kl. 9 om Aftenen. Stiftamtmanden erklærede i sin Indberetning, at det hele Opløb havde sin Grund ikke i Mangel paa Korn, men «i Forbitrelse mod de Handlende, som mistænkes for at have blottet Landet for Levnetsmidler, samt i Misundelse over visse Huses fortrinlige Velstand». En Kommission nedsattes i Anledning af, hvad der var foregaaet, bestaaende af Oberstløitnant Lunde, Justitiarius Bull og Assessor Fleischer, og et kongeligt Reskript udstedtes og opsloges rundt om i Byen. Man var ikke

uden Frygt for Gjentagelser af Spektaklerne, hvorfor Moltke skrev til Kjøbenhavn, at man havde Grund til at glæde sig over, at den virkelige Kommandant, General Hesselberg[1], «der ved et sindigt og mandigt Forhold stedse har udmærket sig til Fordel for Byen», snart var vendt tilbage[2]. I Christiania blev man vel fri for nye Opløb, men kort efter fik man høre om lignende Uroligheder andensteds. I Skien forefaldt Voldsomheder, idet Bønderne fra Gjerpen brøde ind i Kjøbmændenes Huse for at tage Korn[3], og paa Kongsberg var det ogsaa uroligt.

I Danmark hørtes overdrevne Rygter om, hvad der var passeret i Christiania, og M. G. Rosenkrantz, der just var udnævnt til Præsident i Christiania, hørte under sit Ophold i Danmark Beretninger derom, som gjorde ham alvorlig bange[4]. Erindringen om Opløbet, der virkelig var en meget usædvanlig Begivenhed i det ellers i det Hele saa fredelige Christiania, holdt sig længe. Mauritz Hansen opfriskede den for en senere Slægt ved sin Novelle «Moderen», men rigtignok med en høi Grad af digterisk Frihed.

Ikke længe efter Opløbet forlod Frederik Moltke Norge. Han var i flere Henseender en mærkelig Mand, visselig en af de talentfuldeste Embedsmænd, som det gamle Christiania har kjendt. Digteren Carsten Hauch, der personlig stod ham nær, har skildret ham saaledes: »Han var en i høi Grad fin, dannet og aandelig opvakt Personlighed. I hvilket Selskab han end befandt sig, blev han betragtet som Selskabets Sjel og Midtpunkt, thi han besad en stor Vittighed og Kløgt, dertil en usædvanlig Bevægelighed i Sjelen og et stort Konversationstalent; dette forenede han med en stærk Begeistring for Alt, hvad han betragtede som skjønt og udmærket, og uagtet han let fandt sig tilrette, hvor han kom hen, saa var det dog hans Fornøielse at omgaaes med Kunstnere og Digtere, af hvilke sidste han tidt blev betragtet som et Slags

---

[1] Om Hesselberg († 1809) se bl. A. Samll. til N. F. Spr. og Hist., IV. S. 341 flg. samt N. Tidemands Optegnelser paa flere Steder.

[2] Opløbets Historie er fortalt dels efter Fr. Moltkes utrykte Indberetning, dels efter Politimesterens Beskrivelse deraf i Intelligents-Sedlerne. Se ogsaa Breve fra Danske og Norske, udg. af L. Daae, S. 177.

[3] B. H. v. Munthe af Morgenstjerne, Hist. Beretning om B. D. v. Staffeldts Forhold o. s. v., II, Anhanget S. XI. Det var nemlig Staffeldt, som med et Detachement Soldater gjorde Ende paa disse Spektakler. Se ogsaa J. W. Flood, Skiensfamilien Flood, S. 16—17.

[4] Se Rosenkrantz's Selvbiografi i Hermoder, II, Chra. 1822, 4. No. 36.

Mæcenas. Ved at omgaaes med ham kom man uvilkaarlig til at tænke paa en fransk Adelsmand af det bedre Slags fra Fordumstid. Hans Kløgt, hans opblussende Begeistring, hans aandelige Fyrighed, hans Konversation, der bestandig glimrede med elektriske Funker, syntes at berettige til en saadan Sammenligning. Han var ogsaa meget ømtfølende med Hensyn til den udvortes Ære; denne hans maaske noget overdrevne Æresfølelse havde i hans Ungdom havt en Duel til Følge, hvori han tabte Brugen af to af sine Fingre. Ved Siden af hans glimrede Begavelse i mange Retninger kunde man ikke frikjende ham for et Slags Letsind, især i Pengesager. Uagtet sin store Gage var han bestandig i Pengeforlegenhed, dog dette tog han sig ikke meget nær, og naar han blot kunde skaffe sig, hvad han i Øieblikket behøvede, saa tænkte han lidet paa Fremtiden».[1]

Moltke, en Brodersøn af Frederik den femtes bekjendte Yndling, var i sin Ungdom undervist af Digteren Ewald, til hvem han ogsaa siden stod i nært Forhold. Han gik i sin Ungdom Hofbanen og blev, 27 Aar gammel, som Kammerherre Amtmand i Bratsberg Amt 1780. Her giftede han sig (første Gang) med en Datter af Kammerherre Herman Løvenskiold paa Fossum[2]. I 1788 forflyttedes han til Christianssand som Stiftamtmand og derfra 1790 til Christiania i samme Egenskab. Mellem andre Fortjenester, han her har indlagt sig, er Stiftelsen af det topografiske Selskab, hvis «Journal» er et Hovedverk i den Gren af vor Literatur; i en senere Periode af sit Liv blev han Grundlæggeren af Stiftsbibliotheket i Aalborg. I flere Aar stod han i stadig Brevvexling med sin Ven, den en Tidlang meget formaaende Johan v. Bülow, og hans Breve til denne have et ikke ringe Værd for Norges Historie[3]. Efter en fjortenaarig Virksomhed i Norge blev han 1795 udnævnt til første Deputeret i Generaltoldkammeret, blev siden Kancellipræsident og omsider Elefantridder og Statsminister, men maatte tillige flere Gange prøve Lykkens Ustadighed. Han døde 82 Aar

[1] C. Hauch, Minder fra min Barndom og Ungdom, S. 203—204.

[2] Denne skrev 1ste Juni 1786 til Martfeldt et begeistret Brev om sin Svigersøn, hvori bl. A. følgende forekommer: «Vores Datter stod Brud meget simpel, 4 Retter Mad, ingen «Deser Viin» (*sic*) eller Pocaler. Syv Personer af den nærmeste Slægt var Selskabet, Indskrænkning er baade rigtig og sparer Bekostning». (Martfeldts Papirer paa det st. kgl. Bibl.).

[3] Af J. v. Bülows Papirer, udg. af L. Daae.

gammel 1836. I 1814 gav han et smukt, men for ham selv skjebnesvangert Bevis paa sin trofaste Kjærlighed til Norge[1].

Hans Eftermand i Christiania blev den ovenfor nævnte Frederik Julius Kaas, en fra Moltke høist forskjellig Personlighed, ganske uden sin Forgjængers glimrende Egenskaber og ideelle Retning, tvertom en afgjort realistisk anlagt Mand med epikuræiske Tilbøieligheder, men tillige et godt Hoved og vel skikket til under vanskelige Forhold at bevare de meget høie Stillinger, han tilsidst opnaaede. Vi ville nedenfor høre mere om ham.

[1] En Biografi af ham, forf. af L. J. F. Moltke, findes i Dansk hist. Tidsskr., 4. R., II, S. 1—128.

Bernt Anker.

Allerede hyppig have vi ovenfor nævnt et Navn, der i vor Hovedstads Erindring har en Plads som ingen anden Privatmands. Bernt Ankers Samtidige ere allesammen forlængst glemte af den nulevende Slægts store Flertal, medens han selv er bleven saa at sige en mythisk Figur i sin Fødeby. Men han var ogsaa paa engang ikke alene Hovedet for dens rigeste Familie, Rangsperson, Adelsmand, men tillige mangesidig begavet og i Besiddelse af videnskabelig Dannelse og fin Levemaade. Hertil kom et varmt Hjerte, levende Fædrelandskjærlighed og den stærkeste Følelse af Stillingens Forpligtelser. Hans Hovedsvaghed var en Forfængelighed og en Affektation, hvorom vi have seet Vidnesbyrd paa de foregaaende Blade og skulle faa se endnu flere paa de følgende. Men det skal ikkedestomindre staa uimodsagt, at hidtil Ingen af hans Stand har magtet, endog kun tilnærmelsesvis, at forene de Egenskaber, som fandtes samlede hos ham.

Det har været berettet, at Familien Anker (eller, som den før sin Ophøielse i Adelsstanden skrev sig: Ancher) oprindelig var kommen fra Sverige. Neppe er dette Sagn ældre end fra den Tid, da Familien (1778) blev nobiliteret og man, som saa ofte i lignende Tilfælde, skulde søge efter en fremmed adelig Familie, fra hvilken Vedkommende med en frisindet genealogisk Samvittighed kunde angives at nedstamme. En saadan fandt man da i en svensk Slægt Ankar, der skulde nedstamme fra

en Botvid i det femtende Aarhundrede og være bleven adlet 1625, men denne Fortælling er aldeles ubevislig og troes vel heller neppe mere af nogen[1]. Den almindelige Tradition i Christiania pegede derimod paa Tydskland som Ankerslægtens Hjemstavn og fortalte, at den var kommen til Byen med en «Ankersmed».[2] Nylig er det da ogsaa blevet gjort sandsynligt, at denne Tradition for saavidt er rigtig, som Familien synes at være kommen fra

Christian Ancher.

Tydskland, nemlig fra Lübeck. I Aarene 1666—1668 omtales nemlig Erik «Anchersen» («Anckers», «Ancker») som en «fattig fremmed Karl af Lübeck» og som «Sr. Peter Barums Tjener af Lübeck», men dog ogsaa som «Erik Olssen Ancher»;[3] hvis dette

[1] Tidsskrift for den norske Personalhistorie, udg. af B. Moe. Første Række, I, S. 323 flg.
[2] Conradine B. Dunker, Gamle Dage, S. 162.
[3] Interessante Oplysninger herom i Personalhist. Tidsskrift, 2. R., IV, S. 197—198 af A. Collett.

«Olssen» ikke beror paa en Misforstaaelse, er der altsaa endda en Mulighed for, at Manden selv kunde være en Nordbo. Men hvorom Alting er, blev Erik Ancher Kjøbmand i Christiania og havde sin Forretning (bl. a. Vinhandel) i den Gaard paa Hjørnet af Toldbodgaden og Kirkegaden, der nu tilhører Firmaet Dührendahl & Co. Han døde som en formuende Mand 1699.

En af Erik Anchers Sønner, den ældre Bernt Ancher, blev Sognepræst til Lands Præstegjeld, hvor han døde 1724. Dennes Søn Christian Ancher vendte igjen tilbage til Bedstefaderens Levevei, nedsatte sig som Trælasthandler i Christiania og ægtede Karen Elieson, Datter af den rige Kjøbmand Iver Elieson. Han erhvervede sig en meget anseelig Formue og fik Titel af Justitsraad. Tyge Rothe har sat Christian Ancher et ærefuldt Minde: «Vi ville ei lade Forglemmelse falde paa Navne, som blandt Andre en Anchers, han den Mand, om hvilken Norge ved, hvor han holdt Landets Vare i Pris hos Fremmede, hvor han saa ofte tilkjøbte sig Eiendomme, modtog døde Kapitaler, hjalp Trængende og Ukyndige af med deres Tilvirkninger og lod sig nøie med den Fordel, hvilken Fragt, Vexelkurs og Provision kunde skaffe ham, det var at gaa værdigen mod sit Maal, det var at fortjene sit Held. Der hviler nu Manden, som havde henved 50 Skibe, som fast fra Intet af gik til den stolte Formue, han hviler der, og vi bie efter at høre Vidnesbyrdene om ham, eftersom de kunne faaes fra Norges Trælasthandel, fra Røros Kobberverk, fra Frederikshalds Sukkertilvirkning, fra dem, der have Kundskab om Norges Toldforpagtnings Sag, men de skjønneste Vidnesbyrd om Manden blive de, der fortælle os hans ædle, gavnlige Hjelpsomhed mod Medmennesker».[1]

Et fremtrædende Minde om Christian Ancher er «Palæet» mellem Prindsensgade og begge Strandgaderne. Baade Tomten for denne mægtige Bygning og den Plads ligeoverfor, som udgjør dens Have, vare i Begyndelsen af forrige Aarhundrede endnu skjulte af Vand, om end grundt; kun et lidet Skjær med en Hytte, tilhørende en gammel Kone, «Kari paa Skjæret», hævede sig her op[2]. Men efterat Gerhard Treschow i 1710 havde opført sin store Bygning (nu Hotel Britannia), begyndte først Iver Elieson, dernæst hans

---

[1] Tyge Rothe, Adspredte Afhandlinger, B. 2, Kbhvn. 1799, S. 86—87.
[2] Dette lille Træk er fortalt mig af afdøde Borgermester Carl Platou.

Svigersøn at følge Exemplet og foretage Udfyldninger. «Palæet» reiste sig da her 1755.

Christian Ancher døde 1763, hans Hustru, der fordetmeste tilbragte sin lange Enkestand paa Vekkerø, levede lige til 1806 og kom saaledes til at overleve sin bekjendte Søn, om hvem vi nu gaa over til at tale.

Bernt Ancher (eller senere Anker) var det ovennævnte Ægtepars næstældste Søn og havde tre Brødre, af hvilke ogsaa en af

Palæet.

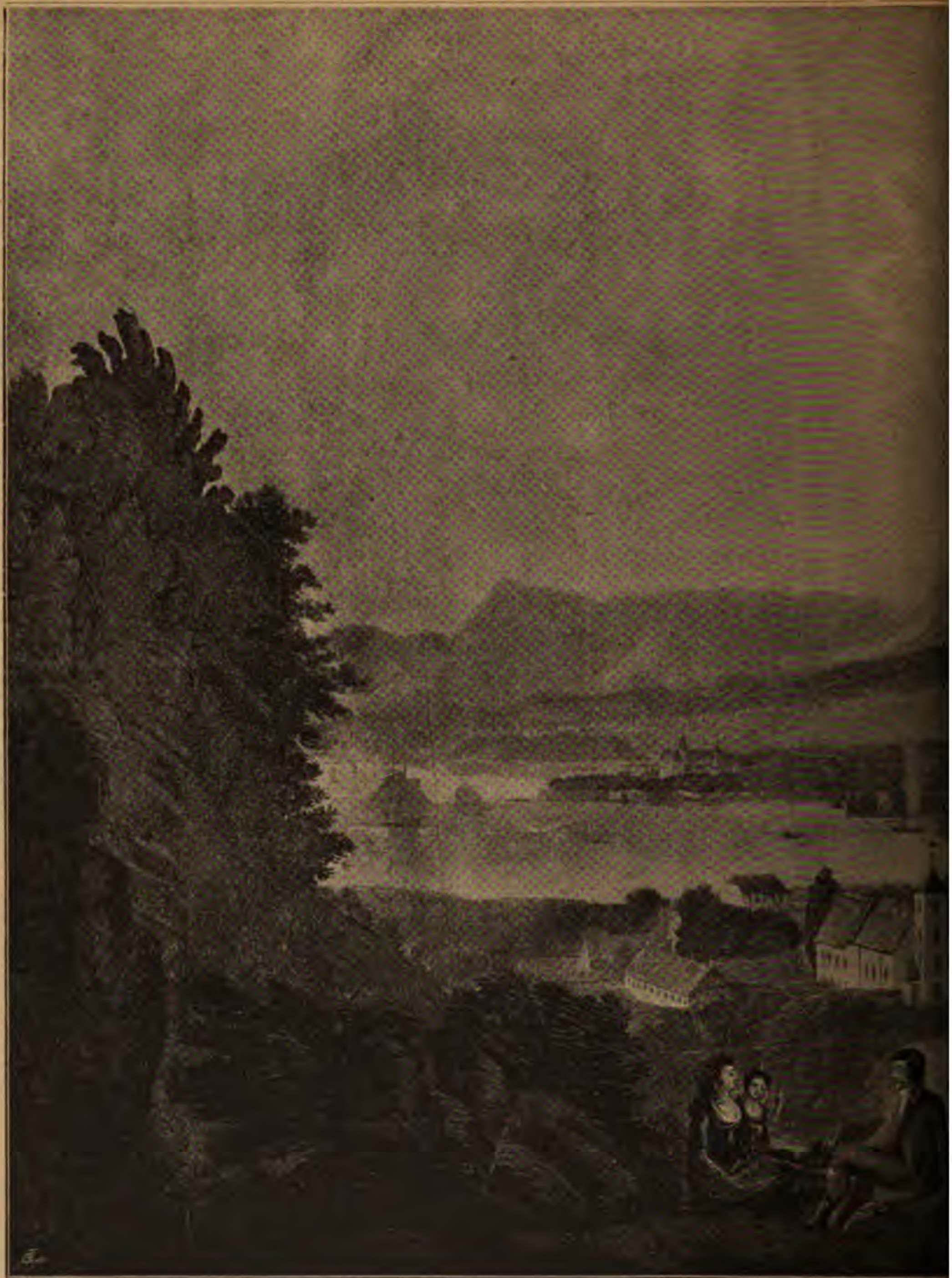
de øvrige, Peder Anker til Bogstad, har vundet en Plads i Norges Historie. Bernt Anker var født den 22de November 1746. Han fik en omhyggelig Opdragelse. Formuende Folk ansaa det i den Tid for upassende at sætte sine Børn i de offentlige Skoler, der mest besøgtes af Disciple i tarvelige Kaar; det gjaldt for mere stemmende med Patriciatets Værdighed at holde Huslærere. Til Christian Anchers Børn antoges som Lærer en talentfuld og lærd dansk Mand, Christen Hee Hvass, der senere blev artistisk Direktør for det kongelige Theater i Kjøbenhavn og derefter, ivrig sysselsat med astronomiske Studier og med Forberedelserne til en Udgave

Bernt Anker.

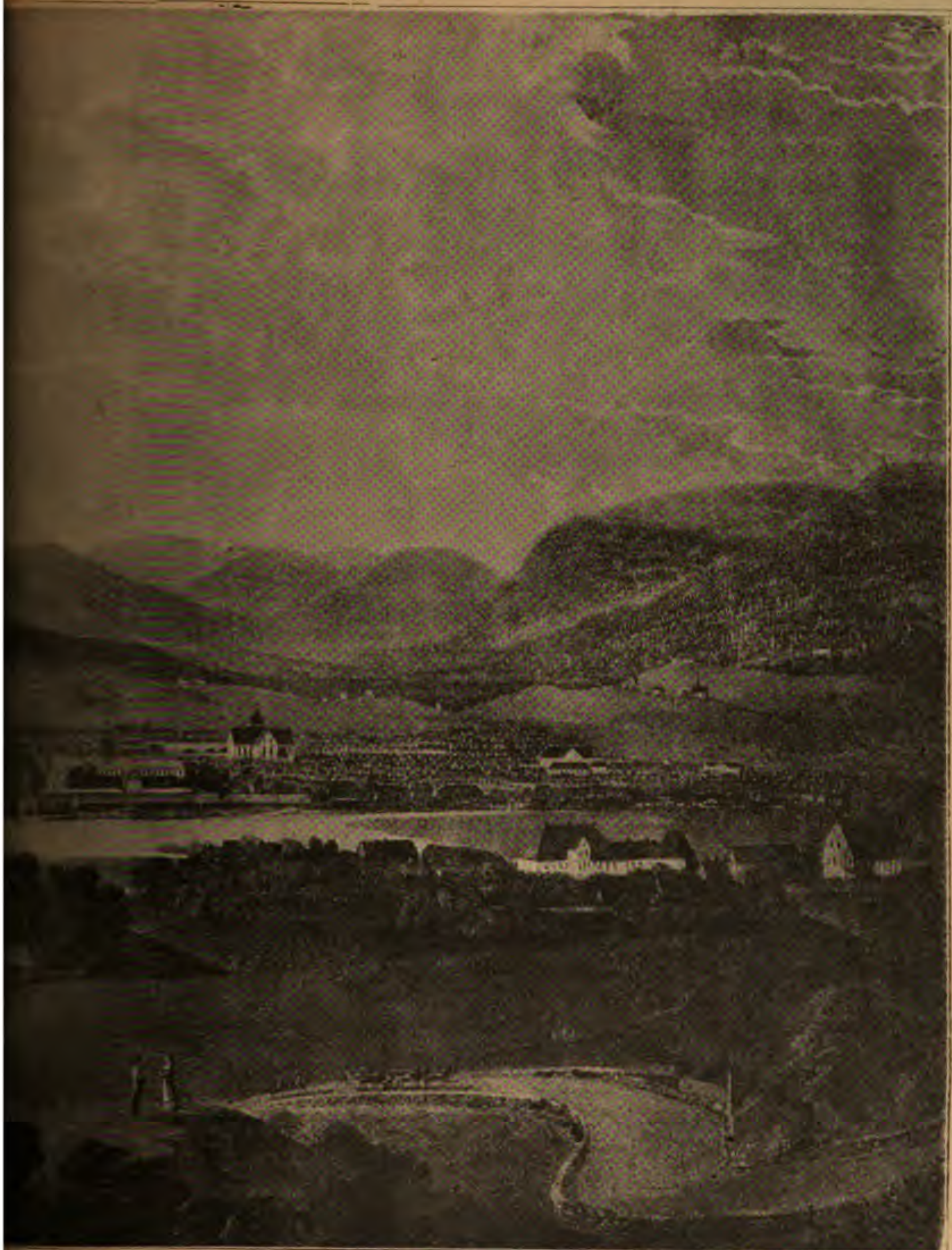

Matthia Anker, f. Collett.

DEDIÉ AVEC PERMISSION A MONSIEUR LE CHAMBELLAN
DES SCIENCES DE LONDRES, STOCKHOLM, &C, &C.
CHRISTIANIA EN NORWEGE PRISE SUR LA PLACE PAR J. W. EDY.

Personerne i Forgrunden ere Peder Anker (tilsidst Statsminister) med Frue

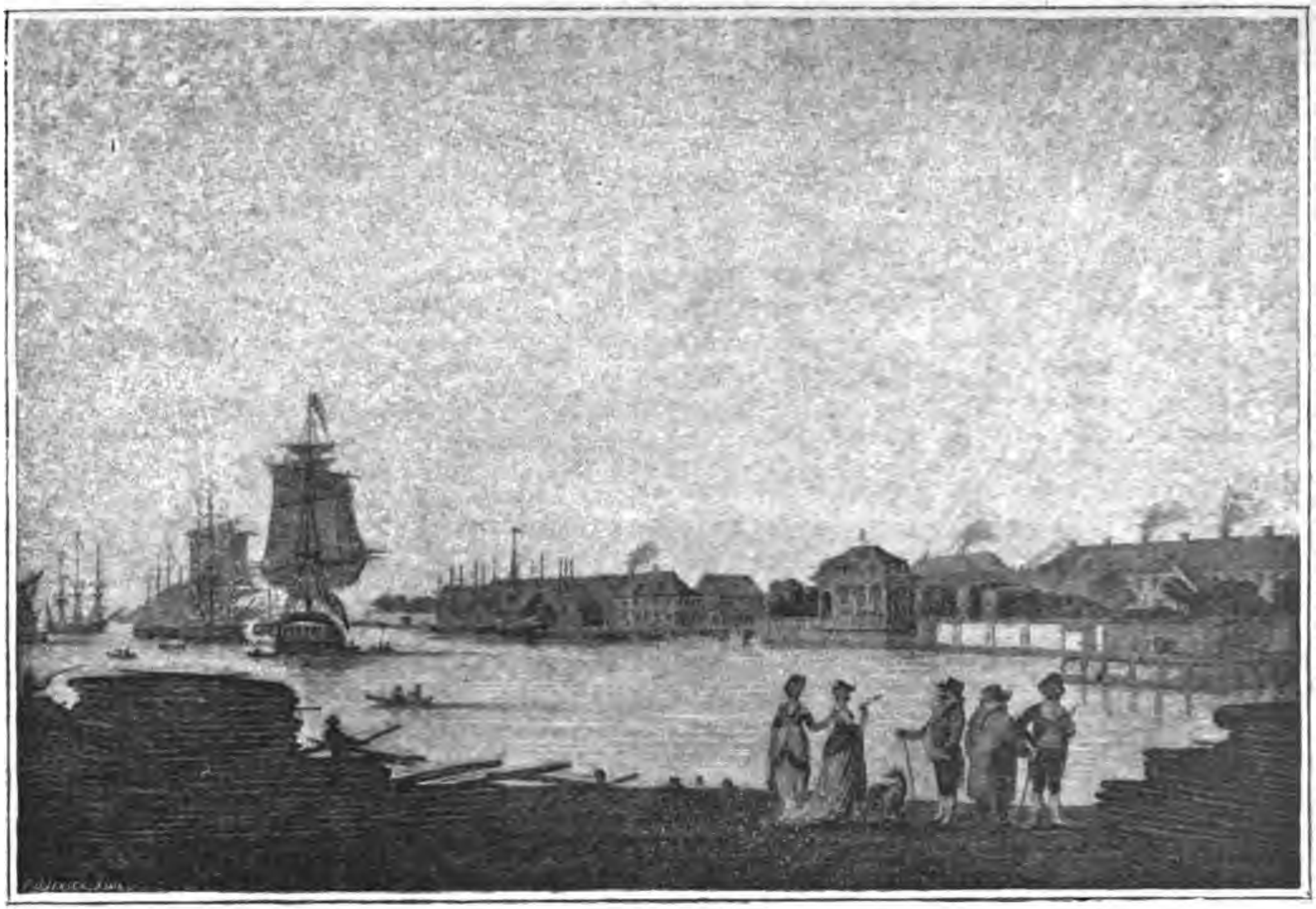

Fototypi i 1/2 Størrelse efter et koloreret Kobberstik fra Bernt Ankers Tid.

D'ANKER, MEMBRE DES ACADEMIES ROYALES,
PAR SON TRÉS HUMBLE TRÉS OBEISSANT SERVITEUR,

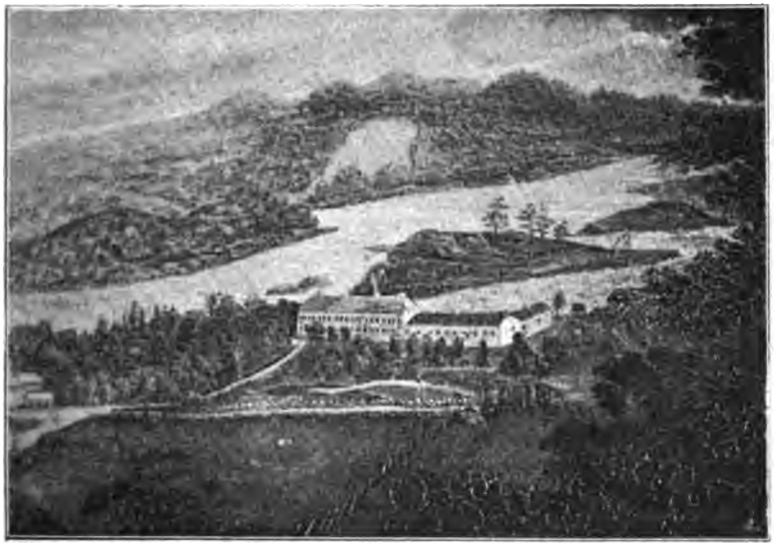
J. W. EDY.

født Cold og deres lille Datter (den senere Grevinde Karen Wedel-Jarlsberg).

Bernt Ankers Hus (Palæet) med Have og Pavillon. (Efter en gammel Haandtegning).

af Tyge Brahes Verker, døde i Paris 1803[1]. Atten Aar gammel drog Bernt Anker, ledsaget af Hvass, til Kjøbenhavns Universitet. Fornemme og rige Privatister — man kaldte dem gjerne Kakkelovnsstudenter — bleve dengang jevnlig indskrevne ved Universitetet uden offentlig Prøve, idet en Professor meddelte dem et Modenhedsbevis. Et saadant Testimonium fik ogsaa Bernt Anker af Prof. J. C. Kall, som deri lod indflyde den elegante Vending: «*Majus addit decus civitati nostrae, quam ex illa reportat*». Derefter blev han immatrikuleret[2], men hans Ophold ved Univer-

Vekkerø. (Efter et ældre Væggemaleri paa Bogstad).

sitetet blev kun kort, idet han nu, fremdeles ledsaget af Hvass som Hovmester, tiltraadte en Udenlandsreise og besøgte Sverige, Tydskland, Italien, Frankrige og England. Denne Reise angives at have varet til 1767.

I disse unge Aar skal Bernt Anker have tænkt paa at blive

---

[1] F. Hvass, Samling af Meddelelser om Personer og Familier af Navnet Hvass (et alene for Forf.s Slægtninge udgivet og derfor meget sjeldent Skrift). Kbhvn. 1861, I, S. 6—15.

[2] «*Anno 1764 die 9 Maji civitate academica donatus est nobilissimus Bernhardus Ancher, commendatus a Decano Fac. philos. ill. Joh Kallio, qvi testatur eum*» *etc.*, heder det i Universitetsmatrikelen.

Diplomat, og det heder, at den ældre Bernstorff opmuntrede ham til at vælge denne Bane. Det skal allerede have været bestemt, at han som Legationssekretær skulde gaa til Paris, og i Forbindelse hermed stod vistnok den Udnævnelse til Justitsraad, som han, kun 21 Aar gammel, modtog i 1767. Men, medens Udenlandsreisen stod paa, var hans Fader død 1765, og Moderen ønskede snart inderlig, at denne hendes næstældste Søn[1] skulde komme hjem til Christiania for at overtage Bestyrelsen af det store Hus's Forretninger. Han fulgte Opfordringen og har herved rimeligvis bragt et virkeligt Offer, saasom Tilbøieligheden til at blive Diplomat flere Gange i modnere Aar dukkede op hos ham[2].

I sexten Aar, fra 1767 til 1783, bestyrede han det store Hus i sin Moders Navn. Det var en gunstig Periode for vor Handel. Danmark-Norge blev under den nordamerikanske Krig, efterat Holland, Frankrige og Spanien vare inddragne i Kampen, den vigtigste af de neutrale søfarende Magter. Handelsflaaden voxte især stærkt[3], medens Trælastudførselen til England rigtignok undertiden formindskedes; «Krigens Byrder betage Byggelysten, og norsk Træ er hartad uafsætteligt i London», heder det i et af Bernt Ankers egne utrykte Breve fra 1777[4]. Af og til kunde ogsaa Kaperiet, som fra spansk og fransk, men især fra engelsk Side dreves i stor Udstrækning, gjøre Skaar i Forretningerne. Endog amerikanske Kapere vovede sig lige op til Norges Kyster, og Bernt Anker skriver (ligeledes i 1777): «Vor Handel er i *langueur* siden 28de Juli, da en *privateer* fra Boston ved Lindesnes brændte Skibet «Fanny», Kapt. Mills, ladet her i Christiania den 24de Juli; dette har skrækket de Engelske fra at komme, og Afsætningen, som i Foraaret var god, er nu miserabel».[5]

---

[1] Den ældste, Iver, synes ikke at have spillet nogen Rolle; han døde ugift 1772.

[2] Om Udenlandsreisen se Hvass's nysnævnte Skrift, hvorved B. Moes Fortælling (Tidsskr. f. Pers.-Hist. I, S. 369 flg.) i væsentlig Grad berigtiges.

[3] Christianias Skibsrhedere vare dengang for en stor Del Medinteressenter i Skibe fra de vestligere Byer, fornemmelig Arendal. Heraf kom det, at Christianias Handelsflaade i 1778 tilsyneladende kun indtog den ottende Plads blandt de norske Byers. (13 Skibe, 1022 Kom.-Læster, 232 Mands Besætning; i 1790 havde Byen 41 Skibe).

[4] Til Fætteren Carsten Anker i Kjøbenhavn, rimeligvis hans fortroligste Ven.

[5] Om et Sammenstød ved Flekkerø 1779 mellem nogle amerikanske og engelske Skibe, hvor dog Engelskmændene af den norske Fæstnings Kommandant hindredes fra at gjøre Amerikaneren til Prise, se Søren Møllers «Maanedlig Skjalde-Tidende», Aalborg 1779, S. 88—89.

Men det Ankerske Hus sad under alt dette i en saa stor Rørelse, at det i selvsamme Aar 1777 udførte for 60,000 Lstrl., og den unge Chef erklærer, at skjønt han meget vilde ønske at gjøre en Kjøbenhavnsreise i Moss Jernverks Anliggender, kunde han ei forsvare for sin Familie at forlade Christiania, selv om han derved kunde vinde 50,000 Rdlr.

I hine Ungdomsaar tog Bernt Anker, som Chefen for sin Families Handelsforretninger, vistnok adskillig Del i de gjentagne Forsøg, som Christianias og Drammens Handlende allerede siden 1760 havde gjort paa at faa oprettet en egen norsk Bank eller dog idetmindste en Filialafdeling af den danske Bank i Christiania, Bestræbelser, som i Struensees Tid endog udvidedes derhen, at man forlangte et særeget norsk Kommercekollegium[1]. Ligeledes var han indviklet i den Patriciatets Krig mod Levetzau (S. 222 flg.), der stod paa sit Høieste i 1777; dog inden Aarets Udgang var allerede Anker forsonet med Stiftamtmanden, der nu endog tilbragte nogle Dage hos ham paa Moss Jernverk. I 1774 var Bernt Anker bleven Etatsraad, og i 1778 lod han, som vi have seet, sig og sine yngre Brødre, Peder og Jess, tilligemed Fætteren Carsten adle under Form af en Fornyelse af Familiens paastaaede gamle svenske Adelskab; ved denne Leilighed forandredes Navnets Skrivemaade fra Ancher til Anker.

Vil man have en Prøve paa den Stil, som den unge Rigmand allerede i hine Ungdomsaar havde tillagt sig, kan man læse et Brev fra ham (af 9de April 1777) til den bekjendte Ven af Næringsveienes Udvikling, Etatsraad Christian Martfelt i Kjøbenhavn:

«Herved har jeg den Ære at sende Dem en Anvisning paa Hr. Falch & Sønner 166$^2/_3$ Rdlr. for at opfylde mere, end jeg har lovet. At afsætte mange Exemplarer af nogle faa Bøger er umuligt i et Land, hvor Kundskaber savnes af Mangel paa Indretninger til at udbrede dem blandt Genier, Naturen dannede der, hvor Brød for Sjel og Legeme er monopoliseret, hvor jeg gyser — Naturen frembringer utallige Rigdomme i 300 Miles lige Strækning til 800,000, ja ikkun $\frac{800}{m}$ Beboere, hvoraf saare faa kjender sine Skatte. *Quis talia fando temperet a lachrymis?* Der at afsætte Bøger er umuligt, men jeg, som kjender sammes Værd, ønsker Autor

[1] Se Forhandlinger om Oprettelse af en Bank i Norge 1760—1773 af M. Birkeland i Meddelelser fra Rigsarchivet, I, S. 434—464 (ogsaa særskilt).

et passende Mindesmærke til hans patriotiske Ild for Norge og forklarede, hvo der skrev og følte mere, end han kunde skrive. — — Kunde De, Høistærede, og de udsøgte Aander, jeg saa hos Dem, være om mig, blev Grønland et Paradis, endsige Norge, der intet savner uden at være kjendt. De har vandret om til Danmarks mindste Kjøb-Stæder, og Norge er Dem fremmet! Kongsberg, *aurea et argentea*, Røraas, Glommen, Sarp, *la morue sèche*, som spises med Graadighed paa hin Side Alperne, Alunen, der ødelagde den anden Clive, Sir Charles Colbroke, der smeltede Sand, der bliver et Underverk i de Dollonske Telescoper, Moss, dette ægte Vulcani Verksted, og Klipper, der frembringer den prægtigste Rug og Hvede, Lin, ja Tobaks-Blade ved Siden af de ranke Master, der føre Hesser til Washingtons blodige Marker — alt dette og Venskab og Agtelse vil De finde hos Nordmændene, og dog er en Otaheit Dem mindre ubekjendt.

«Bogen, ikke Rothes, men den jeg gjemmer, som fordum de apocryphiske, har kuns min Ven og jeg læst, og den skal leveres i Deres egen Haand.[1] Kan jeg udrette Noget som *confrère en Apollon* i min Egn, saa befal!»

I 1783 foretoges Skifte i det store Ankerske Bo, og hver af de tre Brødre drev herefter særskilte Forretninger; Bernt Anker undlader ikke at fremhæve, at han afleverede Boet og gjorde Regnskab for sin Bestyrelse «just i det Øieblik, da den pludselige Fred i Versailles bevirkede en stor Rystelse i Handelsverdenen og truede ethvert Handelshus, der havde udbredte Forbindelser, med Undergang». Nøiagtig kunne vi ikke opgive Størrelsen af den Formue, som ved Boets Deling faldt paa Bernt Ankers egen Part, men man ved, at han overtog faste Eiendomme for 128,913 Rdlr.; deriblandt det store Palæ i Strandgaden. Det er bekjendt, at han ved sit store Talent og sine dristige Spekulationer snart blev Landets mest formuende Mand. Foruden Trælasthandelen var det fornemmelig Bergverksdrift, der sysselsatte ham. Moss Jernverk var hans vigtigste Verk. For at sætte sig ind i Kanonstøbning, som han her drev meget paa, gjorde han en Reise til Skotland, og fik siden Leverancen til den dansk-norske Flaade, endog af de sværeste Kanoner, og Admiralitetet erklærede i 1799 «den konge-

[1] Herved sigtes vistnok til Martfelts bekjendte i 1774 trykte, men lige til 1785 supprimerede Skrift: «Beviis for, at Danmarks og Norges 40 Aar gamle Kornhandelsplan, lagt ved Forordn. af 16de September 1735, ikke naar sin Hensigt».

lige Flaade mest betrygget med Kanoner fra dette Verk». Iøvrigt vil Udstrækningen af hans Virksomhed bedst fremgaa af de Oplysninger, vi senere skulle meddele om hans Fideikommis.

Under al denne Forretningstravlhed vedblev hans Ungdomsønske, at blive Diplomat og at forlade Handelen, fremdeles at røre sig hos ham. Den 17de April 1784 skrev han saaledes til sin Fætter, Konferentsraad Carsten Anker i Kjøbenhavn:

«Bedste Ven, Du behøver ei at være Konferentsraad for at være agtet af alle, men det maa kildre mig som din sande Ven. Hvilke smaa Sjele, som tro mig misfornøiet med dit Trin! Jeg bliver mere og mere *philosophe*. Var jeg ikke fuldkommen bestemt at forlade *Commerce-Carrièren*, havde jeg været Borger, og tænkte jeg ikke paa unter uns at gaa ind i den diplomatiske, naar Jess Anker ved at blive af med Mosse Verk eller faa det paa sikker Fod ved Laan, *Don Gratuit* og Leverancer kunde tiltræde min Situation i Christiania, saa vilde jeg heller være Konferentsraad end Kammerherre. Men da dette er mit vel overlagte og uforanderlige Forsæt, saa gad jeg nok om et Aar se dig i Kjøbenhavn, leie din Etage uden mindste *Commerce-Connexion*, og vise mig værdig af den Bane, hvortil jeg maaske er skabt. Saamange Folk der have Rang med Generalmajorer og ere blevne Kammerherrer, som efter min *Assiette* ikke kan maales med mig. Altsaa ønskede jeg Nøglen fra 29de Januar 1780 *(sic!)* med Tilladelse at lægge den an, naar jeg vilde. Herom kunde du sondere G.»

Hvem denne G. er, vides ikke, men skulde det være Guldberg, da var han allerede styrtet tre Dage, førend Brevet blev skrevet, ved den Palladsrevolution, der satte Kronprindsen i Spidsen for Regjeringen. Muligens kan da denne Begivenhed have havt Indflydelse paa Bernt Ankers Skjebne. Dennegang blev han heller ikke Kammerherre.

I 1789 synes det at være paatænkt, at Bernt Anker skulde gaa som dansk Minister til London. Han havde nu, som vi allerede have seet, intime Forbindelser med Prinds Carl af Hessen, og i 1788 var han ogsaa kommen i personlig Berørelse med Kronprindsen. Nogle Uddrag af hans Breve til Carsten Anker ville bedst sætte os ind i hans Stemninger fra 1789.

(27de Febr. 1789). «Forrige Post kom der Breve fra Kjøben-

havns Nyskrivere[1], at jeg var udnævnt til Envoyé i England med 16,000 Rdlr. Gage. General Krogh fra Throndhjem, en fortræffelig Mand, som indtager Alle ved sine Indsigter og Retskaffenhed, kom hen til mig og sagde mig, han havde faaet Brev om, at dette var tilforladeligt. Aldrig har jeg nævnt derom, aldrig tænkt derpaa, men dette ved jeg, mellem os: Gid det var saa vel, da kom jeg til at leve efter mit Sind, da kunde jeg gjøre Norge vigtige Tjenester, da kunde jeg se Alt til Handelens Skade hos Ministerium afværget, og naar dette sidste skeede, var jeg immer istand til at depensere 30,000 Rdlr. af mine egne Penge uden at genere mig. Sig mig dog, hvor dette Rygte kan være kommet fra, det er fuldt og fast, at Ingen tvivler derom, men aldrig nævner jeg et Ord, og aldrig ved jeg *directé* eller *indirecté* at have givet Anledning dertil. Men dette erindrer jeg, at, da jeg kjørte 3 à 4 Stationer med Kronprindsen i Sommer, kom det paa Tale om Fattelser paa Emner til Ministre, at Du var skikket til den Karrière, om Du havde Formue, og saa tror jeg, det blev sagt, (at det at) være Envoyé i England var det Eneste, som kunde *qvadrere* mig, naar jeg ikke her var saa bunden, og dertil maatte der være en Mand, som kjendte begge Staters Handelsforbindelser, og som kunde fortære et Snees tusinde Rdlr. af egne Penge. *Voilà tout.* For alt nævn intet Ord om denne Sag, men kan Du skaffe mig Noget at vide, ønskte jeg det gjerne. Jeg tror, det var skadeligt for Mange i Norge, om denne Forandring skedte med mig, men jeg tror tillige, at ingen Forandring kunde personlig gjøre mig lykkeligere.»

(28de Marts 1789). «Hvorfor *melerte* Du Schimmelmann i den hemmelige Sag? Du *compromitterer* mig, jeg er gjennem Fødsel, Opdragelse, literairisk Forstand, Arbeidsomhed, Cirkel og Midler saa anseet her, at den Bankerotterers-Søn og *Finance*-Fordærver i Danmark ei maa give sig *airs vis à vis de moi.* Nok herom. Jeg vil ei *entrere* i denne saa elendig forvaltede Stats Tjeneste. Jeg, som i 21 Aar har været *négociateur* og, som Bestyrer af de 4 største *Commerce*- og, *si vous voulez*, Stats-*Bureaux* i Skien, Christiania, Moss og Frederiksstad i Norge, faaet Indsigt i Norges

[1] Eller, som de almindelig kaldtes, Nouvellister. I hine Dage, da Aviserne kun lidet vovede at beskjæftige sig med Politik og Dagsnyheder, var det en Indtægtskilde for ikke faa Personer i Kjøbenhavn at skrive Breve til Provindserne og til Norge, indeholdende alle de pikante Rygter og Begivenheder, man kunde opdrive, omtrent i Lighed med Provindspressens Korrespondenter i vore Dage.

søndenfjeldske Forfatning, jeg, som kan til Grunden 7 Sprog, mit eget *inclusive*, som kan *depensere* aarlig 60,000 Rdlr. uden Skade, som har seet Verden, læst og tænkt, som er Medlem af det Storbritanniske Videnskabers Selskab, som har været Tolddirecteur over Agerhuus Stift i 10 Aar, som har været kongelig Commissarius over Bro- og Veivæsenet i 6 Aar, Formynder for de største Formuer, været *intime* med Thronfølgeren, har ingen Børn, trænger til Ingen, har et Brev fra Prinds Carl, som vel Ingen har Lige til, ja maaske er — — — — jeg vil tie — mig vil man skrive til, mig vil man give 15,000 Rdlr., der neppe er mere end til Husleie, *pas servi,* hvor tjente Necker og Pitt? Nei, vælg Dreyer, Wedel-Jarlsberg, Schubarth etc. etc. *Quel état, quels hommes!* Sig allevegne, hvor det kommer paa Tale, at min Stilling her er saa vigtig, at det er en Umulighed at modtage nogen Post, jeg vil ikke for Alt i Verden, at et Rygte, som er kommet *à mon insû* (det ved Gud) fra de første Folk i Kjøbenhavn til de første her, skulde skade mig i den Grad, at jeg skulde sætte en Ære i at opnaa Noget, da jeg bør føle mig saa æret her, at man dernedefra ingen Ære kan give mig.»

(6te Juni 1789). «Kongen af Sverig hader mig i den Grad, at han ønsker at faa mig fat for at indspærre mig, og Prinds Carl, for hvem jeg lider alt dette, som jeg var opofret med Liv og Sjel, og hvis ædle Hjerte jeg elsker, begynder nu og at fratage mig sin Fortrolighed, fordi de Rakkere, som krybe for ham og bagtale ham, ikke kan faa mig til at vakle. *Voilà l'homme, voilà la cour! C'est ainsi*, siger en stor Aand, *que les Nérons ont toujours agi avec les Seneques, c'est à dire avec les vertus, ils les dégoutent pour les essayer, prets à les rétenir, si elles veulent rénoncer à ce reste importun de pudeur, qui blesse la tyrannie plus qu'elle n'arrête.*»

(20de Juni 1789). «Ellers vedbliver jeg at føle, at Intet har været mig mere græmmende end Maaden, paa hvilken Du handlede med Schimmelmann og Bülow om Ministerskabet i London og Undskyldninger til Pr. Carl. *Qui s'excuse s'accuse.* Du vidste, hvor *intimement liés* Pr. Carl og jeg vare, burde Du da ikke have sagt ham, hvad jeg har skrevet ham til, at det maatte være de nedrigste Mennesker, som kunde gjøre min grændseløse Hengivenhed for ham mistænkelig, at hvert Træk i mit Forhold mod ham, i min Iver for ham, i min Kjærlighed til ham og i mine høie Begreber om hans ædle Hjerte og oplyste Aand burde sige ham,

at jeg var den, han kjendte mig for, den han ansaa mig at være, da han skjænkte mig sit hele Hjerte, sin uindskrænkede Fortrolighed. Derimod førte Du et koldt Sprog, at det var umuligt, at jeg havde sagt som Publicum, og at *délateurs* for at knække mit Mod (gode Gud, hvilket Udtryk!) havde maaske forstørret mine Udtrykke. Ach Carsten, *manet alta mente repostum!*»

(11te Juli 1789). «Pr. Carl har naturligvis tilskrevet mig hver Post. Vist elske vi hinanden. Der ere *liaisons* imellem os af ubegribelig Vigtighed. Han har Feil, men et ædelt Hjerte og megen Forstand.»

Allerede i et foregaaende Kapitel have vi omtalt den Reise, som Bernt Anker foretog til London i Aaret 1790. I den engelske Hovedstad var der, som vi allerede vide, en norsk Koloni, i hvilken Bernt Anker og hans Frue selvfølgelig strax vare optagne, helst da en af de betydeligste af de derværende Norske, John Collett, var Fru Ankers Brodersøn. Et heldigt Tilfælde sætter os istand til baade at iagttage Bernt Anker i London og at gjøre Bekjendtskab med, hvorledes denne norske Kreds's Liv saa ud. En ung dansk Mand, Frederik Stoud, død som Etatsraad 1823 og bl. a. bekjendt som Forfatter af et i 1815 udkommet officiøst Skrift, «Tanker ved Tabet af Norge»[1], var nemlig samtidig i London som Hovmester for den unge Grev Otto Moltke, der siden bl. a. var Stiftamtmand i Christianssand, og hans Dagbog er bevaret.[2] Nogle Uddrag deraf hidsættes:

«London, 14de Februar 1790. Jo mere jeg lærer den fortræffelige Collettske Familie at kjende, desbedre lider jeg den, og dette, tror jeg, er det sande Stempel paa grundgode Charakterer. Jeg spiste ene med Collett, hans Kone og Etatsraadinde Anker, og vi underholdt os ypperlig. Til Aften bleve vi med Collett indbudne til hans Nabo og Kompagnon Mr. Gram, som ogsaa er en Landsmand. Dette *Wellclose square* kunde med god Grund hedde den danske *square*, den danske Kirke staar midt derpaa, ikke mindre end fire danske Familier leve paa Squaret, nemlig Konsul Wolff, Hr. Gros, den danske Præst, Mr. Collett og Mr. Gram[3].

---

[1] Se herom Vidar, udg. af L. Daae og Y. Nielsen, I, S. 46.

[2] Paa det store kgl. Bibliothek.

[3] For Stoud gik som for hans fleste Landsmænd alt Norsk op i det Danske. Konsul Georg Wolff, en født Nordmand, havde i 1783 etableret det dengang meget bekjendte Firma Wolff & Dorville og drev anseelige Bankierforretninger. Han skjænkede betydelige Summer til norske Stiftelser, men Firmaet gjorde

«15de Februar. Hos Colletts traf jeg lutter nordiske Venner og bl. a. ogsaa den berømte Etatsraad Bernt Anker, som fra Frankrige igaar var kommen hertil. En forunderlig Mand, som jeg ikke kan gjøre mig selv Rede for, han er upaatvivlelig en Mand af store Talenter, Esprit og Erudition, men han er forfængelig, afgjørende og ved selv, hvad han gjelder. Jeg er forsikret paa, at Enhver, som første Gang er i Selskab med ham, vil blive sat i samme Forundring, som jeg, thi jeg har aldrig hørt en mere løbende Tunge.

«17de Februar. Om Middag spiste vi hos Collett i Støvler og ufriserede som vi vare. Vi havde ladet en Bylt med vore Klæder bringe derned, hvorpaa vi efter Bordet lode os frisere og paaklæde og gik saa ind med Ankers og Colletts til Mr. Grams, hvor vi i Selskab tilbragte Aftenen.

«18de Februar. Igaar Form. kjørte vi ned til Etatsr. Anker og med ham ud at spise hos vòr Konsul Wolff, som har en Lystgaard i Ballam, 7 Mile herfra[1]. Den unge Wolff er aldeles en Mand *of the gay world*, som hver Aften er paa Bal og holder sin Maitresse. De to eneste, som ikke kontrasterede, vare, tror jeg, jeg selv og Hr. Viborg. Jeg kjørte tilbage med Anker, da han havde lovet at introducere mig i *Royal Society*, hvoraf han er Medlem. Imedens han blev friseret og omklædt, forelæste han mig to Taler, han i Norge har holdt, den ene paa Kongens Fødselsdag, den anden ved Grev Laurvigs Død[2]. Disse Taler vare virkelig meget nær ved at være Mesterstykker, thi der hersker i dem den samme Aand, Styrke og Rigdom, som i hans mundtlige Samtaler. Han lod mig ogsaa læse nogle franske Breve vexlede mellem ham og Geh.-Raad Scheel, som var Stiftamtmand i Christiania og nu er Statsminister. Jeg saa heraf, at Scheel og hans Kone kjende deres Korrespondent og ved, at han kan fordøie endel Lovtaler, men han er heller ikke bleven dem noget skyldig, dog lod der til at være Venskab imellem dem, da jeg mærker, at Scheel er ligesaa elsket, som Levetzau er forhadt.

---

tilsidst Opbud 1818. (Den norske Rigstidende for 1818, No. 40, Tillæg). Ogsaa Gram var Nordmand; Gros formodentlig fra Arendal. Se bl. a. L. Daae, Nordmænds Udvandringer til Holland og England, Chra. 1880, S. 114—115.

[1] Her udelades nogle Bemærkninger om Methodisterne, til hvis Sekt Wolffs Familie hørte.

[2] Norsk hist. Tidsskrift, 2. R., I, S. 542.

«21de Februar. Igaar Middag spiste vi hos Etatsraad Anker. Efter Bordet kjørte vi med Collett, Thorkelin[1] og Viborg hen til Banks's Assemblée. Hos Banks's saa jeg den berømte Astronom Herschel. Derfra tilbage til Etatsraad Anker, hvor vi tilbragte Aftenen indtil Kl. 1 med Whist og Samtaler om Frihed og Norges Herligheder. Skrevet i Thorkelins Stambog:

I Skolens glade Tid og nu i Engelland
To Gange nøde vi den ædle Friheds Stand.
Men naar for tredie Gang? O Dannemark belønner
Vel engang i sit Skjød med Frihed sine Sønner.

«23de Februar. Vi gik til Ankers, hvor vi vidste, at vi skulde træffe Collett og hans Kone. Vi toge en øm Afsked fra disse to ypperlige Familier, for hvis Skyld vi især saa hjertelig angre paa at forlade London.»

Efter Hjemkomsten fra denne Englandsreise var Bernt Anker, som vi saa, bleven Konferentsraad. To Aar senere fik han den længe attraaede Kammerherrenøgle, og endelig i 1803 opnaaede han den høieste Udmærkelse, der overhoved var at haabe, nemlig det hvide Baand. Denne Ære pleiede i Christiania kun at times Stiftsbefalingsmænd og Generaler, og en saadan Nyhed vakte Opsigt. Den første Søndag efter, at den var bleven bekjendt, passerede saa at sige den hele By forbi Palæet, hvor Kammerherren med sit Baand og sin Stjerne havde taget Plads ved Vinduet og derfra venligt nedladende hilsede de Forbigaaende.

I Sommeren 1803 var han endnu en Gang i Paris, hvor Bonaparte dengang var Første-Konsul. Ankers Rang aabnede ham Adgang til at blive forestillet for den mægtige Hersker. Det fortælles da, at Bonaparte bemærkede: «*C'est un beau jour,*» hvortil Anker svarede: «*C'est le plus beau jour de ma vie.*» Bonaparte spurgte ham saa: «*Vos affaires à Paris seront-elles bientôt finies?*» og Anker svarede: «*Elles sont finies dès ce moment.*»[2]

At Bernt Ankers Hus i Christiania ei alene var et Samlingssted for hele Byens dannede Verden, men at ogsaa enhver Reisende af nogen Betydning stadig lod sig anbefale til ham og modtoges med udmærket Gjestfrihed, er bekjendt nok. Maurits Hansen, i hvis Ungdom Mindet om Ankers Hus og Personlighed

[1] Den senere Geheimearchivar.
[2] Samtidig Optegnelse af L. Engelstoft, Norsk hist. Tidsskrift, 2. R., IV, S. 322

endnu var fuldt levende, har i sin Novelle «Moderen» givet en Skildring heraf, som vistnok i det Hele er vellykket.

Men ogsaa udenfor hans Hjem i Christiania kom Ankers livlige Aand og hans store Rigdom tilsyne i Selskabslivet. Det var især paa forskjellige af hans mange Eiendomme, f. Ex. paa Frogner, da han eiede dette Sted, især dog paa Moss Jernverk. Dette havde

Frogner Gaard.

han i 1776 kjøbt i Forening med Broderen Jess af sin Farbroder Erik, Carsten Ankers Fader. I 1784 blev han Eneeier af Verket, som nu fik stor Anseelse, især da han dermed forbandt et Kanonstøberi. Anker forefandt allerede en anseelig Bygning (der fremdeles existerer og er bekjendt ogsaa som Stedet for «Conventionen» i 1814) med tilhørende Have, og i dette Hus, som han betydelig udvidede, lod han anbringe et Theater. Til dette Sted gjorde han hyppige Udflugter og var da gjerne ledsaget af talrige Venner og Bekjendte af begge Kjøn. Dramatiske Fore-

stillinger udgjorde en væsentlig Del af Selskabets Tidsfordriv, og Anker selv var ikke den mindst fremtrædende Skuespiller og Deklamator. Et Festspil af ham i tre Akter, «Den 16de Juli», opførtes saaledes her paa denne Dag 1795 i Stiftamtmand Moltkes og Frues Nærværelse, og da disse et Par Maaneder senere forlode Norge, lod Anker holde en Afskedsfest paa Moss til deres Ære, der atter ledsagedes af dramatiske Præstationer. Fra Høsten 1800 har man af en Deltagerinde, Fru Emerentse Munch (f. Barclay), en udførlig Skildring af de sex Uger, som Anker og hans Kreds da tilbragte ved dette «Hof» paa Moss[1].

Et Sidestykke til det muntre og glade Liv paa Moss dannede de Forlystelser, som fandt Sted paa det allerede ovenfor omtalte Fladeby. Dette Sted tilhørte jo vistnok den Collettske Familie, men da Anker var indgiftet i denne og ogsaa paa Fladeby spillede en Hovedrolle, maa her være Stedet for nogle Træk ogsaa af Fladeby-livet, om hvilket forøvrigt henvises til de omhyggelige og fortrinlige Fremstillinger deraf, som en anden Forfatter har meddelt[2].

Man har livlige Skildringer om Julelivet paa Fladeby omkring Aarhundredskiftet, især fra Fru Dunkers Pen. John Collett var nu bleven Eier af Godset, og hans Selskaber, dels paa Ulevold, som Bernt Anker forærede ham, dels paa Fladeby, vare dengang Gjenstand for baade Landsmænds og tilreisende Udlændingers Omtale. Eftertiden, tildels ogsaa Samtiden, talte ellers ikke altid vel om, hvad der foregik i Julen paa Fladeby. Der blev endog fra Prædikestolen talt om «de flade Veie», og en umiskjendelig Hentydning i samme Retning kan læses i Jacob Aalls Erindringer, naar han skriver[3]: «I Hovedstaden, hvis Folkemængde siden den Tid er bleven den tredobbelte, kan nu ikke fremstilles Orgier, som de Valfarter, der ved Juletid foretoges til enkelte Lyst- og Landsteder». Vi skulle være de første til at indrømme, at den Frivolitet og Letsindighed, der var egen for hin vantro Tidsalder, vel ogsaa her kan være traadt frem, og at en Gjentagelse af det Fladebyske Liv langtfra ikke var at ønske, men det er dog vor Over-

---

[1] H. J. Huitfeldt, Christiania Theaterhistorie, Kjøbenhavn 1876, S. 189 flg.

[2] A. Collett: En gammel Christiania-Slægt, paa flere Steder. Samme Forf. har senere (i «Aftenposten» 1886, No. 43—44) meddelt som Tillæg til sit Hovedskrift om sin Familie: «Uddrag af en Jagt-Journal for Hovedgaarden Fladeby i Enebak», der ogsaa er særskilt aftrykt (24 S.).

[3] 2. Udg., S. 78—79.

bevisning, at Rygterne have været i høi Grad overdrevne og upaalidelige. Tage vi ikke feil, hidrørte de ogsaa fordetmeste fra Udenforstaaende, som ikke fik Adgang til at være med, og det har til alle Tider hørt til Mængdens slette Instinkter helst at lade sin Kritik gaa ud over Forhold og Personer, som den selv er udelukket fra at lære nærmere at kjende.

Omkring Nytaarstid begav sig gjerne et Tog, bestaaende af femten Bredslæder, der førte et Antal af ligesaamange Herrer og Damer, altsaa ialt 30 Personer, afsted fra Christiania til Fladeby for der at tilbringe 10 Dage. Stundom var der mellem disse Gjester anseede Mænd, f. Ex. Sir Sidney Smith, hvis Besøg her vi allerede have omtalt; hans Glas, hvorpaa han havde skrevet sit Navn, bevaredes længe som en Relikvie. Nogle Aar senere deltoge paa engang ikke mindre end tre ret anseelige udenlandske Gjester i Julefornøielserne, nemlig en engelsk Dame, Miss Talma, en Søster af den franske Scenes Roscius, dernæst den franske Emigrant og Forfatter Latocknaye, og endelig den dengang to og tyve Aar gamle, senere som Statsmand berømte Brougham. Begge de to sidste have efterladt sig Optegnelser om hin Jul i Norge, Latocknaye i sin interessante Reisebeskrivelse[1], Brougham i første Del af sine Memoirer.

Naar Gjesterne vare ankomne, blev der strax foretaget en Lodtrækning; 15 Kugler for Herrer lagdes i en Pose og 15 for Damer i en anden. Kuglerne vare numererede fra 1 til 10, de overskydende 5 vare Nuller. Den Herre og Dame, som fik samme Numer, skulde da agere Vært og Værtinde paa en af de ti Dage og sørge for Selskabets Fornøielse paa den Dag. Hver eneste Dag skulde der nemlig opføres et «Optog» eller en improviseret Komedie[2]. Ligeledes maatte Dagens Vært og Værtinde præsidere ved Bordet og lade, som om det var dem, der sørgede for og arrangerede det hele Stel. For de sceniske Tilstelningers Skyld havde man Dreiere, Malere, Paparbeidere o. s. v. i Beredskab, ligesom der paa Gaarden fandtes en temmelig fuldstændig Theatergarderobe. Ved Middagsbordet gik det overmaade lystigt til med Taler, improviserede Vers o. s. v. Saaledes paa Nytaarsdag 1800, da der blev — forunderligt nok — Strid om, naar Aarhundredet

[1] *Promenade d'un Français en Suède et Norvège.* Brunswick 1801.

[2] Saaledes havde Latocknaye til «Værtinde» den som Skuespillerinde berømte Fru Tullin (f. Wilster) og opførte en fransk Komedie.

begyndte, enten 1ste Januar 1800 eller 1801. Bernt Anker gjorde da Ende paa Debatten ved at improvisere Følgende:

«Lad de Lærde trættes om,
Naar vort Sekulum har Ende;
Hjernen bliver derved tom,
Og vort Hjerte kan ei brænde.
Men det Hjerte, som ei brænder,
For vor Collett og hans Hus,
Det til Venskabs Fryd ei kjender»
o. s. v.

En stadig Skaal var naturligvis den for den virkelige Vært og Værtinde, eller, som de kaldtes til Forskjel fra de hver Dag vexlende titulære, for «Oberværten og Oberværtinden». Dertil sang man:

«Saa skjænke vi en Bumbert i for Obervært og Værtinde,
Paa Glæder rig, for Sorger fri, der' Levetid hensvinde!
Og hør engang, stem op en Sang for Jul og glade Dage!»

Om Aftenen blev der dandset, derpaa indtog man et let Maaltid «der undertiden bestod af Grød», og saa gik Teppet op til den sceniske Forestilling. Denne endte med en Forlovelse mellem den næste Dags Vært og Værtinde, som nu «indbøde» de øvrige Gjester til »sit Bryllup den følgende Dag». Naturligvis samlede der sig udenfor Vinduerne Bønder i mængdevis for at «glane», og mange af dem fik ogsaa Lov til at komme ind og se Forestillingen; til udenforstaaende Børn udkastedes Smaapenge, hvorom der da gramsedes. Undertiden holdtes ogsaa Auktion, hvortil Bønder og Bondekoner indfandt sig og medbragte alle Slags Smaasager af eget Arbeide, der solgtes til Høistbydende og betaltes naturligvis meget høit. Forresten legedes Julelege, og stundom traf det sig ogsaa, at enkelte Gjester holdt Bank og tabte eller vandt store Summer i Basset. Hver Aften Kl. 12 endte Munterheden dermed, at Kvasiværten satte to Stole paa Gulvet, han satte sig da paa den ene og Kvasiværtinden paa den anden, nu gik Herrerne frem, den ene efter den anden og kyssede Værtinden paa Haanden og paa Munden, Damerne kyssede Værten, han kyssede sin Værtinde[1], og satte Stolene bort, hvorefter man gik til Ro. Nytaarsaften pleiede man dog at blive oppe og dandse den hele Nat igjennem.

[1] Lord Brougham fandt, at Kysseriet gik noget ofte paa; enhver *game* maatte endes med *a kissing match*.

Endnu flere Aar efter, at Fladeby havde ophørt at se Julegjester, vedblev dets Jagtklub. Lovene af 9de September 1756 bleve fornyede den 14de Oktober 1820 og befordredes i Trykken 1823. Medlemmerne vare da: Ingier, Overjægermester, J. J. Aars og Otto Collett, Jægermestere, N. Sem, Ceremonimester, H. Thorgersen, Rumormester, Ths. Backer, Sekretær, H. Falsen, Proviantmester, N. Krogh, C. Carlsen, O. Sem, N. Aars, H. Jørgensen, Overjægere. En Overjægermesterinde var Selskabets «høie Beskytterinde»; «hun vises den mest udmærkede Høiagtelse og dybeste Ærbødighed, hun er over Lovene, og hendes Villie er Lov». Nye Medlemmer kunde alene optages med hendes Samtykke; Novicen benævntes Lærling, indtil han havde fældet en Hare, hvorefter han proklameredes som Overjæger. Ceremonimesteren havde at paase, «naar Overjægermesterinden, Jægermesterinderne eller andre Damer beære Selskabet med deres hædrende Nærværelse paa Jagten, at de da paa en udmerket Maade modtages, saa at man kunde have Haab om tidt at nyde den Lykke at se dem deltage i eller være tilstede ved Jagten». Overjægermesterinden præsiderede i «Jagtretten», hvis Domme kunde gaa ud paa Pengebøder eller flere eller færre Slag af hver Jægers Hagelpung.

Bernt Anker havde (den 11te April 1773), 24 Aar gammel, ægtet en 9 Aar ældre Dame, Matthia Collett, «Maidagens» allerede tidligere omtalte Heltinde, der siden 1768 var Enke efter Morten Leuch. Herom haves en for den Tid betegnende, udentvivl ganske paalidelig Tradition: «En Dag var der stort Selskab hos Matthia Leuch (formodentlig i den nu saakaldte «Stiftsgaard») Gjesterne lagde Mærke til, at en af Dørene i Selskabsværelset var skjult af et stort Speil, og midt under Selskabet træder Bernt Anker frem af Kredsen og spørger, om der er nogen, som vil række ham sin Haand. «Ja, hvis ingen anden vil, saa vil Værtinden», svarede Matthia og rakte ham Haanden. Musiken spillede op, de øvrige Gjester stillede sig Par om Par, paa et Vink gled Speilet tilside, og hele Selskabet begav sig ind i næste Værelse, hvor alt var beredt til Vielsen, som strax paafulgte.» [1] J. N. Wilse oversatte i Anledning af Matthias andet Bryllup «Maidagen» paa Fransk og overrakte Oversættelsen, der neppe er trykt, til Brudefolkene «med en passende Tilskrift efter de nye Omstændigheder». Matthia Colletts Ægteskab med Anker blev barnløst ligesom hendes

[1] Dette Træk er laant af Alf Colletts Skrift: En gammel Christiania-Slægt, S. 153.

første med Leuch, men synes, om end neppe et Inklinationsparti[1], at have været lykkeligt. Fru Anker var i ualmindelig Grad afholdt af alle for sin Elskværdighed og Godgjørenhed. Hendes Fødselsdag, 28de Mai, var en Festdag for hele Christianias fornemme Verden og feiredes i den senere Tid helst paa Ulevold, hvilken Gaard Bernt Anker havde foræret hendes Brodersøn, den fra Eng-

Ulevold. (Autotypi efter et gammelt Maleri).

land hjemvendte John Collett. Her sang man saa:

> «I Sekler lever til din Ære,
> Vor første Digters Foraarssang,
> Af den dit hele Kjøn kan lære.
> At Kvindens Ros er Dyd og Sang.»

For Menigmand var det af hende og hendes Mand i 1778 stiftede «Ankerske Vaisenhus» et Vidnesbyrd om hendes smukke Sindelag. Den Dag, da Fru Anker blev begravet († 21. Juli 1801)

---

[1] I sin eiendommelige Autobiografi, hvorom senere, har han (medens Hustruen endnu levede) omtalt sit Giftermaal som «en Episode, hvori hans Sjel havde ingen Del».

«var den hele Stad i Bevægelse, en saadan Ligfærd var aldrig seet» «Det var en Sommermorgen tidlig Kl. 6. Efter Ligvognen gik Bernt Anker og hendes mandlige Slægtninge, derefter 12 hvidklædte unge Piger med Krandse, saa 200 Embedsmænds og Borgeres Koner og Døtre, der strøede Blomster og bare Krandse, derefter endelig Mændenes Skare. Paa Byens Torv (eller rettere den saakaldte Hestekirkegaard), var opreist et Slags Kapel, hvor Kisten blev sat paa en Katafalk, førend den bragtes ind i Gravkapellet. Vaisenhusbørnene stillede sig rundt om, Bernt Anker kastede sig over Kisten, omfavnede den og sagde: «Nu bedrøvede du mig for første Gang». Der hørtes Graad og Hulken, og Tjenere hentede Vand til de Besvimede».[1]

Bernt Ankers Sorg ved den Hustrus Baare, som han engang havde ægtet af Fornuftgrunde, var visselig dybere, end man af hans theatralske Udbrud skulde slutte. Imidlertid tænkte han dog temmelig snart paa at gifte sig igjen. Han gjorde ingen Hemmelighed af sit Forsæt og sagde selv: «Hvor mon findes den Pige, som vil ægte mig? Der findes vistnok mange, der attraa smukke Klæder, Ekvipager o. s. v., men mig, Bernt Anker, ægter ingen *par amour de moi.*» Han friede til sin Gjenbos, den rige Jørgen Pløens, smukke Datter Louise. I et Brev sendte han hende en prægtig og kostbar Solitaire med Bøn om, at hun samme Dags Aften, da han agtede at besøge hendes Fader, vilde bære dette Smykke, ifald hun ønskede at være Kammerherreinde Anker. Men

[1] Forfatteren har seet et Brev, hvori Anker melder en af sine Kommis'er, som just opholdt sig i Paris, sin Hustrus Dødsfald. Det begynder saaledes: «Matthia Anker, denne Engel blandt Dødelige, er ikke mere. Denne Tidende vil saare dit ømme Hjerte, mit er knust. *Eh bien, changeons de thèse.* Man faar nu se, om man engang faar sit Tilgodehavende hos den store *république.* Bonaparte er neppe Danmark saa god, som da vi lod os opofre den 2den April for hans og Pauls Skyld. Norge led derved utroligt. Lucian maa lovligen tvinges til at betale det uhørte Tab med Colbjørnsens Skib og Fragt og Ladning, gyseligere Behandling hørte man ikke, en Publikation deraf vil bedække ham med Skam.» Dette Brev er skrevet til Jess Holmboe, der siden levede her i Byen som Detailhandler i et lidet Hus i Strandgaden ligeoverfor den forrige Latinskole indtil sin Død (c. 1830). Han var, som ældre Folk endnu ville mindes, en velbekjendt pudserlig Personlighed (Henr. Wergelands saml. Skr. 6, S. 301). Det er ogsaa om ham, man fortæller, at han som B. Ankers «Envoyé» i Paris havde sat store Pengesummer overstyr, men reddede sig for alle Ubehageligheder ved at forestille Principalen, at han som Bernt Ankers Repræsentant havde troet at burde opføre sig, som han havde gjort. Denne Fortælling er første Gang kommen paa Tryk i P. A. Heibergs Erindringer, Chra 1830, S. 68,

hun viste sig for sin Beiler uden Solitaire.[1] I et Anfald af Whim fandt han siden paa at tage en ung Husmandsdatter fra Sommerro (eller, som han ogsaa kaldte det, «mit Tusculanum»), der laa, hvor det kongelige Slots Gartnerbolig senere stod, til sig i Huset. Karen Sommerro fik kostbare Klæder, spiste ved Ankers Bord, naar der ikke var Fremmede, og indbildte sig en Stund, at hun skulde blive hans Hustru, men gjorde siden gale Streger og løb bort med en Engelskmand. Hun blev dog igjen indhentet og tilsidst efter Ankers Død gift med en af hans Forvaltere.

Sommerro.

(Fra den nuværende «Dronningpark». Malet 1814 af Louise Thoresen.).

[1] Jørgen Pløen (fra Byen af dette Navn i Holsten?) kom til Christiania som Handelsreisende, blev ansat paa Kontoret hos den rige Kancelliraad M. L. Monsen og nedsatte sig siden selv som Grosserer og boede i det nuværende Britannia Hotel. Ved Ægteskab med Jfr. Anniken Fuglberg fik han Gaarden Østre Skøien i Aker. Han døde som en meget rig Mand 1817. Det Sagn, at Pløen opførte det ligeoverfor Palæet beliggende Enetageshus (nu forsvundet) i Ligkisteform for derved daglig at minde Bernt Anker om Døden, er en taabelig Opdigtelse. (Det var den Bygning, i hvilken senere Kathedralskolens to øverste Klasser i en Menneskealder undervistes.)

I Begyndelsen af 1804 reiste Bernt Anker til Kjøbenhavn og opholdt sig der i længere Tid. Han kom i denne Tid jevnlig ved Hoffet og mødte ved en Maskerade kostumeret som en «norsk Jarl».[1] Han drog fra Kjøbenhavn til London, og atter var det paa Tale, at han skulde ombytte Forretningslivet med Statstjenesten; dennegang var det Finantsministeriet, som skal have været ham tiltænkt. Selv skriver han herom til Carsten Anker:

London 20 Mai 1804.

— — — — — «Aldrig taalte jeg at lægge Skjul over, hvad jeg fandt dumt og falskt. Derfor elsker Kronprindsen mig. I de Uger, jeg var i Kjøbenhavn, inviteredes jeg hver Uge og blev i Sandhed begegnet af ham og den guddommelige Maria ikke som æret Undersaat, men som elsket Ven. Denne hans Adfærd, medens han sjelden taler af egen Drift til Nogen, (og) er mistænkelig og *réclus*, var paafaldende imod mig; man fabrikerede Planer for mig, og Finantsminister var i Alles Munde og til Materie i Korrespondance, endog fra Khr. Rosenkrantz og Grev Moltke til Brødrene i Christiania — jeg lo, var ligegyldig, skjulte mig i Salenes Krog, medens Kronprindsen, Gemalinde, Prinds Christian og Lovise Augusta opsøgte mig, og aldrig opdagede Nogen, at jeg følte Lyksalighed, endsige Mine dertil. Denne Rolighed paa Panden og hurtige Reise i det Øieblik, man ansaa mig for hans Favorit, gjorde de avindsyge og nysgjerrige Dagdrivere til Stumme. — — Men jeg vil aldrig *sacrifier mon repos et le sublime de mes pensées au prix d'un illustre embarras.*» — —

Bernt Anker havde lovet Kronprindsen at komme til ham igjen fra London og var atter i Kjøbenhavn inden Udgangen af 1804. Efter Tilbagekomsten forlovede han sig med en af Kjøbenhavns dengang mest bekjendte Skjønheder, Frøken Christiane Georgine Louise Falbe, en afdød Søofficers Datter[2]. Men han følte sig snart ikke lykkelig ved dette Skridt og søgte nu at overtale en ung Slægtning, Carsten Ankers Søn, Erik, dengang Løitnant ved Garden til Hest, senere Generalmajor i Norge, til at ægte Frøken Falbe. Han vilde udstyre

[1] Nyerup i et Brev til J. Chr. Berg.

[2] Nyerup skriver herom til sin Ven J. Chr. Berg: «Var det ikke merkeligt, at Anker vilde efterfølge sin Ven Suhms Exempel. Man kan vel ikke tvivle paa, at han jo gjorde det for, naar det hed, at han excellerer i det og det, at man da ogsaa maatte tilstaa, at han havde den smukkeste Kone.»

hende prægtigt og skjænke sin Frænde Sande Herregaard i Smaalenene. Den unge Mand havde ingen Lyst. Bernt Anker forlod ham da, laasede Døren og lod ham sidde indelukket i fem Timer, for at han kunde betænke sig. Men Svaret blev uforandret. Bernt Anker skal derpaa selv have hævet sin Forlovelse[1].

Ikke længe efter døde Bernt Anker i Kjøbenhavn, 59 Aar gammel, den 22de April 1805. Det antoges almindelig, at hans Aandsevner i den sidste Del af hans Liv skulle have været noget svækkede, uagtet han i sin Levemaade da, som altid, var yderst nøgtern og afholdende. Hans egne Ord i Breve fra London 1804 tyde ogsaa herpaa.[2] Hans Lig førtes til Christiania og blev der bisat i hans Families Gravkapel ved Vor Frelsers Kirke. I Aaret 1817 blev imidlertid dette Kapel efter Overenskomst med Arvingerne overladt Byen til Eiendom og Kisterne flyttede til det ved Siden staaende Gravkapel for Familien Leuch. Her blev Bernt Ankers Kiste dog kun staaende, indtil Kommunen i 1835 bemægtigede sig det Leuchske Kapel til Sprøitehus. Nu bragtes Kisten ned i Kjælderen under Kirken; her bleve dens Sølvplade og øvrige Zirater stjaalne af Arbeidsfolk omtrent 1849. Endelig ere hans Levninger i 1871 nedsatte i et nyt særskilt indrettet Kapel i Kjælderen.

Af Samtidiges Vidnesbyrd om Bernt Anker kan fremhæves et af en mere end almindelig bereist Mand, E. D. Clarke, tilsidst Professor i Mineralogi og Overbibliothekar i Cambridge, der besøgte vort Land i 1799. Han siger om ham: «Han var over almindelig Legemshøide, stærkt bygget og smuk. Hans Haar var efter den gamle Parisermode stærkt krøllet og pudret, og under hele Samtalen (det første Sammentræf med Clarke) stod han ligeoverfor et stort Speil, opmærksomt mønstrende og ordnende de forskjellige Dele af sin Dragt, men i alt dette var der Intet af blot og bar Forfængelighed eller Affektation, det var kun, hvad der mellem Franskmænd vilde være blevet betragtet som en velopdragen Kavallers utvungne Livlighed — — —. I hans Hjerte havde Menneskenaturens bedste Egenskaber faaet Plads, og hans med Forstand vel udrustede og opfindsomme Aand lod i enhver Samtale et saa udstrakt Kjendskab til Verden og Bevæggrundene til Menneskenes Handlinger komme tilsyne, at det gjorde alle, som stiftede hans Bekjendtskab, begjærlige efter at komme i nærmere

[1] Meddelelse til Forf. fra et Medlem af den Ankerske Familie.

[2] Se B. Moe's Tidsskr. f. Norsk Personalhistorie, 1, S. 478—79.

Berøring med ham. Hans Navn er saa nøie knyttet til Christianias og Norges Historie, at ingen Reisende, som har udgivet en Skildring af Landet fra Bernt Ankers Tid, har forsømt at bemærke det. Han var fortrolig med de bedste engelske Forfattere i næsten enhver Videnskabsgren og ikke lidet bevandret i andre Nationers Skrifter. Han var i Sandhed i alle Henseender et ganske ualmindeligt Menneske. Hvis der nogensinde var en Mand, hos hvem alle Betingelser vare forenede til at danne en Fædrelandsven, Statsmand, Samfundets Ven og Formynder, den Fattiges Hjelper i Nøden, det Offentliges Velgjører, Beskytteren af Geniet, Literaturen og Kunsten, da var det Bernt Anker. Nogle Reisende have talt om hans Forfængelighed: paa os virkede denne Svaghed, om den fortjente saa strengt et Navn, kun til at gjøre hans Selskab saa meget mere underholdende; ikke saa, at vi morede os paa hans Bekostning, men fordi vi gjennem hans formodede Egenkjærlighed saa en Sindets Munterhed, som syntes at sige: Jeg vil være hvadsomhelst fra den stolteste Statsmand til den lystigste Deltager i en Blindebukleg, heller end at mine Gjester skulle kjede sig af Mangel paa Samtale eller Fornøielse, og vi følte os forvissede om, at en saadan Mand paa et saadant Sted som Christiania aldrig vilde kunne erstattes.»[1]

Bernt Anker var en kundskabsrig Mand, besad en ret betydelig Bogsamling og var virkelig fortrolig med de nyere Kulturlandes Literaturer. I et ovenfor meddelt Brev taler han om, at han «til Grunden forstod syv Sprog, sit eget *inclusive*». Denne Ytring har visselig en Form, der minder om Tybos Fortælling om de ti Sprog, hvori han kan udtrykke de Ord: «Jeg maa lave mig til», men det er dog en Sandhed, at Bernt Anker talte Engelsk og Fransk indtil Virtuositet, og at han var en god Latiner. Naturvidenskaberne dyrkede han med stor Iver. I Aarene 1796—97 holdt han offentlige Forelæsninger over Fysiken i sin Bibliotheksal for indbudne Tilhørere, Herrer og Damer, paa samme Tid, som N. Treschow læste over Kants Filosofi og Dr. Müller over Chemi. Han var Medlem af flere lærde Selskaber, blandt andet af Videnskabernes Selskab i London. Hans trykte Skrifter bestaa mest i Epigrammer, Epiloger og Gravskrifter i forskjellige Sprog, samt en

[1] E. D. Clarke, *Travels in various Countries of Europa, Asia and Africa, vol. X*, London 1824, p. 364—65, 404, 456—57. (A. Collett, En gammel Christiania-Slægt, S. 164—165.)

stor Del Taler. Om disse Arbeider dømte Samtiden med Anerkjendelse og Bifald[1]. Desuden forfattede han flere Skuespil, der ikke bleve trykte, og af hvilke et, Tragedien «Major André», er omtalt i det Foregaaende.

Han har ogsaa forfattet en Autobiografi, der anonymt optoges i Lahdes og Nyerups Samling af Levnetsbeskrivelser. Justitiarius J. Chr. Berg har i sit Exemplar af denne Samling nedskrevet følgende Notits, der fortjener at kjendes: «Med Biografiens Forfattelse gik det saaledes til. Prof. Nyerup havde bedet daværende Student J. C. Berg at erindre Anker om hans Løfte om en Biografi eller Data dertil. Denne Erindring blev flere Gange gjentagen. Omsider bad Anker Berg at møde hos sig en Dag, men istedetfor det Belovede bad han Berg sætte sig ned og skrive. Han dikterede da Berg Biografien, saaledes som den er trykt, i den Mening, at Berg skulde sætte sit Navn under, men det gjorde Berg ikke, da han derved maatte blive anseet som en Smigrer og en Hykler for den rige og mægtige Anker, men han sendte den til Nyerup, som var i største Forlegenhed dermed, da Forordningen af 27de Septbr. 1799 forbød Anonymitet og han ei kunde formaa Berg til at laane sit Navn dertil. Omsider besluttede Nyerup sig til at udgive den, som skeet er. Det Eneste, som er tilsat af Berg, er Mottoet af Cornelius Nepos (*In hoc natura, quid efficere possit, videtur experta*), da Berg troede, at Læseren, som efterslog denne gamle Forfatters Alcibiades og læste, hvad videre staar om hin Atheniensers Forfængelighed m. V., vilde ledes til en rigtig Bedømmelse af Bernt Anker. Forøvrigt indeholder Mottoet Sandhed, da Anker var udrustet med sjeldne Aandsgaver og havde et godt Udvortes.»[2]

Før sin Død havde Bernt Anker bestemt, at alle hans trykte og utrykte literære Arbeider, deriblandt ogsaa hans Forelæsninger over Fysiken, skulde udgives som hans samlede Verker, og det endog i to Udgaver, en Pragtudgave i Kvart og en Godtkjøbsudgave i Oktav; den sidste beregnedes at ville udgjøre 60 Ark, fordelte paa to eller tre Bind. Christen Henriksen Pram skulde være Udgiver og modtog ei alene Manuskripterne, men tillige de af Bernt Anker som Honorar bestemte fem tusinde Rigsdaler.

[1] Laurids Smith skriver saaledes til Bülow: «Stærk mandig henrivende Veltalenhed er der i hans Tale om den monarchiske Regjeringsforms Fortrin, varm Patriotismus, digterisk Ild er i den».

[2] Ankers Dictamen til Berg i dets oprindelige Skikkelse existerer endnu

Men Foretagendet kom aldrig til Udførelse. Pram forlod i 1819 Kjøbenhavn for at gaa til St. Thomas i Vestindien som Toldforvalter; forinden lod han sine Papirer bringe op i Universitetsbibliotheket paa Rundetaarn, hvor hans Ven Nyerup var Bibliothekar. Her bleve disse Sager, blandt dem Bernt Ankers Skrifter, henliggende og ere forlængst Bibliotheket tilhævdede og indlemmede deri. Forfatteren af denne Bog har selv for tredive Aar siden paa Rundetaarn gjennemseet hine Ankeriana, der endnu da henlaa i Prams Kuffert, uden at Nogen efter dennes Død havde ændset dem. Siden er Bernt Ankers Forfatterskab udførlig belyst af en anden Historiker [1].

Som Mæcenat indtog Bernt Anker en i Norges Historie enestaaende Plads, skjønt han havde det Uheld, at de videstgaaende af hans Planer til Videnskabelighedens Fremme ved ham uberegnelige Omstændigheder ikke kom til Udførelse, navnlig fordi hans Fideikommis, som bekjendt, fristede en sørgelig Skjæbne. I Slutningen af forrige Aarhundrede, da Universitetssagen paany var kommen paa Dagsordenen, bestræbte Bernt Anker sig ogsaa for at skaffe sit Fædrelands Universitet en Stamme for dets Bibliothek, der vilde have overstraalet enhver anden begyndende Høiskoles. Han vilde have indkjøbt Suhms fyrstelige Samling for at forære den til det paatænkte Universitet. Med Bekostning af en Tønde Guld havde nemlig Suhm efterhaanden tilveiebragt en Bogskat paa 100,000 Bind, der en Tidlang endog stod Almenheden aaben. Da der imidlertid ikke blev noget af noget norsk Universitet, og ogsaa andre Hindringer kom i Veien, og efterat tillige den russiske Regjering havde aabnet Underhandlinger med Suhm om at kjøbe hans Bøger, overdrog Eieren tilsidst Samlingen til det store kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn mod en aarlig Livrente [2]. En Del af de paa denne Maade opstaaede Doubletter kom dog tilsidst til at danne Grundlaget for Norges Universitetsbibliothek.

---

[1] H. J. Huitfeldt i Norsk historisk Tidsskrift, 2. R. I.

[2] Suhm lod i 1796 følgende Erklæring indrykke i Christiania Intelligents-Sedler: «Hr. Kammerherre B. Anker skylder jeg denne Erklæring, baade som min gode Ven, som og for hans rosværdige Lyst til at opmuntre Videnskaber i Norge, at han ved hans Nærværelse i Kjøbenhavn 1794 gjorde mig Forslag at sælge ham mit Bibliothek, hvilket jeg og af Kjærlighed til Norge, som jeg skylder saameget, indgik paa Vilkaar, at et Universitet blev Norge bevilget, og imod taalelige Livrenter til mig og min Kone, thi han havde det Forsæt at skjænke Bibliotheket til bemeldte Universitet, hvortil jeg og vilde bidrage ved at give

Til Krigsskolen, der i ældre Tid omfattedes med stor Kjærlighed af Christianias Indvaanere og skylder deres Velvillie ikke faa betydelige Gaver, skjænkede Bernt Anker i 1802 den store Gaard, der endnu er dens Lokale, og som oprindelig havde tilhørt Stiftamtmand Storm. Efter Bernt Ankers Død tilfaldt ogsaa hans Bibliothek Krigsskolen. Christiania Kathedralskole fik af Bernt Anker Broderen Jess Ankers Bøger (1144 Bind) efter dennes Død. Palæhaven var ogsaa bestemt for denne Skole, der siden afstod den mod en ringe Erstatning i Penge.

Mod Kunstnere og Videnskabsmænd viste Bernt Anker megen Liberalitet. Mellem dem, han understøttede, var saaledes den grundlærde Særling M. Fr. Arendt fra Altona, der som Antikvar i flere Aar gjennemstreifede ogsaa vort Fædreland og her som andensteds vakte Opmærksomhed ved sine udbredte Kundskaber og sin utrolige Hukommelse, men tillige ved sit ulidelige Væsen og sin cyniske Opførsel. Til Historikeren Jens Kragh Høst sendte Anker engang 500 Rdlr. Forøvrigt er de Understøttelser, han i denne Retning har uddelt, neppe tilstrækkelig bekjendte. Et mærkeligt og for Anker hædrende Vidnesbyrd om hans Godgjørenhed mod Kunstnere indeholdes imidlertid i det Mindedigt, som hans Ven, Digteren Schack Staffeldt skrev efter hans Død[1], og hvoraf vi hidsætte nogle Strofer:

Ømt udaanded' du en hellig Varme,
　Lig en Luftning fra en bedre Jord;
Mild, hvor selv ei Konger sig forbarme,
　Speided' du de blege Sorgers Spor.

Som din Slægt, du favned' Kunstens Sønner,
　Og hver Sandheds Elsker Haanden gav:
Derfor alle Musers Graad forskjønner
　I en sjelden Perlekrands din Grav.

---

billige Vilkaar. Men nu, da Sagen har faaet en anden Vending, saa er derved denne Forening bleven frugtesløs.»

[1] Nye Digte af Schack Staffeldt, Kiel 1808, S. 336. Denne aandrige Mand maa, uden at den nærmere Sammenhæng hermed nu kjendes, have staaet i et intimt Forhold til Bernt Anker og har maaske selv havt Anledning til at vide ham Tak. Foruden Mindedigtet efter Bernt Ankers Død har han skrevet et tydsk og et fransk Digt til hans Ære. Det sidste lyder saaledes:

O toi, qui tantôt de la terre
　Fais sortir de nouveaux trésors,
Tantôt au-delà du tonnerre
　Avec Newton prends ton essor;

Ædle Mand! som midt i Pragt og Fylde
Var lig Armods Sønner, blød og øm,
Og som, naar han Høihed saaes at hylde,
Ubedraget, hylded' kun en Drøm;

Sjeldne Ædling! trøstesløs jeg sætter
Dette Minde uden Pral og Svig;
Om dit Navn en sjelden Krands jeg fletter:
Den var ond, som ikke elskte dig.

Ankers Godgjørenhed og Redebonhed til Laan o. s. v. vil bedst kunne forstaaes, naar man erfarer, at hans «uvisse Tilgodehavender» ved hans Død udgjorde 500,000 Rdlr., hvoraf en stor Del i Virkeligheden bestod af Gaver, givne i Laanets Form. Mellem disse Debitorer findes f. Ex. Statsminister Fr. Moltke opført for 12,000 Rdlr., Grev Ahlefeldt i Laurvig for 6,510 Rdlr., Ambassadør i Spanien Dreyer for 4,136 Rdlr., Grevinde Rantzau 800 Rdlr., Portugiseren Camera, der reiste i Norge som Mineralog, 1,675 Rdlr. o. s. v.[1]

Bernt Ankers Indtægter havde stedse været meget rigelige og skulle, navnlig i hans sidste ti Leveaar, have hævet sig til et ganske overordentligt Beløb. De skulle i denne Tid, efter Fradrag af alle Omkostninger, heri endog iberegnet hans Husholdning, der slugte mellem 30,000 og 40,000 Rdlr aarlig, have udgjort i ren Netto omtrent 100,000 Rdlr. i de daværende Penge (Firemarksdalere). I de for Trælasthandelen usædvanlig fordelagtige Aar 1802—1804 udgjorde endog hans rene Indtægter henholdsvis 222,000, 243,000 og 153,000 Rdlr. Denne enorme Vinding blev dog alene mulig derigjennem, at han udhug sine Skove næsten til Upligt.

Han besad faste Eiendomme, saasom Gaarde, Skove, Sagbrug i stor Mængde. De vigtigste af disse Eiendomme turde have været følgende: Først Mosse Jernverk, der taxeredes i 1804 for

---

Toi, de qui le Génie révèle
Du beau les sublimes secrets,
Sachant avec le même zèle
Prouver et embellir le vrai:
Descends, o d'Ancker! de l'empire
De l'auguste Philosophie,
Viens, viens pour pleurer et sourire
A l'ombre de la rêverie

[1] Mere herom i B. Moe's Tidsskr. f. Pers.-Hist. I, S. 389—390. En ret morsom Anekdote om en insolvent Foged Spärck paa Thoten, der af Anker, som aldrig før havde seet ham, blev hjulpen med 1000 Rdlr., læses i Ill. Nyhedsblads Nytaarsgave for 1860.

100,000 Rdlr. 2) Hakedals Jernverk (taxeret ved samme Tid for 66,000). 3) Frogner ved Christiania (60,000). 4) Soli Brug i Tune Prestegjeld (50,000). 5) Ryen og Vestby Sagbrug i Skedsmo (36,000). 6) Mosse Sag- og Kværnebrug (30,000). 7) Stensby Brug i Eidsvold (24,000). 8) Aas Gaard og Brug i Hakedalen (20,500). 9) Snekkenæs og Brekke Brug med 9 Sage i Rakkestad (20,000). 10) Varaa Brug i Fets Prestegjeld (20,000). 11) Stange Alminding (16,000). 12) Skove i Birid (10,924). 13) Sigaa Brug i Vinger (10,000). 14) Vaalberget i Grue (10,000). 15) Ankers Bolig i Christiania, «Palæet» (10,000). 16) Halvparten i Vaarlidalsbruget i Eidsvold (10,000). 17) Gjersø Gaard og Skov i Odalen (10,000). 18) Eiendomme i Trysil (9,500). 19) Sande Herregaard i Tune (9000 efter Fradrag af store Heftelser). 20) Buraas Gaard, Skov og Brug i Hakedalen (8000). 21) Grundset Skov i Østerdalen (8000). 22) Haug Gaard, Skov o. s. v. i Nitedalen (8,000). 23) Hauger Gaard og Skov i Skedsmo (8000). 24) Rotnes Gaard, Skov o. s. v. i Nitedalen (8000).

Ifølge den under 31te Decbr. 1804, altsaa kun nogle faa Maaneder før Bernt Ankers Død, afsluttede Generalbalance udgjorde dengang hans Boes Masse 2,260,095 Rdlr. 1 ℔ 3 ß. Hans Gjeld til 108 Kreditorer beløb sig til 775,089 Rdlr., og Formuen skulde altsaa udgjøre 1,485,006 Rdlr. 1 ℔ 3 ß, foruden hans Tilgodehavende hos uvisse Debitorer 456,367 Rdlr. 3 ℔ 12 ß.

Allerede tre Aar tidligere, i December 1801, havde Bernt Anker, efterat hans Hustru samme Aar var afgaaet ved Døden, truffet Bestemmelser, sigtende til at bevare sin Formue og sine Eiendomme som et samlet Hele efter sin egen dødelige Afgang; «Manges Levebrød og Statens Interesser hænge af den sammenholdte Kjede i mine Eiendomme, som laane hinanden gjensidig Værdi under fornuftig Bestyrelse». Han opsatte derfor under 19de Decbr. 1801 et fuldstændigt Testamente, som Fundats for et Fideikommis. Hans Forlovelse med Frøken Falbe har dog sandsynligvis bragt ham ind paa andre Tanker og Planer, han skal ogsaa have bestemt sig til at forfatte et nyt Testamente og skaffet sig *facultas testandi*, men Døden overraskede ham, som vi ovenfor have seet, i Kjøbenhavn 1805, uden at han havde truffet nye Bestemmelser med sin store Formue. Det oprindelige Testamente blev altsaa staaende ved Magt.

Ifølge dette skulde hans Midler anvendes dels til hans Families Bedste, dels og fornemmelig til veldædige Øiemed; «alt, som i

Tiden oplægges, naar Gjelden er betalt, og man har en Kapital tilovers, som kan udgjøre Indskuddet til Driften af Alt i et Aar, skal uddeles mellem virkelig Trængende, nemlig værdige Enker, Studenter af Hoved, som mangle Evne at soutinere sig ved Universitetet, og endelig Husarme».

Ankers nærmeste Slægtninge vare hans Broder, Kammerherre, siden Statsminister Peder Anker til Bogstad og den afdøde Jess Ankers[1] efterladte Børn. For disse Broderbørn var faderlig sørget allerede i Bernt Ankers levende Live, en af dem, Morten Anker, fik ogsaa gjennem Testamentet en betydelig Arv i faste Eiendomme; forøvrigt skulde hver af hans øvrige Brodersønner have 2000 Rdlr. og hver af hans Broderdøtre 1000 Rdlr. om Aaret af hans Fideikommis. Peder Anker fik en Gaard i Maridalen, John Colletts Hustru fik 10,000 Rdlr., en fjernere Slægtning, Provst Bernt Anker i Ringsaker, fik 5000 Rdlr. o. s. v. «Palæet» skulde overgives til offentligt Brug, Haven tilhøre Kathedralskolen, «alle Malerier, Tegninger, Statuer og Kobberstykker, som er en prægtigere og af sande Kunststykker mere bestaaende Samling, end man tror, skal tilhøre Hendes kgl. Høihed Kronprindsesse Marie, dette Ideal af en fuldkommen Kone, om Hun naadigst vil beholde dette Minde af Hendes Beundrer». Enhver af Tjenestefolkene skulde have et hundrede Daler. Boets Gjeld skulde efterhaanden amortiseres med 7 pCt. aarlig foruden Renterne. Alle Skibe, femten i Tallet, skulde sælges, undtagen to; Skibe maatte heller ikke for Fremtiden indkjøbes; «jeg har tabt over 500,000 Rdlr. ved Skibe».

Det store Fideikommis skulde styres af en Administration med Peder Anker som Formand, og efter ham den, han i sit Sted maatte beskikke som saadan, samt dernæst B. Ankers Fuldmægtige, Agenterne Jacob Nielsen og Thomas Bagge, hvilke sidste hver fik 5000 Daler i Arv og derhos skulde nyde en aarlig Gage af 500 Rdlr. Bestemmelser vare trufne om, hvorledes i sin Tid deres Eftermænd skulde beskikkes.

Disse vare Hovedbestemmelserne i Bernt Ankers Testamente.

[1] Jess Anker, Grosserer i Christiania (født 1753 og gift 1778 med sit Sødskendebarn Karen Elieson, en fortræffelig og af Alle høitagtet Kvinde), fandt en ulykkelig og ubetimelig Død i England 1798. Bernt Anker overtog sin Broders store Gjeld og tilsatte derved over 117,000 Rdlr., skjønt Jess Ankers Bo besad faste Eiendomme til Beløb af 170,000 Rdlr. En af Jess Ankers Sønner, Grosserer Morten Anker († 1838), i mange Aar Eier af Frogner, udmærkede sig ved sin Liberalitet saavel mod Krigsskolen, som mod Universitetet.

Det skulde, om ikke en Række af Uheld, som han ei kunde forudse, havde stillet sig i Veien for hans Planer, for Aarhundreder have grundlagt en velsignelsesrig Stiftelse, der allerede med Hensyn til Formue og Omfanget af sin Virksomhed vilde have langt overgaaet den Angellske i Throndhjem. Det Hele gik imidlertid, som man ved, tilgrunde. Først og fremst fremsatte Ankers Familie, skuffet i sine Forventninger om Arv, Odelspræstensioner paa flere af Testators vigtigste Eiendomme, dog saa, at Arvingerne erklærede sig villige til at frafalde sine Odelsfordringer, naar dem udbetaltes dem 375,000 Rdlr. kontant og 39,000 Rdlr. om Aaret. Mærkelig nok bifaldt Administrationen dette Forslag, men (fornemmelig ved Magistrats-Præsidentens, den agtede Joh. Lausen Bulls bestemte Modstand, da Sagen kom til hans embedsmæssige Erklæring) blev Udfaldet alligevel tilsidst dette, at Ankers Testamente i det Væsentlige uforandret konfirmeredes af Kongen under 11te April 1806, dog saa, at med Hensyn til Odelsretten skulde forholdes efter Landsloven. Under samme Datum nedsattes ogsaa en Overtilsyns- og Forligelseskommission for Fideikommisset. Ved denne Kommissions Kjendelse lykkedes det imidlertid Odelspræstendenterne at faa sine Fordringer anerkjendte, dog først efter at have nedstemt dem til 200,000 Rdlr., der skulde betales efter nogle Aars Forløb, samt 20,000 Rdlr. aarlig for sig og Descendenter mod at frafalde de dem i Testamentet tilsagte mindre Legater. Ogsaa Frøken Falbe satte igjennem, at hun ifølge et udateret Gavebrev erholdt 50,000 Rdlr. og en aarlig Livrente af 2000 Rdlr. Hun blev siden gift med en Diplomat Selby[1].

Fideikommisset begyndte saaledes sin Virksomhed beladet med en upaaregnet Gjeld af 250,000 Rdlr. foruden de i Testamentet legerede Summer til Beløb af 179,484 Rdlr. og desforuden med Broderbørnenes aarlige Pension 20,000 Rdlr., der svarer til 4 pCt. Rente af 500,000 Rdlr. Havde de for Trælasthandelen gunstige Konjunkturer vedvaret, havde dog Stiftelsen maaske kunnet bære alle disse Byrder. Men den lykkelige og blomstrende Handelsperiode afløstes af de Trængselsaar, der begyndte med 1807. De største Trælasthandlere kom nu Undergangen nær, deres Skove og Sagbrug bleve midlertidig næsten værdiløse, i Aarene 1808 og 1809 fandt saagodtsom ingen Udskibning Sted. Saa kom Pengevæsenets Forvirring og endelig efter 1814 yderst flaue og mislige

[1] Breve fra Danske og Norske, udg. af L. Daae, Kbhvn. 1876, S. 98, hvoraf man ser, at hendes bedaarende Skjønhed snart tabte sig.

Konjunkturer. De 15,000 Spd. rede Sølv, som Fideikommisset blev ilignet som Bidrag til den tvungne Bank, havde det under saadanne Forhold hel vanskeligt for at betale. Legaterne til Familien trykkede Stiftelsen overordentligt, derhos havde man paataget sig at yde 6—7000 Spd. aarlig til Universitetet og til Understøttelse for Enker og Studerende. Endelig kom den 4de Mai 1819 en Ildebrand, der fortærede Bord og Planker til et angiveligt Beløb af 66,528 Spd., som man havde haabet at kunne sælge for 20,000 £ Sterling, men som nu fuldstændig tabtes. Udgifterne udgjorde imidlertid 45,000 Spd. om Aaret, og Administrationen saa sig derfor tilsidst (December 1819) nødt til at overgive Fideikommisset til Skiftebehandling af en dertil nedsat Kommission, bestaaende af Assessor Arntzen, Expeditionssekretær Vogt (begge siden Statsraader) samt Kancelliraad Morgenstierne. Formuen beregnedes dengang endnu til 588,028 Spd. Efter vidtløftige Forhandlinger, Høiesteretsdomme og Decisioner, der varede indtil 1832, erholdt Broderbørnene og disses Descendenter aarlig Renter af temmelig store Summer, Pantekreditorerne bleve fuldt ud tilfredsstillede, og de øvrige Kreditorer fik $59^8/_{13}$ pCt.

Paa samme Tid, som Bernt Ankers Fideikommis rammedes af de fortvivlede Handelskonjunkturer, faldt ogsaa det ham saa nærstaaende Collettske Hus som et beklageligt Offer for de samme uforudseede Kalamiteter. Heller ikke dette Hus's store og værdifulde Eiendomme kunde hjælpe i en Tid, da deres Produkter intet Værd havde. Blandt Følgerne af dette Fald hører det ogsaa, at Fladeby solgtes til Spotpris i 1827. «I Fyrretyve-Aarene solgtes Bygningerne paa Fladeby til Nedrivning. Sidebygningen kjøbtes af Enebaks Kommune og opførtes igjen i Nærheden af Hovedkirken for at tjene til Skolebygning og Bolig for Kirkesangeren, men Hovedbygningens enkelte Dele og Indboet spredtes ved Auktionen udover Bygden. Vinduerne med sine talrige Indskrifter indsattes i nærliggende Bondegaarde, Opsatserne solgtes til Almuen som Legetøi for Børnene, og det store Galleri af Familieportræter gik ogsaa over i Fremmedes Eie, hvorfra det kun delvis er kommet tilbage til Slægten. Som for at udslette alle Spor af Stedets Udseende i dets Velmagtsdage blev Alléen, der førte forbi Gaarden, rodhugget, og samme Skjæbne havde Træerne i Haven, hvorefter denne oppløiedes og udlagdes til Mark. Nu staar der kun en lav Stue paa den Høi, hvor Fladeby laa».[1]

[1] A. Collett, En gammel Christiania-Slægt, S. 239—240.

Tilstande nærmest før Krigene med England og Sverige.

Efter længe at have dvælet ved et Tidsrum af vor Byes Fortid, der idetmindste for de høiere Samfundsklassers Vedkommende frembyder Billedet af Velstand og Rigdom, føres vi nu snart over i et andet, der bragte Norge og dets Hovedstad haarde Tab og tunge Prøvelser. Men forinden vi gaa til at fortælle om Christiania i Krigsaarene, kaste vi først et Blik paa forskjellige Forhold i Byen, saaledes som de vare omtrent ved Bernt Ankers Død.[1]

Christiania ansaaes alt i hine Dage for en af de smukkere Byer i Norden. Den var den eneste norske By, hvor Murtvangen bevarede idetmindste Hovedgaderne for at opfyldes med Træbygninger. De brede og retvinklede Gader i de gamle Bydele gjorde et godt Indtryk paa Reisende. Disse ældre Strøg, der udmærkelsesvis benævntes «Kvartalerne», beboedes af den velstaaende Handelsstand og af Embedsstanden. Derimod vare Forstæderne slet bebyggede, og Pram finder, at Christiania i denne Henseende stod afgjort tilbage for Throndhjem, «hvor næsten alle Huse vare solide».

[1] En Hovedkilde bliver her de utrykte Optegnelser, som vor Landsmand, Christen Henriksen Pram, der som Statistiker bereiste Norge i Aarene 1804—1806, har efterladt sig, men som endnu henligge utrykte. Ogsaa Leopold v. Buch har i sin klassiske Reisebeskrivelse (Reise durch Norwegen und Lappland, B. I, Berlin 1810, S. 57—95) givet en fortræffelig Skildring af Byen. Det Afsnit, som angaar Christiania, blev oversat og udgivet med nogle Tillæg af G. F. Lundh (Kbhvn. 1812, 8), og er ogsaa for en stor Del optaget i Jak. Løkkes Tydske Læsestykker, I, Chr.a 1871.

Folkemængden, der ved den første norske Folketælling i 1769 havde udgjort 7,496 Mennesker, viste sig ved den følgende Folketælling i 1801 kun at være stegen til 9,235 (Forstæderne paa Akers Grund iberegnede). Dertil kom paa Akershus Fæstning 292 Beboere og naar hele Byens nuværende Omraade medregnes 12,173. Aarsagen til denne ringe Tilvæxt er at søge deri, at Dødsfaldenes Antal i Christiania gjennem Menneskealdre næsten hvert Aar oversteg Fødslernes med et betydeligt Beløb, saa at en ikke liden Indflytning maatte til endog blot for at hindre Tilbagegang. Vor Frelsers Menighed havde saaledes:

I Kirkeaaret	1766:	Fødte	183	(heraf uægte 23),	Døde	256.
» —	1782:	—	126	(» » 17),	—	174.
» —	1785:	—	132	,	—	204.
» —	1787:	—	120	,	—	248.
» —	1788:	—	133	(» » 10),	—	305.
» —	1794:	—	145	(» » 11),	—	131.

Antallet af dem, der havde Borgerskab i Christiania, var forholdsvis meget stort og inddeltes i fem Klasser. Først kom Trælasthandlerne (12), dernæst de øvrige Kjøbmænd (149), saa Haandværkerne (123 i selve Stadens fire Kvarterer, 100 i Forstæderne), endelig Marketentere, Øltappere, Skippere og Vognmænd, tilsammen 169. Dertil havde 41 Handlende i de under Staden henhørende Ladesteder (især Soon og Drøbak) Borgerskab til Christiania[1].

Paa Trælasthandelen havde en Forordning af 22de April 1795 øvet en stor Indflydelse. «Det havde, hed det i Indledningen til denne Forordning, vist sig, at de for Skovhugsten og Sagvæsenet i Norge givne Love og fastsatte Grændser ikke virkede overensstemmende med Øiemedet. Skovprodukternes Forædling og Dannelse efter de forskjellige Markeder og den forskjellige Søgning

[1] «Drøbak (siger Pram) er, skjønt af Navnet Ladested, dog en ganske særskilt og, som det synes, en velhavende liden By. De andre Ladepladse gjelde for Smuglerhuller, hvis Smughandel tvinger Stædernes Indbyggere til ogsaa at besvige Tolden, hvis de skal holde Priserne med Vinkelhandlerne, som ere bosatte der, hvor det koster lidet at undgaa det slette Opsyn, og hvor de altsaa ere næsten ganske toldfrie. Den Handel, der drives paa saadan Maade i Hølen og Soon, skal være meget vigtig.» Om Drøbak se Ny maanedlig Skjalde-Tidende for December 1776, Kbhvn. 4to.

hindredes ved Sagbrugenes Indskrænkning. Fordelene ved Skovenes Fredning og Opelskning formindskedes ved den Tvang, der paalagdes for Sagbrugenes Skyld. Til at give Skovene større Værdi og gjøre Omsorgen for dem fordelagtigere, ansaaes det derfor gavnligt at overgive Skovenes Brug til Eiernes fri Villie og Fordel.» I Overensstemmelse med disse Principer fastsatte § 1: «Al Slags Trælast, stor og smaa, Maals og Undermaals, maa i Norge af Skoveierne hugges og udføres til udenrigske og indenrigske Stæder.»

§ 3 indeholdtes ogsaa et Tilsagn om, at Bevillinger til nye Sagbrug kunde ventes meddelte der, hvor det maatte findes fornødent for Skoveierne selv. Naturligvis maatte saadanne Bestemmelser,

Øvre Foss.

allerhelst under gunstige Konjunkturer, fremkalde en stor Forøgelse af Aavirke og Udførsel. «Lokkede ved Øieblikkets Fordel», bemærker Pram, «nedhuggede Skoveierne de opvoxende Træer i deres bedste Væxt til Lægter og Jufferter, men snart ansaaes dog den givne Frihed for et Anarki, hvis ødelæggende Virkninger erkjendtes og snart bekræftedes ved Erfaring.» Det kongelige Tilsagn om Forøgelse af de privilegerede Sagbrugs Antal var naturligvis ikke de rige Trælasthandlere, der tillige vare Sagbrugseiere, velkomment. Denne Paragraf fremkaldte ogsaa en Strid mellem Christiania-Patricierne og Hedemarkens unge Amtmand, den danskfødte Adelsmand Emanuel de Thygeson, som dengang endnu

ikke ved Giftermaal var bleven saa nær knyttet til Christiania Rigmænd. Han vilde have flere Sagbrug oprettede til Fremtarv for sit Distrikts Skoveiere, men herimod reiste sig en Storm. Sagbrugseierne fik et Modskrift istand, forfattet af M. G. Rosenkrantz, selv en af Norges største Sageiere og altsaa paa en vis Maade Part i Sagen. Dette Modskrift seirede formedelst Paaberaabelse af Sageiernes lovhjemlede, dyrt betalte Privilegier og Frygten for «en Revolution i Skovvæsenets Tilstand».

Blandt Trælastfirmaerne var paa den Tid, hvorom her er Talen, naturligvis det Ankerske Fideikommis det fornemste. Derefter kom John Collett, Jørgen Pløen, Ener Holm, Haaken Mathiesen, Poul Clausen. De tre førstnævnte Huse ansaaes for hovedrige, og de to øvrige for dog at eie mere end en Tønde Guld. Ogsaa Mathias Calmeyer («Calmeyergaardens» og «Calmeyerløkkens» Eponym) gjaldt for meget rig. M. G. Rosenkrantz, hvis Hovedtrafik gik fra Hafslund, lod sine Forretninger i Christiania bestyre af en Fuldmægtig, Adam Steen.

Mellem de Handlende af anden Klasse antages Raadmand Mostue at være den rigeste og at eie sine to Tønder Guld. Johan Ludvig Riis, der boede ligeoverfor Mostue, gjaldt for at eie omtrent det Halve. Claus Tullin, Digterens Søn, eiede og drev sin Faders Spigerværk ved Lysakerelven, men anvendte desuden Noget af sin betydelige Formue i Handelen. Videre nævnes af Pram som «Folk af Formue, der sidde i driftig Handel»: Hans Thron Thoresen, Frederik Berg, Ole Chr. Brede, Nic. Seidelin Bøgh [1], Jens Edsler, Ole Egers Enke, Anders Ell, Ole Engebretsen, Auditør Schøller, Jens Chr. Schmidt, Lars Smith [2] og Ole B. Thorsen. Som «redelige og retskafne Borgere» anføres: Vilh. Andersen, Bøy Bøysen, Hans Dehli, Westye Egeberg, Johan Fabritius, Henning Fuglberg, Søren Hørster, Samuel Strøm, Erik Thurmann. Papirfabrikanterne Glad & Co. «ere bekjendte for meget agtværdige Folk og som meget fremlysende Jordbrugere». «Af de her nævnte Borgere,» fortsætter Pram, «skal der neppe være Nogen, som eier mindre end 16,000 til 20,000 Rdlr., men adskillige meget mere; jeg har slet ikke nævnt nogen af deres Navne, om hvem man tror, at de have arrangeret sig ved Opbud.»

---

[1] Brede († 1847) og Bøgh boede ligeoverfor hinanden ved Vaterlands Bro, hvor da Indkjørselen til Byen fandt Sted.

[2] Eier af den store Gaard paa Torvet, der siden længe var Posthus og nu eies af Christiania Glasmagasin, samt af Landstedet Incognito.

Imidlertid stod dog Byens Handel udenfor Trælasthandelen, altsaa den egentlige Krambodhandel, vistnok i flere Henseender lavt. Tingen var den, at Kjøbenhavns Handelsstand i Virkeligheden beherskede Kolonialhandelen. Herom ville vi lade en samtidig Indvaaner af Byen tale[1]: «Det Sving, som Handelen havde taget i de fleste norske Byer, Hovedstaden Christiania selv ei undtagen, var saadant, at Mængden af de Handlende, med Undtagelse af Lastehandlere og Brugspatroner, egentlig var, saa at sige, blot Høkere for Kjøbenhavns Handelsmænd, hos hvilke man i Almindelighed indkjøbte eller bestilte og fik krediteret Alt *en detail* indtil 100 Pund Kaffe, 10 Pund Peber og andre Varer i Forhold, da man, efterat have udsolgt samme, med det dernæst afgaaede Skib forskrev og erholdt en ligesaa betydelig Kvantitet til Udhøkring. Blev derfor Isen liggende i Fjorden nogle Uger længere, end sædvanligt, da var det ikke sjeldent, at der opstod Trang og deraf følgende Dyrtid paa flere endog uundværlige Artikler, f. Ex. Korn, uagtet man i den foregaaende Sommer havde ladet de saakaldte Jydeskippere gaa bort med deres smaa Skuder, uden at have villet afkjøbe dem deres Ladninger; derved var for megen Resiko. Var det tildels saaledes i Christiania, er det vanskeligt at tro, at det var anderledes i de mindre norske Byer.»

En vis Rolle i Handelsomsætningen spillede fremdeles det stærkt besøgte Vintermarked, hvorved Leopold v. Buch dvæler med stor Interesse.[2]

Med Haandverksdriften var det smaat bevendt. Herom vidne baade Byens Politimester, Kancelliraad A. Bull og Pram. Den sidste udbryder: «Det maa vel ogsaa saa være, saalænge Anglomanien, der neppe nogensteds ytrer sig saa aabenlyst og uden al Undseelse, som her, gjør det næsten vanærende at have i sit Hus eller til sin Paaklædning Noget, som ei er kommet ligefrem fra England, eller som idetmindste, om endog af tydsk Middelsgods, indsmuglet med en flensborgsk Brændevinsskude, dog kan udgives for engelsk».

Vognmændene i Christiania dadles af Pram i skarpe Ord. «Ingensteds, hvor jeg reiste i Norge, traf jeg saa slet Befordring,

---

[1] L. Stoud Platou i «Indberetninger om Nationalfesten den 11te Decbr. 1811», Chra. 1812. Fortalen, S. IV. flg.

[2] En livlig Skildring af Markedet, især af dets Fornøielser, vil man finde i Amtmand G. P. Bloms Roman «Fordum og nu», Chra. 1848, S. 209—12.

som i Christiania, uagtet det er givet denne Stads Vognmænd (ligesom og i Bragernes, Hougsund og paa Kongsberg) det synderlige Privilegium at lade sig betale mere end paa andre Steder i Rigerne, nemlig paa hver Aarstid 40 ß for hver Hest. Man faar her ofte Heste, som, Huden fraregnet, ei synes at være det værd, som man maa betale for at bruge dem fra en Station til en anden. Det maa da synes saa meget mere ubilligt, at Bonden maa skydse for halvanden Gang mindre eller for 16 ß Milen.»

Af industrielle Foretagender havde man ikke mange. Der nævnes et Eddikebryggeri, tilhørende en Schandorff, og et Ølbryggeri, tilhørende Johannes Thrane. Dette sidste havde sin værste Konkurrent i det engelske Porter; «Ølet maa, skjønt ei halvt saa saa dyrt, som slettere engelsk Porter, vige for dette engelske Opiat og mangler derfor Afsætning, indtil man maaske engang kommer efter, at det er Mode i England at holde i Agt, hvad indenlandsk er, især naar det er godt.» En Hovedaarsag til Industriens ringe Standpunkt antoges at være den vanskelige Adgang til Laan hos Private; Bank savnedes som bekjendt endnu. Alle de Kontanter, man kunde opdrive, bleve anvendte til «at opkjøbe, fælde, fløde, sage, udskibe Trælast». De daværende høie Priser paa det engelske Marked gjorde Trælasthandelen saa lønnende, at alt andet maatte staa tilbage.

Af Anlæg for Manufakturarbeide var Tugthuset det eneste. Det bestyredes af Inspektøren, Kancelliraad Hartvig. Fangerne maatte karde, spinde, spole, væve og vaske. Hartvig meddelte Pram en Oversigt over Fangernes Antal i Tiaarene 1781—1800. Heraf fremgik, at Tyvsstraffene i det sidste af de to Decennier havde været langt hyppigere, end i det første, da Antallet i dette kun var 191, i hint 616, altsaa hele 425 flere, «hvoraf sees, at, siden Forordn. af 20de Febr. 1789 formildede Straffen for Tyveri, er dette blevet saa mangfoldigt, men det sees ogsaa til Trøst, at det endelige og hele Antal af Lemmerne ikke er tiltaget i dette Forhold; thi drages Tyvene fra, saa. er det hele Antal i første Decennium 853, i andet kun 500». I det førstnævnte Tiaar vare 357 Personer indsatte i Tugthuset for Betleri, i andet 269. Tyveri var i Christiania hyppigere end paa noget andet Sted i Stiftet. I det sidste Decennium har der paa Hedemarken været 1 Tyv paa 355 Mennesker, i Frederiksstad, som meget besøgtes af flygtende svenske Tyve, 1 paa 100, i Christiania 1 paa 94.

Christianias Fattigvæsen var i 1806 overdraget til «en meget

hæderlig og duelig Mands», Inspektør Petersens, særlige Styrelse. Fjerdingens Fattighus talte 60, Hammersborgs 38, Voldens 34, Pipervikens 23, Sygehuset 12 Lemmer. Foruden disse Huses Belæg nøde 140 Personer Almisse, hvorhos 91 Børn vare udsatte for Fattigkassens Regning. De af Fattighusenes Lemmer, som ei laa tilsengs, sysselsattes med Arbeide og «havde et sundere Udseende, end almindeligt i Armodens Boliger». Det Ankerske Vaisenhus bestyredes af Stifternes Familie og havde Ord for «at levere Fædrelandet mange gode Subjekter».

Om det kirkelige og religiøse Liv i Christiania vides endnu neppe ret meget. Byen havde ikke i nogen særegen Grad været berørt af Bevægelserne paa Christian den sjettes Tid, og den Brødremenighed, som senere fandtes, har vistnok heller ikke talt mange Tilhængere i Christiania, flere derimod i Drammen og andre mindre Byer.[1] Rationalismen har her gjort sig gjeldende som andensteds, og Kirkebesøgene vare udentvivl ved Aarhundredskiftet efterhaanden blevne sjeldnere og sjeldnere. Et Par Præster, Stiftsprovst Lumholtz og Trediepræst Thulesius, havde undertiden været Gjenstand for nogen Satire, men egentlig grov Spot over det Hellige synes dog neppe at have fundet Sted.[2] Nogen fremragende Geistlig synes Byen ikke at have havt siden Biskop Herslebs Dage. I 1805 blev Claus Pavels Slotspræst og samlede som talentfuld Taler mange Tilhørere.

Af Indretninger til Videnskabeligheds Fremme og Embedsmænds Uddannelse havdes der to Læreanstalter, Kathedralskolen og Krigsskolen Den sidstes Historie (indtil 1796) er omhyggelig

[1] Se om Herrnhutismen i Norge i forrige Aarh. mine Aktmæssige Bidrag til den norske Kirkes Historie i 18de Aarh. (særsk. Aftryk af Theol. Tidsskr., udg. af Caspari m. Fl., B. VII), J. H. Møhnes Meddelelser i Muus's og Bernhofts Norske Kirketidende 1856, Nr. 29—30, Iver Hesselbergs Herrnhuterne eller de evangeliske Brødre, Chra. 1830, S. 194 flg., Wilses Reise-Iagttagelser, B. I. og A. C. Bang, H. N. Hauge og hans Samtid. Dr. Otto Holmboe har meddelt nogle (lidet fordelagtige) Træk om de herrnhutiske Emissærer, som af og til kom til Norge fra Udlandet. (Norsk hist. Tidsskr., 2. R., II passim.)

[2] I Intelligents-Sedl. 1799, No. 4, læses et Avertissement, saalydende: «*O tempora, o mores!* Den sande Sammenhæng med en Kløverknægts nylige Aabenbarelse ved Ofringen paa Alteret, og hvorvidt denne Sag er strafbar, ønskes tilkjendegivet i disse Blade. *Scrutator.*» Det, hvortil her sigtes, skal være en Begivenhed i Ullensaker Kirke, hvor en Kapt. Waager siges at have lagt en Kløverknægt, hvorpaa en Dukat var indsyet, paa Alteret første Juledag. Jeg har fuld Grund til at anse denne Beretning for paalidelig.

beskreven i en egen Bog af Diderik Hegermann. Kathedralskolen havde i hele det attende Aarhundrede i det Hele nydt Anseelse under lærde og fortjente Rektorer, som Jacob Rasch (1706—37, Torfæus's Ven og Medhjælper og Biskop Deichmans Svigersøn), Erik Nicolaï Arbien (1737—45), Jacob Peter Hersleb[1] (1745—1781, Biskop H.s Brodersøn) og den udmærkede Latiner Søren Seerup Monrad[2] (1782—1788). Fornemmelig udgik i Aarene omkring 1760—70 fra Skolen en forholdsvis talrig Række af siden berømte Disciple, som f. Ex. Joh. Herman Wessel[3] og hans Broder Ole Chr. Wessel, Latineren Søren Monrad, Ole Gjerløv Meyer, Bendix Djurhus Prahl, Edvard Storm, Christian Colbjørnsen, Jacob Edvard Colbjørnsen. Men uagtet Skolen, lige indtil Kongsberg i 1786 fik en Latinskole, var Stiftets eneste lærde Skole, var den ikke talrig besøgt, thi som vi allerede have hørt, ansaaes det ikke passende for rige Folks Børn at gaa i en Skole, hvor Undervisningen gaves gratis, og hvor Eleverne maatte synge i Kirken og gjøre Opvartning ved Brylluper, Begravelser o. s. v. Patriciatet holdt altsaa Huslærere og overlod Skolen til Landspræsters og den ringere Borgerstands Børn. Alle Klasser eller Lektier havde i Regelen tilsammen ikke mere end 40 Disciple, medens Frekventsen ved Aarhundredets Begyndelse havde været dobbelt, stundom tredobbelt.

I 1789 var Nils Treschow bleven Rektor. Han var født 1751 paa Strømsø, efter Traditionen i den Trægaard langt nede i Byen, som siden har været Apothek for denne Del af Drammen. Begge hans Forældre vare ivrige Herrnhutere, ligesom ogsaa hans to Lærere, først Peder Hesselberg, Kapellan paa Strømsø (Forfatter af det bekjendte lille Kvartbind om Strømsø By) og Slotspræsten i Christiania Johannes Green, det anerkjendte Hoved for dette Samfund i disse Egne. Allerede 23 Aar gammel blev Treschow Konrektor i Throndhjem, kom siden til Helsingør som Rektor og opnaaede endelig det Ønske, han lige siden sin første Ungdom

---

[1] Om Hersleb se foruden de i Lit. Lex. citerede Kilder ogsaa G. L. Baden, Jac. Badens Levnet, S. 59—60. Intelligents-Sedl. for 1781, No. 50, 52.

[2] Vel at adskille fra sin nedenfor nævnte Discipel Søren Monrad, der ligeledes udmærkede sig ved stor Dygtighed i Latin og derfor kaltet «Søren Latiner». Den ældre Monrad havde i sin Ungdom staaet i nært Forhold til I. P. Anchersen, der endog havde ønsket at se ham som sin Eftermand som Prof. eloquentiæ.

[3] Det er et interessant Træk i Wessels Levnet, at han senere (1779) søgte om at blive Toldkontrollør i Christiania, saavidt vides, hans eneste Embedsansøgning. Den findes trykt i Dansk Illustreret Tidende, B. XXVII, No. 13.

havde næret, at blive Rektor i Christiania. Bestandig læsende og tænkende, men altfor meget henvist til sig selv og blottet for Omgang med Studiefæller, tidt ogsaa uden de tarveligste literære Hjælpemidler [1], arbeidede Treschow sig som Autodidakt efterhaanden op til den store Anseelse, der af Samtiden enstemmig indrømmedes ham som Filosof.

Som Rektor i Christiania var Treschow en af de vistnok saare faa Nordmænd, som ikke bifaldt Planen om et norsk Universitets Oprettelse og havde Mod til at udtale sin Overbevisning herom. «Jeg understod mig,» siger han, «at ytre min Mening, at det under de daværende Omstændigheder var tvivlsomt, om et Universitet her i Landet vilde blive saa blomstrende, at det nogenledes kunde svare til Patrioternes sangvinske Forhaabninger.» Men desto ivrigere var han for at bringe sin Skole i en mere tidsmæssig Skikkelse og faa dens Virksomhed udvidet. Skjønt Reformerne af 1739 og 1785 havde udrettet Adskilligt, var Latinskolernes Indretning dog i mange Henseender fremdeles den samme, som for over hundrede Aar tilbage. Endnu vare f. Ex. alle Klasser samlede i et eneste Værelse, hvor 4 til 5 Hørere paa engang talte i Munden paa hinanden under Opsigt af Rektor eller Konrektor, som fremdeles hver sin Halvpart af Ugen læste med Mesterlektianerne paa en Forhøining i den ene Ende af Salen. Hørernes Vilkaar vare maadelige, Konrektors ret gode, Rektors næsten glimrende. Rektor og Konrektor havde nemlig Bygsel og Landskyld af et betydeligt Jordegods, thi Biskop Deichman havde i sin Tid sørget for, at Svigersønnen, Rektor Rasch, tillige var bleven Lektor, og da efter dennes Død Lektoratet inddroges, bleve hin Sinekures Præbender delte mellem Rektor og Konrektor.

Treschow og hans Kollega (siden Eftermand), den ædle Konrektor Jacob Rosted, lagde nu en Uegennyttighed for Dagen, som ikke er meget almindelig. De tilbøde, for at faa Skolen omdannet, Lærernes Antal forøget og disses Vilkaar forbedrede, at afstaa det beneficerede Gods, som var tillagt deres Embeder, mod en beskeden fast Gage. De erklærede sig endog villige til at holde Forelæsninger over Filologi, Filosofi, Historie o. s. v., idet Treschow foreslog, at der skulde oprettes en Art forberedende akademisk

[1] Det lyder utroligt, men forsikres dog af Treschow selv i hans Autobiografi (foran hans «Gud, Idee- og Sandseverden», B. 1), at han i Throndhjem foruden Homer, Hesiod og Xenophon, som han selv eiede, ikke kunde opdrive nogen anden græsk Bog, end en slet Udgave af Aristophanes's Plutus.

Læreanstalt i Forbindelse med Skolen, altsaa en Indretning ikke uden Lighed med, hvad Sorø Akademi under dets seneste Bestaaen (indtil 1848) har været for Danmark. Den Kommission, der i Kjøbenhavn behandlede denne Sag, og hvori Konferentsraad D. G. Moldenhawer havde Forsædet, anbefalede vel, at Treschows og Rosteds Tilbud om Opofrelsen af deres Præbender skulde tages til Følge og endel af de foreslaaede Reformer indføres, men den høiere Læreanstalt blev strøgen.

I 1799 blev nu Christiania Kathedralskole reformeret. I Stedet for Lektiehørere fik man Faglærere, der skulde benævnes Overlærere. Enhver Overlærer skulde i de Klasser, hvor han ei selv kunde besørge sit Fag, have som Medhjælper en Adjunkt, der under hans Tilsyn skulde foredrage det; Overlærernavnet skulde altsaa ei, som senere blev Tilfældet, være en blot og bar Adkomst til forbedret Løn, men have reel Betydning. Overlærerne skulde udgjøre et Skoleraad, Disciplenes Sangopvartning afskaffes og Skolepenge betales. Den reformerede Skoles første Lærere fortjene at ihukommes som kundskabsrige, tildels lærde Mand, og et Par af dem have endog vundet et historisk Navn. Treschow var selv Overlærer i Latin, Rosted i Græsk og Modersmaalet. Dernæst havde man Herman Amberg, senere Rektor i Christianssand, en stille og bramfri Lærd, der vakte og nærede J. Chr. Bergs og Fleres videnskabelige Interesser, videre Dr. Ulrik Andreas Rhode, dengang en af Nordens første Orientalister, Søren Rasmussen og Georg Sverdrup, begge senere Professorer. Faa Aar efter ansattes Thrønderen Krog-Meyer (tilsidst udnævnt til Biskop paa Als), Islændingen Poul Arnesen og Ludvig Stoud Platou ved Skolen.

Nogen Undervisningsanstalt, svarende til de senere saakaldte Borger- og Realskoler, fandtes ikke i Christiania, skjønt f. Ex. Throndhjem allerede for længere Tid siden havde opnaaet et saadant Gode. Handelsmænd sendte fremdeles sine Sønner udenlands.

Der havde dog været gjort Forsøg paa at istandbringe Borgerskoleundervisning. En H. F. Kaae bekjendtgjorde saaledes 1784, at han vilde oprette en Skole i Christiania, som baade skulde forberede til Universitetet og derhos «bibringe den Ungdom, som uden Latin skulle blive nyttige Borgere, rigtige Begreber og systematisk Kundskab i Modersmaalet om Gud og Verden, Jordbeskrivelsen og Historien, særdeles for Fædrelandet, et simpelt Bogholderi, at bruge Pennen zirlig og færdig efter de bedste Grunde for Retskrivning og Brevforfatning efter den Gellertske Smag; endelig vil

jeg gjøre dem bekjendt med denne Gellert som Sædelærer». Institutet skulde ogsaa omfatte en Afdeling for «Pigebørn, hvis Vilkaar gjør det dem fornødent at eie mere af en god Opdragelse, end det Kirken fordrer». De skulde da bl. a. lære Fransk.[1] Denne Skole synes ikke at være kommen istand. Derimod forekomme af og til Spor til, at engelske Sproglærere «holdt Skole» i Byen, ligesom forlængst «Françaiser» havde undervist de mere velhavende Embedsmænds og Borgeres Døtre. I 1796 averterer en Mand, at han «vil holde Skole og en Gang om Ugen anstille Forelæsninger for den tilvoxende Ungdom over Konduiten, hvorpaa deres Held og Lykke ofte beror, og lægge den bekjendte Baron Knigges Skrift om Omgang med Mennesker til Grund».[2] Allerede 1778 havde Biskop Schmidt opfordret Menigheden til «at antage sig de mange fattige og ynkværdige Børn, der løbe om paa deres egen Haand og opvoxe i Vankundighed og Ondskab».[3] I 1802 arbeidedes paa at faa istand en Søndagsskole, hvormed Overlærerne Rasmussen, Sverdrup og Flor vilde bistaa.[4]

Forøvrigt gaves der paa Landet smaa Skoler hos Præster og andre for unge Studerende, en Art *boarding-schools*. En ret vel besøgt Anstalt af denne Art fandtes paa Snarøen hos en gammel Student af herrnhutisk Retning, Christian Kølle, der synes at have været ret flink. Den bestod i adskillige Aar (omkring 1790) og talte flere af Byens Sønner blandt sine Disciple.[5] Et andet Landinstitut, der dog neppe kom istand, paatænktes i 1788 –89 oprettet paa Thoten af en afskediget Sorenskriver Johan Jacob Milche, og hans Plan er saa eiendommelig, at den ikke bør lades uomtalt. Han ansøgte først Regjeringen om Tilladelse til at oprette en Art lavere Juristskole «til Fuldmægtigpladses hos Fogder og Sorenskrivere tilligemed Underretsprokuratorers og Bondelensmænds Pladses Besættelse», men da han mødte Afslag, forandrede han sin Plan og vilde nu

[1] Intelligentssedl. 1784, No. 44.

[2] Intelligentssedl. 1796, No 51. I 1777 havde en Forfatter i samme Blad (No 10) anprist Dands ei alene, «fordi Mangen har paa Bal faaet en Kjæreste», men ogsaa fordi Færdighed i denne Kunst kunde hjelpe — «ved Befordring til Embeder, thi naar store og formaaende Folk har seet en Person, som heri udmærkede sig, have de ofte fattet Godhed for Personen».

[3] Intelligentssedl. 1778, No. 13.

[4] Intelligentssedl. 1802, No. 15.

[5] Se Lit. Lex., hvor Kølles underlige Skrifter anføres, samt fornemmelig C. N. Schwach, Jac. Neumann biographisk skildret, Bergen 1848, S. 6—7.

faa istand en Indretning, der i en og anden Henseende vilde have lignet Nutidens «Folkehøiskoler». Han bekjendtgjorde nemlig en Timeplan, hvorefter han fra Kl. 8—9 hver Dag vilde gjennem frie Foredrag «anføre Børnene i det theoretiske af Philosophien», og «Religionen skal jeg philosophere over Kl. 9—10» o. s. v.[1]

Mod Slutningen af Aarhundredet fik Byen et offentligt Bibliothek, en Stiftelse, der dog, som man vil se, ikke fremkaldtes ved nogen dertil almindelig følt Trang, men kun ved en Privatmands

Carl Deichman.

altfor længe upaaskjønnede Gave. Denne Sag fortjener en noget nærmere Omtale i Christianias Krønike.

Giveren, Carl Deichman, var født i Danmark, førend Faderen, den ovenfor omtalte Biskop, endnu var forflyttet til Christiania. Den mægtige Mands Søn maatte synes at have en glimrende Bane for sig. Han fik en lærd Opdragelse, men bestemtes ikke for den geistlige Bane, der ganske vist forekom Faderen altfor tarvelig. Han skulde gjøre sin Lykke ad Hofveien. Datiden kjendte ingen

[1] Intelligents-Sedl. 1788, No. 49, 1789, No. 19, 24—25.

juridisk Examen, og Carl Deichman er ikke engang bleven indskreven ved Kjøbenhavns Universitet. Han fik Plads mellem Pagerne og blev 1726 Hofjunker paa Faderens Velynderskes, Dronning Anna Sophies, Fødselsdag den 16de April, hvorefter han reiste udenlands for at studere Bergvæsenet. Men i 1730 blev Biskopen afsat og Sønnen dermed fjernet fra Hoffet. Han blev vistnok senere Assessor i Overhofretten med Kancelliraads Titel, men allerede 1738 synes han at have opgivet denne Stilling, og sit hele følgende Liv tilbragte han som Privatmand i stille Ubemærkethed. Hans Opholdssted var fordetmeste Porsgrund, da han var Medeier i flere af Omegnens Jernværker, en Tid bl. a. i Fossums. Han døde ugift den 21de April 1780.

Carl Deichmans Liv var imidlertid alt andet end uvirksomt, det var et sandt *otium cum dignitate*, der i nogen Grad ligner Jacob Aalls paa Næs. Han studerede uafbrudt, og hans Bøger bære endnu Vidnesbyrd om, at han jevnlig læste med Pennen i Haanden. Hans Stilling som Værkseier havde bragt ham ind paa naturvidenskabelige Studier, men hans Tilbøielighed stod nærmest til Historie og Literaturhistorie, fornemmelig den nordiske. Han havde i sin Ungdom havt Anledning til at faa meget at vide om Samtidens og den nærmest foregaaende Tids Personer og Forhold, og som ældre vedligeholdt han fra sit afsides Opholdssted Brevvexling med Datidens mest udmærkede Mænd, saasom Hans Gram, Langebek, Suhm, Schøning, Hjelmstjerne o. s. v. Han optoges ogsaa som Medlem baade af det af Langebek stiftede «Danske Selskab» og af Videnskabernes Selskab (1758) efter Forslag af dets Præsident, Grev Otto Thott.

Selv var ogsaa Deichman Forfatter. Han udgav adskillige Afhandlinger, der optoges i det danske og det norske Videnskabers-Selskabs Skrifter, i hvilke hans dobbelte Interesser som Naturforsker og Historiker tildels fremtræde paa engang, idet han med Forkjærlighed beskjæftigede sig med Norges Bergværkshistorie. Man har vistnok ingen Grund til at antage, at Deichman egentlig har levet noget Eneboerliv, thi i Porsgrund og dets Omegn fandtes en Kreds af ikke alene velhavende, men virkelig oplyste og dannede Eiendomsbesiddere og Negotianter[1], men nogen literær Cirkel

[1] Se Claus Pavels's Autobiografi, S. 126, hvor Egnens Forhold omtales i meget anerkjendende Ord: «Porsgrund er af alle smaa og store Steder, jeg har kjendt, det eneste, hvor den fineste, mest urbane Verdenstone var forenet med ædel, blid, utvungen, ægte norsk Selskabelighed og Gjestfrihed».

havde han naturligvis ikke om sig. Det blev ham derfor en kjær Sysselsættelse at opskrive sine historiske Erindringer, ikke efter nogen Plan, men ganske som det faldt ham ind, dels i egne, dertil bestemte Protokoller, (hvad man kunde kalde hans *adversaria*), dels som Tillægsbemærkninger i trykte Bøger. En stor Del af disse Optegnelser ere siden blevne trykte eller benyttede, f. Ex i nærværende Bog.

Faderens store Bibliothek havde maattet gaa under Auktionshammeren, efterat Arvingerne havde faaet et unaadigt Afslag paa sit Tilbud om at skjænke den faldne Storheds Bøger til Kong Christian VI. Rimeligvis har Sønnen ved denne Leilighed erhvervet adskilligt af den ham nærmestliggende Literatur og altsaa i en ung Alder lagt Grunden til sin egen beskednere, men dog meget værdifulde Bogsamling. Denne, der fornemmelig var rig i den historiske og fædrelandske Literatur, forøgede han stadig, og den var visselig hans kjæreste Eiendom. Han besluttede derfor, at den efter hans Død ikke skulde adsplittes, og skjænkede den til offentligt Brug for hans Barndoms og Ungdoms Hjemstavn, Christiania. Testamentet udfærdigede han den 28de Februar 1780, et Par Maaneder før sin Død. En Samtidig, J. N. Wilse, fortæller i et Brev til Nyerup, at denne Donation «gik Udarvingerne nær til Hjerte». Med Bøgerne fulgte ogsaa Deichmans af mangehaande, tildels meget kostbare, Rariteter, saasom Mynter, Kunststykker, Mineralier, Conchylier o. s. v. bestaaende «Museum».

Bibliotheket udgjorde ved Overdragelsen til Byen omtrent 6000 Bind, fordetmeste kostbare Værker foruden en stor Haandskriftsamling og omtrent 100 Diplomer. I Begyndelsen vakte den store Gave ogsaa nogen Opmærksomhed, og det saa meget mere, som Testator ogsaa havde legeret 2000 Rdlr., hvis Renter skulde anvendes til Bibliothekets Forøgelse. Ogsaa andre fandt Lyst til at følge Exemplet, og den nye Stiftelse fik snart en smuk Forøgelse ved Boggaver fra Private, der skjænkede den sine Bøger til Komplettering, saaledes bl. a. Justitsraad og Auktionsdirektør i Christiania J. F. Bartholin, der gav 1500 Bind. Bibliotheket aabnedes til offentligt Brug 1785, Konrektor Rosted blev Bibliothekar og udgav en Katalog over Samlingen.

Men det varede ikke længe, inden Bibliotheket, skjønt det i Rosted havde en hæderlig Bibliothekar, kom til at friste en trist Skjæbne. Christiania forstod ikke et offentligt Bibliotheks Betydning og vilde ikke ofre en Skilling til Vedligeholdelse og For-

bedring. Lokalet var tilveiebragt i en Staten tilhørende Bygning (Stiftsgaarden), og en ussel Bibliothekarløn havde Kathedralskolen maattet rykke ud med, medens Reolerne o. s. v. tilveiebragtes ved en Gave af Kongens Privatkasse. Da Rosted i 1832 forlod Skolen, udvirkedes der en kgl. Resol. af 16de Januar 1833, som paalagde Kathedralskolens Rektor uden nogensomhelst Godtgjørelse at fungere som Kommunens Bibliothekar, et Arrangement, der charakteriserer sig selv. Bogsamlingen var omsider bleven omtrent utilgjængelig og var for en stor Del endog nedpakket i Kasser, efterat den 1803 var bleven flyttet fra sit første Lokale til Latinskolen og været udsat for farlige Fataliteter under dennes hyppige Husvildhed i de Aar, da Skolen hvert tredie Aar maatte flytte til Mangelsgaarden eller Thomsegaarden for at give Plads for Storthinget.

Imidlertid var Bibliotheket, trods Christiania Kommunes ravnemoderlige Forhold voxet ved de private Gaver, og dets Bestyrer, Professor Bugge, foreslog nogle Aar senere en liden Sum bevilget af Bykassen til en ny Katalog, men Byen havde ingen Lyst til en saadan Udtælling, og der blev endog (1839) fra Kommunens Side bragt paa Bane, at — Byen skulde afstaa hele denne Eiendom til Universitetet, for at blive den kvit. Det er overflødigt at udvikle, hvor kortsynet og urimelig denne Tanke var, for ikke at tale om, hvor lidet passende overfor Deichmans Minde. Planen blev da heller ikke udført, men Bibliotheket blev fremdeles overladt til sin Skjæbne, indtil der omsider tilveiebragtes et lidet Bidrag (ikke af Kommunen, men af Auktionsfondet) til dets Husleie og Bestyrelse, hvorefter Bøgerne omsider flyttedes fra Latinskolen til Borgerskolen, og Samlingen aabnedes 1846, efterat en Bibliothekar var bleven antaget. Til Forøgelse, Indbinding o. s. v. bevilgedes imidlertid Ingenting, og man var i den Henseende henvist til Deichmans Legat, der var omskrevet til 1000 Spd. De, der erindre Bibliotheket fra denne og den følgende Tid, ville neppe kunne tilbageholde et Smil. Bibliothekaren var en meget paalidelig og nøiagtig Forretningsmand, men ikke Bogmand, hvad der heller ikke kunde ventes for en Aflønning af 50 Spd. aarlig. Bibliotheket forøgedes med Bøger, som «Bien», «Skilling-Magazinet», «Riises Arkiv» og alskens «Læsefrugter», og besøgtes fordetmeste kun af Skolediscipel og Haandværksgeseller eller overhoved af et Publikum, der enten manglede Dannelse til at kunne bruge Universitetsbibliotheket eller var for fattigt eller for smaaligt til at bruge Leiebibliothekerne. Mellem saadanne Laantagere vandrede

de forslidte og fidtede Exemplarer, som et dannet Menneske helst vilde være fri for at berøre, omkring i uophørligt Kredsløb og under Bibliothekarens kraftige og truende Formaninger om ikke yderligere at makulere og ødelægge dem.

Fra Borgerskolen maatte saa Samlingen efter nogle Aars Forløb flytte til Universitetsbibliothekets forrige Lokale (nu det militære Sygehus), og derfra snart igjen fortrække til en Baggaard i Hoppes forrige Gaard ved Torvet. Senere nomadiserede Bøgerne videre til Magistratsgaarden og derfra til Studentersamfundet, hvor de for Øieblikket befinde sig. Men heldigvis har i den senere Tid Kommunen indseet sine Pligter mod Stiftelsen, og meget er allerede udrettet for at bringe den i en forsvarligere Stand. Privat Goddædighed har ogsaa været virksom paa en priselig Maade. [1]

[1] Om Bibliotheket i dets værste Trængselstid haves et særskilt Skrift af B. Moe: Nogle Ord til Chra. Formænd og Repræsentanter om det Deichmanske Bibliothek. Chra. 1839. 8.

Krigens Tid.

Det engelske Fredsbrud i 1807 fremkaldte strax en grundig Omvæltning i alle norske Tilstande. Intetsteds blev dette føleligere end i Christiania. Med et ophørte de livlige Berøringer med England, hvoraf Stadens merkantile Betydning hidtil var betinget, og samtidig vanskeliggjorde Tabet af Orlogsflaaden Forbindelsen med Danmark. Dette sidste kom dog ikke alene til at forøge Folkets Lidelser, men satte ogsaa Norge, om end kun forbigaaende, i Besiddelse af en Selvstændighed, der i Aarhundreder havde været ukjendt.

Allerede den 24de August 1807 maatte nemlig Kongen lade nedsætte en norsk Regjeringskommission i Christiania, bestaaende af den kommanderende General, Prinds Christian August af Augustenborg, Stiftamtmand Gebhard Moltke, Justitiarius og Etatsraad Enevold Falsen, samt Amtmanden i Smaalenene, Kammerherre Marcus Gjøe Rosenkrantz.

De to sidste af disse Mænd havde længe været vel kjendte Personligheder i vor Hovedstad og betragtede den vistnok begge som sit egentlige Hjem. De maa derfor her finde en nærmere Omtale.

Født i Kjøbenhavn 1755 i en nylig nobiliteret dansk Embedsfamilie, var Enevold Falsen allerede som lidet Barn kommen til Christiania med sin Fader, Justitiarius i Overhofretten, Christian Magnus Falsen. Kun ti Aar gammel blev han indskreven som Student «med megen Berømmelse». En og tyve Aar gammel

udgav han Tragedien «Salvini og Adelson», og to og tyve Aar gammel var han Assessor i Overhofretten i Christiania. Da Faderen i 1788 tog Afsked, lykkedes det den indflydelsesrige Stiftamtmand J. E. Scheel at bevirke Enevold Falsen udnævnt til hans Eftermand som Justitiarius. Men efter faa Maaneders Forløb mistede han dette Embede meget imod sit Ønske, idet han uden Ansøgning udnævntes eller egentlig relegeredes til Lagmandsembedet i Nordlandene, og Lagmanden der, P. T. v. Koss, til sin store Overraskelse kaldtes til Justitiarius[1]. Stegen i Salten, hvor Lagmandsgaarden laa, var ikke Stedet for en Mand som Falsen, der savnede sin muntre Ungdomsbys Selskabsliv og dertil ikke taalte det nordlandske Klima. Efter et Par Aars Forløb forlod han derfor syg og fortvivlet paa egen Haand sit Forvisningssted og reiste ned til Kjøbenhavn. Han var da saa heldig at faa en Plads som Assessor i Høiesteret[2]. I 1802 kom han endelig tilbage til Christiania og fik paa en Maade sit gamle Embede igjen, da han blev Justitiarius i Stiftsoverretten, der 1797 var oprettet efter Overhofrettens og Lagstolenes Nedlæggelse. I Christiania var han meget yndet, især som Digter. Han blev saa at sige Byens anden Tullin. Hans originale Theaterstykker, af hvilke Dragedukken længst har holdt sig, gave naturligvis Byens Privattheater, hvor han ogsaa selv optraadte som Skuespiller, et høiere Opsving, og hans fint dannede, aandfulde Personlighed gjorde ham i det Hele til Sjælen i den bedste Cirkel. Af hans prosaiske Skrifter, der udmærke sig ved en sjelden klar Stil og smuk Fremstilling, kan her nævnes hans Afhandling om et norsk Universitet, i hvilken han med Varme anbefalede Christiania som vordende Universitetsstad.

Hvor vel han befandt sig i sin Hjemby, kan sees af følgende Ytringer af ham i et Brev til Professor Laurids Engelstoft i Kjøbenhavn, skrevne i Christiania 11. Februar 1805: «Jeg lever her i en ganske behagelig Stilling, jeg er kaldet tilbage til det Land, som

[1] Slige ufrivillige Forflyttelser, hvorpaa vi allerede tidligere i Levetzaus Fjernelse til Pinneberg have seet et Exempel, hændte ikke saa aldeles sjelden under den absolute Regjering. Aarsagen til Falsens Forvisning fra Christiania kan erfares af Aalls Erindringer, 2. Udg., S. 98, samt B. Moe's Tidsskr. for Pers.-Hist. 1, S. 252—53.

[2] I Tidsskriftet «Vor Ungdom», udg. af J. Pio, H. Trier og P. Voss, Kbhvn., Aarg. 1883, findes i H. Lunds Artikel: «Rektor J. B. Møller» nogle interessante Træk om E. Falsen og især om hans navnkundige Søn Christian Magnus Falsens Skolegang i Borgerdydskolen og det Schouboeske Institut.

jeg stedse lidenskabeligen har elsket, fordi det gav min Ungdom Glæder, fordi det gav mig en god Hustru, gode Børn, og fordi det er et skjønt, et elskværdigt Land. Jeg har af og til en Hoben at bestille, men dog ikke mere, end jeg kan overkomme. Jeg aander frit og er *procul* fra alt det, som stundom forbitrer os Livets Glæder». [1]

Den franske Revolution havde øvet megen Indflydelse paa den livlige Falsens Tænkemaade og Opfatning. Saaledes var han en Ven af Peter Andreas Heiberg, og i det lille Aftenselskab, som denne (7. Febr. 1800) holdt umiddelbart før sin Bortreise som landsforvist Mand, udbragte han derfor ogsaa Falsens Skaal, skjønt han «formodentlig af Delicatesse med Hensyn til hans Embedsstilling» ikke havde indbudt ham som Gjest [2]. Men denne Falsens Sympathi med de moderne Ideer havde ikke gjort ham til nogen politisk Phantast. Han var en udmærket Embedsmand og indtil sin bratte Død udentvivl Regjeringskommissionens mest indflydelsesrige Medlem.

Marcus Gjøe Rosenkrantz tilhørte en dengang noget forarmet og tilbagesat Gren af Danmarks engang maaske fornemste Adelsfamilie. Faderen Otto Christian Rosenkrantz var bleven Premierlieutenant i det Vesterlenske Infanteriregiment i Norge og som saadan endog bleven kasseret, men dog igjen tagen til Naade og havde tilsidst drevet det til at blive Sekondmajor og (1780) Kommandant paa Vardøhus. Han døde paa en Reise til Danmark 1785. Under sit Ophold paa Vestlandet havde han indgaaet Ægteskab (aabenbart efter Tidens Forhold en Mesalliance) med Karen Rønning (ikke Rønnow), der døde 1779 [3]. Desto videre kom derimod de to af hans tre Sønner til at drive det. Den ene, Nils Rosenkrantz, blev nemlig dansk Udenrigsminister, og den anden, med hvem vi her har at gjøre, endte som fhv. norsk Statsraad og Seraphimerridder.

Marcus Rosenkrantz (født 1762 paa Vigvold i Tved ved Christianssand) ansees ikke for at have været nogen meget begavet Mand, men har derimod stedse udmærket sig ved en høi Grad af Retsind og dertil ogsaa ved Religiøsitet [4]. Han besjæledes derhos tidlig af inderlig Kjærlighed til sin gamle Slægts Traditioner, og,

[1] Engelstofts Papirer paa Univ.-Bibl. i Kjøbenhavn.
[2] K. L. Rahbek, Erindringer af mit Liv, V, S. 409.
[3] Personalhistorisk Tidsskrift, III, S. 206—207.
[4] Nationalbladet, II, S, 234.

M. G. Rosenkrantz og Frue.

som det synes, har Slægtsfølelsen og den deraf udsprungne Udholdenhed bidraget endnu mere end danske Frænders Understøttelse til at bringe ham frem. Efterat have opgivet den oprindelig paatænkte militære Bane begyndte han, ikke længere ganske ung, paa Latinen og tog juridisk Embedsexamen. Nu gik det raskt, og han blev 1784 Auscultant og Aaret efter Assessor i Norges Overhofret. Her kom han i Berøring med en af vort Lands den-

Ljan.

gang bedste og mest oplyste Militære, General August Friederich v. Wackenitz[1], og denne Mand havde stor Indflydelse paa ham;

[1] Født i Pommern 1726, deltog som ung Mand i den østerrigske Arvefølgekrig og tjente under Marschallen af Sachsen i Nederlandene og under Hertugen af Cumberland mod Carl Edvard og hans Jacobiter i Skotland. Han døde i Christiania 1808. (B. Moe's Tidsskr., 1, S. 463 flg. og Intell.-Sedl. 1808, No. 105). Med sin anden Hustru, en Datter af Stiftamtmand Adeler til Gimsø, havde han en Datter, der blev gift med Nils Anker paa Frederikshald og af A. Eckstorm, som i 1792 udgav sine «Sandfærdige Hændelser», kaldes «Stadens Charite».

(«naar Rosenkrantz mødte Vanskeligheder ved Embedsforretninger, som strax maatte afgjøres, tænkte han altid: hvorledes vilde General Wackenitz i et lignende Tilfælde forholde sig?»). Ved en Arv kom Rosenkrantz i Besiddelse af en ikke liden Formue og indgik nu Ægteskab, men Christiania forekom ham dog altfor kostbart som Levested, og han nedlagde 1790 sit Embede for at blive Landmand i Jylland. Snart blev han imidlertid Enkemand og vendte da i 1794 atter tilbage til Norge som Præsident i Magistraten for Christiania og Bragernes og giftede sig derpaa igjen. Denne hans anden Hustru var en af de ædleste Kvinder, vor Bys Historie kjender, Maren Juel, en Søster af Zahlkasserer J., der rømte i 1784. Hun havde først været gift med Zahlkasserer Holter, efter hvem hun fik saa store Eiendomme, bl. a. Hafslund, Borregaard og Ljan, at hun efter Stiftamtmand Moltkes Oplysning i et Aar havde havt en Nettoindtægt af 80,000 Rdl. Bernt Anker holdt en Mindetale over Holter, hvori han udtalte det Ønske, at Enken med sin store Formue «intet Tillæg vilde gjøre til de flyttede Millioner fra Norges Fjelde til de lave Sletter», med andre Ord ikke lade sig bortgifte til Danmark. Dette blev da heller ikke Tilfældet, thi hun ægtede snart (i 1791) Generalauditør O. C. Wessel, Digterens Broder, der døde 1794. Endelig blev Rosenkrantz, der var tretten Aar yngre end hun, hendes tredie Mand i 1796. Hun døde barnløs 1815, afholdt af Alle for sin Godgjørenhed og sit kjærlige Sind[1]. Af den store Formue, dette Giftermaal bragte ham, ansaa Rosenkrantz sig dog aldrig som Eier, men kun som Bestyrer. Siden 1804 var han Amtmand i Smaalenene, hvor hans Kones vigtigste Eiendomme laa, og kaldtes nu til Sæde i Regjeringskommissionen, hvor han blev et agtet Medlem[2].

Om Stiftamtmand Gebhard Moltke, der neppe nogensinde betragtede sin Stilling i Norge som mere end midlertidig, er lidet

[1] Pavels skriver den 20de Februar 1815: «I Eftermiddag henslumrede den ærværdige Fru Rosenkrantz sødt og vist saligt, thi hun var et sjeldent Menneske. Ikke ubekjendt med Lidelser, bar hun dem med uforandret Aandsstyrke, og hendes Aasyn bar Præg af den høie Ro, der thronede i hendes Sjel. Elsket, æret og beundret var hun af Enhver, som kjendte hende, og efter sin Død vil hun længe savnes i den Kreds, hvis Prydelse hun var. To saadanne Kvinder, som hun og Mor Koren, ere yderst sjeldne. I en Tid af to Maaneder forlod de begge Jorden; fjern og nær, saavidt mit Bekjendtskab strækker sig, søger mit Øie deres Lige og finder Ingen.» (Dagb. Optegn. 1815—16, S. 30—31).

[2] Rosenkrantz har selv fortalt sit Levnet i Hermoder, 2den Halvaargang. Chr.a 1822, No. 36, 37.

at sige[1], og til Prinds Christian August skulle vi siden komme tilbage.

Snart fik Alt i Christiania et krigersk Sving. Den 25de August 1807 opfordrede Stiftamtmanden Borgerskabet til at væbne sig og foreslog Oprettelsen af frivillige Korpser. Et frivilligt Artillerikompagni stiftedes ogsaa strax af Ludvig Mariboe og gjorde i et følgende Aar virkelig Tjeneste. Ved Sammenskud indkjøbte Byen et Skib fra Vestlandet, som fik Navnet «Christiania» og bestemtes til at gaa ud som Kaper, og et formeligt Kaper-Kompagni stiftedes i Byen. Om det naaede til at udruste flere Skibe, og om det gjorde nogen Prise, vides ikke[2]. Men saameget er vist, at kun de vestlandske Søstæder, Christianssand og Bergen, i nogen større Udstrækning kom til at drive paa Kaperiet.

Det føleligste Onde for Byen blev, ved Siden af Trælasthandelens Ophør, Vanskeligheden af at tilveiebringe det fornødne Korn. At Aaret 1807 gav en meget rig Høst, var en stor Lykke, men kunde naturligvis ikke fuldt afhjælpe Trangen. Til alt Held havde Byen i Ludvig Mariboe (født i Kjøbenhavn 1781 af mosaiske Forældre) faaet sin første Kornhandler efter stor Maalestok. Han havde begyndt denne Forretning i 1805, men skjønt han støttedes af den rige Rosenkrantz, forstod man i Begyndelsen ikke at vurdere ham, ja Bestyrelsen for B. Ankers Fideikommis, hvis udenlandske Korrespondance Mariboe førte, havde endog fundet sig beføiet til «at fralægge sig enhver Andel i hans Kornforretninger».[3] Nu blev hans Virksomhed mere paaskjønnet. Han var i disse Krigsaar og overhoved, lige indtil Skuffelser og Ulykker i en senere Tid bragte ham ind paa skjæve politiske Baner, en af Landets fortjente Borgere, og hans storartede Gavmildhed vil stedse sikre ham et hæderligt Eftermæle.

Allerede ud paa Høsten 1807 maatte Staten tage sig af Kornforsyningen. Amtmanden i Buskerud, Grev Herman Wedel-Jarlsberg, blev Sjælen i disse Foretagender, understøttet i Christiania af en Kjøbmand Smith, ligesom paa Hovedpunktet i hans daværende Amt, Drammen, af Christopher Faye. Christianias Handlende

---

[1] Han døde 1851, efter i 1845 som Besidder af det Huitfeldtske Fideikommis at have antaget Navnet Moltke-Huitfeldt.

[2] En Polemik om det moralsk Forsvarlige i Kaperbedriften førtes i Begyndelsen af 1808 i Bladet Tiden, hvor den unge Chr. Magnus Falsen ivrig forsvarede Kaperiets Berettigelse.

[3] Se herom Mariboes Autobiografi i «Tillæg til Patrouillen», Chra. 1826.

oprettede ogsaa et betydeligt Aktieselskab for at sikre sin Kornforsyning, 518 Aktier tegnedes, hver paa 100 Rdlr. Fideikommisset tegnede sig for 100 af disse, Rosenkrantz ligesaa, Peder Anker tog 40, Grev Wedel 30, John Collett 20. Regjeringskommissionen forbød Enhver at bage Brød til Udsalg af anden Slags Rugmel, end det saakaldte sammalede og usigtede, under Mulkt af 1 Daler Courant for hvert Brød. Ogsaa Surrogaternes Tid var snart kommen. Hestekjød blev anbefalet, og den katholske Geistlighed erindret med Uvilje, fordi den havde vænnet Nordmændene af med at spise Heste. Øl af Birkesaft og Tobak af Potetesgræs anpristes. Biskop Bech foreslog Brød af islandsk Mose og Karvekaal. Men de ivrigste Surrogatprædikanter var Farmaceut (siden Bureauchef) J. C. Schandorf, den samme som tilligemed sin Hustru grundlagde Eugenias Stiftelse, og dernæst den mere velmenende, end praktiske, tilsidst høist ulykkelige Overlærer M. R. Flor («Mosepræsten», der vandrede paa sin Fod om i Bygderne for at undervise Bønderne) og endelig den residerende Kapellan, Prof. Ole Pihl[1]. Sidstnævnte høstede ikke megen Tak for sine Forslag. Tvertom regnede der med Anfald over ham i Avisen, især fra Schandorf[2]. Overhoved havde vel flere af dem, der foresloge Surrogater for Andre, uden netop selv at ville nyde dem, ikke synderlig Glæde af sin Virksomhed. Det heder herom i en nogle Aar senere (1813) meget udbredt politisk Vise[3]:

[1] Denne Mand, der nylig var bleven titulær Professor (man har ment ved en feilagtig Expedition fra Kancelliet, som sendte ham den Bestalling, der var bestemt for hans fortjente Broder, Provst P. paa Hedemarken, hvilket dog neppe er rigtigt), var ikke meget afholdt i Byen. Han tog nogen Tid efter sin Afsked som Præst og blev Kjøbmand. Ogsaa flere andre Præster forlode i hin Tid sine Embeder for at gaa over i praktiske Stillinger, forhen noget næsten Uhørt. Som Exempler kunne nævnes Hofgaard i Sigdal, der blev Proprietær paa Fornebo, Glückstad i Skjeberg, der blev Justitsraad og Kjøbmand paa Frederikshald, Sartz i Laurvig og kort efter 1814 Wulfsberg, der blev Archivar ved den norske Statsraadsafdeling i Stockholm og tilsidst Toldbetjent i Drammen.

[2] Til en Prøve: «Endvidere maa jeg anmærke, at det ikke er nok til at fortjene Navn som Patriot, at Hr. Professoren med abderitisk Geskjæftighed opripper Alt, hvad Taabelighed kan binde ham paa Ærmet, og udspreder dette som egne Forslag til almindelig Nytte; kanhænde, at de skal faa Patriotismens ærværdige Udseende ved at besløres med sentimentale Udraab om Medmennesker, Menneskelighed, lidende Menneskelighed og mere saadan tom Deklamation».

[3] M. Birkeland, Bidrag til Norges nyere Historie (Aftr. af Ill. Nyhedsbl.). Chra. 1858, S. 37. Det er denne politiske Vise, som L. Engelstoft (Udvalg af L. E.s Skrifter, B. III, S. 357—358) i et Brev af 24de Mai 1813 omtaler som «rullerende» i Kjøbenhavn.

Men Patrioten ske evig Lov,
Som lærer Smaafolk saagodt at spare
Paa gamle Knokler og Hestebov
Og Surrogater at tage vare.
Den Mand faa Ære,
Han Ordner bære,
Gid — Surrogater ham stedse nære,
Til evig Tid!

Det fulgte af sig selv, at de Fattiges Antal stærkt maatte voxe, men de mere Formuende toge sig af dem med prisværdig Godhed, hvorfor Avisen idelig indeholder Taksigelser. Værst var det, at de forvirrede Forhold affødte Forbrydelser og Uordener i sørgelig Mængde. Tyverier bleve almindelige. Falske Pengesedler paa 100, 50 Rdlr. o. s. v. sattes den ene Gang efter den anden i Omløb[1], men kun et eneste opdagedes. Det var i December 1807, da to Bønder fra Sigdal, Bjørn Johansen Leer og Erik Halgrimsen Aasen, arresteredes i Christiania, hvorhen de havde medbragt 39 Stykker Tidalersedler af egen Fabrik. De tilstode begge, men Bjørn Leer rømte og blev først i 1810 greben i en Hule under

[1] Allerede fra forrige Aarhundrede kjendtes to storartede Forsøg paa Pengeforfalskning. Kancelliraad Frederik Hammond (en Mand af Kundskaber og endog Medlem af det danske Selskab for Historien) henrettedes i Kjøbenhavn 7de Decbr. 1758 som overbevist om at have fabrikeret over 34,000 Rdlr. i falske Sedler. Han boede neppe i selve Christiania, men paa Gaarden Edsvold i Næs paa Romerike. (Se om ham Norsk historisk Tidsskrift, 2. R., II, S. 130, 132). Tredive Aar senere stiftede Pascal Paoli (Essendrop), opkaldt efter Korsikas Helt, tilligemed en i London bosat Landsmand, Jens Brandt, og en Isenkramhandler i Birmingham, William Rendrich, et Slags hemmeligt Bolag til Fabrikation og Udgivelse af danske Otteskillinger. Heraf fik Paoli i 1797 tusinde Gros tilsendt, og senere fik han, ligeledes fra England, nogle Kurve med slesvig-holstenske Penge. I Februar 1799 negtede Heftye & Blumer, Mostue og John Collett at modtage hans Otteskillinger som Betaling, Undersøgelser anstilledes, og Paoli dømtes til Døden af Høiesteret, men benaadedes med livsvarigt Slaveri paa Munkholmen, hvorfra han dog siden slap ud i Mai 1809, efterat fem Kjøbmænd i Christiania havde stillet en Kaution af 6000 Rdlr. «til Betryggelse af det Tab, som kunde flyde af, at han misbrugte sin Løsladelse til Gjentagelse af sin forhen begangne Brøde». Hans Hælere havde, strax der blev Fare paafærde, nedkastet hele Sække af falsk Mynt i Bjørviken, hvor de stundom endnu opmudres. Paa Munkholmen havde Pascal Paoli knyttet en Kjærlighedsforbindelse med Kommandanten Lehne's Datter, med hvem han senere blev gift. Han praktiserede, efterat være kommen paa fri Fod, som Kvaksalver, men skal omsider i en meget høi Alder have udvandret til Amerika.

Jorden i Krydsherred, hvor han fremdeles «ved sit Geni» forfærdigede falske Assignationsbeviser paa 5 Rdlr., trykte med en af ham selv arbeidet Plade og skuffende eftergjorte. Lensmanden paa Eker, Jens Gram, tilligemed tre modige Bønder opdagede Natten til 12te Marts 1810 dette underjordiske Verksted og stormede det med væbnet Haand.

Udlandets uafbrudte Krige, der gjorde saa mange Mennesker hjemløse, bevirkede, at alskens Industririddere ogsaa forvildede sig

Dethloffs Gaard før dens Nedrivelse i Ottiaarene.

hid, og Politiet beklagede sig i 1808 over en «omstreifende Bande af tydske Tiggere». Forbudne Hazardspil bleve allerede i 1808 almindelige i Byen, og dette Uvæsen vedblev i de følgende Aar. I 1813 var der saaledes et berygtet Spillehus i Hjørnegaarden mellem Skippergaden og Toldbodgaden (nu Dethloffs siden ombyggede Gaard); her indlodes man kun paa Parole, og Banken lagdes i et lidet Rum til Gaarden, hvor man saa spillede Passedix ved Lys. I 1809 mistede derhos Byen sin duelige Politimester Jacob Wulfsberg, der selv endog stundom paatog sig en Opdagelses-

betjents Rolle og forklædt eftersporede Tyvene. Han forflyttedes i det nævnte Aar til Eker som Sorenskriver og døde der 1826[1].

De høiere Klassers Selskabsliv maatte selvfølgelig nu blive meget tarveligere end før, og Avisindsendere advarede ogsaa stadig mod Luxus. Men man kom dog fremdeles sammen og morede sig, efter Samtidiges Vidnesbyrd, fortræffelig. I nogle Optegnelser om hine Dage[2] gjøres følgende, vistnok sande Bemærkning: «Det er ikke Hensigten at ophøie den forbigangne Tid paa den nærværendes Bekostning. Hver Tid har sin lyse og sin mørke Side, men den Munterhed, som da existerede, er ikke mere, det synes, som dens Genius er bortfløien. Man undværede Ting, som man nu ikke kan gjøre sig Ide om, men man var mere sorgløs, tog Verden, som den var, med et let Sind». De Dannedes kjæreste Fornøielse, Theaterforestillingerne i Grændsehaven, bleve fortsatte, ja man spillede nu Komedie med endnu meget større Iver end før, Theatret toges nemlig i Patriotismens Tjeneste og blev nu aabnet for det store Publikum mod betalt Entree, istedenfor at der før kun havde været Adgang for det dramatiske Selskabs Medlemmer. Indtægten gik til Hjælp for trængende Familier, hvis Forsørgere sad fangne i England eller, efter Fredsbrudet med Broderfolket, udkommanderedes mod Svensken. Billetten kostede en Rigsdaler «eller om Nogen goddædigen vilde give mere». Af Repertoiret i den første Krigstid kan nævnes: «Bortførelsen», «Gevinsten i Klasselotteriet», (i hvilket Stykke den unge Enke Fru Hagerup, senere Fru Aars, især glimrede), «Han har sin Næse allevegne», «Virtuosen No. 2», «Figaros Bryllup», «Korsikaneren», «Den sorte Mand», «Den gamle Skuespiller» o. s. v. Det var selvfølgelig især af Embedsstanden, at man fik de bedste Skuespillere, og dette gav siden den forresten saa godmodige Prinds Friederich af Hessen Anledning til den Sarkasme, at Christiania havde et fortræffeligt Theater, og ved Siden af at spille der havde Embedsmændene ogsaa andre Forretninger, naar de havde lidt Tid tilovers fra sine Roller. Det var overhoved nu Privattheatrenes Guldalder; enhver

[1] En smuk Skildring af denne Mand og hans Hus findes i Gustava Kiellands «Erindringer af mit Liv», S. 62 flg. Se forøvrigt P. Holmsen, «Christiania Politis Historie», S. 121 flg.

[2] De samme, hvoraf vi S. 233 anførte nogle Prøver om Bernt Ankers Opførsel efter H. Colbjørnsens Død, nemlig Fru Munchs, (nu trykte i «Skill.-Magazinet»).

ikke altfor liden By fik sit Tempel for den sceniske Kunst[1], og dette Liebhaberi har ganske vist en ikke ringe kulturhistorisk Betydning. Det er udentvivl en meget rigtig Bemærkning af J. Chr. Berg, at de mange Privattheatre i Aarhundredets Begyndelse have bidraget betydeligt til at give de dannede Klassers Talesprog en større Lighed med den danske Diktion, end det tidligere kan antages at have havt[2]. Af samtidige Ytringer om disse Forhold kan fremhæves en Artikel «Om Forlystelser i Krigstid», hvori det fremhæves, at «den Tænkende» i saadanne Tider ganske vist ikke vil «tillade sig Fornøielser, forbundne med store Bekostninger», men paa den anden Side heller ikke har Grund til at forsage anstændige og billige Glæder. «Maa man ikke lykønske et Land, der eier Embedsmænd, der efterat de have arbeidet hele Dagen for Landets Tarv, været sysselsatte med tusinde Ubehageligheder, der forekomme paa den større Skueplads, endnu besidde Aandskraft, endnu finde Tid nok til at træde frem og vise sig paa det private Theater? Eller er det maaske til alle Tider upassende for Embedsmanden at spille Komedier? Det vil være det samme som at spørge: Tør Embedsmanden ikke være Kunstven?» — — «Før Krigen havde Ingen Noget imod, at Landets første Embedsmænd spillede, hvorfor da nu? Taaler Embedsmandens Værdighed mere Nedsættelse i Fredens end i Krigens Tid?» — «Med Baller har det sig lidt anderledes. Bal gives ikke uden stor Bekostning for Verten, det være nok saa tarveligt indrettet, men ifald Subskriptions-Baller kunde finde Sted, hvor man blev enig om, at ingen anden Bevertning skulde gives end Smørrebrød og Thevånd eller anden lædskende Drik — hvor Vin ikke turde lade sig se[3] — vilde da Baller blive saa kostbare, naar de ikke gaves oftere

[1] I Christiania var der to Theatre, foruden det egentlige dramatiske Selskabs, nemlig et «borgerligt dramatisk Selskab» og det Strømbergske paa Thoms's Sal, der dog kun var i sin Begyndelse. Herom og overhoved om Theatervæsenet henvises til H. J. Huitfeldts «Christiania Theaterhistorie», der dog desværre kun naar til 1809.

[2] Budstikken III (1821—1822), S. 335—336. Den hverken mod Danmark eller mod Theatret meget velvillige Berg skriver fra sit Standpunkt saaledes: «En af de Ting, som i den nyere Tid have især bidraget til at skaffe den danske Mundart alt mere og mere Indpas i Omgangs-Sproget og fortrængt eller forvansket det norske, formenes at være de i sidste 30—40 Aar kun altfor meget (endog undertiden paa Landet!) i Brug kommende dramatiske Forestillinger.»

[3] Udgiveren (N. Wulfsberg) tilføier som Note: «Haarde Konditioner, synes det endog for den, der hverken dandser eller drikker Vin om Aftenen. Hvad om man blot beholdt Rødvin?»

end før Krigen? Hvad er Dands uden en naturlig uskyldig Glæde? — Hvorfor skulde vi ikke dandse? Hviler der nogen Plet paa vor Samvittighed, er vor Nations Ære tabt? *Britten* bør ikke dandse, han burde sørge over sit Ministerium, der udruger djævelske Planer [1], — — men den Danske og Nordmanden, hvorfor skulde de ikke turde dandse og være glade? Sømmer det sig ikke for Helten fra

John Collett.

skyldfri Dands at drage ud til sin Kamp? Skal han hænge med Hovedet, skal han sige: Jeg sørger over mit Fædreland, jeg tør ikke dandse». [2]

I Februar 1808 erklærede Danmark Sverige Krig, og nu begyndte Prøvelserne for Alvor. Indkvarteringen blev strax yderst

[1] Wulfsbergs Note: «Er det vore Dages Dands, f. Ex. den evige Vals, Forfatteren mener?»

[2] N. Wulfsbergs «Efterretninger og Opmuntringer angaaende de nuværende Krigsbegivenheder», for 22de Novbr. 1822.

trykkende for Christianias Borgere, og snart fik man ogsaa svenske Krigsfanger at forsørge. Grev Wedel og Ludvig Mariboe stillede sig i Spidsen for frivillige Korpser, og det gule Korps eskorterede Krigsfanger til Drammen, Skien o. s. v. Paa Alles Læber lød Enevold Falsens Sang: «Til Vaaben, se Fienderne komme, Til Vaaben I nordiske Mænd!» Men ikke alene som Digter vedligeholdt Falsen den gode Stemning, thi endnu mere virkede han ved Udgivelsen af sin «Budstikke», der kun indeholdt Efterretninger om Kampen paa den norsk-svenske Grændse og naturligvis grebes

Martine Collett, født Elieson.

med Begjærlighed af Alle, der kunde faa fat paa den. En anden (versificeret) «Budstikke» udgaves af Eiler Hagerup Tregder, Myntguardein paa Kongsberg, der siden forlod Norge og bosatte sig i Danmark. Ogsaa Præsten Wulfsberg udgav «Efterretninger og Opmuntringer», hvori tillige forekom nogle temmelig farvede udenlandske Efterretninger.

Christiania Handelsstand har ærefulde Minder fra den Tid at se tilbage paa. Det mest oplyste og mest fremtrædende Medlem af denne Stand var nu, efter Bernt Ankers Død, hans Hustrus Brodersøn, den af Dannelse helt engelske John Collett, eller som

han ogsaa efter sit Sommeropholdssted undertiden for Spøg kaldtes John Ulevold. Denne Gaard havde han nemlig opdyrket og drevet op til et for hine Tider ganske enestaaende Mønsterbrug[1], og her førte han et særdeles stort og glimrende Hus. Der mangler ikke paa Vidnesbyrd fra Reisende om, hvor høit her gik til, dog vistnok især før Krigens Udbrud.

Saaledes skriver den høit fortjente danske Admiral (da Kommandør) Hans Christian Sneedorff om en Fest paa Ulevold den 9de Juni 1805: «Festen var uforglemmelig. Kl. $3^1/_2$ Efterm. kjørte vi alle op til Collett. Med Byens *beau monde* vare vi omtrent 150 Gjæster. Verten førte os selv an. Jeg og min Dame, den smukke Fru Thulstrup[2], maatte immer være ham i Hælene. Vi gik i 3 Timer fra en nysselig Idé til en anden; her laa et Badehus, hvor der blev rakt Forfriskninger i Appelsinskaller, hist en Bro fra et Fjeld til Toppen af et Træ, hvor der var en *repos*, 20 Mennesker fik der Is og Confiturer; der laa et Skib, som saluterede, og hvor der var Porter og Tobaks-Piber; saa stødte vi paa en immense Tønde, af hvilken man fik gammel Rhinskvin fra 1740, saa et Tempel for Ceres, hvor man fik Pæremost og gammel Mjød, saa en stor Plaine, skjult af Lindetræer og rundt om parsemeret med Bænke, hvor der blev drukket Thee $^1/_2$ Times Tid, medens 4 og 4 — de smukkeste Damer og vore Søofficerer — efter rauschende Musik bleve dreiede om i en Gynge; i Hænderne havde de Landser, hvormed de i fuld Fart stak efter Ringe, saa en Dynge af Bark, der saa ud, som den vilde disgraciere det skjønne Paradis, men indeni det nysseligste, lyseste, skjønneste Floræ Tempel, hvor Linnees og Wahls Portræter hængte, og hvor Geléer og Frugter bleve os budte. Saa gjennem Kløver, Runkel-Rüben, rapssaaede Enge og fortryllende Lunde, saa i Fartøier over en liden Elv, saa til en Cypres-Skov med et skjønt Marmor-Monument med Guldskrift paa til hans Faders Minde, saa paa en Høi et Tempel, luftigt og let, til hans Ven Stiftamtmand Kaas's Hæder, saa Bernt

[1] «John Colletts Landbrug paa Ullevold», et Bidrag til Norges Agerdyrkningshistorie, udgivet af Dr. Neumann, Kbhvn. 1804. Som Tillæg har Neumann medgivet nogle Aforismer om Landvæsenet fra Colletts egen Haand. Jeg hidsætter en af disse (S. 101) som særdeles karakteristisk for Tiden: «Baade jeg selv og Husbondskarlen og Gartneren og Tjenerne (!) have alle Blyant og Papir i Lommen for at optegne forekommende Ting, som skal iagttages og forandres».

[2] Født Clauson, Stifdatter af Stiftamtmand, Kancellipræsident, Statsminister F. J. Kaas.

Ankers fortræffelige Kones Sarçophag (?) i en nysselig Bosquet, saa et Menageri med en stor Park, omhegnet af et smagfuldt Gitter; indenfor dette kneisende Svaner og skjønne amerikanske Ænder, noget større end vore Gjæs. Saa kom vi til et Jagthus med vældige, smidige Hunde, der gjøede af fuld Hals indenfor deres Trælverk, saa en Mængde Templer og Møller og forunderlige Ting, vi ikke kom ind i; det var Husmands Huse, et, som var en Smedie, var udvendig smukt dekoreret som et Vulkans Tempel. Endelig — slet ikke trætte, — hvilket man jo ikke bliver, naar Sjelen frydes, — kom vi til Hr. Colletts store Landhus. Der var strygende Dands for Ungdommen, Billard og alskens Morskab for os andre. Saa til Bords, exquise 3 Retter, Confiturer og Is. Søetatens Skaal, min Skaal, endelig ombord og i Seng Kl. 2. Det var en mærkelig Dag.»[1] Endog Ludvig Philip har været paa Ulevold, og Collett skal selv have kjørt ham op til sit Hjem.

---

[1] C. J. Anker, Kontreadmiral Hans Christian Sneedorffs Personlighed og Virksomhed, 1759—1824, Chra. 1884, S. 234—235. Et Sidestykke til Sneedorfs Skildring finde vi hos en fransk Reisende La Motte *(Voyage dans le Nord de l'Europe dans l'année 1807. A Londres 1809. 4. P. 26 sqq).* Deraf kan hidsættes: «Vi vare indbudne med et Selskab af 40 af Landets fornemste Personer. Retterne bleve serverede, og der var *profusion & variété* af Vine. Verten og Vertinden vare overmaade forekommende og elskværdige. Før Deserten reiste man sig; Enhver tog den Dame, hvem han havde givet Haanden, da man gik tilbords, thi det er Skik i Norge, at man aldrig i Selskaber gaar alene, men to og to; er der ikke Damer, vælger man en Herre. *Chacun donc reprit sa chacune sous les bras*, Verten aabnede og Vertinden med sin Kavaler endte Toget. Man bevægede sig ned i Haven, hvor der befandt sig Pavilloner, prydede med de berømteste Botanikeres Buster. Man hørte nu Musik og tog Plads i en Lund af Lindetræer. Jeg havde troet, at man ikke kjendte Desert i Norge, men i dens Sted kun brugte at spadsere. Hvilken Enfoldighed! Et stort Bord stod dækket for os her mellem Lindetræerne, bedækket med Frugter og de herligste Vine, Malvasier, Constantia, Tokayer o. s. v. Musiken standsede, og Vertinden sang norske Arier. Man drak Toaster, og der spilledes *God save the king*. Efter at have tilbragt to Timer ved Deserten reiste man sig og gik atter parvis til en Pavillon, hvor Vertens Niece serverede Kaffeen. Paa den ene Side af Pavillonen var et Kapel, helliget Ceres, paa den anden et lignende for Bacchus; i det første serveredes af en Dame *fromage à la crème*, i den anden af en Nymfe *Vin du Hoc* femti Aar gammel. Herfra gik man til en Furulund, og Musiken blev nu holdt i en mere sørgmodig Tone. Thi i Midten af Lunden var en liden Høi, hvor Værten havde ladet anbringe et Monument for sin afdøde Fader (James Collett) med den Indskrift: «*Optimo Patri, Civi bene merito — par son fils unique*». Dette Sted forlod man i Taushed, og kom nu til en Grotte, hvor der var et lidet Vandspring med fortræffeligt Vand,

Da Armeen var rykket ud, forfattede John Collett strax en Indbydelse til at tegne Bidrag og lod den af sin Adoptivsøn Otto Collett ombære fra Hus til Hus. Snart var Collettgaardens store Gaardsrum fuldt af Madvarer, Vin og Brændevin. Til en Begyndelse sendtes fem og femti Vognlæs afsted, og paa denne Maade blev man ved, saalænge Felttoget varede. Westye Egeberg[1] ind-

St. Hansaftensfest paa Bærum.
(Efter et meget gammelt Væggemaleri paa Bogstad.)

som uddeltes til Selskabet af den unge Niece. Længere henne naaede man et Tempel med en Statue for «Venskabet», hvor en Skaal tømtes for en af Vertens specielle Venner. Tilsidst drak man The i en nydelig møbleret Salon, der var «*élevé en l'honneur de l'amour conjugal*». Klokken ti brød man op efter at have leget og moret sig en Stund.» Ogsaa Clarke, hvis Skildring af Bernt Anker vil erindres, har været paa Ulevold og givet en begeistret Skildring deraf (gjengivet i A. Collett, «En gammel Christiania-Slægt», S. 210).

[1] Denne Families norske Stamfader. Han var født i Lysabel Sogn paa Øen Als, hvor saavel hans Bedstefader (en Degnesøn fra Sjælland) som hans Fader Morten E. († 1780) havde været Præster. Westye Egeberg skal af sin Fader, ifølge Familiens Fortælling, paa dennes Dødsleie have faaet det Raad at forsøge sin Lykke i Norge, hvilket Sagn i og for sig er ret sandsynligt, da saa mangfoldige Slesvigere baade havde søgt og fundet den hos os. Han døde i Christiania som Grosserer og Ridder af Vasaordenen 1830. Se Personalhistorisk Tidsskrift, II, S. 19, samt A. V. Scheel En Familie Scheel, S. 43.

samlede i en Fart 1955 Rdlr. til Soldaternes Familier. Damerne syede Linneder til Krigerne og plukkede Charpie til de Saarede; Ludvig Mariboe skjænkede hertil et Skippund Klude.

Det berømteste Navn i hin Krigs Historie er dog naturligvis Prinds Christian August, kommanderende General og Formand i Regjeringskommissionen. Denne Prinds var født 1768 og var en yngre Søn i et ikke souverænt, men saakaldet «afdelt» Fyrstehus, tydsk opdragen, men Undersaat af den danske Konge. Han havde ligesom sin ældre Broder Frederik Christian (Kong Christian VII.s Svigersøn) faaet en videnskabelig Uddannelse, men havde valgt

Prinds Christian August.

Militærtjenesten og tilbragt nogle Aar i østerrigsk Tjeneste. I 1803 udnævntes han til kommanderende General i det søndenfjeldske Norge, hvorhen han kom i det følgende Aar, men levede indtil Krigens Udbrud mest paa Frederikshald, hvor et Institut, hvoraf siden Byens lærde Skole fremgik, kom til at bære hans Navn. Han var en ægte, nidkjær Militær og skal oprindelig ikke have følt nogen Lyst til at indtræde i Regjeringskommissionen og har overhoved neppe tænkt paa at skulle komme til at spille nogen politisk Rolle, førend uformodede Omstændigheder bragte ham ind paa denne Bane. Hans Personlighed er i Norge bleven omgiven

af en Nimbus, som ganske vist har været overdreven, men utvivlsomt maa det være, at han besad Egenskaber, skikkede til at vinde vor Nation, og at han navnlig forstod at vinde Hærens Hengivenhed i en Grad, som vistnok Ingen i Norges nyere Tid, med mindre det skulde være den fra ham ellers saa grundforskjellige Gyldenløve. Levende Vidnesbyrd om hans Popularitet have vi til den sidste Tid havt iblandt os, thi et paafaldende stort Antal Nordmænd have været opkaldte efter Christian August.

Her i Christiania levede Prindsen, hvis Formue ingenlunde var fyrstelig, og hvis Aflønning ikke var høi, paa en meget beskeden

Thomsegaarden (paa Hjørnet af Toldbodgaden og Store Strandgade).

Fod. Han benyttede kun nogle faa Værelser i Bernt Ankers forrige Palæ og førte ikke engang egen Husholdning, men lod, hvad han behøvede, hente fra Restaurationen i Thomsegaarden. Selv om der kom høie Gjæster til Byen, som Platen og Anckarström, skeede heri ingen Undtagelse. Adgang til at faa ham i Tale var let, men paatrængende Supplikanter affærdigedes kort. Han mødte ligesom Frederik VI. de Indtrædende temmelig barskt med det Spørgsmaal: «Hvad staar til Tjeneste?» og der laa i Begyndelsen en vis Strenghed i hans skarpt markerede Træk, som dog i Samtalens Løb gjerne formildedes og gav Plads for stor Venlighed og

Deltagelse. I Stockholm hændte det siden, at en Dame forsøgte at sige Carl August smukke Ting om hans mandige Ansigt. Hans Svar blev en liden Historie fra Christiania: «De er ikke den første, min Naadige, paa hvem jeg har gjort Indtryk ved mit Udvortes. I Christiania havde jeg en Frugthave, som jeg holdt meget af, men det hændte sig en Høst, at mine bedste Pærer bleve stjaalne. Jeg fik Lyst til at gribe Tyven, og det lykkedes mig tilsidst at overraske en gammel Kone, som havde klatret op i et Træ og fyldt Forklædet med Pærer. Jeg bad hende strax at gaa og truede med, at Prindsen kunde komme og se det». «Han har vel andet at bestille, sagde Konen, end at se efter Pærer». «Men sæt nu, sagde jeg, at han i dette Øieblik stod for dig, og at jeg var Prindsen». «Du? udbrød Konen med Latter. Nei mange Tak, min gode Mand, styg har jeg hørt, han skal være, men saa styg, som du er, det er ikke muligt».[1]

At Christian den syvende døde under Krigen (i Rendsborg d. 13de Marts 1808, netop Aarsdagen førend Gustav IV. Adolfs Afsættelse), var en Begivenhed uden nogensomhelst Betydning, da Sønnen, nu Frederik VI., allerede i 24 Aar havde været den virkelige Regent. Imidlertid foregik da ogsaa Forandringer i den norske Regjeringskommissions Sammensætning. Enevold Falsen afgik ved en brat Død den 16de November 1808. Han havde hin Aften ladet sig overtale til at besøge Theatret i Grændsehaven, og ved Bortgangen derfra ledede hans forvildede Fjed ned til Fjorden, hvor han den følgende Morgen blev funden som et Lig i «Borkehullet» ved Fiskebryggen. Hans Helbred havde længe været ødelagt, og hans Sind var blevet mere og mere nedstemt, men siden han ved Krigens Udbrud havde faaet en langt betydeligere Virkekreds, saa det en Tid ud, som han havde faaet nye Kræfter. Efter nogen Tids Forløb begyndte han dog atter at lide af Svindelhed og af et Mismod, der grændsede til Sindsforvirring. Hans pludselige Død fremkaldte dyb Sorg i den By, hvor han lige siden sin Ungdom havde været beundret og elsket, først for sit digteriske Talent og sin frisindede Tænkemaade, siden for sine Fortjenester som Embedsmand og Borger. Hans Begravelse fandt derfor Sted med stor Høitidelighed. «Høie og Lave, Borgere af

---

[1] Disse Smaatræk ere hentede fra afdøde Student Carl Birchs Meddelelser om Christian August i «Skilling-Magazinet» for 1847, hvilke hvile paa Faderens, Generalmajor P. H. Birchs Erindringer.

alle Klasser, ja endog Bønder i Nationaldragt», samlede sig den 22de November i Nærheden af hans Bolig (nu Hesselbergs Gaard i Raadhusgaden). Ligvognen blev overflødig, thi Kisten blev baaren af Følget ligefra Raadhusgaden til Akers Kirke. En Sang af C. H. Sommer (Løitnant og Lærer ved Krigsskolen) blev under Akkompagnement af blæsende Instrumenter afsungen ved Graven af tolv Herrer og tolv Damer. Omkring Graven var plantet en Lund af Grantræer. Stiftamtmand Gebhard Moltke lagde efter en kort Tale en Borgerkrands paa Kisten, hvorefter Biskop Bech holdt en længere Parentation. Tilsidst fremtraadte Falsens Ungdomsven, John Collett, og lagde en Egekrands paa Graven med de Ord:

Akers Kirke før dens Restauration 1852.

«Norges Ven, min Ven, Farvel!» L. Stoud Platou udgav i 1821 hans samlede Skrifter i to Bind.

Allerede forinden Falsens Bortgang var som nyt Medlem af Regjeringskommissionen bleven udnævnt en dansk Kammerherre, Georg Kaas, en Broder af den ovenfor oftere omtalte Frederik Julius Kaas. Han omkom imidlertid ved Forlis i Skagerak i Midten af November 1808. Da saa Falsen døde, paapegede Christian August Stiftamtmand Thygeson i Christianssand, Amtmand Sommerfeldt paa Thoten samt Grev Wedel som Mænd egnede til at indtræde i Kommissionen. Kongen udnævnte imidlertid en i Kjøbenhavn bosat Embedsmand, Thrønderen Etatsraad Nils Tønder Lund (en bekjendt Naturforsker), til Medlem af Kommissionen. Lund kom

dog, ligesom Kaas, aldrig til Norge: ogsaa han fandt ved Forlis sin Grav i Skageraks Bølger. Nu kom Touren til Grev Wedel og Matthias Otto Leth Sommerhjelm, født i Danmark, men fra Barneaarene opdragen i Norge og siden ganske knyttet til vort Land. Sommerhjelm, der tilsidst var norsk Statsminister i Stockholm († 1827), ansaaes dengang endnu for en meget dygtig Mand og var blandt andet bekjendt for sine literære Interesser[1]. Senere tabte hans Anseelse sig, og han ansaaes navnlig for at være altfor hengiven til Bordets Glæder.

Grev Herman Wedel-Jarlsberg.

Grev Wedel var Kommissionens mest begavede og mest udmærkede Personlighed. Han blev ogsaa strax Sjælen i dens Virksomhed. Klarere maaske end nogen Mand paa den Tid forstod han, hvad der burde gjøres til hele Nordens Bedste. Det Forbund, i hvilket hans Konge stod med Rusland, forekom ham at være en Alliance med «Barbarerne», som han i fortrolige Breve kaldte dem, og Kampen mod Sverige var i hans Øine det sørgeligste og unaturligste af alle Misgreb, en Forening af alle tre nordiske Riger derimod Veien til Nordens Tryghed og Lykke. Christian August blev inddragen i Wedels Tankegang og vunden for hans Anskuelser.

[1] Hans værdifulde Bibliothek, bestaaende især af moderne Klassikere i flere Sprog, kjøbtes siden af Carl Johan og befinder sig paa Christiania Slot.

Norges ringe Hovedstad talte altsaa i hine Dage en liden Kreds, i hvilken der tænktes høit og værdigt om Nordens Fremtid og sande Velfærd[1].

Det var, efterat Gustav den fjerde var styrtet i Marts 1809, Wedels og Prinds Christian Augusts Haab at se Frederik den sjette valgt til svensk Konge eller Thronfølger, og der gaves indflydelsesrige Svenske, som nærede den samme Tanke. Selvfølgelig vilde dette alene være muligt derved, at Danmark og Norge havde faaet en friere Forfatning, der havde staaet i Samklang med Sveriges, men Frederik den sjette og hans Generalstab fattede ikke dette, og den beleilige Tid gik ogsaa dennegang ubenyttet hen. Kongen og hans Omgivelser vilde Maalet, Kalmarunionens Fornyelse, men forstod ikke eller bævede i ethvert Fald tilbage for at anvende det eneste Middel, som kunde føre derhen, nemlig Opgivelse af Enevældet. End ikke Sverige vilde Frederik den sjette unde mere end et Skin af politisk Frihed, og derfor maatte det snart blive klart, at den danske Konge var umulig som Unionskonge. For Grev Wedel maatte det da herefter staa som Maal at faa en Forening knyttet med Sverige gjennem Opløsningen af den Forening med Danmark, som han fra først af havde ønsket bevaret. Fra Sverige var i April Grev Baltzar Bogislaus Platen kommen til Christiania for at undersøge Forholdene der, og mellem denne Mand, senere Norges sidste svenske Statholder (død som saadan i Christiania 1831), og Grev Wedel knyttedes et paa overensstemmende Anskuelser grundet varmt og varigt politisk Venskab.

De følgende Begivenheder ere vel kjendte: Christian August undlod at angribe Sverige, han blev fra nu af Gjenstand for det danske Hofs Mistænksomhed, og der blev sendt en Mand op fra Kjøbenhavn for at iagttage hans Færd.

Grev Gebhard Moltke fik i den Anledning sin Afsked som Stiftamtmand og Medlem af Regjeringskommissionen, i hans Sted beskikkedes midlertidig i begge Embeder en i Christiania fra tidligere Dage af velbekjendt Personlighed, Byens forrige Præsident

[1] Se herom M. Birkeland: Skandinavismen fra norsk Synspunkt. Chra. 1864, men fornemmelig Dr. Y. Nielsen: Grev Herman Wedel Jarlsberg og hans Samtid, til hvilket Hovedværk i Almindelighed kan henvises med Hensyn til de følgende mere Landet og Norden i det Hele, end særlig Christiania vedkommende politiske Begivenheder.. Den i 1889 i Kbhvn. udgivne: Frederik VI.s hemmelige Brevvexling med Norge i 1809 indeholder ikke meget for vort Emne.

og Stiftamtmand, nu dansk Kancellipræsident, Frederik Julius Kaas. Han ansaaes for den rette Mand, baade paa Grund af sit Kjendskab til Landet, og fordi han ved sit Ægteskab med den driftige norske Jernverkseier Conrad Clausons Enke (Kirstine født Nielsen)[1] var bleven en halv Nordmand, omtrent som Krummedikerne og de «indgiftede» Danske i den gamle Unionsperiode.

I Begyndelsen blev «vor» Kaas modtagen som gammel Ven med de mest begeistrede Ovationer og med Baller i Thomsegaarden,

Kancellipræsident Frederik Julius Kaas.

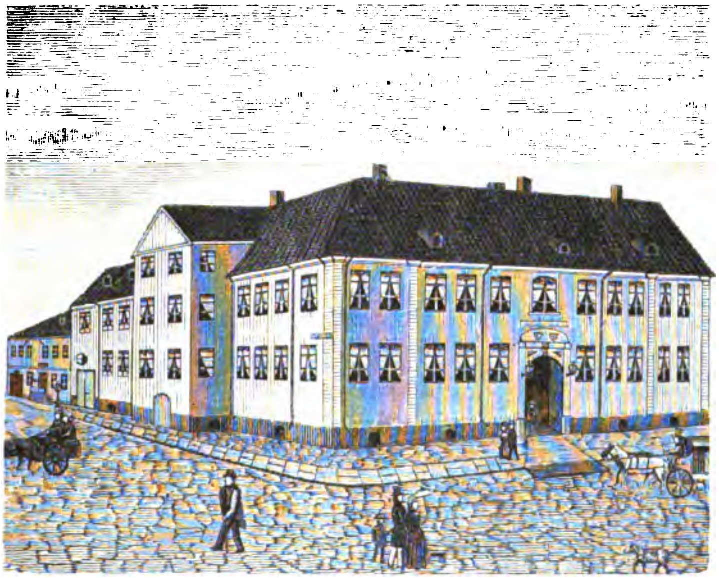
thi man anede ikke den egentlige Hensigt med hans Komme. Men saasnart man fik Nys herom, var Kaas's Popularitet forbi, og hertil

[1] Kaas havde selv ikke Børn med sin Hustru, men adopterede hendes Børn af første Ægteskab, der ogsaa adledes under Navn af Clauson-Kaas. Et af disse hans Stifbørn var en af vort Privattheaters Primadonnaer, Professorinde Thulstrup. Om Jernverkseier Conrad Clauson se Bernt Ankers Mindetale over ham («Iris» for 1793) samt P. L. Oxholms «De danske vestindiske Øers Tilstand», Kbhvn. 1797, S. 78.

bidrog han selv end yderligere ved sit Hovmod og sin Forfængelighed. Han skal have anlagt Statholderplumage i Hatten, lod sig kalde Excellence o. s. v., ja tillod sig Ytringer som denne: «Saalænge jeg har Bestyrelsen af dette Land». Forøvrigt blev ogsaa Kaas paa sin Maade berørt af den skandinaviske Stemning, som paa denne Tid laa i Luften. Den 7de Mai skrev han til Kongen: «Ved min Ankomst til Norge fandt jeg Alle elektriserede ikke blot af Ønsket, men ogsaa af Muligheden af de tre nordiske Rigers Forening i nærværende Tid, og Prindsen af Augustenborg uafbrudt beskjæftiget med det, som paa nogen Maade kan føre til dette store Maal. Gud give, at Deres Majestæt kunde i dette Øieblik høre Prindsen tale om denne Sag og se den Iver, der besjæler ham, saaledes, som jeg dagligen er Vidne dertil». Men Kaas's Skandinavisme gik ikke videre end til Ønsket om Udvidelse af Kong Frederiks eller dennes Børns Herredømme. Efter at Christian August var bleven valgt til svensk Thronfølger, indlod Kaas sig i Underhandlinger med Intriganten Armfeldt, og de enedes om, at den afsatte Gustav den fjerdes tiaarige Søn skulde giftes med Kong Frederiks sextenaarige Datter, og Nordens Forening ad denne Vei opnaaes paa Christian Augusts og Christian Frederiks Bekostning, en eventyrlig Flyvetanke, der naturligvis blev uden enhver Følge.

Under alt dette gik, som man kan vide, Kaas's og Prindsen af Augustenborgs indbyrdes Forhold over til et aabenbart Uvenskab. Mest tydelig kom dette til at vise sig ved det saakaldte «Prindsegilde» paa Ulevold i August 1809 hos John Collett, hvis Hus dengang, som vi have seet, var det splendideste i Christiania. Her vare to Prindser tilstede, nemlig Prinds Christian August, der den 18de Juli var valgt til Sveriges Kronprinds, uden endnu at ville modtage Valget, og derefter 25de Juli var udnævnt til dansk Feltmarskalk og Statholder i Norge, og den danske Konges Svoger, Friedrich af Hessen, Søn af den ovenfor oftere omtalte Carl og nu udnævnt til Undergeneral i Norge og bestemt til at kommandere ved det Indfald i Sverige, der endnu ikke var opgivet af Kongen. Hele den fornemme Verden i Christiania var indbuden tilligemed de notable Fremmede, der befandt sig i Byen, mellem dem Jacob Aall. Ved Desserten udbragte Verten Kongens Skaal, der ikke alene tømtes med Kulde, men som endog «en af de mest agtede Mænd i Forsamlingen» undlod at drikke. Saa kom Christian Augusts Skaal under ustandselig Jubel, medens den hessiske Prinds maatte nøie sig med en «almindelig Hyldning». Collett foreslog

nu en Skaal for Kaas, der var fraværende, men neppe var Kancellipræsidentens Navn nævnt, før Christian August styrtede ud af Værelset, ladende som om han blødte Næseblod. Verten, som ei forstod dette, fornyede Skaalen, da Prindsen igjen var kommen ind, men denne lod sit Glas urørt og bemærkede kun: «Jeg haaber, at han befinder sig vel». Dette Gilde var vistnok et af de sidste af Colletts store Gjestebude, thi allerede et halvt Aar senere døde han den 10de Februar 1810.

Haaken Mathiesens Gaard, nu Victoria Hotel.
Efter en gammel Afbildning.

Ikke ret længe efter Prindsegildet forlod Kaas Norge uden at have udrettet andet end at forspilde Christianiensernes Velvillie. Marcus Gjøe Rosenkrantz blev (indtil 1812) hans Eftermand i Stiftamtmandskabet. Kaas gjensaa ikke mere vort Land, for hvilket han dog paa sin Vis altid bevarede Godhed. Da i 1814 flere danske Breve faldt i Svenskens Hænder, formedelst en Reisendes (Gyldenpalms) Uforsigtighed, fandtes mellem disse ogsaa en Skrivelse fra Kaas til Agent Jacob Nielsen, hvori det hed: «Om ikke Pligten bandt mig til min Konge, skulde ingen Ting hindre mig fra at dele Skjebne med mine kjære Nordmænd med Liv og Sjel til min sidste

Stund». Kort efter sin Tilbagekomst til Danmark blev han med Bibehold af sin Stilling i Kancelliet tillige Statsminister og holdt sig i sine Embeder og i Kongens Yndest indtil sin Død 1827, da han efterfulgtes af Stemann.

Efterat der den 10de December 1809 var sluttet Fred med Sverige i Jönköping, stundede Christian Augusts Afsked fra Nordmændene til. En stor Afskedsfest for ham holdtes i Christiania den 29de December, og i Byen bærer en Stiftelse i Storgaden officielt hans Navn. Man besluttede nemlig til hans Amindelse at grunde en Arbeidsanstalt, hvortil Staden trængte, efterat et saakaldet Spindehus, hvor arbeidsløse Personer af begge Kjøn havde fundet nogen Beskjeftigelse, var kommet i Forfald. Biskop Bech udstedte paa selve Festdagen en Indbydelse til at tegne Bidrag i denne Hensigt. Fideikommisset ydede 6000 Rdlr., John Collett 3000, Peder Anker 2000, Rosenkrantz, Mariboe, Haaken Mathiesen og Jacob Nielsen 1000, Jørgen Pløen 600 o. s. v. Tilsammen indkom 30,625 Rdlr. D. C., siden suppleret til 36,000. Herfor indkjøbtes den tidtnævnte Gaard «Mangelsgaarden», der i sin Tid havde været saamange bekjendte Mænds Bolig og nu eiedes af en Provstinde Bendeke. Men til at sætte Stiftelsen i Gang fattedes endnu Midler, og først Carl Johans Gavmildhed skyldtes det, at den omsider kom til at begynde sin Virksomhed[1].

Ved Stiftelsen af Selskabet for Norges Vel er der ikke her Stedet til udførligere at dvæle. Kun skulle vi minde om Selskabets største Fortjeneste, Universitetets Stiftelse, thi dette er et af de smukkeste Blade af Christianias og af de søndenfjeldske Kjøbstæders Historie overhovedet. For halvandet hundrede Aar siden havde den norske Borgerstands Repræsentanter ved Arvehyldingen 1661, da de norske Stænder for sidste Gang samledes i Christiania, indgivet en Petition til Kongen om et norsk Universitets Stiftelse, en Tanke, der da begroves i Archiverne og først hundrede Aar senere atter brød frem. Efter femti Aars Forhandlinger og Skriftvexler blev den i 1811 virkeliggjort tildels ved Handelsstandens ædle Opofrelser. Vestlandets og de nordligere Byers Deltagelse i Subskriptionen var dog forholdsvis liden. I Christianssand, der paa hin Tid midt

[1] Christian August medtog, som bekjendt, til Sverige den norske Officer Johan Hübner Holst, der siden forblev i Broderriget og blev svensk Adelsmand. Om ham findes adskillige Oplysninger i Nauckhoffs Memoirer (Ahnfeldt, Ur svenska hofvets etc. lif, II, S. 140 flg.).

under det øvrige Lands Trængsler oplevede sin Velmagtsperiode, i Bergen og i Throndhjem subskriberede Rigmændene paa faa Undtagelser kun Summer, «hvorfor de i den gjeldende Myntsort neppe kunde have kjøbt sig en anstændig Klædning».[1] Men desto mere glimrende var Christianias, Drammens, Frederikshalds, Moss's, Tønsbergs og overhovedet de sydlige Stæders Bidrag indtil og med Arendal. Alene en eneste Mand i Kragerø (P. A. Heuch) tegnede sig for mere end de ni største Bidragydere i Bergen tilsammen. Forholdsvis overgik neppe nogen By Drammen i denne Nationalsubskription, men det i og for sig største Beløb blev tegnet af Christiania. Peder Anker og hans Svigersøn Grev Wedel gave tilsammen 10,000 Rdlr. foruden en Forpligtelse til at yde 320 Tdr. Byg om Aaret, Otto Collett og Ener Holm hver 8000 Rdlr., Rosenkrantz 6000 foruden 200 Tdr. Byg aarlig, Johannes Thrane 6000, Prindsen af Hessen 5000, Jacob Nielsen, Westye Egeberg og H. Th. Thoresen den samme Sum, Ludvig Mariboe, Haaken Mathiesen, Jørgen Pløen, Andr. Lumholtz og Peter Lumholtz hver 4000, og hele firti andre hver Summer fra 3000 til 1000. Og det skal her erindres, at man paa den Tid, Bidragene tegnedes, aldeles ikke kunde paaregne med Vished, at Christiania skulde blive Universitetsstad. Det var endnu Kongens Tanke, at Kongsberg skulde blive Stedet.

Hvad der gjorde det muligt for Kjøbstæderne midt under Landets Nød paa en saa uforglemmelig Maade at fremme Nationens store Velfærdssag, var den heldige Omstændighed, at Skibsfarten

[1] «Skulde en Kaper eller en Sørøver have været udrustet, havde Christianssand og Bergen ikke staaet tilbage», skriver J. C. Berg herom til sin Ven Nyerup (L. Daaes Samling af Breve til Nyerup, Chra. 1861). Men naar han mellem dem, der i Christianssand holdt sig borte, ogsaa nævner Familien Isaachsen, gjør han denne Uret, thi to af dens Medlemmer tegnede sig hver for 2000 Rdl. D. C. Nicolay Wergeland har i sin Christianssands Beskrivelse (forfattet netop paa denne Tid og trykt i Uddrag ved L. Daae i Norsk historisk Tidsskrift, 2. R. III) tilladt sig følgende bidende Satire om sin daværende Hjemstad: «Havde andre Byer ofret mere til fædrelandsk Brug, saa har igjen Christianssand opbragt flere fiendtlige Skibe til Fædrelandet. Have andre Byer været mere patriotisksindede, saa have de heller ikke havt saameget andet at tænke paa som Christianssand, saamange Spekulationer og Anledninger til Erhverv. Have andre Byer givet meget, saa har Christianssand vundet meget. Vel gives der mange blandt dem, som blæser ad det norske Universitet, men det kommer deraf, at de dels ikke tænke at benytte det, dels ikke vide, hvad det skal nytte til».

og Trælastudførselen igjen for en Stund var kommen paafode efter et Par fortvivlede Aars Stilstand. Den bekjendte Licentse-Fart var kommen i Gang, og Fragterne og Ladningerne betaltes for en Stund med uhørte Priser.

Efter Fredens Gjenoprettelse med Sverige var Regjeringskommissionen bleven ophævet. Prinds Friedrich, der nu var Vice-Statholder, var ikke nogen meget betydelig Personlighed, og hans Virksomhed i Norge efterlod sig kun faa Spor. Udenfor Christiania

Ludvig Mariboe.

kom han kun sjelden, og Bønderne sagde, at de ikke kjendte ham. Han var forøvrigt en Mand af en godmodig Natur og et venligt Sind. Medens hans fordringsfulde og stolte Fader i sin Tid havde været mindre afholdt her i Byen, var Sønnen derimod ret populær mellem de rigere Folk i Christiania, færdedes i deres Kredse og saa dem hos sig igjen. I Slutningen af 1812, medens forøvrigt Nød og Trang just var paa det Værste, foranstaltede han saaledes ude paa Isen udenfor Kontraskjæret (omtrent der, hvor Skøiteklubben i vore Dage har havt sit Samlingssted) en glimrende Frokost. «I Slæder, paa Kjælker og Skøiter, heder det i Christiane Korens utrykte

Dagbog, stormede den hele Hvepsesværm, som uophørlig surrer om den Slags Honning, afsted til Festen, og alle Velklædte, som passerede Isen, inviteredes til at deltage i den kolde Fornøielse. Dagen efter gik Toget paa samme Maade til Ladegaardsøen, hvor man indtog Thevand, og saa floxede tilbage til Prindsens Palæ, hvor der var Bal til den lyse Dag»[1].

Friedrich var ugift, men havde i flere Aar levet sammen med Baronesse Clara von Lilliencron (født von Brockdorff til Godset

Prinds Friedrich af Hessen.

Rohlstorff), der var skilt fra sin Mand, og som nu ledsagede Prindsen til Norge. Da hun kom hid, var hun 32 Aar gammel. Hun havde af sit opløste Ægteskab en Datter, som 1813 konfirmeredes af Pavels. Baronessen, der uden Undseelse viste sig i Selskaber ved Prindsens Side, var i det Hele fri i sit Væsen, omsværmedes af letsindige Løitnanter o. s. v. og har neppe indvirket gavnlig som toneangivende Dame i Christiania. Forøvrigt havde hun ogsaa sine

[1] Se ogsaa Pavels's Dagbøger for 1812—1813, udg. af L. Daae, S. 102.

gode Sider; «hun er, skriver Pavels, driftig og virksom, ingenblot Stadsdame, og har, uden Tvivl, et menneskeligt Hjerte». Ladegaardsøen, hvor hun og Prindsen meget opholdt sig, skal af dem være bleven meget forskjønnet. Før Parret i 1813 forlod Norge, blev Baronessen i største Hemmelighed viet til Prindsens venstre Haand af Sognepræsten til Eidsvold, Professor Leganger. Branddirektør Heyerdahl og Justitsraad Paul Thrane vare Vidnerne ved denne,

Biskop Claus Pavels.
(Fototypi efter et ældre Lithografi).

saavidt vides, eneste morganatiske Vielse, Norge har oplevet. Baronessen døde 1836, 58 Aar gammel, samme Aar, som Prindsen ogsaa selv bortkaldtes. Til Norge havde Baronessen ogsaa medbragt en ung Niece, Frøken v. Vasmer, hvis Koketteri ikke mindre end hendes Skjønhed afstedkom megen Opsigt. Efterat have gjort flere Erobringer i Norge (bl. a. den renommistiske Duellant Carl v. Haxthausen, Generalens Søn,) blev hun endelig gift med en dansk Officer Steffens, fra hvem hun snart separeredes for at ægte en anden.

Christiania under Christian Frederiks Statholderskab.

Med stærke Skridt nærmede sig nu den Time, der skulde overskjære det gamle Baand mellem Norge og Danmark. Traktaten i Aabo (Oktober 1812) garanterede Sverige Afstaaelsen af Norge som Løn for dets Bistand i den sidste Koalitionskrig mod Napoleon. Allerede tidligere havde svenske Flyveskrifter, der opfordrede Nordmændene til Frafald, været i Omløb i Norge og ikke mindst i Christiania. Der gaves jo her siden Krigens Tid ogsaa Enkelte, som begrebe Misligheden af Foreningen med Danmark, saalænge ikke ogsaa Sverige var optagen deri, og som derfor, efterat Udsigterne til en fuldstændig skandinavisk Union vare forspildte ved Frederik den sjettes Kortsynethed og Stivsind, længtes efter dog at se Halvøens to Folk forenede. Men denne Opfatning tilhørte ogsaa kun Enkelte. Norges Lidelser under den fortsatte Krig med England og Kontinentalsystemets Overholdelse i dets fulde Strenghed vare vel store: ingen Varer af engelsk Oprindelse turde indføres, ingen Englænder sætte sin Fod ind i Landet, Søfarten standsede, Norge maatte dele Følgerne af Danmarks i Bund og Grund ødelagte Pengevæsen. Men ikke destomindre blev Norge sit gamle Broderrige og dets Konge tro til det Sidste, og det skal ogsaa taknemmeligt erindres, at Danmarks og Kongens Opofrelser i hine Aar for at redde Norge for Hungersnødens Kvaler vare store og følelige.

Efterat Regjeringen i Danmark var bleven fuldt vidende om de Allieredes Planer til Monarkiets Deling, maatte det være den

af yderste Vigtighed at styrke disse Nordmændenes loyale Følelser ved de kraftigste Midler. Et Øieblik paatænktes et Forsøg til at gjøre Bevarelsen af Rigernes Forening til en Folkesag ved et paafaldende Skridt. Dette Skridt skulde have mindet om 1789, da man i Frankrige kaldte en Institution tillive, der havde hvilet siden 1614. Der var nemlig Tale om at «indkalde Danmarks og Norges Stænder». Heraf blev vel Intet, men derimod besluttede man at indsætte den Thronen nærmeste Prinds i den Statholderpost, der

Prins Christian Frederik.

siden dens Gjenoptagelse efter over en Menneskealders Afbrydelse syntes kun at være Fyrster forbeholdt.

Christian Frederik, Arveprinds Frederiks og Sophia Frederike af Meklenburgs Søn, var født paa Christiansborg 18de Septbr. 1786. Han var i mange Henseender et Særsyn i sin Familie. Allerede ved sit smukke Udvortes udmærkede han sig fordelagtig mellem Oldenborgerne, og i aandelig Begavelse var han dem aldeles ulig. Siden Frederik den tredies Dage havde intet Medlem af det danske Kongehus besiddet videnskabelig Dannelse, end ikke den tarveligste,

men Christian Frederik tilegnede sig under duelige Lærere (fornemmelig Filologen Schow) et ikke ringe Forraad af Kundskaber og en udviklet Smag og Kunstsands. Den første offentlige Prøve paa sit Talent kom han til at afgive den 2den December 1811, dengang Selskabet for Norges Vel foranstaltede den berømte Høitidelighed i Anledning af Universitetets Oprettelse. Hint Selskab havde nemlig en Afdeling i Kjøbenhavn, og denne lod en Fest afholde i Gjethuset paa Kongens Nytorv. Prindsen havde efter sin Fader arvet Ærespræsidiet for det norske Videnskabersselskab i Throndhjem og holdt i denne Egenskab en Tale, som gjorde almindelig Opsigt og Lykke. «Ordene selv», siger Wegener i sit Mindeblad over Kong Christian VIII., «vare hverken mange eller indholdssvære, men deres Finhed, Zirlighed og Runding, den Friskhed, Fyrighed og Inderlighed, hvormed de bleve fremsagte, gjorde et dybt Indtryk». Talen bidrog til at gjøre Prindsen populær baade i Norge og Danmark, hvor dengang — ligesom i Forudfølelsen af den nære Adkillelse — Nordmændenes Anliggender af mange omfattedes med en usædvanlig Interesse.

Christian Frederik førte gjennem sit hele Liv, ligefra Barndommen af, udførlige Dagbøger, men kun enkelte Brudstykker af disse ere Offentligheden forelagte[1], naar undtages hans norske Memoirer fra 1814, der for nogle Aar siden ere udgivne i Oversættelse fra Fransk[2]. Man kjender nogle Optegnelser fra 1811, hvoraf man ser, at det allerede dengang var Prindsens høieste Ønske at komme op til Norge som Statholder. Han omtaler her først de Planer, man troede at kjende til Opløsning af Foreningen med Danmark og til at danne en ny med Sverige, og mener, at en Prinds af Kongehuset burde derop «for at skabe et Centralpunkt, om hvilket Folkets Kjærlighed kunde forenes». «Prindsen af Hessen er der nu. Man elsker hans Godmodighed, men man tror at savne Mandighed i hans Karakter og agter ikke hans tydske Omgivning eller hans Stab». «Kongen og mine Venner vide bedst, hvormeget jeg ønsker at opfylde denne Nordmændenes Fordring; jeg ønsker Intet saa varmt som at foretage en Reise til Norge. To Gange i dette Foraar har jeg sagt det til Kongen og bedet ham gjøre det muligt for mig. Men sidste Gang svarede han, at det vel ikke var det

[1] Se Wegeners Aktmæssige Bidrag til Danmarks Historie i det 19de Aarh. I. Kbhvn. 1851.

[2] Kong Christian VIII.s Dagbog fra Regenttiden i Norge, udg. af A. Ahnfelt Kbhvn. 1883.

passende Øieblik, og at jeg ret havde faaet en Passion for at reise til Norge. Jeg svarede, at den var meget naturlig. Ja det er et meget interessant Land, var hans Svar. Selv at gaa derop for at afløse Prindsen af Hessen var mit Ønske, naar jeg kunde virke Gavn».

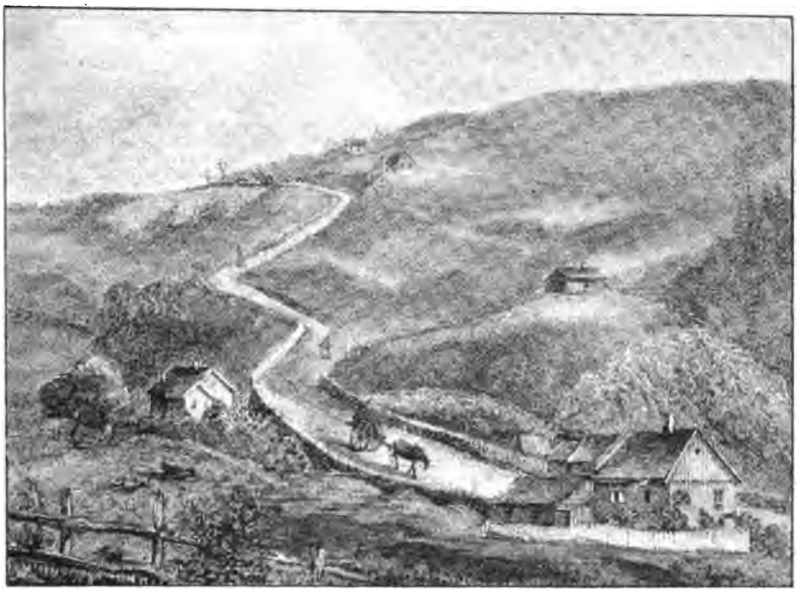
I 1813 gik hans Ønske omsider i Opfyldelse. Paa samme Tid, som Carl Johan gik over til Tydskland for at kjæmpe mod Napoleon, drog Christian Frederik til Norge. I Danmark troede man, at hans Maal var Holsten, men fra Augustenborg dreiede han pludselig mod Nord, og under Navn af Grev Rantzau ilede han til Fladstrand. Strax efter Midnat den 20de Mai gik han ombord i en almindelig Fiskerbaad, der førtes af Løitnant Falsen; hans Adjutanter befandt sig, forklædte som Fiskere, i en anden og hans Bagage i en tredie Fiskerbaad. Baadene løb langs den svenske Kyst i en Afstand fra hverandre, som om de, hver for sig, vare paa Fiskeri. Under en rask Kuling, der næsten blev til en Storm, kom Baadene, uanfægtede af engelske Krydsere, allerede den 21de op til Hvaløerne, hvor Christian Frederik for første Gang betraadte norsk Grund. Paa Kirkeøen traf han Admiral Lütken, tog den lille Flotille i Øiesyn og drog nu gjennem Frederiksstad og Moss til Hovedstaden[1].

For Christiania blev den nærmeste Følge af Prindsens Ankomst den, at Staden i nogle Maaneder i en Grad, man neppe forestiller sig, blev et Sæde for Lystigheder, Baller og Gjestebud. Ligesiden 1807 havde al Virksomhed og Forretning ligesom været rykket ud af de gamle Spor, man var vant til idelig at opleve Overraskelser og bratte Omvexlinger, og en naturlig Følge heraf var, at man tog Verden let og lidet bekymrede sig om den Dag imorgen. Allerede i Prindsen af Hessens Tid havde det letfærdige Liv forarget de faa Alvorligere, men hvad man hidtil havde oplevet, havde lidet at sige imod, hvad der paafulgte. Thi Christian Frederiks Færd i Christiania kom i visse Maader til at ligne Prætendenten Carl Edvards i Edinburgh. Men ved Siden heraf forstod den intelligente og meget arbeidsomme Mand ogsaa at gjøre Indtrykket af en betydelig Personlighed, til hvem man kunde sætte de største Forhaabninger. Og den Ting, at Rigernes Thronfølger tog fast Ophold i Norge, var noget saa nyt og uhørt, at det maatte øve

[1] Overreisen er skildret af Prindsens Ledsager, den norskfødte Officer Ludvig Frederik Brock, hvis Erindringer om denne Tid ere meddelte af F. Schiern i Dansk historisk Tidsskrift, 5. R. III.

en Fortryllelse over Manges Sind. «Nu mistvivler jeg ingenlunde om Norges Redning», skriver Pavels i sin Dagbog efter et af sine første Sammentræf med Prindsen, og han var ikke den eneste, som i Løbet af det næste Aar maatte tilstaa, at «hans Menneskekundskab havde faaet et Ørefigen».

Modtagen paa Egeberg af det gule Korps holdt Prindsen sit Indtog i Christiania om Eftermiddagen den 22de Mai. Høitidelige Ceremonier fandt strax Sted, idet alle Embedsmænd stededes til Kur i Bernt Ankers forrige Palæ, og hertil kom ogsaa de Kom-

Egebergbakken.

plimenter, som maatte udvexles mellem Prindsen og hans Formand og Frænde, Prinds Friedrich.

Efterat Christian Frederik havde forsikret, at før skulde hans Haand visne, før han skulde underskrive Norges Afstaaelse, var det en af hans første Tanker at faa foranstaltet en Kur i Palæet ogsaa af Damer. Prindsen var allerede i Tyveaarsalderen bleven gift med en Slægtning, Charlotte Frederike af Mecklenburg-Schwerin, Storhertug Friederich Frantz's Datter, der havde født ham to Sønner, af hvilke den ældre var død og den yngre siden blev Frederik den syvende. Fra hende var han efter tre Aars

Ægteskab bleven separeret[1] og var saaledes som enlig Herre kommen til Christiania. Da han nu lod Damerne tilsige at møde i Palæet i «*rôbe de cour*», vakte det naturligvis største Forbauselse. «Ikke om Fienden havde staaet udenfor, (heder det i en Dames, Fru Munchs, Optegnelser om hin Tid) kunde der være blevet mere Allarm og Forstyrrelse i Byen. Herrerne vilde ikke lade sine Koner og Døtre slippe ind til den unge og smukke Prinds, og *rôbe de cour* kjendte Damerne i Christiania ikke til». Endnu mere opholdt man sig over Indbydelsens Form, thi foruden alle Damer af Embedsklassen havde Prindsen ogsaa ladet tilsige «de yngste og smukkeste» Fruentimmer udenfor denne Stand, hvorfor Spottefugle bemærkede, «at han vilde se sig om blandt Landets Døtre i samme Hensigt, som fordum Kong Ahasverus». Imidlertid blev hans Ønske opfyldt, Damerne kom, bleve opstillede i et stort Værelse i Palæet uden Hensyn til Rang eller Stand, Prindsen kom ud, og efter en almindelig Hilsen «associerede» han sig med Stiftamtmandinden, Fru Thygeson, gik med hende Stuen rundt og talte med hver eneste nogle Ord, «undertiden endda ikke faa».

Den hessiske Prinds forlod nu Norge. Christian Frederik fulgte ham selv til Frederiksstad og saa ham vel ombord i den samme Baad, med hvilken han selv var kommen herop til Landet. Da omfavnede Christian ham med de Ord: «Gid min Afsked fra Norge maa blive som Deres», en smigrende Kompliment. Det gjorde et godt Indtryk, at Thronarvingen viste sin Forgjænger saa megen Agtelse og Opmærksomhed. Prinds Friedrichs Reise blev meget besværlig, og det varede syv Dage, inden han landede i Gilleleie paa Sjelland; Provianten var sluppen op, og han havde intet andet til at oplive sig med end Brændevin og Tobak. I Danmark bemærkede man, at han var bleven korpulent heroppe[2]. Som bekjendt, deltog Prindsen siden med Ære i Felttoget i Slutningen af 1813.

Foruden det dramatiske Selskab, hvori Enevold Falsen engang var Sjælen, var der (omtrent 1809) opstaaet en anden Forening af æsthetisk Tendents i Christiania, det saakaldte musikalske Lyceum. Oprindelig var Planen at «fremme Musiken og at soutinere duelige og overhoved uformuende Artister», men Selskabets Hovedvirksomhed blev at opføre Syngestykker for betalt Entré. Stifteren var uden-

[1] Hun døde i Rom 1840 som Katholik.

[2] L. Engelstoft til Thorlacius i hans udvalgte Skrifter, III, S. 371.

tvivl den senere Statsraad Hans Hagerup Falbe, der (sandsynligvis ved sin berømte Svogers, Christian Colbjørnsens, Indflydelse) i 1809 var kommen herop fra Danmark som Enevold Falsens Eftermand i Justitiarii-Embedet i Stiftsoverretten. Falbe, der stod høiere som Musikus end som Statsmand, gav sig meget af med at komponere[1]. Ellers bestod Lyceets Medlemmer mest af Dilettanter, hvorimellem enkelte skulle have været heldige som Solospillere. Fortræffelig som Anfører var den bekjendte Waldemar Thrane, Elev af den anseede danske Musiker Schall. Forøvrigt var der større Mangel paa gode Mandssangere end paa Instrumentister og syngende Damer. Lyceets Direktører vare i 1813 Paul Thrane, General Nilson, Etatsraad Falbe og Johannes Thrane[2].

Ved Christian Frederiks Ankomst maatte naturligvis dette Lyceum sætte sig i Bevægelse, og der gaves allerede den 28de Mai en Koncert i Vor Frelsers Kirke, ved hvilken Leilighed Biskop Bech holdt en Tale. Men nogle Dage efter kom en Mand til Byen,

[1] Mauritz Hansen sigter til Falbe (naturligvis uden Navns Nævnelse) i Novellen «Forlovelserne», (Saml. Noveller, 4, S. 254), hvor det heder: «Hille Død og Pine, det er jo ikke min Sats for Oboen, raabte en aldrende Herre i Statsmandens Uniform og styrtede ind fra Whistbordet. Han blev i stum Forbauselse over det formastelige Angreb paa sit Kunstverk staaende lænet til Døren med sammenslyngede Arme, men raabte snart efter: Bravo, Bravo. De Omstaaende fornam den høivelbaarne Tonedigters Bifald og glædede sig over, at de nu vare visse paa, hvilket Parti, Lovtaler eller Skuldertræk, var det rigtige».

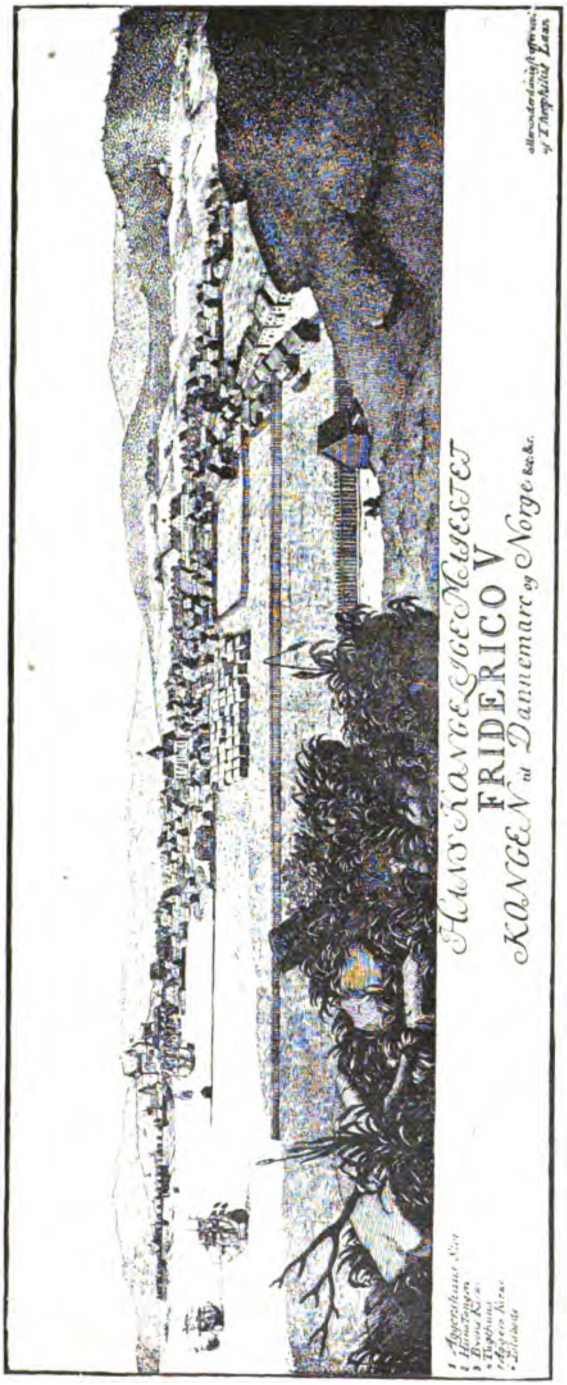
[2] L. Roverud, «Et Blik paa Musikens Tilstand i Norge», Chra. 1815, en Hovedkilde til Byens musikalske Historie. Roverud (død 1850 ved ulykkelig Hændelse), der senere erhvervede sig Fortjenester navnlig af Kirkesangen, fælder en meget streng, men neppe ubeføiet, Dom over de musikalske Forhold i Norge ved den Tid; Lyceet, hvoraf han ikke synes at have været Medlem, undgaar heller ikke hans Kritik. I 1813 indbød han til Oprettelse af et «musikalsk Samfund», om hvilket vi ikke have nogen Besked. «De fleste af Christianias Indbyggere, der have nogenlunde Evne, (siger R.), lade sine Børn lære Musik, Døtrene spille paa Pianoforte, Sønnerne derimod mindre paa Violin og Fløite, hvilken man af Blæse-Instrumenter kjender bedst, fordi de øvrige spilles næsten alene og det høist maadeligt af Hautboister». R. gaar i sin Ivrighed saavidt, at han finder det at «være stor Skade», at Latinskolens Disciple (siden 1799) ikke længere maatte synge i Kirkerne, og klager over, at man istedenfor denne Skoles af den duelige Kantor Flintenberg oplærte Elever nu maatte høre Vaisenhusbørnenes «surrende Skraal». Ligeledes opholder han sig over, at «den militære Musik intetsteds i Landet er maadeligere end i Christiania», samt at en «kompetent» Mand havde erklæret Undervisning i Sang ved Borgerskolen for umulig». Derimod roser han Statsminister Peder Ankers Foranstaltninger til at lade Arbeiderbørn ved Bærums Jernverk oplære i Musik, og omtaler, at disse havde baaret forbausende gode Frugter.

som pludselig bragte et nyt Liv i hele det søndenfjeldske Norges musikalske og dramatiske Forlystelser. Det var kongelig Skuespiller og Danebrogsmand Hans Christian Knudsen, en velmenende Enthusiast og, selv om vore Intelligentssedlers begeistrede Referater ere noget overdrevne, en ret heldig scenisk Kunstner. Oprindelig bestemt for Murerprofessionen var Knudsen gaaet til Theatret 1786 og havde tillige forsøgt sig som Poet, fornemmelig i Anledning af 2den April 1801. Allerede før havde han aflagt et Besøg i Norge og der, som han med Stolthed fortalte, vundet sig Venner i Bernt Anker, Enevold Falsen og John Collett. I Danmark havde han i den senere Tid reist omkring i Provindserne i det smukke Øiemed at give Forestillinger til Bedste for faldne Krigeres Efterladte, og var nu kommen til Norge i samme Hensigt. Knudsen, der, ligesom Christian Frederik, havde betraadt norsk Grund paa Hvaløerne, begyndte strax sin Virksomhed med at give en Fest for disse Øers Fiskere og Matroser, «der tilligemed nogle Officerer dannede en Halvcirkel om en Klippe», paa hvilken anbragtes nogle Emblemer til Minde om «Najadens» Faldne.

I Christiania optraadte Knudsen saavel i det dramatiske Selskab som i Lyceet, og disse to Forestillinger indbragte et Nettobeløb af 5,969 Rdlr. D. C., som han strax overleverede Prindsen. Han havde selv udført Jacob Skomagers Rolle i Christaniensernes Yndlingsstykke, Enevold Falsens «Dragedukken», og Theatret var ved den Leilighed dekoreret med Mindestene over faldne Krigere, hvorpaa enkelte mere kjendte Navne, som Sæter, Blix, Drejer, Grotschilling o. fl., vare anbragte; hvidklædte Damer og Børn stode paa begge Sider af Theatret og bekrandsede Mindestenene. Til Slutning blev han fremkaldt efter Prindsens Forlangende. Derpaa drog Knudsen til Drammen[1] og saa videre hen langs Kysten lige til Christianssand, og maaske endnu længere, undertiden i Følge med Prindsen, der samtidig saa sig om langs Kysten. Endelig kom han tilbage til Christiania sent paa Høsten, gav 22de Novbr. i Grændsehaven paany en Forestilling «til Fordel for Enker af Christiania By, hvis Kaar ei svare til deres borgerlige Stilling», og drog saa igjen til Kjøbenhavn, hvor han døde 1816[2].

[1] I Drammen var Begeistringen overstrømmende. Her gaves ogsaa en særlig Fest for de Bergenhusiske Soldater, som der vare indkvarterede. Ved den Leilighed holdt ogsaa Sognepræsten en Tale fra Scenen. («Intell.-Sedl.» 16de Juli).

[2] Efter hans Død udkom «Kgl. Skuespiller og Dannebrogsmand H. C. Knudsens Minde med hans Portræt og Biographi» af K. L. Rahbek.

Christiania fra Frederik den 5tes Tid (1746—1766).

Man vedblev fremdeles at more sig. Prindsen af Hessen havde forbudt den gamle Folkeforlystelse at brænde Tjæretønder og Blus paa St. Hansaften, fordi sligt i disse urolige Tider maaske kunde forvexles med Krigssignaler. Christian Frederik ophævede igjen dette Forbud, og strax fik man, samtidig med at Menigmand igjen optog sin tilvante Moro, et glimrende St. Hansgilde istand hos Stiftamtmand Thygeson, hvor hele den elegante Verden var samlet om Prindsen. Tredièpræsten Nils Wulfsberg (en meget alsidig Mand, efterhaanden Løitnant, Geistlig, Bogtrykker, Journalist[1], Archivar, Kronprinds Oscars Lærer «i det saakaldte norske Sprog»[2], tilsidst Overtoldbetjent i Drammen) kunde med Lethed ryste Viser af Ærmet, og til dette St. Hansgilde havde han forfattet ikke mindre end tretten saadanne. Eieren af Frogner, Morten Anker, vilde ikke staa tilbage for Stiftamtmanden og gav to Dage efter en splendid Fest paa sin Gaard, «hvor Acteur Knudsen dirigerede Lystigheden og gjorde mange Narrestreger». Men alt stod dog tilbage for det Bal, som man gav for Prinds Christian, da han, hjemkommen fra sin Udflugt rundt om i Christianias og tildels i Christianssands Stift, feirede sin Fødselsdag (18de Septbr.). Det var beregnet at skulle koste henved 80,000 Rdlr. N. V., der skulde samles ved Subskription, men der opstod Zubus, og Thygeson tænkte da at lade denne dække ved Ligning blandt Borgerne, ligesom Byskatten; dog herom vilde Prindsen ikke høre og tilskjød selv de manglende 17,000 Rdlr. Man havde til denne Fest (saaledes som ved Høitidelighederne i 1790 i Anledning af Frederik den sjettes Giftermaal og ved flere andre Leiligheder i Christiania) i en Fart opført en stor Træbygning (paa Torvet?), som siden nedreves. Den extemporerede lange Sal beklædtes med Tax, og Væggene behængtes med henimod 1000 Lamper. Øverst saaes et Transparent, Prindsens Navnetræk med en «flau» Inskription under, og «paa begge Sider Folk af alle Stænder, der svingede med Hattene og supponeredes at raabe Hurra, hvilket vi i disse Dage næsten have gjort formeget af». Fjorten Dage senere opførte det dramatiske Selskab Stykket «Medbeilerne», og efter Prindsens Sekretærs, Etatsraad v. Holtens, Forslag betjente man sig af Leiligheden til at give Christian Frederik en ny «Surprise». Efter Stykket gik Teppet nemlig paa ny op, en Piedestal saaes paa Scenen; og

[1] Som saadan grundlagde han «Morgenbladet».

[2] Nyerups Udtryk i Literaturlexicon.

i en Fordybning af denne var den lille Prinds Frederiks Portræt anbragt. Holten holdt en Tale og lykønskede Faderen med Sønnens Fødselsdag[1]. Kort i Forveien havde Prindsen besøgt Fladeby, hvor der selvfølgelig var gjort store Tilstelninger og et stort Jagtselskab var samlet[2].

Medens man saaledes greb hver Leilighed til Festligheder saa at sige ved Haarene, stod det misligt til med Menigmand. 1812 havde været et skrækkeligt Uaar, men heldigvis blev 1813 et godt Aar. Imidlertid kunde det ikke forslaa til at rette paa Tilstanden, og man behøvede ikke alene Provideringen fra Danmark, der nu forestodes af Justitiarius Falbe og (fornemmelig) af Kjøbmand og Justitsraad Paul Thrane i Storgaden, men tildels ogsaa Surrogater. «Man saa», hedder det i et officielt Aktstykke, «i Juni Maaned 1813, ligesom i 1808, hele Skove afklædte for af Barken at skaffe et usundt Fødemiddel; man saa Fjeldbonden komme 14—16 Mile fra til Christiania for at hente de ham anviste 2 Skjepper Blandingskorn, og ofte sank han udmattet ned paa Provideringskommissionens Trappe i det Øieblik, da han skulde modtage denne ringe Hjelp for sig og sin langt fraværende Familie»[3]. Overlærer M. R. Flor, bekjendt allerede fra 1808—1809 som den ivrigste blandt de saakaldte «Mosepræster», satte sig paany i Virksomhed. Et talende Vidnesbyrd om Nøden blandt Arbeidsklassen var det, at Brændevinskipperne nu stode forladte og øde. Aviserne indeholdt ogsaa et usædvanligt Antal af Politibekjendtgjørelser om Tyverier og Indbrud. Alene i et eneste Nummer anmeldtes fem meget grove Tyverier i Staden, stedfundne i Løbet af et Par Dage. Og rundt i Byen og dens Omegn udbredtes Rygter, paafaldende lige dem, der endog saa sent som i 1869 dukkede op her i Byen, da det hedte, at Frimurerselskabet gav sig af med at fange unge og fede Mennesker, især fyldige Piger af Almuesklassen, for at slagte dem. To Tyrker, fortaltes der i 1813, opholdt sig i Christiania og betalte en Tønde Guld for en Tønde Menneskekjød, og

---

[1] Fra denne Tid haves et interessant Brev fra Christian Frederik til Frøken Betsy Sneedorff (siden Generalinde Anker), der dog ikke kan have naaet frem, men maa være opsnappet, da det findes i Handlingar ur v. Brinckmannska Archivet, II, S. 102.

[2] Udførlig Beskrivelse af disse Festligheder findes hos A. Collett, En gammel Christiania-Slægt, S. 225 flg.

[3] Officiel dansk Beretning (af 1822) om Norges Providering under Krigen. (Udg. af Const. Flood). Chra. 1890. S. 20.

to Tønder for et lignende Kvantum Menneskeblod. Kammerherre Rosenkrantz, ja endog Prindsen selv, vare Medvidere. De ulykkelige Ofre slagtedes i «Christian Olsens Gaard», og en Bonde, som havde udrevet sin allerede afklædte Datter af Mordernes Klør, var gaaet til Prindsen, men havde fundet en kold Modtagelse.

De politiske Forhold bleve imidlertid med hver Dag alvorligere. Den 3die September var Krigen mod Sverige fra dansk Side erklæret. Christian Frederik havde Ordre til at gjøre Indfald fra Norge, men opfyldte ikke denne Befaling. I Danmark var Stemningen hos dem, der kjendte Situationen, alvorlig og bekymret. Der gaves vistnok et tydsksindet Parti, som fandt Koalitionens Tilbud om Erstatning for Danmark af nordtydske Byer og Landskaber, ifald det godvillig afstod Norge, antageligt, ja lokkende, men dette Parti var et Mindretal. De virkelige Danske indsaa den Fare, som Udvidelsen af Monarkiets tydske Elementer vilde medføre for Nationaliteten. De dømte tildels strengt om den Konge, hvis Uklogskab man maatte tilskrive den fortvivlede Stilling, hvori Staten var geraadet. Man begyndte at tale om, at Frederik den sjette burde redde Norge fra at komme i svensk Vold ved at frasige sig dets Krone og lade Prinds Christian blive selvstændig norsk Konge. Paa denne Maade haabede man, at Koalitionen ligeoverfor ham skulde blive afvæbnet, og naar Danmarks Thronarving blev Norges Konge, vilde der være en nær Udsigt til Landenes Gjenforening. Sandsynligvis har Christian Frederik kjendt denne Plan, men Kongen bragte den ei paa Bane for ham, og han maatte altsaa tie. Derimod traf han paa egen Haand adskillige andre Foranstaltninger. Ved Agent Nielsens Redebonhed til at tjene Staten opdrev han 14,000 Lstrl., hvormed han indkjøbte Klæde o. s. v. til Armeen. Han beskjæftigede sig ogsaa med større Planer og tænkte paa Dannelsen af et Slags særeget Ministerium i Norge, en Regjeringskommission eller et «Regjeringsraad», hvortil han havde udseet Marcus Gjøe Rosenkrantz, Thygeson, (der i 1812 havde fulgt Rosenkrantz i Stiftamtmandsembedet i Christiania), Grev Trampe (Stiftamtmand i Throndhjem), Justitiarius Falbe, Carsten Anker, samt — hvad der er ret mærkeligt — Grev H. Wedel-Jarlsberg, men denne Tanke kom ikke til Udførelse. Ud paa Aaret fik Frederik den sjette paany af sine fortrolige Raadgivere det Raad at lade Christian Frederik «*pro forma*» vælge til Konge af Nordmændene; denne Gang kom Raadet fra den høit anseede Kardorff, «den af alle Generaler udenfor Fyrstestanden, som Kongen havde

størst Tillid til og Venskab for». Men han vilde ikke høre paa saadant og skrev til sin Fætter: «At afsondre Norge fra Danmark er altfor farligt og bør aldrig ske. Hvem der forebringer Dem Sligt, fjern dem fra Deres Side»[1].

Men Livet i vor Hovedstad paavirkedes ikke meget af de alvorlige Tider. Man vedblev med Komedier, Baller og Lystigheder, og Prindsen var som sædvanlig en ivrig Deltager. I December spilledes saaledes Kotzebues «Forplumringerne», og efter endt Forestilling legedes Julelege, i hvilke Christian Frederik endog efter Forlangende af Frøken Bech (Biskopens Datter) satte sig paa Forundringsstolen. Ved samme Tid skulde Lessings berømte Stykke «Emilia Galotti» indstuderes. En af Byens rigeste og mest anseede Damer, John Colletts Enke, ønskede sig Orsinas Rolle, men man fandt, at hendes Alder gjorde hende mindre skikket til at spille ung Pige, og foreslog hende derfor at spille Claudia Galotti, Heltindens Moder. Herover blev hun fornærmet og udfandt nu, at Opførelsen af dette Stykke ikke passede til Tidsomstændighederne, saasom en af Hovedpersonerne, den letsindige Prinds Ettore Gonzaga i Guastalla, altfor meget maatte minde om Christian Frederik. «Emilia Galotti» blev da henlagt og ombyttet med et andet Stykke.

Pengevæsenet var siden Rigsbankforordningen af 5te Januar 1813 i den største Forvirring, idet Staten havde gjort Bankerot og nedsat sine Papirpenge til en Sjettedel af deres Navneværdi. Det hører ikke hid nøiere at omtale al den Forvirring, som denne forøvrigt aldeles uundgaaelige Foranstaltning, der berørte Alles Interesser, maatte medføre. Alt var i Forvirring, den Rige blev pludselig fattig og omvendt[2]. Da denne Papirpengenes Værdi stadig

[1] Disse Oplysninger, saavelsom andre, skyldes Skriftet: «Kampen om Norge 1813—1814», 1—2, Kbhvn. 1871, af C. Th. Sørensen.

[2] Et Exempel fra Christiania skal her finde Plads, fordi det angaar en bekjendt offentlig Eiendom og i sin Tid vakte megen Opsigt. Regjeringen kjøbte den 11te December 1812, altsaa paa en Tid, da Principerne for den nye Forordning allerede vare opgjorte, den tidligere adelige Sædegaard Tøien af Eieren, Justitsraad og Magistrats-Præsident i Christiania Johan Lausen Bull, for at anvende den til Bedste for Universitetet; man havde nemlig tænkt sig, at dettes Bygninger med Embedsboliger for Professorerne skulde opføres der. Kjøbesummen var 170,000 Rdlr. D. Cour., hvilken Sum Sælgeren nu maatte modtage i næsten aldeles værdiløse Papirpenge. Enkelte Privatmænd, der havde faaet et Nys om Forordningen, førend den udkom, forstode at betjene sig deraf, f. Ex. en af Prindsen af Hessens Adjutanter, der skyndte sig at kjøbe en stor Gaard i Christiania.

sank, søgte man at omsætte dem, saa snart som muligt; den Slags Penge «lagdes ikke paa Kistebunden». Der fandt saaledes Sted en livlig Handel med Eiendomme, Bygninger opførtes, Reparationer foretoges o. s. v., ved Hjelp af det i Overflod cirkulerende Papir. Hvorledes dette Papir behandledes i hin Tid, da en Pot Melk kunde koste sine 4 à 5 «Daler», derom har Chr. Lange optegnet en Barndomserindring, som vi her optage. «Vi boede, skriver Lange, hos en Malermester Vanelius, der tillige var Høker. Nu og da holdt han en Slags Dovning, som nu er gaaet af Brug. Der blev

Portstuerne ved Tøien.

sat et stort Slagbord frem paa Gulvet; derpaa sattes et stort Fad med Klister, og nu vare alle Husets Folk optagne med at klistre forslidte Pengesedler paa allehaande Makulaturpapir. Man tog det ikke nøie med Sammenklistringen og Udvalget. En Stump af en 8-Skilling klistredes ved Siden af en Ditto af en 16-Skilling, 4-Skilling eller deslige, og saaledes holdt man paa i flere Timer. Naar saa Klistringen var færdig, laa der opstablet paa Bord og Bænke store Hobe af tykke Papirstykker, der næsten saa ud som sønderbrudte Fladbrødslever, og maaske var Kubikfoden deraf ikke værd en Spd. i vore nuværende Penge. Naar alt var tørt, bleve

«Kliningerne» beklippede og nedlagte i en Kiste, da Pengeskuffen ikke kunde rumme dem; den var forbeholdt de store Kobberskillinger, som ei gik ud igjen, naar de en enkelt Gang indkom, thi i dem var der dog nogen Valuta. Jeg mindes godt, at jeg stod ved Bordet og fik Lov at tage Seddelfillerne op af en stor Klædeskurv, hvori de laa, og levere dem til Vanelius, hans Kone eller Pigerne, som dels smurte Klister paa Papiret, dels i al Fart sorterede, dels klistrede Summerne sammen. Men det blev en farlig Mængde Penge».

Efterat have opgivet de Planer, som i 1813 fremkom til Stiftelse af en egen Bank i Norge, besluttede Regjeringen ved et Reskript af 20de Oktober s. A. at tilstede, at der oprettedes en privat Laanekasse. I denne Anledning var det, at Prinds Christian Frederik udstedte en Indbydelse til 72 af Landets mest formuende og indsigtsfulde Mænd til at møde i Christiania for at overveie Sagen. Mødet aabnedes den 15de December. Bergen og Throndhjem havde formelig valgt Deputerede, de øvrige Mødende vare særlig indbudne af Prindsen. Forhandlingerne varede til 5te Januar 1814.

De store Begivenheder, som kort efter indtraf, bevirkede, at Mødets Beslutninger bleve betydningsløse. Men hin Sammenkomst var dog ikke uden sin Interesse og Vigtighed. Skjønt vistnok ikke samlede i noget egentlig politisk Øiemed, kom de Mødende dog til at udvexle Meninger om Landets Anliggender i den bevægede Tid, og flere af dem, der her mødtes, kom nogle Maaneder senere til at gjense hverandre paa Eidsvold.

Det muntre Christiania lod det ikke mangle paa Gjestebud og Fornøielser i denne Juletid, og flere af Gjesterne fra de øvrige Landets Egne bidroge sit til at forhøie Livligheden. Jacob Aall, der deltog i Mødet, nævner saaledes Bergenserne Meyer og Bøschen som Sangere, der gjorde stor Lykke, og omtaler, at der fra Bergen var medbragt Sange forfattede af Lyder Sagen. Juleaften havde man bestemt sig til at feire ved en storartet Tilstelning. «Julen skulde kjøres ind ved Fakkelskin», og derpaa skulde der være Selskab hos Overkrigskommissær Carlsen, der boede i den Gaard paa Hjørnet af Raadhusgaden og Kirkegaden, ligeoverfor «Calmeyergaarden», der indtil for faa Aar siden udmærkedes ved to gamle Træer. Men Fakkelkjørselen faldt bort, fordi Prindsen, som fik en ubeleilig Post eller Kureer, først kom i Selskabet til Carlsen Kl. 9 om Aftenen. I dette Selskab var det, at Prindsen fik — et Ørefigen. Der legedes Pantelege, Prindsen havde maattet give Pant og faaet

det arrangeret saaledes, at han dømtes til at kysse den smukkeste af de unge Damer, men hun gav ham et Ørefigen i Stedet. Og saa fortsattes Julen paa samme Maade med Baller og Middagsselskaber i Byen og Omegnen. Nytaarsaften brillant Maskerade. Man glædede sig ved Rygter, som f. Ex. «at Pontecorvo vilde give slip paa Sverige og blive Konge i Westphalen».

Henimod Nytaar var der en stor Sammenkomst hos Byens fornemste Embedsmand, den rige Stiftamtmand Thygeson, hvor de fleste af Byens fremmede Gjester vare indbudne. Flere af dem, hvoriblandt Bergensere, Thrøndere, Kjøbmænd og Brugseiere fra

Oslo Bispegaard i dens ældre Skikkelse.
(Opført 1623 paa Dominikanerklostrets Grund.)

Øst- og Vestlandet, havde grupperet sig sammen for at meddele hverandre de Efterretninger, som En eller Anden ad privat Vei havde vidst at forskaffe sig. Da fremtraadte Thygeson blandt sine Gjester og forkyndte med en glad Mine, at han havde en god Efterretning at meddele dem; «dog maa der gjøres et stort Offer, Throndhjems Stift skal forenes med Sverige». Men denne «gode» Efterretning gjorde intet godt Indtryk, og flere af de Tilstedeværende, fornemmelig Bergenserne, erklærede med høi Røst, at heller

maatte hele Norge forenes med Sverige end saaledes sønderlemmes.

Mødet gik ikke hen uden en Episode, hvis sande Sammenhæng den Dag idag ikke er ganske opklaret. Efterat fem Direktører for Banken vare valgte, nemlig først Stiftamtmand Thygeson og Carsten Anker, hvis Valg skyldtes Prinds Christian Frederiks personlige Ønske, dernæst Grev Wedel (dengang fraværende i Danmark)[1], Thomas Johannesen Heftye og Agent Jacob Nielsen, samledes man den 5te Januar 1814 til Taffel hos Prindsen. Her, fortælles det[2],

Saxegaarden i Oslo. (Kjendt under dette Navn siden Middelalderen).

havde tjenstvillige Aander ladet henlægge Sedler under endel af Gjesternes Kuverter med den Paaskrift: «Idag udraabes Prindsen til Norges Konge». Men det kom ikke videre, især, har der været paastaaet, fordi Rosenkrantz sønderrev sin Seddel, hvorefter de øvrige Forsamlede skulle have fulgt hans Exempel. Jacob Aall har imidlertid oplyst, at han og hans forsamlede Venner ikke fandt nogen saadan Seddel, men fortæller derimod, at der, dengang Forsamlingen adskiltes med et «Leve Prinds Christian Frederik», hørtes en enkelt Stemme, som raabte «Leve Kong Christian», men —

[1] I Providerings-Anliggender. I Christiania gik Rygter om, at Greven skulde være død paa Hjemreisen.

[2] H. Wergelands Konstitutionshistorie.

Niels Treschow.

«det ansaaes ikke passende at undersøge, hvorfra denne Stemme kom».

Aaret 1813 havde ogsaa været mærkeligt af den Grund, at Christiania Universitet da var traadt i Virksomhed. Sex Lærere havde nemlig begyndt sin Virksomhed, Professorerne Niels Treschow, Georg Sverdrup, Jens Rathke, Rasmussen og L. Stoud Platou samt Lektor S. B. Hersleb. De tre førstnævnte havde været Lærere ved Moderuniversitetet i Kjøbenhavn, hvor de, især den førstnævnte, ved Afskeden havde mødt mange og smukke Beviser paa sine Tilhøreres Hengivenhed. I Christiania modtoges de med aabne Arme, «saaledes fandt Sverdrup ved sin Ankomst sin Bolig complet meubleret lige indtil 4 Børne-Senge».[1]

Den første examen artium paabegyndtes i Kathedralskolens Lokale den 25de Juni, og

S. B. Hersleb.

[1] Udvalg af Laurids Engelstofts Skrifter, III, S. 368.

Censuren for de skriftlige Prøver faldt, skjønt Opgaverne vare ikke mindre end elleve, og flere altsaa besvaredes paa samme Dag, allerede inden Maanedens Udgang, den 30te Juni. Den 1ste Juli holdtes mundtlig Examen, og den 3die Juli foretog Treschow som Rektor Immatrikulationen efter at have holdt en latinsk Tale. Sytten unge Mennesker havde meldt sig og samtlige bestaaet Examen. Af disse vare 7 dimitterede fra Christianias, 5 fra Throndhjems og 5 fra Christianssands Kathedralskole. Den eneste Dimittend fra Bergens Skole havde foretrukket at gaa til Kjøbenhavn, og ingen Privatist havde indstillet sig. Mellem disse første sytten er Hans Riddervold den, hvis Navn er blevet mest bekjendt. Tre Maaneder senere, den 2den Oktober, stiftede de unge Studenter det endnu bestaaende norske Studentersamfund.

Georg Sverdrup.

Jacobus Rosted,
Rektor ved Christiania Kathed alskole 1803—1832.

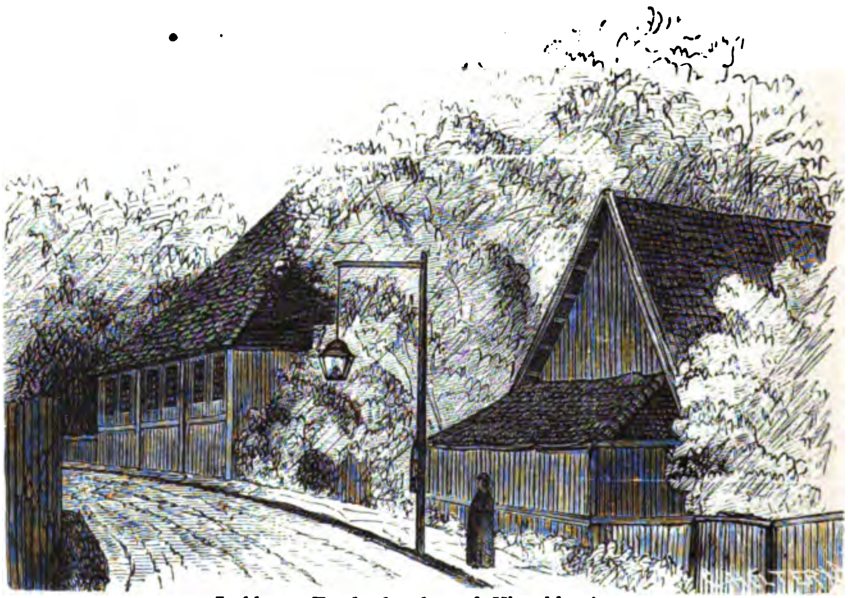
Forelæsningerne holdtes i den første Tid i

Raadmand Moestues Gaard (paa den Tomt, hvor den nuværende Post- og Telegraf-Gaard ligger).[1]

Et Brev fra Hersleb vil bedst sætte os ind i de primitive Tilstande ved det nyfødte Universitet:

»Christiania 26 November 1813.

— — Jeg kommer næsten ikke til Nogen, uden til Sverdrup og Treschow og har meget at bestille, men finder min Syssel usigelig interessant og er hjertelig glad ved at kunne leve blot for mit Yndlings-Studium. Stod det saa godt til med Fædrelandet, som med mig, var jeg lykkelig.

Løkken »Frydenlund« ved Ulevoldsveien.
(Prof. Sverdrups Alderdomshjem, senere tilhørende Kjøbmand A. Christensen).

Jeg læser over Amos, Dommernes Bog, Indledning til det hebraiske Sprog og heologisk Encyclopædi og har 10 Studenter, som høre mig — den første og fjerde Forelæsning har jeg ogsaa 3 Candidater som Tilhørere af. Professor Platou har over Norges Historie et meget talrigt Auditorium. Treschow vil vist ogsaa faa mange, naar han begynder sine Forelæsninger over Philosophemerne i den nordiske Mythologi, hvilke han endnu ei har begyndt. Rathke hører jeg med megen Fornøielse over Geologien; det er ret en Glæde at bestige med ham snart Nordkaps steile Klipper, snart Ruslands Bjerge, snart Madeiras høie Basaltstøtter. Det maa være herligt at

[1] Cand. juris og Godseier Carl Gulbranson, hvis Fader siden eiede Gaarden, bevarer endnu en Vinduesrude, hvori en Student har indridset de Ord: »*Hic primum in Norvegia examen philosophicum habitum est*«.

have vandret saa vidt omkring. Hvor tungt vi føle Savnet af vore Bøger[1], behøver jeg ei at sige Dem. Jeg har syv Bøger med mig! Selv mine Excerpter fra Kongens Bibliothek o. s. v. ligger i Kjøbenhavn. Skolens meget gode Bibliothek er vor eneste Trøst.

Naar De seer Bonnevie, da hils ham ret meget og ret venlig fra mig. Hans Nora til Svea[2] har ubeskrivelig glædet mig. Jeg forelæste den for mine Tilhørere den samme Dag, da jeg havde endt Forelæsningen, thi den var, som tonede den fra mit Inderste».[3]

Mere end et Tegn tyder imidlertid paa, at det nye Universitet neppe vilde have kommet til at svare til Forventningerne eller overhoved blevet af større Betydning, dersom ikke den store politiske Revolution saasnart havde fundet Sted. De mangfoldige Fordele, som det Kjøbenhavnske Moderuniversitet selvfølgelig besad og maatte besidde fremfor den nye Stiftelse i Norge, vilde i Længden med Nødvendighed have trukket baade de bedste Lærere og de dygtigste Studerende bort fra Christiania. For mangfoldige af de sidste var Reisen til Kjøbenhavn ligesaa let som til Christiania eller endog lettere, og Adgangen til at vinde en videre Synskreds og til at knytte fordelagtige Forbindelser var selvfølgelig størst i Rigernes fælles Hovedstad. Den i Regelen forstandige og nøgterne Iagttager af Datidens Forhold, Pavels, har indseet dette, og man vil jevnlig i hans Dagbøger finde Ytringer, der tyde paa ringe Forventninger om Universitetets Fremtid under de dengang endnu bestaaende Forhold. Disse Betragtninger kunne endnu have praktisk Betydning, naar der, som af og til i de sidste Aar er skeet, er blevet skrevet og talt om Muligheden af et nyt Universitet i Norge, navnlig om et vestlandsk, saakaldet «Menigheds-Universitet» i Bergen, Planer, der dog vistnok altid ville vise sig at være utopiske[4].

[1] Den store kongelige Gave til det vordende Universitetsbibliothek kom, som bekjendt, ikke op til Norge førend efter Rigernes Adskillelse, og Universitetet havde foreløbig ingen Bogsamling.

[2] Cand. theol. og Løitnant Bonnevie (senere Sognepræst til Kongsberg og tilsidst Øiestad), en enthusiastisk Patriot og Svenskehader, havde just udgivet et Digt med saadan Titel. Det begyndte saaledes:

«Vanslægtet Søsterland! ufrie Dverges Hjem,
Jeg nævner dem med Gru, en Skjændsel for sin Stamme».

[3] Breve til P. Hjort, I, S. 15 flg.

[4] Cfr. «Morgenbladet» 1882 No. 15, 69 og 163 samt 1883 No. 54 og 60.

Christiania i 1814.

Efterretningen om Kielerfreden kom til Christiania Mandag den 24de Januar 1814 om Aftenen Kl. 8. Den overbragtes af Oberstløitnant Rømer, der til almindelig Forbauselse var reist gjennem Sverige. Den følgende Dag var naturligvis den hele Stad i største Spænding over, hvad en Kurer, der reiste gjennem et fiendtligt Land, havde at bringe, Christian Frederik og hans Nærmeste holdt Budskabet hemmeligt saa længe som muligt, og den første Besked, som Publikum erholdt (i «Tiden»[1] for 26de Januar), fremkom i vildledende Fraser, som: «Fred, Fred i Norden», — «dette glade Budskab» — «det sidste Haab ville vi udtale, at Betingelserne ikke kunne være vanærende for Danmarks og Norges Lyksalighed» o. s. v. Man har ment, at Prindsen selv skulde være Forfatter af disse skruede Talemaader. Stiftamtmand Thygeson høitideligholdt ogsaa endnu den 28de Januar paa en Maade officielt Frederik den sjettes Fødselsdag, men en akademisk Festlighed, der skulde have fundet Sted samme Dag, og til hvilken Treschow, som Universitetets Rektor, allerede havde skrevet Program og Tale til Stifterens Pris, blev indstillet.

---

[1] Redigeredes af N. Wulfsberg. Hans Medredaktør, Bendix Djurhuus Prahl (det norske Selskabs bekjendte «Pilen Palen»), var død den 8de Januar. Denne eiendommelige Personlighed havde, medens han var Byskriver her i Byen, udgivet et ret mærkeligt Skrift, «Skygger af romerske Mænd», der vidner om stor Erudition og fandt talrige Læsere.

Medens Publikum begyndte at faa Nys om den sande Sammenhæng med Freden, Norges Afstaaelse, foretog Christian Frederik sin Reise til Throndhjem. Han drog frem over Dovre, tilbage over Røros. Hans Følge fra Christiania bestod af lutter Danske eller Fremmede, allesammen lidet betydelige Personer, som kun fik nogen Interesse derved, at de tilhørte hans Kamarilla. Først Etatsraad Holten, et Stykke af en Poet, Sekretær ved Statholderskabet og snart Kong Christian Frederiks Statssekretær (i en følgende Tid hans Sekretær ved Guvernementet over Fyens Stift), dernæst Oberstløitnant Haffner, «en Person, til hvem Prindsen havde Fortrolighed i personlige Anliggender»[1], videre Fusentasten Løitnant Schwartz, Søn af en kjøbenhavnsk Skuespiller, om hvem senere vil forekomme mere[2], og endelig Eventyreren Edvard Romeo, Greve af Vargas Bedemar, en af de mangfoldige tvivlsomme Literater, af hvilke Christian Frederik sit hele Liv omsværmedes. Vargas Bedemar kaldte sig Johanniter-Ridder eller «Ridder af Malta» og hørte til de ivrige Samlere af Ordener og Medaljer. Norge bereiste han i Aarene 1810–14 som Mineralog og udgav siden en Reisebeskrivelse i to Bind[3]. Med disse Mænd, hvortil dog paa Eidsvold Carsten Anker sluttede sig[4], drog Prindsen nordover. Man talte forskjelligt om Hensigten med Reisen. Nogle førte det urimelige Snak, at det var Christian Frederiks Hensigt at lade sig udraabe til Konge af Thrønderne, ja endog at lade sig krone

[1] J. C. Bergs Ord.

[2] Schwartz var oprindelig juridisk Kandidat og blev allerede i Danmark Adjutant hos Christian Frederik. I Personalhist. Tidsskrift, 2. R. V. S. 45 har jeg meddelt nogle Oplysninger om ham tilligemed endel af ham under Opholdet i Norge skrevne Breve.

[3] «Saasnart jeg hørte, at Vargas var en af Prindsens Fortrolige, (sagde den svenske Regjeringsraad Wahlström), vidste jeg strax, hvad Klokken var slagen». Af Vargas's Reisebeskrivelse (Reise nach dem hohen Norden. 1—2. Frankfurt a. M. 1819) hidsættes hans Ytringer om Selskabslivet i Christiania: «Der ligger i Indbyggernes Tone en vis Selvtilfredshed, en Ligegyldighed for at behage, som maa støde fremmede. Hertil kommer en Tilsidesættelse af det smukke Kjøn, hvilket næsten allerede ved det ubegribelige Omfang af den norske Økonomi (!?) indskrænkes alene til Udøvelsen af husholderiske Dyder. Damerne sidde stille ved Siden af hinanden med sit Arbeide og nærme sig kun da til de i Tobaksrøg indhyllede Spillere, naar de bære Aftensmaden om iblandt dem. Enhver forlovet Pige er unddraget Mænds Opmærksomhed» o. s. v.

[4] «Jeg kan for Øieblikket ikke undvære Anker, han og jeg ere de Eneste, som kunne skrive Fransk; det er dog virkelig en Gru», skriver Prindsen i sin Dagbog (S. 15).

(hvor skulde man i Farten faaet Regalier fra?), Andre holdt for, at det kun var en Fornøielsestur, men selv har Christian Frederik i sin Dagbog oplyst, at Reisen skeede «for at vinde Tid». Allerede før Prindsen forlod Christiania, havde han gjort Bekjendtskab med Throndhjems Biskop, den høit begavede og kundskabsrige Dr. theol. P. O. Bugge. Denne Mand, hvem den daværende Kancellipræsident (Christianias tidligere Stiftamtmand) Frederik Moltkes Yndest havde hævet paa Bispestolen (1804), havde i de sidste Aar været alt andet end vel anskreven hos den danske Regjering. Hans spydige og ikke altfor vel overveiede Embedsskrivelser havde i den Grad opirret Kancelliet, at der underhaanden fra en Ven var tilflydt ham Underretning om, at man tænkte paa at afsætte ham fra hans Embede; man har paastaaet, at den kommanderende General nordenfjelds, den gamle G. F. v. Krogh, havde Fuldmagt til naarsomhelst at suspendere Bugge og konstituere Kapellanen Nils St. Schultz (?) som hans Eftermand. Hos Christian Frederik kom derimod Bugge til at staa i høieste Gunst. Bispen skrev Sange til Prindsens Ære, kaldte ham «vor Sverre», «vor Hakon», forsikrede, «at altid skal Klippens erkjendtlige Sønner signe den Throne, som Christian bar» o. s. v. Christian Frederik skjænkede Bugge Brugsret til en Kronen tilhørende Gaard og lod ham siden komme efter til Eidsvold, hvor Bispen, (hvem man benævnte «*Bifrons theologus*»), skjønt ikke Repræsentant, gjorde sig meget bemærket under Rigsforsamlingen[1].

Paa Tilbageveien fra Throndhjem holdt Prindsen det saakaldte «Notabelmøde» paa Eidsvold 16de Februar. Han kaldte sig herefter Regent og omgav sig med et Regjeringsraad (Haxthausen, Jonas Collett, Sommerhjelm, N. Aall, Carsten Anker og Rosenkrantz). Men den Embedsmand, som hidtil maaske havde staaet Christian Frederik nærmest, forlod Landet. Det var Stiftamtmand Thygeson. I adskillige Aar havde, som vi have hørt, denne virksomme og duelige Mand været ansat i Norge, først som Amtmand paa Hedemarken, dernæst som Stiftamtmand i Christianssand, hvor Broen over Otteraaen bærer hans Navn, og hvor han med stor Iver tog sig af Provideringen, og endelig i Christiania Ved sit Ægteskab med Louise Pløen[2] var han indlemmet i Chri-

[1] Et Par Breve fra Prindsen, skrevne paa Throndhjemsreisen, findes i Handl. ur Brinckmanska Arkivet, II, S. 99—100.

[2] Biskop Blochs Vielsestale er trykt i Christianssand, men findes ikke anført i noget Literaturlexikon; vort Universitetsbibliothek eier et Expl. deraf.

Stiftamtmand Nicolai Emanuel Thygeson.

Fru Stiftamtmandinde Louise Thygeson, født Pløen.

stianias Patriciat, men hans Stilling som dansk Godsbesidder overveiede, da Adskillelsen kom, ethvert andet Hensyn, og han forlod Norge strax efter Eidsvoldsmødet, hvor han kun havde deltaget i de foreløbige Raadslagninger. Hans senere Skjebne blev ikke heldig. De for Danmarks Godseiere saa ødelæggende Konjunkturer i Tyveaarene rammede ham paa det føleligste[1], og sin ved Giftermaalet erhvervede Formue havde han tilsat ved stor Ødselhed. Han skal f. Ex., da han med sin Frue besøgte Paris, have ladet sig og hende instruere af Talma, for at de med Anstand kunde lade sig forestille for Napoleon, og det berømte «Jan v. Huysums Blomsterstykke», som Keiseren skal have fundet for kostbart, havde Stiftamtmanden i Christiania Raad til at kjøbe. I 1830 kom han forarmet tilbage til Christiania og tilbragte nogle Aar paa Svigerfaderens tidligere Eiendom Østre Skøien i Aker, men døde omsider 90 Aar gl. i Zürich 1860. Hans Hustru blev endnu ældre. Hun (født 4. Oktbr. 1785) døde nemlig først den 3. Novbr. 1880 i Kjøbenhavn[2].

I Landets og Hovedstadens Historie mellem de to Eidsvoldsmøder, «Notabelmødet» og Rigsforsamlingen, ere den 22de og 23de Februar de vigtigste Mærkedage.

Den 22de Februar Kl. 12 lod Regenten, Christian Frederik, Byens militære, civile og geistlige Autoriteter samles i Palæet. Kielerfredens Bestemmelser, Frederik den sjettes aabne Breve o. s. v. kom nu endelig ogsaa officielt for en Dag, og efter en Tale, fuld af velberegnede Vendinger og behændigt anbragte Pauser, tilkjendegav Prindsen, at han ikke agtede at følge Kongens Befaling om at vende hjem til Danmark, men vilde forblive i Norge. De Tilstedeværende gave hverandre Hænderne paa, at de som trofaste Nordmænd vilde virke for Fædrelandets Sag, og man gik derefter til et stort Middagstaffel. De aabne Breve og Prindsens Kundgjørelser oplæstes paa Gaderne af Herolder; Borgerkorpset og Garnisonen samledes paa Torvet for at aflægge Ed om at forsvare Selvstændigheden, og Prindsen mødte selv frem tilhest, omgiven af sin Stab.

---

[1] T. A. Beckers Orion, II (Kbh. 1851), S. 49.

[2] I Nyerups Magazin for Reiseiagttagelser (III, S. 149 flg.) har Finn Magnussen meddelt Oplysninger om Thygesons Liv paa den jydske Herregaard Bygholm (ca. 1820) og om de fortrinlige Kunstskatte, som han besad.

Fredagen den 25de Februar var af end større Betydning, thi dette var den store nationale Bededag, da Prindsen og den hele Menighed i Christiania aflagde den høitidelige Ed at ville vove Liv og Blod for Fædrelandets Selvstændighed. Paa den smukke Vinterdag herskede en Bevægelse i Christiania, hvortil Byen ligesiden dens Anlæg endnu aldrig havde oplevet Mage. Fra Kl. 10 til 11 ringedes med alle Kirkeklokker, og Byens Folk ilede skarevis til Vor Frelsers Kirke, der maa have været mere end overfyldt, siden fire tusinde Billetter angives at være udleverede. Alle de militære Korpser, som for Tiden fandtes i Christiania, trak op paa Torvet og dannede tvende sammenhængende Paradelinjer fra Palæet til Kirken. Ledsaget af det gule Korps og et Detachement ridende Jægere begav Regenten sig Kl. 11 tilhest til Kirken, hvor han modtoges ved Indgangen af de fornemste Embedsmænd, der fulgte ham til hans Kirkestol. Over denne var anbragt et draget Sværd og en Oliegren, der slyngede sig op til dette; paa Siden af dette læstes: «Prinds Christian Frederik, Norges trofaste Ven og kraftfulde Styrer i Krig og Fred». Biskop Bech udførte denne Dag alle Sognepræstens Funktioner, og Kirkesangen var overdraget til det musikalske Lyceums Virtuoser og Virtuosinder under Akkompagnement af Orgel og Violiner. Efter at Biskoppen havde oplæst Prindsens Kundgjørelser til det norske Folk og en Salme var afsungen, forlod Prindsen sin Stol og begav sig hen mod Koret. Foran dette var i Kirkens Hovedgang anbragt en Forhøining, betrukken med rødt Klæde; derfra talte Christian Frederik, omgiven af de fornemste Embedsmænd. Høitideligheden gjorde, endog efter de mest nøgterne Hjemmelsmænds Beretning, et Indtryk paa den store Forsamling, som neppe er til at beskrive. Enhver, der følte for sit Fædreland, hvorledes han end dømte om Prindsen og Udsigterne til et lykkeligt Udfald under hans Auspicier, maatte forlade denne Fest med et rørt Sind. Fra Byens Hovedkirke begav Prindsen sig til Slotskirken, hvor Claus Pavels prædikede[1].

I Sverige havde man ikke tænkt sig Muligheden af saadanne Begivenheder som de, der nu fandt Sted i Norge. Man havde

[1] «Da Prindsen drog tilhest til Akershus gjennem den tætte Folkemasse, og Mødrene løftede Børnene op for at se ham (mange erindre kun saaledes at have seet ham) og Børnene bevægede Hænderne ligesom klappende i den almindelige Jubel, betegnede disse smaa Hænder hin Agitations Magt og Styrken af Folkets Sindsbevægelse». (Wergelands Konstitutionshistorie.)

uden Tvivl antaget, at i vort Land skulde Glæden over «Befrielsen fra det danske Aag» overveie alle andre Følelser, thi det sande Forhold mellem Danmark og Norge havde de Svenske aldrig begrebet. Endnu den 17de Febr. kunde Grev G. Anckarsvärd fra Stockholm skrive et Brev, hvori følgende Ytringer forekom:

«Så nu är Norge visserligen vårt, och det för bättre köp än någon dödlig kunnat förutse; hs. exc. vice konungen[1] afreste idag åtta dagar sedan och lärer säkert intåga i Christiania med en prakt, hvarom de allvarsamma norrmännen aldrig gjort sig något begrepp. Se här aftåget: Excellensen sjelf, 5 à 6 adjutanter, tvänne sekreterare, Kullberg och Battram utom små skrifvare, talrik betjening i konungens livré, 2 lass med hundar af flere slag, ett lass med silfverserviser från slottet och 70 lass med bästa sort ryskt bränvin. Hvad han lär bli välkommen! Det sägs at kronprinsen befalt, att han skall göra en stor representation och anslagit honom i lön 20,000 rdr. banko. Skola de öfriga embets- och tjenstemän lönas i samma proportion, förslår visst icke det nya rikets intrader, men Herren förser väl offret. Norrmännens sinnesförfatning omtalas väl olika, men icke tror jag, de göra något motstånd. Hvad ämna de bättre begära än säd og bränvin; men i Köpenhamn har varit et grufligt missnöje öfver freden, till och med uppträden vid konungens återkomst från Fyen. —

— — — Om Söndag skola trumpeters klang och kanoners dunder förkunna eröfringen af det nya konungariket. *Te deum* skal sjungas och om afton blir stor och präktig illumination. Kungen är hjertligen förnöjd med sitt nya rike; skada att der ej är en bra rik guldgrufva, ty det tyckes behöfvas».[2]

Samme Dag, som Prindsen havde holdt Mødet i Palæet, 22de Februar, var det, at den første svenske Deputation havde Foretræde hos ham. Den bestod af Grev A. Rosen og Baron Sköldebrand. Fra Rosens Haand har man en samtidig Beretning herom[3]. Reisen havde gaaet over Fredrikshald, hvor man var eller anstillede sig at være ganske uvidende om Fredsvilkaarene, og Hafslund, hvor General Staffeldt modtog de Reisende med stor Forsigtighed, til Christiania, hvor Rosen fik Kvarter hos General Haxthausen. Kl. 3 om Eftm. mødte Deputationen i Palæet. Rosen blev ikke lidet overrasket, da han i Stedet for hvad han havde anholdt om, at faa Prindsen privat i Tale, fandt denne omgiven af General Schmettow fra Throndhjem, Kammerherrerne Peder Anker og Rosenkrantz, Konferentsraad Carsten Anker, Biskop Bech og Etats-

[1] Grev Essen, som var udnævnt til Generalguvernør.

[2] A. Ahnfeldt, Ur svenska hofvets och aristokratiens lif. II. Sthlm. 1860. S. 212.

[3] Norsk historisk Tidsskrift, IV. S. 519 flg. (ved Y. Nielsen, der i samme Tidsskrift III. S. 525 flg. ogsaa har meddelt B. B. v. Platens «Betænkning om Fremgangsmaaden ved Svenskernes Besiddelsestagen af Norge i 1814»). Naar Rosen angiver, at han var hos Prindsen 24de Febr., da er dette unøiagtigt.

raaderne Falbe, v. Holten og (Prof.) Treschow. Efter nogle gjensidige Komplimenter erklærede Christian Frederik, at de af Rosen overleverede Breve vare unyttige. Han havde nemlig nu erklæret sig for Landets Regent «efter Folkets Ønske og for under den nærværende Krisis at kunne holde den almindelige Gjæring i Tømme», men vilde gjerne leve i godt Naboskab med Sverige og i Fred med alle Nationer, som vilde respektere Norges Rettigheder. Efter dette afslog naturligvis Rosen Prindsens Indbydelse til Middag og forlod Christiania allerede samme Aften Kl. 7, ledsaget efter Prindsens Ordre af Kammerjunker Mansbach. Rosen mente at have faaet det Indtryk i Norge, «at der herskede en stor Uvilje mod Danmark, og at man kunde betragte det Baand, som tidligere fandtes mellem de to Nationer, som brudt for stedse». Derimod mente han, at der hos «det lavere Folk» ikke fandtes nogen Uvilje mod de Svenske. I Christiania dømtes forskjellig om den Maade, hvorpaa Rosen var bleven behandlet. Etatsraadinde Treschow skrev til sin Veninde, Fru Christiane Koren i Ullensaker, om de svenske Herrers «flaue Fjæs», men sindigere Dommere, f. Ex. den senere Statsraad Collett, vare ikke ret tilfredse med Prindsens Holdning ved denne Leilighed.

Den patriotiske Stemning i Norge var stærk og smuk, men tillige exalteret og, som altid under saadanne Omstændigheder, intolerant imod dem, som ikke kunde dele Flertallets Begeistring. Jacob Aall fortæller, «at det var en Kval i de Dage at være tilstede i store Selskaber eller endog i Vennelag, naar man ei kunde deltage i de patriotiske Sværmerier og høie Talemaader om Nationens Kraft, Regentens Visdom og andre Staters Ugudelighed». En anden Samtidig, Amtmand Blom, siger, «at man kunde takke Landets physiske Beliggenhed og Nordmændenes mindre choleriske Temperament for, at de Trudsler og Forbandelser, der skriftlig eller mundtlig udstødtes mod enhver, som ei blindthen hyldede Prindsen og hans Foretagender, ikke udartede til vilde Injurier og Grusomheder. Thi Terroristerne troede sig ved sin aflagte Ed berettigede og de mindre Stærke derved forpligtede til at udskrige enhver afvigende Mening eller Betænkelighed som Mened og Forræderi».[1]

Datidens Blade, «Tiden» og «Intelligents-Sedlerne», svømmede over af patriotiske, sikkert velmente, Inserater i Vers og Prosa

[1] G. P. Blom, Norges Statsforandring i 1814, S. 111.

Man foreslog f. Ex., at «da mange maaske ei vilde undvære at spise med Sølvskeer, men Nordmanden dog glad vil ofre Fødelandet det Overflødige, burde det blive en Skik, at Gjester medbragte sin Ske i Selskaber». Ligeledes foresloges, at alt Kirkernes Sølvtøi skulde skjænkes Banken. Forfattere, der skreve i en moderatere Tone (f. Ex. J. P. Debes, da Prokurator paa Moss, siden Assessor i Høiesteret), paadrog sig Had og Uvilje.

Flere af Byens Geistlige, som Sigwardt (siden Biskop i Christianssand) og Dr. phil. Garmann, talte fra Prædikestolen om Prindsen som Kandidat til Thronen.

Rigsforsamlingen kom, istedenfor at sammentræde i Landets Hovedstad, til at faa sit Mødested paa en Privatmands, Carsten Ankers, Eiendom i Eidsvold, naturligvis ikke uden Beregning fra Prindsens og hans Venners Side. Hovedstadens Repræsentanter vare Professor Sverdrup og Toldprokurør Christopher Frimann Omsen. Christian Frederik residerede for det meste ogsaa selv paa Eidsvold i de fem mindeværdige Uger.

Den 22de Mai holdt den nyvalgte Konge sit Indtog i sin Hovedstad, netop Aarsdagen efter, at han første Gang havde betraadt Byen som Statholder. Magistraten og Repræsentanterne havde truffet alle Forberedelser til høitidelig at feire Dagen. Byens Embedsmænd og Storbønderne i Aker forenede sig under Anførsel af Slotsfoged og konst. Amtmand (siden Statsraad) P. C. Holst, mødte Hs. Maj. paa Sognegrændsen mellem Aker og Skedsmo og fulgte ham til Grorud. Herfra førtes han af «Odel-Korpset» videre til Sindsen, hvor Frokost blev indtaget Ved Vaterlands Bro (thi over den gik i hin Tid, da Nybroen ei var til, Veien fra Romerike gjennem Lakkegaden) passerede Kongen under Kanonernes Torden en national Æreport, beklædt med Barlind og Granbar og prydet med passende Udsiringer. «Fire og tyve unge Piger, Døtre af Embedsmænd og Borgere, mødte Allerhøistsamme og bestrøede Hans Vei med Blomster». En af dem overrakte Kongen en Borgerkrands af Egeløv med de Ord: «Fortjent Hæder», en anden (Jfr. Winge) en Subskriptionsplan, hvorpaa var tegnet Bidrag til Fædrelandets Vel i Penge og Penges Værdi[1]. Den

[1] Den berygtede Forfatter E. M. Oettinger meddeler i sin «Geschichte des Dänischen Hofes» (Hamburg 1858, B. 7, S. 164) følgende Røverhistorie om de norske Damer: «Selbst die Frauen blieben nicht zurück. Aus freiem Antriebe bildeten sie eine Art von Amazonengarde. Vierhundert Mädchen vereinigten sich zu einem Corps norwegischer Schildjungfrauen und wählten sich die Toch-

galante Konge behagede da at ytre: «Det hulde Kjøn forskjønner enhver Fest, forskjønner Livet. Taknemmeligen skal jeg erkjende enhver Blomst, som det vil strø paa min Vei».[1] Fra Æreporten drog Kongen gjennem Rækker af Borgervæbning, Søfolk, Landkadetter o. s. v. til Kirken under høie Fryderaab. Ledsaget af Statsraadet m. fl. begav han sig ind i denne, hvor Kongestolen var prydet med hans Navneziffer og Rigets Vaaben, og hvor atter Biskop Bech fremtraadte som Norges Primas. Derefter Kur i Palæet. Formentlig var det ved denne Leilighed, at man i Man-

Lakkegaarden, forhen »Dælen«. (Se Side 35).

gel af en virkelig Throne maatte laane fra Byens Privattheater den Stol, der sidst var bleven benyttet i Grev Almavivas Rolle i

ter eines Pastors, Namens * *, zu ihrer Anführerin. Jungfrau * *, sagte der böse Leumund, der selbst an dem Reinsten irgend einen Makel aufzufinden weisz, sei die Geliebte des Prinz-Regenten und eine neue Agnes Sorel (!) gewesen, die ihn zum Widerstande gegen Schweden angeregt haben soll, was aber keineswegs factisch (!!!) erwiesen ist».

[1] Et Øieblik før Kongens Ankomst var en stor Del af Æreporten faldt ned, saa man kun med Nød havde faaet den istand i rette Tid. Dette blev af Mange anseet som et uheldigt Varsel. Ligeledes lagde man Mærke til, at under Indtoget en Ugle tog Plads paa Vor Frelsers Kirketaarn og skreg uafladelig den hele Tid, «men de Rettroende fortolkede det dog som et godt Tegn, da Uglen var Minervas Fugl».

Beaumarchais's «Figaros Giftermaal». Endelig var om Aftenen en Fest i den illuminerede Palæhave. I Baggrunden af Hovedgangen saaes et Transparent, forestillende en Krone og Navnetræk samt Emblemer af *fasces* og en Hund, som Sindbillede paa Enighed og Troskab, med en poetisk Indskrift af Claus Pavels. Overlærer Flor var tilstede og «skjænkede Punsch for den høistærede Pøbel, thi Andre kunde og vilde ikke trænge sig frem».

Men allerede samme Dag, som Indtoget fandt Sted, foretog Kongen et Skridt, som ikke gjorde godt Indtryk paa den alvorligere Del af hans Undersaatter. Han udnævnte ei alene en Overhofmarskalk (Haxthausen) og en Hofmarskalk («vor hidtilværende Staldmester Clauson-Kaas») samt en Staldmester (Elieson), men tillige atten Kammerherrer og tolv Kammerjunkere. Kammerherrerne vare: 1) Stiftamtmand Grev Trampe, 2) Stiftamtmand Schouboe, 3) Grev Vargas Bedemar, Ridder af Malta, 4) Baron Hoff-Rosenkrone, 5) Oberst Hegermann, 6) Kommandør Fabritius, 7) Statssekretær v. Holten, 8) Etatsraad Falbe, 9) Generalauditør Bergh, 10) Oberst Rode, 11) Generalkrigskommissær Vibe, 12) Amtmand Schouboe, 13) Oberstløitnant Krebs, 14) Oberstløitnant Haffner, 15) Overadjutant Broch, 16) Overadjutant Krogh, 17) Generalmajor Blücher, 18) Hofmarskalk Kaas[1].

Kammerherre-Nøgler havdes ikke paa Lager i Byen, ikke engang i Theatret, og maatte derfor bestilles i England. Men de ankom først, efterat Christian Frederik havde frasagt sig Regjeringen, og Pakken blev da aabnet af — Grev Essen. Imidlertid hjalp de nye Kammerherrer sig med to Knapper paa det Sted, hvor Nøglen ellers pleier at hænge. Disse Paafund misbilligedes endog af mange af de nybagte Kammerherrer selv, og mange bar i sin korte Kammerherrestand aldrig Dekorationen. Jacob Aall bemærker: «Jeg kan ikke sige, hvor dybt mit Sind nedbøiedes ved denne luxuriøse Overflod af den nyvalgte Konges Naadegaver, og denne Hofetatens rige Udstyr modtoges fast overalt med Mismod og Bekymring». Men det blev ikke nok hermed.

Den nyvalgte Konges sædvanlige Residents var Ladegaardsøen, hvor han synes at have befundet sig bedst. Et Minde om hans Ophold her er det Monument, han lod reise for Christian August, men hvis Indskrift senere vandaliseredes af en ubekjendt Haand, som lod Ordene «Norges Konge» udslette. Man har

[1] Nærmere Oplysninger om disse Hof-Udnævnelser findes i Illustr. Nyhedsblad, 1857, S. 70 flg.

endnu Kongens egenhændige Instrux for sin Overhofmarskalk, General Haxthausen, indeholdende Reglerne for det daglige Ceremoniel, Bestemmelser om Døres Oplukkelse, Madens Trancheriug m. m., ligesaa Instrux for Kongevagten i Christiania o. s. v. Daglig skulde en Kammerherre, en Kammerjunker og en af Staben være tilstede paa Ladegaardsøen. Kirkebøn forordnedes naturligvis for Kongen og for «Kronprindsen», den lille Prinds Frederik i Danmark. Kongetitlen i Reskripter lød: «Vi Christian Frederik, af Guds Naade og efter Rigets Konstitution Norges Konge, Prinds til Danmark, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken og Oldenburg, vor synderlig Gunst tilforn». Der taltes om den forestaaende Kroning i Throndhjem, men dette bidrog ogsaa til yderligere at forøge det allerede før spændte Forhold mellem Prælaterne Bech og Bugge, hvilken sidste fremdeles opholdt sig i Christiania. Begge vilde naturligvis have Æren af at udføre denne Ceremoni; Bech ansaa sig som Rigets Primas, og Bugge var Bisp i Kroningsstaden. Imidlertid havde Bugge faaet Kongens Tilsagn om at skulle blive den Lykkelige. Det hændte i hine Dage, at de to Bisper efter en Dispute anmodede Kongen om at dømme dem imellem. Smilende bemærkede denne, at den Grundlov, man havde vedtaget paa Eidsvold, ikke havde givet ham den dømmende Myndighed. De bade ham da om overensstemmende med sin Ret at udnævne en Dommer. Kongen pegte da paa Grev Schmettow fra Throndhjem, som just var tilstede. Men Schmettow undslog sig med de Ord: «Nei, jeg vil ikke, thi En af de to taler ilde om Alle, og om en Anden af dem tale Alle ilde». For at tilveiebringe Kroningsinsignier forsøgte man at indsamle Guld og Sølv hos Damerne. Og for at Hofarrangementet kunde blive ret komplet, anlagdes ogsaa en Hofsorg paa tre Uger, da Hertugen af Augustenborg (hvis Datter Christian Frederik siden ægtede) døde i Løbet af Sommeren.

Festlighederne i Hovedstaden efterfulgtes af lignende i en stor Del af Landets andre Byer, og Poesier strømmede ind fra alle Kanter til Kongens Pris. Af dem, som fremkom i Christiania, vakte især en ung Dames anonyme Digt «Til Norges Konge» Opmærksomhed;. det var undertegnet M . . . . (ɔ: Marie Lassen, senere Fru Schandorff, i en følgende Tid Grundlæggerinde af «Eugenias Stiftelse»). I England udkom den, saavidt vides, eneste Bog, der er Christian Frederik dediceret i hans Egenskab af Norges Konge. Den er forfattet af en Handelsmand i London af norsk

Herkomst, Jens Wolff, Esq., og betitlet «Sketches on a tour to Copenhague trough Norway and Sweden»; til denne Beskrivelse over en Reise, som Forfatteren havde foretaget for nogle Aar siden, var føiet et «Appendix, relative to the present political state of Norway». Det elegant udstyrede Kvartbind er ogsaa forsynet med et Portræt af Christian Frederik.

Det i Antal underlegne Parti, som ikke havde nogen synderlig Tro paa Varigheden af denne Herlighed, og som benævntes «Oppositionen», blev fremdeles betragtet med mindre end venskabelige Blikke af den store Flerhed. Allerstørst var Forbitrelsen imod Grev Wedel. Skjønt han iagttog den største Ro og levede paa Jarlsberg aldeles udenfor det offentlige Liv, fortalte man ganske almindelig, at de Svenske vilde gjøre Landgang i hans Grevskab, hvor de «ventede at blive modtagne med aabne Arme». I Begyndelsen af Juni læstes en Artikel i «Intelligentssedlerne», der gik ud paa, at en vis Mand «af Stand og Indflydelse, der er saa nederdrægtig, at han ei alene selv ønsker, men endog vover at forføre den uvidende Almue til at ønske og ytre sig Sverige hengiven *(sic)*, burde «afskjæres Næse og Øren» og i denne Tilstand sendes til den svenske Grændse, «hvor han kunde nyde Belønning for sit usle og feige Slavesind». Karakteristisk for Datidens Journalistik turde det være, at kort efter en anden Forfatter (Prokurator Debes), der tog til Gjenmæle herimod, fandt det fornødent med stor Vidtløftighed og med Citater af «den blide og skarpsindige Lovfilosof Marquis Beccarias Ord» at godtgjøre, hvor barbarisk en saadan Behandling vilde være, «en Grusomhed, som alene fandt Sted i Tyranniets fæleste Dage». Kort efter foresloges i en anden Artikel, at «Hovedmændene for det Parti, som ønsker Landets Børn under et slavisk vanærende Aag, enten skulde forvises Landet eller sættes under et strengt Opsyn».[1] Ogsaa de, der ansaaes for at staa i nært venskabeligt Forhold til Wedel, vare udsatte for grove personlige Fornærmelser i «Intelligentssedlerne». Saaledes Digteren Johan Storm Munch, dengang Sognepræst til Sande. Om ham averteredes (alle Avisartikler vare dengang Avertissementer, som Forfatterne maatte betale for Linien):

[1] I Oettingers nysnævnte Geschichte des dänischen Hofes fortælles (7,158): «Bischof Baum *(sic)* und Kapellan Wergeland, die Leithämmel der Schwedischgesinnten Partei, die heimlich noch immer für die Vereinigung Schwedens intriguirten, wurden auf Befehl des Königs und mit Zustimmung der Reichsversamlung bis auf Weiteres eingesperrt» (!!!).

«Imellem Drammen og Tønsberg skal efter Sigende findes en Plante, som i Almuesproget kaldes Greveklo, eller, som Andre kalde den, Munkeskrække. Samme Plante skal have denne høist besynderlige Egenskab, at endogsaa den bedste Digter taber sit Digtertalent, naar han blot lugter til den i mindste Maade, ja saa forunderlig er dens Kraft, at enhver vellydende Harpe bliver ustemt, naar Planten findes tre til fire Mile fra dens Standpunkt. — — Hvordanne ere dens Frugter eller Blomster? De høre vist ikke til de saakaldte «Fjeldblomster?»[1]

Opfordringer læstes til at ofre Sølvet i «Norges 880 Kirker» som Bidrag til Krigsførelsen, «thi da den dethroniserede Christian den anden forsøgte paa at bemægtige sig Norge, gjorde vore Forfædre ham et lignende Offer af Kirkens Sølv, men havde de dengang den Grund til at love sig samme Held af deres Opofrelse som nu?» Opmuntringer gjenlød ogsaa til frivillig Væbning, endog fra en Moder, som ønskede, «om det kunde være til Forsvar for Landet, at rykke ud i Spidsen for sit eget Kjøn».

Som bekjendt oprettedes ogsaa virkelig Frikorpser og det af Folk, som vilde have kjæmpet tappert, ifald deres Tjeneste var bleven benyttet. Mærkeligst var Studenterkorpset. Den, der egentlig gav Stødet til dettes Oprettelse, var daværende Fuldmægtig ved det nysoprettede Søkrigskommissariat (Marinedepartementet) A. C. Schult (siden Toldkasserer i Throndhjem). Den 19de Juni holdt denne Mand i sin Bolig et Møde af sine Bekjendte, og man enedes om at opfordre Byens Embedsmænd og Universitetets faa Studerende (naturligvis ogsaa Præliminaristerne) til at forene sig til et frivilligt Korps, da «om et Par Maaneder maaske det store Spil skal være fuldendt, som vil afgjøre, om vi skulle se vore Dale blomstre under et frit Folk, eller om vi skulle sværge en fremmed Tyran, os bekjendt alene af hans Fiendskab, vor Troskabsed, se svenske Despoter under allehaande Skikkelser indtage de fornemste Pladse saavel i Staten som i det selskabelige Liv, se ödmjukaste Tjenare med Pidsken i Haanden vise os, at de ere vore Herrer» o. s. v. Opfordringen var undertegnet af 31 Personer, hvis Navne vi anføre, fordi mangen Læser derimellem vil gjenfinde Mænd, enten almindelig bekjendte eller af særlig Interesse for ham. De vare: «A. C. Schult, Conrad Schwach, N. F. Berg, J. Messell, J. A. Hofseth, I. Krog, J. Knoph, C. F. Arbo,

[1] Navnet paa en Digtsamling af J. S. Munch.

B. C. Petersen, Hans Riddervold, Bertelsen, Colban, C. D. Cappelen, C. Garmann, Ole Rein Holm, J. L. Frølich, J. Wedege, J. Bernhoft, Wahl, Ebbell, P. Giertz, N. R. Schjoldager, Vidsteen, Nilson, Boye, O. H. Keyser, Bautz, John Aas, O. E. Gjerdrum, Doxrud, Krag». Nogle Dage efter holdtes et større Møde i Kathedralskolens Auditorium (det forrige Storthingslokale), hvor en Mængde nye Medlemmer[1] tegnede sig, og hvor en Bestyrelse valgtes, bestaaende af Overlærer Flor, Lektor i Theologien S. J. Stenersen, Præsten Nils Wulfsberg, Adjunkt (siden Overlærer) Albert Lassen og Fuldmægtig Schult. Der var nogen Uenighed inden Bestyrelsen, om Studenterne skulde blive samlede, eller om de, naar de havde opnaaet nogen Øvelse, hellere, overensstemmende med et Forslag af Lektor Stenersen, skulde sprede sig om i Bygderne for at anføre «Mandhusingerne». Imidlertid paabegyndtes strax Øvelserne, og Foreningen talte tilsidst 200 Deltagere. Musketer-Vaaben udleveredes fra Arsenalet, og Exercitien foregik i Krigsskolens Gaard under Ledelse af Løitnant og Lærer ved Krigsskolen Eckhoff; engang foretoges endog et Streiftog i fri Mark. «Det var komisk (skriver et Medlem af Bestyrelsen) at se gamle Overlærer Flor, Raadmand Saxild m. fl lære at marschere, præsentere Gevær o. s. v., medens paa den anden Side en enkelt Straajunker, som f. Ex. en Fuldmægtig Klein, var saa undselig for at bære Musket igjennem Gaderne, at han ei vovede at gjøre det, uden at vi vare mange i Følge og paa en Maade tvang ham dertil».

Noget senere ud paa Aaret (1ste August) tilbød ogsaa det gule Korps i Christiania Kongen sin Tjeneste. Dets Chef var dengang den senere meget rige Jacob Meyer[2], og det talte 16 Heste, «hvoraf to ubrugelige». Kongen takkede i en egenhændig Svarskrivelse, der lød saaledes: «Vi paaskjønne særdeles den kongelige Borgergardes patriotiske Tilbud, at ville tilbyde sin Tjeneste, hvor den maatte fornødiges. Ugjerne ville vi uden høieste Nødvendighed rive Borgeren ud af sin Syssel, men saasnart vi senere skulle ønske at se Korpset omkring vor Person, da maatte vi ønske, at

---

[1] Blandt dem fosekomme Navne som C. Keyser, Mauritz Hansen, C. A. Holmboe, Bernt Holmboe, Ahlert Hysing o. s. v.

[2] Jacob Meyer († 1856) havde i 1805 taget Borgerskab i Christiania, efter tilforn at have været paa Bernt Ankers Kontor. Han var Søn af en Kjøbmand hersteds, Peter Meyer, om hvem man havde det Rim: «Bernt Anker svæver i høie Tanker, Peter Meyer passer sine egne Greier».

det havde en Felt-Mundering, graa, blaa eller grøn, hvilket Korpsets Chef vilde indmelde, saasnart det er Tilfældet. Moss, 3die August 1814. Christian Frederik.» I denne kongelige Skrivelse fandt Korpset en yderligere Grund til at negte Deltagelse i den dengang overmaade trykkende Transportskyds, hvorfra det ogsaa gjennem sine Privilegier formente sig at være fritaget.

Førend den kortvarige Krig udbrød, kom, som bekjendt, fremmede Diplomater til Christiania. Den første af disse var Engelskmanden Mr. J. P. Morier, Lord Castlereaghs Privatsekretær. Han kom iland i Arendal og blev, da hans Ankomst var rygtedes, modtaget i Drammen af Statssekretær Holten. Hans medbragte Noter udtalte bestemt nok Englands uforanderlige Beslutning at understøtte Sverige, men hans personlige Optræden gav Anledning til adskilligt Ræsonnement. Mod Diplomaters Sædvane indlod han sig i næsten aabenmundede Samtaler med Creti og Pleti, og det paastaaes som sikkert, at han ligefrem ytrede Bifald med Nordmændenes Færd, skjønt det sagtens er rimeligere, at hans Ytringer misforstodes og lempedes efter Nationens Ønsker med den under saadanne Omstændigheder naturlige Lettroenhed. I Drammen holdtes Selskab for ham hos Niels Omsted, men her behandlede man ham saa overdrevent fidelt, at man «tilsidst næsten aftvang ham Uhøflighed». I Christiania tog han Bolig hos General og Statsraad Haxthausen og omgikkes i det Hele jevnlig med Kongens nærmeste Venner. Han skal senere, fortælles der, som engelsk Diplomat i Dresden have betroet en Mand, der havde spillet en Rolle i 1814 (man mener Lektor Adler), «at Castlereagh havde bedet ham undersøge, om det var tænkeligt, at Christian Frederik som Hærfører kunde byde Carl Johan Spidsen, da man i saa Fald nok kunde være tilbøielig til at komme Nordmændene til Hjælp, men da hans Indberetning gik i modsat Retning, toges ogsaa modsatte Forholdsregler».[1] Morier forblev i længere Tid i Byen og gjorde Reiser om i Landet lige til Thelemarken. Hans fortsatte Ophold gav Sangvinikerne end større Mod, thi man havde hele Tiden hengivet sig til det Haab, at England tilsidst skulde tage sig af Norge; i Parlamentet var faldet Ytringer, der vidnede om Sympathi for Nordmændene, og Christian Frederik selv havde, trods hans Udsendinges ringe Held, stedse søgt at vedligeholde denne Drøm hos sine Undersaatter.

[1] H. P. Gjessing, Christian VIII.s Regjeringshistorie.

Den 30te Juni kom et talrigere Gesandtskab til Byen. Det var Udsendinger fra fire Stormagter, fra England Mr. August Forster, fra Rusland Grev Wladimir Orlow, fra Østerrige General, Baron August Ernst von Steigentesch og fra Preussen Major, Baron von Martens. De talte et bestemt Sprog: «Christian Frederik skulde føie sig efter Kielertraktaten, de vare selv komne, ikke som Mæglere, men som Krigsherolder». Fornemmelig skal Steigentesch have gjort Christian Frederik energiske Forestillinger om, at han strax burde forlade Landet, Orlow derimod have trøstet ham og hemmelig raadet ham til at holde nogen Tid ud endnu, og vist er det, at Carl Johan siden viste sig yderst unaadig mod den russiske Udsending. Efterat Sagen var behandlet i Statsraadet, hvor tillige endel af Rigsforsamlingens forrige Præsidenter vare tilkaldte, blev Udfaldet, at Kongen vægrede sig ved at opfylde Diplomaternes Forlangende. De forlode Landet, men vendte endnu engang tilbage og traf Christian Frederik paa Moss, hvor de gjentoge sine Forsøg paa at omstemme ham.[1]

Af de fremmede Gesandters Indberetninger til sine Hoffer kjender man Østerrigeren Steigentesch's.[2] I en Skrivelse, dateret Christiania 10 Juli, siger han bl. a. Følgende, som jeg meddeler uden Kommentar:

«Under et kort Ophold og uden Kjendskab til Sproget er det ikke let at dømme om Befolkningens Stemning. Denne Nation, hvis Begreber endnu ere barnlige, modtager sine Efterretninger og Forestillinger fra Byerne ved Kysten, og ogsaa i denne Henseende vil en Erobring af Christiania være afgjørende for Norges Skjebne. Som hos alle Bjergfolk har ogsaa her Historien holdt sig i Sagn, der tabe sig i Fabelverdenen, sammenblander Landets egen Fortid med dets Naboers og henlægger Skuepladsen for alt det Store, Norden har havt at opvise, til Hjemmet. Af dette Ubekjendtskab med alt, hvad der foregaar udenfor Norges Fjelde, udspringer Nationalforfængeligheden hos dette Folk, der

[1] Alle fire Gesandter boede her i Byen i den gamle Collett-Gaard. Orlow gjorde Opsigt ved sit smukke Udseende. Steigentesch († 1826), der ogsaa var Digter og i 1819 udgav sine samlede Lystspil, besøgte oftere Kongshavn, hvor han drak af den Kilde, som i forrige Aarhundrede fremkaldte den vidtløftige medicinske Polemik, og gjorde sig tilgode med den norske Delikatesse Hummer. Samtidig var ogsaa en Udsending fra Frederik den sjette, Admiral Bille, tilstede i Christiania.

[2] Meddelt af Yngvar Nielsen i Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger 1877, No. 12.

hensætter sin Tilblivelse til Odins Tider og ikke kjender nogen anden Maalestok for Kraft og Storhed end den, som kan hentes fra dets egen Historie.

«Prinds Christian, som staar i Spidsen for dette Folk, (eller maaske snarere hans Omgivelser), har forstaaet at vække dets Forfængelighed og Lettroenhed. Jeg havde hidtil i Prindsen seet en ung Mand, der var bleven vildledet af et varmt, pirreligt Gemyt, og selv i saadan Vildfarelse kan der jo ligge noget, som Følelsen kan billige, om end Forstanden forkaster det. Men han, som i alle sine offentlige Taler deklamerer om Sveriges utaalelige Aag, har to Gange tilbudt sig at underkaste Norge under Sverige, naar man vilde gjøre ham selv til Sveriges Kronprinds. General Schmettow og Baron Holstein have begge overbragt dette Tilbud til Feltmarskalk Essen, og her i Christiania er for nogle Dage siden udkommet et Skrift, som stiller denne Betingelse for Norges Underkastelse[1]. Norges Konstitution, som jeg har den Ære at vedlægge, udelukker ikke dets Konge fra at kunne besidde ogsaa en anden, altsaa ogsaa den danske Krone (Prindsens Arv), og den høie Følelse for Ret og Frihed, som ifølge de engelske og de her udkommende Aviser begeistrer dette Folk og dets Fører, bestaar i Virkeligheden i den Ærgjerrighed at ville forene alle tre nordiske Kroner paa hans Hoved. Alle Magter, hvis Flag vaier i Øresund, maa derfor være naturlige Fiender af en saadan Plan.

«Forresten er Intet mere morsomt end Synet af dette nye Hof. Alle et stort Riges Kron-Embeder ere sammenpressede her i det lille Christianias snevre Rum. Et lidet Hus paa en Etage heder det kongelige Pallads, et halvt Dusin Træer, som møisommelig støtte sig til en Klipperevne, udgjøre den kongelige Park. Ved Siden af disse Seværdigheder bor en Overhofmarskalk, en Hofmarskalk, en Overstaldmester, nogle Ministre, der danne et Rigsraad. Statens Vel er i det mindste anbetroet til Hænder nok, hvilke alle udstrække sig for at modtage sin Underholdning af Statens Kasse.

«Efterat Landstormen er opbudt, er alt fra Hofmarskalken til Hyrden krøbet ind i en Art Uniform, der har Landets Farve, den graa Klippes Farve. Den militære Titelsyge er faret ind i alle

[1] Hermed sigtes til Christian Magnus Falsens bekjendte Brochure: «Hvad har Norge at haabe, hvad har det at frygte af en Forbindelse med Sverige, og under hvilke Betingelser kan denne Forening være ønskelig?» Fortalen er dateret Vollebæk (i Aas, hvor Falsen da boede) 4 Juni 1814.

Indbyggere, og hvo der har Forfængelighed nok til at ville være betjent af et helt Officers-Korps, behøver blot at lade sig gjøre en Kjole og kan saa være vis paa, at alle Grader i Armeen neie og bukke sig for ham.

«— — Fyrstens Statsraad bestaar af 7 Medlemmer. Det første er General-Lieutenant Haxthausen, der tillige er Hofmarskalk, Kommandant over alle Tropper, Finantsminister og første Kammerherre. Man kan ikke sammenhobe flere Værdigheder paa et elendigt Menneske, hvem den offentlige Mening har brændemærket i alle de Lande, hvor han har opholdt sig. Den forrige Konge af Danmark havde i sin Sygdom Øieblikke, der udkrævede et Menneske, som taalmodig fandt sig i enhver Art af Mishandlinger. Dette var denne Generals glimrende Bestemmelse, og efter Kongens Død blev han Kommandant i Christiania. Som Finantsminister har han en Statsraad Tank ved sin Side, der i tidligere Dage har beriget sig ved to Bankerotter.

«De øvrige Statsraader ere en Hr. v. Rosenkrantz, den danske Ministers Broder og en af Landets største Godseiere, dernæst Herrerne Sommerhjelm, Collett, Aall og Carsten Anker. De to sidste er i London og de øvrige for ubetydelige til at fortjene nogen Skildring. Deres største Fortjeneste i Folkets Øine er Had mod Sverige, og den herværende Patriotismes Opfindelsesevne er uudtømmelig paa Navne, der skulle karakterisere eller i ethvert Fald fornærme de Svenske.

«Alle militære Anliggender besørger Prindsen selv. Oberst Hegermann, Præsident for den Rigsforsamling, af hvilken Prindsen blev valgt til Konge, er Statssekretær for Krigsdepartementet. Han har i 30 Aar staaet i Spidsen for den herværende Kadetskole, der er en fortræffelig Anstalt[1]. Man anser ham for den mest dannede Officer i den norske Armee, men hans ligesom Prindsens Erfaring indskrænker sig til Exercerpladserne i Kjøbenhavn og Christiania. — — Søkaptein Fasting, en af den danske Marines mest udmærkede Officerer, er den nye Konges Admiral.

«Paa Grund af Blokaden er Prisen paa alle Fornødenheder stegen til en Høide, hvorom man andensteds ikke gjør sig nogen Forestilling. Tolv Pund Oxekjød koster f. Ex. 100 Daler (120 Daler = 1 Louisd'or) og saaledes Alt i Forhold. Menigmand lever mest

[1] Steigentesch besøgte med megen Fornøielse Krigsskolen. Fortalt af afdøde Statsraad Riddervold, der var bleven Student 1813 og nu allerede var Lærer ved Krigsskolen.

af Fisk, som Havet leverer i Overflod. Handelens Afspærring har dog skaffet Landet den Fordel, at de ubeskjæftigede Hænder have vendt sig til Agerdyrkningen, hvorfor denne i den senere Tid har giort store Fremskridt. De bedste af de herværende Landmænd paastaa, at om denne Tilstand varer endnu i to Aar, vil Norge ikke mere behøve Tilførsel af Korn fra andre Lande. Jeg maa dog tilføie, at dette er patriotiske Landmænds Forestilling, og Patriotismen her nærer mangt et fromt Ønske, som sandsynligvis Landets Klipper ikke kunne tilfredsstille.

«Af alt fremgaar, at Sveriges Interesser fordrer at underkaste sig dette Land uden Blodsudgydelse. Fordommene mod hint Rige vilde ellers blive uudryddelige. En eneste Regndag gjør Veiene i Bjergene ufremkommelige, og et eneste Nederlag for de svenske Vaaben vilde være tilstrækkeligt til igjen at belive det norske Folks Mod og til at forlænge en Krig, der kun vilde ende med Folkets Undergang. Derved vilde i ethvert Tilfælde en Del af Nordens Kræfter svækkes, og jeg ved ikke, om saadant, naar Hensyn tages til Ruslands overveiende Magt, kan være nogen anden Stats Ønske. Norge hører til de Lande, som ere uundværlige for Ruslands Handel. Alle russiske Skibe, som gaa fra det hvide Hav til det baltiske, ere tvungne til at anløbe norske Havne, og Russerne, som allerede gjennem Kola øve en betydelig Indflydelse paa den norske Handel, kunde let benytte Stemningen hos Indbyggerne, der allerede nu foretrække Underkastelse under Rusland fremfor Sverige, dersom disse Uroligheder endnu længere skulde forstyrre Norges Fred.

«Et Blik paa Landkartet viser, hvor fordelagtig Besiddelsen af Norges langstrakte Kyst vilde være for Rusland, og den europæiske Handel vilde tildels antage en anden Skikkelse, ifald det skulde lykkes Rusland at blive Herre over disse Kyster».

Krigen maatte altsaa udbryde, men endtes, som bekjendt, allerede den 14de August ved Konventionen i Moss, hvorved Christian Frederiks Kongedømme i Virkeligheden ophørte, idet han forpligtede sig til at indkalde Storthinget og derpaa under Paaskud af Sygdom strax at overdrage Magten til Statsraadet. Den ulykkelige Fyrstes Sindsstemning og Tilstand var nu lidet misundelsesværdig. Allerede under det korte Felttog havde han vist sig vankelmodig og forsagt, nu blev han rent fortvivlet, henfaldt til de mørkeste Tanker og indbildte sig, at baade Svenske og Norske vilde ham ondt. Han viste sig efter sin Tilbagekomst

fra Moss ikke mere i Christiania, men levede den hele Tid paa Ladegaardsøens Hovedgaard. Af og til talte han om at reise til Ringerike af Frygt for svenske Efterstræbelser, og det var kun med Nød, at Statsraadet fik ham overtalt til at opgive en Reise, der vilde have vakt saamegen Opsigt. Da han imidlertid haardnakket vedblev sin Paastand, at de Svenske vilde bryde Vaabenstilstanden, gaa med en Kolonne over Fetsund og tage ham tilfange, maatte man, for at tilfredsstille ham, love at udstille Forposter og sende Patruljer ud i alle Retninger, «for at han i betimelig Tid kunde faa Underretning og flygte». En Officer af Generalstaben, til hvem Kongen havde Tillid, skulde hemmelig udføre dette Hverv, men han forestillede Statsraadet indtrængende,

Ladegaardsøens Hovedgaard.

at saadant vilde være en Prostitution baade ligeoverfor den norske Armee og de svenske Officerer, som imidlertid vare komne til Christiania, og foreslog, at Intet skulde foretages, men Rapporter skrives til Kongen om fingerede Patrouiller og Rekognosceringer. Dette bifaldtes, og Officeren indesluttede sig i sit Logi og skrev Rapporter, daterede snart fra det ene, snart fra det andet Sted paa Demarkationslinien. Selv for de Norske nærede Christian Frederik nu saadan Frygt, at han ofte spadserede i Skoven paa Ladegaardsøen den største Del af Natten og først gik tilsengs henimod Dagbrækningen[1].

[1] J. G. Meydells Oplysninger til Felttoget i Norge 1814 i P. A. Munch's Norsk Maanedsskrift, 6te Bind. Meydell tilføier: «Naar dette ikke var blevet bekjendt for mange Personer i hin Tid, saa vilde man tro, at her blev fortalt lutter Usandhed».

Blandt Christiania Befolkning fremkaldte Efterretningen om Konventionen, i det Store taget, dyb Sorg. De alvorligt Tænkende iagttoge Stilhed, men en stor Del af Publikum gav sine Følelser Luft i Optøier. Til at ophidse den letbevægelige Masse bidrog, som sædvanlig, en Masse Rygter, især Fortællingen om, at Planen for den norske Forsvarskamp skulde være forefunden i Afskrift hos en falden Svenske, Landshøvding Eichstedt fra Wermeland.

Statsraad Haxthausen.

Det hedte videre, at særlig Statsraad Haxthausen skulde have vist en uforsvarlig Forsømmelighed ved Hærens Udrustning og Forsyning, og at han bar Hovedskylden for Krigens uheldige Gang. Hertil kom ogsaa, at Haxthausen mistænktes for Egennytte og overhoved ikke var lidt. Han beskyldtes endogsaa (men vistnok aldeles ugrundet) for at have staaet i Ledtog med Svensken, og Publikum besluttede at tage Hevn. Nogle Dage efter, at Konventionen var bleven bekjendt i Christiania (antagelig 19de August),

samledes en Folkemasse, deriblandt ogsaa Fruentimmer, udenfor hans Embedsbolig, det nuværende militære Sygehus. Endel Vinduer bleve slaaede ind, men da man erfarede, at Haxthausen selv ikke var tilstede, men var paa sin Løkke (Lille-Frogner, i hvis Nærhed den saakaldte «Haxthaus-Skov» længe har baaret hans Navn), begav man sig afsted derhen. Generalen havde den Aften just Selskab hos sig, hvilket han dog skal have indbudt for sin Sikkerheds Skyld, da han havde faaet et Nys om, at Noget forestod. Med et hørtes nu Skraal og Spektakel paa Løkken, Ruderne stene-

Lille Frogner. (Efter et ældre Maleri).

des, og Alt i Haven ødelagdes. Mellem Gjesterne vare Professor Sverdrup, Statsraad Sommerhjelm og Generalauditør Bergh. Sverdrup og Bergh talte til Massen for at berolige den, tilsidst gik Bergh ud og indlod sig i Underhandling med Hovedmændene, som han ikke kunde se, «men hvis Sprog og Haandtag overtydede ham om, at de ei hørte til Arbeidsklassen»[1]. Generalauditøren lovede dem, at Alt, hvorfor de beskyldte Haxthausen, skulde blive undersøgt, hvorpaa de lovede ham at gaa. Nu begav man sig da til-

[1] Justitiarius J. C. Berg har optegnet, at Præsten Nils Wulfsberg antoges at have deltaget i Opløbet. General Bjørnstjerna mente om Wulfsberg, at han havde stor Indflydelse blandt de norske Brushoveder (parmi les cranes de la Norvège). Afdøde Toldkasserer (Rektor) M. A. Boye, der var bleven Student 1814, har

fods afsted fra Løkken til Byen, foran gik Agent Nielsen med en Lygte, bagefter ham Haxthausen med Bergh under den ene og Sommerhjelm under den anden Arm, derpaa det øvrige Selskab. Paa det Sted, hvor den ulykkelige General skulde have Natteleie, «faldt Madamen i Besvimelse og bejamrede sig og sine syv Børn», og ogsaa paa andre Steder undskyldte man sig for at modtage ham. Tilsidst fulgte han da hjem med Generalauditøren, hvorefter han den følgende Dag forlod Christiania og tog Ophold hos sin Ven, Provst Lassen i Gran paa Hadeland. Ogsaa did forfulgte Skrækken ham, thi neppe var han kommet ind i Præstegaarden, førend han blev opskræmt ved en Sten, der kastedes ind i Værelset. «Skal ogsaa Stenkast forfølge mig hid?» udbrød han, men beroligedes dog snart ved at erfare, at Stenen hidrørte fra Provstens lille Sønnesøns Leg. Haxthausens senere Skjæbne blev ikke behagelig, thi vel frifandtes han aldeles ved Rigsrettens Dom, men maatte forinden udholde adskillige Gjenvordigheder.

Mindre betydelige Spektakler fandt Sted samme Dag udenfor Kjøbmændene Wiewild og Paul Thrane[1], med hvem Mange vare misfornøiede, da man mente, de ei havde skilt sig vel ved Provideringsvæsenet. Af alvorligere Betydning var den Insult, som ved et uheldigt Tilfælde blev tilføiet General Björnstjerna. Denne svenske Udsending boede med et Par Landsmænd hos Traktør Carstens (nu Hotel d'Angleterre), altsaa lige i Nærheden af Haxthausens Bopæl i Byen. Da nu Publikum, som fortalt, stimlede sammen for at hjemsøge Haxthausen, troede nogle af den viljeløse Masse, at det gjaldt Svensken, hvorfor de ogsaa sloge Vinduesruderne ud i Björnstjernas Værelser; en Beretning lægger til, at Björnstjerna selv af Nysgjerrighed havde aabnet et Vindue og stukket Hovedet ud, og at en akademisk Borger benyttede Leiligheden til at give ham et drøit Ørefigen («et norsk Snudedrag, saa at han tumlede omkring»). Pøbelen raabte endog, at de Svenske skulde

---

fortalt Forfatteren, at Toget egentlig udgik fra Studenterne, af hvilke flere da boede sammen i den saakaldte «Regents», der var indrettet i en Universitetet tilhørende Gaard paa Hjørnet af Lakkegaden og Grønland. Opløbet omtales ogsaa i Fr. Barfods Tidsskrift «Folke», I. S. 460 flg. Sammenlign B. H. v. M. af Morgenstierne i Historisk Beretning om Staffeldts Forhold, I. S. 7. Lignende Optøier mod Staffeldt, der boede ved Laurvig, vare ogsaa igjære.

[1] Denne, der i Slutningen af det foregaaende Aarhundrede havde hørt til de for den franske Revolution begeistrede Christianiensere, omtales i Christian Frederiks Dagbog som «ildesindet».

miste sit Liv. Heldigvis var en af Christian Frederiks Kammerjunkere, den ovennævnte Løitnant Schwartz, tilstede og indsaa, hvilke frygtelige Følger Forgribelse paa diplomatiske Personer kunde medføre. Han var, ifølge sin egen Fortælling i et samtidigt Brev,

Traktør Carstens's Gaard, nu Hotel d'Angleterre.
Malet af I. F. de Schilling den 3die Mai 1805.

saa heldig at komme ind i Hotellet, fik de Svenske forklædte og bragte dem hjem til sine egne Værelser, hvorved de saaledes bleve reddede.

Fornærmelserne mod Björnstjerna ærgrede naturligvis den

bedre Del af Befolkningen og fremkaldte tillige Ængstelse for, at Carl Johan, som Rygtet fortalte, vilde benytte denne Skandale til mod Konventionen at lade Regimentet «Royal Suèdois» rykke ind i Hovedstaden. Dette skeede ikke, men der er Grund til at tro, at Björnstjerna ikke skulde havt noget derimod. Denne Herre udtalte sig naturligvis ikke meget venligt om Nordmændene; om Christian Frederik talte han i sine Breve med aabenbar og ligefrem Foragt[1], og stort høfligere omtalte han ikke heller Statsraaderne.

Inderste Gaardsrum hos en Bondehandler i Hjørnegaarden af Storgaden ved Kirkeristen.
(Fr. D. Heftyes forrige Gaard).

Noget svensk Regiment fik man dog ikke se i Byen, men derimod sørgede den norske Regjering selv for en forøget Politistyrke. Justitsraad Christian Adolf Diriks var af Christian Frederik fra Byfoged og Sorenskriver i Laurvig bleven kaldt til Christiania som Generalpolitidirektør og Professor i Lovkyndighed ved Uni-

---

[1] «Prindsen er yderst modløs, bleg, mager og svag, men synes at trøste sig med en Pige, som han i nogen Tid har underholdt, og som med sine Veninder udgjør hans Selskab paa Landet». Maaske sigter han hermed til en vis Maren Engebretsdatter, («Kongemaren»), der fødte Christian Frederik et Barn, som kort efter døde. Kongen havde tillige en Elskerinde af noget «bedre» Stand, en Præstedatter fra øvre Romerike, der siden kom efter ham til Danmark.

versitetet. Han fik Statsraadet til under 30te August at anmode Generalmajor Seiersted om at afgive 12 til 14 Personer af Garnisonen, der kunde være tjenlige til Politibetjente; som saadanne skulde de beholde sit militære Appointement og desforuden nyde en passende Gage. Da nogen Tid efter Spektaklerne udenfor Björnstjerna en ny svensk Udsending, General Boye, ankom, forlangte denne at ledsages ind i Byen af militær Bedækning, og da han

Gaardsrum i Hjørnegaarden af Storgaden ved Kirkeristen
(Fr. D. Heftyes forrige Gaard).

ankom til Christiania, begjærede han af Statsraadet Sikkerhed mod Pøbelens Molest[1].

Ophidselsens Tilstande pleie dog sjelden at vare længe, og inden kort Tids Forløb begreb Størstedelen af Byens Befolkning, at det var umuligt at modsætte sig Begivenhedernes tvingende Magt. Inden et Par Ugers Forløb var endog en af dem, der

[1] Om nogle mindre Gadespektakler, Arrestationer o. s. v. ved denne Tid se P. Holmsen, Kristiania Politis Historie, S. 135 flg.

skulle have deltaget i Optøierne mod Haxthausen, Præsten Niels Wulfsberg, kommen i Forstaaelse med General Björnstjerna, der som svensk Kommissær opholdt sig i Byen. «Han vil være en Folkets Mand og paastaar bestandig, at han har staaet paa en daarlig Fod med Prinds Christian», skriver Björnstjerna, og det fremgaar af dennes Breve, at Wulfsbergs Blad «Tiden» nu inspireredes af den svenske General.

Hvad Christian Frederik angaar, var dog den nævnte Avisredaktør ikke den eneste, som skiftede Mening. Ingen kan vel

En Bondehandelsgaard,
(Storgaden No. 22, nu tilhørende Garver Blixrud).

hurtigere og fuldstændigere have tabt sin Popularitet, end Kongen efter Fjortendagsfelttoget og Konventionen. Havde man før overvurderet ham, dømte man nu vistnok altfor strengt. «Over Kongen (skriver Pavels den 11te September) bryde nu fast alle Staven. Fra overdrevne Forventninger til Fordømmelsesdom, naar disse ei opfyldes, er Overgangen ei ualmindelig, og man kan ikke rose den. Men at Sorgen over at se Forventningen saa aldeles skuffet blandes med Indignation og Harme, det kan undskyldes». Kun i de Dele af Landet, hvor Christian Frederik ikke var personlig kjendt, og hvor man paa Grund af Frastanden ikke kunde dømme klart om Begivenhederne, vedligeholdt hans Nimbus sig endnu en Stund. En af Bergens Repræsentanter foreslog saaledes Aaret

efter, at man skulde reise Christian Frederik et Monument paa Dovre. Selv begyndte derimod Kongen igjen at komme sig af sin halvsyge Tilstand, da enhver Frygt for hans personlige Sikkerhed i hans Tilflugtssted paa Ladegaardsøen viste sig ugrundet. Paa sin Fødselsdag (18de September) holdt han sig lystig ei alene med sine Venner til Middag, hvor Skaalen for Norges Uafhængighed blev drukket, men havde endog om Aftenen et Dameselskab, hvor det gik særdeles muntert til. Det dramatiske Selskab havde

Gaardsrum i en Handelsgaard.
(Storgaden No. 4, nu tilhørende Brødrene Hansen junior).

tænkt paa at feire Fødselsdagen med en Festforestilling, hvortil Rahbeks «Anna Colbjørnsen» var valgt, men heraf blev dog Intet.

Imidlertid stundede Tiden til, da Hovedstaden (for første Gang efter 1661) skulde se Folkets Repræsentanter sammentræde. Byen skulde selv vælge fire Storthingsmænd. Den ene af dens Repræsentanter paa Eidsvold, Professor Sverdrup, hørte til dem, der bestemtest afskyede enhver Forbindelse med Sverige. Han havde ikke Lyst til at være med her og reiste derfor til Kjøbenhavn «for at hente Universitetsbibliotheket». Til Repræsentanter valgtes da

Prokurator Andreas Arntzen, Agent Jacob Nielsen, Professor og Etatsraad Niels Treschow samt Generalpolitidirektør, Professor og Justitsraad Diriks. Derhos kunde to af Akershus Amts Thingmænd, Biskop Bech og Slotsfoged (siden Statsraad) Holst, henregnes til Christianias Indvaanere. Arntzen havde aldrig havt noget tilovers for Christian Frederik og hans Parti og holdt sig derfor udenfor Begivenhederne, indtil i August, da han havde paataget sig midlertidig at være Byens Politimester, et Embede, som ingen

Generalitetsgaarden (nu Finantsdepartementets Lokale.)

Anden vilde have. Han udmærkede sig senere paa Storthinget i 1821 som den, der klarere end nogen Anden forstod at opfatte og udvikle Spørgsmaalet om de tre Millioner til Danmark, og blev endelig Aaret før sin Død (1837) Statsraad.

Det gjaldt nu om at tilveiebringe Lokale for Forsamlingen. Statsraadet paalagde Generalpolitidirektøren, Diriks, at drage Omsorg for et saadant, og denne forhandlede da om Sagen med Magistraten. Der var først Tale om Thomsegaarden ligeoverfor den nuværende Børshave, der havde været brugt ved saamange festlige

Tilstelninger. Imidlertid fandt man Kathedralskolens Gaard bekvemmere, og Skolens Ephorat og Skoleraadet gave ogsaa sit Samtykke til at afstaa den. Skolens store Auditorium toges til Storthingssal, og en Dør anbragtes ind til «Generalitetsgaarden» (nu Finantsdepartementet) for Tilhørernes Skyld. Lagthinget fik Skolens Bibliothekssal, hvor der langs Bogreolerne, der bedækkedes med Lærred, blev anbragt et Gitterverk, «paa det at ingen Uorden i Bogsamlingen skal bevirkes». Da Galleriet kun rummede omtrent 100 Tilhørere, stilledes en Billet til Disposition for enhver Repræsentant. Kathedralskolen maatte selv flytte til Mangelsgaarden og blev herefter hvert tredie Aar husvild, indtil den endelig aldeles maatte afstaa den Gaard, som Frederik den fjerde i 1719 havde skjænket den, og ombytte den med den til Skole ubekvemme Gaard i Store Strandgade (nu Britannia Hotel).

Istedenfor at faa Diætpenge bleve Storthingsmændene denne første Gang indkvarterede af Magistraten i de mere formuende Borgeres og Embedsmænds Huse, hvorfor ogsaa Præsidenten efter Thingets Opløsning offentlig takkede Christiania By for dens Gjæstfrihed. Modtagelsen havde dog paa et enkelt Sted været mindre god. En af Byens rigeste Mænd (under den franske Revolution en af de ivrigste Godtkjøbs-Republikanere) havde i lang Tid spillet en underlig Rolle. Da andre Folk vilde ofre sit Sølvtøi for Krigens Skyld, spottede han med, at han vilde skjænke et stort Stykke Valbirk, han havde i sin Kjælder, til Træskeer for Patrioterne. Ligeledes var den samme Mand den eneste, som allerede i Konventionstiden holdt Gjestebud for de svenske Kommissærer. Nu, da Magistraten havde indkvarteret hos ham en af de nordenfjeldske Repræsentanter, Oberstløitnant Krabbe, tillod den rige Mand sig at behandle sin Gjest paa en paafaldende Maade. Han anviste ham i sin store Gaard et elendigt mørkt Værelse, «ved Siden af et andet, hvor Værtens Piger havde deres Haandtering, hvorfra gik en Dør ind til Krabbe, med et Vindue paa, saa at han blev beskuet af Tjenestefolkene og ved deres idelige Snak forstyrret i sine Forretninger». Da Krabbe bad om en Thekande, fik han det Svar, «at Verten kun havde en eneste, som han ikke kunde undvære» o. s. v. Krabbe bekjendtgjorde nu selv dette i «Intelligentssedlerne», og alle tog hans Parti, og der gjordes et Epigram over Værten[1].

[1] Provst F. Schmidts Dagbøger, S. 240. Krabbes Vert flyttede siden til Kjøbenhavn. Se om ham Pavels's Dagbøger for 1812—1813, udg. af L. Daae, S. 56.

F. Gerard pinxit. W. Dickinson fecit.

S. A. R. Charles Jean,

Prince Royal de Suède et de Norvège.

Thingets Beslutninger den 20de Oktober og 4de November behøve her ingen Omtale. Nogle Dage efter Kongevalget kom den nye Kronprinds, Carl Johan, til Christiania sammen med sin Søn Oscar. Herom hedder det i et Øienvidnes utrykte Optegnelser: «Hans Ankomst var en mørk Novemberaften med Sne og Slud. De Gader, han reiste igjennem, skulde være illuminerede, men der var meget mørkt. Med et Slags Skræk hørte man de svenske Vogne rulle gjennem Gaderne. Efter Ankomsten for han strax ud af Palæet paa Gaden, talte de faa Ord, han kunde, til Borgerne og Kadetterne, som vare opstillede. Der var meget taust». Carl Johan var bleven eskorteret ned ad Egeberg af det gule Korps og de ridende Jægere under Fakkelskin, og syv og tyve Kanonskud løsnedes, ni, da han kom ned ad Egebergsvingen, ni, da han var ved Torvet og ni ved Ankomsten til Palæet. Den eneste af de Illuminerende, som havde Transparent, var den ovenomtalte rige Mand. Næste Søndag, den 12te November, var der stor Stads i Kirken, hvor Biskop Bech prædikede. Men i Anledning heraf blev forfattet en Paskville, som opsloges paa Kirkemuren og siden gik rundt i Afskrifter. Den lød saaledes:

«Til Efterretning for Publicum bekjendtgjøres: at Søndagen den 12te Novbr. om Eftermiddagen Kl. 2 — efterat Biskop Bech i en kort, men fyndig Tale fra Kl. 9 til 2, har takket Forsynet for, at Norge er bleven et selvstændigt, afhængigt Rige — opføres i vor Frelsers Kirke et Efterspil, et musikalsk Spøg kaldet, opfundet og sat i Musik af Ex-Kammerherre Falbe, af følgende Indhold:

1. En Messe paa Svensk af Biskop Bech. NB. Da han endnu har en fyensk Dialect, saa venter han fra den Side Overbærelse; men ellers synger baade han og hans Datter svenske Drikkeviser overmaade vel.
2. En Hymne paa Fransk med Accompagnement af Orgelet, hvor Kammerherren vil søge at morre Tilhørerne med en gjennemtrængende Bas og Jonas J. med en skraalende Fistelstemme. Den gamle ærværdige Thrane er Bælgetræder. NB. Denne Komposition er ganske ny og slet ikke stjaalen.
3. Et Chor af Damer, som skraaler ligesaa høit nu for Carl Johan, som de for faa Maaneder siden skrege for Christian Frederik.

   Da Damerne dandse ligesaagodt som de synge, og tillige forstaa at klæde sig med Smag, saa haabe de at blive inviterede til de Baller, som de Svenske agte at gjøre ivinter.

Indgangen aabnes ved Solens Opgang. Billetterne koste et Rundstykke svensk. Indtægten er bestemt for trængende Familier, som ikke have Raad til at illuminere, men dog gjøre det.

Da der midt i Kirken er anbragt en Forhøining for de mest udmærkede Mænd Landet (f. Ex. Haxthausen, Staffelt, Tank, Mathiesen o. s. v), som alle have gjort sig fortjent af Fædrelandet ved at arbeide for Norges Selvstændighed og Af-

hængighed, saa haabes, at ingen opholder sig over denne Udmærkelse, men holder sig paa 50 Skridts Afstand, for at disse brave Folk desbedre kan tage sig ud.

Undertegnede giver sig tillige herved den Ære at bekjendtgjøre: at da han har Leverance til Lycæet af Forfriskninger, saa kunne samme erholdes oppe bag Orgelet; og har han nogle Draaber at komme i Morgendramme, som have den besynderlige Virkning, at de afværge alleslags patriotiske Benauelser, og foraarsage en Forglemmelse af det Foregaaende.

☞ Endvidere maa jeg bekjendtgjøre, at jeg paa min udenlandske Reise i Jylland, med min Svigerfader, den bekjendte P . . . von Snydenstrup, har forsynet mig

Parti af den nedre Del af Toldbodgaden.
(Seet fra Svaneapothekets Karnap.)

med et Forraad af Silkebaand (til svenske Ordener) tillige med flere andre Varer, til Nutidens billigste Priser og 1000 % Avance.

NB. Da Kirken er opvarmet med svensk Smiger, har ingen nødig at frygte for at fryse.

* * * *
Directeur for Lycæum, boende
ligeoverfor Kammerherren[1].

Der gaves vistnok dem, som mødte baade Carl Johan og overhoved Alt, hvad der kom fra Sverige, med Mistillid og Uvillie

[1] En Afskrift af denne Paskville skal senere være fundet paa Frederik den sjettes Bord.

og først sent, om nogensinde, ganske forsonedes med de nye Forhold. Deriblandt vare unegtelig flere af Datidens intelligenteste Mænd, som f. Ex. Professorerne Sverdrup og Hersleb og Provst Frederik Schmidt, hvilken sidste nogle Aar senere endog forlod Landet for «Svecus's» Skyld. Omvendt var der Andre, som ikke lagde Skjul paa sin Glæde over Statsforandringen[1]. Men begge disse Partier dannede tilsammentagne en Minoritet, den store Mængde forholdt sig naturligvis her som overalt og altid temmelig ligegyldig, efterat Foreningen var bleven en fuldbragt Kjendsgjerning. Carl Johan, allerede fra nu af Norges egentlige Regent, forblev kun en kort Tid i Christiania, væsentlig sysselsat med Dannelsen af det nye Statsraad, paa hvis Sammensætning Grev Wedel, som bekjendt, fik den største Indflydelse. De forrige Statsraader bleve staaende, paa Carsten Anker nær, (dog traadte Rosenkrantz allerede efter et Par Maaneders Forløb frivillig ud); forøvrigt optoges som nye Medlemmer væsentlig Tilhængere af det forrige saakaldte Selvstændighedsparti. Oppositionen kom derfor i saadan Forlegenhed for Kæremaal, at den maatte gribe til at insinuere, at «Svecus's» Hensigt med at vælge saadanne Statsraader havde været at svække Storthinget ved at berøve det de bedste Repræsentanter.

Under sit Novemberbesøg gav Carl Johan naturligvis flere Festligheder, saaledes f. Ex. et stort Bal, hvor 450 Gjester vare indbudne. For den store Mængde fik han Anledning til at vise sig ved en Ildebrand, som Søndagen den 20de November udbrød paa Reberbanen. «Hans Kgl. Høihed Kronprindsen og hans Søn, Prinds Oscar, vare (hedder det i «Intelligentssedlerne») blandt de første, som indfandt sig. Hans Kgl. Høihed viste i Øieblikket sin vante Virksomhed, tog strax Del i Slukningens Bestyrelse, lagde endog umiddelbar Haand paa Arbeidet ved at tage Sprøitestraalen og lede den did, hvor Ilden var farligst. Hans Kgl. Høihed ytrede sin høieste Tilfredshed med Politimesterens og øvrige Brandbetjentes raske og forstandige Opførsel. Politimester Michelsen har af Hans Kgl. Høihed faaet en Gulddaase for sin udmærkede Opførsel».

Storthinget havde ansøgt om, at Carl Johan maatte blive udnævnt til Norges Vicekonge og altsaa tage fast Ophold i Christiania. Et saadant Andragende kunde naturligvis ikke indvilges, og

[1] Herom henvises forøvrigt til min Afhandling: «Stemninger i Danmark og Norge i Anledning af og nærmest efter Adskillelsen» («Vidar» B. I).

en Statholder blev altsaa udnævnt, nemlig Grev Hans Henrik v. Essen, der allerede strax efter Kielerfreden havde været bestemt til denne Stilling. Sandsynligvis vakte denne Udnævnelse større Tilfredshed, end om Embedet allerede nu var blevet besat med den eneste Nordmand, hvorom der fornuftigvis kunde være Tale, Grev Wedel, og Bestemmelsen om, at en Svensk kunde blive Statholder, antoges, som bekjendt, endog at hænge sammen med Pluralitetens Ulyst til at se Wedel som saadan. Om Wedels Forhold udspandt der sig ved denne Tid paany en vidtløftig Polemik efter Tidens Leilighed, der for Spøg blev kaldt «Grevens Feide». Nogle af disse Forfattere hævede ham til Skyerne, Andre nedreve ham af yderste Formue.

Under alt dette havde Kong, eller, som han nu igjen kaldtes, Prinds Christian Frederik forladt Norge. Efterat Storthinget var sammentraadt og han selv havde frasagt sig Kongeværdigheden, var hans Rolle her udspillet. En Deputation fra Storthinget indfandt sig hos ham, og han overleverede denne et Frasigelsesdokument. Deputationens Formand, Treschow, skjønt nu ivrig Ven af Unionen med Sverige, blev saa bevæget, at han ei kunde fuldføre sin Tale, men maatte lade Biskop Bech tage Ordet i sit Sted. Prindsen græd selv, og Taarer viste sig ogsaa i alle de Tilstedeværendes Øine. Lige til det Sidste havde Christian Frederik ikke ganske sluppet Haabet om, at Storthingets Stemning skulde være Foreningen imod; det skal især have været Bønderne fra det Nordenfjeldske og fra Oplandene, til hvem han mente at kunne sætte Lid, men de rørte sig ikke. En af de svenske Kommissarier, Grev Platen, besøgte Christian Frederik paa Ladegaardsøen og bragte ham Breve fra Carl Johan[1]. De kom i en liden Strid om den norske Nations Stemning, Platen paastod, at den ønskede Foreningen, Christian Frederik mente nei. Platen spurgte ham, naar han agtede at reise, og han svarede da: «For Øieblikket er det Snareste det Bedste, min Stilling her er altfor ubehagelig». Om Aftenen den 10de Oktbr., samme Dag, som Thingets Deputation havde taget Afsked med ham, gik han ombord først paa en Lystjagt, siden ved Moss paa Briggen «Alart». Ved Fredriksværn opholdt han sig «formedelst Modvind», lige til den 26de. Da indskibede han sig endelig paa en dansk Brig, «Bornholm», afsendt for at hente ham af Dronning Marie Sophie Frederike,

[1] Se om dette ret mærkelige Besøg (Yngvar Nielsens) Meddelelser i «Morgenbladet» for 28de November 1869.

der under sin Mands Fraværelse ved Wienerkongressen havde Forsædet i den danske Regjering. Med Prindsen fulgte endel Venner, der ikke vilde forlade ham, saaledes Falsens Medarbeider i Grundlovsudkastet, Lektor Adler, endvidere Grev Vargas Bedemar og Oberstløitnant Brock, en norskfødt Mand, hvis Opfatning af Begivenhederne i 1814 siden er bragt tiltorvs i Literaturen af Grosserer Julius Rée i Kjøbenhavn. Den bedste af dem, der ledsagede Christian Frederik, var udentvivl Greve Frederik Adolf Holstein. Denne retsindige og oplyste danske Adelsmand havde fulgt Begivenhederne i Norge med stor Interesse og oversendt Christian Frederik et Udkast til en norsk Forfatning, medens Rigsforsamlingen sad samlet. Efterat have erfaret hans Thronfrasigelse begav han sig personlig til Norge for at trøste sin Herre og fulgte nu med ham paa «Bornholm»[1]. Fredriksværns Fæstning gav Christian Frederik en kongelig Salut ved hans Afreise. Overfarten var temmelig haard og næsten farefuld. Først den 4de November, paa Norges og Sveriges Foreningsdag, steg Prindsen iland ved Aarhus, hvor en talrig Folkemasse modtog ham med den Hengivenhed, hvorved det danske Kongehus's Medlemmer altid have kunnet glæde sig.

Af Christian Frederiks egentlige Kamarilla var rimeligvis Oberstløitnant Haffner den eneste, som forblev i Norge. Løitnant Schwartz dvælede vel nogle Uger i Christiania, men blev, da han, og det maaske med Grund, ansaaes som Spion, udvist af Regjeringen[2]. Samtidig foregik ogsaa en anden Udvisning af Riget. Efterat nemlig en patriotisk Indsender i «Intelligentssedlerne» havde paaklaget det Grundlovsstridige deri, at en Jøde ved Navn J. Franche, trods Grundlovens § 2, opholdt sig i Byen, betydede Øvrigheden Jøden, at han maatte reise. Han reiste da efter den Erklæring i det samme Blad, «at han haabede, at de Mænd, med hvem han havde gjort Bekjendtskab, ei skulde negte ham sin Agtelse, da han ingen anden Brøde havde begaaet, end den at bekjende sig nu og fremdeles til den mosaiske Religion».

Den fattigere Del af Befolkningen i vor Hovedstad havde ogsaa i det mærkelige Aar 1814 stundom lidt Mangel paa de første Fornødenheder. I de første Maaneder af Aaret lod Magistraten Brød bage og for en vis billig Pris udsælge til Byens og

[1] Se J. A. L. Holm: Frederik Adolf, Greve af Holstein, en biogr. Fremstilling, Kbhvn. 1844, S. 78—92.

[2] Han døde som sindssyg i Slesvig.

Fra den nuværende Carl Johans Gade og Drammensveien.

Billedet, af Flintoe omtrent 1826, er taget fra Fru Peckels Gaard i Pilestrædet. Den grønne Mark naaede dengang lige til Drammensveien, som sees i Baggrunden. Lige mod den anden Side af Veien Klingenberg. Et Hus til høire for Pilestrædet, omgivet af en Have, er Ruseløkken, hvor dengang Major J. Dietrichson boede (nu Studenterlunden). Det ottekantede lille Havehus til venstre hørte tilligemed Marken, «Engen», til Assessor Brochmanns Eiendom. Huset med Haven laa mellem Rosenkrantzgaden og Christian den 4des Gade.

Forstædernes Befolkning («Taxtbrød»). Da Magistraten i de første Dage af Mai igjen ophævede denne Foranstaltning, vakte det Christian Frederiks Misnøie, og han gav den 8de Mai fra Eidsvold Befaling til, at «denne velgjørende Indretning» atter skulde optages; «de extraordinære Udgifter, som herved forvoldtes Byen, skulde udlignes paa dens mere formuende Indvaanere». Under Konventionstiden tilbød den svenske Regjering at afhjælpe Trangen, og 3000 Tønder Korn, Carl Johan tilhørende, kom virkelig til Christiania, men det norske Statsraad negtede at gjøre Brug deraf, saalænge Foreningen endnu ikke var besluttet. I Oktober Maaned traf Generalpolitidirektør Diriks efter Statsraadets Befaling Forholdsregler til at afhjælpe den bestaaende Brødmangel i Byen. I Forening med Magistraten og Byens Repræsentanter fastsatte han en Taxt, «hvorefter samtlige Bagere i en Maanedstid skulde udsælge et Skaalpund velbagt og med andre Kornsorter ublandet Rugbrød for 16 Skill. Rigsbankpenge N. V. Laan af Rug tilbødes de mindre formuende Bagere mod Kaution». «Ved denne Taxts Bestemmelse var ei alene taget Hensyn til Almuens Tarv, men ogsaa en billig Fordel forbeholdt Bagerne, som derfor Intet havde at erindre mod Taxten og forpligtigede sig til stedse at have saameget Brød i Beredskab, at ingen Mangel skulde opstaa. Repræsentanterne Ener Holm og Erik Thurmann[1] havde paataget sig at indkjøbe og udlevere den fornødne Rug til de Bagere, som mod vedbørlig Sikkerhed maatte ønske Forskud».

Christiania havde hidtil været en middelsstor, forholdsvis ret velhavende Stiftsstad og Kjøbstad, hvis høiere Kredse dels havde staaet under dansk, dels ogsaa under engelsk Paavirkning. Fra Oslo havde Byen derhos arvet et Krav paa at være et Slags norsk Hovedstad. Den var nemlig Sædet for saadanne norske Institutio-

[1] Erik Thurmann hørte til Datidens hæderligste og mest agtede Mænd i Christiania. Den jevne og bramfrie Borgermand var i fortrinlig Grad yndet af Grev Wedel, som hyppig omgikkes ham. Ved Thurmanns Død lod Kommunebestyrelsen for Byens Regning reise et Monument paa hans Grav, som man imidlertid senere har behaget at nedtage. Erik Thurmann var ogsaa en meget religiøs Mand af herrnhutisk Retning. Prof. Dr. A. C. Bang har i »Kirkehistoriske Smaastykker«, Chr.a 1890, S. 259 flg. meddelt en af Thurmann forfattet Biografi af hans i 1811 afdøde fromme Hustru.

ner, der vare fælles for det hele Land. Disse vare dog faa, og de formindskedes endog i Tidens Løb mere, end de forøgedes, idet Souveræneteten borttog Hyldinger og Stændermøder. Selv Statholderembedet var ikke altid besat, og Overhofretten ophævedes til Christianiensernes Misfornøielse i 1797. Naar ikke desto mindre Staden navnlig efter Midten af det attende Aarhundrede mere og mere gjorde Fordring paa Forrangen blandt Norges Byer, skjønt den i Folketal afgjort stod tilbage for Bergen og ikke meget overgik Throndhjem, ja en kort Tid endog havde Arbeiderbyen Kongsberg til Medbeiler, da havde dette sin bedste Berettigelse deri, at man virkelig allerede dengang her fandt en høiere Dannelse og en mere udviklet Almenaand, end i nogen anden norsk By.

Men det var meget langt fra, at Christiania havde været et Middelpunkt for Norges Land og Folk. Et saadant gaves nemlig hidtil slet ikke inden Rigets egne Grændser, thi den sande Hovedstad var for Nordmændene, saavelsom for de Danske, Kongens Kjøbenhavn. Der var den fælles Regjerings Sæde, der fandt de vigtigste Velfærdsspørgsmaal sin Afgjørelse, der vare ogsaa vort Lands mest oplyste Mænd uddannede, didhen vendte sig deres Erindringer og deres Tanker, der fandt endelig saamange af Norges mest begavede Sønner den værdigste Anvendelse for sine Evner. For den større Del af Norge var Christiania endog en helt fremmed By. Mænd som Holberg og Nordal Brun have aldrig betraadt dens Gader, ligesaalidt som Tullin eller Bernt Anker nogensinde havde aandet vestlandsk Luft. Overhovedet havde den større Del af hele Vestlandets Embedsstand aldrig seet Christiania, medens deres Standsfæller i det Nordenfjeldske høist kjendte vor Stad fra flygtige Gjennemreiser. Endnu henimod Midten af vort Aarhundrede gaves der især i Bergens Stift Præster og andre studerede Mænd, der aldrig havde været her, eller høist aflagt et flygtigt Besøg, saaledes som Lyder Sagen († 1850), der i sit lange Liv kun engang (i 1805) havde været her i nogle Dage. I end høiere Grad var Byen ubekjendt for Vestlandets og Nordlandets Næringsstand. Udenfor sit egentlige Opland og sin Tømmertrakt havde nemlig Christiania saagodtsom ingen kommerciel Betydning, og Veienes og Samfærselens lave Standpunkt opfordrede ikke til andre Reiser, end de allernødvendigste. Den Indvandring fra Landdistrikterne, der maatte til, for at ikke Byens Folketal aarlig skulde synke, foregik kun fra de nærmere Egne, og det østlandske Element, som ganske vist endnu

er og vel stedse vil blive det fremherskende i Christianias Befolkning, var dengang ligefrem eneraadende.

Men i 1813 blev Christiania Universitetsstad og i 1814 et selvstændigt Norges Hovedstad. Som bekjendt var det ikke uden Kamp, at Byen blev Frederiks-Universitetets Sæde, ja endog efter 1814 har det et Øieblik været paatænkt at flytte denne Stiftelse til en anden By. Derimod løftedes ikke saameget som en eneste Røst for at forlægge Rigets politiske Midtpunkt andetstedshen. Enigheden var her saa ubetinget og fuldkommen, at den blev stiltiende, og ingen Grundlovsbestemmelse tiltrængtes i den Anledning.

«Det gamle Christiania», om hvis Liv og Tilstande jeg i denne Bog har forsøgt at fortælle, afslutter sin Tilværelse ved den store Statsforandring. Et nyt Christiania begyndte at danne sig gjennem de mange for hele Nationen fælles Institutioner, som nu kaldtes til Live, og efterhaanden blev den unge Hovedstads Opkomst stedse kraftigere befordret ogsaa gjennem nyskabte, tidligere uanede Kommunikationsmidler. Først efterat ogsaa disse for Alvor havde begyndt at virke, blev Byens Væxt, der en Tidlang havde været forholdsvis langsom, med engang hurtig, ja rivende; endnu i 1835 talte Christiania — alle Forstæderne ogsaa paa Landets Grund medregnede — kun 24,045 Indbyggere, medens Tallet ved Udgangen af forrige Aar var voxet til over 150,000. At undersøge og beskrive den rige og mægtige, i de fleste Henseender skjønne og ærefulde Udvikling, der efter 1814 er falden i det skandinaviske Nordens tredie Hovedstads Lod, vil være en interessant og taknemmelig Opgave for kommende Forskere og Forfattere.

REGISTER

Navn- og Sagregister.

Christianias vigtigste Embedsmænd 1624—1814.[1]

Statholdere.

Jens Juel til Kjeldsgaard 1618—1629.
Christopher Urne til Aasmark 1629—1642.
Hannibal Sehested 1642—1651.
Gregers Krabbe 1651—1656.
Nils Trolle 1656—1661.
Iver Krabbe 1661—1664.
Ulrik Frederik Gyldenløve 1664—1699.
(Vicestatholdere under ham:
Ove Juel 1669—1676.
Just Høg 1682—1694).
Frederik v. Gabel Vicestatholder 1699—1708.
Johan Vibe Vicestatholder 1708—1710.
Voldemar Løvendal «General en chef og Generaldirecteur over Civil-Etaten» 1710—1712.
Claus Henrik v. Vieregg Vicestatholder 1712—1713.
Baron Frederik Kragh Vicestatholder 1714—1721.
Ditlev Vibe Statholder 1722—1731.
Grev Christian Rantzau 1731—1739.
Jacob Bentzon Vicestatholder 1750—1770 og Statholder 1770—1771.
(Carl, Landgreve af Hessen *titulær* Statholder 1766).
Prinds Christian August 1809.
Frederik, Landgreve af Hessen Vicestatholder 1810—1813.
Prinds Christian Frederik 1813—1814.

Stiftamtmænd.

Erik Ottessøn Banner 1671—1682.
Just Høg (tillige Vicestatholder) 1682—1694.
Etatsraad Christian Stockfleth 1694—1699.
Vicestatholder Frederik v. Gabel.
Vicestatholder Johan Vibe.
Vilhelm de Tonsberg 1710—1731.
Lorentz de Reichwein 1732—1734.
Jacob Benzon (1) 1735—1737.
Peter Neve 1737—1740.
Frederik Otto v. Rappe 1740—1750.
Vicestatholder Jacob Benzon (2) 1750—1763.
Caspar Herman v. Storm 1763—1772.
Diderik Otto v. Grambow 1772—1773.
Greve Holck-Winterfeldt 1773—1774 (tiltraadte ikke Embedet, der bestyredes af Lagmand Schoub).
Albrecht Philip v. Levetzau 1774—1784.
Jørgen Erik Scheel 1784—1790.
Frederik Moltke 1790—1795.
Frederik Julius Kaas (1) 1795—1802.
Greve Gebhard Moltke 1802—1809.
Fred. Julius Kaas (2) const. 1809—1810.
Marcus Gjøe Rosenkrantz 1810—1812.
Nicolai Eman. de Thygeson 1812—1814.

Amtmænd i Akershus Amt.[2]

Ove Bjelke til Saxlund 1674.
Baron Christian Rudolph Philip Gersdorff 1750—1757.

---

[1] De paa disse Lister forekommende Personnavne ere ikke medtagne i Registret. — De fleste Navne ere hentede fra Rigsarchivets af Chr. Lange grundlagte Fortegnelser over ældre Embedsmænd.
[2] Dette Embede var i Regelen forenet med Stiftamtmandskabet.

Caspar Herman Storm 1757—1763.
Grev Eggert Christopher Knuth 1813.
Paul Christian Holst, const. 1813—1814.

Justitiarier i Overhofretten (ophævet 1797) og derefter i Stiftsoverretten.

Christian Lund til 1691.
Christian Stockfleth til 1701.
Hans Blix (Blixenkrone) til 1728.
Lucas Kjerulf 1728—1739.
Ulrik Frederik From 1739—1758.
Isaak Andreas Cold 1759—1761.
Jonas Ramus 1761—1765.
Christian Magnus de Falsen 1765—1788.
Enevold de Falsen 1788—1789.
Peter Tønder v. Koss 1789—1793.
Johan Randulff Bull 1794—1797, (derefter i Stiftsoverretten 1797—1802).
Enevold de Falsen 1802—1808.
Hans Hagerup Falbe 1809—1814.

Lagmænd.

Jacob Hansen 1626.
Nils Hansen 1631—1655.
Wittekind Huus 1655—1668 (?).
Dr. Peter Hegerfeldt 1668—1671.
Laurits Christensen 1671—168*.
Hannibal Stockfleth 1687—1721.
Peder Vogt 1721—1762.
Jørgen Mathiesen 1762—1765.
Christian de Schouboe 1765—1774.
Herman Colbjørnsen til 1794.
Peder Rosenstand Goiske 1794—1797.

Præsidenter.

Peter Dreier 1665—1668 (var den første Præsident).
Christian Stockfleth 1669—1681.
Laurits Jacobsen Vicepræsident 1677, Præsident 1680.
Hans Must 1685—1700.
Hans Joachim Heins 1700—1709.
Johan Drøge 1707—1716.
Peter Falck 1716—1720.
Jonas Lyme 1720—1731.
Peter Resen 173*—1743.
Johannes Koefoed 1744—1746.
Nicolai Feddersen 1746—1767.
Hannibal de Stockfleth 1767—1773.
Wilhelm Frederik Willemsen 1773—1792.
Fredrik Julius Kaas 1792—1794.
Marcus Gjøe Rosenkrantz 1794—1798.
Jonas Ramus Petersen 1798—1802.
Johan Lausen Bull 1802—1815.

Byfogder.

Laurits Ruus (nævnes som saadan 1626 og 1628).
Mads Harrildsen (nævnes 1630 og 1632).
Hans Madsen Fagerholdt (nævnes 1635 og nedlagde Embedet 1637).
Hans Knudsen (nævnes 1641 og 1642).
Erik Andersen (nævnes 1644 og 1647).
Lorentz Bøyesen 1647—1653.
Mathias Bennike (Benning) 1653—1654.
David Friedlieb 1654—1657.
Christen Christensen 1657—1686.
Adam Barck 1686—1705.
Jens Krabbe 1705—1722.
Michael Ermandinger 1722—1735.
Arent Pedersen Kierulf 173*—1742.
Ole Rømer Aagaard 1743—1760.
Søren Hagerup 1760—1801.
Jacob Wulfsberg 1802—1808.

Biskopper.

Mag. Niels Simonsen Glostrup 1617—1639.
Mag. Ole Boesen 1639—1646.
Mag. Henning Stockfleth 1646—1664.
Dr. Hans Rosing 1664—1699.
Dr. Hans Munk 1699—1712.
Hr. Bartholomæus Deichman 1712—1730.
Mag. Peder Hersleb 1730—1738.
Mag. Niels Dorph 1738—1758.
Dr. Frederik Nannestad 1758—1773.
Hr. Christen Schmidt 1773—1804.
Dr. Frederik Julius Bech 1805—1822.

Sognepræster til Hellig Trefoldigheds og Vor Frelsers Kirker.

Hr. Thomas Laugesen til 1630.
Mag. Sevald Thomassen 1630—1635.
Mag. Kjeld Stub 1635—1641.
Mag. Trugels Nielsen 1641—1669.
Hr. Jørgen Jørgensen 1669—1686.
Dr. Hans Munk 1686—1694.
Mag. Christian Muus 1694—1701.
Mag. Jacob Lodberg 1701—1707.
Mag. Johannes Trellund 1707—1712.
Mag. Peder Lange 1712—1719.
Anders Hof 1719—1732.
Niels Barfoed 1733—1739.
Gunner Weggersløff 1739—1742.
Rasmus Paludan 1743—1751.
Thomas Wegner 1751—1758.
Math. Alb. Haberdorph 1759—1762.
Dr. Otto Holmboe 1762—1773.
Nicolai Lumholtz (tit. Biskop) 1774—1819.

Rettelser og Tillæg.

S. 2, L. 8 f. n. *plexu* læs *flexu*.

S. 7, - 4 - - er Notetallet 2 udgledet.

S. 8 flg. Efter at dette Kapitel af Bogen var trykt, er der fremkommet et nyt Bidrag til de rostockske Kjøbmænds Historie i Oslo og Tønsberg af K. Koppmann (Hansische Geschichtsblätter XVII, S. 163—167, jfr. samme Forfatters Afhandling: «Rostocks Stellung in der Hanse» i Meklenb. Jahrbb. LII, S. 197). Heraf fremgaar, at Rostocks Handelsforbindelser med det sydlige Norge ere af meget gammel Datum og kan bevises af Dokumenter at have fundet Sted allerede 1260. Der dannede sig efterhaanden et eget Compagni i Rostock under Navn af «Wiekfahrer». Af nylig fremdragne Breve fra 1452 og 1472 sees, at Kjøbmændene i Oslo dannede, ligesom i Bergen, et organiseret Samfund med Oldermænd, «Morgensprache» og «Staven» *(Stuer)*. En Ordinants forelæstes de tydske Kjøbmænd i Oslo af Oldermændene, og Straffe vare bestemte for Overtrædelser af denne. Kongens Ret varetoges af hans Foged, og paa Grund af Kongens Forkjøbsret vare Kjøbmændene for, pligtede til at lade de af dem indførte Varer, saasom Øl, Mel, Humle, Lærred osv. opskrive.

S. 15, L. 20 f. o. Espøg læs Esping.

S. 25, - 8 - - 1879 læs 1880.

S. 30. Latinskolen laa paa den Tomt, hvor Christiania Sparebank nu staar, se «Skilling-Magazin» 1889, S. 434, hvis Meddelelse er hentet fra et Mageskifte mellem Kirken og Murmester Chr. Lauritzen i Rigsarchivet.[1]

S. 34—35. Om Kvartererne se nu ogsaa Personalh. Tidsskr. 2. R. IV. S. 177 flg.

S. 35. Bygaardenes Taxtværdi udgjorde tilsammen 132,285, ikke 131,215 Rdl.; ibid. S. 177.

S. 43. «Grubbegaden» nævnes dog allerede i Bythingsprotokollen for 1674 Se «Billeder fra det gamle Christiania» af A. Collett i «Skilling-Magazin», 1890 S. 12.

S. 44, L. 15 f. o. Ole læs Ove.

S. 49. I Historisk Tidsskrift, 3. R. II. S. 289 (endnu under Pressen) har Prof. G. Storm paavist, at Oslo Marked er betydelig ældre, end hidtil antaget.

---

[1] Denne og nogle af de følgende Tillægsbemærkninger skyldes velvillig Meddelelse af Bureauchef A. Collett.

Han godtgjør Sandsynligheden af, at Oslo Marked, der maa have fundet Sted omkring første Søndag i Fasten, allerede i Begyndelsen af det 14de Aarhundrede har været en almindelig Betalingstermin over hele Østlandet, hvilket fremgaar af en stor Mængde bevarede Diplomer. Støttende sig til en Beretning i Sverres Saga tror Storm endog at finde Spor til dette Marked i Slutningen af det tolvte Aarhundrede.

S. 52. Hr. Proprietær Haakon Tveter eier en meget smuk Egekiste, der har tilhørt Nils Toller og hans Hustru.

S. 64. Den gamle Raadhusbygning kom først i 1712 i Kongens Besiddelse, idet den daværende Eier, Proviantforvalter Helle Holst, begik Underslæb, hvorfor hans Gaard erklæredes forbrudt til Kronen.

S. 68. I en kyndig Recension af Prof. E. Holms Verk over Danmark-Norges Historie efter 1720, B. I, der findes i (*dansk*) «Dagbladet» 1891, No. 103, er der med fuld Føie gjort opmærksom paa, at den Dom over Frederik IV.s Handelspolitik, som i mit «Gamle Christiania» er udtalt, er altfor streng, og den vilde visselig ogsaa have været modificeret, om jeg havde havt Anledning til at benytte Holms Verk, da dette Kapitel af min Bog tryktes. At Fabrikindustrien ikke naaede store Resultater under denne Konge, var ikke hans Skyld, men havde sin Grund i ugunstige Betingelser for Industri i større Stil. «For Norges Vedkommende maa man forbauses over, hvor sjelden der søgtes om Bevilling til et industrielt Etablissement». Det maa tvertimod siges til Rós for Frederik IV.s Regjering, at der ikke var noget usundt i hans Industripolitik, og «det vilde have været ønskeligt, om hans Exempel i denne Henseende var blevet fulgt af hans nærmeste Efterfølgere». Derimod var Kongens Toldpolitik mindre heldig.

S. 84, L. 1 f. n. er Notetallet 3 udgledet.

S. 87, L. 20 f. o. Byens Postmester 1664 hed Jacob Jensen, se Personalh. Tidsskr. 2. R. IV. S. 183 og 201.

S. 87 er sidste Linje af Note 2 ved feilagtig Ombrækning kommet ovenfor Note 1.

S. 105. Til de her meddelte Oplysninger om de ældste Vertshuse i Christiania kan tilføies Følgende: Statholder D. Vibe skriver 6. Mai 1730 til Kongen: «Her paa Stedet er fast ikke en skikkelig Vert, som rettelig kan accommodere og modtage de til Christiania ankomne fremmede Folk til Logemente og Spise, uden en ved Navn Cosmus Heitke, hvis Hustru er en extraordinær Kok, saa god som nogen Tid kan findes i Kjøbenhavn». Heitke havde anmodet om visse Privilegier for at kunne kjøbe et bedre Hus, og Vibe foreslaar efter Aftale med Stiftamtmand Tonsberg nogle Begunstigelser i Retning af Skattefrihed o. l. «Ved sligt», fortsætter Vibe, «kunde han bringes til at blive ved og det kunde hindres, at Fremmede ikke, som nu sker, oftest maa omfare halve og hele Byen for at faa et Herberge og Spisekvarter opsøgt, som de saa godt som maa tilbetle sig». (Kopibog for Indberetninger fra Vibe til Kongen i det norske Rigsarchiv. Jeg skylder Prof. E. Holm denne Notits).

S. 133, L. 4 f. o. staar (1731) læs (1713).

S. 135. Om Koss, Fader og Søn, se ogsaa Budstikken for 1823, S. 321—22.

S. 151. Ogsaa om Statholder Ditlev Vibes Personlighed har E Holm i sit Verk over Danmark-Norges Historie (især I. S. 53 flg.) givet nye og fyldige Oplysninger. Han var en Mand af videnskabelig Sands, havde et fortrinligt Bibliothek og især gode Kundskaber i de gamle Sprog. Da hans Collega Sehested engang havde skrevet ham til paa Latin, svarede Vibe paa Græsk. Forøvrigt synes han at

have været mere en klog og forsigtigt beregnende, end en meget energisk Charakter. Han synes at have fundet Behag i det rolige Liv i Christiania, og da det i 1728 blev ham tilbudt at gaa som Ambassadør til Frankrige og deltage i Kongressen Soissons, svarede han Nei.

S. 157, Anm. Den myrdede Rektor i Frederikshald hed Henrik *Rothmann*, ikke, som af Bircherod angivet, Henrik *Ostmand*; jfr. Personalh. Tidsskr. 2. R. IV. S. 210, No. 162.

S. 171, L. 2 f. n. er Notetallet 4 udgledet.

S. 213—214. Vicestatholder Benzon synes 24. Januar 1770 at være bleven udnævnt til Statholder; se Kjøbenhavns Adr.-Contors Efterr. 1770, No. 16.

S. 242. Den her som Deltager i de Armfeltske Stemplinger nævnte Amund Hofgaard tilhørte vel sandsynligvis den i Drammen hjemmehørende Hofgaardske Familie, men selv boede denne Mand, hvis fulde Navn var Amund Linnæs Hofgaard (M. Arnesen, Haldensia, II. S. 61) som Kjøbmand i Frederikshald, hvor han døde 1806. (Velvillig Meddelelse af Konsul N. A. Stang paa Frederikshald)

S. 249, L. 2 f. n. staar Lunde, læs Linde.

S. 287, - 15 - o. — Ringsaker, læs Ringebo.

S. 292, - 9 - - er I bortfaldet foran § 3.

S. 297, - 10 - - staar Ole, læs Ove.

S. 392, - 9 - n. — Politimesteren, læs Brandmesteren.

Paa J. W. Cappelens Forlag er udkommet:

Prof. Dr. G. Storm: Maria Stuart.

(Otte Forelæsninger).

Samme Format som L. Daae: Det gamle Christiania.

Pris heftet i farvetrykt Omslag Kr. 4.50, indb. i Originalbind Kr. 6.30.

Af Pressens Udtalelser:

Dagbladet $^{3}/_{11}$ 91: — — —. Den, som kjender :ærværende Forf., ved, at han ikke *kan* ta sig dette Ansvar let, selv om det kan ha været hans kritisk-videnskabelige Sind en hvis Tilfredsstillelse netop at ærke sig frem til en Løsning af de intrikate Knuder, som Opgaven er saa belemret med.

Denne Forf.s Trang til Paalidelighed røber sig allerede fra først af ved, at han trods den populære Form ikke anser sig berettiget til at undlade en indgaaende Diskussjon af Kildernes Værdi. Rigtignok indskrænkes dette til de mest omstridte Dokumenter, medens der kun i Forbigaaende hentydes til enkelte af alle de øvrige. En saadan Indskrænkning maa være tilstedelig af Hensyn til den valgte Form, medens omvendt selve Indledningen skyldes de videnskabelige Krav, som selv den populære Fremstilling ikke kan lade uænsede.

Fortællingen af Begivenhederne gaar let og gir anskuelige Billeder; alle de spillende Traade redes ud og blotlægges uden noget storartet Apparat, men med en sjelden velgjørende sund Sans's energiske Upartiskhed. Karakterskildringen baade for Hoved- og Bipersonerne er mønsterværdig klar og slaar ved sin enkle Kraft i Udtrykkene og sit uforstyrret rolige Syn paa det menneskelige i disse kontrasterende Produkter af en hidsig bevæget Tid, der møder os, naar vi følger Maria Stuarts Livsbane. Fladhed er Forf. ligesaa fjern som Affektation; hans Stil er den naturligste af Verden, den forsmaa endog den blot ornamentale Esprit.

Værket vil sikkerlig i Bogform vinde vort Publikum, ligesom det allerede har gjort det, hvor det har været tilgjængelig i Foredragsform. For alle dem, som har lært og kjende det i denne Skikkelse, vil Illustrationerne og det smukke Udstyr virke lokkende til at opfriske og udfylde deres Minder.

Aftonbladet $^{11}/_{12}$ 91: — —. Prof. Storm är känd som en af den nordiska historieforskningens allra samvetsgranaste arbetare, på samma gång som han ådagalagt stor lust att ta itu med historiens allra mest invecklade og svårlösta uppgifter. Ur många synspunkter var han därför rätta mannen att för nordiska läsare ge en sammanfattning af den kolossala Maria Stuartsliteraturens konstaterade resultat.

De föredrag han höll öfver detta ämne i Kristiania vunno också den lifligaste anslutning, och då de nu utgifvas i bokform, borde de kunna räkna på ett lika gynsamt modtagande. De förtjena det utan tvifvel. Utan att beröfva ämnet något af den romantik, hvorpå det i sig sjelft er så rikt, redogör forf. för händelsernas gång och skildrar de handlande personernas karaktärer med en skarpsinnighet och klarsynthet, som verka fullkomligt öfvertygande. Hans stil är nästan idealet för en historisk stil; den har kraft att följa händelserna i deras stigande rytm, men den undviker med ängstlig omsorg all slags affektation och jagar aldrig efter att synas genial. Efter modern historieforskningsmetod börjar forf. med en värdering af källorna — det er här en nutida historiker visar, hur han beherskat sitt ämne — men sedan ser man ej mycket till den lärda apparaten, fastän man hela tiden har den trygga känslan att befinna sig på fullkomligt fast mark. Våra vetenskapliga historieskrifvare skulle säkerligen bli i långt högre grad lästa, än de nu äro, om de kunde förmå sig att följa den norske häfdatecknarens föredömme och något mindre ostentativt *visa* sin lärdom.

Till sin utstyrsel är prof. Storms bok om Maria Stuart helt enkelt ett litet *praktvärk* ock de rikt inströdda porträtten och illustrationerna äro förträffligt valda ock elegant utförda.

Avisen, (Kjøbenhavn) $^{28}/_{11}$ 91: — —. Hans grundfæstede Navn som Videnskabsmaad er en tilstrækkelig Borgen for, at hans Undersøgelser vil blive ligesaa vægtige som lærerige. Men han er tillige en ypperlig Stilist, der forstaar at fremsætte sine Meninger i en anskuelig og høist underholdende Form. Bogen er rigt forsynet med smukke Illustrationer, saa at den nærmest har Karakteren af et Praktværk.

Hamar Stiftstidende $^{31}/_{10}$ 91: — —. Emnet er i sig selv af dem, som allermest interesserer et dannet Publikum; men dette vilde ikke være nok til at forklare den stigende Opmerksomhed, hvormed Foredragene fulgtes. Denne kan kun skyldes den sjeldne kyndige Behandling, Prof. Storm formaaede at give sit Emne, den klare, smukke Fremstilling, der udmerkede Foredragene, og den Personlighedens Indgaaen i Stoffet, som beaandede det hele.

Af de mange Tilhørere vil faa vistnok lade være at skaffe sig disse Forelæsninger, naar de nu udgives som egen Bog, og de, der ikke havde Anledning til at følge dem, vil gjennem Bogen kunne faa nogen Erstatning for, hvad de har tabt.

Fædrelandet $^{6}/_{11}$ 91: — — —. Det særdeles interessante Verk, som er udgaaet af Foredrag holdte af Forf. i forskjellige Byer, er udstyret som et Pragtverk med en ualmindelig smagfuld, farvetrykt Titelvignet og mange Billeder, der er trykte i forskjellig Farve. Maria Stuarts Historie og ulykkelige Skjæbne har sat mange Digteres og Historieskriveres Penne i Bevægelse, og det vil den vistnok fremdeles gjøre, fordi Opfatningerne af hendes Personlighed er saa forskjellige Blandt de mange Arbeider om hende vil visselig det foreliggende Verk af Professor Storm vide at hævde sin Plads, da det baade er grundet paa omhyggelige Studier af alle tilgjængelige Kilder, og Fremstillingen er særdeles fængslende og behagelig.

Skilling-Magazin $^{28}/_{11}$ 91: — —. Mange vil visselig vide Hr. Professoren Tak, fordi han nu udgiver disse interessante Forelæsninger i Bogform. Fremstillingen, bygget paa streng videnskabelig Grund, er dog ikke belemret med tungvindt, videnskabligt Materiel, er derimod meget letlæst og klar, og man følger med stedse stigende Interesse Professorens Udvikling af det allerede i og for sig saa fængslende Thema.

Af Pressens Udtalelser:

Berlingske Tidende, $^{11}/_{8}$ 91: Takket være Forfatterens Kundskabsrigdom og Fremstillingsevne faar hans Skildringer fra Christianias gamle Dage en egen Tiltrækningskraft som en livlig og fyldig Beskrivelse af Kulturlivet i Danmark og Norge i det 17de og 18de Aarhundrede. Hvad der ikke lidet bidrager til dette Resultat er de mange morsomme Citater fra gamle, kun lidet kjendte Skrifter, gjennem hvilke man sættes ind i en længst forsvunden Tids Aand og Tone. Man tager derfor høilig feil, naar man tror, at Prof. Daaes Værk er en tør og kjedelig Bog; Forfatteren hører netop til de Historikere, som forstaar den Kunst at gjøre Alt, hvad de berøre, interessant.

Hvad der i høi Grad anskueliggjør Fremstillingen, er de talrige fortræffelige Illustrationer, paa hvilke der fra Forlæggerens Side ikke er sparet.

Bergens Aftenblad $^{29}/_{4}$ 91: Det er ikke ofte, et rent videnskabeligt Verk bydes den læsende Almenhed som et rigt illustreret Pragtverk; men det er heller ikke ofte, et videnskabeligt Verk med Lærdom og Grundighed forener en saa underholdende Fremstilling som ovennæv. e Bog. Man vil erindre, hvilken Opsigt Verket gjorde, da det udkom for en Snes Aar siden, og det nye Opl.., som nu gaar ud, er ved sine betydelige Udvidelser og sine fortrinlige Illustrationer endnu mere skikket til at blive en almindelig og yndet Læsning.

Faa Historikere har Prof. Daaes Evne til at fængsle og underholde, hvad enten det er i det mundtlige Foredrag eller den skriftlige Fremstilling.

Hamar Stiftstidende $^{24}/_{10}$ 91: Det er en Bog, som alle Yndere af underholdende, historisk Læsning bør skaffe sig. Ved Siden af Videnskabsmandens Grundighed har Prof. Daae en Livfuldhed og Elegance i Fremstillingen, som gjør ham til en af vore første Prosaister. »Det gamle Christiania« bringer en Rigdom af kulturhistoriske Træk af den høieste Interesse, og de mange paa denne Kant af Landet, der personlig kjender det nuværende Christiania, vil finde den største Fornøielse i at gjøre Bekjendskab ogsaa med det gamle Christiania. De vil i dette ikke kunne finde nogen kyndigere og elskværdigere Leder end Prof. Daae.

Bogens Udstyr er saa fortrinligt, som man kan ønske: udmærket tydelig Tryk paa godt Papir og udmærkede Tegninger.

Avisen, (Kjøbenhavn) $^{1}/_{12}$ 90: Professor Daae ikke blot Videnskabsmand lige ud til Fin. spidserne, saa at han Intet anfører uden at kunne henvise til en fuldt paalidelig Kilde og ikke ... tilbage for det omhyggeligste Studium, naar han opsøge sine Hjemmelsmænd; men han er tillige fuldendt Stilist, der forstaar at fremstille Resultaterne af sine Undersøgelser i en saa fængslende livli. Form, at hans videnskabelige Arbeide bl. Mor kabslæsning.

Til den nye Udgave, som for Tiden udkommer i meget prisbillige Hefter, har den ansete Forfatter paany gjenoptaget sine Studier, saa at Verket nu baade er forbedret og forøget. Allerede de to Hefter, der indtil Dato ere udgivne, give derfor et ualmindelig rigt Udbytte.

Bogens smukke, tidssvarende Udstyrelse og de mange vellykkede Illustrationer og Kort gjør den desuden til en Pryd for enhver Bogsamling.

Politiken, (Kjøbenhavn) $^{19}/_{8}$ 91: Uden at tynges ned af Lærdom. vidner Fremstillingen om sin Forfatters bekjendte Rigdom paa Kundskaber; særlig føles disse i de mange morsomme Citater fra gamle sjældne Bøger, der i og for sig kun streifvis berører Christianias Historie. Prof. Daaes Bog fortjener at kjendes af Alle, som har Interesse for Kulturlivet i Danmark og Norge i det 17de og 18de Aarhundrede. At den har slaaet an, viser sig ogsaa ved det for et historisk Skrift sjældne Tilfælde, at den er udkommet i anden Udgave.

Drammens Tidende $^{30}/_{10}$ 90: Det er med stor Glæde, vi ser, at Professor Daae er begyndt paa Udgivelsen af et nyt Oplag af sit i høi Grad fortjenstfulde Verk om det gamle Christiania i elegant tidsmæssigt Udstyr.

At gaa nærmere ind paa Bogens store literære Fortjeneste vil være overflødigt, den er jo allerede før kjendt og skattet, det maa være nok at fremhæve, at den er skrevet med den høit ærede Forfatters levligt malende Pen og indgaaende Kjendskab til vort Lands Historie.

Illustrationerne er smukke, for enkeltes V... kommende kunde de maaske været tydeligere, men Gr... den hertil ligger vel for en Del hos de gamle Origina...

»Det gamle Christiania« fortjener stor Udbredelse over det hele Land som et kulturhistorisk Arbeide af Betydning, Bogen vil for med sit smukke Udstyr afgive en baade værdifuld og interessant Julegave.

Til »**Det gamle Christiania**« har Landskabsmaler Harald Petersen componeret

═══ et elegant Originalbind ═══

udført i Guld og Farver samt Christian den fjerdes Portræt i Relief. Pris Kr. 2.50.

J. W. Cappelens